

İstanbul Kent Sempozyumu - IV
“Kent ve Adalet”

1-3 Aralık 2017
Harbiye Askeri Müzesi, İstanbul

TMMOB
İstanbul İl Koordinasyon Kurulu

İSTANBUL KENT SEMPOZYUMU - IV

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu

İstanbul, Haziran 2019
Birinci Baskı: 1000 adet
ISBN 978-605-01-1282-5

Yayımlayan	: TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu adına TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Tel: 0212 251 49 00 Sertifika No: 44237
İletişim	: TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu Katip Mustafa Çelebi Mah. İpek Sk. No: 9/2 Beyoğlu 34433 İstanbul Tel: 0212 252 95 00 - Faks: 0212 249 86 74 Web: www.ikkistanbul.org e-Posta: istanbul.ikk@tmmob.org.tr
Yapım	: Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi Sertifika No: 14902
Yayına Hazırlayan Grafik Uygulama	: Fatma Öcal Al : Ebru Laçın Kilci
Basım	: Doruk Grafik Sanayi ve Ticaret LTD. ŞTİ., İstanbul, Tel: 0212 629 01 26 Sertifika No: 14624

Bu kitabın her hakkı saklı olup, kaynak gösterilerek yapılacak kısa alıntılar dışında, yayımcının yazılı izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İSTANBUL KENT SEMPOZYUMU - IV “KENT VE ADALET”

1-3 Aralık 2017
Harbiye Askeri Müzesi, İstanbul

1 Aralık 2017 Cuma

- Açılış Oturumu
- Çerçeve Sunum: **10. Yılında Kent Sempozyumu**
- I. Oturum: **Kent ve Adalet**
- II. Oturum: **Emek, Meslek Örgütlerinin Perspektifinden Kent ve Adalet**
- III. Oturum: **Kent Politikalarının Mekânsal ve Toplumsal Etkileri**

2 Aralık 2017 Cumartesi

- I. Oturum: **Göç Mekânları ve Kent Yurttaşlığı**
- II. Oturum: **Kentsel Yaşamda Adalet**
- III. Oturum: **İstanbul'da Doğal Yapının Dönüşümü**
- IV. Oturum: **Kentsel ve İklimsel Dönüşüm**

3 Aralık 2017 Pazar

- I. Oturum: **İstanbul'da Arazi ve Enerji Yönetimi**
- II. Oturum: **Mekân, Kimlik ve Kültür**
- III. Oturum: **Medya, Kent ve İletişim**
- İstanbul Kent Forumu

TMMOB
İSTANBUL İL KOORDİNASYON KURULU

*7 Mart 2018 ve 6 Temmuz 2018 tarihlerinde kaybettiğimiz
Cemal Sami Yılmaztürk ve Ayfer Eğilmez'in
değerli anılarına saygıyla...*

Düzenleme Kurulu

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Akif Burak Atlar, Ali Hacıoğlu, Aydın Güçkiran, Cafer Yıldız, Cevahir Efe Akçelik,
Demir Gürsoytrak, İsmail Uzunoğlu, Kübra Ayçiçek, Mehmet Yıldırım,
Murat Kapıkıran, Mücella Yapıcı, Oktay Kargül, Özgecan İncioğlu,
Savaş Karabulut, Simge Topçu, Şirvan Avcı, Tuncay Gürpınarlı

IV. İstanbul Kent Sempozyumuna Çağrı

İstanbul başta olmak üzere kentlerimizde giderek eşitsizliğin belirginleştiği, adalet talebinin ön plana çıktığı, evlerimizin, meydanlarımızın, derelerimizin, ormanlarımızın birer yaşam alanı olmaktan çıkarılarak piyasadaki değerine göre anlamlandırıldığı bir süreci yaşamaktayız. Hepimizin ortak değeri olan kamusal alanların planlama süreçleri ile birer rant yaratma ve paylaşma aracına dönüştüğü, kamusal hizmetlere erişimde müşteri odaklı bir anlayışın benimsendiği ve özellikle kentsel dönüşüm adı altında toplumun büyük bir kesiminin, başta barınma olmak üzere eğitim, sağlık, kültür vb. temel haklarından yoksun bırakıldığı bir kentleşme süreci ile karşı karşıyayız.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği olarak yaşanan bu süreçte yerel yönetimler, kamusal alanlar ve hizmetler, afetler, çevre, altyapı, ulaşım, konut, turizm, koruma, kentsel dönüşüm, eğitim, sağlık gibi konulara dair birçok mecrada, mevcut olan sorunların tespitini ve çözüm önerilerini defalarca ortaya koyduk. Tüm bu uygulamaları bilimsellik, kamu yararı, doğayı ve tarihsel mirası koruma ve geliştirme ilkeleri çerçevesinde değerlendirerek; kentlerimizin daha eşitlikçi, yaşanabilir ve demokratik bir hal alabilmesi için mücadele ettik ve etmekteyiz.

1-3 Aralık 2017 tarihinde “**Kent ve Adalet**” temasıyla Harbiye Askeri Müzesinde düzenleyeceğimiz **TMMOB IV. İstanbul Kent Sempozyumu** bu mücadele çerçevesinde düzenlenerek toplumcu, eşitlikçi, doğadan ve bilimden yana; söz, yetki ve karar alma süreçlerini demokratikleştiren bir kent yaşamının örgütlenebilmesi yolunda önemli bir adım olacaktır.

1-3 Aralık 2017 tarihlerinde düzenlenecek olan IV. İstanbul Kent Sempozyumunda;

- Kent ve Adalet
- Emek, Meslek Örgütlerinin Perspektifinden Kent ve Adalet
- Kent Politikalarının Mekânsal ve Toplumsal Etkileri
- Göç Mekânları ve Kent Yurttaşlığı
- Kentsel Yaşamda Adalet
- İstanbul'da Doğal Yapının Dönüşümü
- Kentsel ve İklimsel Dönüşüm
- İstanbul'da Arazi ve Enerji Yönetimi
- Mekân, Kimlik ve Kültür
- Medya, Kent ve İletişim
- İstanbul Kent Forumu

başlıkları tartışmaya açılacak, yöntem ve araçlar ortaya konulacaktır. Sempozyum, kent ve yaşam alanları mücadelesi veren kişi ve kurumların katılacağı **İstanbul Kent Forumu** ile sona erecektir. Aynı zamanda İstanbul Fotoğraf ve Sinema Amatörleri Derneği (İFSAK) tarafından hazırlanan “Kentsel Dönüşen İstanbul” fotoğraf sergisi üç gün boyunca fuaye alanında sergilenecektir.

Kent ve yaşam alanları mücadelesi veren tüm kişi ve kurumları sempozyumu muza bekler, iyi çalışmalar dileriz.

TMMOB İSTANBUL İL KOORDİNASYON KURULU

İçindekiler

Açılış Oturumu

Cevahir Efe Akçelik, <i>TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu Sekreteri</i>	13
Aykurt Nuhoğlu, <i>Kadıköy Belediye Başkanı</i>	14
Ali Şeker, <i>CHP İstanbul Milletvekili</i>	15
Gülay Yedekçi, <i>CHP İstanbul Milletvekili</i>	16
Aysun Gezen, <i>KESK Eş Genel Başkanı</i>	18
Emin Koramaz, <i>TMMOB Genel Başkanı</i>	19

Çerçeve Sunum: 10. Yılında Kent Sempozyumu

Mücella Yapıcı, <i>Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi</i>	25

Kent ve Adalet

Ayfer Eğilmez, <i>Oturum Başkanı</i>	37
Ruşen Keleş	38
Cevat Erder	45
İzzettin Önder	50
Fikret İlkiz	58

Emek, Meslek Örgütlerinin Perspektifinden Kent ve Adalet

Cevahir Efe Akçelik, <i>Oturum Başkanı</i>	69
Alev Seher Tuna, “Hukuk, Yargı ve Adalet”	69
Güray Kılıç, “Sağlıkta Dönüşüm ve Şehir Hastaneleri Gerçeği”	80
Serkan Öngel, “İstanbul’da Sanayi İşçisinin Dönüşümü”	88
Tartışma	93

Kent Politikalarının Mekânsal ve Toplumsal Etkileri

Tayfun Kahraman, <i>Oturum Başkanı</i>	99
Esin Köymen, “Mega Dönüşüm Projesi Olarak İstanbul”	100
Güngör Evren, “İstanbul İçin Kimliğine Saygılı Bir Ulaştırma Politikası Gerekli”	108
Meryem Kayan, “Köprüden Önce Son Çıkış; İstanbul’da Mega Projeler”	115
Yıldırım Şentürk, “Bir Megakentte Gündelik Hayat”	126
Tartışma	131

Göç Mekânları ve Kent Yurttaşlığı

Nail Güler, <i>Oturum Başkanı</i>	139
Ulaş Bayraktar, “Hemşehrilik için Müsterekler Siyaseti”	139
Şükrü Aslan, “İstanbul’da Gettolaşma”	147
Hakan Koçak, “Emekçilerin İstanbul’unun Dönüşümü”	152
Kumru Çılgın, “Kent Mülteciliği ve ‘Birlikte Yaşam’ için Yerel Sorumluluklar”	157
Tartışma	164

Kentsel Yaşamda Adalet

Selin Top, <i>Oturum Başkanı</i>	171
Handan Koç, “Kentin Erkek Egemen Yüzü”	172
Eda Beyazıt, “Ulaşım ve Toplumsal Cinsiyet, İstanbul’da Kadın Ev İşçilerinin Günlük Seyahatleri”	177
Bülent Küçükaslan, “Toplumsal Dayanışmanın Yokluğunda Engelliye Dönüşen Sakatlar”	185
Deniz Öztürk - Selin Yazıcı, “Mekânda Adalet ve Sakatlık”	188
Mahinur Şahbaz, “Yaşlılar ve Kentimiz”	194

İstanbul’da Doğal Yapının Dönüşümü

Nusret Suna, <i>Oturum Başkanı</i>	205
Yüksel Örgün Tutay, “İstanbul’da Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı”	206
Ünal Asan, “İstanbul Ormanlarında Gözlenen Değişimlerin ve Kaybolan Fonksiyonel Değerlerin İrdelenmesi”	216
Özcan Gaygusuz, “İstanbul’un Tatlı Su Kaynakları ve Sorunları”	227
Murat Kapıkıran, “Tarımın İstanbul Hali, Bir Hak Olarak Ekolojik Tarım”	234

Kentsel ve İklimsel Dönüşüm

Battal Kılıç, <i>Oturum Başkanı</i>	243
Onur Gökulu, “Kent Hakkı Bağlamında Sağlıklı ve Güvenli Kentler: Asbest ve Kentsel Dönüşüm Örneği”	243
Doğan Kantarcı, “İstanbul Atatürk Havalimanı’nın Oluşturduğu Isı Adası ve 3. Havalimanının Kent Üzerine Oluşabilecek Etkisi Konusunda Ekolojik Bir Değerlendirme”	251
Menekşe Kızıldere, “Ulaşım ve iklim”	269
Mikdat Kadioğlu, “İklim Değişikliği ve Kentleşme”	275

İstanbul’da Arazi ve Enerji Yönetimi

Erol Celepsoy, <i>Oturum Başkanı</i>	295
Gazi İpek, “İstanbul Bölgesi Elektrik Enerjisinin Üretim ve Tüketim Durumu, Sorunları”	296

Caner Güney, “Akıllı Kentler ve Kent Bilgi Sistemi”	310
Erol Köktürk, “Arazi Yönetimi ve İstanbul Yansımaları”	323

Mekân, Kimlik ve Kültür

Ali Hacıaloğlu, <i>Oturum Başkanı</i>	337
Hüseyin Sinan Omacan, “Neoliberal Dönemde Kent ve Mimarlık”	337
Zeynep Eres, “İstanbul’da Anıt Yapı Rekonstrüksiyon Projeleri Bir Koruma Söylemi midir?”	346
Yiğit Ozar, “Var Olanı Yok Saymak: Neoliberal Kentleşmede Arkeoloji”	355
Behiç Ak, “İstanbul Kimliğinin Değişimi Üzerine”	368

Medya, Kent ve İletişim

Melda Onur, <i>Oturum Başkanı</i>	377
Utku Ziriğ	378
Elif İnce	384
Rıfat Doğan	390
Berkant Gültekin	393

İstanbul Kent Forumu

Akif Burak Atlar, <i>Moderatör</i>	401

İstanbul Kent Sempozyumu - IV

1. Gün (1 Aralık 2017 Cuma)

Açılış Oturumu

Cevahir Efe Akçelik

Oturum Başkanı, TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu Sekreteri

Aykurt Nuhoglu

Kadıköy Belediye Başkanı

Ali şeker

CHP İstanbul Milletvekili

Gülay Yedekçi

CHP İstanbul Milletvekili

Aysun Gezen

KESK Eř Genel Başkanı

Emin Koramaz

TMMOB Genel Başkanı

Cevahir Efe Akçelik

Sayın Birlik Başkanım, sevgili Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğine bağlı şube başkan ve yöneticilerimiz, siyasi partilerin değerli başkanları ve kurum temsilcilerimiz, İstanbul milletvekillerimiz, Kadıköy Belediye Başkanımız; hepiniz bilimden, emekten, adaletten ve doğadan yana bir İstanbul'u tartışacağımız 4. İstanbul Kent Sempozyumuna hoş geldiniz.

İstanbul özellikle 2012 yılından beri uygulanan neo-liberal politikalarla bir finans ve cazibe merkezi haline dönüştürülüyor. Küreselleşme süreciyle birlikte

fiili üretim alanları, fabrikalar ve atölyeler kent dışına çıkarılırken yerlerine ofis binaları, holding merkezleri, oteller, gökdelenler, büyük iş ve ticaret merkezlerinin bulunduğu, çevresini de yöneten büyük bir çekim merkezi haline geliyor. Bu amacı gerçekleştirmenin önünde engel olarak görülen kentsel ve çevresel değerler hiçe sayılarak İstanbul'un uzun zaman içerisinde biçimlenen kimliği ve kültürü, silueti, doğal yapısı giderek yok edilmektedir. Kentin içyapısında belirgin sınıfsal farklılaşmalar görülmekte, yoksul, orta, zengin mahalleler birbirinden artık keskin çizgilerle ayırt edilebilmekte, sınıflı toplumun tüm özellikleri İstanbul'a yansımaktadır. Kentin planlanması sermaye sınıfının talep ve doğrultuları üzerine yapılmakta, halkın görüş ve fikirleriyse bu planlara yansımamaktadır. Kentleşmenin kamu çizgisinden uzak planlı bir düzenlemeye konu yapılmaması, nüfus artışı, işsizlik, gizli işsizlik, trafik, altyapı problemleri, yeşil alan eksikliği, ucuz ve nitelikli konut problemi, eğitim ve sağlık hizmetlerinde eşitsizlik gibi ekonomik ve sosyal adaletsizliğe yol açmaktadır. Bu adaletsizliğin belirginleştiği İstanbul'a ihanet tartışmalarının yaşandığı bu dönemde Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği olarak tüm yaşam alanlarımıza ve kamuya yönelik yağma politikalarına karşı bilimden, emekten, adaletten ve doğadan yana yıllardır sürdürdüğümüz mücadele ekseninde bu yıl dördüncüsünü düzenlediğimiz İstanbul Kent Sempozyumunun temasını "Kent ve Adalet" olarak belirledik.

Sempozyumumuzda "kent ve adalet", "emek ve meslek örgütlerinin perspektifinden kent ve adalet", "kent politikalarının mekânsal ve toplumsal etkileri", "göç mekânları ve kent yurttaşlığı", "kentsel yaşamda adalet", "İstanbul'un doğal yapısının dönüşümü", "kentsel ve iklimsel dönüşüm", "İstanbul'da arazi ve enerji yönetimi", "mekân, kimlik ve kültür", "medya, kent ve iletişim" başlıkları altında tartışmaya açarak geleceğin İstanbul'unda bu politikaların ne şekilde gerçekçi bir zeminde buluşabileceğine dair yöntem ve araçlar ortaya koymaya çalışaca-

ğiz. Son günse, kent ve yaşam alanı mücadelesi veren tüm kişi ve kurumların katılımıyla gerçekleştireceğimiz İstanbul Kent Forumuyla söz, yetki ve karar alma süreçlerini demokratikleştiren bir kent yaşamının örgütlenmesi yolunda önemli bir adım atacağız.

Başta sempozyum sekreteryası olmak üzere, TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu görevlisi arkadaşımıza, düzenleme kurulumuza, şube yönetim kurulu üyelerimize ve İstanbul'un talanına karşı mücadele eden tüm arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. Bir gün mutlaka mahallelerimiz arasında açık çelişkilerin bulunmadığı, sağlık, eğitim, barınma ve en temel gereksinimlerimizin karşılandığı, sosyal ve kültürel yaşantıyı karşılayabilecek niteliğe sahip emekten, adaletten ve doğadan yana bir İstanbul'u kuracağız. Hepimize kolay gelsin, teşekkür ediyorum.

Aykurt Nuhoglu

Değerli Oda yöneticilerimiz, değerli milletvekillerimiz, değerli meslektaşlarımız, değerli konuklar; aslında İstanbul nereye gidiyor, İstanbul'u birileri bir yere götürüyor mu, bir kontrolü var mı, bir hedef var mı diye bir soru sormak lazım. Bu şehri kim yönetiyor? Aslında bu şehri kim yönetiyor sorusunun karşılığı yok. Sadece binalara, gökdelenlere, korkunç inşaaata dayalı rantın dışında, tinerci çocuklarla kim ilgileniyor, yoksullarla, çocuklarla, kreşlerle, yuvalarla, yaşlılarla kim ilgileniyor sorusunun bence İstanbul'da şu anda cevabı yok. Şu anda kendi yaşadığımız bir sıkıntı üzerinden bu yönetim modeliyle ilişkili büyük bir sorunu anlatmaya çalışacağım.

Kalamış Yat Limanı diye bir yerimiz var. Daha doğrusu ünlü Kalamış Koyu. Bu koy özelleştiriliyordu. Biz dava açtık, iptal edildi. Şu anda tekrar özelleştirmeye karşı karşıya, 36 yıllık yap-işlet-devret. Şu anda üzerinde 3000 m²'ye yakın bir inşaat var, 3000 m² inşaat 15.000 m²'ye çıkartılıyor. Peki, bununla ilişkili Kadıköy Belediye Meclisinde bir karar verildi mi? Yok, bizim hiç ilgimiz yok. İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisinde de yok. İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi şu anda Türkiye'nin en büyük ikinci meclisi. İstanbul'da yok, Kadıköy'de yok; 15.000.000 İstanbullunun bu karar sürecinde hiçbir etkisi yok. Peki, bu koyun sahibi kim? Yüzlerce yıldır kullananlar kim? Kadıköylüler ve İstanbullular. Kim veriyor kararı? Ankara'da birileri. Bütçeye gelir elde edip bu gelirle beraber mal satarak kendi bütçelerini devam ettirmekle ilişkili bir karar Ankara'dan veriliyor.

İkinci bir sorun, Moda'da. 35.000 m²'ye yakın arazide, 10.000 m² üzerine kurulu bir ibadethanenin, bir caminin, dolgu alanına yapılması şu anda gündemde. Bütün bu süreçleri geçti. Bununla ilişkili karar süreçlerini anlatmak istiyorum. İstanbul İl Müftülüğü Ankara'ya Diyanet İşlerine bir talep yazıyor, Çevre Bakanlığına geliyor. Çevre Bakanlığı gelip orada bir plan yapıyor. 10.000 m²'ye kurulu, 10 metre yüksekliğinde, minareleri 84 metre çapında, 20.000 kişilik

bir cami olduğu söyleniyor. Bu da yine Kadıköy Belediye Meclisinde tartışılmıyor, İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisinde de tartışılmıyor. Kadıköylüler için yapıldığı söylenen bir ibadethaneyle ilişkili Kadıköylülerin hiç görüşü alınmıyor. Bu Ankara'dakiler ne hikmetse, bütün bu Türkiye'nin bütün sorunlarını çözmüşler gibi, Ortadoğu dahil, Irak, Suriye dahil, bütün terör, şiddet, hepsini çözmüşler gibi Kadıköy'ün tam merkezinde bir meydanında, bir arıtma tesisinin dolgu alanında bu camiyi yapma ihtiyacını duyuyorlar. İstanbul'da 20.000 hektar araziye –bunu Çevre Bakanının katıldığı bir toplantıda kendi bürokratları söylediler– imara açmayı düşünüyorlar. Yani 8 tane Kadıköy kadar araziye imara açmayı düşünen bir yapı bütün bu planlı alanlarda bir camiye yer bulamıyor; bunca gökdelenlere, alışveriş merkezlerine, konutlara, ticari alanlara yer bulan bir yapı bunlara yer bulamıyor, ama bir arıtma tesisinin rezerv alanı olarak düşünülen bir dolgu alanına bu camiyi yapmayı düşünüyor.

Değerli arkadaşlar, bence Türkiye'de ciddi bir yönetim boşluğu var. Aslında Türkiye'deki yönetim sistemlerinin tekrar sorgulanması gerekiyor. Kim nerede hangi karar sürecine katılacak, hangi işi yapacak, kimin ne görev ve sorumluluğu vardır yeniden tartışılıp konuşulduğu, sistemin sorgulandığı bir tartışma ortamının açılıp Türkiye'nin yönetim modelinin gözden geçirilmesi gerekiyor. Hepinize iyi çalışmalar diliyorum.

Ben burada ayrılmak zorundayım, kusura bakmayın. Bu camiyle ilişkili bir televizyon röportajı yapacağım. Zaten haber de yapmıyor kimse, ama yapabildiğim kadarıyla toplumu aydınlatmak istiyorum. Hepinize saygılarımı, sevgilerimi sunuyorum, sağ olun.

Ali Şeker

TMMOB'un değerli emektarları ve kenti savunan değerli yurttaşlar, hepinizi saygıyla selamlıyorum. Meslek örgütleri olarak İstanbul'a karşı, şehirlere karşı girişilen ihanete karşı durdunuz ve bu ihanetin sorumlusu değil, hesabını soran oldunuz. O ihaneti işleyenler de bugün günah çıkartır gibi "kentimize ihanet edildi" diyorlar, sanki kendileri bu işin başında, içinde yokmuş gibi. Önce belde belediyelerini kapatılar, sonra ilçe belediyelerinin ve il belediyelerinin yetkilerini Çevre ve Şehircilik Bakanlığına aldılar ve o bölgede yaşayanların fikrini, hakkını, hukukunu gözetmeden istedikleri rant projelerini hayata geçirdiler.

15 gün önce Diyarbakır'daydım, Sur yerle bir edilmiş durumda ve orada yeniden bir rant projesi hayata sokulmaya çalışılıyor. Bugün İstanbul'un en önemli sorunu deprem sorunudur. Depreme karşı yapı güvenliği, can güvenliği sağlanmış konut sorunu, İstanbul'un en büyük sorunu, ama ne yapılıyor? 99'dan beri doğru düzgün bir şey yapılmadı. Koca koca binalar yapıldı, deprem dönüşümü için paralar toplandı ve bu paralar yolsuzluklar için, yollar için harcandı. Yarın yaşanacak bir depremde ölümle burun buruna yüz binlerce kişinin can güvenliği tehlikededir.

Eğitimli meslek grupları eğitimlerinin gereği, ahlâklarının gereği, yurttaşlara karşı sorumluluklarının gereği ahlâkı savunuyorlar, kamunun çıkarlarını savunuyorlar. Bunların karşısında kim var? Mehmet Cengizler var. Mehmet Cengizler de cehaletin, rezilliğin ve talanın mimarları olarak bu milletin geleceğini çalışıyorlar. Bugünlerde biliyorsunuz yolsuzluklarla ilgili biraz sonra açıklanacak belgeler var, bu yolsuzlukları yapanlar, bu şehrin rantlarını bir avuç yandaş verenler oluşacak olan cezaları bu millete, bu halka ödetecekler. Bu halk bu talanın bir parçası değil mağduru, yeni mağduriyetlerin de muhatabı olmamalı, onun için de bu sıkıntıları, bu cezaları kim bu milletin sırtına yüklediye, onun sorumluluğu da ondadır, bedelini de onlar ödemek zorundadır. Maalesef ülke bir suç örgütü gibi yönetiliyor. Şehirde yaşayanlar nereden alışveriş yapacak, o belediyedekiler, Çevre ve Şehircilik Bakanlığındakiler karar veriyor ve orada bir anda on katına, yirmi katına, elli katına çıkan rantlar bir yandaşın oluyor. Örneğin, Mall of İstanbul'da bir okul alanı vatandaşın elinden toplanıyor ve belediye başkanı aracılığıyla yandaş bir firmaya teslim ediliyor. Yani çocuklarımızın eğitim hakkı çalınıyor, çocuklarımızın güneşi çalınıyor, çevremiz çalınıyor ve koca koca camiler yaparak bu günahlarını gizlemeye çalışıyorlar. Ahmet Şık'ın da dediği gibi, imanının arkasına saklanacak günahlarımız yok, bayrağın arkasına saklanacak suçlarımız yok. Bu konudaki mücadelesinden dolayı, bu şehrin hakkına, şehirlinin hakkına, yurttaşın hakkına sahip çıkma konusunda ki duyarlılığından dolayı Mimar ve Mühendis Odaları Birliğine huzurlarınızda teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum.

Gülay Yedekçi

Hepinizi içtenlikle selamlıyorum sevgiyle, saygıyla. Öncelikle şunu söylemek isterim: İnsanın meslektaşlarıyla gurur duyması çok güzel bir şey. Allah'tan Mimarlar Odası çizgisini hiç değiştirmedim. Her tür zor koşulda bizim Yıldız Sarayı Dış Karakol Binasında Mimarlar Odası olarak kullandığımız yere polisler gelirken de Mimarlar Odasıyla yan yana duruşumuz belliydi. Bugün kent yağmaları sırasında da, çünkü kent yağmaları sırasında da Mimarlar Odasının, Türk Mühendis Mimar Odaları Birliğinin duruşu çok net ve keskin; öncelikle bununla gurur duyduğumu söyleyerek konuşmama başlamak isterim.

Türkiye'de maalesef mevcut iktidar, siyasetini imar rantı üzerinden şekillendiriyor ve bir sarmal oluşturmuş. İmar rantı üzerinden elde ettiği geliri bir süre sonra oluşacak olan seçimlerde kendisine seçim yatırımı olarak kullanıyor ve bu seçim yatırımı da bir süre sonra aynı yandaşlara, müteahhit firmalara gelir elde etmek üzerine veriyor, ama artık kendilerinin de kabul edemediği bir noktaya geldi ve karşılığında çıkıp dediler ki: "Beton, beton, beton, kentte huzur kalmadı." Biz de diyoruz ki Türkiye'de huzur kalmadı. Hiçbir yerde huzur bırakmadınız. Kent içerisinde 3 km.lik yolu gelmek için bile yaklaşık 45 dakika zaman ayırıyoruz; trafik almış başını gidiyor. İstanbul, Avrupa'nın en çok hava kirliliği olan 10 kentinden biri; 7. sırada. Bunları hepimiz biliyoruz.

Kent suçlarıyla ilgili mücadele etmeleri gereken alanları biliyorsunuz; sadece aydınlatma oranının değiştirilmesiyle ilgili bir değişiklik bile çözülebilecek çok önemli adımlar atılabilecekken bunları yapmayan bir hükümet anlayışı var. Dün bostanları imara açmaya çalıştılar, şimdi kıyı dolgu alanlarını imara açıyorlar, daha önce birkaç defa Meclis'te söyledim, biliyorsunuz, Mimar Sinan'ın göğe uzanan minarelerini gölgede bırakan, ranta uzanan kuleler yaptılar. O kuleleri yıkmadı diye sonra küstüler, ama o kuleler orada duruyor, yıkılmadı, sonra barıştılar, açılışına da gittiler.

Peki, bu arada kente ne oluyor? Biz emekten yana, demokratik, herkesin komşuluk ilişkileri içerisinde yaşayabileceği, kentsel dönüşümün deprem güvenliğini sağlamak amacıyla olması gerektiği bir anlayışı savunuyoruz. 493 deprem toplanma alanının sadece 77'sinin şu an için imara açılmadığı, ama yarın her an açılacağı bir yönetim anlayışını bu ülke insanlarının hak etmediğine inanıyoruz. TMMOB'nin, Mimarlar Odasının, mühendis odalarının da çok çeşitli baskılarla karşılaştığını iyi biliyoruz. Çalıştırılmamaya gayret edildiğini de iyi biliyoruz. Bu noktada dayanışmayı daha çok örgütlemek, yan yana durmaya çalışmak ve sesimizi en yüksek perdeden çıkarmak durumundayız.

Türkiye'nin bir deprem kuşağı olduğu, özellikle İstanbul'da büyük bir deprem beklendiği aşikâr. 1999 depreminin üzerinden yaklaşık 18 yıl geçti. 30 yıl içerisinde deprem olacak deniliyordu, geriye kaldı 12 yıl; yarın olabilir, üç gün sonra olabilir. Kamu binaları dahil, yollar, viyadükler dahil, çocuklarımızın okulları dahil, hastaneler dahil hiçbir yapının deprem güvenliği alınmamış. Sağlama-laştırma adı altında birkaç firmaya ihale edilmiş, ihale edilen bazı okullar da biliyorsunuz taşınmış ya da taşınmak zorunda bırakılmış. Bu anlamda insana dönük bir çalışma olmadığı, kentte yaşayan insanların adil, eşit bir yaşam hakkına sahip olmadığı ortadadır.

Bir küçük örnek verip müsaadenizi isteyeceğim. Biz Mimarlar Odasıyla da beraber birçok yerde dava açtık ve kazandık. Sulukule'de dediler ki inşaatlar bitti. Fener, Balat, Ayvansaray'da davaya rağmen inşaaata devam ettiler. Birkaç dava daha girdi araya, ama en son Gaziosmanpaşa'da vatandaş davayı kazandı. Karşılığında yasayı değiştirdiler, yasayı! Sayın Bakan açıklama yaptı, "kentsel dönüşümün önündeki yasal engeli kaldırdık," diye. Böyle bir anlayışın karşısında yapabileceğimiz tek şey kenti, kentliyi ve insanı savunmak. Orada yaşayan insanları oradan uzaklaştırmaya çalışıp Taşoluk gibi yerlerde, onlara hak ettiklerinden daha az meblağlarda paralar vererek oradan uzaklaştırıp sonra da "biz buraları soylulaştıracağız" deme anlayışına karşıyız. Komşuluk ilişkilerinin güçlendirildiği, rekreasyon alanlarının olduğu, çocukların oyun parklarının olduğu... İki milyon çocuk var Türkiye'de, ama çocukların 2 m² oynayabilecekleri yer yok, gençlerin spor alanları zaten yok. Hepimizin çocukları var, spor yapabilme ihtimalleri var mı? Yok. Kent bir bütün, her şeyiyle bir bütün, hiçbir parsel bir diğerinden bağımsız düşünülemez. Kent organik bir yapı, ama bunu bilen yok. Kenti yönetenlerin "AKM bence güzel değil, ben orayı yıkayım, daha büyüğünü, daha güzelini yapayım" anlayışı doğru ve yerinde bir yaklaşım değildir. Mimarlık ve kent planlama görece güzellik anlayışlarıyla değil, bilimle yönetilmelidir. Biz de Türkiye'de bilim, teknoloji, sanat, kent bilimi ve mimarlık

bileşenlerinin etkin olacağı günler için birlikte yan yana mücadele etmeye devam edeceğiz.

Her birinizi içtenlikle, sevgiyle, saygıyla selamlıyorum. Sağ olun, var olun.

Aysun Gezen

Değerli katılımcılar, Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu adına ben de hepinizi saygıyla selamlıyorum. Aslında benden önce çıkan konuşmacılar çok büyük oranda problemi ortaya koydular. Fakat şuradan başlamak isterim: AKP'nin üniversiteleri giderek çölleştirdiği, sadece teknik bölümlere indirgemeye çalıştığı, bilimsel bilgi üretiminin ve hakikat arayışının ortadan kaldırılmaya çalışıldığı bir dönemden geçiyoruz. Yine bunun uzantısı olarak eğitim sisteminde çok ciddi gericileşme ve dönüşüm var. Kendileri çeşitli kereler bu toplumu cahil bırakmaya çalıştıklarını belirttiler. Buna karşı bilimsel bilgi arayışını devam ettirdiğiniz, hakikatin peşinde koştuğunuz ve kentleri

bu anlayış çerçevesinde yeniden örgütlemek, yeniden kurmak için düzenlediğiniz bu sempozyumu tekrar saygıyla selamlıyorum. Bu çaba gerçekten çok değerli ve önemli bir çaba ve umuyorum amacımıza hizmet edecek ve başarılı olacaktır.

Mekânlar aslında iktidarların kendilerini kurdukları, cisimleştirdikleri yerler. Dolayısıyla da bir mekânın yapılanmasına ve bu mekânın nasıl kurgulandığına baktığınızda o iktidarların mantığını anlayabiliyorsunuz. Bugün AKP'nin yaptığı şey de aslında bu; neoliberal politikalar ve ihtiyaçlar doğrultusunda kentlerimizi değiştirip dönüştürüp ona göre organize ediyorlar. Bireyciliğin çok büyük oranda arttığı, zenginle yoksulun yaşam alanlarının birbirinden giderek ayrıştığı, zenginlerin yaşadığı mekânların tamamen güvenlikçi bir paradigmayla düzenlendiği bir dönemi belki de en ciddi şekilde yaşadığımız yıllar içinden geçiyoruz. Fakat mekân dediğimiz şey bizim aslında toplumsal grupların, toplumun, halkın belirli ilişkiler ağı içerisinde ördüğü bir şeydir. Toplumla, toplumsal gruplarla mekân arasındaki, dolayısıyla da kent arasındaki ilişki aslında hiçbir çıkara dayanmayan, sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda örgütlenmeyen, tamamen müşterek ve toplumun çıkarları doğrultusunda yapılanması gereken alanlardır. Salt mekânlar değildir, bir ilişkiler ağıdır; üretim ilişkilerinin içinde cereyan ettiği ağıdır. Aslında emeğin, emek süreçlerinin, emekçilerin üretiminin bir sonucu olarak kentler ortaya çıkar. Bir taraftan iktidarın kendisini cisimleştirmeye çalıştığı bir alan olmanın yanında bir taraftan da emekçilerin direniş alanıdır. Dolayısıyla kentlere, kent hakkımıza sahip çıkmak bugün çok daha büyük bir önem arz ediyor.

Emeğin kolektif üretimine sahip çıkmak için, emeğin kendine yabancılaşmamasını, emeğimizle yarattığımız ürünün ve değerlerin yeniden bize dönmesini sağlamak için, kendi hakkımızdaki kararları kendimiz alabilmek için bu ortak

alanlara da sahip çıkmak zorundayız. Kent hakkı aslında biraz da budur, kendi hakkımızdaki kararları kendimizin aldığı, hep birlikte kolektif bir şekilde bunu yaptığımız alanlardır kentler, dolayısıyla da kent hakkını savunmak aslında kamusalılığı savunmaktır.

Bugün AKP bütün kamusal varlıklarımızı, kendi değerlerimizle, kendi emeği-mizle yarattığımız bütün kaynakları özelleştiriyor, sermayeye peşkeş çekiyor. Varlık fonuyla bütün bu kaynaklar doğrudan saraya bağlanmış durumda, sara-yın şu an elindeki varlıklar uluslararası sermayeden kredi sağlayabilmek için ipotek ediliyor. Yarın bir gün bu kaynakların da elimizden hızlıca gitmesi söz konusu olacak ve şu an saraya bağlı paralel bütçeyle Türkiye'nin bütçesinden daha yüksek bir bütçe doğrudan Erdoğan'a bağlanmış durumda. Dolayısıyla kent hakkını savunmak aynı zamanda bütçe hakkını savunmaktır. Bütün bu saldırıların gerçekleştiği zemine baktığınızda bugün AKP bu gücü nereden alı-yor? Bugün AKP bu gücü OHAL'den alıyor, KHK rejiminden alıyor. Dolayısıyla kent hakkını savunmak aynı zamanda OHAL'e hayır demektir, demokrasiyi savunmaktır.

Partili cumhurbaşkanı çeşitli kereler TMMOB'a saldırdı. Bunu hep beraber gör-dük. Kimya Mühendisleri Odası başta olmak üzere TMMOB'un özerk yapısına, bu anlamda mücadele veren kurumların özerk yapılarına da karışarak bu yapı-ları ortadan kaldırmaya çalışıyor ve açıkça söylüyor: "Biz bu yağma, talan eko-nomisini çok daha erken harekete geçirebilirdik, çok daha erken yapabiliirdik, ama TMMOB bunu bir on sene geciktirdi." Nice on senelere diyoruz o zaman.

Nasıl bir kent istediğimiz sorusu, David Harvey'in deyişiyle nasıl insanlar ola-cağımız sorusudur, doğayla kurduğumuz ilişkiye vereceğimiz değer sorusu-dur, estetik alanda vereceğimiz değer konusudur ve bizim ne gibi bir toplumsal ilişkiler ağına sahip olmak istediğimiz sorusudur. Biz buna bugün çok rahat cevap verebiliyoruz. Biz eşit, özgür, adil, emekten yana, toplumsal cinsiyete duyarlı ve engelsiz kentler istiyoruz. Biz kendimizi kendimiz yönetmek istiyor-uz. Buna hizmet eden bu sempozyumu tekrar selamlıyorum, çalışmalarınızda başarılar diliyorum.

Emin Koramaz

Sayın milletvekilleri, Sayın Belediye Başkanım, değerli hocalar, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğine bağlı odaların başkanları ve İstanbul yö-ne-ticileri, değerli katılımcılar; hepinizi Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yönetim Kurulu ve şahsım adına sevgi ve dostlukla selamlıyor, etkinliğimize hoş geldiniz diyorum.

Öncelikle birliğimiz adına bu etkinliğin sekretarya-sını düzenleyen İstanbul İl Koordinasyon Kurulumu-za, İstanbul'da örgütlü odalarımızın başkanlarına, yöneticilerine, çalışanlarına, bu etkinlikte emeği ge-

çen herkese, etkinliğimizde bildiri sunacak değerli akademisyenlere, uzmanlara teşekkür etmeyi bir borç bildiğimi belirtmek istiyorum.

Kent Sempozyumları TMMOB örgütlülüğünün en önemli, en yaygın etkinliklerinden birisi, TMMOB'a bağlı pek çok Oda kendi meslek alanlarıyla ilgili kent sorunlarını masaya yatırdıkları bir dizi etkinlik düzenliyordu. 2006 yılında yapmış olduğumuz TMMOB Genel Kurulunda bu etkinliğin İl Koordinasyon Kurulları eliyle düzenlenerek bütünlüklü bir çerçeveye kavuşturulması kararı alındı. O tarihten bu yana geçen on yıl içinde 26 ayrı ilde 47 Kent Sempozyumu gerçekleştirildi. Bu sempozyumlarda kentlerin altyapı sorunlarından kentsel dokuya, afetlerden çevre düzenlemesine, turizmden kent suçlarına, ulaşımdan konut projelerine varana değin pek çok konu ayrıntılarıyla incelendi, çözüm önerileri oluşturuldu. Aslında yönetenlerin eline bir yol haritası sunuldu. Bu etkinlikleri düzenlememizin temel amacı da buydu. Bizler mühendisler, mimarlar, şehir plancıları olarak ve onların örgütü Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği olarak sadece kendi hak ve çıkarlarımızın savunulması, geliştirilmesi için mücadele etmiyoruz. Almış olduğumuz eğitim gereği, yüreğimizdeki insan sevgisi gereği, toplumsal duyarlılığımız gereği meslek alanlarımıza ilişkin ülkede geliştirilecek tüm politikaların bu ülkenin halkını, bu ülkenin geleceğini, çıkarlarını koruyan çerçevelerde geliştirilmesi için mücadele ediyoruz. Aslında bu politikaların oluşturulmasının, yaratılmasının da bir parçasıyız. Burada üç gün sürecek olan bu kongrenin de, burada sunulacak bildirilerin de, burada yapılacak tartışmaların da bu amaca hizmet edeceğini düşünüyorum.

Hepimiz görüyoruz, gerçekten çok ilginç zamanlardan geçiyoruz. 15 yıldır Türkiye'yi, 23 yıldır da İstanbul'u kendileri yönetmemiş gibi iktidar partisi genel başkanı son zamanlarda birbiri ardına ilginç açıklamalar yapıyor. İktidarlara boyunca sanki İstanbul'un tüm yeşil alanlarını AVM'ye çevirenler, dere yataklarını imara açanlar, plansız kentleşmeyle bu şehrin altını üstüne getirenler kendileri değilmiş gibi "biz bu şehre ihanet ettik" açıklaması yapıyorlar. İktidarlara döneminde İstanbul'un binlerce yıllık tarihi eserlerini cahil müteahhit firmalara kendileri restorasyon adı altında vermemişler gibi, onların cehaletine teslim etmemişler gibi bugün "Türkiye'de tarih ve kültür cellatları kol geziyor, asırlık taşların yerine beton dökülüyor" açıklamaları yapabiliyorlar. 23 yıldır İstanbul Boğazını kaçak yapılarla dolduranlar, şehrin en işlek yerlerine gökdelenler dikenler kendileri değilmiş gibi bugün "İstanbul'un silüetini bozan ucube yapılara izin verdik" diyebiliyorlar. Yıllardır yaylalarımızı, vadilerimizi, kıyılarımızı, ormanlarımızı rant adına yağmalayanlar bugün "ekosistemi tahrip eden her adımın sonu felakettir" açıklamasında bulunabiliyorlar. Evet, tüm bunları yaptınız. Hatta daha da fazlasını yaptınız.

İstanbul'un akciğerleri olan kuzey ormanlarını yok ettiniz. Galataport, Kaba-taş, Martı, Tarla-başı projeleriyle şehrin dokusunu bozdunuz. Şehrin en değerli arazilerini imara açarak kamusal kaynakları yandaşlarınıza dağıttınız. Deprem toplanma alanlarını bile imara açtınız. Halkımızın can güvenliğiyle oynadınız. Kentsel dönüşüm adı altında fakir fukaranın evlerine el koydunuz, yerlerine diktiğiniz villaları yandaşlarınıza dağıttınız. Başarı diye sunduğunuz 3. Köprüyle, 3. Havalimanıyla, Avrasya Tüneliyle sadece bugünümüzü değil, geleceğimi-

zi de ipotek altına aldınız. Onlar için öylesine hazine garantileri, öylesine büyük ciro taahhütlerinde bulundunuz ki gelecek kuşakların yaşamını da tehlikeye attınız. Evet, tüm bunları yaptınız. Daha da fazlasını yaptınız.

Hasankeyf'i, Alliano'i'yı sular altında bıraktınız, dinamitlerle patlattınız. Phaselis'i imara açtınız. Evet, yaptınız. Neden? Çünkü bizi dinlemediniz. Sürekleri gerçekleri söyleyen, yapılan yanlışları gösteren TMMOB'yi de ihanet odağı olarak suçladınız. Eğer gerçekten özeleştiri vermek istiyorsanız TMMOB'nin verdiği raporlara, TMMOB'nin açtığı davalara bakın. Her gün sıraya dizdiğiniz gazete kalemşörleriniz, her gün sıraya dizdiğiniz medya kuruluşları iftira dolu haberler yapacaklarına bu sempozyumlardan süzülen görüşleri haber yapsın. Sizler bu şehre ihanet ederken biz sadece bilimsel anlamda değil, şehirlerin meydanlarında da mücadele içindeydik. O yüzden size Topçu Kışlasını yaptırmadık, o yüzden Gezi'yi savunduk. Şimdiye kadar nasıl mücadele ettiysek bundan sonra da tüm dost kuruluşlarla halkımızı da yanımıza alarak mücadele etmeye devam edeceğiz. Bunun böyle bilinmesini istiyoruz.

Değerli konuklar, sevgili meslektaşlarım, 15 yıldır Türkiye'yi bir örgütlü kötülük yönetiyor, bir örgütlü kötülükle mücadele ediyoruz. Ülkede üretim ekonomisini bitirdiler, rant ekonomisini, yağma ekonomisini hâkim kıldılar, ama artık yol bitti. Bu ekonomi artık sürdürülemiyor. Sıcak paraya tabi kıldılar ülke ekonomisini, körfez fonlarıyla idare ettiler. Aysun Gezen değişti.

Şimdi satacak hiçbir şey kalmadı, ülkenin elinde ne var, ne yoksa TÜPRAŞ'tan, TPO'ya, BOTAS'tan PTT'ye, Eti Maden'den Halk Bankası'na, Ziraat Bankası'na, ÇAYKUR'a, hepimizin ücretlerinden kesilen kaynaklarla oluşturulan işsizlik fonuna, hatta sivil savunma fonuna kadar ne varsa varlık fonu adını verdikleri bir limitet şirkete bağladılar. Hatta o kadar ileri gittiler ki Sayıştay denetiminden muaf bu şirketin ileriki borçlarına hazine garantisi bile verebildiler.

Artık yalanları tutmuyor, bu çürümüş düzen, bu çürümüş yapı tüm gerçekliğiyle her tarafından dökülüyor. Bundan 16 ay önce darbe girişimi bahanesiyle olağanüstü hal ilan ettiler. Güya darbenin sorumlularından hesap soracaklardı. Ancak hesabı bizden sormaya kalktılar. Bu ülkenin toplumsal muhalefetini sindirmenin bir aracı olarak kullandılar OHAL'i, üniversiteleri bitirmenin aracı olarak kullandılar OHAL'i, 3000 mühendis, mimar, şehir plancısı, 5000'e yakın KESK üyesi, 3000'i aşkın tıp çalışanı hekim şu anda Kanun Hükmünde Kararnamelerle sorgusuz sualsiz, savunmaları bile alınmaksızın görevlerinden ihraç edilmiş durumda. Barış talepleri duyulmasın diye akademisyenleri yargılıyorlar. Özgürlük talepleri duyulmasın diye gazetecileri yargılıyorlar. Demokrasi talebimiz duyulmasın diye meslek kuruluşlarını hedef alıyorlar, etkisizleştirmeye çalışıyorlar, Anayasayla kendilerine verilmiş olan görev ve yetkilerini ellerinden almaya çalışıyorlar. Eşitlik talepleri duyulmasın diye kadınları hedef alıyorlar. Bu yağmayı, bu sömürüyü gerici bir toplum yapısı oluşturarak gizlemek istiyorlar. Ama bilsinler, ne kadar çabalarlarsa çabalasınlar bu ülkenin onurlu insanları yılmayacak, korkmayacak, susmayacak ve mücadeleyi büyütmeye devam edecek. Bunu böyle bilsinler. Türkiye tarihi ne baskıcı rejimler görmüştür, ne baskıcı rejimlerden geçmiştir, ama bu ülkenin onurlu insanları

hiçbir zaman itiraz etmekten, direnmekten, mücadele etmekten bir adım geri atmamıştır.

Hepiniz izliyorsunuz, AKP'nin 15 yıllık iktidarı döneminde birliğimize saldırıları, bu son dönemde kendilerinin çürüdükleri ve yolsuzluklarının, yaptıklarının gerçek yüzü adım adım ortaya çıktıkça daha da arttı. Bugüne kadar defalarca kuruluş yasamızı değiştirmeye çalıştılar, olmadı. Mesleki denetim yetkilerimizi elimizden almaya çalıştılar, olmadı. Hakkımızda davalar açtılar, olmadı. Oda-larımızı kapatmaya çalıştılar, olmadı. Kamusal bir meslek olan mühendislik, mimarlık meslek disiplinlerinin içini boşaltıp bu alanları ticarileştirmek istediler, bu da olmadı. Şimdi de ekmeğimize göz diktiler. Sosyal Sigortalar Kurumu ile hazırladığımız asgari ücret protokolünü bile tek yanlı olarak feshederek mühendisleri, mimarları düşük ücretlerle kayıt dışı çalışmaya, emeklilik yaşamlarında da yoksulluk ücretleriyle yaşamaya mahkûm etmek istiyorlar. Bu saldırıyı da üyelerimizden aldığımız güçle, sizlerden aldığımız güçle, halkımızdan alacağımız güçle bir kez daha püskürteceğimize yürekten inanıyorum. Bizler tüm alanlarda olduğu gibi, tüm kentsel hizmetlerin de –eğitimden kültüre, sağlıktan sportif hizmetlere varana değin– temel bir insanlık hakkı olduğuna inanıyoruz. Bu hizmetler herkes için erişilebilir olmak zorundadır. Tüm yaşam alanlarında olduğu gibi kentler için gerekli politikaları kent halkı belirlemelidir. Biz, “kentler, o kentte yaşayanlarındır,” diyoruz. Biz, bu ülke bu ülkede yaşayanlarındır, bu ülke çalışanlarındır, bu ülke üretenlerindir, diyoruz. Sempozyumumuzun böyle bir hedefe hizmet edeceğine inanıyoruz.

Toplumsal duyarlıklar oldukça fazla, bizlere düşen görev bu toplumsal duyarlıkları adım adım yürütmektir, yılmamaktır, umudumuzu kaybetmemektir, direnmektir, bu direnci adım adım büyütmektir. Bu duygu ve düşüncelerle hepimizi sevgi, umut ve gelecek güzel günlere olan inancımızla sevgiyle kucaklıyor, sempozyumumuza hoş geldiniz diyorum.

Mehmet Akif Hamzaçebi'nin ilettiği yazılı mesaj:

CHP İstanbul Milletvekili

“Nazik davetiniz için teşekkür ederim. Düzenlemiş olduğunuz Kent Sempozyumunun güzel ve başarılı geçmesi dilekelerimle özellikle son dönemde İstanbul'da her gün yeni bir tanesi yükselen doğaya ve insana karşı çirkin, hoyrat ve ranta dayalı beton kütleler karşısında İstanbul'un silüetini, kentin adaletini, yaşam hakkını, kentin ekosistemini, yaşam döngüsünü korumak adına her türlü zorluğa göğüs geren değerli mühendis ve mimarlarımızı selamlar, sempozyumda emeği geçenleri kutlar, tüm konuşmacı ve katılımcılara saygı ve sevgilerimi sunarım.

İstanbul Kent Sempozyumu - IV

1. Gün

1 Aralık 2017 Cuma

Çerçeve Sunum:

10. Yılında Kent Sempozyumu

Mücella Yapıcı

Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi ÇED Danışma Kurulu Sekreteri

10. Yılda Kent Sempozyumu

Mücella Yapıcı

Öncelikle bütün değerli konuklarımıza ve katılımcılarımıza hoş geldiniz diyorum. Son derece değerli açış konuşmaları izledik. Sağ olsunlar, var olsunlar. Aslında çerçeve sunuş yapmamıza bile gerek kalmadı ama fazla vaktinizi almadan geçmiş TMMOB İstanbul Kent Sempozyumlarına değinmek ve sempozyumların yapıldığı koşulları kısaca aktarmak istiyorum.

Çok özetle söylemem gerekirse ülkemizin ve İstanbul'un bugününü belirleyen, kapsamlı ekonomik, sosyal ve hukuksal değişiklikler 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile başlatılmıştır.

12 Eylül 1980 askeri darbesi, dünya sermayesinin, 70'lerden beri içine girdiği krizleri çözmek adına, küresel ekonomi politiği yeniden yapılandırdığı bir operasyondur ve yeni küresel ekonomik sistemin esaslarının, ülkemizin ekonomik ve sosyal politikalarına aplikasyonu için gereken politik koşulların yaratılması operasyonudur.

12 Eylül 1980 askeri darbesinden bu yana merkezi ve yerel devlet yapısı yeni liberal sosyoekonomik temellerde yeniden yapılandırılmıştır. Kamu erkinin yönetsel düzeyde sermayeye devredilmesi, serbestleştirme ve özelleştirmeler, kamusal hizmetlerin piyasaya açılarak ticarileştirilmesi, üretimden vazgeçilerek ülke topraklarının dünyanın emlak/rant piyasası haline getirilmesi, güvencesiz çalışma koşullarının yaygınlaştırılması, yönetimlerde girişimcilik, planlamadan vazgeçilerek projeciliğe ağırlık verilmesi gibi konularda kamu idari yapısının ve yasa ve yönetmeliklerin yeniden düzenlenmesi yaşamımıza olduğu kadar kentlerimize de doğrudan yansımıştır.

Zira 1990'larda dünya sermayesinin, kentleri sermayenin nesnesi ve öznesi haline getirdiği neoliberal kent politikası, başta az gelişmiş dünya ülkelerinin kentleri olmak üzere tüm dünya kentlerine model olarak sunulmuştur. Dünya Bankası tarafından, küresel ekonomiye başarılı bir eklemlenme için temel politikanın, küresel ölçekte yarışmacı kentlerin yaratılması olduğu iddiası ileri sürülmüştür.

Dünya bankasının önerdiği bu küresel kent politikası Türkiye'de, başta akademi çevreleri olmak üzere taraftar bulmuş ve 2001-2005 yılı için hazırlanan sekizinci beş yıllık kalkınma planlarında İstanbul'un, ülke adına bu yarışa gireceği ilan edilmiştir. Maalesef, İstanbul da bu yeni ekonomik ve politik seçimlere feda edilmiştir.

Sermayenin sınır tanımayan özelliği nedeniyle ülkelerin, uluslararası ekonomik rekabeti ancak dünya kenti kimliğindeki metropoller aracılığıyla yapabilmekte olduğunu, İstanbul'un henüz gerçek bir dünya kenti olmadığını, ama olması için gerekli her türlü tedbirin alınacağını açıklayan ihtisas raporları hazırlanmıştır.

Özellikle 2001-2005 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu tarafından hazırlanan raporda şöyle denilmiştir:

"İstanbul bu anlamda gerçek bir dünya kentinden çok, hızla gelişen bir metropoldür. Kent, 1990'lardan bu yana yerli ve yabancı finans sermayesinin yatırım yaptığı bir merkez olma özelliği taşımaktadır. Yabancı sermayenin kente gelmesi için bilinen ön şartları bulunmaktadır. Bunlar serbest piyasa koşullarının sürmesi, güvenilebilir bir sistem ve istikrardır.

"Kentsel bazda bakıldığında yerel yönetimler de kentsel yatırımlara cazibe teşkil edecek promosyon çalışmaları (arsa sunumu, altyapı, yerel teşvikler, kentsel bilgi veri tabanı ve kentsel yatırım danışmanlığı) hazırlayabilirler."

Bu merkezi politik ve ekonomik kabullere ve seçimlere bağlı olarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi büyük Marmara depreminden üç yıl sonra; Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde "Avrupa Gelecek Konsepti" ile bütünleşme zorunluluğu nedeniyle, 2010 yılını esas alan master plan hedeflerini revize ettiğini; Avrupa Birliği'ne adaptasyon sürecinde; metropol ölçeğinde uyum sürecini hızlandırmak, "Bölgesel Gelişim Plan ve Stratejilerine" uyumlu olarak "Kalkınma Modelleri" ile birlikte "Kentsel Dönüşüm Projeleri"nin yürütüleceğini açıkladı.

Marmara depreminden üç yıl sonra İstanbul'un kaderi tayin edilmiş ve 2023 yılını esas alan konsept projeleri ortaya çıkmıştı.

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş, 8-11 Mart 2005 tarihinde Cannes'da düzenlenen 2005 Dünya Emlak Fuarı'na (Küresel Emlak Pazarı) İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak ilk kez katıldıklarını, fuarda İstanbul'un öncelikli yatırım bölgesi olarak ilan edildiğini ve İstanbul'a 20 ila 25 milyar dolar yatırım çekmeyi düşündüklerini kamuoyuna ilan etti. Bugün hâlâ uğraştığımız kent suçu niteliğini taşıyan, aralarında Galataport, Haliçport Haydarpaşaport, Kartal, Küçükçekmece vb. gibi 20 proje, gelir getirici amaçlar ile yabancı uluslararası emlak fuarına sunulmuştur. Daha sonra bu projeler İstanbul Çevre Düzeni Planına aplatik edilmiştir. Özellikle mekân ve kentle ilgili konularda değiştirilen yasalar, çıkarılan 5366 sayılı yasa gibi bazı yasalar, bu yasalara bağlı olarak geliştirilen kentsel yenileme ve dönüşüm projeleri, çılgın ve mega proje söylem ve uygulamaları ile TMMOB Kent Sempozyumlarının ilkinin düzenlendiği 2007 yılına gelinmiştir.

1. İstanbul Kent Sempozyumu

Türk Mühendis Mimar Odaları Birliğinin (TMMOB) 39. Genel Kurulunda; alınan karar gereği TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu olarak yaklaşık 13 milyon nüfuslu İstanbul'da yaşanan sorunları geniş bir kapsamda değerlendirildi.

ren ilk TMMOB İstanbul Kent Sempozyumunu 2007’de düzenledik.

Ancak bu sempozyum düzenlenirken ana hedef olarak sorunların zamanında ve doğru teşhis edilebilmesi, çözümlerinde etkin planlamaların yapılabilmesi, kentin gereksinimlerini uzun vadede karşılayacak ve İstanbul’un yaşanabilirliğine katkı yapacak çözümleri sürecin tüm tarafları ve İstanbul halkının katılımı ile tartışmayı amaçlayan bir sempozyum olması kararlaştırılmıştır.

Esasen bugüne kadar düzenlenen kent sempozyumları, sadece kapsamında olan konularda çalışan bilim insanlarını ve uzmanları bir araya getirmek, görüşlerini sunmak ve tartışmak için bir ortam olarak değil, bilim insanlarının ve uzmanların yanı sıra, kentte yaşamının tüm ödül ve cezalarına katlananların katılabileceği, görüşlerini ve saptamalarını, önerilerini sunabilecekleri, deneyimlerini paylaşabilecekleri bir platform olarak tasarlanmıştır.

13-15 Eylül 2007 tarihlerinde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi oditoryumunda düzenlenen TMMOB İstanbul Kent Sempozyumu, özellikle “küresel kent” söyleminin ortaya çıkışı ile birlikte başlayan ve her geçen gün yeni mekânsal ve sosyal tanımlarıyla değişim gösteren İstanbul’un yeniden kentleşmesi sürecinin tüm sancılarının aktarıldığı bir sempozyum oldu.

Bu sancılı süreci tanımlamak, analiz etmek ve İstanbullunun bu süreçteki yerini anlamak üzere düzenleme kurulu tarafından oluşturulan ve danışma kurulu tarafından da onaylanan “planlama,” “kentsel dönüşüm,” “ulaşım,” “altyapı,” “enerji,” “tarihi çevre,” “konut,” “afet,” “çevre” ve “toplum” başlıkları altında sunulan bildiriler ile İstanbul’da dayatılan-yaşanan dönüşümün kuramsal ve mekânsal açılımları ortaya konmuştur.

Ancak amaçlarımızın en önemlilerinden birisi de sadece sempozyumu değil sempozyuma doğru yaşanan süreci de örgütlemek olduğu için “Kent Sempozyuma Doğru” başlığı altında atölye, panel ve forumlar düzenledik.

Bu program çerçevesinde; TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi’nce 7 Mart 2007’de “Kent, Kadın ve Şiddet Atölyesi”, 12 Mart 2007’de “Kent ve Hukuk Yuvarlak Masa Toplantısı”, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi’nce 16 Mart 2007’de “Konut ve Mortgage Paneli”, TMMOB Çevre Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi’nce 24 Mart 2007’de “Suyun Sürdürülebilirliği ve Yönetimi Paneli” gerçekleştirildi.

29 Nisan 2007 Pazar günü ise Yıldız Teknik Üniversitesi Oditoryumunda İstanbullularla buluştuk ve İstanbul’da bütün kentsel dönüşüm mahallelerinden sorunlu olanlarla çok büyük bir forum gerçekleştirdik. Bütün mesleki bilimsel tespit, uyarı ve önerilerimize karşın başta İstanbul olmak üzere kentlerimiz üzerinde geçmişten gelen “rant” baskısı bu dönemde daha kapsamlı ve organize bir düzeye ulaşmıştır.

“Kentsel dönüşüm” adı altında kent, tarih, çevre ve mimarlık yağması niteliğindeki ve can yakıcı sosyal boyutları da olan pek çok girişim ısrarla sürdürülmüştür. Başta çevre düzeni planı olmak üzere İstanbul’un ihtiyacı olan plan çalışmaları, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Projesi, tarihi yerleşimlerde kentsel yenileme, deprem ve doğal afetlere karşı hazırlıklar, ulaşım ve yatırım kararları bu rant ve yağma sürecine alet edilmiştir. 2010’da düzenlenen 2. İstanbul Kent Sempozyumuna giderken İstanbul’un “dünyanın gözbebeği” nitelenmesine neden olan Tarihi Yarımada ve Boğaziçi’nin güzelliklerini ortadan kaldıracak nitelikte kendinden menkul dönüşüm kararları gündeme getirilmiştir. Kentleşme, fiziki ve mekânsal bakımından taşıdıkları sakıncalar kadar çok ciddi sosyal sorunlara neden olabilecek girişimler olarak, Sultanahmet-Ayasofya ve çevresi, Fener-Balat-Ayvansaray bölgesi, Sulukule ve Tarlabası vb. yıkım kararlarının gerçekleştirilmesi için yoğun çabalar harcanmakta, Boğaziçi’nin karayolu köprüsü ve karayolu tüp tüneli ile geçilmesi için ise hukuk tanımaz bir tutum devam ettirilmekteydi.

Bu dönemde ilgili odalarımız tarafından 1/100.000 Ölçekli İstanbul İli Çevre Düzeni Planı, Kazlıçeşme-port, Kartal Kentsel Dönüşüm Planı, İçme Suyu Havza Yönetmeliği, Tarlabası ve Sulukule Dönüşüm Planlarının iptali gibi belli başlı davalar açılmıştır. Aynı şekilde, TOKİ tarafından İstanbul’a dayatılan Seyrantepe ve Ali Sami Yen Stadı’nın yapılaşmaya açılması, Likör Fabrikası’nın yerine gökdelen yapılması, Ataşehir Finans Merkezi Planı, Ataşehir ve Bahçeşehir yeşil ve sosyal donatı alanlarının yüksek yoğunluklu yapılaşmaya açılması, Ataköy sahillerinin satılarak betonlaştırılmak istenmesi, bölge parkı olarak düzenlenmesi gereken kimi yerlere plan yoluyla yapılaşma getirilmesi, Küçükçekmece havzasına yapı yapma gibi karar ve uygulamaların durdurulması amacıyla gerekli uyarılar yapılmış ve yargıya gidilmiştir.

2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında ise “İstanbul’un uluslararası finans merkezi olması sağlanacaktır” ısrarının yanı sıra 2010 yılının 12 Eylülünde yapılacak referandum işaret edilmiş, “Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı hızlandırmak amacıyla uygun hukuksal ortam sağlanacak; yargılamanın işleyişinde ve temel unsurlarında hizmet kalitesini artırıcı çabalar sürdürülecek; hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti gerekleri çerçevesinde, yargılama sürecinin hızlı, adil, güvenli ve isabetli şekilde işlemini sağlayacak hukuksal ve kurumsal düzenlemeler yapılacaktır” denilmiştir. Bu arada 2005 yılında Dünya Emlak Fuarı’na sunulan birçok projenin yasallaştırılmaya çalışıldığı 1/100.000 Çevre Düzeni Planı yürürlüğe girmiştir.

2. İstanbul Kent Sempozyumu

Yukarıda kısaca aktardığımız koşullarda 20-23 Mayıs 2010 tarihlerinde İTÜ Taşkışla Binası 109 no.lu salonda, “Neo Liberalizm İstanbul ve Planlama”, “Kent Jeolojisi ve Ekolojisi”, “Afetler”, “İstanbul Peyzajı”, “Kent ve Kültür”, “Kent ve Sağlık”, “Doğal Varlıklar”, “Su”, “Çevre”, “Konut”, “Enerji ve Altyapı”, “Sosyoekonomik Durum ve İşsizlik” ile “Kentli Hakları” başlıklı oturumlar ile 2. İstanbul Kent Sempozyumu gerçekleştirilmiştir.

Sempozyumun ilk oturumunda neoliberal politikaların İstanbul yansıması, bölgesel kalkınma ajanslarının kurulma nedenleri ve çalışma ilişkileri ile alt bölgelere etkileri, 1/100.000 Çevre Düzeni Planı'nın değerlendirmesi yer alırken, ikinci oturumda kentsel planlamada yer bilimi çalışmalarının önemi ve İstanbul'daki uygulaması, özel ormanlardaki imar ve planlamanın yanlışlığı, kent yönetimi vb. konular işlenmiş, üçüncü oturumda İstanbul'un ulaşım sorunları ve çözüm önerilerine değinilmiştir. Birinci günün sonunda ise İstanbul'un kaderi olarak atfedilen afetler konusu değerlendirilmiştir.

İkinci günün ilk oturumunda İstanbul peyzajı; kent ve kültür başlıklı ikinci oturumda 2010 Avrupa kültür başkenti olarak belirlenen kentimizin durumu; üçüncü oturumda ise kent ve sağlık konusu incelenmiştir. Günün son oturumunda 1/100.000 Çevre Düzeni Planı ve Çevreye Etkileri Paneli ile ilgili foruma Edirne, Bursa ve Kocaeli İKK'yı temsilen katılan konuşmacıların sunumları ile İstanbul Çevre Düzeni Planının çevre illere etkisi tartışılmıştır.

Üçüncü günde İstanbul'un doğal varlıklarının sürdürülebilirliği, orman talanı ve kentsel gelişimde orman alanlarının önemi ve etkileşimi ve 2B Sorunu değerlendirilmiştir. İstanbul havzalarının tahribi ve kentteki orman ekosisteminin yok edilmesi, su kalitesi sorunlarına değinilmiş, konut başlıklı oturumlarda ise; İstanbul'daki konut hizmetlerinin metalaştırılması ve kent hareketleri konu edilmiştir.

2. İstanbul Kent Sempozyumu'ndan 3. Kent Sempozyumuna kadar geçen 2010-2013 arasındaki dönemde en önemli gelişmelerin başında 12 Eylül 2010 Anayasa Referandumu ve “Kanun Hükmünde Kararnameler” (KHK) sürecinin başlatılması gelmektedir.

Kanun hükmünde kararnamelelerin kabulü meslek odalarının yetki ve sorumluluk alanlarını daraltarak, kamu sorumluluğu taşıyıcılıklarını yok etmek istemektedir. Bu anlayış karşısında mesleğin birçok kurum ve kuruluşu gibi, sivil toplum örgütleri, meslek odaları da yeni tartışmaları ve dayanışma süreçlerini başlatmışlardır. Doğal ve kentsel mekânın siyasi erkin kararlarıyla biçimlen-

mesi, meslek alanında uzmanlık yerine siyasi iradenin karar vericiliği, giderek tek merkezliliğe yönelen bu anlayışa; meslek odalarına ve sivil topluma karşı getirilen yetkisizleştirme ve pasifleştirme yaklaşımına TMMOB ve bağlı odalar tarafından kamuoyu nezdinde dikkat çekilmiştir.

Sadece 2011 ile 2013 yılları arasında, yaklaşık 70 KHK dört torba yasaya sığdırılmış, bu dört torbayla temel kanunların tümünde çok ciddi ve kapsamlı değişiklikler yapılmıştır.

Yine aynı dönemde kentsel ve mekânsal dönüşüm süreçleri tartışmaya açılmıştır.

İstanbul için sürece damgasını vuran büyük kentsel dönüşüm projelerini (Tarlabaşı, Zeytinburnu, Ayvansaray, Fener-Balat, Sulukule, Haydarpaşa vb.) ve tescilli bina yıkım ve yenilemelerini (Emek Sineması, Majik Sineması, AKM, Haydarpaşa Tren Garı vb.) değerlendirmek, toplumla bilgi paylaşabilmek, önerileri kamu yararı ile çağdaş sanatsal ve bilimsel ölçütler açısından değerlendirmek temel bir sorumluluk olarak görülmüştür.

Bu bağlamda kent içinde plana aykırı olarak özel imar izniyle gerçekleşen uygulamaları, TOKİ'nin farklı çevresel, fiziksel ve kültürel ortamlarda uyguladığı birörnekleşen projeleri, çözüm getirilirken yaratılan sosyal sorunları, kültürel kimlik sorunlarını sıralayabiliriz. Buna, Avrupa kültür başkentliği sürecinde kente, rant ve ideolojik kaygılar nedeniyle kazandırılmayan kültür mekânlarını da (AKM gibi) ekleyebiliriz.

Aynı dönemde bir başka önemli konu ise büyük ulaşım ve “mega” veya “çılgın” denilen projelerin tartışmaya açılması olmuştur.

23 Ekim 2011'de Van ve Erciş'te yaşanan deprem sonrasında yenilenen afet yasa ve mevzuatı yeni bir kentsel dönüşüm furyası için kullanıldı. İstanbul da bu yeni furyadan nasibini aldı.

Bu dönemde 3. Boğaz Köprüsü, Haliç Metro Geçişi Köprüsü, 2B orman arazilerinin satışı, Marmaray kazı alanı, Taksim Meydanı Yayalaştırma projesi vb. projeler tartışmaya açılmıştır.

Bu dönemin ekonomik ve politik rant ve yağma anlayışının kent ve kentliler üzerindeki baskısının yoğunluğunu sadece TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesinin çalışma programına bakarak dahi anlayabiliriz.

Üçüncü Köprü,
Karayolu Tüp Geçişi,
Tarihi Yarımada,
Cercle d'Orient Binası ve Emek Sineması,
Beyoğlu 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nâzım İmar Planı,
1/1000 Ölçekli Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı,
Tarlabaşı 1. Etap Yenileme Alanı,

Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri (Sulukule) Yenileme Alanı,
Fener Balat Ayvansaray Yenileme Alanı,
Galata Kulesi ve Çevresi Koruma Amaçlı Nâzım İmar Planı,
Beyoğlu Perşembepazarı Kentsel Sit Alanı 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı
Nâzım İmar Planı,
Beyoğlu Perşembepazarı Kentsel Sit Alanının Yenileme Alanı İlan Edilmesi,
Park Otel,
Ali Sami Yen Stadı,
Şişli Dikilitaş Tekel Likör Fabrikası Alanı,
Şişli Bomonti Bira Fabrikası Alanı,
Haydarpaşa Garı ve Liman Alanı gibi projeler, ilgilenilen konuların sadece bir-
kaçıdır.

3. İstanbul Kent Sempozyumu

Özellikle kentimizin emek, demokrasi ve cumhuriyet değerlerinden olan Taksim Meydanı ve Taksim Gezi Parkı'nı geri dönüşü olmayacak bir biçimde yok edecek projelere karşı hukuksal ve toplumsal alanda verilen mücadeleye iktidarın bu konudaki ısrarlı çabaları önlenememiş, bu çaba 27 Mayıs 2013 tarihinde amansız ve hukuksuz bir şiddete dönüşmüştür.

Ancak bu şiddet karşısında Gezi Parkı ve Taksim Meydanı'nın korunması için verilen mücadele 31 Mayıs 2013 tarihinden itibaren ülkenin dört bir yanına yayılarak dünya, toplum, kent ve demokrasi tarihinde izi silinemez yepyeni ve evrensel bir boyut kazanmıştır.

Tarihsel olarak Gezi direnişi ve sonrası ile yerel seçimler öncesine denk düşen 3. İstanbul Kent Sempozyumu da bir süreç olarak değerlendirilmiş, bir örgütlenme faaliyeti olarak ele alınmıştır.

"İstanbul Kent Sempozyumu'na Doğru" başlığı altında, farklı yerellerin gündem ve sorunları ele alınarak İstanbul'un çeşitli bölgelerinde aşağıda sıralanan etkinlikler düzenlenmiştir:

Kentsel Dönüşüm ve İmar Sorunları Paneli, 18 Nisan 2013, Esenyurt

Yaşanabilir Bir Kent ve Demokrasi Şenliği, 5 Mayıs 2013, Kadıköy

Kent Kültürü ve Kamu Bilinci Paneli, 11 Mayıs 2013, Maltepe

Kentsel Dönüşüm Ama Nasıl? Paneli, 26 Ekim 2013, Avcılar

Çılgın Projelere Karşı Yaşanabilir Bir Sarıyer Paneli, 3 Kasım 2013, Sarıyer

22-24 Kasım 2013 tarihlerinde Şişli Kent Kültür Merkezinde DİSK İstanbul Temsilciliği, KESK İstanbul Şubeler Platformu ve İstanbul Tabip Odasının da desteğiyle gerçekleşen sempozyumun ana teması "Yaşanabilir Bir İstanbul" olarak saptanmıştır.

Konu başlıkları şöyle belirlenmiştir:

- Etkin, Özerk ve Demokratik Kent Yönetimi
- Tarihi ve Kültürel Mirasın Korunması/Geliştirilmesi
- Bütüncül, Çağdaş, Kamusal Hizmet Sunumu
- Altyapı ve Ulaşım
- Sağlıklı Bir Yaşama/Barınma Hakkı
- Kentsel/Toplumsal Yaşamda Cinsiyet Eşitliği
- Örgütlenme, Katılım ve Kent Hukuku
- Dezavantajlı Kesimlerin Kentsel/Toplumsal Yaşama Eşit ve Tam Olarak Katılımı
- Mekân - Emek Mücadelesi ve Direniş
- Doğal Çevrenin/Yaşamın Korunması ve Geliştirilmesi

Sempozyum sonunda ise 24 Kasım günü “Yaşanılabilir Bir İstanbul İçin, Ne Yapmalı, Nasıl Yapmalı” başlığı ile kent forumu düzenlenmiştir.

Bugün açılışını yaptığımız İstanbul 4. Kent sempozyumunu ise neoliberal politikalarla kentsel mekânın rant aracına dönüştüğü, 1980 sonrasında tetiklenen, son on yılda sınırları zorlayarak “kentsel dönüşüm”, “afet yasası” araçlarıyla örgütlenen kentsel, doğal, sosyal ve kültürel tahribatı üreten uygulamaların hayata geçirilmeye başladığı, bilimsel ölçütlerin ve kamu haklarının, hukukun yok sayıldığı, sosyal ve kültürel değerlerin tasarım süreçlerine yansıtılmadığı, özel imar haklarıyla “kişiye özel” hukuk anlayışının yaygınlaştırıldığı memleketin olağanüstü hal rejimiyle yönetildiği, gerçek adalet ve hukuka hava ve

su kadar ihtiyaç duyulduğu günlerde gerçekleştireceğiz.

“Kent ve Adalet” teması kapsamında gerçekleştirilecek olan sempozyumumuz “İstanbul Kent Forumu” ile tamamlanacaktır.

“Emek, Meslek Örgütlerinin Perspektifinden Kent ve Adalet”,

“Kent Politikalarının Mekânsal ve Toplumsal Etkileri”,

“Göç Mekânları ve Kent Yurttaşlığı”,

“Kentsel Yaşamda Adalet”,

“İstanbul’da Doğal Yapının Dönüşümü”,

“Kentsel ve İklimsel Dönüşüm”,

“İstanbul’da Arazi ve Enerji Yönetimi”,

“Mekân, Kimlik ve Kültür”,

“Medya, Kent ve İletişim”

ana başlıklarında gerçekleşecek olan 4. İstanbul Kent Sempozyumunun eşitlikçi, barışçı, yaşanılabilir, çağdaş ve demokratik kentlere ulaşmamızda önemli bir adım olacağı umuduyla; tüm katılımcılara ve konuklarımıza teşekkür ediyor, başarılı bir sempozyum diliyorum.

Sunuşumu Gezi’nin sözüyle bitiriyorum: Mücadeleye devam.

İstanbul Kent Sempozyumu - IV

1. Gün

1 Aralık 2017 Cuma

I. Oturum: Kent ve Adalet

*Ayfer Eğilmez, Oturum Başkanı
TMMOB Kimya Mühendisleri Odası 34. Dönem YK Üyesi*

İzzettin Önder
Prof. Dr., Ekonomist

Ruşen Keleş
Prof. Dr., Kent Bilimci

Cevat Erder
Prof. Dr., Mimar

Fikret İlkiz
Avukat

Ayfer Eğilmez

Değerli katılımcılar, değerli konuklar, sevgili meslektaşlarım; hepiniz hoş geldiniz. Bizim oturumumuz biraz çetrefilli oturum, mücadelenin temeli olan bir oturum: Adalet –hukuk değil dikkat edin– ve Kent. Onun için ben biraz adaletten, kentten bir girizgâh yapayım, sonra zaten birbirinden değerli hocalarımın ve duayen hukukçumuz Fikret Bey’in hem özgürlükler hem adalet konusunda çok önemli sunuşlar yapacağını biliyorum. Çünkü hepsini çok yakından tanıyorum.

Bundan 800 yıl evvel, bir tür özgürlükler fermanı *Magna Carta*’da ne diyor? “Kral kendi istediği gibi değil, yasalara uygun olarak devleti yönetmek zorundadır,” diyor 800 yıl evvel. Yine hukuk ve yasalardan önce “hak ya da adalet satılmaz, geciktirilmez ve reddedilmez” denilmektedir. Bunlar gerçekleşiyor mu? Hayır, kapitalist sistemde adalet, pazarı olan, satılan, müşterisi bol olan, sermaye tarafından alınıp satılabilen bir meta konumundadır; hiç de öyle teoride tartışıldığı gibi gerçekleşmiyor. Dolayısıyla adaleti hukuktan ve yasalardan da öte tartışmamız gerekiyor. Bir yığın şeyi de gördük –ki arkadaşlar da anlattılar– bırakın hukukun uygulanmasını, adaletten tamamen vazgeçilmiş durumda. Ne kentteki hemşehriler, ne diğer insanlar... Sermaye tamamen bunun tayin edicisi durumunda; almakta, satmakta, müşteri yaratmakta, piyasaya sunmakta sermaye son derece mahir davranmaktadır.

Kentlere gelince... Kapitalist sistemin gelişimiyle beraber sermaye kendini yeniden üretim mekânı olarak kentleri keşfediyor. Bu keşfedilen kentler, teorik olarak, yerel halkın ortak ihtiyaçlarına hizmet veren yönetimler tarafından yönetiliyor. Ortak, komünal, anonim olan bu hizmetler gerçekten kentlerin yönetim birimleri olan yerel yönetimlerce veya yerel idarece yürütülüyor mu, karar alınabiliyor mu, daha da önemlisi doğrudan halkın, yani hemşehrilerin yer aldığı bu alanda kararlara hemşehriler katılabilir mi, kararların sonuçlarını etkileyebiliyorlar mı? Zaten bundan dolayı teoride katılımdan hareketle demokrasinin beşiği denildi. Ama bu teoride böyle. Hiçbir şekilde uygulamada görmemiştir, Belediye Başkanımız da burada. Benim kamu yönetimi tezim –Ruşen Hoca da burada– bu Belediye Meclis kararlarının oluşumuyla ilgilidir. O zaman bizzat belediyede günlerce çalışma yaparken, kararları tararken, Meclise halktan kimsenin katıldığını, kararları etkilediğini, böyle bir şeyden haberleri olduğunu görmedim... Ancak dolmuşçular, minibüs şoförleri, taksiciler, bunlar hepsi pazarlık alanlarının mensupları biliyorsunuz, komisyonlara pazarlık amacıyla gelirler, izlerlerdi.

Hatta bir anekdot aktarmak isterim. İsimlendirme Komisyonu diye bir komisyonun adı var. Her belediye seçimi yapıp yeni yönetici geldiğinde caddelerin, yerlerin isimleri değişiyor; kendilerinin dünya görüşlerine uygun isimler konuluyor. Bu kararlar nasıl alınıyor diye merak ediyordum. Komisyonlara da giriyorum, izliyorum nasıl çalışıyorlar diye. Rahmetli Tevfik Çavdar'ı hepiniz tanırırsınız, o zaman Ankara Belediye Meclisi üyesi. Dedim ki, "Tevfik ağabey, ben bu komisyona bir gireyim. Nasıl değiştiriyorlar, hangi argümanları sunuyorlar?" "Yok ki öyle bir toplantı filan yapılmıyor," dedi. Nasıl yani? Şunu görüyoruz: Her belediye başkanı veya belediye meclisi değiştiğinde o egemen meclis hangi siyaset partilere göre, ona göre isim değiştiriyor. Diyelim ki CHP'den biri geliyor, Nazım Hikmet Caddesi yapıyor, Gökçek geliyor, Türk-Hindistan Parkı yapıyor. Böyle değişiyor! Ama halkın bu karardan haberi de yok, hiçbir şey yok. Hani demokrasinin beşikleri olan bu yönetimler? Hocam anlatacaktır zaten.

Diğer yandan en önemli sorun, merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerinde vesayet geliştirmeleri. Hep yaşadığımız şeyler işte bunlar. Merkezi yönetimin kralları söylüyor, yerel yönetimin kararlarını kadük hale getiriyor. Yerel yönetimler karar alamaz hale geliyor veya kurgulanan projeler hayata geçirilmez hale getiriliyor. Çünkü merkezi yönetimin isteği doğrultusunda belediyeler ya da il yönetimleri sadece merkezi yönetimin bürokratik uzantıları konumuna geliyor. Kent yönetimleri de bu halde devam ediyor. Bizzat içinde bulunarak bunları söyleyebiliyorum. Böyle bir kapitalist sistemde işleyen kentsel yapı da böyle bir yapı ve biz buradan katılım bekliyoruz, demokrasi bekliyoruz. Dolayısıyla son İstanbul muhalefetine, İstanbul'dan başlayarak Türkiye'ye yayılan muhalefet bir tür Avrupa Sosyal Şartının, yerel yönetimler şartının katılım maddesine işaret ediyor. Yani Türkiye'ye yayılan bu talepler bir tür katılım ve –asıl olması gereken özelliklerden biri olarak– bir özgürlük talebi. Aslında katılımı istemek bir özgürlük talebidir, bunu böyle bilmek gerekiyor.

Ben teşekkür ediyorum. Şimdi izin verirlerse hocalarıma söz vermek istiyorum. Hocam Ruşen Keleş, kent bilimci biliyorsunuz ayrıca, kamu yönetimi uzmanı, size kent politikaları konusunda sunuş yapacaklar. Buyurun.

Ruşen Keleş

Sayın Başkan, değerli konuklar; çok teşekkür ediyorum bana böyle bir önemli toplantıda konuşma fırsatı sağlanmış olduğu için ve bu toplantıyı Türkiye'de kent ve adalet ilişkileri konusunda atılmış olan önemli bir adım olarak değerlendiriyorum. Tabii hem Mimarlar Odamızın, hem de Mimarlar Odamızın içinde bulunduğu TMMOB'un etkinlikler geçmişine baktığımız zaman bunun bir ilk olmadığını görüyoruz. Bu nedenle hem odalarımızı, hem İl Koordinasyon Kurulu yetkililerini bu etkinlikleri dolayısıyla yürekten kutluyorum.

Kent ve adalet konusunda 15-20 dakika içerisinde ne söyleyebilirim? Çok şeyler söylenebilir, bu konu saatlerce konuşulmaya elverişli bir konudur. Bu konuyla biraz olsun ilgilenmiş bir arkadaşınız olarak bazı notlar aldım, onları izninizle dikkatinize sunmak istiyorum. TÜBA'nın, Türkiye Bilimler Akademisi'nin bir *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü* var. Bu sözlükte adaletin nasıl tanımlandığına baktım. Fikret Bey beni bağışlasın, adalet sözcüğünün tanımlarını dikkatinize sunmakla başlayayım. Diyor ki: "Haklıyla haksızın ayırt edilerek herkese hak ettiği ödül ya da cezanın verilmesi, her şeyin olması gerektiği yerde bulunması, eylemlerin –altını çizerek şimdi söylüyorum– ahlaka, akla ve gerçeğe uygun olması". İkinci bir tanım daha var. Orada da deniliyor ki, felsefi bir anlamda bu: "Siyasal sistemlerin insanlar arasındaki ilişki ve eylemlerin –yine altını çiziyorum– ahlak bakımından adil ya da doğru olması". Bir son tanım daha yer almış. Orada da şöyle söyleniyor: "Herkesin hakkını tanıma, karşıt çıkarlar arasında yasaya uygun olarak eşitlik ya da denge gözetme ve yurttaşlara ilişkin olarak bir ödül ve ceza sistemi uygulama". Biz Türk Dil Kurumu'nda eski sözcüklerin yeni karşılıklarını bulmaya çalışmış, sözlük çalışmaları yapmıştık. Adaletin karşılığında "hakseverlik" sözcüğü yer almıştı. Tabii, adalet denilen kavram hem ekonomik, hem toplumsal, hem kültürel, hem çevresel boyutları olan çok geniş bir kavram; dayandığı kültür ögesinin temelinde az önceki tanımlarda da dikkatinizi çekmiş olduğu gibi ahlaklılık ve etik kuralları var. Kentlerin yönetiminde yerel, bölgesel ve ulusal düzeylerde söz sahibi olanlar atanmış olsunlar, seçimle göreve gelmiş olsunlar, bu kadroların yalnız hukuk kurallarıyla değil, etiğin kurallarıyla da kendilerini mutlaka bağlı görmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde, yaptıkları işler ve attıkları her adım biçimsel yönden hukuk kurallarına uygun görülse de meşruiyetleri her zaman tartışmalı olur. Dolayısıyla, hukukilikle meşruluk arasında çok önemli bir farkın bulunduğu, olması gerektiğini bu vesileyle dikkatinize sunmak istiyorum. Dolayısıyla, davranış bilimlerinde rasyonelliğin iki türünün var olduğunu öne süren önemli bilim insanı Max Weber'in yapmış olduğu ayrımı tekrar anımsatmak istiyorum.

Max Weber iki türlü rasyonelliğin var olduğundan söz eder. Bunlardan biri araç rasyonelliği, diğeri de amaç rasyonelliği adını taşıyor. Araç rasyonelliği, amaç belirlendikten sonra o amaç bizi ulaştıracak olan en rasyonel aracın seçilmesi anlamına geliyor. Halbuki, bu önemli olmakla birlikte, hiçbir zaman yeterli değildir. Bundan daha önemli olan, farklı amaçlar arasında bir tercih yapılması söz konusu olduğu zamanki rasyonellik tavrıdır. Bu konuya bir örnekle izninizle değineyim ki biraz daha somut bir şekilde anlaşılsın.

Plan taraftarları vardır, yani bütün gönlüyle plandan ve planlamadan yana olan insanlar vardır. Bunların sık sık şöyle bir tümce kullandıkları dikkatimizi çeker: "En kötü plan, plansızlıktan daha iyidir" derler, çoğunuz duymuşsunuzdur. "Aca-ba bu söz her koşul altında doğru olabilir mi" sorusunu sormak zorundayız. Tekrar ediyorum, "En kötü plan plansızlıktan daha iyidir". Çünkü bana sorarsanız böyle bir değerlendirme kimi zaman temelden yanlıştır. Neden? Çünkü bazen, özellikle Türkiye'de çok sık rastladığımız gibi, doğaya, çevreye, sanat, kültür, mimarlık ve tarih varlıklarına en büyük zararların planlarla verilmekte olduğunu pek çok örnekleriyle görüyoruz ve görmüşüzdür. Başka bir deyişle ifade etmek gerekirse, bu türlü işler "kılıfına" (plana) uydurularak yapılmaktadır.

Bu vesileyle, son zamanlarda yayınlanmış önemli bir yönetmelik olan Stratejik ÇED Yönetmeliği'nde yer alan bir istisna kuralından söz etmek istiyorum. Fikret Bey mutlaka dikkatimizi çekecektir. Stratejik ÇED adıyla ÇED Yönetmeliği'ne ek bir yönetmelik yayınlanmıştır birkaç ay önce, 2017 yılında. Stratejik ÇED daha geniş bir anlamda konuyu ele almaya olanak veriyor. 2. maddesinde hangi konuların, nelerin stratejik ÇED uygulamalarına tabi olmayacağına ilişkin istisnalar var. Bunlardan biri nedir, biliyor musunuz? İmar planları. Halbuki az önce belirttiğimiz gibi en büyük kötülükler zaman zaman imar planlarıyla, belediyeler ya da devlet eliyle yapılmaktadır. Bu konuda size yansıtmak istediğim örnek Atatürk Orman Çiftliği örneğidir. Atatürk Orman Çiftliği'nin başına gelenler bu açıdan bence çok aydınlatıcıdır. Atatürk Orman Çiftliği hukuk kurallarına biçimsel olarak uyularak yok edilmiştir. Önce Koruma Kurulları SİT statüsünü 1. derecede SİT olmaktan 3. derecede SİT olmaya düşürerek AOÇ'yi rütbe indirimine (tenzil-i rütbe) uğratmak suretiyle Atatürk Orman Çiftliği'nde yapılaşma fırsatlarını çoğaltmış, yapılaşma yollarını alabildiğine açmıştır. Ardından, Bakanlar Kurulu, Atatürk Orman Çiftliği'ni "kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı" olarak ilan etmiştir. Dikkat buyurun, kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı. "Acaba Atatürk Orman Çiftliği arazisinin içinde yer alan yapılardan hangisi riskli yapıydı? Marmara Köşkü mü? Atatürk Orman Çiftliği riskli alan olarak ne gibi özelliklere sahipti?" soruları her zaman sorulabilir. Atatürk Orman Çiftliği'nde riskli alan sayılabilmek için risk gerekçesi acaba neydi?

Ben şunları görüyorum, "olsa olsa" yöntemiyle bu konuya baktığım, yaklaştığım zaman: Atatürk Orman Çiftliği riskli, Atatürk Havalimanı riskli, Atatürk Kültür Merkezi riskli, Atatürk Lisesi riskli, Gazi Lisesi riskli, kısaca, başında "Atatürk" olan pek çok alan ve bina riskli yapı ve riskli alan haline getirilirse, sık sık sözü edilen "davaya" daha iyi hizmet edilmiş olunacaktır. Ne yazık ki, Atatürk Orman Çiftliği'nin kimlik değişikliğine ilişkin dava süreçlerinde görev alan kimi bilim insanı bilirkişi meslektaşlarımız "Atatürk Orman Çiftliği artık ne çiftlik, ne de ormandır" savını dile getiren bilirkişi raporlarına imza atabilmişlerdir. Daha da vahim olanı, büyük önder Mustafa Kemal Atatürk'ün bir özel hukuk işlemi olan ve hukukta "ölüme bağlı tasarruf" diye bilinen, yani bugünkü dile "koşullu bağış" olarak çevirebileceğimiz kararına gereken saygının gösterilmiş olmadığı çok açık bir şekilde ortadadır. Bugün de bir konuşmacı arkadaşımız değindi, bütçesi şu kadar yüksek, bazı konuşmalarda oda sayısı 1500'ün üstünde, yıllık masrafı şu kadar denilerek, kullanım giderlerinin yüksekliğine dikkat çekiliyor. Bunlar elbette küçümsenemeyecek, azımsanmaması gereken önemli faktörlerdir. Ancak, kanımca en büyük yanlış Atatürk'ün ölüme bağlı tasarrufuyla ulusuna bağışlamış olduğu bu çiftliğe gereken saygının gösterilmemiş olmasıdır.

Sayıları çoğaltılabilecek olan bu örnekler bize gösteriyor ki, hukuk kurallarıyla ahlak kuralları birbirlerinden kesinlikle soyutlanamaz. Ahlak değerlerine dayanmayan hiçbir bilginin hukuk da dahil olmak üzere değeri yoktur. Bakınız, bu son söylediğim gerçeği Mevlana, Ahi Evran ve Franklin Roosevelt nasıl değerlendiriyorlar? Mevlana Hazretleri diyor ki, "İnsana aradığı şeye bakılarak değer biçilir". Max Weber'in amaç rasyonelliği burada kendisini gösteriyor. Ahi Evran'ın söyledikleri, konumuza önemli bir ışık tutuyor: "Hakla sabır dileyip

bize gelen bizdendir, ilim, akıl ve ahlakla çalışıp bizi geçen bizdendir.” Franklin Roosevelt’in şu tümcesini de dikkatinize sunmak istiyorum: “Bir insanı ahlaken eğitmeden, sadece zihnen eğitmek topluma bir bela kazandırmaktan başka hiçbir işe yaramaz.” Bu sözlerin hepsinde Max Weber’in az önce işaret etmiş olduğum amaç rasyonelliği savını destekleyen ipuçları bulabiliriz. Eğer bu gerçek göz ardı edilecek olursa, o zaman Machiavelli’nin söyledikleri gündeme gelir ve “gaye, vasıtayı meşru kılar” basitleştirmesiyle her türlü hukuksuzluğa yeşil ışık yakmış ve faşizme yol açmış olabiliriz.

Bizim Türkiye olarak tarafı (onaylamış) olduğumuz bir önemli Avrupa Konseyi Sözleşmesi var. Bu sözleşme, Avrupa Yerel Yönetimler özerklik Şartı adını taşıyor. Sayın Başkan da kısaca değindi. Burada, planlama ve imar gibi yerel nitelikteki kamu hizmetlerinin halka en yakın olan yönetim basamakları tarafından yerine getirileceği öngörülüyor ve zorunlu sayılıyor. Oysa biz, bir uluslararası hukuk kuralını hiçe sayarak, hem biçimsel yönden hukuk dışı bir adım atmış olduk, hem de 2011 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığını kuran ve görevlerini belirleyen 644, 645 ve 648 sayılı Yasa Gücündeki Kararnamelerle (KHK) Çevre ve Şehircilik Bakanlığına öyle yetkiler verdik ki, Bakanlık dilediği takdirde, belediyelere 3194 sayılı İmar Yasasının vermiş olduğu imar planı yapma yetkilerinin tamamını kâğıt üzerinde bırakabilir. Fiilen karşı karşıya olduğumuz manzara da galiba budur.

Sadece Çevre ve Şehircilik Bakanlığına değil, TOKİ’ye imar planı yapma yetkisi vermişiz. Burada sözü edilen Galataport, Haydarpaşa Port Limanlarının yapılması gerçekleşsin diye Devlet Demir Yollarına bile bir yasa değişikliğiyle imar planı yapma yetkisi vermişizdir. Bunlar hukuki olarak attığımız yanlış adımlardır, ama fiili olarak attığımız yanlış adımlar da var. İzin verirsiniz bir örnek de ona vereyim. Planlama ve imar konularında yetkisi olmayanlar tarafından verilen talimat üzerine plan değişiklikleri yapılabilmektedir ve böylece doğal ve kültürel değerlerimizin tahrip edilmesine seyirci kalabiliyor ya da öncülük edebiliyoruz. Bu gözlemin en yakın ve çarpıcı örneklerinden biri, bana sorarsanız, Çamlıca tepesine cami yerleştirmek amacıyla İstanbul Belediyesine talimat verilmiş olmasıdır. Seçimle göreve gelmiş belediyecilerimize, Başkanlarımıza ve Meclis üyelerine büyük saygı duyuyoruz. Eğer halkın iradesi ön planda gelecekse, bundan daha doğal bir şey olamaz, ama bu cami talimatı başka yerlerden gelmiştir. Aşağıdan, Belediye Meclisinden gelmesi gereken bir öneri, bu konuya ilişkin imar planı değişikliği önerisi, belediyeden değil, belediyenin yetkili organlarından değil, fakat tamamen hukuk ve etik davranış kurallarına aykırı olarak yukarılardan gelmiştir. Çok ilgi çekicidir ki değerli konuklar, böyle bir dayatma karşısında kendi anlatımıyla, kendi sözleriyle “adam yerine konulmamış” olduğunu unutan bir Belediye Başkanı, bu duyarlılığı gösterme gereğini, aradan çok zaman geçtikten sonra, her türlü hukuk, adalet, gelenek ve etik kurallarına aykırı olarak görevinden ayrılmaya zorlanınca anımsayabilmiştir.

Son günlerde, son aylarda Avrupa Birliğiyle ve genel olarak Batı dünyasıyla soğukluğumuzu ben geçici bir olay olarak değerlendiriyor ve sona ermesini kişisel olarak arzu ediyorum, ümit ediyorum. AB üyesi devletlerin ve politikacıların Türkiye’ye karşı önyargıları olduğu çok açıktır. Dostane olmayan

davranışlar ve konuşmalar yaptıkları kuşku götürmez. Ancak bu tavırları ve davranışları, savundukları kuralların ve Avrupalılık adı altında yer alan kültürel ve demokratik değerlerin yanlış olduğu anlamına kesinlikle gelmez. Türkiye AB üyesi olmasa da, bu kurumların çoğuna muhtaç durumdadır ve daha uzun süre muhtaç olarak kalmaya devam edecektir. Cumhuriyetin yüzünü Batı'ya çevirirken Atatürk –büyük önder, gerçek devlet adamı Mustafa Kemal– “batılılaşma, çağdaşlaşma” kavramlarını kullandığı Cumhuriyeti kurduğu yıllarda Avrupa Birliği diye bir uluslararası örgüt yoktu. Onun inançla ve isabetle üzerinde durduğu dünya görüşü ülkemizi akıl dışı hurafelerden uzaklaştırarak topluma laikliğin ve çağdaş bilimin yön vermesi anlayışıydı. Bu bağlamda, gerek AB'nin, gerekse Avrupa Konseyi'nin kamusal yaşamda egemen kılmak istedikleri etik kurallar kodları var. Dün Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde bu konuya ilişkin bir konferansım vardı benim, o bakımdan kendimi biraz hazırlıklı sayıyorum. Bunların ayrıntısına girmeye gerek yok. Fakat bu etik kurallar, ama özellikle Avrupa Konseyinin danışma organı olan Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'nin 2004 yılında kabul etmiş olduğu ve hem seçilmiş, hem de atamayla göreve gelmiş olan belediyecilerin seçim kampanyaları sırasında, göreve başladıktan sonra ve görevlerinden ayrılmalarından sonra uymaları gereken etik kuralların ne olduğunu açık bir şekilde gösteriyor. Bunlar Türkiye açısından, yani bu türlü olayların sık sık yaşandığı ve belediyecilerin de süreçlere dahil olduğu bu türlü yolsuzluk eylemlerine çok sık rastlanan ülkemiz açısından son derece önemlidir diye düşünüyorum.

Bu etik kodlar ve onlarla ilgili yönergeler esas olarak, kısa olarak incelendiği zaman orada şunları görüyorsunuz: Genel yükümlülükler ve özel yükümlülükler deniliyor. Bunlar arasında başta gelen ilkeler: Doğruluk, dürüstlük, yansızlık, saydamlık ve hesap verebilirlik. Bu gibi genel kuralların yanı sıra, kentlerimizin yönetimi açısından önem taşıyan adam kayırmacılık, resmi yetkilerini yakınlarını zenginleştirmek amacıyla kullanmak, görevin devamı süresince ve görev bittikten sonra bu kişilerin yapamayacakları işler, vesaire uzun listeler halinde gösterilmiştir. Bizim -başka odalarımızın da olduğunu zannediyorum- Mimarlar Odamızın zannediyorum 48. Olağan Kurulunda kabul ettiği bir etik davranışlar kodunda doğal ve kültürel değerlere zarar verenlerin onur kuruluna sevk edilmesine ilişkin kurallar var. Ben iki sivil toplum örgütünün üyesiyim. Bunlardan birisi Türk Hukuk Kurumu'dur, biri Siyasal Bilgiler Fakültesinden olduğum için Mülkiyeliler Birliğidir. Bu türlü etik kodların yönergelere konulması ve orada saklanması yeterli değildir. Mutlak surette üyelerin, bu kurallara uyup uymadıklarının sürekli denetim altında tutulması ve gerektiği takdirde onur kurullarına sevk edilmek suretiyle meslekten yasaklanmaları gerekir. Türk Hukuk Kurumu 12 Mart 1970'teki askeri müdahalenin ardından Başbakan olan Nihat Erim'i yaptığı hukuksuzluklar nedeniyle Türk Hukuk Kurumundan ihraç edebilme kararını almıştır. İçişleri ve Adalet Bakanlıkları da yapmış eski bir öğrencimizi, yanlış birtakım işlemlere hukuksal aykırı olarak imza attı diye geçmişte Mülkiyeliler Birliğinden çıkardık. Bu örnekler artırılabilir, fakat çok istisnai örneklerdir. Mimarlık, kent planlama, peyzaj mimarlığı gibi konular bu açıdan sayısız örneklerle dolu. İsimlerini unutmadığımız meslek mensuplarının bıraktıkları olumsuz izler var. Bu mes-

lek mensuplarının topluma, meslek örgütlerine, meslek odalarına, meslektaşlarına karşı çok önemli sorumlulukları var.

Bu vesileyle şunu da belirtiyim: 2000'li yılların başında Kamu Görevlileri Etik Kurulu kurulmasına ilişkin bir yasa çıkardık, 5176 sayılı Yasa. Bu yasada acaba kimler kamu görevlisi olarak sayılmışlar ki etik kurallara onlar tabi olsunlar? Bu amaçla yasaya baktığınız zaman şunları görüyorsunuz: Şimdi size etik kurallara tabi olması gereken kamu görevlilerinin kim olduğunu söylüyorum, ardından da kimlerin kamu görevlisi sayılmadıklarını belirteceğim. Kamu görevlileri şunlar: Genel ve katma bütçeli dairelerde çalışanlar, KİT'lerde, döner sermayeli kuruluşlarda, yerel yönetimlerde ve yerel yönetimlerin aralarında kurmuş oldukları hizmet birliklerinde, Marmara Belediyeler Birliğinde görev almış olanlar, ayrıca kamu tüzelkişiliğine sahip kurum, kurul, enstitü, fon gibi adlar taşıyan kuruluşlarda görev alan herkes kamu görevlisi sayılıyor ve bu yasada yer alan etik kurallarla hukuken bağlı olmak durumundalar. Peki, acaba bu yasa, etik kurallarla bağlı sayılmaması gereken kuruluşları, kurumları, kişileri nasıl sıralamış? İsimlerini okuyorum yalnızca: Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, bağışlasın arkadaşlar, Bakanlar Kurulu üyeleri, yargı mensupları, Silahlı Kuvvetler mensupları ve üniversite mensupları. Ne yazık ki az önce de belirttiğim gibi, Atatürk Orman Çiftliğinin artık ne çiftlik, ne de orman olduğu şeklindeki bilirkişi raporunun altındaki imza Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümündeki bir meslektaşımızın imzasıdır.

Cumhuriyeti bir yana bırakarak yeni Türkiye adı altında adım adım kurulmaya çalışılan düzen, gerçekte egemenliğin, ulusun kendisinden alınarak her konuda padişahın arzu, emel ve iradesinin hâkim olduğu bir meşruti ya da kişisel saltanatın onun yerine yerleştirilmesi girişimi olarak görünüyor. Böylesine bir sistemin adaletle uzaktan yakından bir ilgisi olmadığı çok açıktır.

Bir kitap okudum yakında, onunla sonuçlandırayım. Berthe Georges-Gaulis'in 1922'de basılan kitabı *Ankara, İstanbul, Londra: Mustafa Kemal'in Doğu Siyaseti*. Berthe Georges-Gaulis, cumhuriyetin kuruluşundan önce Türkiye'ye gelmiş bir Fransız gazetecinin eşi. Gazeteci burada ölmüş, Feriköy Mezarlığında yatıyor. Eşini kaybedince Bayan Gaulis Fransa'ya dönüyor. Fakat daha sonra gazeteci sıfatıyla gelip Atatürk'ün çok yakınında bulunanlardan biri olmuş. Kitabın 175 ve 176. sayfalarında bizim konumuzu, kent ve adalet konusunu genel bağlantılarıyla çok yakından ilgilendiren bir değerlendirmeyi dikkatinize sunmak istiyorum. Berthe Georges-Gaulis Büyükçekmece Belediyesi tarafından yayımlanmış olan, çok güzel de tercüme edilmiş bu kitabında –tavsiye ederim okumanızı– şöyle diyor, yıl 1922, Cumhuriyet kurulmadan önce: "Ankara'da hissedilen ilk duygu güçlü bir geçmiş üzerine inşa edilen çağdaş bir yaşamın başlangıcıydı. Ankara'da yaşam dolu güçlü, bilinçli bir Meclis iş başındaydı. Liderlerine saygı gösteriyor, ancak en küçük bir hatası karşısında eleştiride bulunabiliyorlardı. Adalet her şeyin üstündeydi. Adaletle saygı ön planda geliyordu. Öyle ki baş tacı edilen o yüce lider dahi denetlenebiliyor, gerektiğinde kararlarının gerekçesi sorgulanabiliyordu. Diktatörlüğe çok elverişli bir ortamda Mustafa Kemal özgür bir yapı içinde insanları dinliyor, demokratik anlayışın en somut örneklerinden birini veriyordu. Hiç kuşkusuz Türk ulusunun Mustafa

Kemal Paşayı bu denli sevmesinin, onu bu denli yüceltmesinin ve ondan asla vazgeçmemesinin gerçek nedeni de kanımca buydu. Sonuna dek arkasında olmaya ant içmişlerdi sanki Paşa'yı herkesten kıskanıyor, sevgi, hayranlık ve minnet dolu bakışlarını ondan hiç ayırmıyorlardı."

Mademki hep Atatürk'ten konuştuk, konumuzla doğrudan doğruya ilgili olduğu için, sözlerimi yine Büyük Önder'in dikkat çekici bir gözlemiyle bitirmek istiyorum

Değerli konuklar ve Sayın Başkan, 1919'da şunları söylemiş Büyük Önder, konumuzla ilgili olarak: "Uluslar sahip bulundukları topraklar üzerinde sadece mülkiyet hakkının sahibi olan malikler olarak değil, aynı zamanda insanlık aleminin temsilcisi olarak yaşarlar. Dolayısıyla, o toprakları kullanırken bütün insanlığın ve gelecek kuşakların da bunlar üzerinde hak sahibi olduğunu bir an için unutmamalıdır." Bu sözlerin söylendiği tarih 1919, aradan 65 yıl geçiyor. Bu sözler aslında 1987'de Brundtland Raporu diye bilinen ve 1992'de Rio de Janeiro'da toplanan Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansının bildirgesinde yer alan "sürdürülebilir kalkınma" kavramının tanımıdır. Bakın, şimdi o kaynaklardan alarak sürdürülebilir kalkınmanın tanımını veriyorum size: "İnsanlar doğal ve kültürel varlıklar ve değerler üzerinde tam bir kullanma hakkına sahiptirler. Ancak bu hak o şekilde kullanılmalıdır ki bu varlıkları gelecek kuşakların da kullanma haklarını kullanılmaz hale getirmekten kaçınılmalıdır." Gördüğünüz gibi, 65 yıl önce Atatürk'ün ağzından duyduğumuz sözlerdir bunlar.

Ben burada sonuçlandıracağım, fakat şunu da belirtmek isterim ki bu ifadeler daha sonra Türkiye'nin taraf olduğu pek çok sözleşmede yer aldı. Hukuk ve adalet konuları gündeme geldiği zaman şu üç unsuru da dikkatinize sunarak sonuçlandırmak istiyorum: 6306 sayılı Kentsel Dönüşüm, Afet Riskli Alanlarda Kentsel Dönüşüm Kanunu çıktığında bunun bir istisnalar maddesi olduğunu gördük. Kentsel dönüşüm projelerinin önünde engel oluşturabilecek olan birçok yasaların, sayıları bir düzineye varan yasaların uygulanmayabileceği istisna maddesinde var. Kıyı Yasası, Çevre Yasası, Orman Yasası, Boğaziçi Yasası, İmar Yasası, Turizmin Özendirilmesi Yasası vesaire. Bereket, Anayasa Mahkemesi yapılan başvurular üzerine 2014'te bunları iptal, fakat bir arkadaşımızın da kullandığı terimle (kanunu dolanmak). Anayasa Mahkemesinin iptal etmiş olduğu bu kurallar başka yasalara yerleştirilerek yeniden yürürlüğe sokulmaya çalışıldı. Buna dikkat etmemiz gerekir. Bir ikinci örnek Kamu İhale Yasasıdır. Kamu İhale Yasası yolsuzlukların önlenmesi, kayırmaların ortadan kaldırılması amacıyla getirilmiş bir yasadır. Kişilerden kurullara nakledilmiştir takdir yetkileri, Kamu İhale Yasamız, çıkarıldıktan sonraki birkaç yıl içerisinde bu yasada yapılan değişikliklerin sayısı 100'ün üzerindedir. Neden olduğunu araştırdığınız zaman, ihalelerin kimlere verilmesinin kolaylaştırılmak istendiği çok açık bir şekilde ortaya çıkar.

Son olarak değinmek istediğim nokta da, yine 2012 yılında çıkarılmış olan şu veya bu şekilde ormanlı alanları işgal etmiş olanların affından başka bir amaç gütmeyen ve hiçbir bence anlamı olmayan 2B Yasasında yer alan bir terimdir "*hak sahipliği*", yani nasıl başkasının arazisini işgal etmiş olana, haksız bir şe-

kilde işgal etmiş olana, hak sahibi demek herhangi bir meşruiyet içermiyorsa, 2B Kanunuyla, yani biçimsel olarak bir kişiye hak sahibi demiş olmakla onun meşru bir hak sahibi olduğunu kabul etmek herhangi bir şekilde kanımca bağdaştırılmaz.

Belki birbirinden kopuk ve dağınık şeyler söylemeye çalıştım. Fakat anlatmak istediğim ahlâkla adaletin iç içe kavramlar olduğudur. Hepinizi sevgiyle, saygıyla selamlıyorum, sabrınız için teşekkür ediyorum.

Ayfer Eğilmez

Teşekkür ederim Sevgili Hocam, ağzınıza sağlık. Şimdi büyük şansımız var bu oturumda, Prof. Cevat Erder Bey bize tarihçi olması dolayısıyla çok şanslıyız ayrıca, mimarlığın dışında bize tarihsel gelişimini de anlatacak. Kendisine teşekkür ediyoruz ve kürsüye davet ediyoruz.

Cevat Erder

Çok teşekkür ederim. Ben doğuştan öğrenciyim, hâlâ öğreniyorum. Bitmez bir şekilde bilgiler çoğalarak üzerime geliyor, ağırlığını da zor kaldırmaya başladım. Yaşım da müsait değil.

Şimdi daha çok koruma konusu beni ilgilendiriyor. Tabii koruma konusu beni ilgilendirince ilk önce “neyi koruyacağım” diye soruyorum. Acaba ben size “neyi koruyorsunuz” diye sorsam ne dersiniz, onu da merak ediyorum. Hakikaten ilginç bir soru. Bundan bir ay kadar önce Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO İstanbul’da bir toplantı yaptı.

İki büyük pano, bir sağa bir sola konulmuştu. Bir tanesinde “World Heritage Center” yazıyor, diğerinde de “Center du Patrimoine Mondial” yazıyor: Dünya Miras Merkezi. Bana ilginç geldi, bir obje dünyada iki isim alırsa bunun bir nedeni vardır herhalde diye araştırmaya başladım. “Miras” kelimesi galiba insana daha çekici geliyor, “kültürel miras” lafı daha yaygın. Fakat dikkat ettim, İngilizler “miras” kelimesinden hoşlanmıyorlar, “assets” kullanıyorlar. Fransızlar, “miras” kelimesinden Devrimden beri hoşlanmamışlardır. Devrim hükümetinin ilk toplantısında (1790) tartıştıkları konulardan biri “‘miras’ın yerine ne koyabiliriz”. Büyük bir hızla “miras” kelimesini kaldırmışlar yerine “anıt” kelimesini koymuşlar. Bunun ilk parlamento toplantısında yapılması önemli bir konu, onun için bu isimlere dikkat etmek lazım. Ben de merak ettim, neyi koruyoruz, niye “miras” tepki topluyor diye. Örneğin Türkiye’ye “kültürel miras” kelimesi ne zaman geldi? Bugün kullandığımız “kültürel varlık” ilk defa 1878 yılında kabul edilen Osman Hamdi Bey’in *Asar-ı Atika* nizamnamesinde görülür, sonra buna “antikite” denir, daha sonra “eski eser”, “kültür” 1972’de Kültür Bakanlığı kurduğumuz zaman ekleniyor, kamusallaşiyor. Avrupa’ya baktığımızda ilk kamulaştırma yasasının tarihi 1666’dır, yani bizden aşağı yukarı 450 yıl kadar eskidir. Bu yıl Avrupalılar yasalarının 500. yılını kutlamışlardır.

Bunları anlatıyorum, çünkü dışarıda ne oluyor, koruma nedir, gibi sorulara bizden çok daha önce cevap verilmiş ülkelerle karşılaştırma yapmak zorundayız. Yurtdışında aşağı yukarı uluslararası bütün koruma örgütlerinde iyi veya kötü görev aldım ve o süredeki gözlemlerimi aktarıyorum. Sonuçta, “kültürel miras” dediğimiz, acaba hakikaten miras mı diye soruyorsunuz. Buna ayrıca “kültürel emanet” lafı da ekliyorsunuz. İngilizlere bakıyorum İngilizler “miras” yani *heritage* kelimesinden çekiniyorlar, hatta *restoration* kelimesinden çekiniyorlar. Bu, belirli bir deneyimin doğurduğu bir sonuçtur. Fransızlara gidiyorum, Fransızlar *patrimoine*’u çok benimsemişler, hiç değiştirmiyorlar. Latince kökenli İspanyolca konuşan Güney Amerika’ya gittiğiniz zaman miras kelimesi yerine *patrimonio* kelimesi karşılır.

Bizim toplumsal karar verme mekanizmalarında Türk halkının ne düşündüğünü de bilmemiz lazım, “miras”ı mı seviyorlar, yoksa “kültürel varlık” kelimesini mi seviyorlar. 1982 Anayasamızın 3. maddesinde “Devlet kültürel, doğal ve tarihi varlıkların korunması için önlem alır” diyor, “varlık” kelimesi burada kullanılmıştır. Ben her zaman inşallah maddelerinin çoğu değişen Anayasamızın bu maddesi değişmez diyorum. Anlatmak istediğim şu: Bunu bütün yönüyle benimsemezsek tedbirlerimiz, yerine pek sağlam oturmaz gibime geliyor. Şimdi hepimiz kendimize soralım: Hakikaten bu bir kültürel varlık mıdır, kültürel miras mıdır yoksa kültürel emanet midir?

Öyle umuyorum ki “kültürel varlık” diyeceksiniz. Varlık nedir? Siz de birer varlıksınız, değil mi? Hepiniz birer varlıksınız, hepiniz doğar, büyür, ölürsünüz. Varlıklar da böyledir. Kültürel varlık da yaşayan bir nesnedir. Yaşayan bir maddeyle konuşmak zorundasınız. Ona yaşayan bir insan gibi bakmanız lazım. Eğer böyle bakarsanız ve bunu da hazmederseniz buradaki konuşmalarımız öyle zannediyorum ki daha gerçekçi olur. Varlık kelimesini kullanmayalım diyen elini kaldırsın. Demek ki burada varlık kelimesi kabul edilmiştir. Bundan sonra miras ve emanet kelimesini kullanmayacağız. Çünkü miras ve emanet, birer objedir. Size bir nesne miras kalır. Emanet deyince de, benim Galata Köprüsü altında emanetçi bir hanımefendi vardı, Sultana adlı, o aklıma gelir. Çantamı bırakır, Anadolu’ya geçer, sonra alırdım. Ben kültürel varlığımızın sadece böyle bir şey olduğuna inanmıyorum. Kültürel varlık diye gösterilen şeylere yaşayan bir nesne olarak bakılması ve dokunulması lazımdır. Öğrencilerime de bunu öğretmeye çalışıyorum.

Bu bakımdan Atatürk Kültür Merkezi’nin yıkılması konusu da beni çok ilgilendirdi. Bereket, bana çok şans verildi, bütün dünyayı dolaşabiliyordum ICC-ROM başkanı olarak (1981-1988). Oralarda ne olduğunu izlemeye çalıştım ve sonunda kültürel varlıkların geleceğine iki şeyin karar verdiğini gördüm: Biri ideoloji, ikincisi de finans.

İlk seyahatimiz 1983’te Çin’e oldu. Çin’de kültürel varlık için kutsallık ağırlıklı “relics” kullanılıyor. Çin o sırada devrimini yapmış, Mao ölmüş, her şey için eşi karar veriyor. Gittik onlarla oturduk, uzun uzun konuştuk. Gördük ki Bayan Mao pek çok tapınağı yıkmış. Çünkü Mao da dine sıcak bakmıyordu, din onu da rahatsız ediyordu galiba. Sonra Japonya’ya davet edildik. Konu bir AVM, çok benzer bir konu; Japon İmparatorunun sarayıyla saraya yakın olan tuğladan yapılmış bir

tren garının arasına bir AVM yapılacak. Gar da Japonya’da Avrupa mimari etkisi altında yapılmış ilk bina. Bize sordular: Acaba ikisi arasında yapılacak bu AVM ve yüksek binalar yerine oturmuş mu? Biz hayır dedik ve onlar da yaptırmadılar. Bu örnek, Koruma Kurulları meselesini gündeme getiriyor. İşleyen yerde Koruma Kurulu faydalı. Fakat Koruma Kurulları birinci sınıf eseri bir dakikada üçüncü sınıfa atabilirse, Koruma Kurulunun işlevi bitmiş olur. 5366 sayılı *Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun* –ismi bile bizi yansıtıyor– gayet açık olarak şunu diyor: Kültürel varlığı yenileyin, işler hale getirin kısacası, değil mi? Kelime kelime biliyorum, ama söylemek de istemiyorum, bu yasayı tasvip etmiyorum.

Biz hakikaten “neyi koruyoruz” kararını galiba açıkça vermiş değiliz. Bu kararı versek bile bu kararı Türk milletinin de kabul etmesi lazım. Türkiye çapında “Kültürel varlık nedir?” sorusuyla bir anket açmanın gerekli olduğu kanısındaydım. Maalesef bu anketi kimse hazırlamadı, ama öyle bir anket korumak zorunda olduğumuz kültürel varlığımızı daha açık olarak önümüze koyacak. İnşallah bir gün o yapılır.

Biraz vizyon gibi diyeceksiniz, ama benim bütün tutkum bu. Biliyorsunuz, bütün Türk vatandaşı askere gider, askere gittiği zaman da 3-4 aylık, 5 aylık bir eğitim programı alır. Ben o programa iki madde sokmak istedim. Birisi, kültürel varlıkların değeri. Askerlikteki eğitim programının, bu konunun Türk milletine öğretilen tek yer olduğunu görerek teklif ettim. İkincisi de, belki konumuz dışında ama “anneniz de bir kadındır”. Eğer onlar annelerin de kadın olduğunu düşünürlerse öyle zannediyorum ki, bu kadar katliam yapmazlar belki. Bu hem kültürel varlık katliamını, hem de bugün kadınlara karşı gösterilen saygısızlığı giderir gibi geliyor. Acaba bu kadar güçlü müyüz? Herhalde güçlüyüz, inşallah bir gün o da olur.

Türkiye’de istediğimiz kadar yasaları koyalım, istediğimiz kadar ilkeleri dizelim, şu an için –belki bu birkaç ay sonra, birkaç yıl sonra değişecek ama– bir hazırlığa girmemiz lazım; bir kültürel koruma yasası örneğini şimdiden hazırlamamız lazım. Gittiğimiz zaman “Siz ne istiyorsunuz?” derlerse ya da demeseler bile, “Biz böyle bir şey istiyoruz, çünkü bunun arkasında bu kadar çalışma var, bu kadar kişi bir araya gelmiş, bu kadar uzman var, bunlar bunu düşünüyorlar, Türk halkının da bunu kabul edeceğine inanıyoruz” diyebileceğimiz bir yasa yapalım. İlk önce değiştirilecek yasa Koruma Kurulları. Bir kurul, beş gün önce birinci sınıf dediği şeyi beş gün sonra üçüncü sınıfa indirirse, bu kurulun hiç gücü olmaz. Bunlar benim tamamen kişisel görüşlerimdir. Eğer katılmıyorsanız lütfen düşüncelerinizi paylaşın.

Şimdi bir de binaların yakılıp yıkılması... Dediğim gibi Çin’de Bayan Mao binaları yıkıyordu. Çin Budist rejimin katı tepkisini gidermek üzere tapınakları yıktığı söyleniyor. Teknik olarak da korumaya pek hazır değillerdi. Pekin’e gittiğimizde “koruma laboratuvarlarınız var mı” diye sorduk. “Var” dediler. 4’e 4 metre bir odada çalışıyorlar, dışarıda da o odanın iki misli sandıklar duruyordu. “Bu sandıklarda neler duruyor?” diye sorduk, “Japonya’nın gönderdiği hediyeler”. O sırada Japonya korumada en ileri yerdedi. “Niye açmıyorsunuz?” “Çünkü Japonlarla aramız

iyi değil ve bize çok eziyet ettiler,” dediler. Yani ideolojiyi orada da okuyabiliyorsunuz. Bu örnekleri veriyorum ki Türkiye’ye nasıl geldiğimizi anlamaya çalışalım. Çin’deki misyonumuz bittiğinde, bizi davet eden Çinli meslektaşlarımıza, dört örgüt olarak –UNESCO, ICOM, ICOMOS ve ICCROM– görüş ve önerilerimizi sunduk, sorularımızı sorduk. Kültür Bakanlığı adına katılan Kültür Sekreteri Çinli meslektaşımız bize görüşlerimiz, önerilerimiz ve sorularımız için çok teşekkür etti. Ancak sorularımıza, bir hafta sonra aynı yerde görüşmek üzere buluştuğumuzda cevap verebileceğini söyledi. Cevap vermek için bir hafta süre tanınması bize garip geldi. Bir hafta sonra buluşup cevapları tartıştığımızda Çin Kültür Sekreterine neden bizi bir hafta beklettiklerini sordum. O da, “böyle hususlarda biraz düşünmemiz lazım, bu yüzden ara verdik, çünkü Çin büyük bir ülke, bir hata yaparsak hatamız da büyük olur” diye yanıtladı.

Ondan sonra dünyada en çok yıkan, ama sonsuz güçle, bunu büyük bir keyifle yapan Hitler rejimidir. Hitler, Polonya kültürüyle çatışma halinde olan bir kişi. Mimarının bir kültür kimliğini ve ağırlığını taşıdığını da çok iyi biliyor. Polonya’nın tek karşı durabileceği yer kültür varlıklarıdır. Polonya kültürünü ortadan kaldırmak için tarihi mirası olan, tarihi varlığı olan eski mimariyi yıkarak unutturmak istiyor. Dokuz şehrin tarihi merkezi yıkılmıştır. Ben 1964’te gittiğim zaman “koruma bilimi” adına benim için çok öğreticiydi. Koruma mimarlık kadar önemlidir. Böyle bir bilim olduğunu, korumanın yalın mimarlık mesleğine ek bir şey olduğunu gördüm. Her mimar koruma yapamaz gibi geliyor bana, bunu orada öğrendim. Varşova’ya gittik, tarihi merkezi yıkılmış, yerle bir edilmiş. Rekonstrüksiyon yapılıyor. Beni gezdiren de Varşova Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanıydı. Nasıl yapıldığını gösterdi, ben şaşıtm, yepyeni bina gibi yapacaklar. Tarihi anıtları gerçekleştirecekler. “Olur mu böyle şey?” dedim. Bitirdikleri bir binanın paftalarını getirdiler. Paftaların üzerinde yazan “eski eser” ibaresini sildi. “Artık bina eski eser değil” dedi. Bu benim ders aldığım ilk büyük olaylardan biridir. Hakikaten Polonyalılar bu işe güçlü olarak eğilmişler ve kararlarını vermiş vaziyetler. Örneklerini vermeye çalıştığım şeyleri İstanbul’da olan olaylarla rahatça birleştirebilirsiniz.

Tarlabaşı meselesi...

O sırada Roma’da ICCROM müdürüydüm. Elçilik beni davet etti. İstanbul Belediye Reisi Dalan da davetli. İtalya’nın Büyükelçisi beni tanıttı “Cevat Bey korumayı öğretiyor, bir de okul kurulmuş vaziyette ki bütün dünyaya açık bir okul, o okulun da başkanlığını yapıyor” dediler. Böyle hemen sevindi, “ne güzel” dedi. “Nedir güzel?” dedim. “Türkiye’nin de ihtiyacı var,” dedi. “Nereden anladınız?” dedim. “Beni Roma’nın bir yerinde gezdirdiler. O kadar güzel ki gözlerim yaşardı,” dedi. Ben de Dalan’a yaklaşp sessizce dedim ki “o gördüğünüz yer İstanbul’da yıktığınız bölgeyle aynı tarihte yapılmış yerdir.” Tabii derhal not aldılar ismimi. Allah’tan OHAL filan yoktu o zamanlar, içerde toplardım kendimi herhalde.

Dün gene Tarlabaşı’ndan geçtim, bakmamak için çok uğraştım. Burada finansın gücünü gördüm. Ne rekonstrüksiyon yapılıyor, ne bir şey yapılıyor, sadece ideolojiyi görüyorsunuz, o da daha fazla para kazanmak, başka bir şeyi okumuyorsunuz. Orada gördüğünüz bütün binalarda şu kadar boş oda, şu kadar bilmem ne... Karşımıza çıkan grup böyle bir grup. Kendimiz iyice benimse-

mezsek korumanın niçin yararlı olduğunu, çareleri de bitiremeyiz. Onun için koruma kurulları benim ilk hedefimdir. Nitekim bazı ülkelerde koruma kurulları var, ama koruma kurulu “koruma” kuruludur, “korumama” kurulu değil, bu işe inanmış kişilerdir. 1964’te bu konuya başladığım zaman korumayla ilgili konuşacak kimse yoktu. Bir-iki kişi vardı, o da genel müdürlükte, bütün Türkiye’deki anıtları korumak için gayret içine sokulan bir tek mimar tayin edilmişti, düşünabiliyor musunuz? Neyse, o mimar da arkadaşım çıktı İTÜ’den, bir şeyler yapmaya çalıştık. Ama bugün aşağı yukarı her üniversitede Mimarlık Bölümü varsa koruma dersi de var, koruma kurulu da var. Elimizde güçlü bir potansiyel var ve bunu devamlı surette gündemde tutarak, çalışarak, eğer hakikaten gönülden inanıyorsak, bütün bu kişileri bir araya getirirsek bir Avrupa kadar güzel koruma kurulları da kurabiliriz. Bu benim bir önerim.

Mostar Köprüsü...

UNESCO genelde ellerinin altında bazı deneyimli hocaları tutar ve Avrupa’da, sağda solda bir şey olunca onları hemen oraya gönderir. Bir süre ben de o hocalardan biriydim. Hepinizin bildiği Mostar Köprüsü’nün kilit taşını bombalayarak, köprüyü yıktığı için Hırvat ordusundan bir subay kendisiyle iftihar ediyor. UNESCO’nun yardımıyla biz o köprüyü yeniden inşa ettik. Yeniden inşa ettiğimiz köprü, Sinan’ın Hayrettin’e emanet ettiği köprü müdür? Değil. Fakat orada ona, bir ideolojinin mahvına sebep olmuş bir köprü olarak bakılıyor ve o köprü ilk defa, rekonstrüksiyonu yapılmış olan bir yapı olarak Dünya Miras Listesine giriyor.

İnsan bazen sallanıyor değil mi bu örneklerle? Böyle bir süreç içindeyiz. O köprüyü yıkan kişiyle, 30.000 kadar Müslümanı öldüren kişi mahkûm edildiler. Lahey Uluslararası Adalet Divanı, kültürel varlıklara yapılmış olan haksızlığı gösteren bir karar almıştır bence, bunu da göz önünde tutmamızda yarar var. Yani konu bugün artık kendini çok aşmıştır. Kültürel varlık sadece bir obje değil; kültürel varlık, bütün ağırlığı taşıyan, gücünü taşıyan, hani o *tangible - intangible* lafı var ya, bütün bu ağırlığı taşıyan bir varlık. Bunu niye söylüyorum, nereye götüreceğim sizi? Uzağa gitmeyeceğiz, kolumuzu sallayacağız:

Atatürk Kültür Merkezi

Eğer AKM’nin yaşayan bir varlık olduğunu kabul ettikse –ki ben kabul ediyorum– onu on sene dokunmadan açıkta bırakmaları bir hatadır. Ayrıca kültür merkezi sadece mimarisiyle değil, yapıldığı günden bugüne kadar taşıdığı eylemleri de yüklenmiş bir varlık olarak karşımıza çıkıyor. Ayrıca Anayasamızın 63. maddesi diyor ki, “Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır”. Bu resmen hiç değişmeyen, çok güzel bir maddedir.

Bir de kültürel varlığı değerlendirme konusunu unutmamamız lazım. Uluslararası baktığımız zaman ICOMOS diye bir örgüt görüyorsunuz, üç yılda bir toplanıyor ve her seferinde bir konuyu ele alıyor. UIA’nın 1904’teki Madrid Konferansında tarihi binaların sınıflandırılması ve anıtların korunmasında uygulanacak ilkeler tartışılıyor. Canlı ve cansız kültürel varlıklar diye sınıflandırılmıştır. Canlı ve cansız kültürel varlıklar şöyle onarılır diye yazıyor ve bu onarım süreci içinde de

kültürel varlıklar gruplanmış oluyor. Hatta diyor ki, “Yaşamayanları da yaşatarak, korumak lazımdır. Yaşayanları da yaşamalarını idame ettirecek şekilde yapmak lazımdır”. Sonra en önemli şey tespit, dokümantasyon, bu önemlidir. Ondan sonra da sivil toplum örgütlerinin bunları korumak için örgütlenmesi lazımdır, diyor. Bu maddenin gerçeği şu anda gözümün önünde duruyor: TMMOB.

Şimdi Hocam Atatürk’ten bahsetti, ben biraz arkeologum. 1931 yılında Atatürk, İsmet Paşa’ya Konya’dan acele bir telgraf çekiyor: “Şu şu şehirleri gezdim, Konya’da şu şu binaları gezdim.” Binaları da ismiyle, tarihiyle ve durumuyla anlatıyor. Hatta “birinin içinde askerler var, derhal askerler çıksın” diye de buyuruyor. “Tarihi araştırmayı arkeologlar yapsın. Bütün gördüğüm arkeologlar yabancı, olmaz böyle şey,” diyor. Çünkü toprağın üstüne sahip olduk, altına da sahip olmamız lazım ki tam hürriyet olsun. Ayrıca Atatürk bu gözleminde, anıtların onarımının da yabancı uzmanlar tarafından yapıldığını belirtir. Böylece bugün *Conservation Science* dediğimiz Koruma Biliminin öğretildiği alanı da tespit etmiş ve bu bölümün önünü açmıştır.

Bu yaklaşımla İsmet Paşa’ya diyor ki, “Türkiye’de arkeolog yetiştirelim”. Böylece 1931 yılı, Türkiye’deki arkeolojinin başlangıcıdır. Şunun için de söylüyorum: Avrupa’da arkeolojinin başlangıcı aşağı yukarı 400 sene önce Rönesans’la olmuştur. Biz de arkeolojiyi onlardan öğrenmek zorundayız. En önemli arkeologlarımız da bu 1931 kararı ile yetişmiştir. Dört öğrenci, Ekrem Akurgal, Halet Çambel, Arif Müfit Mansel ve Sedat Alp, Avrupa’ya eğitime gönderilmiş, gelir gelmez de kendi arkeoloji bölümlerini kurmuşlardır. Böylece bizde kültürel varlığı değerlendirme süreci 1931 Atatürk sayesinde olmuştur. Bugün hâlâ bunu tartışmaktayız.

Ayfer Eğilmez

Hocam, ağzınıza sağlık, çok teşekkür ederiz. Şimdi hepinizin çok yakından tanıdığı değerli hocam ve de aynı zamanda dostum Sayın İzzettin Önder bize Hoca da değinde, altyapıyı bilmeden sırf üstyapı tartışması olmuyor bildiğiniz gibi, bize bütün bu konunun kapitalist sistem içindeki durumunu analiz edecek. Buyurun Hocam.

İzzettin Önder

Sayın Başkan, sayın panelist meslektaşlarım, değerli konuklar, hepinizi saygıyla selamlıyorum ve buraya davet edilmekten çok mutlu olduğumu belirterek teşekkür ediyorum. İlk defa TMMOB’da bir iktisatçı olarak konuşuyorum. Bunun anlamı şu ki, eser yaratma ve mimari estetik ortaya koyma eylemi yanında, bunlara kaynaklık yapan ekonomiyi burada bir arada ele almış oluyoruz. Konumuz; kapitalizmin en haşin dönemini yaşadığımız koşulda, inşaat, rant ve nüfus hareketlerinin kaynaştığı doku havuzunda, olağanüstü varsıllık ve derinleşen yoksulluğun bir araya geldiği alanı kapsamaktadır.

Çok güzel konuşmalar dinledik, ama zannediyorum ki, aynı zamanda da algılama ve idealize etmede fetiş yaşadık; gördüklerimizi ve tanımlamalarımızı işleyen sistemin bir sonucu olarak değil de, idealize edilmiş sistem bağlamında yansıttık, eleştirdik. Şimdi bakın, büyük devrimin 100. yılındayız. Hocalarımız kalkıyorlar, sakallı dedemizi anlatıyorlar, devrimi anlatıyorlar, ama derse girdiklerinde kavram olarak sömürüyü kullanmıyorlar, onun yerine kâr diyorlar. Ücret kavramı yerine emek gücünün değişim değeri demiyorlar, doğrudan ücret sözcüğünü telaffuz ediyorlar. Bununla da yetinmiyor, ücretin emeğin marjinal verimine eşit olduğu gibi gerçeğe ilgisi olmayan şeyler söylüyorlar. Böyle davranan hocaları suçlamıyorum, çünkü aynı şeyi muhtemelen farkında olmayarak herkes yapıyor, hatta tüm bunları söylememe rağmen ben de yapıyorumdur. Çünkü bizler yaşam süresince farkında olmadan bazı şeyler öğreniyoruz, hatta onları beynimize kazıyoruz. Dünyanın en zor dilini Çinceyi ya da Fransızca'yı o ülke çocukları ya da okuma-yazması olmayan insanları dahi konuşuyor, çünkü ana dilini yaşam içinde öğreniyorlar, öğreniyoruz. Üniversitede ise sosyal fenomenlerin kavramlarını oturtuyoruz, sözlerini oturtuyoruz ve kavramsallaştırıyoruz. Üniversitenin görevi zaten budur. Böyle baktığımızda bütün bu söylediklerimizi, yani kabul ya da reddettiklerimizi biraz daha sakın bakarak irdelememizin gerekli olduğu kanaatini taşıyorum. Çünkü sosyal alanda eğer bir şey olmuş ya da oluşmuş ise, kabul edelim ya da etmeyelim, haklı ya da haksız, onun mutlaka bir gerekçesi var demektir. Oluşumu anlayabilmek için oluşumun gerekçesini oluşturan havuza dışarıdan bakmamız lazım, farkında olmadan havuzun içinde dolaştığımızda oluşumu algılayamayız. Hegel'in çok önemli bir lafı vardır, "Kare, içeriden bakarak anlaşılmaz," diyor. Feodal sistemden çıktıktan sonra ancak feodalizmi anlayabildik. Sistemin içinden baktığımızda sistemi anlayamıyoruz, zira böylesi çözümlemelerde sistemin dilini ve kavramlarını kullanıyor, onun da ötesinde ideolojisinin de etkisi altında kalıyoruz. Meselelere böylesi bir bakış açısının ve yaklaşımın anlamlı olduğunu düşünüyorum.

Bu yaklaşımla, konuları bir sistem içinde ele alırsak, şu sonuçlara ulaşıyoruz. Bir sistem içinde yaşıyoruz. O sistemin kendi kuralları var. Sistem bir örgütlenme biçimidir, efradını cami ağyarını mani bir bütünsel dokudur. Sistem, sosyal canlı varlık olarak yaşama iradesini kullanır, düşüncelerini dayatır, düşmanlarıyla kıyasıya mücadele eder. Sistemin en önemli aletleri üstyapı kurumlarıdır. Üst-yapı kurumları dediğimiz dokular adalettir, hukuktur, hatta din ve/veya ahlâk dediğimiz örgütsel ya da davranışsal kodlarımızdır. Bunlar ve benzeri üstyapı kurumları sistemin içinde oluşurlar ve sistemi korurlar. Beğenmediğimiz durumda, bunları zorlarken, derinliğine anlayış ve kavrayış yapabilmek için toplumsal tarihsel sürece, sosyal oluşum aşamasına ve sistemin yapısına ve işleyişine bakmak mecburiyetindeyiz. Peki, o zaman sorum şudur: Neden biz sisteme bakmadan üst-yapı kurumlarını zorluyoruz? Çünkü sistem dokusunun bize öğrettiği budur; çünkü sistem bu yolla, fazla işlerliği olmayan yüzeysel eleştiri görüntüsü altında kendisini korumaktadır. Sistemin özüne girmeden etrafında dolaşmak, öğretilmiş davranış olarak hareket alanımızı belirliyor. Bu yöntemde, sisteme dokunmadan üst-yapı kurumlarını zorladığımızda sonuç alabileceğimizi zannediyoruz, daha doğrusu kendimizi aldatıyoruz. Görüntüde

doğru gözükken bu yaklaşım, özünde yanlıştır, sonuca götürücü değildir. Şimdi neoliberalizm dönemindeyiz. Biraz ona bakalım oradan İstanbul'a da geleceğim. Süremi de iyi kullanmaya çalışacağım.

Nedir, neoliberalizm diye tanımladığımız bu yeni düzen? Tarihte gerilere gittiğimizde, 1600'lerin sonunda John Locke liberalizmi ortaya koyduktan sonra, aynı hat üzerinde Smithler ve Milller de yürümüş ve John Locke'un ifadesindeki anlayışa katılmışlardır. Locke'un mantığının özü şudur: "Bu kâinat, yaratıcının bize emanetidir. Bunu çok güzel şekilde kullanmak ve israf etmeden, bizden sonra gelecek nesillere devretmek mecburiyetindeyiz." Peki, liberalizm öğretisi böyle iken, ne oldu da bugün, geçmişin masum liberalizm kavramının başına "neo" sıfatını ekleyerek yeni ve çılgın uygulamaya geçmiş bulunuyoruz. "Neo" sözcüğünün anlamı nedir diye baktığımızda, şöyle bir süreçle karşılaşırız: Liberalizm kavramı ortaya çıktığında sermaye bugünkü gibi güçlü değildi. Başlangıçta sermayenin hiçbir şeyi metalaştırma gücü yoktu. Zamanla birikimle güçlenen sermaye, her şeyi "meta" kavramı içine alıp eritip-dönüştürerek adeta insanın üzerinde başat konuma yükseldi. Liberalizmden neoliberalizme geçişte, insanın emrindeki sermaye döneminden, sermayenin emrindeki insan dönemine evirildik. Bizi burada ilgilendirdiği boyutu ile neoliberalizm demek, her şeyin metalaştırılması demektir. Kent de metalaştırıldı artık; bu hali ile kent artık bir habitat, bir yaşam alanı veya bir eylem alanı ya da belki zevkle seyredilebilecek tarihsel doku ya da alan değildir, çünkü büyüyen canavar, dokuları elimizden aldı, kendi büyüme arzusuna kurban edeceği metaya dönüştürdü. Canavar dediğimiz şey, doğal olarak, artık hâkimiyetimizden çıkmış olan sermayedir. Batı ülkeleri hâlâ kendilerini koruyorlar. Çünkü önce yoksullar sömürülür, yani önce güçlü merkez lehine güçsüz çevre sömürülür. Kapitalizmin sömürü sürecinde sosyal sömürü doğa tahribatına öncüdür; sömürü sürecinde doğa sömürüsü çok sonra gelebilir. Doğa sömürüsü olgu ve kavramı eskilerde Rosa Luxemburg'da dahi vardı, ancak o dönemde sermayenin emrinde başka ve daha kolay sömürülecek kaynaklar var idi, günümüzün sıkışan koşullarında ise sömürü artık doğanın en ince damarlarına kadar indirilmektedir. Şimdi doğa o kadar hızlı sömürülüyor ki, biz tabiatın sömürüldüğünü, kentin sömürüldüğünü ancak yeni yeni algılamaya başlıyoruz. Zira biz algılama körlüğü yaşıyoruz, çünkü kapitalizm doğal işleyişini kolaylaştırmak amacıyla en güçlü tabiat dokusu olan beynimizi sömürmüş ve sömürmektedir. Hal böyle olunca, felsefi olarak ileriye görememe –bir tür algılama miyopisi– alışkanlığına gömülmüş durumdayız, bu da öğrenilmiş davranıştır. Şimdi çok ünlü bir Fransız filozofunun şu lafını hatırlayalım. Pierre Bourdieu'ya göre, bizler yapılandırılmış yapılarız. Yani, biz kendimizi ve çevremizi aklımızla yönettiğimizi zannediyoruz, aslında sistem ya da çevre yaşam boyu yaşadıklarımız ve deneyimlerimizle, yani çevresel koşullar ve dayatmalarla formatlanmış aklımız üzerinden bizi yönetmektedir. Doğuştan ölüme kadar yaşadığımız her şey ve her deyimimiz bize öğreti oluyor, böylece kalıplanmış olarak çevreyi algılamaya ve kalıplanmış formatla düşünmeye başlıyoruz. Böylesi düşünce kalıbı içinde ilerlerken sanki birtakım etik kuralların oluşturulabileceğini düşünmeye ve dayatmaya çalışıyoruz. Oysa maalesef, böyle bir şey olamaz, bunu çok net olarak ortaya koymak istiyorum, çünkü her sistemin düşünce kalıbı olduğu

gibi, onun üzerinde yükselen ve onu koruyan baskılama ve yönlendirme kuralı da vardır.

Teoriden bir örnek vereyim. Mesela, biz iktisat teorisinde, eskiden “hak çatışması” sözünü kullanırken, şimdilerde “çıkar çatışması” ifadesini kullanmaktayız. Lütfen dikkat buyurun; “hak” sözcüğü ile “çıkar” sözcüğünü karşılaştıralım, acaba hangisi daha güçlü? Eskiden “milli gelir” derken bugün “yurtiçi gelir” diyoruz. Neden? Çünkü ülkeye yabancılar geliyor ve bizi sömürmeye başlıyorlar, ancak biz bunu algılayamıyoruz. Bunu, reklamlara çıkan profesörler de hiç çekinmeden ya da farkında olmadan yapıyorlar. Kısacası şunu söylemek istiyorum ki, üst yapı kurumlarını oluşturan üretim ilişkileri aynı şekilde bizim algılama ve düşünme melekelerimizi de sistemle uyumlu şekilde değiştirmeye ve oluşturmaya başlıyor, biz de yeni durumu artık algılayamamaya başlıyoruz. Ne var ki, bir hayal var içimizde, onu yaşatmak üzere şu olsun, bu olsun demeye başlıyoruz. Belki de, saf iç dünyamızla karmaşık dış âlemin çatışması; ya da daha ideolojik ifade edersek, suçlu sisteme yüklemekten çevresel koşullarda göstermek! Belki böylesi reflekslerimiz de, kendini koruma dürtüsü ile tetiklenen sistemin bize öğretisi olabilir!

Bu süreç pozitif bilim teorisi açısından yanlış değildir. Doğruluk şuradadır: bilimin bir yöntemsel yaklaşımı vardır. Bu yöntemsel yaklaşımda eleştiri vardır, ama eleştiri asıl dokuyu değiştirmeye yönelemez, çünkü asıl doku irdeleme anlamında yöntemsel alana girmez. Bilim felsefesinde asıl dokunun yapısını simgeleyen odağa “sert çekirdek” adı verilir. Sert çekirdeğin etrafında ise, eleştiri alanı olarak belirlenen “yumuşak halka” yer alır. Eleştiriler, sert çekirdeğe girmeden, yumuşak halka üzerinde gezinerek yapılır. Diğer bir deyişle, DNA’nın saklandığı sert çekirdeğe girilemez, çünkü orası bütün sistemi belirler. Hal böyle olunca, biz bir sistemin içindeyiz. Sistemin sert çekirdeğine giremeden, sert çekirdeğin belirlediği ve bu şekilde kendisini koruduğu yumuşak halka üzerinde seyrederken, sistemi eleştirdiğimiz zehabına kapılıyoruz. Aslında sistemin içinde yüzüyoruz, hatta ondan yararlanıyoruz. Bu duruma sahtekârlık demeyelim, ama bir tür fark edilemeyen ikiyüzlülük var ortada. Örneğin, tüm bunları konuşurken biz de şu anda yarı burjuva olarak davranıyoruz. Zira öğretim üyeleri de yarı burjuvadır, düşünce kalıplarımız ve davranışlarımız böylece şekilleniyor.

Değerli dostlarım, eğer küreselleşme denilen bir şey varsa –ki “eğer”i kaldıralım– o zaman Darwin kuralı burada geçerlidir. Herbert Spencer’den beri biliyoruz ki, Darwin kuralı yaklaşım olarak sosyal alana da uygulanabiliyor ve bu yaklaşıma da Sosyal Darwinizm deniyor. Darwin kuralı, yine biliyoruz ki “güçlü yaşar” demiyor, “uyum sağlayan yaşar” diyor. Eğer biz küreselleşmeye monte ediliyorsa –ki edildik– üstelik çok bilinçli bir şekilde de yapmadık bunu, o zaman merkez kapitalizmin, yani sömürücü merkezin tüm ıstıraplarını bizzat merkezin çıkarına ve kendi aleyhimize yüklenmek durumundayız. Durum bu ise, çok değerli hocamın ifade ettiği şekliyle, “miras” mıdır, “değer” midir, bilmiyorum ama gerçekten çok zevkle dinlediğim malûmat, maalesef hocaların kastettiği şekilde algılanamaz. Çünkü neoliberalizm sürecinde bu değerlerin, tarihsel hazine olarak metalaştırılarak seyircinin gözü değeriyle paraya

çevrilmesi gerekmektedir, bunun olanaklı olmadığı durumda ise, muhtemelen dönüştürülerek yok edilmesi söz konusudur. Meta, üretilmiş piyasa değeridir. Neoliberalizm sürecinde meta niteliği olup da değişim değeri olmayanlar dönüştürülür. Dönüştürülemeyenler de değersizleştirilir ve yok edilir. Çünkü sermaye artık aç ve saldırıyor. İşte bunu görmemiz lazım. Eskiden durum böyle değildi, çünkü süreç daha rahattı. Onun için şu anda Paris'in, Londra'nın, belki de Berlin'in bizim kentlerimiz gibi tahrip edilmediğini, değerlerini koruduklarını görüyoruz. Henüz canavar oraya ulaşmadı, çünkü henüz çevre var yiyeceği, Afrika var, biz varız, Afganistan var, Irak, Suriye, bütün Ortadoğu var, ama buralar tükendikten sonra canavar oraya gitmeyecek diye bir kural yok. Çünkü eğer o canavar öldürülmezse –onu bilmiyorum, ileriki bir zamanda oralara da gidecek– süreç budur, bu süreci algılamamız lazım.

Sözüm meclisten dışarı, ben bir insan olarak düşünüyorum, bana öyle geliyor ki, artık kentlerimiz metalaş(tırıl)mıştır. Biraz net koyayım meseleyi; kentlerimiz artık habitat alanı olmaktan çıkmış, meta olmuştur. AKM konusunda sevgili hocam çok güzel söyledi; canavar gülüyor ve bize bakarak diyor ki: “Ne diyor-sunuz siz Allah aşkınıza? Orası para yeridir.” İşte, sayın dostlar durum budur! Başka bir şey söyleyeyim, bu anlatımı anlamlandırmak amacıyla. ABD Başkanı Trump'ın bir işadamı olarak iktidara gelmesi rastlantısal değildir. Bizde de olay benzeridir. Avrupa'ya baktığımızda, oraya da yavaş yavaş giriliyor. Ancak, Avrupa'da kültür ekonominin önünden gittiği için Avrupa'da durum biraz daha geriden geliyor. Peki, neden eskiden temsilcileri siyasete girerken, günümüzde bizzat işadamları siyasete girmeye başladı? Çünkü o dönemlerde kurallar vardı, örneğin bir yere bina yapılacaksa, ÇED de dahil, oldukça detaylı inceleme yapılırdı, çünkü sermayenin çıkarından önce ya da onunla beraber toplumsal yarar ve çevre düşünülürdü. Bunun sebebi de, kapitalizmin bugünkü kadar sıkışık olmaması idi. Şimdi ne oluyor, helikopterden bir yeşil alan görüldü mü, derhal buraya bina yapalım vb. gibi projeler üretiliyor, yani yeni piyasalar ve onun üzerinde metalar oluşturuluyor. Çünkü sermaye sıkışmış vaziyettedir, sıkışıklık yaşayan sistem mantığında düşünülüyorsa, bugün yaşadıklarımızda ve gördüklerimizde fazla bir yanlış görülmemektedir. Tabiatıyla bunu kalbimle söylemiyorum. Ne var ki, sistemi reddetmediğimiz sürece sonuç oluşumunda bir yanlış yoktur. Bu kadar basittir bu iş ve bu olacaktır da, dolayısıyla biz buna kızmaktan önce, sistemi düşünmek mecburiyetindeyiz. Bu olgular beğenilmiyorsa, bunları biraz daha ciddi olarak gündeme getirmek, belki de değiştirmeyi düşünmek mecburiyetindeyiz.

Şimdi İstanbul'a gelelim müsaadenizle. Yaşanabilir kentler sıralamasında biz 122'inciymişiz. Kişi başına düşen yeşil alan New York'ta 27 m², Viyana'da 60 m², İstanbul'da ise 6,5 m² imiş. Neden oralarda bizdekenden daha geniş sahalara var? Çünkü canavar henüz bizi yiyor, daha oralara sıra gelmedi. Sıra oralara da gelince Viyana'daki saha da küçülecek, 60 m² belki 17 m²'ye düşecek, New York'taki saha da küçülecek, o meşhur New York'un ortasındaki parkı da yemeye başlayacak canavar, ne var ki canavar henüz bizi yemekle yetiniyor. Canavar bizi nasıl yiyor? 2000 yılı projesiyle yemekte ve hâlâ da yemeye devam ediyor. IMF'nin yaptığı Derviş'le revize edilen program, bir proje olarak, Türkiye'yi uluslararası sermaye unsurlarına, yani serseri para denilen sermaye

ve kâr hadleri düşmüş işletmeler için “güvenilir” ve sömürülebilir bir ülke haline getirdi.

Kentsel yaşam nasıl değişiyor? Kentsel yaşam kırsal yaşamın aleyhine gelişiyor. Ne demektir bu? Bunun altındaki mana şudur: İstanbul'da rant oluşturuluyor diyoruz ya, İstanbul'da oluşturulan rant, Anadolu'nun yavaş yavaş ve gizlice, kemik erimesine benzer şekilde erimesi pahasına oluşturuluyor. Yani binanın satış değerine eşit olacak şekilde tümüyle yeni bir şey yaratılmıyor. Anadolu eriyerek megalaşan kentlere kaynak aktarılıyor. Yeni binalar yapılıyor, ama binanın ekonomik anlamda kaynak kullanım değeri rantı içeren satış değeri kadar değil. Bina'nın satış değeri üretim maliyeti ve ranttan oluşurken, satış değeri içindeki rant bölümü karşılıksız kaynak aktarımı ya da ilk birikim benzeri sömürüyü yansıtmaktadır. Birinci analiz tarzımız bu olabilir. İkinci analiz tarzımız ise, rant olarak kentsel alanlara aktarılan paraların Anadolu'da çeşitli bölgelerde fabrika ya da daha başka üretim merkezleri inşa etmede kullanılması sonuçlarının irdelenmesi şeklinde olabilir. Peki, niçin böyle davranmıyoruz? Çünkü sistem karşınıza çıkıyor. Sistem nasıl ve hangi süreçlerle karşınıza çıkıyor? Sistem daima birikimi, onun için de değişim değeri üretmeyi ve üretilenin satışını, yani paraya çevrilişini zorluyor. Bu sürece bir de merkez emperyalistler girince, üretim yeri de merkeze kayıyor. Güçlü merkez, üretimin kendi hâkimiyetinde yapılmasını ya da kendi ürünlerine piyasa açılmasını dayatıyor. IMF-Derviş programı ile Türkiye'nin hemen her şeyi ithal eder hale gelmesinin özünde, üretimden uzaklaştırılması vardır, ancak üretimden uzaklaştırılmasının temelinde de güçlü emperyalistlerin ülke üzerinde kurduğu siyasi ve ekonomik hegemonya vardır.

Bu süreç üçüncü paylaşım savaşının içinde olduğumuzun göstergesidir. Savaşlar artık silahlarla yapılan bir şey olmaktan çıkmıştır. Dolayısıyla durumu algılayamadan, savaşın içinde bazı ufak kazanımlarla mutlak iyileşme yaşarken, aslında kaynaklarımızı dış dünyaya transfer ettiğimiz için nispi gerilemeyle eriyoruz. İşte burada da, değerli dostlarım, sürecin sükûnetle devamı açısından, söz konusu nispi erimeyi fark eden eleştirel kurumların emperyalistlerin lehine susturulması lazım. Bu da tesadüfi değildir. Kimdir gizli erimeyi fark edebilen, dolayısıyla susturulması gereken kurumlar? Şunlardır: toplumu temsil kabiliyetini haiz güçlü parlamento sistemi, kuvvetler ayırımı ilkesinin uygulanması, güçlü yargı, bağımsız medya, bağımsız eğitim kurumları vs. Bu kurumların dağıtılması ya da susturulması gerekiyor ki, siyasi erkle birlikte emperyalistlerin ülkede tezgâhladığı oyun anlaşılmasın. Türkiye'ye baktığımızda bu süreçlerin çalıştığını görebilmekteyiz. Bu uygulamalar sistemik bütünsellik algısı doğrultusunda yapılmaktadır. Lütfen şöyle bir düşünelim; ülkenin 1128 akademisyeni dava konusu edilebilir mi? Bir kişi suç işleyebilir, akademisyenlik suç işlemeye engel değildir tabiatıyla o da işleyebilir, ama 1128'i birden suç işlemiş olabilir mi? Ne var ki, süreci algılayabilen kesimlerin susturulması gerekiyor. İkincisi, değerli dostlarım, ülkede yapılanlar yatırım değildir. Çünkü bina, ihraç edilebilir ürün üreten bir yatırım değildir. Yatırım demek, kendi kendini üretebilen, rejene edilebilen kaynak demektir. Bina, bir seferlik değeri yaratan ve istihdam olanağı sağlayan uzun erimli tüketim malıdır. Binalar yabancılara satılsa da, ancak bir seferlik döviz girişı olur ülkeye, o kadar.

Köprü vesaire gibi şeylere geldiğimizde, bu daha da acı bir hikâyedir. Bunlar doğal olmayan, üretilmiş taleplerin cevaplandırılması ve halkın yoksullaştırılması pahasına vitrine bir mal, bir meta, bir seçim malzemesi konulması olayıdır aslında. Toplumun geleceği sömürülerek vitrine bir mal konularak iktidar gücü sürdürülmeye çalışılmaktadır. Toplumun geleceği, bugünün maliyetlerinin faiz yükleri ile görece yoksullaştırılmaktadır. Söz konusu yatırımların maliyeti bizim cebimizden şu anda çıkmıyor. Neden? Çünkü bu yatırımlar uzun dönemli getiri taahhüdü ile yerli ya da yabancı şirketlere yaptırılan imalattır. Peki, bu ne demektir? Biraz teknik olacak ama, burada müsaadenizle ufak bir açıklama yapayım. Bu tür yatırımlara iktisatçılar “doğal tekel” der, “azalan maliyetli işletme” adını verir. Azalan maliyetli işletmeler, daima ve daima zararlı çalışırlar. Bir kere işin yanlışlığı buradan başlıyor. Bugün Almanya Bayındırlık Bakanı kalksa ve “Berlin Havaalanı kâra geçti” dese, ya adamı deli diye tımarhaneye koyarlar ya da sahtekâr diye hapse atarlar. Çünkü havaalanları kâr etmez, etmemesi lazım. Sebebi teknik olduğu için sormayın lütfen, belki sorularda gelir. Bu tür işletmeler optimal çalışma koşulunda zarar eder. Onun için bunları devlet yapar, onun için havaalanları özelleştirilemez. Uçak şirketleri özelleştirilebilir, ama havaalanları özelleştirilmez, çünkü zararlı çalışırlar. Onun için demiryolları özelleştirilmez, üzerindeki vagon işletme sistemi özelleştirilebilir, ama demiryolu özelleştirilmez, çünkü zararlı çalışır. Soru olursa cevap vermeye çalışırım.

Peki, ne oluyor şimdi? Bu işleri yapan bir yabancı firma eğer hükümeti böyle bir taahhüt altına atmışsa –ki atıyor– bu ne demektir? Bu şu demektir ki, özünde zarar etme durumunda olan bir işletme türü üzerinden firma kâr sağlamak istiyor. Buraya bu amaçla gelmiştir ve bu hesaplamalara göre şu kadar para ödenmesini talep etmektedir. Bu paranın bir kısmını hizmeti kullananlar ödüyor, geri kalanı biz cebimizden ödemiş oluyoruz. Peki, bunu devlet yapmış olsaydı ne olurdu arkadaşlar? Evet, o parayı bir yerden bulabilirdi, ama devlet işletmeleri bu zararı zaman içinde daha makul yayabilirdi. Bu süreçte gözden kaçan önemli bir husus da, kamu işletmelerinde olmayan, özel işletmelerde ilave olarak devreye giren kâr konusudur. Kısaca anlatmak gerekirse, bir hizmet aynı kapasite ve kalitede olmak üzere, kamu kesiminde özel kesimden kâr miktarı kadar daha ucuza üretilir. Bu bir doktora tezi olabilir. Kısacası arkadaşlar, bütün böylesi faaliyetlerle, bugün söz hakkı olmayan gelecek nesli resmen ve ağır bir şekilde yük altına sokarak, bugünün siyasetini kotarmaya çalışıyoruz.

Peki, siyasi iktidar bunu salt kendisi için mi yapıyor? Hayır. Kendisi için de bir pay var, ama tümüyle değil! Türkiye’nin bugün tek adam sistemi içinde olması sadece iç siyasi talep ve arzu sonucu değildir. Türkiye’ye dayatılan siyasi yapı o meşhur büyük merkez canavarının da arzusu ve talebidir. Bu durumun net olarak algılanması çok önemlidir. Türkiye’de bu süreci salt siyasi iktidara yıktığımız durumda bir fetiş yaşamış oluyoruz. Fetiştan kurtulmamız ufkumuzu açar ve görüş alanımızı genişletir. Sabah bir dostumuz söyledi, üç saatte gelmişler buraya. Üç saatte gelmek bu şehrin bir gerçeği ya da gerekçesi değil, şehir üzerinde işlenen yanlışlığın, daha doğrusu cinayetin sonucudur. Nüfusun yüzde şu kadarını ülkenin bir tarafına yığarsanız, kalabalık maliyeti

denilen şey oluşur, belediye hizmetlerinde optimal hacim sapar, sadece yollar tıkanmaz, kanalizasyonlar da çalışamaz hale gelir.

Bakın 2018 bütçesine 3,6 milyar lira ulaştırma için konmuş. Şehir hastaneleri için –orada sadece dört hastane sayılmış, belki ötekilerle bu miktar artacak– 2,6 milyar lira koymuşuz. Toplam olarak yaklaşık 6,5 milyar lirayı biz 2018 bütçesine işte bu vaat ettiğimiz, garanti verdiğimiz işler için koyacağız. Aslında biz bunları ödemek zorundayız. Bu tür harcamayı Türk ekonomisi yapmak zorunda olmaz idi, eğer bu binaları ve hizmetleri devlet yapmış olsa idi, bu kaynakları kendisi kullanmış olsa idi. Bu kadarına gerek var mı, onu da bilmiyorum. Tabii ki, tıp hizmetleri belki çok daha farklı bir şekilde organize edilebilir, ulaştırma hizmeti çok daha farklı organize edilebilir. Raylı sistem önemlidir, ama şehir içinde bu kadar komplike raylı sistem o şehre insan yığar. Raylı sistemler şehirlerarası ulaşımında çok güçlü sistemlerdir, şehirlerarası alanda karayoluna çıkmamak lazım. Türkiye’de süreç ters geliyor, şehirlerarası ulaşımında karayoluna çıkıyoruz, şehir içinde ise bu kadar komplike raylı sistem yapmaya başlıyoruz. O zaman da şehre insanları yığıyoruz. İnsanları belirli alanlara yığdığımız zaman da Anadolu çökmeye başlıyor. Yani bugün İstanbul’da oluşan rant reel bir gelir değildir, ama milli gelir olarak hesaplamalara geçtiğinden dolayı gelir olarak algılanıyor. Oysa bu değer tamamıyla gölgedir, hiçbir kıymet ifade etmeyip kaynak kaydırması anlamına gelmektedir. Çünkü, mega kentlerde oluşan rant, tablolarda görülmeyen, dolayısıyla algılayamadığımız Anadolu’nun erimesinin yansımasıdır. Bizim milli gelirimiz, bütün dünyada, yani kapitalist sistem milli gelir hesaplarında olduğu üzere, safi usulle tutulduğu için sürecin arka planını göremiyoruz. Yani bir alanda bir şey yaratıldıysa, bütçede bunun neyin pahasına yaratıldığını izleyemiyoruz. Bu yöntemde sadece birtakım insanların cebine giren parayı görüyoruz, ama bunun karşılığında eriyen kaynakları göremiyoruz. Kısacası, hesaplarda gelir diye gördüğümüz her kalem reel anlamda yaratılmış gelir olmayabilir, bunlar salt aktarım olabilir. Finans dünyasının gelişmesi sonucunda bu sistem çok ilerledi, reel üretim oluşmadan rant oluşumu yaygınlaştı.

Ben kent uzmanı değilim, bazı düşüncelerimi aktarıyorum sadece. Doğrusu bu toplantının Aralık ayında yapılmasının, Ekim Devrimi’nin 100. yılı olması nedeniyle, çok isabetli olduğunu düşünüyorum. Mücella Hanımefendiden toplantının 1 Aralık günü olacağını duyduğumda çok sevindim, çünkü 100. yıl bitmeden bu konuşmaları yapmış olacaktık. Mesela, iyi ki toplantı ocak ayında olmadı. Ne değişirdi, ama işte 100. yıl kutlamasını söylememiş olurduk burada. Farkında olalım ki, biz de yarı burjuvayız, yarı burjuva olunca aslında sistemi çok ciddi, çok bilinçli düşünebilir miyiz, onu da bilmiyorum doğrusu. Bilinç, bizim irademiz dışında oluşan çok farklı ve bizi yöneten bir güçtür. Bu gücü de, bir fetiş gibi biz oluşturuyoruz, ama sonra fetiş olarak benimsediğimiz güç bize hâkim olmaya başlıyor.

Son bir şey söyleyeyim, *Avrupa İnsan Hakları Beyannamesi* adıyla anılan bir metin bulunmaktadır. Orada insan hakkı olarak her şey sayılıyor, temiz çevre bile sayılıyor. Bütün bu sayılanlara çok değer veriyoruz. Ancak, yanılmıyorsam beyannamede bir de 17. madde var ki, orada mülkiyetin de bir insan hakkı ol-

duğu teslim edilmektedir. Şimdi değerli dostlar, bu düzenlemeyi yapanlar aklını peynir ekmekle mi yedi de şunu göremiyor? Mülkiyet hakkı olarak sayılan tüm hakların bugünkü koşulda toplumların büyük bölümlerine kapalı olması, sermaye üzerinde özel mülkiyet hakkının kabulünün sonucu değil midir? Kaldı ki, eğer sömürü süreci var ve kabul edilirse, sermaye üzerindeki mülkiyet bir hak mıdır, yoksa hırsızlık ve sömürü müdür?!

Böylesi nezih toplantıya davetiniz ve beni dinlemiş olmanız dolayısıyla teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

Ayfer Eğilmez

Hocam, ağzınıza sağlık, çok teşekkür ediyoruz. Şimdi sıra Fikret Bey'de. Yalnız sözü vermeden önce Fikret Bey'le ilgili bir anımı anlatayım. 1995-1996'da Ankara'da İnsan Hakları Vakfı Başkanı ve TMMOB Başkanı olan Yavuz Önen ve o zaman *Radikal*'in Ankara temsilcisi olan Murat Yetkin'in bir hak ihlali davasında izledim ben kendilerini. O savunmanın güzelliği, o savunmanın fevkaladeliliği karşısında, "keşke hukuk öğrencileri gelseydi ve bir ders olarak izleseydi bu davayı" demiştim. Buyurun Hocam.

Fikret İlkiz

Efendim, çok teşekkür ederim bu övücü sözlerinize. İyi ki geldim diye düşünüyorum. Çünkü konuşmalardan çok şey öğrendim ve anladığım kadarıyla bizim, hukuku yeniden düşünmemiz lazım. Aslında Hocamın ifade ettiği gibi benim yeniden düşünmem lazım. Çünkü hukuk dediğiniz konu bir yönüyle kötü bir konudur, üzerinde konuşmak da kötüdür. Ama adaletten, hukuktan bahsetmek gerekirse, acaba vitrine konulan alınıp satılacak bir mal mıdır diye sorarsanız, belki günümüzde artık öyledir. O zaman acaba ben böyle bir hukuku savunmalı mıyım? Soruyu başka türlü sorarsak eğer; savunmam gerekirse,

ben adaleti nasıl savunmalıyım? Yoksa adalet konusunda bir muhakeme mi yürütmeliyim ya da onu yargılamalı mıyım? Bir başka deyişle, hukuku savunmanın temelleri ne olmalıdır? Bu hukuk savunmasında adalet, vicdan ya da hukuk olacak mı? Çünkü gerçekten başkanın da ifade ettiği gibi kapitalizm, yani sermaye kentlerde kendi gelirlerini ve bizlerin hayatlarını alınırsatılır hale getirdi. Bu durumda, bu mekânlarda ve bu zamanlarda hukuk ne işe yarar? İşe yarayabilir mi? Belki soruyu böyle sormak gerekiyor! Ama en iyi sorulardan birisi soruldu zaten: Yaşam ve insan kültür varlıklarının kilit taşı mıdır? Bu çok iyi bir sorudur, çok doğru bir sorudur kanaatimce! Uluslararası Ceza Mahkemesi kuruluşunun nasıl olacağı Roma'da tartışıldığı zaman bazı suç tipleri tartışıldı ve üç suç tipi kabul edildi. Bunlar barışa karşı işlenen suçlar, insanlığa karşı işlenen suçlar, savaş suçları ve soykırım suçlarıdır. Türk Ceza Kanununun 77. maddesinde soykırım ve insanlığa karşı suçlar yer almıştır. Biz Uluslararası Ceza Mahkemesinin tarafı değiliz, ama bizim Ceza Yasamız hazırlanırken

Uluslararası Ceza Mahkemesine taraf olacaktınız gibi hazırlanmıştır. Hatta Anayasada bu konuda hüküm vardır.

Lafı bu kadar uzatmamın temel nedeni şudur: Uluslararası Ceza Mahkemesi Palmira'daki yıkımı insanlığa karşı suç olarak kabul etti. Bu, kültür varlığının korunmasında, yani yaşamın ya da insanlığın korunmasındaki en önemli adımlardan birisidir. Hukuktan beklenmeyen bir işti; hukuk bazen beklenmeyeni başarıyor. Bazı yargı kararları da beklenmeyenleri başarıyor. Bu bakış açısıyla demek ki "kültür varlığı" denilince bunların üzerinde tekrar konuşmak şart. Bunları konuşabilirsek, vereceğimiz yanıtlarla ve tartışmalarla hep birlikte hukuk yaratılabilir. O yüzden ki eskiden bizlerin kentleri vardı, yani bizim mahallelerimiz vardı, bizim sokaklarımız vardı. Biz ninnilerle büyümüş olan bir nesil ve bizim masallarımız vardı. Dışarıdaki fotoğraflara baktığım zaman gördüklerim, beni en çok etkileyen fotoğraflardan birisi, eski yazıyla yazılı mezar taşları ve onların arkasında gökdelenler. Şöyle söylemeliyim: Bu gökdelenleri ben yaptım, o halde ben yargılanmalıyım. O halde benim savunma yapabilmem için nasıl bir hukuka ihtiyaç var? Bunu düşünmek gerekir. Bunu düşünmek gerekir derken de esas sözüm şu: Yani Türkiye'nin aydınlık geleceği için düşüncelerine inandığımız güvendiğimiz insanlardan oluşan koruma kurulları oluşturulsun denilebilmelidir. Buna inanmak gerekir. Buna inanan insanların varlıklarına inanarak söylüyorum.

Ben sadece artık gökdelenler arasındaki yaşantımız bakımından bazı sevdiğim insanlar için acaba mezar yeri yaptırabilir miyim, mezarları güzel olabilir mi, gömütlükleri iyi bir mimar tarafından çizilebilir mi diye düşünecek hale geldim.

Yaşadığımız kentler aslında bizi getiren sistem biraz önce yapılan konuşmalarla sorgulanan sistem gibi bir sistem haline dönüştü. Sistemin içinde kalmak suretiyle sistemin sorunlarını çözemeyiz. Bu kadar nettir, bu kadar da basittir.

O halde bu sistemi koruyan hukukun ya da sistem içindeki hukuka hizmet etmekle, sistem içindeki hukuku geliştirmekle de bir çözüm bulamazsınız. Sadece sistem içinde kalmış olursunuz. O zaman henüz daha kapitalizmin aşamasını bile bitirememiş, hatta ve hatta kendi burjuvazisini yaratamamış olan bir ülkenin kent hukukunu sorgulamak bir hayli zor olur.

Biz bunun neresindeyiz? Evet, yargıyı susturdunuz. Zaten susturmak istiyordunuz ve bu da elinde gücü tutunlar için doğal istektir; hocamın ifade ettiği görüşe aynen katılıyorum. Akademisyenleri susturdunuz. Çünkü mecbursunuz, öyle yaparsınız. Akademisyenleri yargıyorsunuz ya da gazetecileri hapse atarsınız... Ya da bir gün kendinizi bile hapse atarsınız! Bunların tümü bu anlamda çizilen sistemin içerisinde üretilen sistemin yarattığı hukuktur. Tutuklarsınız, tahliye edersiniz, tahliye çok sevinirsiniz, dava bitti zannedersiniz. Ama bunu yaratan sistemin hukukunu ve nedenini düşünmek gerekir.

Üç ideolojiden biraz önce söz edildi. Evet, Bayan Mao ve tapınakların yıkılması anlatıldı. Gerekçelerin ne olduğu sıralandı. O zaman gelin, bir İtalyan felsefecisinin baktığı gibi biraz daha yakından bakalım. Nedir? Sizi hapse atan güç ne-

dir? Onun sözlerinden hareketle açıklayacağım için söylüyorum, haddim değil Norberto Bobbio'nun koyduğu tanımları tekrar tekrar tartışmak... Ama acaba kentlerin hukukundaki bizim alınıp satılan yaşamlarımıza hâkim olan iktidarlar kimlerdir? Bir, ekonomik iktidar. Anlatıldı: Belli mallara sahip olma avantajını elinizde tutarak bu mallara sahip olmayan diğer insanlara belli bir davranış biçimini kabul ettirip onları yönlendirmek biçiminde ortaya çıkar. Kentlerin yeniden yıkılıp yapılması budur. Anadolu'nun kemik erimesi bana göre budur.

İkincisi, ideolojik iktidar ise, belli bir yapıdaki düşüncelerin belli bir otoriteye sahip kişilerce formüle edilmesine dayanır ve belli bir tavırla ortaya çıktığı zaman ortak noktaları olan insanların davranış biçimleri üzerinde de çok etkili olur. Bahsedildi, ideoloji budur. O zaman tapınakları yıkarsınız, o zaman Palmira'yı dünya üzerinden ortadan kaldırırsınız. Bu, belleklerin, hafızaların ve bizim insanlığımızın, yaşayan insanlığımızın ortadan kaldırılmasıdır. O zaman din, o zaman tapınaklar, o zaman geçmiş tarih bizim karşımıza böyle çıkar. Bu ideolojik iktidardır. Ama şu an yaşadığımız ya da çerçevesini çizmeye çalıştığımız **siyasal iktidar** ise fiziksel şiddet uygulama aracı olarak kullanılabilen olacaklara sahip olmayı temel alır. En eski tanımıyla, en rahat tanımıyla aslında **zor kullanıcı iktidardır**. Kuşkusuz bu iktidarın da tümü karşısında sınırlandırılan haklar ve hukuk vardır. 10 Aralık 1948'de İnsan Hakları Evrensel Bildirisi kabul edildi. Dünya üzerinde yeniden bir paylaşım savaşı olmasın, kömürde, enerjide kavga çıkmasın diye bir sigorta lazımsa, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi var. Çok geçmeden, 4 Kasım 1950'de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi imzalandı. Ama 1941'de dönün yeniden bakın... Bu kez savaşı sona erdirmek için ve söylediğim bu üç iktidarla olan mücadele bakımından hiç olmazsa insanlığın keşfettiği ve belki de bizim pusulamız olan bir yola girmek konumundayız.

Özgürlük dedi başkan; sonuçta seçiminiz özgürlükler olacaktır. O halde bu yollardan birincisi **dünyanın her yerinde konuşma ve ifade özgürlüğüdür**. İkincisiyse, dünyanın her yerinde her kişinin tanrısına istediği biçimde **tapınma özgürlüğüdür**. Üçüncüsü, dünyanın her yerinde **yoksulluktan kurtulma özgürlüğüdür** ki bu her ulusa kendi vatandaşları için sağlıklı bir barışçıl yaşamı temin edecek ekonomik yakınlaşmanın, ekonomik dayanışmanın bir anda ve bir anlamda kurulması anlamına gelir. Dördüncüsüyse, dünyanın herhangi bir yerinde bir toprak üzerinde **korkudan kurtulma özgürlüğüdür** ki bu hiçbir ulusun kendi komşusuna ya da herhangi bir komşusuna karşı fiziksel saldırı eylemi gerçekleştirmek durumunda olamayacağı bir noktaya ve davranış aşamasına gelene dek sürecektir dünya çapında etkin ve tam bir silahsızlanma anlamına gelir. O halde siyasal iktidar, o halde zor kullanıcı iktidar dediğiniz andan itibaren karşınıza zor kullanıcı, yani zoru kullanan iktidar anlamında devlet çıkar.

Devlet aslında siyasal iktidarın kurumsallaştırılması gibi çok daha kapsamlı bir olgunun bir başka yüzüdür, bir başka yönüdür. Herhangi bir şekilde çağdaş bir devletin demokratik olması demek **meşruiyetinin sorgulanmasına bağlıdır**. Yani bir meşruiyet aranır ve siz de ona rıza gösterirsiniz, ben de rıza gösteririm. Çünkü uygulanan iktidar aslında meşruiyet ve rıza üzerine kurulu olan bir

meşruiyettir. Siyasal iktidar, yani bir başka deyişle zor kullanan iktidar isterse sizi yargılar, söyledim. Devletin meşruiyetinin tartışıldığı yani siyasal iktidarın bu anlamda tartışıldığı en önemli alanlardan birisi de aslında yargılama içeri-sindeki muhakemedir. Evet, sizi yargılar, siz bir gün sanık olabilirsiniz. Ama siz sanık olduğunuz herhangi bir davada, yargılandığınızda; bu sistemin içindeki hukukla bağlantılı olmak üzere söylüyorum, devletin demokratik meşruiyetini aslında o yargılama sırasında sanık olarak siz yargıyorsunuz. Yani bütün ceza davalarında, bütün hukukta, bütün davaların içerisinde aslında kırılmaması gerekli olan çekirdek özde var olan, sizin yargılandığınız sırada, yargılama-nızdır.

O halde “hukuk nedir” diye sorduğunuz zaman, hukuk neye inanıyorsanız odur. Hukuk dediğiniz kavramla birlikte adaleti yan yana getirmek istiyorsanız –Sayın Mücella Yapıcı açış konuşmasında 12 Eylül 1980’den bahsettiği için söylüyorum– Sayın Hocam Bülent Tanör’ü anarak 1982 Anayasasının baş-langıç bölümüne bir kere daha bakalım. “Türkiye’ye özgü demokrasi anlayışı geçerlidir” der. Bu 1982 Anayasasının başlangıcında yazar. O halde bulunan bize özgü demokrasi anlayışdır ki İzzettin Hocamın altını çizerek ifade ettiğidir ve biz bunu konuşuyoruz. O zaman karşılıklı olarak biz konuşalım. Demek ki biz 1982 yılından bu zamana kadar geçen süre içerisinde bu Anayasada gös-terilen **hürriyetçi demokrasiyle** yaşıyoruz ve biz bunu istiyoruz. Biz buna da evet dedik ve **herhangi bir hürriyetçi demokrasi değil** bakın, bu **Anayasay-la sınırı çizilmiş olan demokrasiden söz ediliyor** ve onun icaplarına uygun hukuk devleti deniyor; Anayasanın başlangıç bölümünden söz ediyorum. Yani hukuk devleti denildiği zaman ve Sayın Yapıcı’nın da özellikle altını çizerek ifade etmeye çalıştığı gibi hep konuştuğumuz gibi –kültür mirası mı, varlığı mı konusunda, katılıyorum, hukuk umarım bir gün mirası, kültür varlıklarından atmayı başarabilir– bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi icaplarına göre belirlenmiş olan hukuk, demokratik hukuk ya da demokratik hukuk dev-letini yaratmaz. Yaratmadı da nitekim. Yetmiyor. Kanunlardan söz edildiği için söylüyorum; siyasal iktidara bu anlamdaki zoru kullanma yetkisini alabilme gücü için kanun gerekiyor. Biz burada sahne alıyoruz. Burada sahne aldığımız zaman da karşımıza bir kanun çıkarıyorlar: “Anayasa düzeni hakkındaki kanun” Anayasa düzeni hakkındaki kanun, 27 Ekim 1980 kabul tarihli 2324 Sayılı Kanundur.

1980’li yıllar... Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı kurulana kadar, yani Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin ortadan kaldırıldığı, yasama görevinin ortadan kaldırıldığı, hatta yargının ortadan kaldırıldığı ve faşist diktatörlüğü kuranların, kurdukları sistem içerisinde bizim karşımıza getirilen Anayasa Dü-zeni Hakkındaki Kanuna göre, 12 Eylül 1980’den sonra, yani bu kanunun kabul edilmesinden, 16 Aralık 1983’te ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Di-vanı kurulana kadar geçen kanunların Anayasaya aykırılığını ileri süremezsiz-niz. Bu kanunların tartışmasını yapamazsınız. Bu kanunlarla ilgili olmak üzere kötü diyemezsiniz. Derseniz, 2696 sayılı Kanun çerçevesinde suç işlemiş olur-sunuz. 27 yıl sonra, Anayasanın geçici 15. maddesi çerçevesinde bu kanunları yapanların siyasi, hukuki herhangi bir şekilde yargı önünde hesap vermeleri bu kanunla engellenmiştir. 27 yıl sonra bir gün, 19 Nisan 2007 tarihinde Da-

nıştay İdari Dava Daireleri Kurulu tarafından bir karar verildi. Bunun içerisinde o kanunları yapanlar bugün uyum yasaları olarak Meclise geldi. Siyasi Partiler Kanunu bu dönemin kanunudur. Milletvekilleri Seçimi Kanunu bu dönemde çıkarılmış olan kanundur. Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmeleri Kanunları bu dönem içerisinde Milli Güvenlik Konseyi tarafından çıkartılmış olan kanunlardır. O kanunları demek ki biz yıllar sonra şimdi tekrar şöyle olsun ya da seçim barajı böyle olsun diye tartışmaya başlıyoruz. Ama her iktidar olmak isteyen, ideolojik iktidarı, ekonomik iktidarı, siyasi iktidarı eline geçirmek isteyen muhafefet partileri iktidar oldukları andan itibaren bu dönemde çıkarılan kanunların hiçbirisine dokunmamışlardır. Bu biziz.

Danıştay Dava Daireler Kurulu kararına dönersek, bu karar o hukuk devletini tanımladı. Dedi ki: “Geçici 15. maddeyi kaldırmamış olabilirsiniz. Geçici 15. madde bu kanunları yapanları koruyor olabilir, ama hukuk devleti dediğiniz zaman, hukuk devleti ilkesinin temel ögesi yasalar da dahil olmak üzere devletin tüm organlarının faaliyet ve işlemlerinin hukuka uygun olup olmadıklarının yargı denetimine tabi tutulmasıdır.” O halde bizim karşımıza hak arama özgürlüğü çerçevesinde çıkan en önemli adımlardan birisi, yargı denetimine tabi olan işlemlerdir. Biraz önce sözünü etmiş olduğum, İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin temelini oluşturan ve 1941’de özgürlükleri tek tek anlatan Amerikan Kongresinde yapılmış olan, Roosevelt’in konuşmasının karşılığı da böyle bir karşılıktır.

O halde hukuk devleti ilkesine göre, herhangi bir şekilde hak arama özgürlüğünün denetlenmediği, hak arama özgürlüğü sırasında insanların hak kaybına uğradığı bir devlet hakkında Anayasaya uygunluk denetiminin yapılabilmesi için bir yargı denetimine tabi olunması şarttır. Artık hukuk devleti ilkesine uygun yargısal bir denetim yapılması gerektiğinden dolayı Danıştay İdari Dava Daireler Kurulu o tarihte bu kararı vermiştir. Geçici 15. maddeyle ilgili olmak üzere o tarihteki yargıçlar vermiş oldukları kararlar hukuk devletine yaklaşma konusunda çok önemli adımlar atıldılar. Ama akademisyenlerimizi, üniversite-lerimizi üniversite yapan hocalarımızı yargılayacakları davalarda, başta 1402’yle ilgili olmak üzere, geçmiş tarihte verilmiş olan bu tür kararları hafızalarımızdan silmeye çalışıyorlar. Aynı hafızadan silmeye çalıştıkları tarih aslında yaşamdır, aslında insandır.

Bu şekilde değerlendirdiğim andan itibaren, çok sevdiğim birinin, Ahmet Cemal’in 5 Haziran 2017 tarihindeki yazısından bir bölümü aktaracağım. Yazının başlığı şöyleydi: “ne garip federico adında olmak.” Ahmet Cemal bu yazısında General Franco’ya bağlı faşistler tarafından, 38 yaşında yargılanmadan kurşuna dizilen Federico Garcia Lorca için şunları söylemiş: “General Franco, Lorca’nın ve iç savaşın ardından daha uzun yıllar yaşadı. Şimdi Madrid yakınlarında, harcı uygar insanlığın sonsuz lanetleriyle yoğrulmuş bir anıtmezar- da yatıyor. Yeryüzü yolculuğu otuz sekizinci yılında Franco’nun gözlerini kan bürümüş faşistlerinin kurşunları ile noktalanan Lorca’nın mezarı ise belli değil; çünkü insanlık mimarlıktaki onca ilerlemelerine rağmen, tüm dizelerini insanı her defasında daha da insan kılan sözcükler bestelemek için avuçlarından evrene üfleyen şairlere layık gömütler inşa etmeyi henüz başaramadı.”

Umarım tüm geleceğimiz için ya da benim konuşmamın başında söylediğim insanlarım için, benim mimarlarım ve benim ülkemde tüm dünya ve tüm evren için layık oldukları bir gömütlük inşa edecek bir kent ya da bir kent hukukunu hep beraber ve hep birlikte yaratabiliriz.

Bugün başka bir şey yaşıyoruz. Yıllar önce bizim yaşadıklarımızdan birisi şuydu: Bu kez yargıçlar, bu kez savcılar kendi aralarında konuşuyorlardı. Yüksek yargıçlar yüksek konuşmalar yaparlardı. Yüksek yargıçların yüksek konuşmaları sırasında hiçbir şekilde önünüzü iliklemenize gerek yoktur. Onlar o yükseklikteyse, zaten sizden de önünüzü iliklemenizi asla beklemesler. Hatta alkış bile beklemesler ve 18 Mayıs 2007 tarihinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının Onur Günü'nde Başsavcı Nuri Ok, geriye dönüp baktığında neler gördüğünü şöyle anlatmıştı:

“Geriye dönüp baktığımızda yargı bağımsızlığı, hukuk devleti, parti içi demokrasi, saydam yönetim, dokunulmazlık, yolsuzluk gibi saygın devlet ve temiz toplum için çok gerekli temel sorunların kimilerine hiç dokunulmadığını, kimilerindeyse istenen mesafenin alınmadığını görmekteyiz. Hiç dokunulmayan sorunların başında dokunulmazlık ve yolsuzluklarla birlikte yargı bağımsızlığı gelmektedir. Gerçekten hukukun ayırım gözetmeksizin herkese karşı ve herkes için eşit ve hakkaniyetle uygulanmasında asgari koşul, yargı sisteminin, bağımsızlık esasına göre yapılandırılması zorunluluğudur.”

Böyle deyince kavga çıktı. O zaman Yargıtay Başkanı, “Sayın Başsavcı, bu sözlerinizde özellikle Yargıtay’la ilgili söylediklerinizi hiç beğenmedik” dedi, talihsiz bir konuşma olarak nitelendirdiler. Ama onun söyledikleri bugün bizim yaşamımızdır. Biz bugün bu söylenenlerin içinde, bu kentte yaşayan, bu kentin, bu ülkenin hukukunu yaratan insanlarla birlikte Sayın Nuri Ok’un söyledikleri üzerine yaşıyoruz. 22 Mayıs 2007 tarihinde derhal cevap verdiler ve dediler ki, “Böyle bir konuşma yapamazsınız, yargı yüksektir, yüksek yargıyla ilgili bu tür konuşmalarınızı da hiç beğenmedik.” Sayın Ok da onlara karşı bir cevap verdi: “Herhangi bir şekilde antidemokratik bir davranış varsa ve bu herhangi bir şekilde yargıdan geliyorsa, Yargıtay Başkanlarından gelse dahi onun karşısında dimdik durup aydınlatmak yine yargının görevidir.” O yüzdendir ki yüksek yargı önce kendi arasında kavga ediyordu. Bu sözlerle başlayan kavga 2017’de çay hasadına gidip çay toplamaya dönüştü. Hatırlayın, denildi ki, “Türk Hukuk Kurumu bir Anayasa Profesörünü bulunduğu kurumdan yaptıkları işler nedeniyle çıkartmıştır.” Etik ilkelere başvururken bunları söyledi. Ama şimdi bunları çıkaracak, en azından etik ilkeler anlamında sistemi, sistemin hukukunu, dışına çıkmak suretiyle sistemi tartışabilecek, hukuku tartışabilecek hukukçulara ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum.

Ben bütün meslektaşlarım adına da söz veriyorum, böyle olmak zorundayız. Biz bu hukuku yeniden inşa etmek mecburiyetindeyiz. Çünkü 1973 Adli Yıl açılışında Faruk Erem aynen şu sözleri söyledi: “Hukuk gerçek görevine ihanet etmemelidir. Kandırma aracı hukuk olunca kandırılan insanın gücü kırılır. Toplum umudunu böyle yitirir. Unutmamalı, adalette insanlığın geçtiği yolun dönüşü yoktur. Tersine çabalar ömürsüzdür.” O halde stratejik ÇED raporlarıyla ilgili

olan bir şey yazmış olsanız bile bunun stratejiyle ilgili olmak üzere meşruluğu yoksa kanunun hukuka uygun olup olmadığını bile tartışmak bana göre abesle iştigaldir. Yine bütün bunları yan yana getirdiğiniz zaman, bütün bu değerlendirmeleri birlikte değerlendirdiğiniz zaman aslında fazla sözü uzatmadan belki şunu da söylemek mümkün: Evet, yine de mücadele etmeliyiz.

Çok ciddi konuşmaya çalışıyorum, ama eğer müsaade ederseniz biraz da ciddiyetten uzaklaşmak istiyorum. Benim kendi sevdiğim alanım sokaktır, sokak çocuğu olmaktır. Bir başka deyişle sokağın hukukuyla birlikte belki yeni bir şey yaratmanın da yolu vardır diye düşünüyorum. Yanılabirim, ama Amin Maalouf'un sözleriyle buna şöyle başlamamız lazım: "Farklı bir dünya yaratmak bizim çok hoşumuza gidiyordu."

Bir parantez açayım. Atatürk Kültür Merkezi yangını Arthur Miller'in "Cadı Kazanı" oyunu sahnelenirken çıktı ve herkes "Cadı Kazanı" oyunundaki alevleri oyun sandı. AKM böyle yandı, ama daha sonra AKM yangınına yurtsever arkadaşlarımızın omuzlarına yüklemek suretiyle bir ceza davasında yargılamaya kalktılar. Onun için biz farklı bir dünya hayal etmek ve hoşumuza gitmesinden hareketle söylüyorum, Amin Maalouf da aynı şeyi söylüyor: "Şaşkınlığımız kadar büyük umutlarımız da öyleydi. Yarınlar ne kadar karanlıksa, yarından ötesi o kadar aydınlıktı."

Şimdi bu sözlerle baktığım zaman bu sözlerin bizlere yüklemiş olduğu, hukuk adına bir görev bulunduğu inancındayım. Sonra da sokakları düşünüyorum, komşularımızı düşünüyorum. İsterseniz şöyle düşünelim: Yargı, yasama, yürütme birbirine komşu üç ev ya da sokağın başında birisi oturuyor, ortasında birisi oturuyor, sonunda birisi oturuyor. İsterseniz sonuna yargıyı koyun. Hiçbiri birbirinin işine karışmıyor. Herkesin haneleri var, bütün haneler birbirlerine saygılı, olup bitenlere karışmadıkları gibi herhangi bir komşu huzuru bozacak olursa biri "sokak huzurunu, mahalle huzurunu bozmayın" diyor. Bir başka deyişle kentteki komşuluk hukuku aslında hukuku yaratıyor. Bu hukuku yarattığı andan itibaren de bir komşunun öteki komşuya üstünlüğü yok, o da komşu, o da komşu. Böyle büyüdük. Bizim dış kapılar açıktı. Komşu evinde olduğumuz sürece kendi evimizde gibiydik. Yasama, yürütme, yargı da aynı sokak içerisinde böyle midir? Montesquieu siyasi hürriyet sadece Anayasayla ilgili olan kısmıyla ilgili olmak üzere birtakım değerlendirmeler yapıyor ve diyor ki: "Felsefi anlamda hürriyeti düşündüğünüz zaman, bazen öyle olur ki devletin yönetim şekli hür olur da, vatandaş hürriyetinden yoksun olur. Yine öyle olur ki vatandaş hür olur da yönetim şeklinin hürriyetle ilgisi olmaz. Bu gibi durumlarda devletin yönetim şekli uygulama değil de hukuk bakımından hürdür. Bu vatandaş da hukuk bakımından değil, uygulama bakımından hürdür."

Bunlara baktığınız zaman bu uygulama ya da Montesquieu'nün bu sözleri ya da komşuluk hukuku bir sokakta oturan yasama, yürütme, yargı organları bakımından da değerlendirdiğiniz zaman tekerleme gibi, ağızda yuvarlanan sözlerdir, saçma sapan sözlerdir, eş sesli kelimelerle kurulu bir konuşma düzeni olarak anlaşılır. Temel haklar ve özgürlükler dediğiniz zaman, herkese lazım olan, hepimizin ihtiyacı olan özgürlük anlamında birinci adımı hukuk için yargı bağımsızlığıdır.

Hep aynı şeyi söylüyoruz. 12 Eylül 1980’de de aynı şey söylendi, daha sonra 12 Eylül 2010 tarihinde de aynı şey söylendi, daha sonra yetmedi, 16 Nisan 2010 tarihinde bağımsızlığın yanına tarafsızlık eklenmek suretiyle “bağımsız ve tarafsız yargı” denildi. Tekerleme gibi. Şimdi ciddiyetten uzaklaşarak söylemek istiyorum: Komşu komşu, hu hu, oğlun geldi mi? Geldi. Ne getirdi? İncik boncuk. Kime kime? Sana bana. Başka kime? Kara kediye. Kara kedi nerede? Ağaca çıktı. Ağaç nerede? Balta kesti. Balta nerede? Suyu düştü. Su nerede? İnek içti. İnek nerede? Dağa kaçtı. Dağ nerede? Yandı bitti kül oldu. 2016 yılının adli açılış yılını düşündüğünüz zaman önünü iliklemeye çalışan, cüppesini düzeltmeye çalışan, ayağa kalkmaya çalışan yargımız vardı. Arkadaşlar, komşu hu hu, yargı yandı bitti kül oldu.

Bunu nasıl çözmek gerekiyor? Sistemin içinde kalmak suretiyle sisteme uygun kafalar yaratırsınız. Sisteme uygun kafalar bu sorunu çözemez, o halde dışına çıkmak zorundayız. Dışına çıkmadan sorunu çözemeyiz. O zaman başka bir düşünce tarzını da geliştirmemiz lazım. Hukukla insan hakları arasındaki ilişki anahtar roldür, bu ilişkiyi kurmamız gerekir. Anlatıldı, Sayın Hocam konuşmasında da adaletle ilgili sözleri söyledi. İoanna Kuçuradi’nin dediği gibi, hak kimin hakkıysa, ona muhakkak verilmesi gerektir. Başka bir tartışması yoktur. Hakkın böyle kavramlaştırılması söz konusu olduğu andan itibaren bu kavramlaştırma çerçevesinde de adalet tanımına denk düşer. Adalet, her birine, ona borçlu olunanı, ona muhakkak verilmesi gerekeni, yani haklarını vermektir. Bütün normları buna uygun hale getirmemizin ve insan haklarının korunmasında nelerin ön plana alınması gerektiğini bu şekilde temellendirmemizin daha doğru olacağı inancındayım. Bu inançla söylüyorum ki insan hakları hukukta mutlaka dikkate alınmalıdır. İnsan hakları, hukuku yaratmalıdır. Bu yaratım içerisinde biz Türkiye’de laik demokratik sosyal hukuk devleti kavramlarını Anayasada yazsa da yazmasa da harekete geçirebiliriz.

O halde ne yapmalıyız? Burada sorulan her soruya yanıt arayalım. Birkaç kişi, bir avuç insan bile olsak bir araya gelip bir arada olmanın getirdiği dirençle “hukuka aykırı davranmanın mazereti olamaz” demeliyiz. Bunu bilmek konumundayız. Bunu bilirse bilgiye dayalı olmak üzere insan haklarını yeniden yaratmamız, onun yarattığı hukuk çerçevesinde de sistem dışı bir hukukun sistemi nasıl değiştireceğini görmemiz de mümkün olabilir. Bu adaletli bir yaşam getirebilir. Bu adaletli bir yaşam getirdiği andan itibaren bundan böyle bizim aramızda demokratik toplum düzeni gereklerine uygun olmak suretiyle pişmanlıklara tanık olmayız. Ya da “bu benim hatamdır, özür dilerim” gibi cümleleri duymayız. Ya da belki insan haklarına dayalı hukuku –kısaca söylüyorum– yaratabiliriz. O zaman da suç ve cezalara ilişkin olan ilkeleri bu kez artık yeniden düşünmenin tam vaktidir diye de düşünebiliriz. Öteki türlü acaba yargıçlar, acaba af dilemeler, acaba ben yaptım diye özür dilemeler, bütün bunları yan yana getirdiğimizde biz pişmanlıklarda mı adaleti arayacağız, yoksa hizmete heves ettiğimiz hukukla sağlanan adaleti bu olarak mı kabul edeceğiz?

Bu soruları tartışmak gerektiğini ve dolayısıyla aldatıldıklarını ve adil olmaya özenen yargıçlar tarafından yargılamaları düşünürken birden aklıma Halil Cibran geldi ve onun sözleriyle bitiriyorum: Orphalese kentinden gemiyle ayrılmak

üzere olan El-Mustafa'yı uğurlamaya gelenler onun konuşmasını istemişler. Demişler ki, "Doğumla ölüm arasında, olana dair ne varsa sana gösterilen, bize anlat". Derken kentin yargıçlarından birisi çıkmış. Öne çıkarak Mustafa'ya demiş ki, "suç ve cezadan söz et". O da yanıtlamış ve şöyle seslenmiş: "Siz adil olmaya özenen yargıçlar, cismen namuslu, ama ruhen hırsız olana ne hüküm verirsiniz? Cismen katleden, ama ruhen haksızlığa uğramışsa? Ya pişmanlıkları yaptıkları yanlışları çoktan aşmış olanları nasıl cezalandırırsınız? Pişmanlık değil midir, hizmete heves ettiğiniz o hukukla sağlanan adalet? Ama yükleyemezsiniz pişmanlığı masumların yüreğine, suçlularınkinden de kaldıramazsınız. O çağrılmadan çalacaktır kapıları geceleri insanlar uyanıp kendilerine baksın diye. Ya siz adaleti kavramak isteyenler, nasıl yapacaksınız, tüm bu fiillere ışığın kusursuz aydınlığında bakmadan?"

İşte dolayısıyla, bu anda hepimizin payına yarın bir gün düşecek olan hukuk ya da adaletle ilgili ya da bizi yargılayan yargıçlarla ilgili ya da yargıladıkları için yargılanan yargıçlarla ilgili af dileyenlerin pişmanlıklarına, acaba aldatıldıklarının pişmanlıklarına dayalı olarak insanları düşündüğümüz zaman nasıl bir sonuca varmalıyız?

Tek bir cümle: İnsanların ölümlerinden sonra bile yanlarından ayrılmayan yegâne dostları adalettir. Hepinize saygılar sunarım.

Ayfer Eğilmez

Hocam, ağzınıza sağlık. Hakikaten söylediğim gibi hukukçular, özellikle genç hukukçular bu duruşmaları izlemek durumundalar. Arkadaşlar, uyarı geldi, soru alamayacağız, sonraki oturumları aksatmamak için. Öğle tatili yapılacak şimdi. Ben bütün konuşmacılara ağzınıza sağlık, beyninize sağlık diyorum, teşekkür ediyorum. Üyesi olduğum, olmakla da onur duyduğum TMMOB'ye teşekkür ediyorum. Hepinizin ayaklarına sağlık.

İstanbul Kent Sempozyumu - IV

1. Gün

1 Aralık 2017 Cuma

II. Oturum:

Emek ve Meslek Örgütlerinin Perspektifinden Kent ve Adalet

*Cevahir Efe Akçelik, Oturum Başkanı
TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu Sekreteri*

*Alev Seher Tuna
Avukat, İstanbul Barosu Çevre, Kent ve İmar Hukuku Komisyonu Başkanı
"Hukuk, Yargı ve Adalet"*

*Güray Kılıç
Dr., İstanbul Tabip Odası Sağlık Politikaları İzleme Komisyonu Üyesi
"Sağlıkta Dönüşüm ve Şehir Hastaneleri Gerçeği"*

*Serkan Öngel
Dr., Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi
"İstanbul'da Sanayi İşçisinin Dönüşümü"*

Tartışma

Cevahir Efe Akçelik

Bugün ikinci oturumumuz “Emek ve Meslek Örgütlerinin Perspektifinden Kent ve Adalet” başlığını taşıyor. Bir önceki oturumumuzda değerli hocalarımızın katkılarını aldık bu konuda; şehirde yaşanan kentsel adaletsizlik, sosyal eşitsizlik üzerine değerlendirmelerde bulundular, çok değerli katkılarını sundular. Burada da emeğin ve mesleğin gözünden kentlerde yaratılan bu adaletsizliği, eşitsizliği değerli konuklarımızla konuşacağız.

Konuşmacılarımızı davet etmek istiyorum. İstanbul Barosu Çevre Kent ve İmar Hukuku Komisyonu Başkanı Alev Seher Tuna, İstanbul Tabip Odası

Sağlık Politikaları İzleme Komisyonu üyesi Güray Kılıç ve değerli hocamız Serkan Öngel. Eğitim-Sen Genel Başkanımız Feray Aytekin Aydoğan bu sabah Ankara’da görülen bir davaya katıldı, yetişebilirse aramıza katılacak. Çok özürlerini iletiyor, geldiği zaman onun da konuşmalarını, değerli katkılarını alacağız.

Şimdi ilk sözü İstanbul Barosu Çevre Kent ve İmar Hukuku Komisyonu Başkanımız Alev Seher Tuna’ya veriyorum. Buyurun.

Hukuk - Yargı - Adalet

Alev Seher Tuna

Hukuk, yargı ve adalet birbirinden ayrı düşünülemeyecek üç kavram. Hukukun asıl amacı adaletin sağlanmasıdır. Hukuk adaletin aracıdır.

İnsanlığın ulaştığı bilim çağı ve teknoloji, insanlar ve toplumlar arasındaki eşitsizliği, adaletsizliği, haksızlığı ve en önemlisi yaşam kaynağı olan gelirin dağılımındaki dengesizliği, dolayısıyla emeğe yapılan saldırıları giderememiştir.

Olumsuzlukların asgari düzeye indirilebildiği toplumlarda “hukuk” ve onun egemen olduğu “hukuk devleti” ve “hukukun üstünlüğü” öne çıkmıştır.

Hukuk devleti, yazılı bir anayasayı ve hukuk normları hiyerarşisi yönünden “anayasanın üstünlüğü” ilkesini esas alır. Hukuk devletinde, siyasal iktidar en üstün

otorite değildir. Bunun doğal sonucu, o devletteki bütün iç hukuk metnlerinin (kanunların ve diğer hukuki işlemlerin) anayasaya aykırı olamamasıdır. “Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.”

Adaletin tarafsızca bütün bireylere eşit olarak dağıtılması devletin en önemli görevlerinden birisidir. Adaletin eşit olarak dağıtılması için hakimlerin her türlü etkiden uzak bağımsız olması gerekir. Yargı bağımsızlığı adalet için vazgeçilmez ön koşuldur.

Adalet nedir? Platon’dan, Sokrates’e, Kant’a en ünlü düşünürler adaleti tarif etmiş. Sokrates’e göre adalet “iyi olanı kötü olandan ayırma bilgisidir.” Kant ise adaleti “Şerefli yaşa, kimseye zarar verme, herkese payına düşeni ver, ödevlerini yap,” şeklinde tanımlamıştır. Platon, sadece adil insanın mutlu ve adil olmayanın da mutsuz olduğunu ileri sürmüştür. Yani adalet, Platon ve onun gibi düşünener için toplumsal mutluluktur. Adalet, hukuksal anlamda bir üst değerdir ve başka hukuksal değerleri de beraberinde getirir.

Adalet kavramının özünde, insan onurunun, özgürlüğünün ve sahip olduğu haklarının dokunulmazlığı ve bu dokunulmazlıklar karşısında bütün insanların eşitliği düşüncesi yatar. Adalet, sürekli istenilen ‘hak’tır. Adaleti yani ‘hak’kı, siyasi olmaktan çok ahlaki bir kavram olarak anlamamız gerekir.

Hak savunucu devletin de varlık nedeni, bireyin doğuştan sahip olduğu temel hak ve özgürlükler ile bunlara ek sahip olduğu sosyal ve kültürel hakları güvenceye almaktır. Anlayışlar değişebilir fakat adalet kavramı tektir. Adalet evrenseldir.

Hukuk - Hukuk Devleti

Anayasa’nın 2. maddesine göre Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devletidir. Peki, geline süreci değerlendirdiğimizde, Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devleti midir? Türkiye’de sorduğunuz birçok kişiden adaletin güçlüden yana olduğunu duyabilirsiniz.

Devletin varlık sebebi, toplumsal ihtiyaçların karşılanması, güvenliğin sağlanması ve hayat standardının artırılmasıdır. Hukuk devletinin gerçekleştirilmesinde iki temel gereklilik önem taşımaktadır:

- İlk olarak hukukun ve özellikle de anayasanın üstünlüğü ile adaletin ve güvenliğin güvencesini zorunlu kılan bireylerin hak ve özgürlüklerinin sağlanması,
- İkincisi ise; iktidar yetkilerinin kullanılmasında devlet organlarının ve işlevlerinin düzenlenmesi ve normlar hiyerarşisinin kabul edilmesi zorunluluğudur.

Anayasa Mahkemesi bir kararında, “Hukuk devleti, insan haklarına saygılı, bu hakları koruyan, toplum yaşamında adalete ve eşitliğe uygun bir hukuk düzeni kuran ve bunu sürdürmekle kendini yükümlü sayan, Anayasaya ve hukuk kurallarına uyan, işlem ve eylemleri yargı denetimine bağlı olan devlettir,” şeklinde hukuk devletinin içeriğini belirlemiştir.

Mahkeme başka bir kararında da, “temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmadığı, hukukun evrensel kurallarına saygı gösterilmediği ve adaletli bir düzenin gerçekleşmediği bir ortamda hukuk devletinden söz edilemez,” demiştir. Hukuk devleti, yargı denetimine açık olan hak arama özgürlüğünün önündeki engelleri kaldıran devlettir.

Devlet kuvveti; toplumda rakipsiz, en üstün güç, en yüksek otorite, emir verme yasak koyma yetkisidir. Bu yetki kuşkusuz zor kullanmayı da içerir.

Egemenlik, amacı ve kullanılış biçimi açısından sınırlanmazsa, bir felaket haline dönüşebilir. Bireyin, gücünü kötüye kullanmasını önlemek kolaydır, ancak devletin dev kuvveti kolay zapt edilmez, kötüye kullanılması ise toplum için yıkım olur. Modern devlet, toplumdaki ihtilafları ve çatışmaları tek elden çözüme kavuşturacak organ ve kuralları üretmek zorundadır.

Biçimsel anlamda hukuk devleti, kanunlara bağlı olan devlettir. Kanunların kötü, haksız, keyfi, adaletsiz olması durumunda ne olacaktır? İşte hukuk devletin ilk amacı, devlet kuvvetini adaletli kurallar içine alarak sınırlamaktır.

Normlar hiyerarşisi ise, hukukun evrensel ilkeleri ile insan hak ve özgürlükleri başta olmak üzere anayasa, yasa, tüzük, yönetmelik gibi düzenleyici kuralların alt normun üst norma uygun olmasını gerekli kılmaktadır.

Böyle bir sistem hukuk normları karşısında herkesin eşitliği ve bağımsız bir yargının varlığını zorunlu kılar.

Hak Arama Özgürlüğü

Hak arama özgürlüğü, diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmasını ve bunların korunmasını sağlaması yanında, toplumsal barışı güçlendiren, bireyin adaleti bulma, hakkı olanı elde etme, haksızlığı önleme uğraşının da aracıdır.

Hak arama özgürlüğü ve “adil yargılanma hakkı”, yargılama sonunda hakkı olanı elde etmeyi de kapsayan bir haktır.

“Yasaların kamu yararının sağlanması amacına yönelik olması, genel, objektif, adil kurallar içermesi ve hakkaniyet ölçütlerini gözetmesi” hukuk devleti olmanın gereğidir. Bu nedenle yasa koyucunun hukuki düzenlemelerde kendisine tanınan takdir yetkisini anayasal sınırlar içinde “adalet, hakkaniyet ve kamu yararı ölçütleri”ni göz önünde tutarak kullanması gerekir.

Hukuk devletinde uyulması zorunlu **temel ilkelere** söz edecek olursak:

“**Hukuk güvenliği ilkesi**” hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmesini, devletin de yasal düzenlemelerde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar. Daha önce tesis edilmiş bulunan işlemlerin doğurduğu hukuki sonuçları ortadan kaldıracak şekilde yasama tasarrufunda bulunulması, hukuk güvenliği ilkesine aykırılık oluşturur.

Hukuki güvenliğin bir sonucu da “**kazanılmış haklara saygı gösterilmesi**” ilkesidir. Kişilerin hukuk düzenine güvenerek elde ettikleri hakların sonradan çıkarılacak yasal düzenlemelerle ihlal edilmemesi, bu ilkenin gereğidir. Peki, ülkemizde nasıl? Çok basit bir örnek vermek istiyorum, çok yakın ve güncel bir konu, oto cam filmi. İki ayda iki defa yönetmelik değiştirilerek hem araç sahibi vatandaşlar, hem de bu işi yapan işyeri sahipleri mağdur edildi. Neden mağdur oldular? Çünkü devletin çıkarttığı bir yasal düzenlemeye göre araç sahipleri, araçlarına film taktırdılar. Daha sonra yasaklandı, trafik cezası yediler. Şimdi çıkartmak için tekrar para ödeyecekler. İşyeri sahipleri de yasaya güvenerek yüklü miktarda toptan cam filmi alarak yatırım yaptılar. Yasaklanınca bu filmleri ne yapacaklar?

Hukuk devleti, dar anlamda,

- kuralların genel olduğu,
- hukukun tek taraflı ve keyfi olarak değiştirilmediği,
- hukukun öngörülebilir olduğu,
- yasama ve yargı fonksiyonlarının önemli bir biçimde ayrıldığı ve
- hiç kimsenin hukukun üstünde olmadığı

bir yönetimi ifade etmektedir.

Diğer bir ilke, “**belirlilik ilkesi**”. Devletin otoritesinden kaynaklanan işlem ve eylemler önceden bilinir. Bu ilkeye göre, yasal düzenlemeler hem kişiler hem de idare yönünden herhangi bir duraksamaya ve kuşkuyla yer vermeyecek şekilde açık, net, anlaşılır, uygulanabilir olmalıdır. Kanunun uygulanmasında “**eşitlik ilkesi**” geçerlidir. Herkes kanun karşısında aynı hak ve yükümlülüklerle tabidir. Bu yolla hukuki güvenlik ve belirlilik sağlanır.

Hukuk devletinde devlet adına işlem tesis eden kamu görevlileri ve memurların işlem ve eylemlerinden devlet sorumludur (rücu uygulaması).

Hukuk devletinin gerçekleşmesinde etken olacak en önemli unsurlardan biri olan yargı bağımsızlığı yargı mensuplarına verilmiş bir imtiyaz değildir. Yargı bağımsızlığı, bireyin doğru ve adil yargılanma hakkının teminatı olarak tanınmıştır.

Hukuk devletinde, yürütme erkini elinde tutan hükümet üyeleri, hiçbir biçimde yargı temsilcilerini etkileyecek beyan ve davranışlarda bulunamaz. Toplumda adalet duygusunun oluşmasını ve korunmasını sağlayacak “bağımsız yargı”, aynı zamanda “demokrasi”nin de “olmazsa olmaz” koşuludur.

Türkiye’de Yargı Bağımsızlığı

Türkiye’de yargı bağımsızlığı Anayasamızın 9. maddesinde “yargı yetkisi Türk milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır” denilerek “Mahkemelerin Bağımsızlığı” başlığı altında düzenlenmiştir. Hepimizin bildiği gibi eğer bir dava

konumuz olduysa, aldığımız kararların üstünde büyük harf ve puntolarla “TÜRK MİLLETİ ADINA KARAR” diyerek geçer. Millet adına karar veren kişilerin ne kadar önemli bir konumda olduğunu en iyi şekilde bu maddeyle anlıyoruz.

Devlet düzeninde giderek yaygınlaşan keyfilik, toplumsal düzenin her cephesinde maalesef olumsuz sonuçlar yaratmaktadır. Kamuda liyakat ilkesinin yerini, siyasi ölçütler almıştır. Buna bağlı olarak büyük sorunlar baş göstermektedir.

Ülkenin temeli olan adalet dağıtma hizmetinin yerine getirilmesinde de maalesef ileri seviyede sorun yaşanmaktadır. Adalet Bakanı başta olmak üzere üst düzey bürokratların ve siyasilerin zaman zaman yasa dışına çıkan direnci, yargıyı etkileme söylemleri “yargı bağımsızlığı” ve “yargıç güvencesi” bakımından son derece kaygı vericidir. Yargının kanuna bağlılığı olarak kabul edilen evrensel ilke, Anayasanın 138. maddesinde şöyle düzenlenmiştir: “Hakimler, anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler.”

Ancak, yargı organları, soyut kuralları somut olaylara uygularken birer otomat gibi hareket edemezler. Bu durum aynı zamanda, belli ölçülerde hukuk yaratma sonucunu da doğurur. Modern dönemde yargıya biçilen en önemli görev, toplumsal barışı sağlamaktır. Mağdurlar müracaatlarını yaptıkları aşamada artık savcıya güvenmeli ve adalet yerini bulur diye düşünmemelidir! Kuvvetler ayrılığı, hukuk devletinde siyasal gücün sınırlandırılmasını sağlayan en etkili yollardan biridir. Bu mutlak ayrılık yargının, adaletin ilk ve temel güvencesidir.

Yargı bağımsızlığı ile ulaşılmak istenen temel hedef, yargının, kendisine verilen görevleri yerine getirirken iktidar sahiplerinden gelebilecek her türlü müdahale ve yönlendirmelerden korunmasını sağlamaktır. “Adli süreçler” bakımından en sık dile getirilen rahatsızlıkların başında, “yargının siyasallaşması” gelir. Yargının siyasallaşması, en genel ifadeyle, yargının belli siyasal hedefler için kullanılması anlamına gelir. Bu kullanımın iki önemli şekli vardır:

1. Yargıyı araçsallaştırmak: Burada yargının, muhalif veya sistem karşıtı olarak belirlenen kişi ve gruplara karşı baskı ve tasfiye amacıyla kullanılması söz konusudur.
2. Siyasal alanı yargısallaştırmak: Burada söz konusu olan ise, siyasal meseleleri yargının tasarrufuna sokmak, böylece siyasal alanı daraltmak ve sonuçta yargıyı siyasal karar mercii haline getirmektir.

Bir toplumda adalet duygusunun yerleşmesi ve huzurun sağlanması, önemli oranda, toplumsal kesimlerin yargı kararlarının bağımsız ve tarafsız bir şekilde verildiğine inanmalarına bağlıdır. Daha açık bir ifadeyle, eğer yargı kararları, özelde muhatapları ve genelde tüm kamu nezdinde kabul görür ve bu kararların adil olduğuna dair geniş ve kuvvetli bir inanç bulunursa, toplumsal barış ve huzur daha kolay sağlanır. Ancak eğer tersi olursa, yani yargı kararlarına dair kabul ve inanç zayıf olursa, bu takdirde yargının tartışmaları yatıştırma ve huzuru tesis edip koruma işlevi de zayıflar. Şu anda ülkemizdeki durum gibi...

Uygulama sürecinde karşılaşılan bağımsızlık ve tarafsızlık sorunu, uygulayıcılara bırakılamaz. Bu yüzden demokratik hukuk devletinde yargının da denetimini sağlayacak çeşitli ilke ve yöntemler geliştirilmiştir. Bu ilke ve yöntemleri, yargının demokratik meşruiyeti ve denetimi olarak açıklayabiliriz.

Duruşma salonlarının izleyicilere açık olması, basın yayın organlarınca kamuya aktarılması, yargıyı toplumun sürekli denetimi altında tutmaya hizmet eder. Ancak, ülkemizde davacıların kendi davasına gelmesi engelleniyor. En son olarak Cerattepe davasında Rize'ye gelmeleri engellendi. Orada davacı vekili olarak avukatların bile hepsi alınmadı salona; sayıyla içeriye alındık.

Kararlarda gerekçe zorunluluğu ise, bir yandan mahkemeleri inandırıcı olma baskısı altına almaya, diğer yandan kararların tartışılması ve eleştirilmesi için gerekli malzemeyi sunmaya hizmet eder.

Türkiye'de Yargı Tarafsızlığı

Çeşitli mahkemelerce verilen somut kararlar incelendiğinde, yargı tarafsızlığının anlamı ve önemi daha net görülecektir. Kararları incelediğimizde ise Türkiye'de yargı tarafsızlığının devletçi ideolojinin ve devlet görevlilerinin korunması düşünceleri ile zaman zaman zedelendiği-zedelenebileceği görülecektir. Türkiye'nin temel sorunu, temel hak ve özgürlükleri içeren bir ilkeler ve kurallar sistemi olarak hukukun üstünlüğünü doğru dürüst yerleştirememiş olmasıdır.

Yargı Kararlarında Devlet Görevlilerinin Korunması

Bireylerin birbirine ve devlete karşı işlemiş olduğu suçlarda hukuku en sert şekilde işleten yargı, devletin silahlandırılmış görevlilerinin işledikleri suçlar söz konusu olduğunda, bu görevlileri korumak maksadıyla hukuku alabildiğine esnetmekte ve hatta gerektiğinde hukuku yok sayabilmektedir. Oysa hukuk, devletin bütün faaliyetlerine tamamen egemen kılınarak, devletin her türlü keyfiliğinin önüne geçmek amaçlanmaktadır. Bu da,

- yargıya başvurulabilme olanağının sağlanması,
- yargılamanın makul sürede tamamlanması ve
- yargılama sırasında önceden belirlenmiş birtakım usul kurallarının uygulanarak etkili hukuki yolların varlığını gerekli kılmaktadır. Maalesef Türkiye'de uygulamamızda bu da böyle değil; yargılama esnasında hukuki düzenlemeler yapılmaktadır. Yani davaya özel hukuk yaratılmaktadır.

Sosyal Devlet ve Kentlerimiz

Sosyal adalet, "adil bir toplumsal yapının şekillenmesinde esas alınması gereken ilkeler bütünü"dür. Türkiye Anayasa'da belirtildiği üzere sosyal devlet ilkesini benimsemiş bir devlettir. Sosyal devlet olmanın gerektirdiği yükümlülükler sağlıklı ve düzenli kentleşme alanında da kendini gösterecektir. Kırsalın gittikçe küçüldüğü, kentsel alanın ve kentleşmiş insanların arttığı günümüz coğrafyasında, kentler çok önemli bir yere sahiptir. Oysa kentlerimiz her ge-

çen gün daha yaşanmaz bir hal almakta, içinde yaşayanlara huzur ve güven veren ortamlar olmaktan hızla uzaklaşmaktadır. Daha çok insanın kentlerde yaşamasıyla birlikte buralarda yaşayan insanların hakları gündeme gelmiştir.

Sosyal devletin, insan onurunun ihlal edilmemesi amacıyla, adalet, güvenlik, yol, su ve enerji gibi altyapı hizmetlerinin yanında, eğitim, sağlık ve konut gibi pek çok sosyal hizmeti asgari temelde bir kamu hizmeti olarak sunması gerekmektedir. Bu hizmetler bağlamında, kent hukuku, kentli hakları söz konusu olacaktır.

21. yüzyılda örgütlenmiş toplumlar düzeyinde gelişmenin ölçütü olarak, “insan hakları” kapsamı içinde yer alan “kentli hakları” şekillenmiştir. 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe giren *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*, kentli haklarını ilgilendiren çeşitli haklara kaynaklık etmiştir. Kentli halkları ile ilgili en geniş uluslararası metin 1992 tarihli “Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu / Avrupa Kentsel Şartı”dır. Burada ideal kent tanımı şöyle yapılmıştır: “İdeal kent, kentli haklarını güvenceye bağlayan bir kenttir.” Bu deklarasyonda kentlilerin hakları 20 başlık altında toplanmıştır:

1. Güvenlik: Mümkün olduğunca suç, şiddet ve yasadışı olaylardan arındırılmış emin ve güvenli bir kent;
2. Kirlenmemiş, Sağlıklı Bir Çevre: Hava, gürültü, su ve toprak kirliliği olmayan, doğası ve doğal kaynakları korunan bir çevre;
3. İstihdam: Yeterli istihdam olanaklarının yaratılarak, ekonomik kalkınmadan pay alabilme şansının ve kişisel ekonomik özgürlüklerinin sağlanması;
4. Konut: Mahremiyet ve dokunulmazlığının garanti edildiği, sağlıklı, satın alınabilir, yeterli konut stokunun sağlanması;
5. Dolaşım: Toplu taşıma, özel arabalar, yayalar ve bisikletliler gibi tüm yol kullanıcıları arasında, birbirinin hareket kabiliyetini ve dolaşım özgürlüğünü kısıtlamayan uyumlu bir düzenin sağlanması;
6. Sağlık: Beden ve ruh sağlığının korunmasına yardımcı çevrenin ve koşulların sağlanması;
7. Spor ve Dinlence: Yaş, yetenek ve gelir durumu ne olursa olsun, her birey için, spor ve boş vakitlerini değerlendirebileceği olanakların sağlanması;
8. Kültür: Değişik kültürel ve yaratıcı faaliyetlere erişim ve katılım,
9. Kültürler Arası Kaynaşma: Geçmişten günümüze, farklı kültürel ve etnik yapıları barındıran toplulukların barış içinde yaşamalarının sağlanması;
10. Kaliteli Bir Mimari ve Fiziksel Çevre: Tarihi yapı mirasının duyarlı bir biçimde restorasyonu ve nitelikli çağdaş mimarinin uygulanmasıyla, uyumlu ve güzel fiziksel mekânların yaratılması;
11. İşlevlerin Uyumu: Yaşama, çalışma, seyahat işlevleri ve sosyal aktivitelerin olabildiğince birbiriyle ilintili olmasının sağlanması;

12. Katılım: Çoğulcu demokrasilerde; kurum ve kuruluşlar arasındaki dayanışmanın esas olduğu kent yönetimlerinde; gereksiz bürokrasiden arındırma, yardımlaşma ve bilgilendirme ilkelerinin sağlanması;
13. Ekonomik Kalkınma: kararlı ve aydın yapıdaki tüm yerel yönetimlerin, doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik kalkınmaya katkı konusunda sorumluluk sahibi olması;
14. Sürdürülebilir Kalkınma: Yerel yönetimlerce ekonomik kalkınma ile çevrenin korunması ilkeleri arasında uzlaşmanın sağlanması;
15. Mal ve Hizmetler: Erişilebilir, kapsamlı, kaliteli mal ve hizmet sunumunun yerel yönetim, özel sektör ya da her ikisinin ortaklığıyla sağlanması;
16. Doğal Zenginlikler ve Kaynaklar: Yerel doğal kaynak ve değerlerin; yerel yönetimlerce, akılcı, dikkatli, verimli ve adil bir biçimde, beldede yaşayanların yararı gözetilerek, korunması ve idaresi;
17. Kişisel Bütünlük: Bireyin sosyal, kültürel, ahlaki ve ruhsal gelişimine, kişisel refahına yönelik kentsel koşulların oluşturulması;
18. Belediyeler Arası İşbirliği: Kişilerin kentler ya da uluslararası ilişkilere doğrudan katılma konusunda özgür olmaları ve özendirilmeleri;
19. Finansal Yapı ve Mekanizmalar: Bu deklarasyonda tanımlanan hakların sağlanması için gerekli mali kaynakları bulma konusunda yerel yönetimlerin yetkili kılınması;
20. Eşitlik: Yerel yönetimlerin; tüm bu hakları bütün bireylere cinsiyet, yaş, köken, inanç, sosyal, ekonomik ve politik ayırım gözetmeden, fiziksel veya zihinsel özürlerine bakılmadan; eşit olarak sunulmasını sağlamakta yükümlü olmasıdır.

Kentlerimizin yaşanabilir mekânlar olması için yukarıda sayılan 20 maddelik kentli haklarını karşılaması gerekmektedir. Bu da ancak kentlerimizin doğru yönetilmesi ile mümkündür. Yerel yönetimler ve yerel halka yönelik insan hakları ihlallerine karşı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuru hakkı tanınmıştır.

Güvenlik olmadan özgürlük ve özgürlük olmadan da barışın olmayacağı ortaya çıkmıştır. Kentler, değişim ve dönüşümün başlangıç noktasıdır. Bu değişim ve dönüşüm fiziksel/mekânsal, ekonomik, siyasal ve kültürel boyutlarda gerçekleşmektedir. Diğer taraftan, günümüzde kentler giderek daha fazla güvensiz alanlar haline dönüşürken, bireysel suçlar da kitlesel eylemlere dönüşmektedir. Artık kentleri tehditler ve fırsatlar şekillendirmektedir. Kente yönelik kararlarda ya da yatırımlarda kent, kentli yararı ya da kamu yararından çok ekonomik gereklilik ya da kârlılık belirleyici olabilmektedir. Küreselleşmeyle birlikte kentlerdeki dönüşüm bu dönemde farklı boyutlara ulaşmıştır.

Kentsel olanaklara ulaşmada yaşanan dengesizlik; varlıklı kesim ile sınırlı kaynaklara sahip yoksul kesim arasında net bir biçimde görülmektedir. Mekân

seçiminde yoksulların hiçbir tercih hakları bulunmamaktadır ve varlıklı gruplar seçimde bulunduktan sonra geriye kalanla yetinmek durumundadır. Şüphesiz ki sözü edilen bütün bu ayrışmaları derinleştiren son dönem politikalarından biri de kentsel dönüşüm uygulamalarıdır.

Devlet, Anayasa'nın 57. maddesine göre söz konusu amacı yerine getirebilmek için vatandaşının temel gereksinimi olan barınma ihtiyacını karşılamak veya en azından vatandaşlarına bu ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli imkânlar tanımak durumundadır. Bu uygulamalarla kentin fiziksel yapısında birtakım değişimler gerçekleştirilse de, kentlerin dokusunda görülen eşitsizlik, dışlanma ve ayrışma gibi olumsuz sonuçların ve ihlallerin doğmasına da neden olmaktadır. Sulukule ve Tarlabası projeleri olumsuz örnekler olarak görülmektedir. Bunun en önemli sebebi bölge sakinlerinin zorla tahliye edilerek kültürlerinden koparılmasıdır.

AIHM kararlarında kişilerin aile konutu olarak kullandıkları konutların tahliyesinde titiz olunması gerektiği belirtilmiştir. Konut hakkı,

- konuttan güvenli yararlanma hakkı,
- yerleşilen yerde kalma hakkı ve
- keyfi kamulaştırmaya karşı korunma hakkı

gibi hakları kapsamı altına almaktadır. Bu nedenle yerleşimciler, zorla tahliye, taciz ve diğer tehlikelere karşı koruma altında olmalıdır. Hukuka aykırı bir şekilde zorla tahliye edilmeme hakkı, devletlerin bu hakka yönelik saygı gösterme yükümlülüğünün yerine getirilmemesinden dolayı pek çok kez ihlal edilmiştir. Devletler tarafından bu yükümlülükler özellikle kentsel dönüşüm projeleri, uluslararası projeler nedeniyle ihlal edilmektedir. Kentsel dönüşümler, bireyin insana yaraşır bir refah düzeyi için yapılırsa bile, uygulamalar konut hakkına saygı çerçevesinde gerçekleştirilmelidir.

Hem adli hem de idari yargı yollarının açık olması hukuk devleti olmanın bir gereğidir. Türkiye, Anayasa'da belirttiği üzere sosyal bir hukuk devleti olarak, kişilerin hem konut imkânlarından faydalanması için tedbirler almalı hem de olası acele kamulaştırma - tahliye- yıkım vb. ihlallere karşı hukuk yollarını açık bulundurmalıdır. Ancak uygulamaya baktığımızda, Sulukule'nin eski sakinlerinin tamamına yakını bölgeyi terk etmek durumunda kalmıştır. Oysa bu durum sosyal devlet ilkesini benimsemiş bir devletin yapacağı türden bir uygulama değildir. Zira Anayasa'nın 56/1 ve 57. maddelerini göz önünde bulundurduğumuzda Sulukule halkı sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkından faydalanma hakkına sahip olmasına rağmen bunun gerçekleşmediğini görmekteyiz. Bu açıdan Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi, Anayasa'daki ilgili hükümlere ve sosyal devlet ilkesine aykırı bir uygulama olarak değerlendirilebilir.

Sulukule kentsel dönüşüm uygulaması bir "soylulaştırma" örneği olarak kabul edilmektedir. Sulukule projesinin şehircilik ilkeleri ve kamu yararı açısından uygun olmadığı mahkeme kararıyla sabit olmuştur. Kentsel dönüşüm uygulaması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 1 No.lu ek protokolü ile güvence

altına alınan mülkiyet hakkını ve 8. madde ile güvence altına alınan “Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkını” ihlal ettiği için sözleşmeye aykırılık kararı vermiş ve Türkiye tazminata mahkum olmuştur.

Yeni bir Avrupa için Paris Şartı’nın önsözünde, “Demokrasinin temelinde insana saygı ve hukukun üstünlüğü yatar. Kimse hukukun üstünde değildir,” denilmek suretiyle “hukukun üstünlüğü”nün ulus üstü bir kavram olduğuna vurgu yapılmıştır.

Direnme Hakkı

Haksızlık karşısında boyun eğmek kimseden istenemez. Bundan ötürü direniş hakkı, insan haklarına ilişkin bazı bildirilerde ve anayasalarda yer almış bir temel haktır.

Direnme hakkı, demokratik amaçlar taşıması boyutuyla **siyasal**; anayasalarda, uluslararası sözleşmelerde ve yasalarda yer alması boyutuyla **hukuksal** nitelik taşır. *BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*’nin başlangıç kısmında “insanların zulüm ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmaya mecbur kalmaması için insan hakları hukuk rejimi ile korunmalıdır” ibaresi kullanılarak direnme hakkından dolayı biçimde bahsedilir.

Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü ifade özgürlüğü ile yakından ilişkili bir hak olup ifade özgürlüğünün kolektif bir biçimde kullanıldığı bazı durumları içerir. Bir toplantının kamuya açık bir alanda yapıldığı her durumda toplantı kamu düzenini kaçınılmaz olarak etkiler. Bir toplantının gürültüye, trafiğin engellenmesine yol açması bu hakka müdahale edilmesi için yeterli bir gerekçe değildir. Toplanma özgürlüğünün en önemli unsuru barışçıl olmasıdır.

AİHM’nin İzci kararında, Türkiye’de toplantı ve gösteri özgürlüğü ihlallerinin çoğunda iç hukukun etkisizliğine dair atıf yapılmıştır.

Mahkeme Türkiye aleyhine 40’tan fazla kararında gösterilere ağır müdahaleler veya barışçıl gösterilere katılan kişilere karşı cezai soruşturma açılması durumlarının sözleşmenin 3 ve/veya 11. maddelerini ihlal ettiğine karar vermiştir. Mahkeme bu davaların ortak özelliğinin barışçıl toplantılara belli ölçüde müsamaha gösterilmemesi ve bazı davalarda da kolluk personeli tarafından biber gazı da olmak üzere ani fiziksel güç kullanımı olduğunu tespit etmiştir.

Mahkeme ayrıca, bu kararların 20’sinden fazlasında gösteriler sırasında kötü muamelede bulunduğu iddia edilen kolluk personeliyle ilgili etkili soruşturma yapılmadığı sonucuna varmıştır. Mahkeme Türkiye aleyhine gösteri özgürlüğü ve/veya gösteriler sırasında kolluk kuvvetlerince güç kullanımına ilişkin 130 başvurunun derdest olduğunu ifade etmiştir.

Mahkeme ayrıca sözleşmenin 3. maddesinde belirtilen yükümlülükler uyarınca yargısal makamların kötü muamele iddialarıyla ilgili etkili soruşturma yürütmesinin ve benzer şekilde üst düzey polis memurlarının da hesap verebilirliğinin sağlanması gerektiğini düşünmektedir.

Yargıcın nitelikleri hukuk devletinin en önemli sorunlarından biri olmak durumundadır. Bu nedenle, iyi okumuş, iyi yetişmiş, olgun, doğru yargıç adaletin güvencesidir. AİHM kararlarında açıkça, yargıçların etkin olması gerektiği vurgulanmaktadır.

Yargıçlar Siyasi Kararlar Alırlar mı? Yargıçların Kararları Siyasi Olmalı mı?

Elbette, yargıçların özellikle idari yargıda verdikleri kararlar bir anlamda siyasi olmak zorundadır. Çünkü bu davaların siyasi tartışmalar bakımından sonuçları bulunmaktadır. Yasalara adalet ölçüsünü, önüne gelen her davada yargıç vermektedir; bu nedenle yargıç, hukuk devletinde yüksek bir iktidara dönüşmektedir.

Sonuç

Hukuk devleti ilkesine olan güven ve inanç, insan hak ve özgürlüklerinin güvencesi olarak hukuka duyulan güvene bağlı bulunmaktadır. Toplumsal barışın kurulup korunmasında yargıya önemli bir rol ve büyük bir sorumluluk düşer. Belki de en korkutucu olan, çoğunluğun, özellikle kamu görevlileri yargılanırken sonucun “cezasızlık” olacağını kabullenmiş olması ve bunun toplumda yarattığı/yaratacağı “adaletsizlik” duygusudur. Biriken adaletsizliğin yaratabileceği yıkımlarda yargının oynayabileceği olumsuz rol, toplumsal hareketlere karşı açılan davaların duruşmalarında açıkça kendini göstermektedir.

Hak arama özgürlüğü, diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmasını ve bunların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden biri olmakla birlikte, aynı zamanda toplumsal barışı güçlendiren, bireyin adaleti bulma, hakkı olanı elde etme, haksızlığı önleme uğraşının da aracıdır. Hak arama özgürlüğü ve “adil yargılanma hakkı”, sadece yargı mercileri önünde davacı ve davalı olarak iddia ve savunmada bulunma hakkını değil, yargılama sonunda hakkı olanı elde etmeyi de kapsayan bir haktır.

“Yasaların, kamu yararının sağlanması amacına yönelik olması, genel, objektif, adil kurallar içermesi ve hakkaniyet ölçütlerini gözetmesi” hukuk devleti olmanın gereğidir. Adil yargılanma hakkının hayata geçirilmesi; suçlayan, savunan ve hüküm veren kişilerin yargılama sürecindeki görevlerini en kaliteli şekilde ve hukuka uygun olarak yerine getirmelerine bağlıdır.

Adil yargılanma hakkını, dolayısıyla hukukun üstünlüğünü sağlayacak, üstünün keyfi düzeninin egemen olmasını önleyecek bir sistem için, hakim ve savcılarının bağımsızlığı, tarafsızlığı ve hesap verebilirliğinin sağlanması yanında, savunmanın da (avukatlar ile avukatların örgütlü gücü baroların) bağımsızlığı ve etkinliği güvence altına alınmalıdır. Savunmanın güvenliği, avukatların değil vatandaşın hakkını alabilme güvenliği, adaletin güvenliğidir.

Yalnızca demokratik hukuk düzenlerinde bağımsız ve etkin savunma vardır.

Şu halde, yargılayan kişiyi gerçek anlamda hakim, devlet adına suç isnadında bulunan kişiyi de gerçek anlamda savcı yapan unsur, avukattır; savunma avukatının yargının etkin bir parçası olmasıdır.

Herkes için adalet, adalet için avukat.

Cevahir Efe Akçelik

Alev Hanım'a katkılarından ötürü çok teşekkürler. "Sağlıkta Dönüşüm ve Şehir Hastaneleri Gerçeği" başlıklı sunumuyla İstanbul Tabip Odası Sağlık Politikaları İzleme Komisyonu üyemiz Dr. Güray Kılıç, buyurun.

Sağlıkta Dönüşüm ve Şehir Hastaneleri Gerçeği

Güray Kılıç

Herkese merhaba. Öncelikle sizleri İstanbul Tabip Odası adına selamlıyorum.

Sadece sağlık alanını ilgilendirir gibi görünen ancak kent hayatının da önemli bir parçası olan şehir hastanelerini çeşitli boyutları ile sizlere aktarmaya çalışacağım. Umarım sıkmadan konuyu aktarabilirim.

Şehir hastaneleri hakkında hepinizin duyumu vardır sanıyorum. Kamuoyuna konunun önemi kadar yansımadığını görüyoruz. Adalet ve Kalkınma Partisi birçok projesini çok daha tantanalı biçimde kamuoyuyla paylaşmıştır, bu alanda iletişim becerileri yüksektir Hükümetin. Fakat bu konu, sadece Tayyip Erdoğan'ın hayali olma dışında kamuoyunda pek yer bulamadı. Aslında bunlar çok uzun zamandır planlanan projelerdi ve sessiz sedasız yürütüldü. Alanın meslek örgütü olarak Türk Tabipleri Birliği, konuyla yakından ilgilenmesine rağmen arkada yatan gerçek niyet ya da amaçların ne olduğu, sözleşmelerin içeriğinin ne olduğu konusunda bilgi edinmede ciddi güçlüklerle karşılaştı. Kamuoyunu da çok aydınlatmadılar.

Mesela, İstanbul'da kaç hastane yapılacağını biliyor musunuz? İstanbul büyük bir metropol, burada ne kadar hastane yapsanız ihtiyaç, epey de hastane var aslında... Ama kamuoyuna yansıyan, Çapa'nın, Cerrahpaşa'nın yerinden taşınacağı, Fatih Sultan Mehmet Hastanesi'nin, Haydarpaşa Numune Hastanesi'nin yerinden gideceği; şehrin içinde kıymetli arazilerde bulunan hastanelerin şehrin içinden uzaklaşacağı şeklindeki duyumlardan ibaret. En son İstanbul Tıp Fakültesi'nin Hasdal'a taşınacağı söylendi. Hasdal'ı bilenler var mı bilmiyorum, kaç kişi bilir, Hasdal İstanbul'un neresine denk gelir? Ama yarımada da yerleşik, Türk tıbbının merkezi olan, kalbi olan bir kurumun, bir mekânın bir yerden bir yere gitmesi söz konusu ve Cumhurbaşkanı onun şehir hastanesi yöntemiyle yapılacağını söyledi.

Şehir hastaneleri sadece bir mekân üretme biçimi değil, aynı zamanda bir yönetme biçimidir. Bunu birazdan ayrıntılarıyla size ifade edeceğim. Devlet hastaneleri bizim bildiğimiz, alıştığımız kasabamızda, şehrimizde gittiğimiz, yakınımızda bulunan hastanelerdir. Herkesin bir şekilde teması olmuştur, yurttaşlar o hastaneleri bilirler. Eksiği, gediği, yanlışı, bir dizi uygulamasıyla, ama devletin hastanesini bilir. Şimdi bunların adları değişti, devlet hastanesi gitti, adı şehir hastanesi. Aslında bu isim değişikliği sadece basit bir isim değişikliği değil. Devletin çağrıştırdığı, devlete, millete, kamuya ait olma hali ortadan kalkıyor, şehir hastaneleri kavramıyla yeni bir özelleştirilmiş hastane modeli ortaya çıkıyor. Önce bunun altını çizmek lazım.

Şu andaki mevcut özel hastanelerden farklı, bunun altını özellikle çiziyorum. Özel hastanede bir girişimci, yatırımcı, sermayedar bir hastane kurar, devlet bunlara teşvik de verir, bunları yönlendirir vesaire, ama sonuçta yine de devletin hastanesi beri yanda durmaktadır, onun içinde de bir dizi değişiklik yapımlarına rağmen. Şimdi bu gidiyor, şehir hastaneleriyle aslında yeni bir tür işbirliği başlıyor. Bunun adına kamu-özel ortaklığı deniliyor, kamuyla özel ortak olarak bu işleri kuruyor deniliyor. Ama bunun bir tür özelleştirme olduğunu, gizli, utangaç, örtük özelleştirme olduğunu söyleyebiliriz ve buradaki özelleştirme bizim sağlığınıza doğrudan müdahale. Bunlar “entegre sağlık kampüsleri”dir. 1500-3000 yatak gibi sayılardan söz ediliyor; içerisinde onlarca binanın yer aldığı büyük, devasa yapılar...

Hikâye 2003'te AKP'nin sağlıkta dönüşüm projesi ile başladı. Bu program temel olarak üç kısımdan oluşmaktaydı. Birinci basamak sağlık hizmetleri, finansman ve hastaneler. Bu hastane meselesi de bu programın bir parçasıdır. Aslında ilan edildiği zaman da şehir hastaneleri bu programın içinde vardı. Bu program ithal bir programdı. Dünya Bankası'nın tüm dünyada, özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulamaya çalıştığı, Şili'yle başlayan, daha sonra Doğu Avrupa ülkelerinde devam eden ve bizim gibi ülkelere de dayatılan sağlığın özelleştirilmesi programıydı. Türkiye'ye bir anlamda dayatıldı bu ve buna razı gelen siyasi hareketlerin önü açıldı, hükümet oldular. Adalet ve Kalkınma Partisi de ta 80'den bu yana parça parça uygulanmaya çalışılan bu programın toptan sahibi oldu ve “ben bunu bütünlüklü olarak hayata geçireceğim” dedi. Ne yaptı burada?

Üç temel ayaktan oluştu biliyorsunuz bu, birincisi finans meselesiydi. Yani bu işe vatandaş artık cebinden para ödeyecek. Sağlığı satın aldığını, bunun için para ödediğini bilecek denildi. Daha önce de prim sistemi vardı; bir kısmınız devlet memurudur, emeklilik ve sağlık için birlikte prim ödemesi yapılarırdı, ya da işçiydiniz, SSK hastanelerinden hizmet alırdınız ya da Bağ-Kur'luydunuz. Bir kısım yurttaşın da hiçbir sosyal güvencesi yoktu, bunlar da yeşil kart uygulamasıyla Sağlık Bakanlığı hastanelerinden, bedeli bakanlık tarafından ödenen bir hizmeti alırlardı. Burada şapkadan tavşan çıkardılar. “Hayır, bunun için para ödeyecek, vatandaş ödediği parayı bilecek, parası olmayanların da parasını devlet verecek” denildi. İddia buydu, herkese de cazip geldi, adına da “genel sağlık sigortası” denildi. Gelineen noktada ne oldu? 4-5 defa af çıktı arkadaşlar. Sağlıkla emekliliği birbirinden ayırdılar; sağlık için ayrı prim ödüyorsunuz,

emeklilik için ayrı prim ödüyorsunuz. Genel sağlık sigortası, sağlık sigortacılığı, kısa vadeli sigorta kolları olarak tanımlandı. Kademelendirilmiş bir prim sistemi uygulandı.

Bunun hayata geçmediğini gördüler. Yaklaşık 6,5 milyon insan prim ödeyemediği için sağlık hizmeti alamıyor. 8 milyon insan da asgari ücretin üçte birinden az geliri olduğunu beyan ettiğinden, onların primi devlet tarafından ödeniyor. Genç insanlar, 18 yaşını dolduran okumayan erkek çocuklar, bunlar hiç sağlık hizmeti almasalar bile borçlu hale geldiler, borçlandılar. Birdenbire 2000-3000 lira, 5000 lira gibi borçlarla karşılaştılar. Dehşete düştü insanlar. Hastaneye gittikleri zaman sağlık hizmeti alamaz oldular, “müstehak değilsiniz” ibaresi çıktı. Köylüler, esnaf hizmet alamadı. Eskiden yeşil kartla bir şekilde sağlık hizmeti alırken şimdi ondan da yoksun hale geldi. Ne yapıldı? Aflar çıkartıldı ve şu anda kademelendirilmiş prim sisteminden vazgeçildi. 53 lira taban primle herkesin primini ödeyeceği düşünülüyor. Bunun da hayata geçmeyeceğini görecekler. Prim ödemek yetmedi, hizmeti alırken de ayrıca katılım payı diye Sosyal Güvenlik Kurumu’na para ödüyorsunuz. Benim gibi emekliler bilirler, ilaç aldığı zaman her ilaç başına, muayene başına para öder, ameliyat olursa para öder. Bu parayı da eskiden hastaneler kendileri alırlardı, onu da eczanelere devrettiler ya da emekli maaşınızdan doğrudan kesilmeye başlandı. Hastanelerde bu anlamda para ödeme kuyukları kalktı, ama bunlar eczanelere taşındı. Şöyle dediler: “Biz özel hastaneleri halkımıza açıyoruz. Vatandaş özel hastanelere gidecek, hostesler karşılayacak, mutlu olacaklar.” Bir piyasa yarattılar. Özel hastaneler batmak üzereyken onlara bir müşteri potansiyeli sundular. Ne oldu? Prim ödediniz, katılım payı ödediniz, bu da yetmedi aldığınız hizmet başına özel hastanelere ilave ücret ödediniz. Yüzde 30 diye başladılar, bu bedelin yüzde 30’unu siz ilave ücret olarak ödeyeceksiniz, şimdi o yüzde 200’e çıktı. Pratiğini yaşayanlar bilirler, bunun ölçüsü yoktur. Şu anda özel hastaneler kendi meşreplerine göre ne kadar alıyorlarsa, o kadar alıyorlar ve ciddi olarak vatandaşın sağlık için ayırdığı para çok arttı. Sağlık, tüketim nesnesine, metaya dönüştü, alınıp satılır mala dönüştü ve kışkırtılmış bir talep oluştu. Bunu nerede gördük? Acil servislere başvuru sayısında gördük: Ülke nüfusunun neredeyse 1,5 katı kadar oldu, şu anda acil servislerde yıllık 110-120 milyona varan bir başvuruyla karşı karşıyayız.

Birinci basamağa çok girmeyeceğim. Oradaki sorunlar çok büyük, ama vakitimiz kısa, hastanelerden bahsedeceğim. Hastaneleri işletmeye dönüştürdüler. Devletin hastanelerine eskiden Sağlık Bakanlığı bütçesinden pay ayrılırdı ve ihtiyaçları oradan karşılanırdı. Bunlar kendi yağıyla kavrulan kuruluşlara dönüşecek, bunlar birer işletme olacak, gelirini kendi elde edecek ve diğer hastanelerle rekabet edecek dendi. Sağlık hizmetini satın alan tek alıcı Sosyal Güvenlik Kurumu, fiyatı o belirliyor, hastaneler de bunlara hizmet satıyorlar. Bu hale getirdiler, işletmeye dönüştürdüler. SSK’nın hastanelerine el koydular, böyle parçalı bir yönetim olmaz dediler ve Sağlık Bakanlığına bağladılar. Sonra Kamu Hastaneleri Birlikleri adı altında bunları 80 parçaya böldüler. İstanbul’da altı birlik oluşturdular, başlarına genel sekreter adıyla CEO atadılar.

Gelinen noktada ne oldu? Geçen aylarda çıkan Kanun Hükmünde Kararname ile Kamu Hastaneleri Birliklerini kaldırdılar. Çünkü oluşan “dükalıklarda” çalışan yönetici takımı kendi başına ciddi bir finans kaybına yol açtı ve ciddi suistimaller söz konusu oldu, mezhep kavgaları, vesaire. Fakat buradan şöyle bir sonuç ortaya çıkar: Kimi arkadaşımız “geri adım atıldı, tekrar devletin hastanesi oldu” diye düşündüler, ama öyle olmadı. Onlar şimdi şehir hastanelerine dönüşüyor, daha büyük bir tablonun parçası haline geliyor. Çünkü artık Kamu Hastaneleri Birliği’nin başındaki genel sekreter, hastanenin başındaki hastane yöneticisi yerine inşaatı yapan ve hastanenin sahibi olan şirketin temsilcisi geliyor.

Buradan şehir hastaneleri konusuna giriş yapabiliriz. Arkadaşlar, artık hastaneleri inşaat şirketleri yönetecek. Bunlar yakından bildiğiniz inşaat şirketleri; havaalanlarını, limanları, köprüleri ve otoyolları yapanlar. İsimlerini bilirsiniz, böyle şanslı bir grup. İhaleler gizli, kimlere verildiğini bilmiyorduk, ama şimdi hepsi yavaş yavaş ortaya çıktı. Birini söyleyeyim, sarayı yapan bir şirket vardı, Rönesans. Mevcut şehir hastanelerinin önemli bir kısmını, bu şirketin içinde yer aldığı konsorsiyum yapıyor.

Aslında yöntem özetle şu: Yap-kirala-devret. Köprü nasıl yapılıyor? Yap-işlet-devret. İddia şu: Hazinesin cebinden para çıkmayacak. Bunlar artık bütçede bir gider kalemi olarak görülmeyecek. Gerçekte olan ne: Belli bir süre için (25 yıl) devlet kendine ait bir imtiyazı devrediyor. Yani devlete, kamuya ait bir imtiyaz, bir ayrıcalık aslında inşaatı yapan şirkete devrediliyor. Biliyorsunuz devlet bayramlarda bazı otoyollardan, köprülerden geçişi bedava yapıyor, ama bazı yollar bedava değil. Örneğin Osman Gazi Köprüsü bedava değil, 3. Köprü bedava değil, niye? Çünkü onlar devletin değil, onları o şirket yönetiyor ve siz oradan geçerseniz de, geçmeseniz de onun parasını ödüyorsunuz. İşte bu hastaneler de devletin değil arkadaşlar, devlet orada kiracı oluyor.

2005 yılında 5396 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu’na bir ek madde konuldu. (Serencamı çok uzundur, o kadar ayrıntıya girmeyeyim. AKP bu konuda çok becerikli, Torba Yasalar var biliyorsunuz. Bunlardan birinin içine birtakım maddeler eklenerek bir dizi uygulamayla “bu şehir hastanelerini kamu-özel ortaklığı finansman yöntemiyle yapacağız” dediler. Yani kamuoyuna, “özel sektör parayı bulacak, getirecek, kamu da orayı işletecek” diye yansıttılar. Öyle mi olacak, bakacağız.) Şehir hastanelerinin tanımı şu: Kamunun bir özel şirket grubuyla uzun süreli sözleşme ilişkisi kurduğu yatırım ve hizmet modeli. Böyle tumturaklı bir tanımlaması var. Nasıl oluyor bu? Şöyle oluyor: Bir kamu arazisi, yani hazine arazisi var. İstanbul’da İkitelli Kayabaşı’nda var şu anda. Ankara’da Bilkent ve Etlik’te var. Tabii bunlar neticede boş arazi; altyapı lazım, yol, vesaire lazım. Bunu da herhalde o şirket yapacak değil, belediye yapıyor, yani bu harcamaların da parası kamudan. (Biliyorsunuz en son Melih Gökçek Bilkent’in yolu için ODTÜ Ormanını talan etti, bu da ayrıca bir kent suçu aynı zamanda.) Ama parayı şirket buluyor sözde, bu binaları yapmak için genel bütçeden para çıkmıyor, diyorlardı. Hakikaten parayı şirket mi buluyor, ona da bakacağım, ama sonuçta arsa üzerine binaları inşa ediyor ve Sağlık Bakanlığına kiraya veriyor. Sağlık Bakanlığı burada kiracı.

Şimdi buradan, sağlık hizmetlerinin hepsini de Sağlık Bakanlığı verecek gibi bir sonuç da çıkmasın. Temel hizmet denilen çekirdek hizmet, klinik hizmet, yani ameliyat, vesaire tedavi edici hizmetleri Sağlık Bakanlığı üstleniyor. Bunun için şehrin içindeki mevcut hastaneleri kapatıyor, oradaki kadrolar şehir hastanesinin içinde yerleşiyor. Sağlık Bakanlığı 25-30 yıl süre ile kira ödeyerek sonunda bu hastanelere sahip olacak. Bu süre içindeki bakım, onarım, özellikle donanım hizmetleri de şirket tarafından sağlanıyor. Bunlar karşılığında her yıl Sağlık Bakanlığı para ödüyor. Ama burada ince bir nokta var, devlet o parayı genel bütçeden vermiyor görünüyor. Nereden veriyor? Döner sermayeden veriyor. Döner sermaye ne demektir: Hastane para kazanacak, o kazandığı paranın karşılığında o kirayı ödeyecek, genel bütçeden para çıkmayacak.

Bir de şunu eklemek lazım: Buna “eksik imtiyaz” diyor hukukçular. “Tam imtiyaz” olduğunda işletme, örneğin tüneli, otoyolunu, havalimanını aslında şirket alıyor, 15-20 yıl işletiyor, ondan sonra devlete devrediyor ve o süre içindeki tüm geliri, yapımın karşılığında kendisi alıyor. Burada öyle değil, hepsini almıyor, eksik imtiyaz deniliyor buna, buradaki eksik, çekirdek hizmetlerin Sağlık Bakanlığında kalması. Ancak bunun dışındaki tüm destek ve sağlık hizmetleri bu yapımçı şirketin imtiyazına veriliyor. Bu şu anda da hastanelerde fiilen yürüyen bir modeldir. Bu ne demek? Taşeron sistemi. Taşeron sadece belediyelerde yolları temizleyen taşeron şirketler değil, hastanelerde de siz hizmeti kamudan, devlet memuru olan doktorlardan aldığınızı sanırsınız, öyle değil. Örneğin tomografiler hastane içinde yerleşmiş olan bir taşeron şirket tarafından çekilir, orada çalışan doktor da, diğer sağlık personeli de aslında taşeron şirketin elemanıdır. Burada o dediğim çekirdek hizmet dışındaki tüm hizmetler o inşaat şirketinin imtiyazında. Başka şirketler ihaleye de giremiyor.

Bu özellikle uluslararası sağlık teknolojisi üreten firmaların iştahını kabartmış vaziyette. Ölçek çok büyük. Siemens gibi, Samsung gibi, Philips gibi görüntüleme araçları, laboratuvar kitleri, vs. üreten firmalar bizzat inşaatı yapan konsorsiyumun ortağı. Biri inşaatı yapıyor, biri donanımı sağlıyor vs. Bunlar şu anda iştahları kabarmış vaziyette bu ihalelere giriyorlar. Bu sağlık hizmetleri dışındaki destek hizmetleri de zaten bu şirketler tarafından onun imtiyazında veriliyor.

Bu da yetmiyor, şehrin dışında bölge hastaneleri bunlar; otel lazım, AVM lazım, otopark lazım, kuyumcu lazım, kuaför lazım, masaj salonu lazım, bunlar hep şartnamede yazılı arkadaşlar. Peki, bunun imtiyazı kimde? Bu imtiyaz da inşaat şirketinde, o konsorsiyumda. Devlet, al, bunu da sen işlet diyor, bana bina yap, sana bunun karşılığında 25 yıl kira vereceğim diyor. Ancak bunlar yetmiyor, diğer ayrıcalıkları da devrediyor.

Her bir şehir hastanesi için şehrin içindeki hastanelerin bir kısmı kapatılıyor. Kapatılacak ki “müşteri” oralara gidebilsin. O araziler de kıymetli; Şişli Etfal, Haydarpaşa Numune... Ankara’da 12 hastane kapanıyor, arazileri kıymetli, şehrin içinde. Bu arazilerde inşaat yapma hakkı kimlere veriliyor? O yapımçı şirkete arkadaşlar.

İmtiyazı verilen tıbbi destek hizmetleri yasada şu şekilde tanımlanıyor: “İleri teknoloji ve yüksek maliyet gerektiren.” Bunun içine her şeyi koyabilirsiniz: Görüntüleme hizmetleri, MR, BT, laboratuvar hizmetleri, biyokimya, mikrobiyoloji, hematoloji, nükleer tıp, rehabilitasyon hizmetleri, sterilizasyon, dezenfeksiyon, bunlar çok ciddi gelir kalemleri.

Binanın arazi hizmetleri, ortak hizmetler yönetimi, mefruşat hizmetleri, bahçe, bakım hizmetleri, temizlik, çamaşır, ilaçlama, yemek, güvenlik, resepsiyon, atık yönetimi, otopark, bilgi işlem gibi tüm destek hizmetler de yapımçı şirkete bedeli karşılığı yaptırılıyor.

Peki, bu durumda şehir hastanesini kim yönetiyor? Patron kim? Soruyu soruyoruz. Şekil olarak Sağlık Bakanlığı temsilcisi var, başhekim var yine, altında memurları var vs. Ama şirketin temsilcileri de var. Çünkü bu işleri yapacak, dışarıdaki ticari alanları yönetecek birilerine ihtiyaç var; aynı bir fabrika düzeni, bir holding gibi düşünün. Fiilen şu anda biliyorsunuz dört şehir hastanesi hizmete açıldı ve şu anda böyle yürüyor. Şimdi arkadaşlardan bilgiler geliyor; bir ampulü değiştirmek için hastane yönetimi, yani bizim klasik Bakanlık temsilcisi olan başhekimler vs. ilgilenmiyor, şirketin temsilcisini arayın diyor. Merkezi sistem kurmuşlar, orası aranıyor, onlar onay verirse o teknik destek veriliyor, o malzeme değiştiriliyor.

Biraz önce ifade ettim, Kamu Hastaneleri Birliklerini kaldırdılar, hastane yöneticisini kaldırdılar, aslında onun yerine yapımçı şirketin genel müdürü, şirketin CEO’su şu anda hastanede o işlevi üstlenmiş durumda ve şu anda fiilen şehir hastanesini şirket yönetiyor. Çünkü geliri kontrol edecek. Oradaki sağlık hizmetinin nasıl verileceğine, doktorun nasıl hasta bakacağına, kaç dakikada hasta bakacağına, ne kadar ameliyat yapacağına da o şirket karar verir hale geliyor. Böyle karmaşık bir düzen içerisinde...

Peki, şirkete ne ödeme yapılacak? Diyorlar ki “Siz çok para gideceğinizden bahsediyorsunuz. Sonuç olarak iyi hastaneler, beş yıldızlı oteller yapıyoruz, vatandaşımız iyi hastanelerde, iyi yataklarda yatsın. Niye kıskanıyorsunuz? Biz çözümü bulduk.” Biz hekimler de iyi hastanelerde çalışmak isteriz, ben Numune’nin o eski hastanesinde niye çalışayım, güzel, temiz hastane olsun! Yıllık kirayı ödüyoruz, yıllık hizmet bedelini ödüyoruz, diğer tıbbi ve destek hizmetlerin bedelini de tabii döner sermayeden, yani biz cebimizden ödüyoruz. Hakikaten bu bir özelleştirme. Ancak bunun diğer tür özelleştirmelerden farkı var. Burada finansman riski yok. Dış borca garanti devlet bütçesinden. Hastanenin geliri azalır da ödeme yapamazsa farkı yine Hazine karşılıyor. Kira yoluyla yatırım finansmanı garanti ediliyor zaten. Yaptığı inşaatın bedeli dört yıllık kira ile karşılanıyor. Sonrasında daha 20 yıl daha kira alıyor inşaatın karşılığında. Vergi muafiyetleri var, KDV, Damga, vs.

Uluslararası finans şirketleri bu hastanelerin yapımını finanse ediyor. Şirket sadece yüzde 25’lik kısmını öz sermayesinden karşılıyor. Başlangıçta dış finansman için finans kuruluşları nazlandılar, “Hayır, Türkiye politik risk taşıyan bir ülkedir, veremeyiz” dediler. Davutoğlu Hükümeti döneminde bir kanun değişikliği yapıldı. Bunlar için uluslararası tahkimin yolunu açtılar ve Hazine garan-

tisi verdiler. Hazine yoksa dış kredi gelmedi. Şu anda Türkiye'deki mahkemeler bu işle yetkili değil. Bu işte yetkili olan mahkemeler, uluslararası tahkim kurulları. Eğer döner sermaye geliri karşılayamazsa, o kadar kâr elde edilemezse, o zaman Sağlık Bakanlığı bütçesinde bu borcu karşılamak üzere pay ayrıldı. Şu anda 2018 bütçesine, dört şehir hastanesi için 2,6 milyar lira para konuldu. Hani şirketler verecekti parayı, Hazine'den para çıkmayacaktı?

Bu hastanelerde yüzde 70 doluluk garantisi veriyor, sizin hasta olma garantinizi veriyor. Bakın, bu çok kritik bir şey, kira bedeli değil bu, kira vereceksiniz zaten. Az önce anlattığım, BT, MR vs. hizmet bedelleri için bir doluluk garantisi veriyor. Köprüden geçiş garantisinde "bu kadar yolcu geçecek, bu yolcu geçmezse parayı ben vereceğim" dediği gibi, burada da "eğer yüzde 70 oranda doluluk gerçekleşmez, bu kadar talep olmazsa, bu kadar BT'ye, MR'a, vesaire talep olmazsa, aradaki farkı ben Hazine olarak, Sağlık Bakanlığı olarak karşılayacağım" diye garanti veriyor.

Peki, bu kadar genel çerçeveyi çizdikten sonra, Türkiye'de şu anda yaşanan tablo ne, ona bakalım. Türkiye'deki gerçekleşecek olan projelerin kapsamı, boyutu ne? Ancak bu sözleşmeler gizli, bilgi verilmiyor. Bu alanın meslek örgütü-yüz, sonuçta bizim meslektaşlarımız hastanelerde çalışacak, hizmet üretecek, bizlere akıl, fikir soran yok. Bu arkadaşlar çok akıllılar, her şeyi onlar biliyor. Ondan sonra ortalık yıkılırsa "aldatıldık" deyip geçip gidiyorlar. Yine de 2002'de bu proje başlarken de biz hakikaten elimizden geldiğince, dilimiz döndüğünce bunları anlatmaya çalıştık, mücadeleyle anlatmaya çalıştık.

Sağlık Bakanlığı 2018 bütçesini sunarken şu bilgileri verdi: "Toplam 11.780.000 m² kapalı alanı olan hastaneler yapıyoruz". Toplamı aslında 31 proje, 31 şehir hastanesi, şu anda finansmanı sağlanan 18 hastane var ve bunun toplam yatırım bedeli sadece, inşaat yapma bedeli 10,6 milyar dolar. 25 yıl sonra bunlara ödenecek toplam kira bedeli 30,3 milyar dolar ve kur garantisi var. Toplamı 100 milyar liraya ulaşıyor ve yıllık kira bedeli 3 milyardan fazla. Halihazırda yapılmış dört şehir hastanesi için kira bedeli karşılığı olarak 2,6 milyar TL için Hazine'den para verildi.

Türkiye'de tabii ki hastaneye ihtiyaç var, nüfus artıyor. Hastanelerin değişmesine ihtiyaç var. Bunun altını özellikle çiziyorum. Yeni hastane yapılmasına elbette karşı değiliz. Peki, hakikaten bu hastanelerin teknik olarak da bu kadar büyük olmaları, bu kadar şatafatlı olmaları gerekli mi? Tabii ki hasta olunca iyi hastaneden hizmet almak istersiniz. Tabii ki hiçbir hükümet, hiçbir program, siyasi hareket "insanlar daha çok hastalanacak ve bunlara daha çok hastane yapacağım" diye övünmez. Daha iyi tesisler yapacağım, dinlenme alanları, yeşil alanlar yapacağım dersiniz, ama benim halkım daha çok hasta olacak, daha çok hastane yapacağım diye övünülmez. En azından bunu bir hedef olarak koymaz. Hedefi nereye koyarsanız? "Bu hastanelere daha az ihtiyaç duyacak hale getirmek durumundayım. Programımı buna göre yapmak durumundayım" diye koyarsınız. Temel hedef budur. İhtiyaç duyduğu zaman da iyi hastaneler olur. Ama burada şu anda temel hedef değişti; daha çok hasta olsun, doluluk garantisi olsun, daha çok müşteri olsun gibi bir temel paradigma üzerinden bu işleri yürütüyorlar.

Bu denli devasa büyük hastaneler teknik olarak da uygun değil, dünya bunu terk ediyor. İngiltere bu modele başladı ve şu anda onu terk ediyor. Artık dünyada öyle 3500-4000 yataklı büyük kampüsler, entegre tesisler yapılma işi yok. 600 yataktan daha büyük hastaneyi işletmek, onları çalıştırmak, orada iyi bir sağlık hizmeti üretmek mümkün değil diyorlar. Bunun teknik ayrıntısına girmeyelim, konuşabiliriz, tartışabiliriz. 100'ün altında da verimli değil, 600'ün üzerinde de verimli değil, ortalama 400-500 yatak uygun. 3500 yataktan bahsediyoruz, devasa yapılar. Türkiye'nin bilgi birikimi, deneyimi de buna çok uygun değil. Şimdi ortaya çıkan sorunlardan da bunu görüyoruz. Adana'da 1500 yatak, Mersin'de 1400 yatak. Bu yatak sayıları da, yatakların maliyetleri de çok yüksek. Şu anda şehir hastanesinde bir yatak maliyeti 924.000 lira. Oysa özel hastanelerde yatak başına maliyet 270.000 lira.

Yeni hastane tabii ki yapılsın, ama bu şekilde değil. Sanki para hiç Hazine'den çıkmayacak, vatandaş bu işin bedelini ödemeyecekmiş gibi, "hepsini birden yapalım, 31 hastane yapalım, 40.000 yatak yapalım".. Şu anda Sağlık Bakanlığının toplam yatak sayısı 120.000, bunun 1/3'ini bu yöntemle özelleştirecekler. Geriye kalanlar zaten küçük illerdeki hastaneler, onlar zaten ticari olarak da bir fayda getirmedikleri için onlara aslında dokunmuyorlar. Esas büyük şehirlerde tırnak içinde "kâr" getirecek hastanelerin neredeyse tamamını özelleştiriyorlar. 40.000 yataktan bahsediyoruz; o kadar dehşetli bir proje bu.

Bir şeyin altını özellikle çizeyim, çok kritik noktalardan biri: Yeni hastane yapılmıyor. Çünkü kanun belli, Yüksek Planlama Kurulu, "Bir bölgede ne kadar yatak varsa o yatak sayısı değişmeyecek" diyor. Bunun anlamı şu: Siz Adana'ya ya da Mersin'e 1500 yataklı şehir hastanesini açarsanız, şehrin içinde bunun karşılığı olan hastane yatağını kapatmak zorundasınız. Mersin'de şehrin içinde vatandaşın kolaylıkla ulaştığı, beş yıl önce kurulmuş olan yeni kadın doğum-çocuk hastanesini kapattılar, şehir hastanesi açtılar diye. Adana'da şehrin içinde yeni açılmış, daha 7 yıllık, 750 yıllık hastaneyi kapattılar, kadroları boşalttılar. Bu kadar gözleri kara vaziyetler. Yani aslında yeni hastane falan da yapmıyorlar.

Kapalı alan miktarları da çok fazla. Normalde ideal olan, bir hastanede yatak başına 180 metrekare kapalı alan olmasıdır. Bu hastanelerde yatak başı miktar 240 metrekaredir. Mekânlar çok büyük. Bu da maliyeti artıran bir unsur. Aynı zamanda sağlık hizmeti üretirken de bu kadar geniş mekân iyi değil. Yani koridorlar çok geniş, ulaşım çok güç, vatandaşın bir yerden bir yere ulaşımı ciddi sorunlar yaratıyor. Sağlıkta mekân ilişkisi çok kritiktir. Hekimlerin birbiriyle ilişki kurmaları, sağlık çalışanlarının birbiriyle ilişki kurmaları istenmiyor. Bu denli geniş mekânlarda bu da pek mümkün değil. Servislerde doktor dinlenme odaları yok. Bunlar teknik ayrıntı gibi görülebilir, ama bu işleri üretirken, yani siz hastanelere gidince aslında hekimlerin sürekli 24 saat hemen karşınızda olmasını istersiniz, ama bu çok mümkün değil. Bizler de insanız, netice itibarıyla işimizi yaptıktan sonra oturup çay, kahve içeceğimiz, dinleneceğimiz yerler olmalı. Böyle şeyler de şu anda ortada yok. Hastane içinde sekreterlik hizmetleri, vs. bir dizi sıkıntı da yaşanıyor.

Sağlık çalışanları açısından önemli bir husus, döner sermaye gelirlerinden verilen ek ödemelere yeni bir büyük ortak çıkmasıdır. Çalışanların gelirleri azalacaktır.

Vatandaş sağlık hizmeti alırken, farklı farklı çalışma biçimleriyle çalışan insanlarla muhatap olacaktır, güvencesiz çalışan bir dizi sağlık çalışanıyla. Bunun yaratacağı gerginlikler de cabası.

Vatandaş açısından ne beklenir? Pratik olarak şu anda yaşanıyor, bir coğrafi erişim güçlüğü var; şehir dışı hastaneleri bunlar, gitmek, erişmek oldukça güç. Ankara'da şu anda şehrin içindeki 12 hastane kapanıyor. Etlik ve Bilkent'te iki büyük entegre sağlık kampüsü yapılıyor. Ciddi bir nüfus gelecek oraya, onun yarattığı kent sorunları var, çevre kirliliği sorunları vs. onlar da ayrıca cabası.

Vatandaşları bu hastanelerden hizmet alırken ayrıca cebinden ödemek zorunda kalacağı ilave ücret tehlikesi bekliyor. Şu anda biliyorsunuz özel hastaneler ve üniversite hastanelerinde ilave ücret ödenmesi söz konusudur. Yani GSS primi ödüyorsunuz, katkı, katılım payı ödüyorsunuz, ama bunun dışında bir de hizmet alırken ayrıca para ödeme meselesi var. Bu döner sermaye havuzuna yeni bir musluk şart, bu musluk da ilave ücretler. Sağlık için ayrıca bu hastanelerde ek bir ücret ödenmesi kehanet değil.

Ne yapmalı? Bu hastaneleri yeniden kamulaştırmak gerekiyor. Şehir hastanelerini tekrar Sağlık Bakanlığına devretmek gerekiyor. Kamu bütçesinden finanse edilen kamu eliyle yönetilen sağlık kurumlarını kuracak kamucu, halkçı bir sağlık modeli için ortak mücadeleye gerekiyor. Hepinizi bu ortak mücadeleye vereceğiniz katkı için şimdiden kutluyorum.

Cevahir Efe Akçelik

Çok teşekkürler, hepimiz için çok aydınlatıcı bir sunum oldu. Özellikle son dönemde gündemde olan şehir hastaneleri gerçeğine ilişkin çok çarpıcı veriler sundu Güray Bey.

Bu oturumun son konuşmacısı Serkan Öngel Hocamız "İstanbul'da Sanayi İşçisinin Dönüşümü" başlıklı sunumunu yapacak, sözü kendisine bırakıyorum.

İstanbul'da Sanayi İşçisinin Dönüşümü

Serkan Öngel

Değerli arkadaşlar, hepinize merhaba. Programda bir değişiklik oldu, Hakan Koçak burada bir başka sunuş yapacaktı, ama o herhalde yarın olacak. Emeğin İstanbul'u ekseninde büyük ihtimalle İstanbul'daki mücadeleyi 1950'lerden, 1960'lardan bugüne getiren bir sunuş olacak.

Ben daha çok sanayi işçisinin dönüşüm sürecine odaklanacağım. Biraz iddialı bir konu. İstanbul konusu gündeme gelince kentin sanayi fonksiyonu tartışılan bir konu. Biliyorsunuz küreselleşme süreciyle birlikte küresel kent olgusu, kentlerin önüne

birtakım sıfatların konulması çok popüler hale geldi. İstanbul pek çok vasfının yanında bir sanayi kenti olarak oluşmuş kent. Türkiye’de sanayinin yoğunlaştığı en önemli merkez. Türkiye sanayisinin özellikle özel sektör açısından merkezi konumunda değerlendirilebilecek bir kent. Bugün de baktığımızda bu fonksiyonunu büyük oranda devam ettirdiğini görüyoruz. Yani rakamlar bize İstanbul’un hâlâ sanayi açısından Türkiye’nin en önemli merkezlerinden biri olduğunu gösteriyor. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre sanayide çalışan yaklaşık 7 milyon kişinin 2 milyonu İstanbul’da. Dolayısıyla büyük bir nüfustan bahsetmek mümkün. Oran olarak baktığımızda da Türkiye’de sanayide çalışan dört kişiden biri İstanbul’da, yine İstanbul’da çalışan her üç kişiden biri de sanayide çalışıyor. Dolayısıyla aslında İstanbul’un önüne bir sıfat konulacaksa herhalde bu sıfatlardan birinin “sanayi kenti” sıfatı olması lazım.

Sanayinin İstanbul’da yoğunlaşmasının yarattığı etki özellikle 1950’ler sonrasında uygulanan, hazırlanan planlarla sistematik olarak bir şekilde çevreye, çepere yayılmaya çalışıldı. Bunun sonucunda günümüzde bir ucu Gebze’den, Kocaeli’nden, hatta Düzce’ye kadar uzayan bir hattın diğer ucu Tekirdağ, Çorlu bölgesine kadar uzanan geniş bir hatta yayılmış durumda. İki tarafından sanayinin kuşatılmasında olan bir kentten bahsedilebilir. Bu da bizim sanayiye, sanayi kentine ya da sanayi işçisinin dönüşümüne odaklanmamız gerektiğini gösteren temel hususlardan biri.

Gezi direnişinin sonrasında bir toplantı yapmıştık, zannedersem bir önceki Kent Sempozyumuydu, 2013. Ben de o toplantıda yine konuşmacıydım, orada da emeğin mücadele hattı üzerine konuşmuştuk. Gezi direnişi gibi önemli ve ciddi bir direniş de gerçekleşmişti, onun niteliği tartışılıyordu. Bu direniş sınıfsal talepleri olan bir ayaklanma mıdır, orta sınıfların kendisini ifade ettiği bir ayaklanma mıdır diye, gerçekten tartışılması gereken önemli konulardan biri.

Ben burada birkaç veri vereceğim, bir rapor haline getirmeye çalıştığım, basılmak üzere olan güncel bir araştırma var. Birleşik Metal İş üyesi 1000 civarında işçiyle yapılan bir araştırma bu, bir kısmı da İstanbul’da tabii. Diğer bölgelerle genel olarak bir tanım yaparsak Kocaeli; Bursa; Gebze bölgesini tek başına ele almak gerekiyor; İstanbul 1 no.lu, yani Kartal Şube, (ağırlıklı olarak örneklem bazında baktığımızda Kartal Şubedeki veriler böyle bir değerlendirme yapmada daha işlevsel olacaktır); Trakya Şube, yani İstanbul’un Avrupa yakası ve Trakya’daki fabrikalarda örgütlü işçiler; Anadolu Şube daha çok Mersin, Kırşehir, Osmaniye, Gaziantep gibi bölgelerde ve biraz da Ankara’da yoğunlaşmış; İzmir Şube İzmir, Manisa, Aydın civarında örgütlenmiş durumda. Bir de Eskişehir, Bilecik var. Sanayi istihdamının kendi içinde en yüksek olduğu bölge Bilecik ve Eskişehir bölgesi. Bursa, Bilecik, Eskişehir’de ücretliler içinde sanayi işçisinin oranı yüzde 40’ın üzerinde. O anlamda, sanayi işçisinin ağırlığı bakımından baktığımızda belki İstanbul’un önüne geçmiş durumda.

Peki, bu araştırmadan çıkan sonuçlar İstanbul’daki sanayi işçisinin dönüşümü açısından bize bir şeyler veriyor mu?

İlk etapta şunu söylemek gerekiyor: Sanayi fonksiyonları bakımından İstanbul pek çok sektörde ağırlıklı durumda. Türkiye’de giyim eşyaları sanayinde

çalışanların yüzde 53'ü, deri işkolunda çalışanların yüzde 51'i, matbaacılık alanında çalışanların yüzde 50'si, eczacılığın yüzde 44'ü, finansın yüzde 58'i, reklamcılığın yüzde 61'i, sağlık sektörünün yüzde 34'ü, elektrikli teçhizat üretiminin yüzde 32'si gibi pek çok sektörde ağırlıklı yoğunlaşmanın olduğu bir bölge bu bölge. Toplamda çalışanlar içindeki ağırlığına baktığımızda, her 10 çalışandan birinin inşaat sektöründe, 8'inin giyim, tekstil, deride çalıştığı, her 100 işçiden 5'inin de metal sektöründe çalıştığı bir kentten bahsediyoruz.

Öncelikli olarak İstanbul'u diğer bölgelerden ayıran temel hususlardan biri, kadın ve erkek oranı. Anadolu Şube, Bursa gibi bölgelerde kadın oranı daha düşük. 1995'te, 99'da, 2008'de de benzer bir araştırma yapıldığı için veriler mevcut, yani uzun erimli bir araştırmanın sonuçları bunlar. 1995'te Birleşik Metal-İş üyesi işçilerin yüzde 3'ü kadinken bugün yüzde 8'i kadın, bir artış var. Ancak Kartal Şube'de bu yüzde 14'e çıkmış durumda. Yine 1995'teki araştırmada İstanbul'da metal işçileri arasında kadınların oranının diğer bölgelere göre daha yüksek olduğunu tespit edebiliyoruz. Mesela, bu oran Kocaeli'nde, Eskişehir'de yüzde 1-1,5 civarında. Genelde Birleşik Metal İş Sendikası üretimde olan işçiler arasında örgütlü, bu da bu oranların düşük çıkmasında bir etken olarak görülebilir.

Tabii köyle bağın devam edip etmediği, ikinci kuşak işçi olup olmadığı, bunun nasıl dönüştüğünü de irdelemek gerekiyor. 1995 yılında İstanbul'daki şubelerde köyden erzak getiren işçilerin oranı yüzde 18-22 arasındayken, bugün Kartal Şube'de bu oran sadece yüzde 1,4. Yani bundan 20-22 yıl önceki verilere baktığımızda ciddi bir dönüşümün olduğunu tespit etmek mümkün.

Başka bir konu ev sahipliği konusu. Metal işçileri ne kadar ev sahibiydi, şu an durumları ne? Yine Kartal Şube özelinden rakamlar verirsek, kendi evinde oturan metal işçilerinin oranının yüzde 30'dan yüzde 35,7'ye çıktığını görüyoruz. Ancak bu yüzde 35,7'nin yüzde 44'ü konut kredisi borçlusu, dolayısıyla ipotekte olmayan, kendilerine ait konutlar söz konusu olduğunda bu oran yüzde 12'ye düşüyor. Borçluluk bu araştırmadan çıkan temel sonuçlardan biri; işçilerin büyük bir kesimi –yüzde 85'i– borçlu olduğunu, yaklaşık yarısı da borçların kendisini çok zorladığını ifade ediyor. Bu da önemli bir veri olarak görünüyor.

İstanbul Kartal Şube, Gebze Şube ile çok benzer bir karaktere sahip, ikisi de bir dönem yoğun göç almış. Zaten Gebze'yi İstanbul'un devamı olarak düşünmek lazım. Gebze sanayisinin oluşumu da İstanbul'da alınan kararlarla, teşviklerle beraber İstanbul'dan giden sanayiden oluşuyor. Dolayısıyla İstanbul'un Anadolu yakasından ya da başka bölgelerinden sanayi Gebze'ye taşındığında işçi profilinin bir kısmı da Gebze'ye gider-gelir hale geliyor. Mesela, Kartal bölgesinden yoğun bir şekilde Gebze bölgesine işçilerin gittiğini görmek gerekiyor. Nitekim ulaşım sürelerine baktığımızda –herhalde kentteki temel gündelik hayat açısından, işçiler açısından en kritik şeylerden biri bu, çünkü çalışma sürelerinin içinde değerlendirilmiyor, ama hayattan giden bir zaman dilimi– en uzun süreler Kartal Şube'deki işçilerde görünüyor: Yaklaşık yüzde 11'i tek yönde bir saatten fazla trafikte vakit geçirmek durumunda kalıyor. Yüzde 64'ünün de evden işe ulaşmaları tek yönde 30 dakikadan fazla.

Profil olarak baktığımızda mahallesini “işçi mahallesi” olarak tanımlayan işçilerin oranının Gebze ve Kartal Şube’de yüzde 30’un üzerinde olduğunu ve bu oranın diğer şubelere göre daha yüksek olduğunu görebiliyoruz. Bir başka veri, işçilerin önemli bir kısmı (yüzde 30’luk bir kısmı) iş dışında iş arkadaşlarıyla görüşmüyor. Mesela, Kartal Şube’de bu oran yüzde 20’lere düşüyor, yani daha farklı bir profil var.

Şubeler arasında eğitim düzeyleri açısından da çok ciddi bir farklılık var. İstanbul’da sektörel olarak daha eğitilmiş bir işgücünden bahsetmek mümkün, bunu 1995’ten bugüne kadar gelen süreçte irdelemek gerekiyor. 1995’te metal işçilerinin yüzde 73’ü ortaokul ve altı eğitim düzeyine sahipken, bugün bu oran yüzde 36’lara gerilemiş durumda, Kartal Şube’de. Ön lisans mezunlarının sayısında hızlı bir artış var; yüzde 12’si ön lisans, yüzde 4’ü lisans mezunu. Çarpıcı bir veri: Mesela, Kartal Şube ile Bursa Şube karşılaştırdığında, meslek lisesi mezunlarının oranı Kartal’da çok daha düşük. Bursa’da metal sektöründe her 3 kişiden 2’si meslek lisesi mezunuyken Kartal Şube’de 3 kişiden 1’i meslek lisesi mezunu. Zaman zaman işçilerin gençleştiğine dair bir iddia gündeme geliyor, ama bizim yaptığımız araştırmada işçilerde bir gençleşme eğiliminden bahsetmek mümkün değil. Belki metal sektörünün deneyime gereksinim duyan bir sektör olmasıyla da bağlantılı olabilir.

Bir başka konu: Eğitim sürelerinin uzaması ve emeklilik yaşının uzamış olması. Bunlar metal işçilerinin ortalama yaşlarında üç yaş gibi bir artışa neden olmuş. Daha önce 33-34 yaşken bugün 36-37 yaşa kadar çıkan bir yaş ortalaması var. Rakamların şubeler arasında farklılık gösterdiğini görmek gerekiyor. Yani daha uzun sürelerle çalışmak durumunda olan bir topluluktan bahsediyoruz.

İşçi profili açısından önemli bir başka kriter, ne kadarının ikinci kuşak işçi olduğu. Bu temel sorunlardan biri olarak tanımlanır.

Kartal Şube’de, anne ve babası da işçi olanların oranı 1995’te yüzde 33 iken yüzde 57’ye yükselmiş durumda. Memur çocuğu olanların oranı yüzde 9’dan 7’ye düşmüş. Bu da Türkiye’deki istihdam politikasının bir sonucu. Çiftçi olarak kendisini tanımlayanların, yani ailesi çiftçilikten gelenlerin oranı yüzde 43’ten yüzde 8’e gerilemiş. İkinci kuşak işçiliğin, işçi profili dediğimiz profilin çok daha net bir şekilde belirli olduğu, belirginleştiği bir yapıdan bahsetmek gerekiyor. Tabii metal sektörü hareketli bir sektör, son dönemde biliyorsunuz ciddi grev girişimleri oldu. Grev yasaklarına rağmen eylemlerini OHAL döneminde bile devam ettiren bir üye profilinden bahsediyoruz. Yine araştırma kapsamındaki işçilerin önemli bir kısmı –yüzde 40’lara varan oranda– fiili iş bırakmaya, yani fiili greve katıldığını söylüyor. Çok fazla sayıda eylemliliğe katılmış bir işçi profilinden söz ediyoruz.

Bu profilin siyasal yansımalarına da değinebiliriz. 1995’teki araştırmada Türkiye’deki toplumsal yapının bir izdüşümü ya da geçmişten gelen sınıf mücadelesinin de etkisiyle sol sosyal demokrat partileri tercih eden bir işçi profilinden bahsetmek mümkünken bugün büyük bir çoğunluğu milliyetçi muhafazakâr partilere yönelmiş bir profille karşı karşıyayız. Mevcut siyasal iktidarın oyu ortalamasının altında, ama mesela Milliyetçi Hareket Partisi’nin oyu ortalamasının

iki katından fazlaydı, yani yüzde 30'a yakın bir desteğe sahipti. 2017'nin ocak ayının ilk haftasında yapıldı bu araştırma, farklılaşma yaşanmış olabilir. Kendisini siyasal olarak milliyetçi muhafazakâr diye tanımlayan bir işçinin, siyasal iktidara tepkisini sol bir partiye oy vererek göstereceğini beklemek çok mümkün olmasa gerek. Dolayısıyla yöneliminde yine sağda gördüğü, kendisine yakın gördüğü bir başka siyasal partiye yönelerek gösteriyor olabilir. Çünkü o grev yasakları işçi profili arasında büyük bir tepki doğurmuştu.

Dediğim gibi yaş da önemli bir faktör. Özellikle kimlik olarak radikal kimliklerle kendisini tanımlamaya eğilimli bir profil var; sosyal demokrat değil de sosyalist, komünist ya da muhafazakâr değil de İslamcı diye kendisini tanımlayan genç bir kuşak var.

“Gezi direnişinde mavi yakalı işçiler var mıydı yoksa sadece beyaz yakalıların, orta sınıfın bir eylemi miydi?” sorusu hep merak edilen, çok da tartışılan konulardan biriydi, bu yüzden araştırmada Gezi eylemlerine katılım oranlarını da sorduk. Ortaya çıkan sonuç, şubelere göre ciddi farklılıkların olduğunu gösterdi. Kartal Şube’de Gezi eylemlerine katılan işçilerin oranı yüzde 15 civarında, ortalamadaysa yüzde 8-9 civarında. Ama dediğim gibi Bursa gibi bölgelerde bu oran yüzde 1'lere düşüyor. Yine Kocaeli’nde daha düşük bir oran var.

İstanbul’daki metal işçisinin, sanayi işçisinin profilinin daha karışık bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkün. Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden kısmen daha fazla göç almış ya da onların kendisine bu fabrikalarda yer bulabildiği Gebze’de de İstanbul’a benzer bir profil var. Ancak Kocaeli, Bursa gibi yerlerde ailelerin geldikleri kökenlere baktığımızda Doğu ve Güneydoğu kökenli yok denecek kadar az sayıda. Orada kökene göre Karadeniz ağırlıklı bir yapının olduğunu söylemek mümkün. Dolayısıyla çarpıcı olan bir konu olarak açığa çıkan şey, metal işçisindeki, sanayi işçisindeki dinamizmin, geçmişten gelen mirası da taşıyarak burada önemli bir mücadele birikimi yaratmasıdır. Ancak sendikal bilincin ya da sınıfsal bilincin ya da sınıfsal eylemliliğin siyasal bir karşılığının yeterli derecede olmadığı çok net bir şekilde karşımızda. Nitekim Türkiye’deki siyasal örgütlere baktığımızda işçilerin, işçi kimliği ile kendilerine adres olarak yakın bulabilecekleri güçlü partiler yok. Kimlik siyaseti temelinde şekillenmiş bir toplumsal yapıda bu doğal bir sonuç.

2008 yılındaki araştırmayla bugünkü 2017’deki araştırmayı karşılaştırdığımızda ortaya çıkan temel bulgulardan biri, işçilerin kendilerini tanımladıkları kimlikteki dönüşümdü. 2008 yılında işçilerin yüzde 40-45’i kendisini öncelikli olarak sınıfsal kimliğiyle, yani işçi olarak tanımlamayı tercih ederken, bugün kendini dinine göre tanımlayanların oranı yüzde 40-45’lere ulaşmış durumda. Dolayısıyla sendikal eyleminde, sendikal pratiğinde çok radikal eylemliliklere girişse de kendi siyasal tercihleri açısından farklı bir davranış gösterdiğini görmek mümkün.

Bunda işçilik bilincinin, işçilerin işyerleri dışında hayatı paylaştıkları, ortak mekânların azalmasıyla da bağlantılı bir durum olduğunu düşünüyorum. Bir önceki dönemin sanayisinin özelliklerinin etkisiyle insanların yaşadığı yerler,

alanlar, mahalleler arasında bir bağlantı söz konusuydu. Bir işçi Kartal'da bir fabrikada çalışıyorsa, fabrikasının hemen arkasındaki mahallede oturuyordu. Ama bugün örneğin Kartal Şube üyesi metal işçilerinin yüzde 95'inin servislerle işe gittiğini görmek gerekiyor. Gebze de keza böyle, Bursa da... Bilecik daha farklı tabii. Ama genelde daha sınıfsal karakteri belirgin ikinci kuşak işçilerin olduğu, kent formunun daha fazla gelişkin olduğu bölgelerde artık işçiler işte organize sanayi bölgelerinin olduğu bölgelere doğru bir sabah mesai saatlerinde ya da akşam mesaisinde giderken yoğun trafik akışlarıyla beraber oraya gitmeye çalışıyor. Dolayısıyla da farklı bölgelerden geldikleri için birbirleriyle vakit geçirebilecekleri ortak pratikler de çok fazla mümkün olmuyor. Bu da ortak sınıfsal bir eylemliliğin bir siyasal düşünüşe dönüşümünün önündeki engellerden biridir.

Yarın Hakan Hoca büyük olasılıkla 1950'lerde, 1960'larda Saraçhane mitinglerinden başlayan bir süreçten bugüne bakacaktır. 15-16 Haziranlardan bugünkü Gezi direnişlerine kadar gelen süreçte İstanbul'da bir dönüşümün olduğu çok açık, ama bu dönüşümün işçilerin bilinçlerindeki dönüşümle de bağlantılı olduğunu bir şekilde söylemek gerekiyor. Bu da bu alana bakan, en azından sınıf temelli siyasal arayışlar içinde olan hareketler açısından bir veri olarak kabul edilmeli diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Tartışma

Cevahir Efe Akçelik

Serkan Öngel'e biz de teşekkür ediyoruz. Biliyorsunuz elinizdeki programda bugün Hakan Koçak vardı, fakat onun acil bir program değişikliğinden ötürü kendisini 2 Aralık Cumartesi ilk oturuma aldık. İki gün kala Serkan Hoca'yı aradık, sağ olsun o da bizi kırmayarak geldi. Ayrıca ben özel olarak da teşekkür ediyorum.

Saatimiz 16.00, programı yakaladık. Salondan konuşmacılarımıza soru, öneri, katkı varsa alabiliriz. Sonra 15 dakikalık bir arayla üçüncü oturum için salonu hazırlayacağız. En arkadan bir arkadaşımız var, buyurun.

Murat Cesur

Harita Mühendisleri Odası üyesiyim. Sayın Güray Bey'e, doktorumuza teşekkür ederim. Özellikle şehir hastaneleriyle ilgili dönüşüm inanılmaz fazla aslında; bunun konut, esnaf ve tüm o ticari ilişkiler açısından ele alınmasında TMMOB'a ve diğer bütün örgütlere düşen bir misyon var. Bunun insanlara anlatılması çok önemli; sadece oradaki otellerle ya da birtakım diğer tesislerdeki taşeronlara verilen hizmetlerle sınırlı değil, aslında şehrin tamamının bir dönüşümü demek. Çünkü o hizmetleri veren bütün esnafın, bütün o ekonomik dengenin altüst olması demek. Aynı zamanda bir konut ve yapılaşma yönü de var, o hastanelerin olduğu bölgeye, onların hazırladığı siteleşen boş arazilerin olduğu bölgeye akması demek. Dolayısıyla bu konuda bütün odalara, TMMOB'a bağlı her birime ve bütün siyasi partilere çok görev düşüyor. Sadece

sizin alanınızdan değil, bu diğer etki alanlarının da vurgusunu daha fazla yapacak değerlendirmeler lazım, mesela ben de mülkiyet açısından ele almak isterdim. Çok doğru bir bakış açısı, sunumunuz için size çok teşekkür ederim.

Güray Kılıç

Gerçekten önemli bir noktaya değindiniz. Çok yönlü bir iş bir kere, yani basit bir hastane yapımı değil, söylediğiniz nokta kritik, mesela çevresinde yaratacağı yeni rant. Örneğin, İkitelli’de şehir hastanesinin çevresinde yapılan siteleri “şehir hastanesi manzaralı” diye pazarlıyorlar. Basitçe bir hastane manzarası görmek değil ama onun yaratacağı ticari faaliyetin, geliş-gidişin pazarlandığını biliyoruz. Bu hükümetin en iyi yaptığı işlerden biri bu. 3. Havaalanını da, Kanal İstanbul’u da aslında yeni bir kent yağmasına yol açacak biçimde organize ediyorlar. Şehir hastanelerini de biraz böyle kurguluyorlar. Ankara’da şu anda onu yoğun biçimde görüyoruz. Orada çalışanlar açısından da ciddi bir talep söz konusu. Çünkü ciddi bir çalışan nüfusu oluşuyor ve onların da konuta, yerleşmeye ihtiyacı var. Şu anda bizim meslektaşlarımız ciddi sıkıntılar içerisinde. Ankara’da şehrin içinde konumlanmış, oraya göre sosyal hayatını düzenlemiş arkadaşlar şimdi şehrin dışında başka bir yere gitmek üzere kendilerini planlıyorlar. Bunun yaratacağı tahribat da ayrı; çevre etkisi hakikaten çok kritik, kirlilik etkisi önemli, hastane atığı önemli bir sorun. Bu kadar büyük ölçekte bir hastane ciddi çevre sorunları yaratıyor. Bu da Çevre Mühendisleri Odasının alanı, nitekim TMMOB bu konuda hakikaten gerekli hassasiyeti gösteriyor. Bizi buraya davet ederek bunu İstanbul’da gösterdi, Ankara’da da sanıyorum 16 Aralıkta bir Çalıştay yapacak.

Multidisipliner bir konu bu. Hukuki yönü apayrı bir şey. Kamu-özel ortaklığı modelinin kamu idare hukukunda yaratacağı değişiklikler... Örneğin sözleşmeler: Şirketle kamunun kurduğu ilişki özel hukuka tabi. Özel hukuk ne demek? Şirketler arasında kurulan ilişki. Oysa bunlar kamu hastaneleri olarak algılatırılıyor, böyle yansıtılıyor. Şirketle kamunun, Sağlık Bakanlığının kurduğu ilişki özel hukuk ilişkisi; iki ticari şirketler arasındaki ilişki. İdari hukuku yok. Dolayısıyla oradaki çalışanların, şu anda devlet memuru olarak çalışan sağlık çalışanlarının konumlarının ne olacağı, nasıl bir yöne gideceği de belli değil.

Bu çok değişik boyutların, toplumun örgütlü her kesimi tarafından farkına varılıp ona göre ortak bir mücadele hattı, platformu oluşturulması gerekiyor. Biz Türk Tabipleri Birliği olarak, kurduğumuz yapılarla bu ilişkileri bu bağlamda değerlendiriyoruz. Onun için bu tür etkinlikleri çok önemsiyoruz. Bunların daha da artarak devam edeceğini umuyoruz.

Cevahir Efe Akçelik

Sağ olun, teşekkürler. Son iki soruyu o bölümden alalım.

Sedat Güçlü

Eczacıyım ben, İMOG bileşenlerindenim. Bizim de eczacılar olarak bu kamu hastaneleriyle ilgili sıkıntılarımız var. Dünya Bankası projesi olarak anlattınız,

eskiden beri bu uygulanmaya çalışılıyordu, bu hükümet uyguladı ve rantını da yandaşlarına veriyor. Bizim yaşadığımız sıkıntıların bir kısmını şöyle anlatabilirim: Biliyorsunuz sağlıkta dönüşüme geçildiği anda tüm vatandaşlara eczanelerden ilaçlarını verme protokolü imzalandı. Sizin de söylediğiniz gibi sigorta hastaneleri bedelsiz kamulaştırıldı. Orada bütün tahsilatları biz yapıyoruz; devlet adına 12-13 çeşit tahsilatı da biz yapıyoruz. Bu hastanelerle ilgili başka bir sıkıntı yaşıyoruz. Nedir o? Şehrin demografik yapısına göre bilirsiniz hastaneler etrafında eczaneler vardır. Fakat şimdi bu hastaneler kapanıyor, şehir hastanelerine devrediliyor. Nasıl elemanları, tabipleri, diğer elemanları oraya geçiriyorlarsa, eczaneler de tabiatıyla o tarafa geçmeye çalışıyor. Ama orada da şöyle bir sorun yaşanıyor: Bizim yaşamızda aynı parsel içerisinde olan sağlık tesislerine eczane açılmaz. Ama bunlar onu da kitabına uyduruyorlar. Aynı parseli bölüyorlar, başka parsel gibi gösteriyorlar, oraya eczane için uygun dükkânlar açıyorlar ve fahiş fiyatlarla, hava paralarıyla onları ihale etmeye çalışıyorlar. Yani bir rant da oradan kazanmaya çalışıyorlar. Eczacıların bir kısmı evet kazanıyor, ama büyük bir çoğunluğu da çok düşük bir kazançla yaşıyor, hatta iflas noktasına gelmiş eczanelerimiz var. Bu durum tabii ki çok büyük yaralar açıyor bizde, onu belirtmek istedim. Teşekkür ederim.

Gülsun Parlar

İnşaat Mühendisleri Odası üyesiyim. Sayın Dr. Kılıç'ın sunumuna kendi meslek disiplinim açısından ufak bir katkı yapmak istiyorum. Yaklaşık herhalde son 6-7 yıldır gerek şehir hastanelerinde, gerekse yıkılıp yenilenen devlet hastanelerinde, örneğin Okmeydanı, Göztepe SSK gibi hastanelerde artık sismik izolatörler kullanılıyor. Sismik izolatör kullanımının amacı bu yapıların deprem dayanımının yükseltilmesidir. Benim bir inşaat mühendisi olarak buna hiçbir itirazım olamaz, çok da seviniyoruz. Fakat şöyle bir açmaz var burada: Dünya genelinde bir-iki yatak başına bir sismik izolatör kullanılırken bu tür büyük hastanelerde bizdeyse bir yatak başına yaklaşık 2,5 adet sismik izolatör kullanılıyor. Bunun nedeni şu: Birincisi, genel olarak sismik izolasyon konusunda bizim ülkemizde bir mühendislik altyapısı yok. Hatta bununla ilgili bir yönetmeliğimiz de yok. Şimdi Deprem Yönetmeliği'nde bir yenilenme çalışması var; bu kapsamda sismik izolatörlü yapılar da yönetmeliğe ekleniyor. Mühendislik altyapısı olmadığı gibi uygulama altyapısı da, yani müteahhitlik altyapısı da yok. Şimdi bu izolatör sayılarının doğru ayarlanabilmesi için tasarımın doğru yapılması lazım, mimari tasarımdan başlıyor bu. Bütün kolon açıklıklarının, aks açıklıklarının vs. bir optimizasyonu yapıp izolatör sayılarının azaltılması lazım. Şu anda Türkiye sismik izolatörlerin pazarlanması için bir cennet haline dönüşmüş durumda; dünyadaki bütün sismik izolatör satıcıları Türkiye'ye gelmiş vaziyette.

Şöyle bir örnek vermek istiyorum: 150 yataklı bir hastanede kullanılan sismik izolatörün maliyeti 600.000 avro, yani bu ciddi bir maliyet artışı getiriyor. Bunu kesinlikle kullanılması anlamında söylemiyorum, ama doğru tasarımla kullanılması gerekiyor. Doğru tasarım yapılmadığı için ciddi maliyet kayıplarına neden oluyor. Benim meslek disiplinim açısından böyle de bir tarafı var. Teşekkür ederim.

Cevahir Efe Akçelik

Biz teşekkür ediyoruz arkadaşlar, şimdi bu oturumu burada noktalıyoruz. Yaklaşık 15 dakikalık bir aramız var, ardından bugünün son oturumu olan “Kent Politikalarının Mekânsal ve Toplumsal Etkileri” başlıklı oturuma geçeceğiz. Şimdi teşekkür belgelerini vermek üzere İnşaat Mühendisleri Odası Genel Başkanımız Sayın Cemal Gökçe’yi buraya davet ediyorum, konuşmacılarımıza belgelerini takdim edecek.

İstanbul Kent Sempozyumu - IV

1. Gün

1 Aralık 2017 Cuma

III. Oturum:

Kent Politikalarının Mekânsal ve Toplumsal Etkileri

Tayfun Kahraman, Oturum Başkanı

Dr., TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube YK Başkanı

Esin Köymen

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi

Anadolu II. Büyükşehir Bölge Temsilciliği YK Başkanı

“Mega Dönüşüm Projesi Olarak İstanbul”

Güngör Evren

Prof. Dr., TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi

“İstanbul İçin Kimliğine Saygılı Bir Ulaştırma Politikası Gerekli”

Meryem Kayan

TMMOB Çevre Mühendisleri Odası İstanbul Şube YK Başkanı

“Köprüden Önce Son Çıkış; İstanbul’da Mega Projeler”

Yıldırım Şentürk

Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

“Bir Megakentte Gündelik Hayat”

Tartışma

Tayfun Kahraman

Merhabalar, hepinize öncelikle katıldığınız için teşekkür ediyorum. Bu oturumda kentsel politikalar ve kentsel politikaların İstanbul özelinde mekânsal ve toplumsal etkilerini konuşacağız hep beraber. Katılımcılara da TMMOB'un davetini kabul ettikleri ve masada yer aldıkları için şimdiden teşekkürlerimi sunuyorum.

Ben isterseniz ne konuşacağımıza ilişkin genel bir çerçeve çizerek başlayayım, daha sonrasında da sözü konuşmacılarımıza bırakayım. Bugün biliyorsunuz İstanbul, kent politikası ile tamamen kafa karışıklı-

ğı yaratan bir kent haline geldi. Kent politikalarının bir yandan siyasiler tarafından, bir yandan da kent hukukuyla belirlendiği, geçtiğimiz kentleşme dönemlerinden çok daha farklı bir dönem yaşıyoruz. İstanbul yeni bir alışkanlık edindi. İstanbul sanayileşmeyle birlikte 1950'lerde yoğun ve kaçak yapılaşmanın belirdiği bir kentleşme yaşıyorken, 80'lerde bunların meşrulaştırılması üzerinden bir kentleşme yaşadı. Bugünse bambaşka bir çerçevede, tamamen büyük ölçekteki prestij projelerinin yön verdiği bir kentleşmeye doğru gidiyor. Bu süreç içerisinde planlama disiplini ne yazık ki her geçen gün değersizleşiyor. Planlama, prosedürel bir işlem haline geliyor ve prosedürel bir işleme dönüştükçe de siyasileşerek, siyasilerin yön verdiği bir işlem haline geliyor. Bunu şöyle örnekleyelim: Örneğin, 3. Köprü, 3. Havalimanı, Kanal İstanbul ya da diğer tüm projelere baktığımızda, hiçbirinin 2009 yılında bizlerin, TMMOB'a bağlı tüm odaların çokça eleştirdiğimiz Çevre Düzeni Planında yer almayan projeler olduğunu görüyoruz.

Plan disiplininin kopuk, sadece siyasilerin iki dudağı arasına bağlı projelerle şu anda İstanbul'un kentleşmesine yön veriliyor. Kentsel politikaların siyasilerce planlama disiplini dışında çizildiği bir dönem yaşıyoruz. Bu dönemin en büyük etkisi bir taraftan da kent hukukuna ait metinlerde görülüyor. 6306 sayılı bir Kentsel Dönüşüm Yasası ilan edildi. 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK var, 648'le değişik. Bunlara baktığımızda esasında tamamen istisnalarla örülü olduğunu, hukuk dışı olanı hukukun içine çekerek kentte yeni bir hukuk sistemi yarattığını ve kentsel politikaların da böyle şekillendiği yeni bir döneme geldiğimizi göreceksiniz. Planlamanın az önce bahsettiğim şekilde tamamen prosedürel bir işlem, bir onay süreci haline geldiğini göreceksiniz. Özelleştirme İdaresi'nden TOKİ'ye kadar kurumların yaptıklarına da baktığınızda İstanbul kentinin bugünkü manzarası gerçekten de bir politikasızlık, planlama disiplininin, bütüncül yaklaşımdan tamamen uzaklaşan bir kent görüntüsü ortaya çıkartıyor. Bu da kentsel mekâna indiği-

nizde büyük bir mekânsal ve toplumsal ayrışmaya neden oluyor. Bugün kentteki duvarlar çok daha keskin, bugün kentteki duvarlar çok çok daha yüksek ve bugün kent mekânı ne yazık ki sosyal olarak daha da tabakalaşmış, daha da farklılaşmış durumdadır. Böyle bir tabloda esasında bizler şehir plancıları olarak her zaman planlamadan bahsetmek istiyoruz, planlamadan söz açıyoruz. Az önce bahsettiğim 2009 planını çok yerdik, ama nihayetinde geldiğimiz noktada 2011 yılında bir de baktık ki bu plan esasında çok değerliymiş dedik.

Az önce Ruşen Hocam “en kötü plan plansızlıktan iyidir” sözünden dem vuraarak plansızlığı öne çıkarttı. Fakat ben yine bir şehir plancısı olarak şunun altını çizmek istiyorum ki biz o gün kötü plan dediğimiz 2009 planını bugün canı gönülden paylaşıyoruz ve bugün onun kuzeyde çizmiş olduğu kırmızı hattı hepimiz savunuyoruz. O plan ne dedi? O planın getirdiği en önemli eleştiri, en önemli ilkelerden biriydi: İstanbul’un kuzeyinde şu anda bir kırmızı hat var ve bu kırmızı hattın kuzeyine kesinlikle bir yapılaşmaya izin vermeyeceğiz. Bunun sonucunda da ne oldu? Bugün geldiğimiz noktada tamamen siyasilerin planlamayı prosedür haline getirdiği ve İstanbul Büyükşehir Belediyesinin de bu prosedürü yerine getirmek üzere yeniden bir ekip kurarak planları baştan ele aldığı bir sürece geldik. Tüm amacımız da şu anda merkezi hükümet tarafından dayatılan bu büyük ölçekli projeleri meşrulaştıracak yeni bir plan çalışması yapmak. Bu plan çalışmasıyla da emin olun İstanbul’da bu kentleşme hızıyla birlikte bu mekânsal ve toplumsal sınırlar daha da keskinleşecekler. Böylece mekânsal anlamda kent merkezlerini üst sınıflara terk ettiğimiz yeni bir İstanbul kentleşmesinden bahsediyor olacağız.

İşte konumuz da bugün bu: Bugün kentte herkese, ne kadar değer üretiyorsa o kadar var olma şansı yaratan bu kentsel politikaların yarattığı sonuçları konuşacağız. İlk olarak Esin Köymen kentsel dönüşümü, sonra Prof. Dr. Güngör Evren ulaşım politikalarını, hemen ardından Meryem Kayan mega projeleri, son olarak da Doç. Dr. Yıldırım Şentürk bu genel politikanın şekillendirdiği gündelik hayatı anlatacaklar.

Ben sözlerime burada son vererek Esin Köymen’e sözü bırakmak istiyorum. Esin Köymen bize, İstanbul’daki dönüşümden bahsedecek. Şimdiden kendisine teşekkür ediyorum.

Mega Dönüşüm Projesi Olarak İstanbul

Esin Köymen

Sabahtan bu yana devam eden oturumlarda aslında benim şu anda çizeceğim çerçevenin detaylarına biraz girildi, ama öncelikle vurgulamak istediğim konu, İstanbul’daki çarpık ve plansız büyümenin uygulanan ekonomi politikalarla ilgisi. Dolayısıyla bunların bir parçası olarak da mega dönüşüm projelerini birlikte inceleyeceğiz.

Bir grafik hazırladım; burada dönemsel olarak Türkiye siyasetine yön veren 1950’lerden 2017’ye ka-

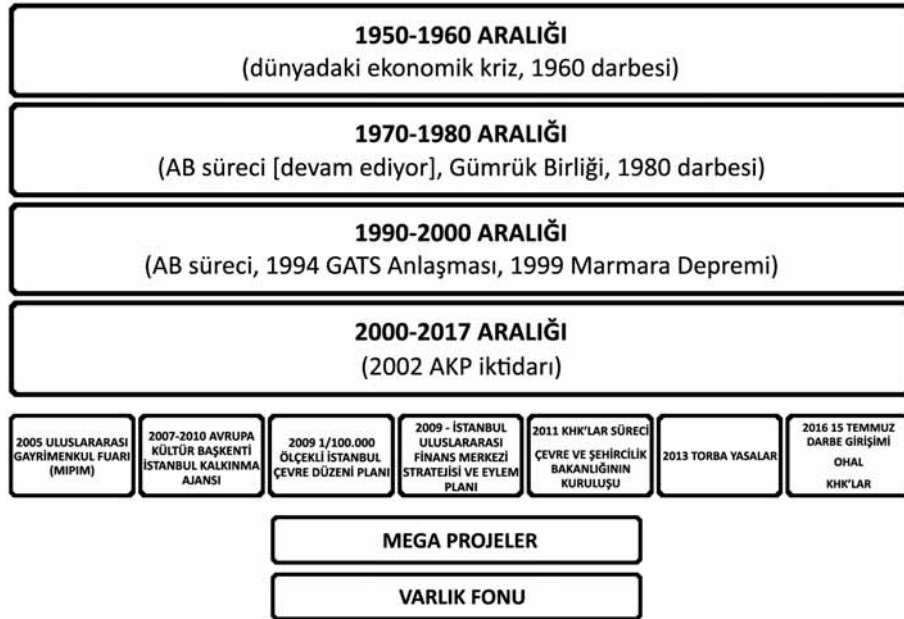
dar gelen siyasi analiz içerisinde Türkiye’de uygulanan ekonomi politikaların şehirlerin yapılarında son derece belirleyici olduğunu görüyoruz. 1950’lerden itibaren tercih edilen siyasiler ya da hükümet edenler benzer siyasi algılarla ve yapılarla geldikleri için 2017 yılına kadarki süreçte –ki AKP’nin de bunun bir taşıyıcısı olduğunu düşünüyorum– aynı şeyleri yaptılar. Yani, birbirinin benzerlerini yaptılar; sadece artık İstanbul bütün bu projeleri karşılayamaz hale geldi.

Grafikteki birinci aralık 1950-1960 aralığı; İkinci Dünya Savaşı’nın hemen ardından Dünya Ticaret Örgütü’nün güçlenme dönemi, bir savaş sonrası çıkan ekonomik kriz, yeniden yapılanmalar, Marshall yardımları, büyük ekonomik kriz ve 1960 darbesi.

1970-1980 aralığı, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Gümrük Birliği süreçlerini çokça konuştuğumuz bir dönem. Yine ekonomik kriz nedeniyle bu kez 1980 darbesini görüyoruz. “Nedeniyle” demeyeyim, tabii birinci sebep elbette bu değil, ama biliyorsunuz ekonomik krizler sonuçlarında böyle darbelerle kendilerini belirgin hale getiriyorlar.

1990-2000 aralığında AB süreci kesintilerle devam ediyor. 1999 Marmara depreminin hemen ardından, Dünya Ticaret Örgütü’yle yapılan GATS Anlaşması gündeme geliyor. Önemli bir aşama bu.

Daha sonra 2000-2017 aralığında özelleştirmeler ve piyasacı yaklaşım anlamında artan bir ivmeyi görüyoruz. 2002’de AKP’nin tek başına iktidar olması ile birlikte (artık her türlü yetkiyi tek elden kullanması nedeniyle bu çok önemli) yaptığı bütün işlemlerde önünde engel de tanımaz bir hale geldi.

2000-2017 aralığında da birtakım eşikler var: 2005 yılında biliyorsunuz Kadir Topbaş o zaman Fransa'nın Cannes şehrinde yapılan bir gayrimenkul zirvesine katılmıştı ve bu gayrimenkul zirvesinde de –biz sonradan öğrendik– birtakım büyük projelere finansman ve sponsorlar, hatta yüklenici firmalar aramışlardı. İstanbul “görücüye çıkmıştı”; bu tabiri kendileri de kullanmışlardı.

İkinci önemli durum 2007 yılında başlayan 2010 Avrupa Kültür Başkenti, İstanbul Kalkınma Ajansı süreçleriyle bağlantılı olarak, aslında biraz şehrin makyajını da düzeltmek anlamında, İstanbul'un gecekondu alanları ve yıpranan tarihi dokular üzerinde saldırıların arttığını görüyoruz.

2009 yılında –Tayfun da bahsetti– onaylanan 1/100.000 ölçekli İstanbul'un Anayasası diyeceğimiz çevre düzeni planı, hemen arkasından 2009 İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Strateji ve Eylem Planı var. Bunu 9. ve 10. Kalkınma Planlarıyla birlikte de ele alabiliriz. Burada çok kritik bir eşik olarak özellikle bu finans merkezi belgesini aldım. Çünkü ulaşım dair ciddi anlamda önermeleri var.

2011 dönemi KHK'lar süreci, biliyorsunuz 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye göre Çevre ve Şehircilik Bakanlığının da kurulduğu süreç.

2013 yılına geldiğimizde hızlı bir torba yasa süreci, 2013 yılında yayınlananlarla birlikte 47 civarı yasa ve kanun hükmünde kararnamenin değiştiğini görüyoruz.

Kritik eşiklerden biri, darbe girişimi diye tarifleyebileceğimiz 15 Temmuz 2016. Hemen arkasından OHAL geliyor ve kanun hükmünde kararnameler artık zirve yapıyor, baskılar iyice artıyor. Tam da bu sürecin içerisinde mega projelerden ve en son kamu kaynaklarının aktarıldığı ve bu mega projelere bir nevi sponsor olarak ve neredeyse kârını kontrol edebilmek için kullanılan varlık fondan bahsediyoruz.

Şimdi tek tek bunları açmak istiyorum.

1950'li, 1960'lı yıllar: İkinci Dünya Savaşının hemen sonrasında dünya ölçeğinde büyük bir ekonomik kriz var. Bu ekonomik krizden Türkiye de ciddi anlamda etkileniyor. Bu dönemde köylerden kentlere, büyük şehirlere doğru bir göç başlıyor. İşsizlik ve eğitim sorunları buna ciddi anlamda etken oluyor. Devletin ve özel sektörün ortak işbirliğiyle, Marmara Bölgesi'nde ve İstanbul'da sanayi yapılarının yoğunlaştığını görüyoruz. 1999 depreminden sonra çok eleştirdiğimiz bir konu da sanayi yapılarının özellikle Marmara Bölgesi'ne toplanması, dolayısıyla da fabrika alanlarının yakınlarında işçilerin kendi konut sorunlarını çözdükleri bir gecekondu yerleşme alanlarının oluşmasıydı. Daha sonraki süreçlerde de bu gecekondu yerleşkeleri, hükümetler tarafından oy potansiyeli olarak görüldüğü için imar aflarıyla resmileştirilen alanlar oldu.

50'li ve 60'lı yıllarda Avrupa'ya (özellikle Almanya'ya) ucuz işgücü olarak giden Türk işçilerinden ve büyükşehirlerdeki fabrika alanlarına doğru iç göçlerden bahsedebiliriz. Bunun akabinde yine bir ekonomik krize ve arkasından da 1960 darbesine tanık oluyoruz.

1970’li, 1980’li yıllara geldiğimizde neoliberal politikaların aslında çok hızlı bir şekilde yaygınlaştığını ve İstanbul kentinde artık mekân olarak da kendini göstermeye başladığını görüyoruz. Avrupa Birliği sürecinde Gümrük Birliği Anlaşmalarıyla bir dışa açılım başlıyor, gümrük vergilerinden muafiyetler vs.; hazırlıksız yakalanılan bir dönemden bahsediyoruz. O dönemdeki muhalefetleri biliyorsunuz, ağırlıklı olarak pazar yeri haline gelen, kaynaklarını ve üretim sistemini doğru kuramadıkları için büyük bir rekabetin içerisinde tekstilin neredeyse battığı bir dönem var. 1973 yılında 1. Köprü, kritik bir ulaşım aksı ve kenti biçimlendiren bir karar mekanizması olarak karşımıza çıkıyor ve yine aynı dönemlerde 2. Köprü’nün de proje çalışmaları yapılıyor. 1988’de açılan 2. Köprü ve köprülerin kendi bağlantı yolları nedeniyle de İstanbul’un, hiç büyümemesi gereken kuzeye yönüne, orman ve su toplama havzalarına doğru gittikçe yayıldığını görmeye başlıyoruz.

1990 ve 2000’li yıllara geldiğimizde en kritik eşiklerden biri özelleştirmeler olarak karşımıza çıkıyor. Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası ve IMF’nin ortaklaşa yürüttüğü Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS), bütün hizmetlerin –kamu eliyle yapılan hizmetler de dahil olmak üzere– özelleştirilmesini öngören bir anlaşma. Dünya Ticaret Örgütü’nün Sekreteryası anlaşma için şöyle bir tarif yapıyor: “GATS sadece sınır ötesi ticaret ve yatırımları kapsamakla kalmayıp bir hizmetin yerine getirilmesiyle bağlantılı olarak akla gelebilecek tüm sektörleri kapsayan bir hizmet yatırımları ve hizmet ticareti anlaşmasıdır.”

GATS kapsamında mesleğimizle ilgili alanlarda düzenlemeler yapılması için TMMOB’a 2005 yılında bilgi verilmişti; o zamana kadar gizli tutulan bir anlaşmaydı.

Bu anlaşma 11 temel kategorinin özelleştirilmesi konusunda yapıldı:

- Telekom, posta hizmetleri, görsel ve işitsel iletişim hizmetleri de dahil olmak üzere iletişim (Tamamı neredeyse özelleştirildi.)
- İnşaat ve bağlantılı mühendislik hizmetleri (Yapı denetim sistemi özelleştirildi.)
- Eğitim (Kentte yansımalarına baktığımızda, şehrin içerisindeki devlet üniversiteleri kampüsleri şehir dışına taşındı, şehrin içerisinde kalan bütün kampüs binaları bir şekilde özel sektöre devredildi, kamusal alanların çoğu da vakıf üniversitelerine devredildi.)
- Su iletim sistemleri, enerji, atık ve atık su işleme (Suları damacanalarla, pet şişelerle kullanır hale geldik. Ayrıca Türkiye genelinde HES’lerle ilgili yapılan çalışmaları da görüyoruz.)
- Tüm çevresel hizmetler, finansal, mali ve bankacılık hizmetleri
- Sosyal hizmetleri de kapsayacak şekilde sağlık ve bağlantılı hizmetler
- Turizm, seyahat ve bu iki sektörle bağlantılı tüm hizmet ve ürünlerin üretimi

- Kültürel ve sportif hizmetler
- Kara, hava, deniz ve tüm diğer ulaşım hizmetleri (Özellikle ulaşım tercihlerinin İstanbul ölçeğindeki bütün mega projelerde çok etkili bir yöntem olarak geliştirildiğini görüyoruz.)

Tüm bu uluslararası anlaşmalarla da bağlantılı olarak; 1990'lı yıllar özelleştirmelerin hızla arttığı dönem oldu. Bu süreçte Türkiye'deki siyasi iktidarlar, çok da tesadüfen iktidar olmadıkları için, bu politikaların sürdürücüleri oldular. Kamusal alanların hızla satılmaya başladığını kamusal hizmetlerinse özelleştirildiğini görüyoruz 90'lı yıllarda.

Kapatılan fabrika alanları ve özelleştirilmeye konu edilen kamusal hizmet alanları ağırlıklı olarak rezidanslara, AVM'lere dönüşürken, bir kısmı da vakıf üniversitelerine ya devrediliyor ya da satılıyor. Bu devir ve satışlarda siyasi akrabalıkların etkisi de belli oluyor.

Özelleştirmelerin bir boyutu da, Serkan'ın konusu da olan işsizlik boyutu; yani kapatılan fabrikalarla birlikte işsizlik de ciddi anlamda sorun olmaya başlıyor.

1999 büyük Marmara depremi tam da bu söylediğimiz politikaları çok daha rahat uygulayabilmek için kritik bir eşik oldu. Kente yaptıkları, yapacakları, yapmayı düşündükleri bütün müdahaleleri meşrulaştırmanın aracı olarak Marmara depremini gösterdiler.

O zamana kadar "küresel kent", "yarışan kent" kavramı üzerinden şekillenen İstanbul'da bundan sonra yapacakları bütün projelerde "depreme karşı güvenli bir kent" in yeniden inşa edilmesi gerekliliği üzerine bir söylem değişikliğine gidildi.

2000'li yıllarda, yani hemen depremin ardından ve 2017'ye geldiğimizde de bu özelleştirme politikalarının ağırlıklı olarak kent merkezlerinde sürdürüldüğünü görüyoruz.

Hem yerel yönetimlerde, hem merkezi yönetimde kamu ve toplum yararı yerine sermayenin ihtiyaçlarına göre şekillenen bir yapı hüküm sürmeye devam etti. 2002 yılında AKP'nin tek başına iktidara gelmesiyle de planlamadan projeciliğe doğru evrilmiş bir süreçten bahsedebiliriz. AKP'nin açıkladığı vizyon 2023 projeleri, mega projelerin en önemli kaynaklarından biriydi. Bu doğrultuda özelleştirmelerin hızlandığını, kentsel dönüşüm projeleriyle yoksul sınıfların yaşam alanları üzerindeki baskıların artırıldığını, kent merkezlerinde kalan gecekondu mahallelerinde yapılan projelerle buradaki insanların sürgün edildiğini görüyoruz. O dönemlerde bunu soylulaştırma diye tarif etmiştik.

Yine sanayiden tasfiye edilen alanların büyük iş merkezi, konut, AVM komplekslerine dönüştüğünü, büyük ölçekli konut projelerinin özendirildiğini ve baş döndürücü bir hızla da mekânsal olarak İstanbul'un değiştiğini görüyoruz. Bütün bu uygulamaların sonucunda oluşmaya başlayan yeni zengin ve yoksul topluluklar, toplum içerisinde bir gerilim yarattı. Yapılan bütün bu uygulamalar

yaşam alanlarımıza, alışkanlıklarımıza, değerlerimize, kent hafızasına ve kendi hafızalarımıza da ciddi anlamda bir darbe indirdi diyebiliriz.

Konuşmamın başında bahsettim, 2005 kritik bir eşik; gayrimenkul Fuarında Kadir Topbaş'ın görücüye çıkarttığı projelerden ikisi Galataport ve Haydarpaşa Port'tu.

Bir eşik de 2005 yılında Mimarlar Odasının İstanbul'da ev sahipliği yaptığı Uluslararası Mimarlar Birliği Kongresi. Bu kongre sürecinde İstanbul; uluslararası pek çok mimara ev sahipliği yapmıştı. Kongre sürecinde konuk edilen star mimarlara üç proje sipariş edildi. Biri Zaha Hadid'in Kartal Merkez Projesi, ikincisi Tago Mimarlık tarafından hazırlanan Maltepe'deki sanayi yapılarının, fabrika alanlarının olduğu dönüşüm projesi, üçüncüsü de Küçükçekmece'deki kentsel dönüşüm projesi.

2007 yılında İstanbul, 2010 yılı için Avrupa Kültür Başkenti olarak ilan edildi. Bununla bağlantılı olarak İstanbul'da bulunan gecekondu mahalleleri üzerindeki baskılar ciddi anlamda arttı. Bu alanlardaki dönüşüm uygulamalarının önündeki engelleri kaldırabilmek için gecekondu mahalleleri İstanbul'un genelinde suçla tarif edilmeye başlandı. Sulukule bunlardan biri. Bir tarafta Fener, Balat, Ayvansaray, diğer tarafta Başibüyük, Gülsuyu, Gülensu mahalleleri için aynı şeyleri söyleyebiliriz. Bunların üzerindeki baskıların tırmandığı bir dönem 2010 süreci. Diğer yandan da İstanbul, kültür başkenti olduğu için büyük kongre merkezleri, festivallerin yapılabileceği alanlar ve AKM'nin restorasyonu (aslında o dönemde konuşulan şey restore edilmesi idi) gibi projeler de gündeme gelmeye başladı.

2009 yılına geldiğimizde Metropoliten Planlama Merkezinde kalabalık bir ekip ile İstanbul Çevre Düzeni Planı yapıldı. Temel ilke olarak Avrupa yakasındaki iş aksı yani Maslak aksının alternatifi olarak Anadolu yakasında ağırlıklı olarak fabrika alanlarının olduğu Kartal aksının ve Ataşehir'in merkezi iş alanı olarak yeniden planlandığını görüyoruz.

Bu arada daha önce proje olarak hazırlanan Galataport ve Haydarpaşa Port'un da 1/100.000'lik planın içerisinde yer aldığını görüyoruz. Ancak İstanbul'un kuzeyi için son derece sakıncalı olan, kuzey ormanlarını yok eden 3. Köprü, 3. Havaalanı, Avrasya Tüneli, Kanal İstanbul gibi büyük mega projelerin hiçbiri de 1/100.000'lik planda yer almamıştı.

Ekim 2009'da Kalkınma Bankası tarafından İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Strateji ve Eylem Planı yayınlandı. Bu belgede "İstanbul öncelikle bölgesel, nihai olarak da küresel finans merkezi olacaktır" denilmektedir. Öncelikli 16. maddeye göre de İstanbul'da yaşam kalitesi, güvenlik ve ulaşım imkânları artırılacak, finansal kuruluşların altyapı ihtiyaçlarını karşılayacak fiziksel koşullar sağlanacaktır. Gerekli ofis ve konut stokunun oluşturulmasına yönelik olarak finansal kuruluşların kümeleneyeceği ve çalışanlarının ikamet edeceği bölgelerde deprem ve güvenlik risklerini minimize edecek yapı teknolojileri kullanılacak, yeni teknolojileri kapsayan gayrimenkul yatırımları oluşturularak şehrin yaşam kalitesi yükseltilecektir.

Bu da yaşam kalitesi kavramıyla aslında yapılanların bir şekilde şirin gösterilmesi çabasıdır.

2011 yılı Kanun Hükmünde Kararnameler süreci. Bizim için önemlisi de 644 sayılı KHK ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığının kurulması. Bu dönemde her türlü yasal düzenleme KHK'larla yapılmaya başlandı. Türkiye'nin neredeyse bütün yapısal değişiklikleri KHK'larla yapıldı. Çevre Şehircilik Bakanlığının sınırsız yetkisiyle hem ilçe belediyelerinin, hem büyükşehir belediyelerinin yetkileri ciddi anlamda bypass edildi. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı planlama süreçlerinde çok aktif rol almaya başladı. Yine bu dönemlerde Bakanlar Kurulu kararlarıyla riskli alanlar ilan edilmeye başlandı. Kartal, Cevizli'de minibus caddesi üzerindeki bir parselden örnek vereyim. Üzerinde 2 ya da 3 blok olan 4000 m²'lik bu parsel Kiler Grubuna aitti. Önce riskli alan ilan edildi. Emsali 1,75'ti. Sonra Çevre Şehircilik Bakanlığı aynı anda hem 1/5000'lik, hem 1/1000'lik plan tadilatlarını yaptı, emsali 2,5 oldu. Yine bu arada Yenikapı ve Maltepe sahil dolguları gündemimize girmeye başladı. Yaklaşık 750.000 m²'lik bir Yenikapı dolgusu, 1.200.000 m² büyüklüğünde de Maltepe dolguları karşımıza çıktı.

Yine bu süreçlerde; meslek odaları olarak dört kez dava açıp iptal ettirdiğimiz Kartal Merkez Planlarının bir parçasında, sahilde eski Yunus Çimento Fabrikasının olduğu parselde, Çevre Şehircilik Bakanlığı bir plan tadilatı yaptı ve şu anda İstanbul marina projesinin yükseldiği yaklaşık 43 katlı 5 adet blokun yapılmasının yolunu açtı.

Küçükyalı Karayolları arazisi, karayollarının özelleştirilmesinden sonra yeni bir imar planı yapılarak ihaleye çıktı ve satışı yapıldı. Neredeyse 10 emsal kullanıldı burada, yapılaşma alanı 68.000 m², ticaret+konut 1,8 emsalle yapılaşmaya açıldı, 650.000 m²'lik ruhsat verildi. Müthiş bir "başarı" bu.

2013 yılında torba yasalar süreci var. Bu torba yasalar imar mevzuatıyla ve kentin planlama süreçleriyle yakından ilişkiliydi. Özellikle 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu değişikliği, yine 3194 sayılı İmar Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu, Yapı Denetim Kanunu, Mera Kanunu, (mera alanları kentsel dönüşümün rezerv alanları olarak tariflenmeye başlanmıştı) Kamulaştırma, kadastro, tarım, iskân, Devlet Memurları Kanunu, Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu, Bilgi Edinme Kanunu da dahil olmak üzere 2013 yılının bu torba yasasında yaklaşık olarak 47 kanun ve kanun hükmünde kararnamede değişiklik yapıldı.

2013 yılında Çevre Şehircilik Bakanlığı 1 Haziran ve 8 Eylül'de iki defa planlı alanlar tip imar yönetmeliğini yayınladı. Hiçbir bölgesel farklılık gözetmeyen, Türkiye'nin her yerinde inşaat süreçleriyle ilgili aynı kuralları getiren bir yönetmelikten bahsediyoruz. İstanbul için de, Türkiye geneli için de aynı yönetmelik zorunlu hale geldi.

Birbirine benzeyen yöreyle hiçbir alakası olmayan, İstanbul'da da dursa, Erzurum'da da dursa, Konya'da da dursa aynı bina olan bu tür binaların neredeyse bu tek tipleşme sürecine doğru evrilmesi için bu yönetmelikler çıkartıldı

Toplu Konut İdaresi tarafından yapılan konut projelerinde bunu çok sık gördük. İnceleyen vardır, serbest çalışan arkadaşlar da bu yönetmelikleri iyi bilirler. Ne insana, ne mekâna, ne de aslında doğaya dair tek satır laf yoktur bu yönetmeliklerde. İki şey çok önemlidir; binalar ve araçlar. Yani, yeşil alanların tamamının altının otopark yapılması, parkların altının otopark yapılması, inşaat alanlarının artırılması yönünde ciddi anlamda çaba sarf ettiklerini görüyoruz.

Bir eşik de 2016 yılına geldiğimizde 15 Temmuz darbe girişimi. İki yönlü sonucu oldu bunun; birincisi OHAL ilanı ve arkasından kanun hükmünde kararname süreçleriyle bütün muhalefete, medyaya, akademik çevreye, her türlü ortama müdahale etme, ikincisi de askeri alanların şehrin içerisinden çıkartılması. Askeri alanların ve kullanılan binaların neredeyse tamamının satıldığını görüyoruz.

Ölçek kavramı önemli. Büyük adliye yapıları, şehir hastaneleri, büyük alışveriş merkezleri, büyük rezidans kompleksleri, yüksek yapılar, bir meziyet ve övünç vesilesi gibi insanlara dayatılmaya başlandı. Üretimden kopmuş, sadece tüketen, toplumu da sadece tüketime yönlendiren bir anlayışla, bu mega projeler, bir kalkınma modeli gibi sunulmaya başlandı. Üstelik bunların zararlarının da devlet tarafından karşılanması garantisi verilerek, bu projeler, devlet tarafından da teşvik edilmeye başlandı. Varlık fonu bu anlamda onlar için tam bir can kurtarıcı oldu.

Şöyle bir bilgisini verip geçeyim hızlı bir şekilde, 3. Köprü Yavuz Sultan Selim Köprüsünden bahsettik. Sabiha Gökçen'den, Gebze'den, Yavuz Sultan Selim Köprüsü'ne kadar yeni bir hızlı tren projesi var. Şu anda ÇED süreci başladı, Bu büyük ulaşım projelerinin hiçbirinin 1/100.000'lik planda yer almaması, böyle projeden plana evrilmesi süreciyle ilgili ciddi sıkıntılarımız var. Baktığımız zaman çok iyi bildiğimiz Sancaktepe, Maltepe, Bakkalköy Bölge Parkı, Çavuşbaşı, Beykoz ve Polonezköy ormanlarının içinden geçen projenin raporu şu anda internet sayfasında da var, ilgilenen arkadaşlar oradan da bakabilirler. Kimi yerlerden viyadük olarak, kimi yerlerden tüp içerisinde geçeceği söyleniyor.

Bu arada da şöyle bir bilgi de var, bu da Büyükşehir Belediyesinin bir yayını: "14 hafriyat alanından 7'si yüzde 99 dolmuş durumdadır" . Korkarım bundan sonra kıyılardaki dolgular daha da artacaktır.

Çok uzatmak istemiyorum, ama sonuç olarak bütün bu mega projelerin karşısında yerelde pek çok dinamikler, dayanışma grupları var. Bizlerin artık bu dayanışmalarla omuz omuza büyük bir İstanbul dayanışmasını yeniden örgütlememiz gerekiyor. Bu konuda hepimize büyük bir iş düşüyor.

Sabrınız için çok teşekkür ediyorum.

Tayfun Kahraman

Biz teşekkür ediyoruz Esin Hanıma, genel çerçeveyi bize çizdi. Şimdi hızlıca Güngör Hocama dönüyorum. Hocam, buyurun.

İstanbul İçin Kimliğine Saygılı Bir Ulaştırma Politikası Gerekli

Güngör Evren

Sayın Başkan, değerli izleyiciler; hepinizi sevgi ve saygıyla selamlayarak başlamak istiyorum. Öğleden sonranın bu saatinde herhalde epeyce yorulunuz. Bu noktada en iyi davranışın süremi aşmadan konuşmamı bitirmek olacağını düşünüyorum.

Öncelikle şunu söyleyeyim, bu sunum benim için özel bir anlam taşıyor. Özel nitelikte, çünkü çalışmaya başlarken kendime, bugüne kadar söylediklerimin hiçbirinin anlamının kalmadığını duyumsayan ve İstanbul'a karşı yapılan olağanüstü haksızlıklar karşısında çaresiz kalan ve utanç duyan bir insanın duygusallığıyla yaklaştım. Duygusallıkla bilimsellik yan yana olmuyor değerli arkadaşlarım, işin içinden çıkamadım. Zorlandığımı söyleyebilirim. Bu duygularla başlamama rağmen yine de bilimsel ve sistematik bir çerçeve çizmeye çalıştım.

Sunumumun amaç ve kapsamı “nereden nereye geldik ve bugün bu geldiğimiz noktada neler yapabiliriz” çerçevesinde. Fakat baştan önemli bir durum saptaması yapmak gerekli: Bugüne kadar söylediklerimizi yinelemenin artık ne anlamı var, ne de faydası var. Yeni bir şeyler söylemek durumundayız.

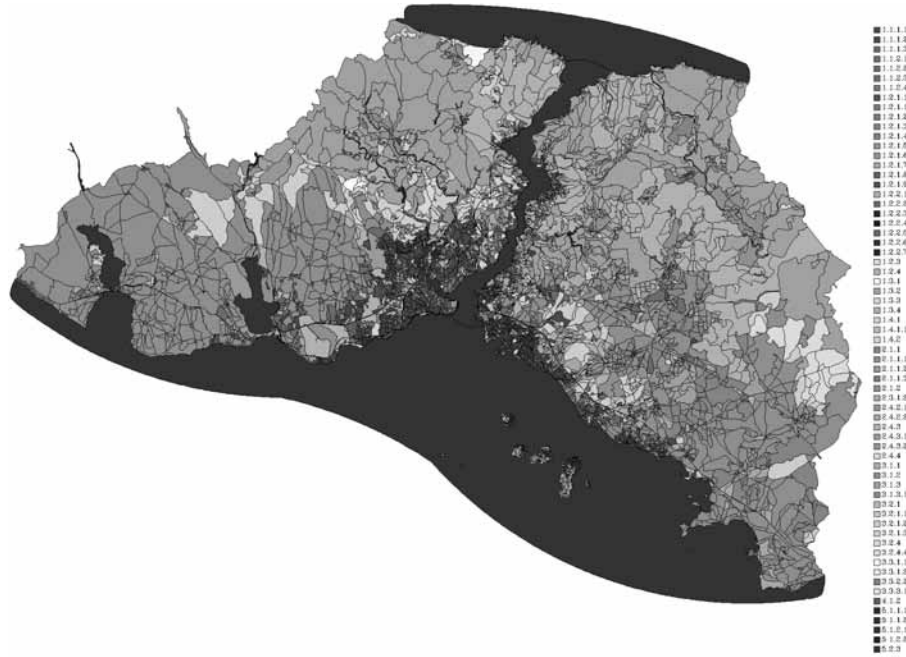
İstanbul'un gelişiminden bahsedeceğim, ama çok kısa olarak. Çünkü benden önceki konuşmalarda İstanbul ve gelişimiyle ilgili çok ayrıntılı bilgiler verildi. Ben ulaştırmanın kent gelişimiyle paralelliği anlamında nasıl bir gelişme olduğunu söylemek için birkaç not eklemek istiyorum. Gökdelenlerle, AVM'lerle ve mega proje denilen yapılarla azmanlaşan bir İstanbul karşısında olduğumuzu vurgulamakta yarar var. Bundan sonra plan karşısında pahalı mega projelerle ve iddiaya göre dünyanın kıskandığı, imrendiği projelerle ilgili birkaç söz söyleyip buradan da bazı çıkarımlar yapmaya çalışacağım.

İstanbul deyince, denizle iç içe, Boğaz'ı, Karadeniz kıyıları, Marmara kıyıları ile olağanüstü güzellikte bir kent canlanıyor hayalimde. Her türlü düşüncüyü ve uygulamayı bu hayale göre geliştirmek gerekiyor. Bu amaçla, plansız günlük kararlara dayalı tekil projelerle çözüme erişilemeyeceği ve planlı gelişmenin zorunluluğu uyarılarını, geçmişten bugüne çokça yaptığımız gibi, bir kez daha yinelemek isterim. Ne var ki, planların yapıldığı günler de oldu, fakat planlar kâğıt üzerinde kaldı, hiçe sayıldı, plan dışı mega projeler ortaya çıktı. Çılgın proje de sırada bekliyor. Plan yararını ve anlamını yitirdi. Bu nedenle yeni düşünceler geliştirmek zorundayız.

İstanbul'un, özellikle ulaşırma açısından gelişimini 19. yüzyılın ilk yarısından başlayarak özetlemek istiyorum. İstanbul esas olarak yayalığa göre gelişmiş bir kent. Zamanla faytonlar ve arabalar devreye giriyor. Denizle ilişki, doğal olarak her zaman var. Kayıkla başlayan, sonra giderek vapur seferleriyle gelişen

deniz ulaşımı İstanbul'da özel bir rol oynuyor. 1870'li yıllarda tünel ve banliyö belirleyici iki gelişme, dolayısıyla İstanbul'un biçimlenmesine önemli katkıları var. 1914'ün önemli gelişmesi elektrikli tramvaylar olmuştur. Bu, kentin yaygınlaşmasına, yayılmasına, dolayısıyla içerilere doğru kaymasına olanak veren bir gelişmedir. 1927'ye gelindiğinde ilk nüfus sayımına göre 680.857'lik bir İstanbul yine de bir yaya kentidir, araçlı yolculukların yüzde 85'i toplu taşımayla gerçekleştiriliyor. 1945 yılına gelindiğinde nüfus artmıştır, ulaşırmada 1801 otomobil bulunmaktadır. Dolmuşu da keşfetmişiz bu arada. Otomobil sayısı 63.000'e erişmiştir, tramvayla 273.000, denizyoluyla 122.000 yolcu taşıyor. Yüzde 46'lık bölümü araçlarla olmak üzere günlük yolculuk 1.255.000 değerine varmıştır. Sirkeci Banliyösü 1956'da, Haydarpasha ise 1969'da elektrikleştirilmiştir. Bu İstanbul'daki ulaşım açısından çok önemli bir gelişmedir.

Maalesef, 1961'de Avrupa yakasında, 1966'da Anadolu yakasında tramvaylar kaldırılmıştır. Bunu ulaştırma adına ilk yanlışlık diye düşünebiliriz. Ardından, doğal olarak, otobüsler çoğaltılmıştır. Tramvay yerine trolleybüs uygulaması düşünülmüş, fakat başarısız olmuştur. Otomobillerle taşıma açısından 60.000 düzeyinde bir otomobil sayısı söz konusudur. 1970 yılına gelindiğinde yolculukların yüzde 69'u araçlı olmak üzere 4.270.000 yolculuk gerçekleştirilmiştir. 1970-1990 döneminin önemli gelişmesi daha önce de söylendiği gibi göçlerle etkilendirilmiştir. Aslında bu göçler 1950'den başlıyor, ama anılan dönemde daha yoğun düzensiz kaçak yapılaşmalar ve gecekondulaşma ile hızlanmıştır. 1973 1. Köprü, 1988 2. Köprü'nün işletmeye açılması ile, çevre yolları çevresindeki kaçak yapılaşmalar kanımca önemli bir kırılma noktasını oluşturmuştur. Sanki İstanbul'un başka ulaşım sorunu yokmuş, bir tek boğazın geçişi sorunmuş gibi bir yaklaşımın ve köprülerin gereksiz yere öne çıkarıldığı bir dönemdir.

Can Yücel'in şu dizelerini bu vesileyle hatırlatmak istiyorum: "Galata Köprüsü tir tir titriyor, bunlar beni de asma köprü yaparlar diye." İş buraya kadar gelmiş durumdaydı. Bir yandan nüfus artışı, öte yandan da sanayinin hızla gelişmesi ve dolayısıyla doğal olarak kentin yayılması sonucunda, yolculuk mesafeleri de uzamış, süreleri de uzamış ve sunulması gereken ulaştırma hizmeti (yolcu kilometre olarak) daha büyük değerlere ulaşmıştır.

Bu durumda yapılması gereken, elbette ki planlara dayanmak ve buna göre ulaştırmanın gereklerini yerine getirmektir. Bu yola girilmediği için maalesef olumsuz gelişmeler birbirini izlemiştir. Ben çoğu zaman sonda söylediğim bir sözü, bu aşamada söyleme gereğini duyuyorum. İstanbul'da yaşanan ulaştırma sorunu başta olmak üzere sorunların tümü göç nedeniyle nüfus baskısı ve sanayi baskısından kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak sorunların çözümünü aslında yalnız İstanbul bağlamında görmek doğru değildir. Ancak, ülke ölçeğinde önlemlerle köklü ve sürdürülebilir çözümler bulunabilir.

İki boğaz köprüsü yapıldı, ne oldu? Bunu Prof. Dr. Orhan Altan'ın, hava fotoğraflarından hazırlamış olduğu iki görselle anlatmak istiyorum. Birinci görselde 1945 yılının İstanbul'undaki (Boğaz köprülerinin yapılmasından önceki) orman ve yerleşim durumu görülmektedir. İkinci görsel de 2000 yılının İstanbul'unda (1973'te Birinci Boğaz Köprüsü'nün, 1988'de İkinci Boğaz Köprüsü'nün işletmeye açılmasından ve etkilerinin ortaya çıkmasından sonra) oluşan görünümü ortaya koymaktadır. 2000 yılı sonrasında buna benzer belgeler var mı, bir şeyler geliştirildi mi diye araştırdığımda maalesef bunun olmadığını gördüm. Son dönemlerde üçüncü köprü'nün yapımı sırasında orman alanlarında yapılmış tahribatı gösteren hava fotoğrafları var. Bunların ortaya koyduğu hazin görüntüler gerçekten üzüntü vericidir.

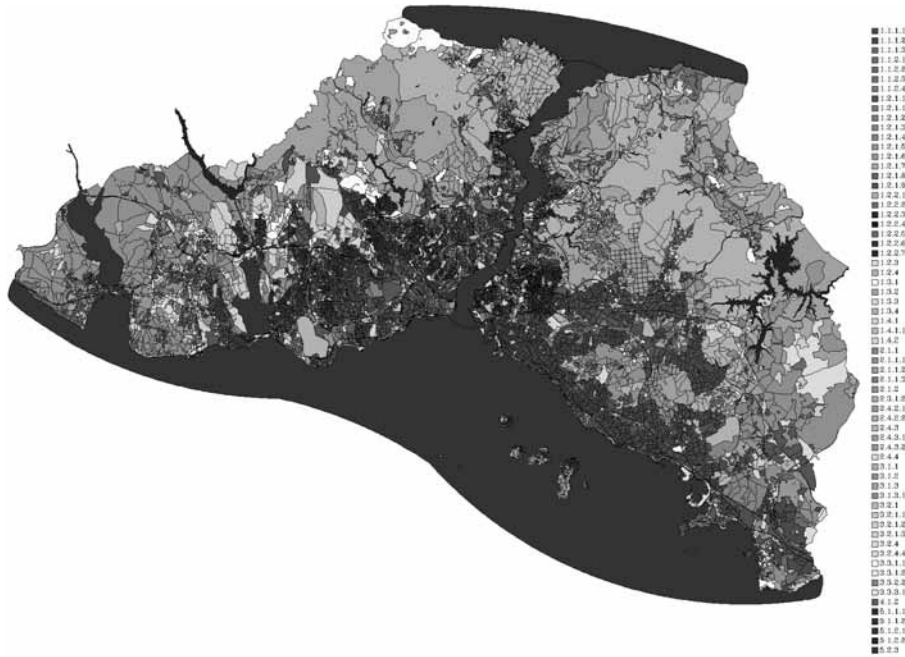
İstanbul'da göçlerden sonra günümüzde gökdelenler, AVM'ler, rezidanslar dolayısıyla yeni bir eşiğe varılmıştır. Bu aşama İstanbul'un kimliğine karşı saldırıların başlangıcıdır. Bu gelişmelerden ulaştırmanın etkilenmemesini düşüneyiz elbette ki. Yüksek yapıların yoğunlaşma eğiliminin başladığı dönemde bazı arkadaşlarımla beraber bunun ulaştırma açısından da ciddi sorunlar yaratacağını somut değerlendirmelerle açıklamıştık. Hatta "metro yapılsa bile sorunların çözülemeyeceğini" belirtmiştik, ama dinleyen olmadı. Gökdelenler yükselsin, ulaştırmasını sonra düşünerüz anlayışını sürdürdüler. Boğaz köprüleri ve bunlara bağlı çevreyolları, dolayısıyla çevreyi tahrip eden kaçak yapılaşmalar, plansız ulaştırma yatırımlarının olumsuz etkileri olarak ortaya çıkmıştır. Bir başka anlatımla, maalesef ulaştırma da bu olumsuz gelişmelere katkı yapmıştır. Çünkü ulaştırmanın iki yönlü bir etkisi var: Bir yandan oluşmuş bir arazi kullanımına ulaşım olanağı sağlamak, bir yandan da ulaşım ile beraber yeni yerleşimleri geliştirmek.

Bunları geçelim ve son dönemin gelişmelerine geelim. Bu gelişmeler, inşaat yapmaya yönelik heves dolayısıyla bir alan arayışı, bulunan arsalar yetmediği zaman dikey olarak yükselmek, o da yetmediği zaman ise Karadeniz sahilinde iki yakada birer kent oluşturmaya kadar gidiyor. Bu, İstanbul adına akıl almaz bir talihsizlik olacaktır. Kentsel dönüşümün de bu anlamda belirli ölçülerde çözüm üretmekte olduğu söylenebilir.

Kentsel gelişme elbette ki ulaştırmada birtakım ihtiyaçların ortaya çıkmasını doğurur ve dolayısıyla buna karşı önlemler almak gerekir. Arazi kullanım kararlarıyla birlikte ulaştırma çözümlerini de geliştirmedeğiniz zaman neredeyse çözümü olanaksız denilebilecek sorunlarla karşılaşmak kaçınılmaz oluyor. Bugün yaşadığımız biraz da budur. Olayı kent planları bütünlüğü içerisinde değerlendirmek ve dolayısıyla kenti bir bütün olarak algılayarak geliştirmek gerekiyor.

Bu aşamada 1/100.000 ölçekli planlama çalışmalarını dikkatle değerlendirmek gerekiyor: 2009 planı bu çalışmanın ürünüdür. Bütün planlar gibi bu plan da eleştirilebilir. Daha iyisini istemek çok doğaldır. Ancak 1/100.000 ölçekli bu 2009 planının iyi bir plan olduğunu, keşke uygulanabilseydi bugünün olumsuzluklarının yaşanmayacağını ifade etmek isterim. Bu planın uygulanmaması bir talihsizlik olmuştur. Bu planın yaptırılıp insanlara emek harcatıp epeyce de para harcandıktan sonra bir kenara bırakılması, çok yönlü olumsuzlukları olan bir olaydır. Daha plan başlamadan birtakım müdahaleler söz konusu olmuştur. Oysa bu, İstanbul'un ve dolayısıyla İstanbul ulaştırmasının planlı bir gelişme yoluna girmesinin başlangıcı olabilirdi ve İstanbul için de çok hayırlı olurdu. Maalesef olmadı. Yeditepe'ye yedi tünelle başladı aykırı davranışlar. Daha da kötüsü plan bittikten sonra üçüncü köprü diye tutturuldu. Anlaşılmaz bir ısrarla üçüncü köprü üzerinde duruldu ve sonuca gidildi. Plan için yüzlerce bilim insanı ve uzman çalışıyordu. Sonunda Belediye Meclisinde oy birliğiyle onaylandı. Ne yazık ki bu plan şu anda geçersiz. Onun yerini plansız uygulamalar aldı. Bu durum İstanbul'a yapılabilecek en büyük haksızlıktır. Kişisel olarak tepkim ve duygusal yaklaşımım bundan kaynaklanıyor.

Plan dışı yatırımlar: Üçüncü köprü, üçüncü havaalanı ve planın belki de en önemli parçası olan Marmaray tamamlanmadan, yapımı engellenircesine aktsatılırken onunla hemen hemen aynı koridorda yapılarak tamamlanan Avrasya

Tüneli. Avrasya Tüneliyle ulaştırma stratejilerinin tamamen bozulması sonucu ortaya çıktı. Marmaray dolayısıyla banliyöler yıllardır kapalı. Oysa çok ciddi hizmet veren ulaştırma bileşenleriydi bunlar. Ama şu anda hâlâ ortada yok. Bunun paralelinde üçüncü köprü de bitti, Avrasya Tüneli de bitti. Onlar işletmedeler, ama en önemli diye saydığımız, planda da var olan Marmaray Projesi bir türlü sonuçlanmadı, sonuçlanamadı. Şimdi Kanal İstanbul sırada, onun için doğrusu ne söyleyeceğimi bilemiyorum.

İstanbul için geline bu noktanın artık ihanet aşaması olduğunu en sorumlu makamlar ifade etmektedirler. Bundan sonra plan, planlı gelişme söylemlerini sürdürmenin faydasını ve anlamını irdelememiz ve yeni anlayış ve görüşler geliştirmemiz gerekiyor artık. Bu aşamada bazı gerçekleri de anımsamakta yarar var. Aslında Boğaz geçişi köprülerle iki yaka arasındaki nüfus ve istihdam dengesinin bozulmasından kaynaklanan, bir bakıma ortaya çıkarılan bir sorundur. Üçüncü köprü yapılan kadar Boğaz geçişinin İstanbul yolculuklarındaki payı azalmıştır; 1990'ların sonlarında yüzde 11 dolayındayken 2007'lerde yüzde 5'lere varmış, günümüzde, belki daha da düşmüştür. Ama 3. Köprü ile bundan sonra artacağını düşünebiliriz. Deniz ulaşımının hep göz ardı edilmesi konunun temel yanlışlarından birini oluşturmaktadır. Gerçekten deniz ulaşımından gereğince ve yeterince yararlanmayan İstanbul eksiktir. Çünkü deniz İstanbul için ulaştırmadan da ötede bir şeydir. Onu ulaştırma için tüm kapasitesiyle değerlendirmek ise, hiçbir şekilde, göz ardı edilemeyecek bir zorunluluktur.

İstanbul'un denizi, Boğaz'ı kimliğinin en önemli parçasıdır. Bunu da daha çok şiirlerde ve şarkılarda buluyoruz. Bakın, Naşide Göktürk ne diyor: "Topla kendini topla / vururum seni İstanbul / vururum en yeşil baharından / Kız Kulenden, Aşiyân'dan, Bebek'ten / denizinden vururum seni masmavi kanarsın / masmavi ağlarım sana / kendini vurdurma bana / topla kendini topla kendini şehir-i İstanbul." Nazım Hikmet ise "Başım köpük köpük bulut / içim dışım deniz / ben bir ceviz ağacıym Gülhane Parkında / budak budak, şerham şerham ihtiyar bir ceviz / Ne sen bunun farkındasın/ ne polis farkında" dizeleriyle denizle özdeşleşiyor. Nedim de "Bir gevher-i yek-pâre iki bahr arasında / Hurşîd-i cihan-tâb ile tartılsa sezadır" diyor. Bu dizelerin günümüz Türkçesiyle anlatımı şöyle: "İki deniz arasında tek bir elmas parçası gibidir, cihanı aydınlatan güneşle tartılmaya layıktır." Şimdi böyle şiirler yazılıyor mu acaba İstanbul için, bundan sonra yazılabilir mi? İstanbul'u böylece duyumsamadan onun için yapılacakların eksik kalacağını düşünüyorum.

Şimdi artık kentsel ulaştırmanın özüne gelirse; asıl olan, başta da söylediğim gibi tüm öğeleriyle, tüm içerdikleriyle, bütünlük içinde kentin gelişmesinin sağlanmasıdır. Bu bağlamda İstanbul için şunu söylemek gerekir: Ulaştırma sorunu yok, bir İstanbul sorunu var, her şeyiyle İstanbul sorunu. İstanbul sorunu içinde de ulaştırma sorunu var. İstanbul'un gelişimiyle beraber ulaştırmasını da İstanbul'a yaraşır biçimde çözmemiz gerekiyor. İstanbul'da ve büyük kentlerde temel sorun otomobil kullanımı, kent ile otomobil uyumsuzluğudur. İstanbul'da bu sorun hat safhadadır. Çünkü toplu taşıma yetersizdir, trafikte küçük araçlar yoğundur. Özetlemek gerekirse, İstanbul'da yaşanan ulaştırma sorunu en başta plansızlık, bütün sorunların kaynağı olarak da kötü yönetimdir. Yaşananlardan sonra İstanbul

için kentsel ulaştırmayı yönlendiren temel ilkelerin önüne geçmesi gereken yeni anlayışı vurgulamak istiyorum: Artık yeni yatırım değil, var olanları iyi değerlendirmenin zamanıdır. Yeni yatırımlar raylı sistem ve denizyolu ile sınırlanmalıdır. Bu anlayışı desteklediğini düşündüğüm OECD ülkeleriyle ilgili olarak bir uzmanlar grubunun karayolu yatırımlarına ilişkin görüşünü paylaşmak istiyorum:

“Büyük kentlerde ve metropollerde karayolları kapasitesini artıran yapımlar insanların otomobillerini daha çok kullanmalarını teşvik etmekte, fakat özellikle pik saatlerde tıkanmayı azaltamamaktadır. Büyük bir kentte yeni bir yol açıldığında çabuk doyumluğa erişmektedir. En geniş karayolu ağına sahip kentsel bölgeler bile önemli tıkanma düzeylerini yaşamaktadır. Tıkanma sorunlarını özellikle Avrupa’da bu tarzda azaltma girişimleri kentleri tamamen tanınmaz hale getirebilirler. Yeni yollarla tıkanma sorununu çözme girişiminin bedeli çok ağır olduğu gibi tıkanmaları da gideremez. Eğer tıkanmayı yaşayan kentlerde talebin artışına paralel olarak yolların kapasitesini artırmak için hiçbir şey ya da kayda değer bir şey yapılmazsa, bu kentler bu yüzden felç olmaz; kişiler ve kurumlar kendilerini duruma uyarlarlar. Kullanıcılar ya kullandıkları ulaştırma türlerini ya da gidecekleri yeri değiştirirler. Kurumlar eğer olanakları varsa kendilerine uygun olmayan yerlerde yerleşmezler.”

Bu söylem Avrupa Kentsel Şartı’ndaki, kentlerde ya otomobili ya da kenti tercih etme noktasında olduğumuz ifadesi ile de paralellik taşımaktadır. Gerçekten eğer İstanbul’a bu büyük karayolu yatırımları yapılmasa İstanbul hiçbir şey kaybetmez, ama bu tür yatırımlar İstanbul’un kimliğini kaybetmesine neden olacak noktadadır.

Kentler zorunlu yolculukları sağlayacak ve tarihi bölgelerin ve trafiğe karşı aşırı duyarlı diğer yerlerin korunmasına olanak verecek nitelikte bir karayolu ağına sahip olmalıdır. Sorunun çözümü için demiryolu ve denizyolu ağırlıklı toplu taşımanın iyileştirilmesi, kullanılabilecek başlıca ve en iyi araçtır. Bu kadar. İstanbul’un gelişimi için söylenen, özellikle kuzeydeki ormanlarımızı, soluk alma güvencemizi, su havzalarını koruyacak kırmızı çizgi çok çok önemliydi. O çizgidenerek İstanbul’un yitilmesi yönünde maalesef çok olumsuz bir adım atılmıştır.

Bunlardan ne sonuç çıkaracağız şimdi? İnsanlar oturmuşlar, plan yaptırmışlar, yüzlerce uzman çalışmış, milyonlarca lira harcanmış, sonra bu planı kenara koymuşlar ve İstanbul’u İstanbul olmaktan çıkaracak, adına mega proje dedikleri ve dünyanın da kışkırdığını sandıkları plan dışı işler yapmışlar ve yapıyorlar. Yıllardır ulaştırma adına plansız günlük kararlarla ya da siyasal beklentilerle yönlendirilen gelişmeler yaşanmıştır. “Ulaştırma sorunlarını çözmek”ten “bazı yatırımları gerçekleştirmek” anlaşılmıştır. Böylesine yanlış bir anlayış ve uygulama karşısında insan çaresizlik duygusuna kapılıyor.

Açıklanan yanlış anlayış ve yaklaşımla, ne denli büyük yatırımlar yapılırsa yapılsın, olumlu sonuçlara varılması beklenemez. Bu nedenle sürekli plansızlıktan yakındık, planlı gelişme gerektiğini söyledik, plan dedik, plan istedik. Ama “plan isteniyorsa işte plan” dercesine plan yapıldı, ama planlama sürecinde bile plan dışı davranma alışkanlığı sürdü. Plan stratejilerinin ve plan kararlarının belirlendiği aşamalarda plan dışı girişimler daha da korkutucuydu. TEM’in

kuzeyinde yerleşim, ulaşım yapılarının engellenmesi umursanmadı. Oysa bu, plan stratejisinin temel kararlarından biri idi. Ayrıca unutulmamalıdır ki, plan stratejileri kent yönetiminin Anayasasıdır. Stratejilerden biri de Boğaz geçişi karayolu yatırım ve uygulamalarından kaçınılmasını öngörüyordu. Bu stratejiler de kulak arkası edildi. Buna karşılık planda bulunmayan üçüncü köprü, “dünyanın en geniş köprüsüdür, ayak yükseklikleri dünyada bir tanedir” özellikleriyle savunuldu. 3. Havaalanı Silivri’de iken, çok yüksek kapasitesi ve maliyetiyle öğünülerek kararlaştırıldı. Plandaki Marmaray yapımı sürüncemede kalırken plan dışı Avrasya Tüneli yapıldı.

Plan yapılmadı, plan yapıldı ama uyulmadı, göstermelik yapıp unutilan bir belge sayıldı. Onun yerine planın, yani onu hazırlayan yüzlerce uzmanın akıl edemediği yatırımlar yaptılar ve bu yatırımlarla övünülüyor.

Nedir bu yatırımlar? Ulaştırma yatırımlarından söz ediyoruz. Üçüncü köprü-nün ulaştırma katkısı nedir? Bana ne genişliğinden, ayağının yüksekliğinden! Üçüncü havaalanının ulaştırmadaki rolü nedir? Dünyanın en büyük kapasiteli havaalanı olmak, hele en pahalısı olmak önemli midir? Dünyada yılda 150.000.000 yolcu kapasitesi olan bir havaalanı gerçekten yok, doğru. Ama talebi var mı? Marmaray, planda yeri olan bir yatırım; etüt ve projesi var. İstanbul sabırsızlıkla bekliyor. Hatta bir iddiaya göre Türkiye ve Avrupa-Asya demiryolu bağlantısı için önemli hizmetler verecek. Bütün bunlara rağmen Marmaray hâlâ sürüncemede... Bir de çılgın proje var, Kanal İstanbul. Akıllılarından ne bulduk ki çılgını kim bilir neler getirir?

Bütün bu anlatımlardan sonra haklı bir soru gelebilir. Ne yapmalıyız? Ne yapalım? Yine de plan, etüt, proje, hesap-kitap peşinde olacağız. Elbette ki plan yalnız büyük ve pahalı yatırım kararları için hazırlanmaz. Küçük yatırımlar, mevcut altyapıyı en etkin koşullarda değerlendirmek, her türlü işletme kararları ve yatırım gerektirmeyen önlemler için de plana ihtiyaç vardır. Kesin olan bir şey var, İstanbul’un hak etmediği olumsuz gelişmelere kesinlikle dur deme zamanı gelmiş geçmiştir.

AVM’ler, rezidanslar, kıyılan ormanlar, dolayısıyla solunamaz havamız, gürültü, kirlenen sular... İstanbul gerçekten yoruldu, bitkin düştü. Biraz bu kenti rahat bırakalım, bu dünya güzeli kenti daha fazla yıpratmamak adına lütfen onu daha fazla rahatsız etmeyelim. Rahat bırakalım ki, biraz soluklansın, biraz huzur bulsun.

Bundan sonra yapılacak şey, var olan yollarımızı iyileştirmek ve en etkin şekilde kullanımını sağlamak, aktarma noktalarını, yani bir taşıma türünden diğerine geçişi kolaylaştıracak düzenlemeleri sağlamaktır. Türler arası aktarmaları doğru şekilde gerçekleştirerek sistemin bütünlüğünü sağlamak adına yapılmış fazla bir şey yoktur. Belki de İstanbul’da, ilk düzenlenmesi gereken budur. Siz bir tek araçla bir yerden bir yere gidemezsiniz, bir aktarma yapacaksınız, ama bu aktarmanın insani ölçülerde olması gerek, en rahat şekilde olması gerek. Ancak bu konunun ciddiye alındığı söylenemez. Ayrıca bisiklet kullanımı fırsatlarını değerlendirmek çok önemlidir. İstanbul’da bisiklet olmaz diye bir şey yok.

Raylı sistemlere öncelik verilmesi ve olabildiğince hızla tamamlaması zorunludur. En önemlisi yayalığı ciddiye alarak ve insana saygının gereği olarak genci, yaşlısı, çocuğu, çocuklusu, hamilesiyle tüm yayalara rahat ve keyifle yürüyecekleri düzenlemelerin yapılmasıdır. Önce ben kendi adıma yayalık hakkıma saygı duyulmasını istiyorum. Çünkü yaya olarak aşağılandığım hissediyorum. Özellikle engelliler için gerekli düzenlemelerin gereğince gerçekleştirilmesi ve yaygınlaştırılması temel politikalardan birisi olmalıdır. Yaşama yansıtılmalıdır.

Büyük paralar harcamadan yapılacak yararlı işler vardır. Bu işlere yönelmekte büyük yararlar bulunmaktadır. Mega projelerden çektiğimiz, daha doğrusu İstanbul'un çektiği artık yeter.

Dinlediğiniz için teşekkür ederim. Hepinize saygılar ve sevgiler sunuyorum.

Tayfun Kahraman

Hocam, teşekkürler. Meryem Hanım söz sizde.

Köprüden Önce Son Çıkış; İstanbul'da Mega Projeler

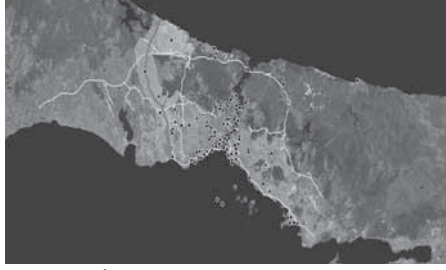
Meryem Kayan

Herkese merhaba, ben de öncelikli olarak Çevre Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi adına hepinizi saygıyla selamlıyorum. Katıldığınız için hepinize çok teşekkürler ve ayrıca da sabrınız için ekstra teşekkür etmek istiyorum. Bu saate kadar hâlâ salonun bu denli dolu olması gerçekten İstanbul'un hepimiz için bitmeyen bir dert, kaygı ve özlem olduğunun aşikâr göstergesi.

Ben mega projelerle ilgili çok küçük bir sunum yapacağım, vaktinizi de çok fazla almayacağım. Çünkü benden mega projelerle ilgili sunum yapmam istendiğinde artık söylenecek ne kaldı dedim. İnanın, şu sunumu kırk kere silip kırk kere baştan yapma gibi bir süreç içerisine girdim. Çünkü sayısız meslek odası, sivil toplum örgütü, akademisyen bu çokça ismini kullandığımız mega projelerle ilgili sayısız görüş, sayısız teknik rapor, bilimsel rapor hazırladılar. Bunlar kamuoyuna mümkün olduğu kadar duyurulmaya çalışıldı. Sonuçlarından bahsedildi, etkilerinden bahsedildi, ama ısrarla ve ısrarla bu projelerin yapımı maalesef devam ediyor, bir kısmı bitirildi ve bizi, kötümser olmak istemiyorum ama açıkçası bu hızla devam edilirse, çok da iyi bir İstanbul beklemiyor.

Öncelikle bu haritayı göstermek istiyorum. (Resim 1) Bu haritayı İstanbul Serbest Mimarlar Derneği'nin hazırladığı megaprojeleristanbul.com adresinden aldım. Burada İstanbul için düşünülen mega projelerin yerleştirildiği noktaları görüyorsunuz. Bunların tabii bazıları birbirinin arkasına girmiş, tek tek açtığınız zaman İstanbul için düşünülen yüzlerce proje görülüyor ve her biri kendi başı-

Resim 1. İstanbul'da megaprojelerin yerleştirildiği noktalar. (megaprojeleristanbul.com)

Resim 2. İstanbul ilçeler haritası.

2012 yılı Google Earth görüntüsü

Resim 3. İstanbul Kuzeyi, Google Earth, 2012.

2013 yılı Google Earth görüntüsü

Resim 4. İstanbul Kuzeyi, Google Earth, 2013.

2015 yılı Google Earth görüntüsü

Resim 5. İstanbul Kuzeyi, Google Earth, 2015.

2017 yılı Google Earth görüntüsü

Resim 6. İstanbul Kuzeyi, Google Earth, 2017.

na bir mega proje demek. Yat limanlarından marinalara, deniz dolgu alanlarından kentsel dönüşüm projelerine çokça büyük projenin, biten, devam eden ve planlanan, olduğunu görüyoruz.

Bu ikinci slaydı (İstanbul'un ilçe bazlı siyasi haritası) özellikle koydum. (Resim 2) Ben Marmara'yı şöyle değerlendiriyorum: Gözden çıkarılmış deniz. Hakikaten bu projeler sonrasında Marmara'yla ilgili düşüncelerin bu olduğunu düşünüyorum. Çünkü burada özellikle Marmara kıyı çizgisi boyunca yapılan projelerin dışında da –tabii özellikle orman alanlarının, su havzalarının yoğun olduğu kuzey kısmına eğilimle beraber– ekosistem üzerinde yapılan tahribat ya da değişiklikle beraber, aslında özellikle eski İstanbul ya da Tarihi Yarımada dediğimiz alanda da çok ciddi anlamda değişikliğin ve yapılaşmanın olduğunu görüyoruz. Bu da bize İstanbul'un ekosistemi ile birlikte kültürel olarak da değiştiğini/değişeceğini ve tahrip edildiğini/edileceğini gösteriyor.

Resim 7.

Resim 8.

Resim 9.

Resim 10.

ÇED'inde
657.950
ağacın
kesileceği ve
1.855.391
ağacın
taşınacağı
belirtilmişti.
Gerçekte
toplamda kaç
ağaç kesildi?
Taşınan
ağaçlar nereye
dikildi?

Bu sayısız projelerin içerisinde sürekli olarak konuştuğumuz, biz İstanbullulara mega projeler olarak sunulan, 3. Köprüyle beraber kuzey Marmara otoyolu, 3. Havalimanı ve elbette bizim kâbusumuz Kanal İstanbul projesi... Bunların diğer projelerden özellikle ayrı tutulması gereken kısmı şurası: Bu projelerin tek başına lokal olarak planlanmamış olmaları dolayısıyla üç büyük İstanbul, yani üç büyük şehir oluşturacakları. O yüzden özellikle önemli. Geldiğimiz aşamada, üzerine yıllardır tartışılan, konuşulan, itirazlara rağmen yapımına başlanan ve hatta büyük oranda tamamlanan bu projelerin etkilerini göstereceğim fotoğraflar koydum. Milyonlarca ağacın kesileceğinden tutun, su havzalarının kirleneceği gibi en basit etkilenecek fonksiyonlar açısından çokça dile getirdik, şimdi bunları da fotoğraflarla görmüş olacağız. Bu projelerle ilgili bilgileri yazdım.

2012 yılında Google Earth'den aldığım bu görüntüde (Resim 3) gördüğünüz gibi hat üzerinde 3. Köprü ve Kuzey Marmara Otoyolu ile ilgili herhangi bir şey görmüyoruz. 2013'e geldiğimiz zaman (Resim 4) kuzey Marmara otoyolu dediğimiz hatta bir çalışmanın başlamış olduğunu görüyoruz. Çünkü bir önceki fotoğrafta bakarsanız o hat oluşmamış, ama 2013 yılında hat oluşmaya başlıyor, 2015 yılında genişliyor (Resim 5) ve 2017 yılında köprü bitiyor. (Resim 6) Kuzey Marmara Otoyolunun da büyük oranda tamamlandığını ve yaşanan tahribatı uzaydan böyle görüyoruz.

Bu çalışmalar esnasında ortaya çıkan ağaç katliamları bir dizi fotoğrafta görülebiliyor (Resim 7-10). Bu fotoğraflar yine yüksekten *drone*'la çekilmiş görüntüler ve sonuç itibarıyla Avrupa yakasında 1416, Anadolu yakasında 1126 olmak üzere toplam 2546 hektarlık orman arazisi bu projeyle tahrip edilmiş durumda.

3. HAVALİMANI

Resim 11. 3. Havalimanının yapıldığı alan.

Resim 12.

Resim 13.

Resim 14. 1453 adet hafriyat kamyonu ile yapılan Fetih kutlamaları.

Resim 15.

Resim 16.

3. Havalimanı diğer büyük mega projemiz. 7650 hektar yani 76.500.000 m² üzerine inşa edilecek bir proje, devasa boyutunu görüyorsunuz. Bu havalimanının yapılacağı alandan görüntü, şu anda evet, projenin yüzde 50'si tamamlanmış durumda, bunlar ilk fotoğraflardan geliyor. (Resim 11-13) Bu tesisler, yani alan için tesisler kurulmuş durumda şu anda, çalışma yapılıyor. Tabii bir de bu şahane fotoğrafı koymak istedim. (Resim 14) Bu kadar yaratılan tahribatın üzerine bir de böylesi kutlamalarla ödüllendirildik İstanbul halkı olarak maalesef, bu da o 1453'ten, hafriyat kamyonunun yukarıdan görüntüsü. (Resim 15) İstanbul'un fethinin 564'üncü yıl dönümünde hafriyat kamyonları ile nasıl fethedildiğinin fotoğrafı. Yine havalimanında yapılan çalışmalarla ilgili görüntüler ve son haline doğru gidiyor. Şu anda yüksekten çekimle böyle görünüyor ve projenin yüzde 50'sinin tamamlanmış olduğunu az önce belirtmiştim. (Resim 16-19)

Biraz önce aslında Hocam da söyledi, sorulması gereken sorulardan bir tanesiydi. 150.000.000 yolcu kapasiteli bir havalimanına neden ihtiyacımız var? Gerek kapladığı alan (yüz ölçümü) gerek hizmet verdiği yolcu kapasitesi açı-

Resim 17.

Resim 18.

Resim 19. Projenin %50'sinin tamamlanmış görüntüsü.

Resim 20.

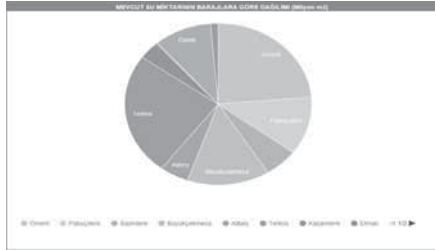
sından dünyadaki “büyük kapasiteli” hava limanlarının durumu ne? Burada da gördüğünüz gibi, hem kapladığı alan hem de yolcu kapasitesi açısından dünyanın en büyük hava limanlarından biri olan Atlanta Havalimanının 95.000.000 yıllık yolcu kapasitesiyle 1625 hektar üzerine kurulmuş olduğunu görüyoruz. Bu durumda 150.000.000 yıllık yolcu kapasitesi “öngörülen” 3. Havalimanının neden 7650 hektarlık bir alana kurulmak istendiği sorusu kaçınılmaz oluyor! (Resim 20) Ve orada yapılmak istenenin, aslında ülkemiz ya da İstanbul için “ihtiyaç” olduğu söylenen, salt bir havalimanı projesi olmadığı gerçeği kendini ele vermiş oluyor. İstanbul’a muadil yeni bir şehir yaratılmaya çalışıldığının aslında birebir göstergesi. Zaten proje tanıtım dosyasından verilen demeçlerde de bu hususu dillendiriyorlar. Alışveriş merkezi, oteller, spor kompleksleri, dinî tesisler, fuar alanı, ticaret kompleksleri, iş merkezleri, sağlık kompleksleri, konut projeleri gibi sayısız projeyi de içinde barındırdığı için o kadar büyük bir alana yapılması planlanıyor. Ulaştırma Denizcilik Bakanlığının açıklamasına göre de havalimanının 2018 yılı itibarıyla tamamlanması öngörülmüyor.

Tabii bu havalimanı projesinde dediğim gibi 7650 hektarlık alanın yaklaşık 6172 hektarının orman arazisi olduğunu biliyoruz. Bu süreçte de normalde Bakanlığın söylediği, bu alan içerisinde 657.950 adet ağacın kesileceği ve 1.855.391 adet ağacın da taşınacağı yönündeydi. Özellikle ağaçlar ile ilgili durum, orman alanının tahrip edilmesinden doğru yapılan itirazlara istinaden hazırlanan ÇED raporunda yer aldı. Ancak şu anda ne kadar ağacın tahrip edildiğine, ne kadar kesildiğine dair bilgi yok. Taşınacağı söylenen 1.855.391 ağacın akıbeti ile ilgili bilgi yok. Bunlar ne yapıldı, nasıl taşındı ve nereye dikildi? Bakanlığa sormamız gereken sorulardan biri herhalde bu olmalı, taşınacağı söylenen ağaçlar nereye dikildi ve şu anki durumları nedir?

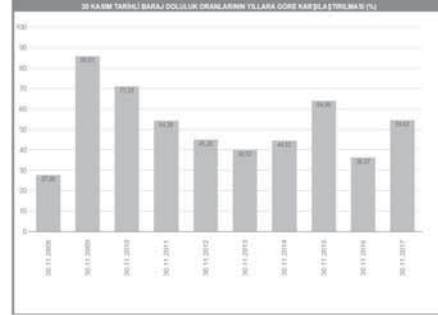

Bütün bunlar ne pahasına yapılıyor? Şu anki sonuçlarına/çıktılarına baktığımızda bile yukarıda sıraladığım kaba hatlarıyla birlikte aslında çok daha fazla detay alt başlıklar barındıran yıkım uğruna yapılıyor, bütün bu projeler. İstanbul'un havasını, toprağını, suyunu yok etme pahasına yapılıyor. İstanbul'un hâlihazırda zaten ziyadesiyle artan nüfus yoğunluğunu kat be kat artırarak İstanbul'u ve içindeki bizleri nefessiz bırakma pahasına, tarihinin 300 bin yıl öncesine kadar uzandığının bulgularının daha yeni ortaya çıktığı (üzerine konuşacağımız bir sonraki proje olan Kanal İstanbul Projesi ile yok olacak Küçükçekmece gölü kenarında bulunan Yarımburgaz mağarasında yapılan kazılarda ortaya çıkan bir bilgi bu) Roma, Bizans ve Osmanlı gibi koca medeniyetlere ev sahipliği yapmış bir kentin yok olması pahasına.

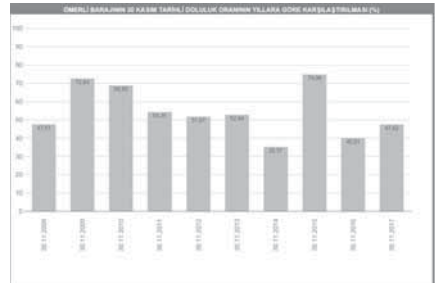
Bunları çokça konuştuk, ama özellikle şunu belirtmek istiyorum: Mega kentler mega sorunları da beraberinde getiriyor. Bir taraftan kendi kendini tüketirken bir taraftan da çeperindeki diğer kentleri, doğal varlıkları sömürüyor. Örneğin Mega kentler ile ortaya çıkan büyük sorunlardan bir tanesi gürültü. Gürültü, İstanbul'un bugün büyük problemlerinden bir tanesi. Gürültünün insan sağlığı üzerindeki zararlı etkileri hepimizin malumu. Kent ekosisteminin önemli bileşeni olan biz insanların gürültü ile ilgili ciddi rahatsızlıkları olduğu ortada. İstanbul'da gürültü konusunda en çok şikâyet yaşayan insanların özellikle TEM ya da E-5 gibi otoyol kenarlarında otoyol manzaralı ev alanların olduğunu biliyor musunuz? Ulaşım-dan kaynaklanan gürültü ile birlikte bitmek bitmeyen inşaat gürültüsü, sonra-

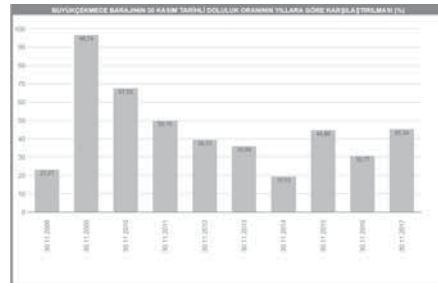
Resim 21. İstanbul barajlarının doluluk oranları. %54,62 dolu, %45,38 boş.

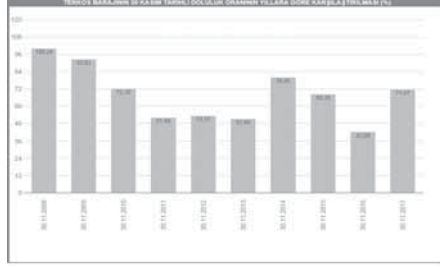
Resim 22. 30 Kasım tarihli baraj doluluk oranlarının yıllara göre karşılaştırılması (%).

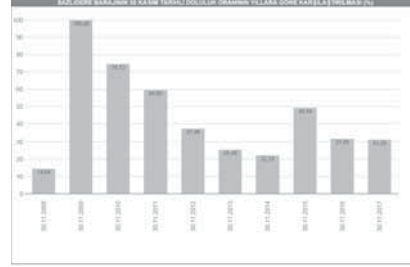
Resim 23. Ömerli Barajı'nın 30 Kasım tarihli doluluk oranının yıllara göre karşılaştırılması (%).

Resim 24. Büyükçekmece Barajı'nın 30 Kasım tarihli doluluk oranının yıllara göre karşılaştırılması (%).

Resim 25. Terkos Barajı'nın 30 Kasım tarihli doluluk oranının yıllara göre karşılaştırılması (%).

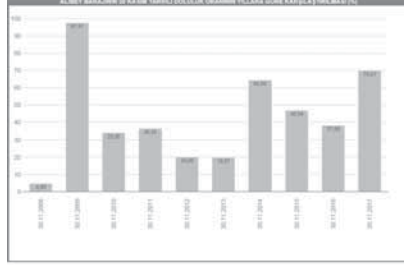
Resim 26. Sazlıdere Barajı'nın 30 Kasım tarihli doluluk oranının yıllara göre karşılaştırılması (%).

sında sanayi gürültüsü... Hâlihazırda şu anda yapımı bitmiş, tamamlanmış olan 3. Köprüyle ilgili bile şimdiden çok ciddi anlamda taşıt gürültüsünden kaynaklı şikâyetlerin artmış olduğunu duyuyoruz. 2. Havalimanının Bakırköy hattı üzerinde nasıl bir gürültü etkisinin olduğunu biliyoruz. Özetle, bu projelerin yapım ve tamamlanma aşamalarında, gürültü konusunun çok ciddi bir problem olacağını gösteriyor. Sonra ışık kirliliği var... Konuşulmayan ama (tükettiği doğal varlıklarımızın yanında) çok ciddi bir kent ekosistemi sorunu büyük kentlerde.

Su havzalarıyla ilgili olarak Çevre Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi bünyesinde uzun zamandır çalışıyoruz. Bu projelerin, biraz önce saydığım ekolojik etkileri üzerinden en büyük problemlerden biri de aslında su kaynakları üzerine etkileri. Ve İstanbul'un büyük problemlerinden birisi içme suyu. Hepiniz biliyorsunuz, biz Melen Nehri, Sakarya Nehri gibi komşu kentlerimizin sularını çalan bir şehir haline geldik. Aslında çok büyük bir hak ihlali bu, ekolojik yıkımla beraber orada yaşayan vatandaşların haklarını da gasp etmiş oluyoruz. Bu şekilde geçici çözüm üretilmeye çalışıldı ancak İstanbul'un içme suyu sıkıntısının tarihsel sürecini de ele alırsak, bu projeler özellikle su havzalarını tamamen yok etmeye doğru gidiyor. Aynı zamanda yeni yapılan şehirleşmeyle orada nüfus yoğunluğunun hızla artması sonucunda da İstanbul'un bitmeyen su sorununun gelecekte daha büyük krizlere döneceğini gösteren bir süreç bizi bekliyor görünüyor.

İstanbul'daki barajların doluluk oranını gösteren bu bilgileri İSKİ'nin sayfasından aldım; yüzde 45'i boş, yüzde 54'ü dolu, tabii bunlar İstanbul'a su sağlayan barajlardaki doluluk oranları (Resim 21). Burada en büyük payı yüzde 22 ile Terkos'ta görüyoruz. Bunları da özellikle koymak istedim, yine İSKİ'nin kendi sayfasından aldığım raporlar, 2008'den 2017'ye kadar büyük barajlardaki su doluluk oranlarını gösteriyor. Slaytlar 24-29 Ben bu bilgilerin güvenilir olduğuna inanmak istiyorum, iyi niyetle yaklaşmak istiyorum. Ama iyi niyetle yaklaşılsak bile aslında, 2014 yılını özellikle göstermek istiyorum bu grafiklerde, totalde yüzde 20'lere inen bir su sıkıntısı yaşandı, barajlarda su kalmamıştı... Kısmi yağışlar vs. olsa da suyu tutacak olan toprak zemin betona dönüştü, yeşil alanlar yok ediliyor, havzalar beslenemiyor, su toprağa ya da havzaya inemiyor, dolayısıyla ciddi anlamda su krizi de bizi bekliyor. 2017 itibarıyla barajlardaki su doluluk miktarları şu şekilde verilmiş: Ömerli Barajı yüzde 47, Terkos yüzde 71, Sazlıdere Barajı yüzde 35, Alibey Barajı yüzde 70 gibi. Su havzalarına

Resim 27. Alibey Barajı'nın 30 Kasım tarihli doluluk oranının yıllara göre karşılaştırılması (%).

AB sınır değerleri ve Türkiye Sınır Değerleri Karşılaştırması

	Sınır Değerler (24 saatlik Ort.)		Yıllık Aşma Sayısı (toplam gün)	
	AB	Türkiye	AB	Türkiye
SO ₂ (Kükürt dioksit)	125 µg/m ³	225 µg/m ³	3 kez/yıl	3 kez/yıl
PM ₁₀ (Partikül Madde)	50 µg/m ³	80 µg/m ³	35 kez/yıl	35 kez/yıl

Ülkemizde belirlenen sınır değerler Avrupa Birliği ve Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO-DSO) belirlediği sınır değerlerle uyumlu değildir. Bunun yanında, PM 2,5 gibi akciğer hastalıklarına neden olan kirliliğe dair de herhangi bir kısıtlama mevzuatımızda yer almamaktadır.

Resim 28. Hava kalitesi.

Resim 29.

Resim 30.

yapılan müdahaleleri, orman alanlarının tahribatını, betonlaşmayı, iklim değişikliğini, küresel çaptaki iklim değişikliğinin İstanbul'a etkilerini ve İstanbul'da yaratılan birebir tahribatı göz önünde bulundurursak o yüzde 70 rakamlarının ileriki dönemlerde daha da aşağılarda olacağını göreceğiz.

Hava kalitesi de bu projeler genelinde bizi ilgilendiren meselelerden birisi. Bir kere başlı başına zaten bu inşaatların yapılma süreci o süreç içerisinde oraya gidip gelen hafriyat kamyonlarından, araçlardan kaynaklı atmosfere salınan gazlar, bunlar şu an aslında İstanbul'un havasını çok ciddi anlamda etkileyen parametreler. Nitekim biz özellikle inşaatlardan kaynaklı salınımlarda partikül madde 10 dediğimiz (PM10) parametreyi inceliyoruz. Bu slaytı özellikle koydum (Resim 28). Türkiye'deki sınır değerlerin aslında Avrupa Birliği ya da Dünya Sağlık Örgütündeki sınır değerlerden daha yukarıda olduğunu belirtmek istedim, ama ona rağmen mesela hazırladığımız 2015 yılı Hava Kalitesi Raporuna göre, Yenibosna gibi, Esenyurt gibi yapılaşmanın çok hat safhada olduğu İstanbul'un birçok ilçesinde partikül madde 10 değerlerinin çok üst düzey seviyelere çıktığı, ölçümler sonucunda tespit edilmiş. Tabii bir de hava kalitesi ölçüm değerlerinde özellikle insan sağlığı açısından ölçülmesi gereken bir parametre olan PM 2.5 değeri ne yazık ki bizim mevzuatlarımızda mevcut değil, dolayısıyla hava kalitesi sınır değerleri içerisinde bir kriter olarak değerlendirilmiyor; onun hangi mertebelerde olduğunu hiç bilmiyoruz.

Bu slaytta da Türkiye'deki 2015 yılı verilerine göre partikül maddenin (PM10) aşıldığı illerdeki değerler görülüyor. (Resim 29)

Resim 31.

Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Ahmet Arslan; "Proje alanı alternatif güzergâhları değerlendirilmiş olup, en ideal güzergâh tespit edilmeye çalışılmıştır. Kanal koridoru yaklaşık 43 kilometre olup, kanal kesiti ve kesin güzergâhı etüt proje ve danışmanlık hizmetleri sonunda belirlenecek."

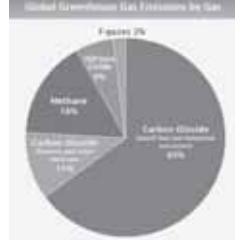

Resim 32.

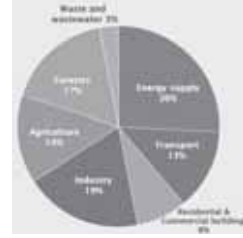
Ve evet, işte Kanal İstanbul, bu tasarımı görmüşsünüzdür. (Resim 30) Konuşmamın başında da dediğim gibi, mega projeler salt yarattıkları ekosistem üzerine tahribatları ve boyutlarının büyüklüğü açısından mega değil, İstanbul'da üç büyük kentin yeniden yaratılması açısından da çok kritik. Resme baktığımızda sayısız projenin de kanal etrafında aslında çoktan tasarlandığını, projelendirdiğini ve süreçle beraber yapılmaya başlanacağını görebiliyoruz. Böyle bir şey olacakmış Kanal İstanbul, basından aldığım bir kare bu. (Resim 31) Tabii Kanal İstanbul'la ilgili ne yazık ki diğer projelerde olduğu gibi bilim insanları ya da odalar tarafından bilimsel teknik bir çalışma hazırlanamadı. Çünkü ısrarla gizli saklı tutuldu, nedense açıklanması konusunda imtina edilen bir proje olarak uzun zaman önümüzde öyle kaldı. Buna rağmen öngörülere dayanılarak, olası proje baz alınarak doğuracağı olası etkileri üzerine yine de çok değerli çalışmalar yapıldı ve kamuoyuyla paylaşıldı. Bilim insanlarından, odalardan, en önemlisi de İstanbul halkından gizlenen bu projenin içeriği, nereye yapılacağı, hangi güzergâhtan geçeceği, ne kadarlık alanı etkileyeceği gibi konular magazin haberleri şeklinde, dedikodu mahiyetinde bilgiler şeklinde basına sızdırıldı. İstanbul'un, Marmara'nın ve Karadeniz'in geleceğini etkileyecek derecede büyük ve ciddi bir projenin yapılması ya da tasarlanması sürecinde fiskos haber şeklinde ara ara basına sızdırılması da çok enteresan gerçekten, bu da bizim gerçeğimiz herhalde.

Proje alanı alternatif güzergâhları değerlendirilmiş ve bu arada Kanal İstanbul'un etüt projesini yapması için Yüksel Proje firmasına 3 Temmuz'da bu ihale verilmiş. Tabii hangi kriterler baz alınarak böylesi devasa bir projenin o firmaya uygun görülüp verildiği, neden ihale usulü yapılmadığı vs. gibi bir sürü kamusal ve hukuksal soruyu altında barındıran bir süreci de izliyor, ama sonuç itibarıyla 3 Temmuz'da ihale edilmiş. Projeyi biz geçtiğimiz birkaç hafta içerisinde basın aracılığıyla yine magazin haberi gibi öğrendik ve Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Ahmet Arslan basına verdiği demeçte "Proje alanı alternatif güzergâhları değerlendirilmiş olup en ideal güzergâh tespit edilmeye çalışılmıştır. Kanal koridoru yaklaşık 43 km olup kanal kesiti ve kesin güzergâhı etüt proje ve danışmanlık hizmetleri sonunda belirlenecektir," dedi. (Resim 32) Yani Yüksel Proje, kanalla ilgili güzergâh da dahil olmak üzere, bütün alt çalışmalarını yapıp Bakanlığa sunacak. Bakanlık da gerekeni yapacak.

Tabii en iyi ihtimalle Küçükçekmece-Terkos hattını ele alırsak eğer, çünkü o kanal projesi için çok ciddi bir hafriyattan bahsediyoruz. Muhtemelen en az

Resim 33. Dünyadaki sera gazı emisyon oranları.

Resim 34. Dünyada nedenlerine göre sera gazı emisyon oranları.

Resim 35. Sektörlere göre yıllık sera gazı emisyonu.

Resim 36.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İSTANBUL'DA NELERE SEBEP OLACAK?

- Küresel ısınma kaynaklı sıcaklık artışına (yıllık en fazla 4,5 °C),
- Kentleşme kaynaklı sıcaklık artışına (yıllık 1-2 °C),
- Yaz sıcaklık artışının daha fazla olmasına (Yaz artışı ≈ 1,5 x Kış artışı),
- Sıcak tarafa ekstrem olayların (sıcak hava dalgası gibi) artmasına,
- Sıcaklıkların 0 °C'nin altına neredeyse hiç düşmemesine,
- Yaz yağışlarının azalmasına (en fazla %30),
- Buharlaşma-terlemenin artmasına (en fazla %11),
- Kurak dönemin uzamasına (en fazla 23 gün),
- Aşırı yağışlı günlerde meydana gelen yağışların artmasına (en fazla %59),
- İklimin tipik Akdeniz iklimine doğru evrilmesine neden olması beklenmektedir.

Resim 37.

ründen aylık yaklaşık 5.000.000 ton hafriyatın çıktığı bilgisini paylaşmış. Biliyorsunuzdur hafriyat atıkları ile ilgili düzenli depolama sahalarını işleten kurum İstanbul Büyükşehir Belediyesi adına İSTAÇ. Aylık yaklaşık 5.000.000 ton şu anki inşaat faaliyetleri sonucu oluşan hafriyat atığı, şimdi tabii İstanbul'da her gün yaklaşık 10.000 hafriyat kamyonunun trafikte olduğunu göz önünde bulundurursak 355 milyon metreküp hafriyat atığının taşınması için gereken hafriyat kamyonunun sayısı, doldurma ve boşaltma esnasında oluşan toz ile birlikte bu araçlardan kaynaklanan atmosfere salınan emisyon miktarlarını düşününce –ki İstanbul'un hakim rüzgarları önüne dikilen gökdelenlerin, rüzgâr koridorlarını kapatan yapılaşmaların sonucu ortaya çıkan emisyonun dağılmayıp İstanbul'un üzerinde kaldığı konusunu da düşünürsek– İstanbul'un hava kalitesinin, ekosisteminin ne şekilde, nasıl etkileneceği konusunda bize bir öngörü sağlamış olur. Ayrıca son zamanlarda hafriyat kamyonlarının karbon emisyonu, toz vs. ile ekolojik dengeye etkilerini konuşmanın ötesinde hafriyat terörü dediğimiz, kentliler olarak lügatimize zoraki dahil ettiğimiz, hayatımızı

tehlikeye sokan, ölümlere sebep olan kentsel terör biçimi ile de karşı karşıya kalıyoruz ne yazık ki. Üstüne bir de bu kamyonlardan kaynaklı trafikte yaşanan sıkışmalar, tıkanmalar vs...

Kanal İstanbul projesi başlarsa 20 m³ kapasiteli 10.750.000 kamyon, bu hafriyatı bir seferde taşımak için İstanbul'a dört bir koldan saldırarak. Tabii proje yayılacağı için sayı bir kerelik düşecektir, ama bu proje başlarsa 10.000-15.000'e çıkmayacağını garanti yok. Çünkü ülkemizdeki, İstanbul'daki projelerin bir özelliği de, çok kısa sürelerde yapılma iddiası taşımaları. Nereye yetişiyoruz, onu anlamıyorum! 2018'de üçüncü havalimanı projesinin bitirilmesi söyleniyor. Bu çok enteresan bir şey, çok çılgın ve hızlı bir şekilde projelerin yetiştirilmesi gibi bir kaygı ve dert var. Mantıklı hiçbir yanının olmadığı gerek teknik gerekse bilimsel açıdan ortada. Neden bu kadar kısa sürede? Bu projelerin etüt çalışmaları var mı? Risk faktörleri, çevresel etkileri (şeffaf ve bilimsel olarak tabii), sosyal etkileri, deneme/test süreçleri tamamlanmış mı? Böylesi büyük projeler yapılıyor yapılıyor da neden hep bir sonraki seçime yetiştirilmeye çalışılan projelermiş gibi yansıyor bizlere? Gerçekten de öyle mi yoksa? Bu cevaplar bana kabul edilebilir gelmiyor ve açıkçası aklım almıyor.

Ve gelelim iklim değişikliğine. Mega projeler, mega kentimiz ve işte karşınızda mega problem. İstanbul için toplam sera gazı emisyonu 48.980.000 ton karbondioksit. Kişi başına 3,39 ton yıllık bir karbondioksit emisyon salınımının olduğu, yapılan çalışmalar sonucu ortaya konulmuş. Bunların hangi kaynaklardan olduğu da belirtilmiş (Resim 36). 14 milyon nüfus için hesaplanmış olan 3,34 ton karbondioksit miktarı kentin nüfusu, biraz önce çok överek anlattığımız 1/100.000 planlarda öngörüldüğü gibi 16 milyon olursa, İstanbul'un karbon ayak izi yaklaşık hesapla yıllık 49,6 milyon ton olacak. Fakat nüfus sınırlanmaz ve eğilimler doğrultusunda aşılırsa, örneğin 23 milyona ulaşırsa, karbon ayak izi yaklaşık olarak 71,3 milyon ton karbondioksit seviyesine çıkacak. Bu hesaplama deniz ve hava taşımacılığından gelen emisyon rakamları dahil edilmemiş. Kanal İstanbul, Kuzey Marmara Otoyolu ve 3. Havalimanını ekleyerek artan taşıt emisyonlarını da koyarsak ne kadara çıkacağını bilmiyoruz. İstanbul sadece kendini bitirmiyor, aynı zamanda uluslararası bir kriz haline dönüşmeye çalışıyor. Yani aslında sınır ötesi bir şey yaratıyoruz, çünkü malumunuz iklim değişikliği global bir sorun. İklim değişikliğinin etkileri sadece ekolojik açıdan ele alınmıyor, ortaya çıkacak sonuçları açısından devletler için oluşacak ciddi maliyetleri de hesaplanıyor.

Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) Mart ayında yayımladığı raporda Avrupa'nın iklim değişikliğinden en fazla etkilenecek sahil kentleri sıralanmış. 2030'a yönelik hesaplamada İstanbul listenin ikinci sırasındaymış, ama küresel karbon emisyonu bu hızla artmaya devam ederse, 2030'da İstanbul'un iklim değişikliğine bağlı yıllık zararı 240 milyon dolara yakın olacak. En kötü senaryoya göre rakamın 2100'de 10 milyar dolara varması bekleniyor. Bu da İstanbul'u iklim değişikliğinden etkilenecek şehirler sıralamasında listenin tepesine taşıyor. Yani bu yaratılan tahribatların bize yol, susuzluk, gıdasızlık, elektrik olarak 2100 yılında epey geri dönüşü olacak.

İklim değişikliği İstanbul'da nelere sebep olacak? İstanbul Büyükşehir Belediyesi iklim değişikliği ile ilgili çalışmalar yapıyor, bunlara sitesinden ulaşabilirsiniz. İklim değişikliğinin İstanbul'da nelere sebep olacağı, slaytta da (Resim 37) gördüğünüz gibi, sıcaklık artışları, deniz seviyesinde yükselmeler, aşırı ve dengesiz yağışlar, iklimin tipik Akdeniz iklimine doğru evrilmesine neden olmasının beklenmesi gibi madde madde belirtilmiş ve çalışma ortaya konulmuş. Bunu, İstanbul'un en söz sahibi olması gereken kurumu, yerel yönetimi belirtmiş. Ayrıca yine iklim değişikliğiyle ilgili olarak, kentsel ısı adası meselesi var. Zamanımız kalmadığından bu konuyu açamayacağım maalesef.

Yani sonuç olarak halihazırda zaten küresel ölçekli iklim değişikliği sorununun yaratmış olduğu potansiyel sağlık, tarım, orman, su, hava vb. etkilerle beraber, tasarlanan bu mega projeler, etkileri açısından bu etkilerle birlikte yeni yeni sorunlar getiriyor ve ayrıca sorunların boyutlarını da büyütmüş oluyor. Bunalan bir İstanbul'a doğru adım adım gidiyoruz.

Teşekkür ediyorum.

Tayfun Kahraman

Teşekkürler Meryem Hanım. Yıldırım Hocam, buyurun.

Bir Megakentte Gündelik Hayat

Yıldırım Şentürk

Merhabalar. Öncelikle etkinliğe davet ettiğiniz için teşekkür ederim. Sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen arkadaşlara ve tüm katılımcılara da teşekkür etmek isterim.

Kent ve kent çalışmaları üzerine yapılan toplantılarda genelde karamsar bir hava oluşuyor ki Güngör (Evren) Hocam da değindi bu ruh haline. Bir yanıyl bu ruh halini anlamak güç değil. Nitekim tüm gün boyu yapılan sunumların içeriğine baktığımızda, bu karamsar ruh halini teyit eden gelişmeler ve eğilimler mevcut. Öte yandan, kent çalışmalarıyla

ilgili etkinliklerde yaygın ve baskın olan bu ruh halinin de sorunlu olduğunu düşünüyorum. Düzenlediğimiz etkinlikler "bilimi", "bilim yapmayı" içeriyorsa, bulunduğumuz şartlar zor olsa bile gündemdeki konulara daha sağduyulu ve mesafeli yaklaşmaya, onları anlamaya azami gayret göstermeye ve mevcut şartlar dahilinde çözümler veya alternatifler üretmeye çalışmamız gerekiyor. Ama çoğu zaman, kent çalışmalarıyla ilgili toplantı ve etkinliklerde o kadar çok "sorun" üst üste sıralanıyor ki tüm oturumlar sonrası dışarıya çıktığımızda "kent'in yükü" daha fazla ağırlığını katılımcıların üzerinde hissettiriyor. Kent çalışmalarında baskın olan bu yaklaşımdan ve ruh halinden çıkmak gerektiğini düşünüyorum.

Yukarıda değindiğim konuyla bağlantılı olan bir diğer nokta da kent çalışmalarıyla ilgili yaptığımız her sunum, açıklama veya analizde kullandığımız, yeniden ürettiğimiz bir anlatı mevcut. Kente dair oluşturduğumuz bu anlatılarda, belirli kişi, kurum ve tanımları gündeme getiriyoruz, onlara kentleri analiz etmemizde başat roller veriyoruz. Örneğin, sempozyumda gün boyu konuşulanlara baktığımızda, “etik” sıkça gündeme geldi, “adalet” zaten sempozyumun temasıydı. Benzer biçimde, “hukuk”, “planlama”, “koruma” üzerinden kentle ilgili temel anlatılar oluşmaya başlayınca, kent çalışmalarıyla ilgili “alanın” da bunlarla ilgili kişi (mesela şehir plancı veya mimar), kurum ve bilgilerden vücut bulduğu varsayılıyor. Dolayısıyla kente dair temel aktörler olarak bu kişi ve kurumlar yoğunlukla karşımıza çıkıyor.

Bu bağlamda sempozyumla bağlantılı iki örnek vermek mümkün: Birincisi, sabahki oturumda Ruşen (Keleş) Hocanın sunumunda, bir yandan günümüzde tek bir kişinin veya küçük bir toplumsal kesimin isteği üzerinden kentlerin dönüşüyor olması eleştirildi. Bir yandan da nereden nereye geldiğimizi vurgulamak adına Atatürk’ün nasıl yaklaştığı ve 1930’ların kentleşme sürecinin nasıl olduğu olumlu biçimde aktarıldı. Dolayısıyla yine bir kişinin veya liderin öngörüsü üzerinden şekillenen bir kent nosyonu ön plana çıkarıldı. Oysa yapmamız gereken, kentin içinde aslında çok farklı insan, toplumsal grup ve kurumun, gündelik pratikleri ile yaşadıkları mekâna ve dolayısıyla kente nasıl müdahil olduklarını ve şekillendirdiklerini gündeme getirmek olmalı.

İkinci bir örnek vermek gerekirse, sempozyum kapsamında giriş salonuna hazırlanmış olan sergiye bakarsak, sempozyumun temasına uygun biçimde “kentsel dönüşümü” hedef almış. Ne var ki, çoğu fotoğrafta “insan” yok. Öte yandan Ara Güler’in İstanbul üzerine bir sergisi olsaydı, ne olurdu? Ara Güler’in fotoğraflarını hızlıca düşünelim: sokakta yürüyen insanlar, çocuklar, sabahçı kahvesinde oturmuş somun ekmek yiyen bir adam, iskemleye oturmuş sohbet edenler, balık tutanlar vs. Yani, bizim de bildiğimiz, yaşadığımız kent. İşte tam da bu tür anlatıları kent çalışmalarına ve kentte dair akademik kavrayışa dahil etmemiz gerekiyor. Yani kenti her gün yeniden üreten insanları, kentin oluşumunda etkin aktörler olarak incelediğimiz konuya dahil ettiğimizde farklı bir kent algısı oluşmaya başlayacak. Aksi takdirde, kent bir-iki kişi veya kurumun şekillendirdiği bir “nesneye” dönüşürken bu kişi ve kurumlara da gereğinden fazla anlam atfetmiş oluyoruz. Tabii, bu belirli kişi veya kurumların kentin dönüşümünde hiç etkisi yok anlamına gelmiyor. Aksine çok etkili kişi ve kurumlar olabilir. Ama kent ve kent hayatı sadece bu kişi ve kurumların belirlediği biçimde şekillenmiyor. Bu bağlamda hapishaneyi sıklıkla bir örnek olarak kullanmayı tercih ediyorum. Hapishane gibi bir yerde –ki en başından belirli bir amaç için tasarlanmış fiziki bir mekâna sahip olması ve idarecilerin mahkûmlar üzerinde kullandıkları güç ve yetki olmasına rağmen– mahkûmlar oradaki gündelik pratiğin bir parçası olarak sürece müdahil oluyor, dönüştürüyor ve karşı çıkıyorlar. Özetle, bence kent anlatılarımızda unuttuğumuz kişi, aktör ve toplumsal grupları dahil etmemiz gerekiyor. Böyle bir anlatıda, kent farklı kişi ve aktörlerin müdahaleleriyle şekillenen, yukarıda değindiğimiz karamsar ruh halinin dışında çok farklı pratikleri, gelişmeleri ve potansiyelleri de içeren bir toplumsal mekâna dönüşecektir.

Yine burada dile getirmeye çalıştığım yaklaşımdan hareketle, sabah sunum yapan İzzettin (Önder) Hoca mealen şöyle dedi: “Sisteme bakmamız lazım. Bu etik neye denk geliyor, planlama neye denk geliyor, biz neyiz burada, burjuva, yarı burjuva olarak?” Bir yanıyla benim yukarıda değindiğim gibi kent çalışmaları çok sorgulanmadan kent anlatılarına dahil edilen kavramları en başından sorgulamaya davet ediyor. Ancak bu yaklaşımda da “sistem” kavramını kullandığımızda sorun oluşmaya başlıyor. Kent dahil, herhangi bir toplumsal konuyu ele alırken “sistem” kavramını kullandığımızda, belirli temel parça, öge ve bağlantılar üzerinden “çalışan” bir bütün tasavvur edilir. Artık sistemi oluşturduğunu varsaydığımız bu öğelerin dışındakiler analizlerimizde ister istemez ya ikincil sıraya kayar ya da tamamen göz ardı edilir. Bahsedilen sistem örneğin “neoliberalizm”, “kapitalizm” veya yükseköğretimi belirlediği öngörülen “YÖK” olabilir. Oysa bütün bu alanlarda çok farklı aktörler, toplumsal gruplar, mekânlar ve nesneler işin içine giriyor. Bu yüzden, incelediğimiz konularda “çalışan sistem” anlayışına da mesafeli yaklaşmak lazım.

Bu girizgâhtan sonra günümüz kentlerine gelirsek, evet, “neoliberal kent” anlatımı mevcut ve kentlerin dönüşüm sürecine müdahil oluyor. Ancak bence şu anda şöyle bir durum söz konusu: Neoliberal kent anlatımı söylem olarak eski gücünü kaybetti. Tamamen etkisi kalmadı demek doğru olmaz, hâlâ birçok uygulama ve projenin dayandığı bir reçete gibi görünüyor. Ama biraz daha dikkatli değerlendirecek, 2010’ların başında “dünya kenti,” “marka kent,” “küreselleşen İstanbul” gibi kavramların eşliğinde herkes farklı etkinlikler, konferanslar düzenliyordu. Şimdi var mı öyle bir ruh hali? Yok. Kaldı ki dönüşüm dolaşım kente dair vaat edilenler de güvenli siteler, plazalar ve alışveriş merkezlerinden ibaret. Yani aslında “modern kent dokusunu” daha küçük bir ölçekte, daha sınırlı bir toplumsal gruba sunmayı hedefliyor. Daha fazlasını içermiyor. Normalde, bir kent zaten çocukların oynayacağı, koşacağı ve güvende olabileceği mekânları içermeli. Bu nitelikleri kent genelinde sağlamak yerine, güvenli sitelerde olduğu gibi daha dar bir alanda sunarak bu nitelikler bir “metaya” dönüştürülüyor. Bu nitelikler tam da –mesela “güvenlik”– kent içinde “kıt” hale gelebildiği sürece satılabilecek bir hizmete dönüşebiliyor. Ancak, şöyle düşünelim, ortalama bir güvenli sitenin sahip olduğu özellikleri, tüm İstanbul genelini kapsayacak şekilde genişletmiş olsak, sahip olacağımız yeni kente İstanbul diyebilir miyiz? Eğer, “hayır İstanbul bu değil, bunun dışında başka özellikleri var” diyorsak, o zaman bizim kente attığımız başka nitelikler var demektir. Her birimiz de kendi gündelik hayatlarımızda bunlara değer verebiliriz. Ama ne yazık ki kent çalışmalarında yeniden üretilen anlatılarda bu atfedilen niteliklerin yeteri kadar gündeme gelmediğini görüyoruz.

Neoliberal kent anlayışının sınırlıklarına devam edersek, Lefebvre’in mealen şöyle bir ifadesi var ki önemli olduğunu düşünüyorum: “En iyi plancı veya mimar bile bir mekândaki her şeyi tasarlayamaz.” Yani bir toplumsal mekânda sizin tasarladığınızın ötesinde toplumsal pratikler, dönüşümler gerçekleşir. Bunu İstanbul gibi bir kent için düşünürsek, 17 milyon insanın yaşadığı bir yerde “neoliberalizm” üzerinden her şeyi tasarlayabilmek mümkün değil ki zaten bütün bir kentin tasarlanması üzerinden süreç ilerlemiyor. Bir yerdeki “kupon arazi” veya boş alan üzerine bir proje yapılıyor ve sonrasında da çıkan sorun-

lara yönelik yeni inşaatlar, yollar, bağlantılar, düzeltmeler vs. devam ediyor. Tam da bu yüzden kent mekânı içinde yeni “çelişkiler” ve açmazlar oluşuyor. Bir yandan özellikle kentin merkezi yerlerinde her yere lüks konutlar, plazalar inşa edilirken, bu semtlerin eski sakinleri yerlerinden edilip kentin çeperlerine kaydırılıyor. Bir yandan da bu yeni lüks mekânlarda düşük ücretlerle çalıştırılmak üzere güvenlikçiye, çocuk bakıcısına, temizlikçiye, kargocuya vs. ihtiyaç duyuluyor. Kendisi işine gitmeden önce çocuğunun bakıcısı gelebilmeli ki çocuğu ona bırakabilsin. Ne yazık ki düşük ücretle çalışanlar da ancak kentin çeperlerinde konut bulabiliyorlar. Tam da bu yüzden toplu taşımaya (metro, metrobüs, Marmaray) ilgi var, çünkü bu önemli ölçekte bir nüfusun “ucuz emek” olarak sürekli kentin merkezine getirilip götürülmesi gerekiyor. Kendi içinde bir çelişki oluşturuyor. Kısacası, neoliberalizm veya günümüz egemen kent yönetimini her şeyi tasarlamış, süreci kontrol eden aktörler olarak sunmak yerine kendi içinde bile nasıl çelişkiler, açmazlar oluşturduğunu göz ardı etmemek gerekiyor. Kesinlikle “sistem” gibi analiz etmemek gerekiyor. Sistem gibi olamadığı için kentin içindeki bir sürü farklı birey, toplumsal grup ve kurum kentsel süreçlere müdahil oluyor. Bu müdahil olmak doğrudan “karşı çıkmayı”, “mücadele etmeyi” içerebileceği gibi böyle bir eğilimi olmadan da süreci etkileyebilir.

Uzun lafın kısıası, bence kent çalışmalarındaki yaygın karamsar havadan çıkıp günümüz kentinin hangi toplumsal pratikleri içerdiğini ve bu pratiklerle nasıl bir kentsel hayatın şekillendiğini incelemek gerekiyor. Mesela, AbdouMalik Simone Afrika’da farklı kentler üzerine saha çalışmaları yapıyor. Normalde birçok kent araştırmacısı modernist bir yaklaşımdan hareketle bu kentlere ilk bakışta İstanbul’dakinden daha fazla kentsel soruna dikkat çekecektir. Ama Simone bu yerleşim yerlerinin oluşturduğu “kentliği” (*cityness*) incelemeye çalışıyor. Her kentin içinde, aslında bir sürü küçük ekonomiler, ilişkiler, bağlantılar, ağların bulunduğunu göstermeye çalışıyor. Bu dinamikler kentin dahil olduğu süreçlerde sorunlara müdahil oluyor, çözmeye çalışıyor, yeni iş alanları oluşturuyor ve dönüştürüyor.

Jane Jacobs’ın “kentlerin ekonomisi”nde de benzer bir kaygı olduğunu düşünüyorum. Jacobs, kentleri kimlik, kültür, ölçek vs. üzerinden tanımlamıyor. Bunların yerine mealen şöyle bir tanımlı tercih ediyor: “Kent yeni iş bölümlerini bünyesine dahil edebilen yerleşimdir. Siz yeni işler oluşturabiliyorsanız, bu kentler dönüşebilir. Bu yüzden zaman içinde yeni iş bölümleri ekleyemeyen kentler çökerken, ekleyebilen yerler gelişiyor.” İşte kent çalışmalarında bu tür konuların çok göz ardı edildiğini düşünüyorum. İstanbul’un özellikle canlı, farklı ekonomik pratiklerin iç içe geçtiği, atölyelerin, çarşıların, imalathanelerin bulunduğu alanlarındaki toplumsal pratiklere ve dinamiklere daha fazla zaman harcamak lazım. Buradaki insanların ne yaptığını, gündelik sorunların üstesinden gelmek için ne tür pratikler geliştirdiklerine dikkat etmek gerekiyor. Çünkü bu alanlarda kent sakinleri kentte ayakta kalmaya çalışırken kentin sorunlarına müdahil oluyor ve yanıt vermeye çalışıyorlar.

Buradan hareketle “öznellik” ve kent meselesine de hızlıca değinmeye çalışacağım. Mesela, Eskişehir’de, Konya’da, bir sayfiye yerinde ya da İstanbul’da olduğunuzu düşünün. Saydığım her bir yerleşim yerinde gündelik pratiklerimiz farklı

olacaktır. İstanbul'un mekânsal örgüsüne dahil olduğumuzda birçoğumuz ister istemez farklı bir koşuşturmanın içine girebiliyoruz. Bu bağlamda, İstanbul nasıl bir "özne" olmayı teşvik ediyor? Telaşlı, hırslı, bıkkın? Birbirinden farklı öznelliklerin mekânsal örgü ile ilişkisini anlamaya çalışmak gerekiyor. Kentte farklı toplumsal kesimlerin öncelikleri neler, neler yapıyorlar veya yapmaya çalışıyorlar? Öte yandan bizler de "özne" olarak sabit değiliz. Aynı birey bile kent içinde hareket ettiği, kullandığı mekâna göre gün içinde farklı öznellikler sergileyebiliyor. İşte bu farklı öznellikler, sunumun başında değindiğim kent anlatılarındaki "karamsar ruh haline" rağmen bulundukları mekânları dönüştürüyor, en azından kendileriyle ilgili "işaretler" koyuyorlar. Mesela, Kadıköy, Üsküdar, Fatih veya Güngören'e gidersek, bu yerleşimlerin birbirinden farklı özellikleri barındırdığını görmek mümkün. Nitekim İstanbul'un içinde farklı toplumsal kesimler farklı semtleri veya kentsel dokuları kendilerine daha uygun olarak tanımlıyor. İşte bu özelliklerin neler olduğunu, hangi toplumsal kesimlerin kendileriyle ilişkilendirdiğini anlamaya çalışmak gerekiyor. Bu bağlamda son zamanlarda, Kadıköy'ün dönüşümü bana çok önemli geliyor. Açılan kafeler, işletmeler, bu mekânların dekorasyonundaki ufak nüanslar belirli toplumsal pratikleri ve kesimleri "çağırıyor". Ona göre birileri gelmeye başlarken, mekân da dönüşmeye devam ediyor. Örneğin bir sokakta normal apartmanlar var, apartmanların zemin katlarında da ufak tefek dükkânlar bulunuyor. Dükkânın birine kadın kuaför salonu açılıyor, sonra salonun önüne masa ve sandalyeler konuyor. Sonra bir bakıyorsunuz kadınlar daha sık oturmaya, muhabbet etmeye, çay-kahve içmeye başlamışlar. Birden o yer kadınların görece daha rahat gidip geldiği, güvende hissettiği bir alana dönüşebiliyor. Öte yandan 200 metre ilerdeki bir taksi durağı ise 20'ye yakın erkeğin bulunduğu, aralarından 3-4'ünün kaldırımında ayak üstü muhabbet ettiği dolayısıyla yayaların geçmesinin bile güçleştiği bir mekâna dönüşebiliyor. Oysa bir zamanlar taksi duraklarında sınırlı sayıda araç ve aynı taksiciler bulunurdu. Zamanla taksi durağının kendisi daha değerli olunca, seyir halindeki bir sürü taksici belirli bir taksi durağında para vererek sıraya girip müşteri almaya başladı. Dolayısıyla taksi durakları çok sayıda taksinin sirkülasyon yaptığı noktalar haline geldi ve bulundukları yerleri de şekillendirmeye başladılar. Bu tür örnekleri artırmak mümkün, nihayetinde kent hayatındaki bu tür "ince" alanlara girmek gerekiyor ki kent hayatının insanların eylem ve pratikleriyle nasıl şekillendiğini daha iyi anlamak mümkün olsun.

İstanbul'un egemen kent pratikleri ve siyaseti içinde yer bulamayan farklı toplumsal kesimlerin kendilerini hem yaşam alanı hem politik siyaset açısından daha rahat hissettikleri Kadıköy'de yoğunlaşmaya başladıkları gözlemleniyor. Bu kesimler aslında homojen bir siyaseti de temsil etmiyorlar, belki konuşmaya başlasalar birçok konuda tartışabilirler. Ama birbirlerinin farklı toplumsal ve politik pratiklerine müsamaha gösterebilecek bir mekânın oluşmasını sağlıyorlar. Öte yandan Kadıköy'deki bu eğilimin tersi bir gelişmeyi de kentin başka semtlerinde görmek şaşırtıcı olmaz.

Hatırlarsanız Gezi sürecinin devamında Fındıklı'da bir merdiven boyanmıştı, ilçe belediyesi bunu kendine bir tehdit olarak gördü ve hemen değiştirmeye kalkıştı. Kadıköy Belediyesi ise "Madem renkli istiyorsunuz, ben de caddelerdeki mantarları boyuyorum," dedi. Aslında yapılan basit bir şeydi: Var olanı

renklendirmek. İnsanların bu tür beklentileri, talepleri var. Bunları anlayıp nasıl yanıt verebileceğimizi düşünmemiz gerekiyor. Güvenlikli siteler, günümüz kentleşmesinin içerdiği sorunlara piyasanın verdiği bir cevap. Zaten gizlemiyorlar, on saniyelik reklamlarında bile “statü”, “prestij”, “güvenlik”, “mutlu hayat”, “yaşam” kelimelerini sıraladıklarında, çağırdıkları bir toplumsal kesime doğru dan ulaşıyorlar.

Şimdi bu beklentilere, piyasa anlayışının dışında nasıl farklı yanıt verilebileceğine daha fazla kafa yormak gerekiyor. Ama şunu özellikle vurgulamak isterim, İstanbul gibi büyük ve genç nüfusa sahip bir kentte “eskiyi yaşatmak”, “korumak” diye ifade ettiğinizde kabul görme olasılığı pek mümkün değil. Öngörülen kent anlayışının canlılık, hayat ve gelişmeyi içermesi gerekiyor. Bu yüzden sunum boyunca kentteki gündelik hayatın incelemeye değer, feyiz alınabilecek önemli bir alan olduğunu ifade ederken bu toplumsal pratiklerin öznelere de tekrar kent anlatımıza aktif aktörler olarak dahil etmek gerektiğini vurgulamaya çalıştım. Teşekkürler.

Tartışma

Tayfun Kahraman

Çok sağ olun Hocam. Konuşmacılarımızın sunumları bitti. Genel bir çerçeve içerisinde sorular varsa... Katkıdan ziyade soruları alalım lütfen. Buyurun.

Salondan

İyi akşamlar. Bütün hocalarım cevap verebilir. Kentsel dönüşümü hızlandırmak ve desteklemek adına 2008 yılında İstanbul’un birinci derecede deprem kuşağına alındığı ve halk üzerinde bir deprem korkusu yarattığı doğru mu? Doğru, yani teyit etmek amaçlı soruyorum. Asıl sorum şu: İstanbul’a özellikle 1960’tan sonra ivmesi hızla artan göçün önüne geçmek amacıyla yasal ya da anayasal bir düzenleme neden yapılmadı? Üçüncü olarak da şunu sorayım: Acaba İstanbul bir Batılının elinde olsaydı özellikle Cumhuriyet döneminden itibaren acaba nasıl şekillenirdi? Batılı şehircilik uzmanlarının bu konuda yaptığı bir çalışma, bir plan var mı? Bu konuda bilgi almak istedim. Teşekkür ederim.

Tayfun Kahraman

Biz teşekkür ederiz. Murat Bey, sizin de sorunuzu alalım.

Murat Cesur

Ben bütün arkadaşlara aslında şöyle bir soru sormak istiyorum: Çok ciddi bir deneyimimiz var. Yıllardır TMMOB bütün planlara, projelere hep müdahil olmaya çalıştı. Ama aynı 2009’da olduğu gibi ya da diğer şehirlerde de olduğu gibi, bu süreçlerde hep sermayenin ya da siyasetin, kente dair yapılan planlara ya da kazanılmış her türlü haklarımıza saldırdığını ve yenildiğimizi görüyoruz.

Buna küçük bir örnek: İçinde yer almalıyım diyerek 2012’de bir kentsel dönüşüm projesinde çalıştım. Bursa Yıldırım’da 500 hektar, 7 mahalle, 38.000 konut yıkılacak. Çalıştık, çalıştık, çalıştık bir şey yaptık. Pat diye Tayyip Erdoğan geldi dedi ki “Bu proje olmamış, yıkın, baştan yapın!” Şimdi peynir dilimleri gibi hepsi 13 katlı binalar yaptılar. Beş kattan fazla bina olmayacak dedi, projeyi iptal etti. Dört kattan dokuz kata kadar olan projeyi Erdoğan tek başına iptal etti; hepsi 13 kat olan peynir dilimi gibi bir proje oldu. Bizim o zaman 2012’de yaptığımız bu projeye Şehir Plancıları Odası karşı çıktı, ama 2015-2016’da onaylanan bu projede Şehir Plancıları Odasının bir itirazı yok ya da var da ben bilmiyorum. Bunun için bir formül bulmalıyız. Bizim, kentlerimizde sadece itiraz ederek değil, kapıdan kovsalar bacadan girerek, ne bileyim, bir şekilde o planın içinde olmalıyız. Eminim ki şu anda Bursa Şehir Planlama Şubedeki arkadaşlar 2012’de bizim yaptığımız planın bu son plandan çok daha iyi olduğunu düşünüyorlardır diye düşünüyorum.

2009’daki 100.000’lik plan sürecinde yer almadığım için orada mücadelenin ne olduğunu, Oda’nın nasıl mücadele ettiğini, TMMOB’un ne yaptığını bilmiyorum. Ama geriye dönüp baktığımızda sahip çıkamadığımız bir plan var. İçinde mi yer almadık, çok mu eleştirdik, öteledik ve birileri de bunu fırsat bilip o planı yerle bir mi etti? Çünkü aynı şey bizim Bursa’da başımıza geldi. Biz ne esnafa anlatabildik, ne vatandaşa. Vatandaşla toplantılar yaptık, “ama plan Şehir Plancıları Odası dava açtı” diyorlar. Bu süreçlerde bizim müdahil olmak adına dava açmaktan daha başka yollar bulmak zorunda olduğumuzu düşünüyorum. Bu süreçlerde sizlerin nerede yer aldığınızı merak ediyorum. Çünkü Hocam çok güzel bahsetti, oy birliğiyle kabul edilmiş bir plan olmasına rağmen 100.000’lik planda kırmızı çizginin nasıl aşıldığını bu şehir gördü. Bunun karşısında birlikte bir strateji geliştirmek zorundayız. Plan süreçlerine nasıl dahil oluruz, nasıl sahip çıkar ve savunuruz?

Tayfun Kahraman

Teşekkürler. Başka soru var mı?

Üzeyir ...

Ben İnşaat Mühendisleri Odasındanım. Güngör Bey’e soru sormak istiyorum. Tam olarak kendilerini ilgilendirip ilgilendirmedığını bilmiyorum, farklı bir alan da olabilir. Fakat İstanbul’a dair sevgisinden ötürü, en azından şiirlerden anladığım kadarıyla, ilgileneceğini düşünüyorum.

İstanbul’a, diğer şehirlere, bölgelere ya da coğrafyalara oranla daha fazla yatırım yapıldığı için mi nüfus artışı bu şekilde yoksa nüfus artışı çok fazla olduğundan dolayı mı buraya daha fazla yatırım yapılıyor, bunu sormak isterim. Çünkü ben ikisinin de birbirini zehirli kanla besleyen olgular olduğunu gördüm. Sanırım bu soru tam olarak Güngör Bey’le beraber en azından Yıldırım Bey’i de ilgilendiriyor.

Yıldırım Bey’e başka bir soru daha sormak istiyorum. Zamanla bazı kavramların değiştiğini gördük. Nicel insan sayısının “toplumu” değil, daha çok “yığını”

oluşturduğunu gördük. Mikro düzeyde mesleki, sendikal ya da mahalle örgütlenmelerinin ya da makro düzeydeki örgütlenmelerin toplumu, toplum kavramını oluşturduğunu gördük. Fakat son yüzyılda daha fazla değişimle beraber evrensel değerleri de içerdiğini gördük. Örneğin, kadınların ve gençlerin bu kavram içerisinde daha çok yer alması, ötesinde mimari, sanatsal, kültürel, tarihi, ekolojik birçok paydaşın da yer alıyor olması son yüzyıldaki toplum kavramını değiştirdi. Bu kavramların değişimiyle beraber kent kavramının da aynı şekilde değiştiğini düşünüyorum. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz? Teşekkür ederim.

Ülkü Koçak

Teşekkür ederim. Ben Yıldırım Hocama soru sormak istiyorum. Biraz önce Kadıköy'e tiyatroların, sanatçıların geldiğinden söz etti. Aslında Kadıköy'de kamusal alanlarımız bir yandan dinî tesis alanı olarak bir kesime verilirken bir yandan da bazı kamusal alanlarımız Kalamış Marina gibi özelleştirilerek sermayeye veriliyor. Ama Kadıköy'de yaşanan, özellikle hâlâ yaşanabilen mahalle ölçeğindeki yaşamlarımız da dışarıdan gelen saldırıya karşı dayanmaya çalışıyor, mesela Moda, Caferağa... Evet, bazı ilçelerde kendilerine alan bulamayan içkili mekânlar, tiyatrolar, sanatçılar Kadıköy'de kendilerine alan açabiliyorlar, ama bunların getirdiği sorunlar da Kadıköy'deki mahalle yaşamını tehdit ediyor ve bir çatışma yaşanıyor. Bu anlamda, bunu çok olumlamanın doğurduğu bir takım sonuçlar oluyor. Kadıköy'de bir özgürlük var, bundan yararlanmak isteyen insanlar Kadıköy'e gelmek istiyorlar. İyi, güzel de orada yaşayanların da belli bir düzeni var ve bir çatışma ortaya çıkıyor. Bu konuda ne önerirsiniz? Kentte belki iki tür değer var, bir değişim değeri, bir de yaşam değeri. Kadıköy şu anda yaşam değeri anlamında da çok olumluyu yaşarken bu gelenler yüzünden bu yaşama değerinden biraz ödün vermiş durumda. Bu konuda çelişkiler yaşanıyor. Bunu biraz açmanızı istedim, teşekkür ederim.

Murat Cesur

Biraz önceki soruma bir öneri ile ek yapmak istiyorum. Biz eskiden mahalle çalışmaları yapardık, gecekondu bölgelerinde. Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmış belli sayıda kentsel dönüşüm bölgeleri var, hepsini biliyoruz. Biz TMMOB olarak o bölgelerde çalışma grupları oluşturup her meslek dalından arkadaşlarımızın yer aldığı, mülkiyetten, plandan, mimariden anlayan arkadaşlarımızın bulunduğu bir komisyon oluşturup örneğin, o bölgelerde çalışmalarını sağlayabilir miyiz? Şu anda farklı şehirlerde 4-5 ihale çıktı, Adana'da, Konya'da, Ağrı'da... Kentsel dönüşümle ilgili ciddi bir çalışma var ve biz bekleyip plan süreçleri bittikten sonra dava açmayla bu işleri çözemeyiz. Demek istediğim, o toplumun, o halkın yaşadığı alanda TMMOB olarak gerçekten doğrusunu tarif edecek biçimde, ihalelerle birilerine peşkeş çektikleri, rantı birilerine aktardıkları, yani ne yaptıklarını bilmediğimiz o şeylerin içine müdahil olabilir miyiz? Bu bir yöntem. Ben TMMOB'un mesela, Bakanlar Kurulu kararı alınıp ilan edilmiş olan tüm kentsel dönüşüm bölgelerinin tamamı için yerel mimar ve mühendis arkadaşlardan oluşan komisyonlar oluşturarak Çevre ve

Şehircilik Bakanlığının bütün bu çalışmalarının içinde yer almak üzere mücadele etmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu belki farklı bir yöntem olarak bizim önümüzde yol açıcı bir şey olabilir. Teşekkürler.

Tayfun Kahraman

İsterseniz burada sorulara son verelim, forumda konuşalım. Çok kısa alalım ve bu son olsun.

Kurtuluş Sunal

Mali müşavirim. İstanbul hem Bizans'ın, hem de Osmanlı'nın başkentiydi. Cumhuriyetle birlikte Osmanlı'nın dağılmasından, çökmesinden sonra Anadolu'ya doğru başkent aktarıldı. Daha önceki başkentler de Edirne ve Bursa'ydı. Dünyadaki ekonomik ve nüfus yapısının kentlerde yoğunlaşmasına dair eğer bir araştırmanız varsa, İstanbul'la karşılaştırılabilecek örnekler var mıdır? Bu, İstanbul'un coğrafi konumundan kaynaklanan bir durum mudur? Eski denizyollarının üzerinde olması, eski başkent olması mıdır o kadar nüfusun ve ekonominin süreç içerisinde, Ankara'nın başkent olmasına rağmen, tekrar İstanbul'a doğru yönelmesi? Bu konuda bir çalışmanız var mı, onu öğrenmek istedim.

Tayfun Kahraman

Teşekkürler. Sanırım sizler not aldınız. Ben yine konuşma sırasıyla sizlere söz vermek istiyorum. Esin Hanım var mı sorulara ilişkin cevabınız?

Esin Köymen

Murat'ın söylediği bu kentsel dönüşüm alanlarıyla ilgili ben Mimarlar Odası adına bizim yaptığımız çalışmalarla ilgili kısa bir bilgi vereyim. Özetle şu: başarısız olduk. Kentsel dönüşüm alanlarında biz yaşam alanları tariflemeye çalışırken, yaşam alanları için o insanlarla mücadele ederken, ilk oturumda konuşulan mülkiyet tanımına geldik, dayandık. Bizler yaşam alanlarını savunurken, orada yaşayanların bir kısmının mülkiyet üzerinden bir mücadele yürüttüğünü gördük. Bu anlamda evet, başarısızız. Kentsel dönüşüm alanlarında çalışma yapılamıyormuş gibi bir durum yok. Gülsuyu, Güvensu için söyleyeyim; 2004'ten 2017'ye 13 yıl boyunca planlama çalışmalarına katkı sunduğumuz bu mahallelerde konu mülkiyete geldiğinde mahallede yaşayanların çok büyük bir kısmı bizim söylediklerimizden çok, mülkiyet edinmenin yöntemlerine itibar ettiler.

Güngör Evren

Doğrudan bana yöneltilen soruyla ilgili, İstanbul'un göç alması konusuna konuşmamda değinmiştim. İstanbul'la ilgili temel sorunun hem göç alması, hem de gereğinden fazla sanayi baskısı altında kalması olduğunu söylemiştim. Göç

tarafına baktığınızda İstanbul'un konumu itibariyle, tarihten gelen özellikleri itibariyle çekiciliği olan bir kent olduğunu baştan görmek lazım. Kentleşme süreci önlenebilir bir süreç değil. Bu süreç başladığı anda çok doğal olarak insanlar en gelişmiş yere doğru, o zamanların deyişiyle "taşı toprağı altın olan" İstanbul'a doğru geliyorlar. Tavuk mu yumurtadan, yumurta mı tavuktan çıkar hesabı, göç edenleri görmezden gelmek mümkün olmadığına göre onların gelişleriyle oluşturdıkları yeni duruma göre İstanbul'un donanımlanması gerekiyor. Ve bu süreç böylece sürüp gitmiştir. Peki bu gelişme karşısında ne olması gerekirdi, ne yapılması gerekirdi dersiniz, ben yine plan diyeceğim. Çünkü plan yalnız kentler için değil, bölgeler için ve ülkenin tümü için gereklidir. İstanbul üzerinde göç ve sanayi baskısı ancak Türkiye ölçeğinde kapsamlı bir politika ve planla yönetilebilirdi. Böyle bir planınız olmadığı zaman kaçınılmaz olarak varılan durum gerçekleşiyor. Çünkü olayı bir bütün olarak göremiyorsunuz.

Dünyaya baktığımızda, şu anda gelişmiş olan ülkelerden neredeyse hiçbirinde belli bir kentte bizdeki gibi yoğunlaşma yok. Ama gelişmekte olan ülkelere bakın, Latin Amerika'ya, Uzakdoğu'ya, oralarda büyük nüfuslu mega kentler var. Aynen bizdeki gibi belli odak noktalarında çekici noktalar oluşmuş ve insanlar oraya doğru gelmişlerdir. Dolayısıyla İstanbul'un özellikleri nedeniyle ve sonradan da kendini besleyen bir süreç içerisinde bugüne gelinmiştir, gerekli önlemler alınamadığı için, ülke düzeyinde planlar yapılamadığı için. Ancak seyredilmiştir. Teşekkür ederim.

Yıldırım Şentürk

İki soru vardı. Birincisi "toplum meselesi ve toplumun dönüşümü". Toplum her zaman dönüşüyor tabii, ama bana "toplum kalmadı, kitle oldu" ifadesi çok doğru gelmiyor. Ama tabii ki dönüşüyor. Özellikle bir noktayı tekrar vurgulamak isterim: "Özellik" İstanbul'da, Eskişehir'de veya Konya'da farklı gerçekleşiyor. Bu yüzden günümüz kentlerinde yaşayan bir birey hangi toplumsal pratiklere nasıl dahil olur, neyi önemser vs. üzerine düşünmek ve araştırmak lazım. O yüzden evet, toplum dönüşüyor ve kentle çok bağlantılı biçimde dönüşüyor.

İkinci soruya gelirse: özellikle İstanbul üzerinden konuşurken, Kadıköy'den örnek verdim, çünkü birazcık farkın bile kentteki gündelik hayatımız üzerinde etkili olduğunu vurgulamak istedim. Tabii ki buradaki değişimin de önü açık. Bir semt siyasi olarak "damgalanabilir" ve tam da bu yüzden güçlü bir "gözetim alanına" dönüşebilir. 1 Mayıs Mahallesi'nin, Gazi Mahallesi'nin başına gelen, bir merkez olarak Kadıköy'ün de başına gelebilir ki zaten şimdi bile gitseniz her tarafta polisler, TOMA konuşlanmış vaziyette. Bir yandan aslında size bir alan "açılıyor", ama bir yandan da tam da oraya geldiğiniz için takip edilmeniz, denetlenmeniz de çok daha kolaylaşıyor. Evet, kentten kâr elde etmek isteyen, bu dönüşümleri önemseyen kişiler de bir yatırım fırsatına dönüştürebiliyor. Kadıköy içinde de bu tip bir süreç söz konusu. Bu yüzden gerçekten o süreçteki olasılıkları, dinamikleri birlikte düşünmek lazım, yoksa bir semti veya mekânı "idealleştirip" "fetişleştirmek" sorun olur.

Tayfun Kahraman

Teşekkürler Hocam. Ben de çok kısa bir cevap vereyim, not aldığım sırayla Murat Bey'den başlayarak. Planlama sürecinin içinde olmalıyız, evet. 2009 planında da, 2006 planında da biz masadan hiçbir zaman kaçmadık; Şehir Plancıları Odası olarak her zaman ÇDP üzerinde bir toplantı yapıldığında masada olduğumuzu söyleyebilirim. Diğer meslek odalarının, özellikle mekânla ilgili meslek odalarının tümünün de beraber bizimle o masada olduğunu söyleyebilirim. Orada masadan kaçılmadı. Evet, biz her zaman için ideal olan planı savunduk, o nedenle 2009 planında da ideale yakışmayan, idealde olmaması gereken noktaları eleştirdik. O anlamda da yaptığımızdan pişman değiliz, ama bizi bu planı savunmak zorunda bırakanlar utansın diyorum, kapatıyorum.

Yıldırım uygulamasına ilişkin hiçbir bilgim yok, Bursa Şube'ye cevap hakkı doğar, onu bilemem. Ama Esin Hanım'a katılıyorum, Gülsuyu, Gülsenu sürecinde beraberdik. Daha pek çok mahalle sayabilirim. Hatta mahallelerden bize şöyle istekler geliyor: "Siz dava konusu etmeyin." Çünkü mahallelinin beğenmediği şu: Örneğin, teknik olarak söyleyeceğim, idare iki emsal vermiş, mahalleli diyor ki "Biz iki emsal de istemiyoruz, biz burada üç emsal, üç buçuk emsal istiyoruz. Siz girerseniz iki emsale karşı çıkacaksınız, ama bizim isteğimiz, bizim dava etme nedenimiz düşük emsal vermesi, sizse buna yüksek diyorsunuz. O nedenle siz dava konusu etmeyin," diye bir tavırla karşılaşıyoruz. O zaman geri adım atıyorsunuz ve bunu niçin yaptığınızı, kimin rantı için uğraştığını anlatman gerekiyor. Tabii bir yandan büyük sermayenin rantına çomak sokmaya çalışırken diğer taraftan da bu rantı yaratmak isteyen başka çıkar grupları oluştuğunda buna izin vermem gerekir. Meslek odası olarak bu dengeyi sağlamalısın, kurmalısın.

Deprem korkusu pompalanıyor mu? Size kimse cevap vermedi, ona ben cevap vereyim. 2008-2009'da değil ama 2011 Van depreminden sonra bakarsanız özellikle yaygın basın organlarında depremin pompalanmaya başladığı ve depremle birlikte kentsel dönüşümün çok yaygın bir şekilde konuşulmaya başladığını göreceksiniz. Buna ilişkin çalışmalar da var. Bu noktadan itibaren de 6306 sayılı bugünkü *Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun*'un altlığının oluşturulduğunu göreceksiniz. Böyle bir sistem var, böyle bir propaganda aracı kullanılıyor.

İstanbul'un koruma yasası olabilir mi? Boğaz'da da bir Koruma Yasası var, ne kadar Boğaz'ı korudu, tartışılır. O nedenle İstanbul'a özgü bir koruma yasasının geliştirilmesi çok da mantıklı olmayabilir. Bir Batılı nasıl düzenlerdi? İstanbul'u zaten ilk Batılılar planladı; İstanbul'da ilk plan çalışmalarını Prost ve daha sonrasında onun yetiştirdiği ekip yaptı. Esas olan planlamak değil, esas olan o planlara riayet eden uygulamaları gerçekleştirebilmek. Bugün o planların çoğunun genel ilkelerini altüst etmiş durumdayız.

Burada kapatıyoruz. Son olarak, konuşmacılarımıza teşekkür belgesini vermek için TMMOB Yönetim Kurulu Üyemiz Sayın Cemalettin Küçük'ü buraya davet ediyoruz.

Katılımınız ve bu saate kadar da bizi dinlediğiniz için çok teşekkür ediyoruz. Yarın sabah görüşmek üzere.

İstanbul Kent Sempozyumu - IV
2. Gün
2 Aralık 2017 Cumartesi

I. Oturum:
Göç Mekânları ve Kent Yurttaşlığı

Nail Güler, *Oturum Başkanı*
TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası İstanbul Şube YK Üyesi

Ulaş Bayraktar
Doç. Dr., Kültürhane
"Hemşehrilik için Müşterekler Siyaseti"

Şükrü Aslan
Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi
"İstanbul'da Gettolaşma"

Hakan Koçak
Doç. Dr., Kocaeli Dayanışma Platformu
"Emekçilerin İstanbul'unun Dönüşümü"

Kumru Çılgın
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube YK Üyesi
"Kent Mülteciliği ve 'Birlikte Yaşam' için Yerel Sorumluluklar"

Tartışma

Nail Güler

Herkese günaydın. Değerli konuklar, değerli meslektaşlarım, ikinci günün ilk oturumunda konumuz “Göç Mekânları ve Kent Yurttaşlığı”. Oturumda Doç. Dr. Şükrü Aslan, Kumru Çılgın, Doç. Dr. Ulaş Bayraktar ve Doç. Dr. Hakan Koçak. Dört değerli bilim insanı, akademisyenle birlikte oturumu tamamlayacağız. Öncelikli olarak Ulaş Hocamla başlayacağız, bize bir genel çerçeve çizerse, sonrasında diğer konuşmacılarla konu biraz daha geniş bir şekilde tartışılmış olacak.

Doç. Dr. Ulaş Bayraktar Galatasaray Üniversitesi Kamu Yönetimi mezunu. Yüksek lisansını ve doktorasını Paris Siyasi Bilimler Akademisi’nde yapmış. Yerel yönetimler, kent ve çevre politikası üzerine çalışmaları var. Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyesidir. “Dir” dedim ama “üyesiydi”; OHAL koşullarında 689 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ihraç edildi. Burada kendisiyle birlikte ihraç edilen 484 akademisyen arkadaşımız var. Bu ihraçların bilim insanlarını halktan ve bilimden koparacağını sananların aldandıklarına, bunu başaramayacaklarına bugün kendisini dinledikten sonra bir kez daha şahitlik etmiş olacağız. Bu arada ben okuduğumda duygulandığım bir şeyi de burada paylaşmak istiyorum. Ulaş Bayraktar arkadaşımız ihraç edildikten sonra “Nefretimi Kazanamayacaksınız” başlığıyla bir açıklama yapmıştı, katılımcı tüm arkadaşların bu açıklamayı okumasını tavsiye ederim. Buyurun Hocam.

Hemşehrilik için Müşterekler Siyaseti

Ulaş Bayraktar

Günaydın, teşekkür ederim. Bu tür davetleri almak çok anlamlı geliyor bana, çünkü gerçekten de yaptığımız, yapmayı bildiğimiz, yapmaya çalıştığımız işin belli kurumlara, unvanlara, maaşlara bağlı olmadığını ispat etmiş oluyoruz. Ben “kamudan kamuya ihraç edildim” diyorum. İhracatçılara şükran borçluyum, çünkü içimdeki müteşebbis ruhu ortaya çıkardılar. “Kültürhane” diye bir kafe-kütüphane açtık Mersin’de, o yüzden kendimi sosyal bilimler esnaf ve zanaatkârı olarak tanımlıyorum. “Velef ki esnafız, hâlâ akademideyiz” diyorum.

Bugün sizlerle paylaşacağım tartışma aslında biraz başka bir bağlamda Kültürhane’de de ortaya koymaya çalıştığımız tecrübe. Orayı bir kamusal alan, bir müşterek alan olarak tarif etmeye çalışıyoruz. O çerçeveyi kent, kentleşme ve kentlilik, hemşerilik üzerinden tartışmaya açacağım. Bu epeydir üzerinde kafa yordüğüm bir konu, çünkü ben epeydir kenti bir organizma olarak, canlı bir varlık olarak tarif edebilir miyiz diye soruyorum. Bu da, kenti, aklı, bedeni ve ruhu olan bir organizma olarak görebilir miyiz sorusunu getiriyor.

Öncelikle “kentin aklı,” Türkiye’nin mevcut yerel yönetimler sistemi içinde aslında belediye başkanının aklına indirgenmiş durumda. Kent konseylerini araştırdığım zamanlarda gençler, kadınlar, engelliler, yaşlılar katılsın diyenlere müstehzi bir şekilde gülmekten alıkoymazdım kendimi. Seçilmiş belediye meclisi bile katılamazken, belediye meclislerinin belediyelerin karar süreçlerindeki etkisi zaten artık komik bir hale gelmişken belediye kent konseyleri gibi bu tür katılımcı yapılardan medet ummak biraz çelişki gibi oluyor.

Sonuçta söyleyeceğim şey şu: Kenti bir organizma olarak düşünecek olursak ve “Kentin aklı nasıl işliyor?” diye sorarsak: Kentin aklı belediye başkanının aklı şeklinde işliyor.

Türkiye Belediyesi
(Uykusuz, Sayı 44, 2013).

“Fotoğraflı Yapı Tarihi”, Serkan Ocak, *Radikal*, 7 Nisan 2013 (<http://www.radikal.com.tr/turkiye/fotografli-yapi-tarihi-1128403>).

Dahası, şu anda yaşananlar, bu görevden almalar, istifaya zorlanmalar vs. artık başkanların başkanı devrine geçmiş olduğumuzun nişanı. Başkan, senden büyük başka bir başkan var, çünkü Türkiye’yi Büyükşehir Yasasıyla birlikte 30 büyükşehir belediye başkanı ve birtakım icracı bakanlar yönetiyor diyorduk, artık sayı 1’e inmiş durumda, sadece tek başkan, en büyük başkan bizim başkan! *Uykusuz*’un ta 2013 yılında yaptığı kapakta olduğu gibi aslında artık Türkiye tek bir belediye şeklinde. O zaman TOKİ Belediyesi diyorduk, şimdi artık Türkiye Belediyesi, Türkiye Cumhurbaşkanlığı Belediyesi olarak da tarif etmek mümkün. Artık o başkanların aklının üzerinde bir başkan, çok yakında şahit olduğumuz gibi oyuncu değiştirebiliyor, istediğini oyuna sokup istediğini çıkarabiliyor. Gerçekten de belki de biz çoktan başkanlık sistemine geçmiştik, belediye başkanları sayesinde, bunu parti ayırt etmeksizin söylemek mümkün.

Peki, bu sistemi mümkün kılan nedir diye baktığımızda, orada bir kent bedeniyle karşı karşıya geliyoruz. Bu fotoğrafı bilmiyorum hatırlıyor musunuz? *Radikal*’de yayımlanmıştı yıllar önce ve aslında Türkiye’nin kentleşme sürecinin tek bir karede özetlendiği bir fotoğraf. Detaylarına

girmeme gerek yok, hepiniz buna çok aşinasınız; gecekondulaşmadan başlayıp sonra metalaşan, kat çıkılan, sonra yapsatçı müteahhit apartmanlarına, sonra Fransız balkonlu biraz daha estetik, mimar eli değmiş yapılara, daha sonra rezidanslara, sitelere evrilen ve en sonunda da aslında gecekondudan direkt rezidansa giden bir kısa yolun bu kentsel dönüşümle icat edilme sürecini özetleyen bir fotoğraf. Bu fotoğraf, Türkiye'deki kentleşmenin, bir ağacın halkaları gibi gördüğümüz bütün kentleşme safhalarını tek bir karede özetleyen bir görsel olarak bence tarihi bir vesikadır. Ama burada benim için daha önemli olan şu: Bu tabloyu mümkün kılan kentleşme motifi aslında sadece bu bedene dair bir işaret değil, aynı zamanda o aklın işleyiş rasyonalitesini de şekillendiren bir süreç. Bununla şunu kastediyorum.

Zamanında İlhan Tekeli hocamızın ifade ettiği gibi aslında Türkiye kentlerini üç kavramla açıklayabiliriz. İlk olarak gecekondur. 1950'lerden sonra başlayan göç ve bu göçmenlere yönelik herhangi bir barınma, konut politikasının arz edilmemesi; tam tersine aslında şu anda birçok küfre mazhar olan gecekondunun bir kaza değil, bir çare, bir proje olarak, bir politika olarak sunulması. Bu bir kazan-kazan politikası; kendin pişir kendin ye konutu... Hazine arazisi üzerinde olmasına devlet razı; konut yapmak zorunda kalmıyor. Sermaye razı çünkü emeğin maliyeti daha düşük oluyor kira ödemediği için, daha ucuza hallettiği için ve vatandaş da başını sokacak bir yer buluyor.

İkincisi, barınmanın çözümü gecekondur ise ulaşımın motifi de dolmuş çünkü bu gecekondur alanlarından kent merkezlerine veya çalışmaya gidecekler için bir toplu taşıma sistemi öngörülmedi, yapılmadı ve o yüzden dolmuş işlev kazanıyor.

Son olarak tüketim için de işporta geliyor. Dolayısıyla üç kavramı düşündüğünüzde gecekondur, dolmuş ve işporta; hepsinin ortak paydası enformellik. Kentleşmenin enformel doğası aslında Türkiye kentlerinin şu andaki hâkim rasyonalitesinin de ilk harcıdır.

Kentsel dönüşümü, alışveriş merkezleri ve büyük köprüleri, yolları, battı-çıktılarıyla Türkiye kentlerine bugün baktığımızda da aslında bu motifi kılıf değiştirerek hâlâ devam ettiğini görüyoruz. Buradaki en önemli nokta, bütün bu enformel kentleşme modelini mümkün kılan temel dinamik, enformel dayanışma ağları: İnsanların mezhepleri, memleketleri, cemaatleriyle oluşturdukları ağlar. Ben geldim, burada işporta yapacağım, buraya gecekondumu dıkeceğim, burada bir dolmuş hattı çalıştıracam diyemezsiniz. Çok iyi biliyorsunuz ki taksi durakları, dolmuş hatları, pazarlardaki satıcılar, belli mahalleler, bunların hepsi insanların o dayanışma ağlarına temel teşkil eden kültürel kimlikleriyle mümkün oldu. Nereli olduğu, hangi tarikattan, hangi mezhepten olduğu bu stratejileri işlevsel kıldı. Dolayısıyla şu anda insanların hemşerilik bağını, yaşadıkları yere değil de geldikleri yere referansla kurgulamalarının sebebi çok açık. Sen Sivaslı olduğun için, Muşlu ya da Trabzonlu olduğun için evini buldun, işini buldun. Dolayısıyla kalkıp da insanlara sen yıllardır burada yaşıyorsun, İstanbullusun dediğinde ya da Mersinlisin dediğinde bunun romantik bir naiflikten öte bir anlamı yok. Çünkü İstanbullu olmak, Mersinli olmak, diğer bağları ile

mukayese edildiğinde ona ne kazandırmış? İnsanlar sadece o geldikleri yere dair hemşerilik bağlarını korurken bunun nedenlerini akılda tutmak lazım.

Göç edilmiş yere referansla kurgulanan böyle bir habitus oluştu artık Türk kentleşmesinde. Bu habitusun ötesine geçmek nasıl mümkün olabilir eğer daha demokratik bir hemşerilikten bahsedeceksek?

Ona gelmeden şunu da söyleyeyim: Evet, hepimiz bu hemşerilik ilişkilerinden aynı oranda nasiplenmiyoruz. Bu dinamikler üzerine yükselen akıl bunların dışında kalan kesimler üzerinde kendini nasıl meşrulaştırdı diye sorduğumuzda bir kentsel popülizmle, çılgın projelerle, absürt kent icraatlarıyla karşı karşıya kalıyoruz ve bunun partisi yok. Yani ben Melih Gökçek'in görevden alınmasına çok üzülüm çünkü her sunuşta benim için yeni bir malzeme veren çok muhterem bir ideal tipti bence, Weberyen anlamda. Düşünebiliyor musunuz ki bir ülkenin başkentinde bir oto robot heykeli olsun? Bunun

Ankara'da oto robot heykeli.

Ankara'da oto robot heykelinin yerine konulan dinozor heykeli.

nasıl mümkün olduğunu gerçekten de merak ediyorum. Hemen de kaldırılıyor. Niye yapıldı, niye kaldırıldı? Ben sorduğumda birisi dedi ki "Heykelin duruşu, tribünlerde görülen bir harekettir ve ne yazık ki saraya bakarak konumlanmış. Bu fark edilince ve yanlış anlaşmalara mahal verince apar topar kaldırıldı." Allah'tan kaldırılması da yine bir demokrasi şölenine vesile oldu! Çünkü yerine konulan Melih Gökçek Twitter'dan oyladı. "Hangi dinozoru oto robot yerine koymamız gerektiği konusunda yardımını istiyoruz ve halkımızın teveccüh gösterdiği dinozor 7 numaralı dinozor..." Geçen hafta yeni belediye başkanı onu da kaldırdı. "Dünyayı Kurtaran Adam" filminin daha sonra dünyada sinema severler tarafından gördüğü teveccühe benzer bir teveccüh görecektir Melih Gökçek ve Türkiye belediyeciliği; absürt belediyecilik konusunda müzelik bir şey yapıyor.

Bunu böyle anlatıyorum her yerde, özellikle Mersin'de falan, CHP'ye daha kesimler "yürü be hoca, geçir işte AKP'ye, Melih Gökçek'e" derken sonra ben lafı Yılmaz Büyükerşen'e getirince yüzler biraz düşüyor. Çünkü aslında bunlar arasındaki farkın sadece birazcık daha estetize edilmiş bir belediye başkanlık anlayışı olduğunu düşünmekten kendimi alamıyorum. Bir gondol hikâyesi vardır, bilmiyorum, biliyor musunuz? Porsuk'ta gondollar işliyor. Venedik Belediyesi de duymuş, "Hocam, sizde de gondollar varmış, bizde de var, gelip yarıştırsak mı?" demişler. "Buyurun," denmiş. Tırlara bindirmişler gondolları, Porsuk'a getirmişler. Yarışma yapılmış ve Eskişehir'in gondolları Venedik'in gondollarını geçmiş. Şimdi Venedik Belediyesi şokta, yüzyıllardır gondol kullanıyoruz ve çok da zordur kullanmak, bu nasıl olur?! Yılmaz Büyükerşen bunu bir tele-

vizyon programında anlattı, kendisinden dinledim, “Gerçekten, bir ekip yolladık, beceremediler. Ne yapsak, ne yapsak dedik ve motor taktık,” dedi. Şimdi Eskişehir’de Porsuk’taki gondolların altında elektrikli motor varmış. Venedik Belediyesi Başkanının da ironik bir şekilde söylediği gibi: “Biz Rönesans’ı yaptık, ama bunu yapmak aklımıza gelmedi.”

İzmir Karabağlar Belediyesi Nasrettin Hoca heykeli.

Bir oto robot heykeliyle elektrikli motora sahip bir gondol arasında belki biraz estetik fark, biraz mürekkep yalamışlık etkisi var, ama onun haricinde benim nazarımda çok fazla bir fark yok. Karabağlar Belediyesi’nin Nasrettin Hoca heykelini belki görmüşsünüzdür, insanı Nasrettin Hoca’dan soğutur. Bunun heykeltıraşı, mimarı sonra Genel Başkana saldırdı galiba havaalanında, parasını

alamamış eski belediye başkanından. Böyle birçok örnek var. Yakın bir tarihte kendini yakmaya kalktı genel merkezde.

Isparta Yalvaç’tan, ayakkabı kutusu açılışını görmüşsünüzdür ya da elektrikli sandalye açılışını... Ama bunların içinde benim en favorilerimden biri Melih Gökçek kadar olmasa da büyük belediye başkanlarından Aytaç Durak’tır. Kendi kitabından özetleyeyim: Adana’nın tepesine güneş enerjisiyle çalışan bir klima takacak. Güneş enerjisiyle çalışacak, aşağı hava üfleyecek. Üflediği hava soğuk olacağı için kent serinleyecek, hem de üflediği o hava sayesinde havada duracak. Dikkatinizi çekiyorum, bunu öneren insan herhangi bir insan değil, İTÜ İnşaat Mühendisliği mezunu. Kitap fuarında rastladım, “Gerçekten böyle bir şeyin mümkün olabileceğini düşünüyor musunuz?” diye sordum, “zaman beni haklı çıkaracak” dedi. Aytaç Durak’ın bu projesi ne yazık ki siyasi ömrü vefa etmediği için gerçekleşmedi.

Şimdi nereye geldik? Bir kent, bu kentin enformel dayanışma ağları üzerinde işleyen bir rasyonalitesi, bu rasyonaliteyi meşru göstermek için popülist bir absürtlük... Ama bu manzara ile mücadele etmek için hatırlamamız gereken,

Taksim Meydanı.

kentlerin bir ruhu da olduğu, sadece bir belediye binasından veya yollardan, heykellerden ibaret olmadığı... Kenti köyden ayıran temel özelliğin, farklılıkları bir araya getiren bir kamusal taşıması olduğunu hatırlamamız gerekiyor.

Çok fazla söze gerek yok, aynı yerin iki ayrı fotoğrafı. Hangisi daha kent sizce? Bir yerde bir beton çölü, öbür yerde şenlikli bir toplumsallık... Taksim Meydanı Gezi’deyken mi kentti, yoksa bir beton çölüne dönmüş halde mi? Demek ki soru bu: Kentin ruhu nasıl ortaya çıkarılır?

Sizler benden daha iyi tanırırsınız. Saadettin Ökten’in bir ifadesi var, sevgili Ayşe Çavdar ona

soruyor, “Gayrimüslimler gidince İstanbul neyini kaybetti?” diye, “adâb-ı muaşeretini kaybetti” diyor. Yani aslında kentlilik bir görgü meselesidir. Farklılıkları bir arada yaşayabilir hale getirme meselesidir kentlilik. Bunu nasıl kazanabiliriz? İşte benim burada ortaya attığım soru, geliştirmeye çalıştığım hipotez bu: Kenti tekrar müşterek olarak inşa etmemiz mümkün müdür? Farklılıkların bir araya geldiği, farklılıklarından ödün vermeden, ama belli bir adap, belli bir saygı içerisinde birlikte var olmanın formülü tekrar bulunabilir mi? Sıfırdan yaratılmıyor, biraz önce altını çizdiğimiz hemşeriliğe rağmen onun üzerinde, onunla birlikte gelişmesi gerekiyor. Dolayısıyla kenti bir müşterek olarak tarif edebilir miyiz? Bunun için de önerim “hemmahal” ve hemhal olmayı sağlamak, yani hem fiziksel olarak mekânı paylaşır hale getirmek, hem de o kenti paylaştığımız insanlara yaklaşmak. Bunun için aidiyet bağının güçlenmesi, hemşerilerin arasında ilişkinin kurulması, bilgi ve örgütlenme becerisinin artırılması gerektiğine dair bir önermeyle devam ediyorum.

Aidiyet ne demek? İnsanların yaşadığı mekânı tanıması demek, hikâye anlatabilmesi demek... Mersin’den örnekler vereyim. Aratos, Antik Yunan’daki bir filozof, şiirsel bir gök haritasını ilk yazan kişi, NASA Ay’da bir krateri ismini vermiş, Mersin’de bir sokak ismi bile yok. Viktor Venüs, Türkiye’nin ilk gayrimüslim belediye başkanıdır. Lefter’i Mersin İdman Yurdu’na getirmiştir, şampiyon yapmıştır. Müfide İlhan, Türkiye’nin seçimle gelmiş ilk kadın belediye başkanıdır, daha sonra da görevden alınmıştır bugünlüklere benzer bir şekilde. Mersinli Ahmet, ilk olimpiyat madalyasını almıştır, Safiye Ayla’yla büyük aşk yaşamıştır... Bunlar kentin hikâyeleri ve bazen mitolojisi.

Aidiyet bağı için böyle anlatılara ihtiyaç var. Siz Mersin’e geldiğinizde benim size anlatacak bir hikâyeye ihtiyacım var. Ben o hikâyeyi anlattıkça o kentin bir parçası olurum ve o kente bir aidiyet hissederim, beslerim. Dolayısıyla o aidiyet bağına güçlendirmek lazım. Murat Sevinç’in geçenlerdeki yazısında belirttiği gibi “Siz biliyor musunuz, Balyan ailesinin İstanbul için ne demek olduğunu? Dolmabahçe Sarayı, Selimiye Kışlası, Çırağan Sarayı, bunların hepsinin mimarları, müteahhitleri bu aileden çıkma.” Dolayısıyla bu bilgidir aslında Ermenilerin bu kentte ve Osmanlı kültüründe oynadığı rolü açmak. Bu hikâyelerle, bu çalışmalarla aidiyet bağının güçlenebileceğini düşünüyorum. Buna yönelik birtakım projeler de yapılıyor.

Biz Mersin’de Mersin Müşterekleri olarak bir grup kurmaya çalıştık. Özlem Sert Ankara’da Hacettepe Üniversitesi’nde Ankara Hikâyeleri diye bir çalışma ya-

Terme Meydanı.

pıyor. Tarsus'ta var, bir tane Başakşehir Belediyesi'nde farklı uygulamalar var. Yani kenti sadece bir turistik obje değil, aşına bir mekân kılmak, o mekâna dair anlatacak hikâyemizin olması...

İkincisi, hemhal olmak; o ortaklığı paylaşmak... Çırağan Sarayı'nın hikâyesini bilerek orada yaşadığımız Ermenilere yakınlaşmak, aynı zamanda da diğerleriyle bir araya gelmek, aslında Sennet'in dediği gibi, yabancıyı keşfetmek. İnsanların birbirlerini keşfetmesi için imkân yaratmak, onları bir araya getirecek vesileler yaratmak. Terme'nin meydanına ait iki resim: İlkinde, ilçe meydanı, asırlık ağaçları ve insanlarıyla... İkincisi de, bugün geldiğimiz nokta. Resimdeki cismi görüyor musunuz? Bir çengelli iğne heykeli. Hâlâ düşünürüm, bir belediye başkanı neden çengelli iğne heykeli yaptırır? Ama onun haricinde çevreye baktığımızda gördüğümüz şey bir heykel ve otopark, beton. İnsanların bir araya gelmesi için bir ortam yok. İnsanları bir araya getirecek vesileler yaratmak, onları yan yana getirmek, onları o meydana çıkarmanın yollarını bulmak gerekiyor.

Üçüncüsü; bunu belki İstanbul'da siz çok yaşamıyorsunuz ya da belki mahalle bazında yaşıyorsunuz, ama ben kentimde yan sokakta yapılan çalışmadan haberdar değilim. Buna karşılık Taksim'deki caminin ne durumda olduğunu biliyorum. Yerel basın, yerel bilgi bağları güçsüz olduğu için biz haber alamıyoruz ve habersiz kaldığımız için bir araya gelemiyoruz. Yerel medya, yerel basın ve bilgilendirme, haberleşme kanallarını güçlendirmek, bunu da belki Açık Radyo'daki, Medyascope'taki gibi biraz daha farklı kanallar üzerinden götürmek mümkün.

Sonuncu olarak, birtakım yeni örgütlenme biçimleri geliştirmek gerekiyor. Sadece birtakım politik, ideolojik ya da belli hedefler üzerinden değil, daha pedagojik örgütlenme biçimleri geliştirmek... Düzce Umut Evleri projesini siz benden daha iyi biliyorsunuz belki; orada hem bilim insanlarını halkla bir araya getirmek, barınmada ev paylaşım imkânları koymak, ulaşımında araç paylaşımı, ortak araç kullanımı, bisiklet kullanımı gibi yollarla insanları bir araya getirmek, mesela tüketim kooperatifleri kurmak... Böyle sunuşlarda kooperatif dediğim zaman "aman hocam, kooperatife girme, hepimizin içinde bir yaramız var" diyorlar. Başka bir kooperatif modelini geliştirmek lazım, tüketim kooperatifi, İstanbul'da bunun birçok örneği var. Sanırım gelecek hafta Gıda Toplulukları Çalıştayı yapılacak. Bunlar çok önemli, mesela üretici pazarları... Şu dönemde en zorda olan ekonomik kesimle daha sağlıklı beslenmek isteyen orta üst sınıfı bir araya getiren çok önemli bir formül bu. Bu tür tüketim kooperatiflerinin, gıda topluluklarının üzerine gidilmesi gerekiyor. Bence onlar üzerinden bir örgütlenme modeli önemli. Sadece bir şeyleri eleştirmek, küfretmek, karşı çıkmak için değil, insanları birazcık daha bu tür alanlarda bir araya getirmek, buluşturmak şart.

Beş Fransız sinemacının yaptığı, çok ilham veren, "Yarın" diye bir belgesel var, geçen sene Sürdürülebilir Yaşam Film Festivalinde gösterilmişti. Ondan birkaç alıntı yapacağım. Kent bostanları çok önemli, insanların hem tarım yaptığı, hem de bir araya geldiği, o birlikteliği, müşterekliği inşa edecek bir vesile.

Örneğin, Detroit'te otomotiv sanayii gittikten sonra eskiden sanayi alanı olan yerlerde şimdi kent bostanları türüyor. İstanbul'da o tarihi bostanları siz biliyorsunuz, ama bunu yaygınlaştırmak gerekiyor. Sadece korunacak bir değer olarak değil, fırsat olarak sahiplenmek gerekiyor.

Kolektif, iktisadi girişimler... Kültürhane'de biz bunu tecrübe ediyoruz. Biz para kazanmaya çalışıyoruz diye ya da içeride paranın olduğu bir işletme olduğu için insanlar bizi eleştiriyor "Siz de kapitalist oldunuz, siz de tüccar oldunuz!" diyerek. 45.000 lira kirası var oranın, nasıl gidecek? Güzel, hoş demek, Facebook'da beğenmek bize para kazandırmıyor. Bundan da utanmamak gerekiyor. Birlikte iş yapmak gerekiyor. Zengin olmak için, yat, kat almak için değil; buna çıkar amacı, kâr amacı gütmeyen şirket diyoruz biz. Orada iki öğrencimiz, üç ihraç edilmiş arkadaşımız para kazanıyorsa, orada çaydan para aldığımız için ya da kütüphaneye üyelik yaptığımız için utanmıyoruz. Dayanışmacı ticaret, yine İsviçre'deki kredi modeli; bir kredi veriliyor KOBİ kredisi gibi, ama o kredi sadece yerelde harcanıyor. Kültürhane'yi açacağım diye bana kredi verdiğinizde ben masamı o kredi ağındaki marangozdan alıyorum, marangoz ağacı o kredi ağındaki bir keresteciden alıyor, keresteci gelip benim Kültürhanemde kahve içiyor. Neden bu tür bir ağ kuramayalım? İngiltere'de şu anda yerel para birimleri var. Bristol'da para basıyorlar, 21 sterlin basmışlar. "Niye 21" diye soruyor belgeselci, "baktık yapabiliyoruz, niye olmasın dedik" diyor. 21 pound, arkasında bir pop müzikçinin fotoğrafı var.

Sanat çok önemli: Örneğin Mersin'deki "7 Renk Koro" Türkiye'nin ilk LGBTİ korosu. İnsanları farklılıklarla bir araya getirmek için sadece bu tip ciddi işler için değil, sanatta, korolarda, folklorda bir araya gelmek, bunların potansiyelini kullanmak gerekiyor. Veya spor: Mersin'de neden bu kadar çok halı saha var diye düşündüm. Çünkü kamusal spor alanı yok. İnsanları bir araya getirecek imkânlar sunmak lazım.

Tanıl Bora'nın "Her şeye rağmen" yazısından alıntıyla bitireyim:

Tevekkül makamından bir 'Her şeye rağmen'...

Gamsız bir "yaşıyoruz..." avuntusuyla değil, safdil bir "hayat yine de güzel" tesellisiyle değil de; "her şey insan için" metanetiyle... Ufak da olsa, mütevazı da olsa "şimdi ben ne yapabilirim?" sorumluluğuyla...

Çünkü o zaman, şu hayat yine de biraz daha güzel olabilir sahiden.

Demek bir de, şifa makamından 'Her şeye rağmen'...

Toparlanmak, sağalmak için. Direnç ve ümidi sadece inada ve hamasete emanet etmeyip, hayatın gücüyle doldurmak için.

Her şeye rağmen bir şeyler yapmaya çalışmak gerekiyor. Oturup ağlayıp kendimize acımak değil. Yapmaya çalıştığımız şey o, atıldık, ihraç edildik, şimdi ne yapıyoruz? İşimize bakalım. Bir şeyler yapmanın yolları çok büyük şeyler olmak zorunda değil. Bunlar böyle küçük küçük, ince ince dokunacak ve büyük resimde Gezi olacak. Gezi gibi, bir yerde küçük küçük birlikteliklerin Voltran'ı oluşturması-

nın çok önemi olduğunu düşünüyorum. Bu sayede bir gün Sivaslı değil de İstanbullu olacak, Muşlu değil de Mersinli olacak, orada koroda şarkı söyleyerek, kentin sokaklarında gezerek, birileriyle oturup maç yaparak kentli olacak gibi geliyor. Çok naif olabilir, ne yapalım, bizim fitratımız da buymuş. Çok teşekkür ederim.

Nail Güler

Teşekkürler Hocam. Oturumda ikinci konu, Doç. Dr. Şükrü Aslan Hocamızın “İstanbul’da Gettolaşma” başlıklı sunumu. Doç. Dr. Şükrü Aslan Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü mezunu, aynı bölümde yüksek lisansını ve doktorasını tamamlamış ve şu anda da yine aynı bölümde öğretim üyesi olarak görevini sürdürüyor. Toplumsal hareketler, kentsel enformasyon, sektörler konusunda ve kent, göç, etnisite sosyolojisine dair birçok çalışması, makaleleri, yayınlanmış kitapları var. Ayrıca TMMOB etkinliklerinin de değişmez destekçilerinden Hocamız, her zaman bizimle birlikte oluyor. Teşekkür ediyorum ve sözü kendisine veriyorum, buyurun Hocam.

İstanbul’da Gettolaşma

Şükrü Aslan

Çok teşekkür ederim. Sevgili Ulaş Bayraktar’ın anlattığı Sivaslılık, Erzincanlılık, yani hemşerilik ilişkileri bana birkaç sene önce yaşadığım bir durumu hatırlattı. Bu anlatıya çok oturduğu için öncelikle onu paylaşmak isterim. Sanıyorum 7-8 yıl önceydi, bizim üniversitenin Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde sohbet ediyoruz arkadaşlarla. Dediler ki, “bugün buraya bir belediye başkanı gelecek”, İstanbul çevresinde bir beldenin belediye başkanı. Başkan hocalarımızdan yardım istiyormuş. Arkadaşlar bana, “Hocam, siz de hazır buradasınız, beraber görüşelim,” dediler. Neyse başkanımız geldi, üniversitemizin restoranında oturduk, sohbet ediyoruz. Başkan, hocalarımızdan iki konuda yardım istiyordu. Birincisi, tam olarak bu hemşerilik durumuyla ilgiliydi. Dedi ki, “Bizim beldemizde herkes nerelisin sorusuna, geldiği yere göre cevap veriyor. Diyor ki ‘Kastamonuluyum, Manisalıyım! Acaba biz ne yapalım ki beldemizde oturan insanlar ‘ben Çayirovalıyım’ desin? Neden bir türlü kentlilik bilinci gelişemiyor bu insanlarda, bu konuda bize önerilerimiz var mı? Sizden yardım istemeye geldik.” Başkanın arzusu, orada ikamet eden herkesin “ben Çayirovalıyım” demesini sağlamaktı.

Diğer talebi de beldesinde yine “kent kültürüne uyum sağlayamayan” mesela mangal yakan, gürültü yapan belde sakinlerinin tutumuyla ilgiliydi. Ama şimdi onu bir tarafa bırakayım.

Başkan, bahse konu birinci isteğiyle ilgili şikâyetini bitirdiği anda ben sordum, “Başkan, siz nerelisiniz?” O da beklemeden “Ben Erzurumluyum” diye cevap

verdi, ama konuşma o kadar hızlı geçti ki başkanımız bu cevabı verdiğine biraz pişman oldu, üzüldü, toparlamaya çalıştı. “Hocam, Erzurum’da doğmuşum, ama iki yaşındayken ailece buraya gelmişiz,” dedi. Sonra galiba onu da kâfi bulmadı, “Aslında tabii ki nüfus kâğıdımızda Erzurum yazıyor ama” diyerek toparlamaya çalıştı. Sonunda dedim ki, “Değerli Başkanım, buna hiç gerek yok, siz Erzurumlusunuz, Çayırovalı değilsiniz.” Bir sessizlik olmuştu bu diyalogdan sonra. Bilmiyorum başkanımız, oradan nasıl bir duyguyla ayrıldı. Belki de şöyle düşünmüştü: “Ben ülkenin en iyi üniversitelerinden birine geldim, hocalardan yardım istedim. Ama hocalarımızın da Kastamonulu, Manisalı adamlardan farkı yok, aynı şeyleri söylüyorlar.” Muhtemelen böyle bir duyguyla dönmüştür.

Benim bugünkü konuşmam aslında bu konuyla çok ilişkili ve sevgili Ulaş Hocamızın anlattığı çerçeveye çok oturuyor. O yüzden aslında konuşma sırasındaki değişiklik de isabet olmuş.

20. yüzyıl kent tartışmalarında “kentlilik”, “kentlileşme” çok önemli ana kavramlar olmuştur. Biz bunları büyük ölçüde Ruşen Keleş, İlhan Tekeli hocalarımızdan okuduk, dinledik, öğrendik. Nereden bakarsanız bakın kentlileşme, kentleşme, kentsel değerler, kentli kültürü, kentlilik bilinci gibi kavramlar hep 20. yüzyıl kent tartışmalarının ana eksenini oluşturuyordu. O yüzden de yüksek lisans tezleri, bitirme tezleri, doktora tezleri vb. özellikle İstanbul Üniversitesi sosyal bilimler alanındaki bitirme tezleri –çok iyi bir külliyat olduğunu burada söylemek isterim– eğer kenti konu edinmişlerse, hep şöyle biterdi: “Görüldüğü gibi burada kentsel, fiziksel dokuyla bir uyumsuzluk var; kentsel, kültürel dokuyla bir uyumsuzluk var; kente uyumda bir sorun var” vb... Örneğin, gecekondu söz konusu olduğunda “kentsel konut dokusunda bir uyumsuzluk var; çarpık kentleşme” denilirdi. Diyelim ki bir göçmen grubu söz konusuysa, “hâlâ kent kültürüne tam olarak uyum sağlayamadığı gözlenmiştir” diye tespitler yapılırdı. Özetle, neredeyse bütün tezler bu minvalde şeyler içeriyordu.

Benim kanaatime göre bu kavramlar büyük ölçüde 20. yüzyılda kaldı. Kenti anlatmak bu kavramlarla –en azından “artık”– mümkün değil diye düşünüyorum. Bunun temel nedenlerinden biri, kentin, farklılıkların mekânı olmasıdır; farklı kimliklerin, kültürlerin, inançların, farklı sınıfların mekânı olmasıdır. O nedenle bu farklılıkları yok sayma ya da normal olmadığı anlamına gelen, birinin diğerine entegre olması, tâbi olması, uyum göstermesi gibi yaklaşımlar bugün bir kenti anlamanın değil, belki hiç anlayamamanın bir aracı olabilir diye düşünüyorum.

Bugünkü sunumumun temel kavramı olarak “getto” burada temel önem taşıyan bir konu olarak düşünülebilir. İstanbul’da getto veya gettolaşma dediğimiz zaman birçoğumuzun aklına negatif bir imge, belki sevimsiz bir şey geliyor olabilir. Bu da büyük ölçüde 20. yüzyıl kent anlatılarının, yani hâkim siyaset içerisindeki kent anlatılarının yarattığı bir iz olabilir. Oysa gettolaşma bugün sadece İstanbul’un değil, aslında dünyanın belli başlı kentlerinin de ortak özelliği gibi bir durumdur. Avrupa’da tırnak içinde söylüyorum, “modern kent” sayılan herhangi bir kenti ziyaret edin, getto orada çok rahatlıkla karşılaşılabildiğiniz bir durumdur. Yani bugünün kentlerinin aktüel bir olgusudur getto.

Henri Pirenne ismini bilirsiniz, ortaçağ üzerine en çok yazan Belçikalı bir tarihçidir. O, getto hikâyesinin sevimsiz geçmişini büyük ölçüde Yahudi gettolarına bağlıyor. Gerçekten de getto aslında Yahudilerin kapatılma mekânlarını anlatan bir kentsel vaka olarak gündeme girmişti. Söz konusu kapatılma mekânları aslında Hristiyan dünyasının Yahudilere aldığı bir tavır gibi düşünülebilir. Pirenne'in izahatıyla, Yahudi tüccarlarına karşı, Hristiyan dünyasının koyduğu tavır, onları hem sosyal hayattan, hem ticari hayattan olabildiği kadar uzaklaştırmayı amaçlamıştı. Avrupa'da ilk gettolar böyle ortaya çıkmıştır. Etrafı çevrili, bir giriş kapısı olan ve herkesin akşam diyelim ki saat 17.00-18.00'de girmek zorunda olduğu ve sabah belli bir saatte kapısı açılan yerlerdi bu ilk gettolar. En bilinen örneği Venedik Gettosudur. Bütün bu örneklerde, görünürde kültürel olmasına rağmen örtük bir şekilde ekonomik sebepler vardır ve Yahudiler toplumun geri kalan kısmından yalıtılmıştır. Hemen hemen bütün Avrupa devletleri, Pirenne'in anlattığı gibi, 10. yüzyıldan itibaren Yahudileri bir şekilde ya kovmuş ya da kapatılma mekânlarına hapsedmiştir. 20. yüzyılda da politika artık en üst seviyesine çıkarılmıştır. Biliyorsunuz, Almanya'da önce Yahudi gettoları oluşturulmuş, sonra oradan Yahudi toplumunun kırımı, soykırımı gerçekleşmiştir.

Bir kentsel mevzu olarak gettonun böyle bir geçmişi var. Bu çerçeveden baktığımızda sosyoloji literatüründe tanımlandığı gibi buna "zorunlu getto" deniliyor. İnsanlar burada yaşamak zorunda bırakıldıkları için "zorunlu" oluyor. Fakat mesela 20. yüzyılın zenci gettolarını literatürde en fazla çalışan –yine bir sosyolog olan– Loic Wacquant, Amerikan gettolarını anlatırken yeni bir kavram geliştiriyor: Hipergetto! Bu kavramla, biraz önce bahsettiğim gettolar arasındaki fark, öncelikle bu ikincilerin etrafında örülü duvarların olmaması, fakat görülmez duvarların olmasıdır. İkinci ve belki daha önemli bir fark, bu hipergettolarda, o kimlik grubunun zengin kesiminin olmamasıdır. Yani kimlik ve sınıfsal ayrışmanın iç içe geçmesi, üst üste binmesidir. Amerikan örneğinde zenci ve yoksul kesimlerin oluşturduğu gettolardır bunlar.

Hipergetto aklımızın bir köşesinde kalsın, burada üçüncü bir kavramdan söz etmek isterim: "Gönüllü getto." Bu kavramı çok önce Louis Wirth ve birkaç yıl önce de Sema Erder kullandı. Anlamı şudur: "Bugünün kentlerinde eski getto pratiklerinden epeyce farklı olan gettolaşma halleri var. Bunların en önemli özelliği etrafında duvarların olmaması ve burada yaşayanların burada yaşama iradelerini kendilerinin belirlemiş olmasıdır." Dışsal bir irade tarafından orada yaşama mecburiyeti olmadığı için bunlara "gönüllü getto" deniliyor. Elbette bu irade belirleme kısmen dışsal birtakım zorlamaları da içermektedir fakat özeti şudur: Belli kimlik grupları aynı mekânda yaşamaya yöneliyorlar; aynı semtte, aynı mahallede, aynı sokakta. Buna en çok gösterilen örneklerden birisi Berlin'deki Kreuzberg semtidir. Çok büyük ölçüde Türkiyeli nüfusun yaşadığı bir yerdir. Sokaklarında Türkçe konuşulur, tabelaları Türkçedir, yani her yerde Türkçe konuşursunuz. Burada bir duvar yok, fakat kentin değişik yerlerindeki Türkiye kökenli göçmenler veya hatta Almanya vatandaşı olmuş Türkiyeliler evlerini buraya taşırlar. Benzer bir şeyi Fransa'da görebilirsiniz, Belçika'da görebilirsiniz, Avrupa'nın herhangi başka bir ülkesinde görebilirsiniz. Faslılar bir yerde toplanır, Cezayirli bir yerde, Türkiyeliler bir yerde toplanır, böyle bir

sosyal ayrışma var. Bunlar bir tür “gönüllü getto”dur ve bugün neredeyse bütün Avrupa kentlerinin, bütün büyük kentlerin, ya da literatürdeki ifadeyle söyleyeyim, bütün küresel kentlerin en önemli özelliklerinden biridir.

Bu eğilimi Avrupa kentlerinin eski işçi mahallelerinde de görüyoruz. Mesela 1960’lı, 70’li yıllarda Avrupa’nın pek çok ülkesinde işçi konutu olarak yapılan ve dolayısıyla farklı ülkelerden göçmen işçilerin birlikte yaşadığı mekânlarda bir homojenleşme oluyor ve bir süre sonra ailelerin çocuklarının gittiği okullarda sadece bir ya da iki kültürden çocuklar kalıyor. Bunu ben çok somut bir şekilde Paris banliyölerinde görebildim ve hâlâ gidemeyen birkaç aile varsa onlar da ekonomik sebeplerle orada kalmaya devam ediyorlar, ama daima bir oradan gitme stratejisine sahip oluyorlar.

Türkiye’de “gönüllü getto” durumu aslında yeni bir tartışmadır. Birçoğunuz hatırlayacaksınız, İstanbul’da mekânsal ayrışma epeyce çalışıldı. Burada Hatice Kurtuluş ismini tabii ki anmam gerekiyor, İstanbul’da Kentsel Ayrışma diye bir de kitabı var. Kendisi bize İstanbul’daki mekânsal ayrışmaları pek çok saha örneğiyle çok iyi anlattı. Bu ayrışmalarda daha çok sınıfsal nitelikler öne çıkıyordu, kentin varsılları ve yoksulları birbirinden ayrılıyordu. Bu ayrışmaya şimdi şunu da ilave etmek gerekiyor: İstanbul’da artık kültürel ve mekânsal ayrışma gerçekleşiyor. Yani sadece sınıfsal değil, aynı kültürden gelen topluluklar aynı mekânlara yerleşiyor ve buralarda bir gönüllü getto durumu ortaya çıkıyor.

Buraya kadar anlattığımı İstanbul’a uygularsak şöyle düşünebiliriz: İstanbul’da bu nevi kültürel homojenleşme sürecinde olan pek çok yerleşim var. Kimlikssel homojenleşmeye göre bunlar Alevi gettoları, Kürt gettoları, Çingene gettolarıdır. Burada iki tür yaklaşım var: Birinci yaklaşım bu yeni durumu kentin elitlerinin gözünden değerlendiren, yani buna bir değer yükleyen ve olumsuzlayan yaklaşımdır. Bu kesimden gelen yaklaşımları dinlediğiniz zaman herhangi bir gönüllü gettodan bahsetmek herhangi bir musibet mekânından bahsetmek gibidir. Nitekim ben “getto” ve “varoş” kavramlarını birlikte ele alan ve günlük gazetelerde bunlara nasıl bir anlam yüklendiğini ve nasıl örneklendirildiğini anlamaya çalışan bir araştırma yapmıştım. Hemen hemen tümüyle şu semtler çıkmıştı: Sarıgazi, Okmeydanı, Gülsuyu, Gazi Mahallesi, 1 Mayıs Mahallesi, Ayazma, Sulukule vb. Bunlar hâkim bakış açısının birer örnekleridir ve bu mahalleler o kesimin gözünde birer musibet mekânlarıdır, tehlikeli mekânlardır. Tıpkı Amerika’da Loic Wacquant’ın anlattığı “hipergetto” gibidir. Hâkim kültür bu nevi gettoları tehlikeli yerler, girilemez yerler, suç yerleri gibi kavramlarla kategorize eder, tanımlar ve onları bu şekilde yaftalar.

Gel gelelim diğer yönden baktığımızda “gönüllü gettolaşma” aslında küresel dünyanın getirdiği sonuçlardan biri olarak düşünülmelidir. Kimliklerin, yer seçiminde birbirlerini çekmesi ve dolayısıyla “homojen” mekânsallaşmanın ortaya çıkması oldukça yaygın ve devam eden bir durumdur. Bu, toplumsal bir gerçekliktir; önce bunu kabul etmek gerekir.

İnsan kendi kimliğinden ve kültüründen olanlarla bir arada yaşamayı niye seçer? Büyük ölçüde kentsel ortamda tutunabilme imkânlarının arayışından dolayı seçer. Aynı kültürden olmak ona belli bir güven sağlar, ona iş ve aş

bulma konusunda birtakım avantajlar sunar, aynı kültürden geliyor olmak bazı durumlarda ailesinin herhangi bir ferdi için çok rahatlıkla onlara emanet edebilme duygusu geliştirir. Kısacası, başı sıkıştığında başvuracağı insanlar yanındaysa, bunu kendisi için bir güvence olarak görür. Bu durum bize şunu anlatır: Bugünün dünyasında bireyler, aileler ya da kişiler kentsel ortamda kendilerini –özellikle kamusal manada söylüyorum– güvende hissetmedikleri sürece doğal olarak bu yöne doğru kaçışlar olacaktır. Yani bu tür gönüllü gettolaşma aslında kentsel güvensiz, kaygan ortamın ve yarınına dair umutlu olamamanın getirdiği bir netice olarak okunabilir. Bazı durumlarda sadece ihtiyaçtan kaynaklanan bir şey değil, bizzat tercih edilen bir şey de olabilir ki bugün artık öyle örnekler de görebiliyoruz: Sadece kentin yoksulları değil, iş, aş arayanları değil, kentin varlıkları da kendi kültürel köklerinden gelen insanlarla ortak mekânlarda yaşama tercihleri yapıyorlar; bu nevi siteler kuruluyor. Hatta bu kültürel yakınlıklar daha minimal örneklerde de görülebilir. Mesela İslami demeyelim, ama bir tarikata mensup olanlar, bir cemaate mensup olanlar ya da mesela Sivaslı demeyelim, onun içerisinde daha yakın bir grup olarak Divriğililer diyelim, daha böyle minör örneklerle doğru giden mekânsal zeminde kültürel dayanışma arayışları gerçekleşiyor. Bu sadece kentin yoksulları için değil, varlıkları için de geçerli bir olgu.

Vaktim de bittiği için şöyle toparlamak istiyorum: Bugünün kentlerinde ve İstanbul'da, gönüllü gettolaşma hali kentin en önemli özelliklerinden biridir. Bugünün dünyasının kentlerinin de en önemli özelliklerinden biridir. O yüzden bugünün kentlerini 20. yüzyılın kavramlarıyla anlamaya ve tartışmaya çalışmak gerçekten çok zor bir iştir. Ya da şöyle söyleyeyim: Bu yeni kültürel parçalanma, ayrışma durumunu hesaba katmayan kent anlatıları en azından bir "yarım anlatı"dır. Sürem bittiği için belki soru-cevap kısmında biraz daha açabiliriz. Çok teşekkür ederim.

Nail Güler

Teşekkürler Hocam. Değerli katılımcılar, biraz geç başladık oturuma, doğal olarak sarkma olacak. Her iki konuşmacıya yönelik sorularınız varsa, biraz kolaylaştırıcı olması açısından yazılı iletirseniz bu arada diğer iki konuşmacının sunumu arasında vakitten kazanmış oluruz ve dünkü gibi sarkmaların önüne geçme şansımız olur. Hem Ulaş Hocama, hem Şükrü Hocama soruları olan varsa, bu arada yazılı iletirseniz bize de yardımcı olmuş olursunuz. Teşekkür ediyorum.

Şimdi Doç. Dr. Hakan Koçak, "Emekçilerin İstanbul'unun Dönüşümü" başlıklı bir sunum yapacak. Hakan Koçak Hocamız Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü mezunu, aynı bölümde yüksek lisans yaptı. Doktorasını Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünde tamamladı. Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktayken 672 sayılı KHK'yla görevinden ihraç edildi. Çalışmaları ağırlıklı olarak emek tarihi, çalışma sosyolojisi, Türkiye işçi hareketinin sosyal yapısı ve gelişme dinamikleri gibi konularda yoğunlaşmıştır. Bu konularda çeşitli makaleleri ve kitapları

yayımlanmıştır. Şu anda Kocaeli Dayanışma Platformu içerisinde çalışmalarını sürdürmektedir. Şimdi görüşlerini paylaşmak üzere sözü kendisine veriyorum, buyurun Hocam.

Emekçilerin İstanbul'unun Dönüşümü

Hakan Koçak

Çok teşekkür ederim Sayın Başkan. TMMOB İl Koordinasyon Kurulu'na teşekkür ediyorum; bir dalgınlık, yanlışlık sonucunda Ankara'daki Sosyal Bilimler Kongresi'ndeki oturumum ile burada dünkü programdaki oturumumun çakıştığını geç fark ettim, bir ricada bulundum. Özellikle ön sıralarda oturan Sayın Mücella Yapıcı'nın öfkesine maruz kalmamak adına, çünkü bu sempozyumda olmamı herhalde öncelikle o istemişti. Sonuçta sağ olsunlar böyle bir kaydırma yaptılar, özür diliyorum bir kez daha bu çakişmadan ötürü.

Şimdi bu topluluk mimarlar, mühendisler ağırlıklı bir topluluk; biraz kendimi yabancı da hissetmiyor değilim. Bütünlüklü bir sunum yapabilir miyim, onu da bilmiyorum, ama belki kent, emek, işçi sınıfı ilişkisi üzerine bir dizi dağınık not olarak okumanız uygun olur. Birtakım düşünceler var; kimisini yazıya geçirdiğim, kimisini geçirmedim. Bunlar sizin için de anlamlı bir şeyler ifade ederse, belki üzerine konuşma, tartışma olabilir. Bu vesileyle sunmuş oluyorum.

Bir makale yazmıştım geçtiğimiz yıllarda, orada İstanbul'un özellikle neo-liberal dönemdeki büyük dönüşümünün benim ilgilendiğim alan açısından değerlendirmesini "emeksizleştirme" diye bir kavramla anlatmaya çalışmıştım. "Emeksizleşme"yi tüm içerimleriyle birlikte emeğin sosyal, tarihsel ve mekânsal dokuda görünmezleşmesini, kentin dışına sürülmesini, kentin tarihsel belleğinde görünmezleşmesini, kendisine ait kamusal alanları, yaşam alanlarını, üretim alanlarını kaybetmesini ve kendi ürünü olan kentsel mekâna yönelik yaşadığı yabancılaştırmanın derinleşmesi anlamında bir kavram olarak kullanmıştım. Bunun artarak sürdüğünü, yazıyı kaleme aldığım dönemden bugüne de gözlemliyorum, görüyorum. Yaptığımız kent tartışmalarında, tartışmaların bir yerine emeğin halini, durumunu, pozisyonunu da koymak gerekir diye düşünüyorum.

İstanbul aslında öteden beri aynı zamanda bir emekçiler kenti, İstanbul'u tartışırken bunu da unutmamak, hesaba katmak gerekir. Sonuçta uzun yüzyıllar boyunca payitahttı, bir başkentti. Başkentti başkent yapan her türlü büyük yapı ve o başkentten kendini doyurması, giydirmesi, hepsi çok büyük bir emekçi seferberliğiyle olmuştu. Öte yandan İstanbul 1950-1960'lı yıllarda Türkiye'nin en büyük sanayi kenti de oldu. Bugün de hâlâ bir emek kenti İstanbul. Türkiye'de 2000'li yıllarda büyük bir hız, ivme kazanmış, derinlik kazanmış olan proleterleşme sürecinin en yoğun olarak gözlemlendiği yer aynı zamanda.

Proleterleşme sürecinden kastım nedir, onu da söyleyeyim. “Proleterlik”, en genel anlamıyla, üretim araçlarından kopartılan kitleler için kullanılan bir terim biliyorsunuz, yani salt ücrete bağlı olma hali. Bu ücreti kazanabilir veya kazanamaz, ama bir ücrete bağlı olma, geçim araçlarının elinden alınması hali; bu “geçim araçları”nı da en genel anlamda kullanıyoruz, bir kentsel bağlamı da var. Bu anlamıyla kentin yaşadığı bu emeksizleşme sürecinin de bir proleterleşme olduğunu düşünüyorum. Çünkü kentin özellikle neoliberal dönemdeki azmanca büyümesi, aslında belki de ilk anda görülmeyen bir biçimde gündelik hayatın her alanına yayılan bir metalaşma süreci ve bu da proleterleşmenin derinleşmesi demek: Ücret geliriyle yaşayan insanların artması demek, aynı zamanda bu ücretin giderek daha yetersiz hale gelmesi demek, daha önce sosyal güvenlik sistemleriyle, sosyal devlet uygulamalarıyla desteklenen emekçilerin giderek daha çıplak halde salt geçimlerine odaklı ve daha fazla miktarda bütçelerinden parayı nakit olarak çıkarmaları demek. Dolayısıyla, bir tür yoksullaşma da demek.

Çok soyut konuşuyorsunuz dersiniz bazı somutlamalar da yapmak istiyorum. Örneğin, kentte arsaların ve boş alanların hiç kalmaması... Ben de herhalde kentin boş arsalarında oynamış son kuşaklardan biriyim, şimdi bir küçük çocuğum da var, dolayısıyla eksikliği daha fazla hissediyorum eksikliği. Bu, “bizim çocukluğumuzda arsada top koştururduk” dediğimiz bir nostalji vesilesi değil, aynı zamanda emekçiler için hayatın pahalılaşması da demek. Çünkü çocuklarınız boş alanlarda, az çok güvenli sokaklarda kendi kendine daha gevşek bir gözetim altında büyüyecekken şimdi onların oyun oynamaları için şu veya bu şekilde, şu veya bu düzeyde paralı mekânlara götürmeniz gerekiyor; birtakım paralı parklar, AVM’ler içine kurulmuş olan kimi oyun mekânları vs... Sadece bir semt parkına, ücretlendirilmemiş bir yere bile götürmek, yol parası vs. ile şu veya bu düzeyde cebinizden para çıkararak yapmak zorunda olduğunuz bir faaliyet. Çocukların dışarıda oyun oynayabilmesi, eskiden son derece basit ve doğal bir faaliyetken artık ebeveynler için pahalılaşmış, metalaşmış durumda. Şöyle diyebiliriz herhalde: Kentin bu gelişim süreci içerisinde örneğin çocuklarınızın sokakta, dışarıda oyun oynaması metalaşmış bir şey.

Gecekonduların yok oluşu önemli bir dinamik. Gecekondular, çok tartışılmış, konuşulmuş bir konu, ama literatürde, emekçilerin konutu olarak çok fazla ele alınmış da değil. Erhan Acar’ın istisnai bir makalesini burada anmak isterim; işçi konutu olarak gecekonduardan söz eder ve orada şuna dikkat çeker: Evet, gecekondu kent, kamusal arazilerin üzerine yapılmıştır, hukuksal tartışmalar vs. ama emekçi kuşaklar açısından olağanüstü bir esneklik de kazandırmıştır. Emekçiler, gecekondu aracılığıyla bir şekilde kentte tutunmuşlardır. Aslında dünyanın başka yerlerindeki çeşitli kamusal konut çözümlerinden uzak kalmış, kendi başlarının çaresine bakmış oldukları gibi sonraki kuşaklar için de konut sorununu büyük ölçüde kendi imkânlarıyla çözmüşlerdir. Çoğu kez az önce anılan mahallelerde olduğu gibi, ilk anda suçlanan, yukarıya doğru çıkarılan katlar, birer rant kaynağından çok, ikinci kuşak emekçiler için genellikle ya doğrudan kullanım değeri olan konut alanlarıdır ya da oralardan elde edilen kiralar vb. ile aynı ikinci, üçüncü kuşak için bir katkıdır. Bu da gereklidir, çünkü ikinci, üçüncü kuşak emekçilerin, önceki kuşaklara göre deneyimledikleri işsizlik çok daha yoğundur, dolayısıyla kimi desteklere ihtiyaç duyarlar.

Mahallelerin dağılması özellikle 2000'lerdeki kentsel dönüşüm süreçleriyle birlikte yine ilk anda belki çok görülmeyen önemli bir şeye de neden oldu. Emekçilerin yoğunlaştığı mahallelerin dönüşümü, oralandaki dayanışmacı ve himayeci ilişkilerin çözülmesine neden oldu. Basit bir örnek olarak söyleyelim: Mahalle bakkalınız vardı. Özellikle emekçilerin yoğun olduğu mahallelerde daha da yaygındı bu. Bakkalların her birinin bir defteri vardı; genellikle ayın ilk haftasında biten maaşlardan sonra bu defterlere “veresiye yazdırarak” idare edilirdi. Sonuç itibarıyla bu, bir tür dayanışma ya da himaye mekanizmasıydı. Komşular birbirlerine çocuklarını bırakabilirlerdi ya da birbirlerini gözetebilirlerdi. Bu türden imkânların ortadan kalkmasını da hesaba katmalıyız. Kentsel dönüşüm dediğimizde sadece binaların dönüşümünden söz etmiyoruz, bir bütün olarak oradaki sosyal ilişkilerin, çoğu kez emekçiler için bir tür sosyal güvence olan sosyal ilişkilerin ortadan kalktığını da söylemeliyiz. Bu da bir proleterleşme aslında, artık daha fazla nakde bağlı olmak, emek gücünün daha fazla metalaşmış olması anlamına da geliyor. Kentsel dönüşümün salt yapı dönüşümünün ötesinde böyle bir anlamı da var.

Öte yandan tam da bu dönüşümün sonucu olarak İstanbul emekçilerinin –Türkiye emekçileri için geçerli, ama özellikle İstanbul’da daha da yoğun biçimde– önemlice bir kısmının TOKİ başta olmak üzere şehrin çevresindeki konut depolarına –“konut siloları” diyor Cihan Uzunçarşılı, güzel bir deyim– doğru tıkıştırıldılar. Bu tıkıştırılma da aslında bence bir başka proleterleşme hamlesiydi, çünkü borçlandırıldılar. Bu borçlandırılma mevzusu, günümüz emek literatüründe çok tartışılan, öne çıkan, önemli bir konu. Klasik anlamda emek sürecindeki emekçinin artı değer sömürsüyle sermayeye bağımlılığının ötesinde, özellikle neoliberal dönemde şimdi borçlandırmayla bir başka boyunduruk altına alındığı son dönemde tartışılıyor.

Bunun bir vechesi olarak TOKİ ve benzeri yerlere sürgün söz konusu. Ben buna “kentsel sürgün” adını veriyorum. İngiltere’deki çitleme hareketi malumunuzdur: İngiltere’de kapitalizmin derinleşme, yaygınlaşma evresinde kırsal bölgelerde İngiliz köylülerinin çitlemelerle birlikte ortak mekânlarını kaybetmeleri ve giderek kentlere doğru iş bulmak için bir tür ülke içi sürgüne tâbi tutulmaları ve oralarda bir proleterleşme sürecinin başlaması. Kentlerde de bugün kentsel dönüşümün bu anlamda bir tür yeni çitleme hareketi olarak değerlendirilebileceğini düşünüyorum. Bu çitlemenin mağduru olan emekçiler de kentsel dönüşüm mahallelerinden taşınarak TOKİ’lere doluyorlar ve orada borçlanıyorlar ve dolayısıyla daha da fazla proleterleşmiş oluyorlar. Çünkü işlerine daha da fazla bağımlı hale geliyorlar, sermayenin daha da derinlemesine boyunduruğuna tâbi oluyorlar.

Emek hareketi de bu tarafa az bakan bir harekettir. Emek hareketi, emek tartışmaları çok fazla üretim alanı odaklıdır. Oysa bugün mesela, emek hareketi içinde de şunu soruyorlar: İşçiler artık eskisi gibi pek greve çıkmaya gönüllü değiller, niçin haklarını savunmuyorlar, neden sendikalarda örgütlenmiyorlar? Aslında bu çerçevede baktığımızda bir başka şeyi görüyoruz. Emekçiler bunları yapmaya korkuyorlar, çünkü geçmişe göre çok daha fazla borçlandırılmış durumdalar. Hak arama mücadelesine girdiklerinde, hele hele grev gibi zorlu

mücadelelere girdiklerinde borçlandırılmış olan emekçiler mağdur olacaklarından, bu taksitleri ödeyemeyeceklerinden korkuyorlar. O kadar nakde bağılılar ki sürekli olarak, şu anda bizim kutsal sözümüz olan, tırnak içinde “istikrara” muhtaçlar. Herhalde hepimizin üzerinde durup tartıştığımız, sık sık “tamam da, bu AKP niçin emekçilerden bu kadar oy alabiliyor, bu rızayı nasıl üretiyor” sorusunun yanıtında da bu borçlandırılmış emekçilerin bir tür “istikrara” gözlerini dikmiş olmalarının, düşünülmesi gereken bir boyut olduğu fikrindeyim.

Benzer bir şeyi, önceki gün yer aldığım Ankara’daki Sosyal Bilimler Kongresi’nde, Soma’da bir saha çalışması yapmış arkadaşımız, oradaki maden emekçileri için de anlattı sunumunda. Özellikle de tarımdan, tütünden koparılmış, kentlerde apartman dairelerine dolmuş veya Zonguldak, Afyon, Kütahya gibi başka maden bölgelerinde işsiz kaldığı için Soma’ya dolmuş olan emekçi kitleleri biliyorsunuz, çokça tartışıldı. 301 emekçinin yaşamını yitirdiği bir katliam var. Buna rağmen niçin Soma hâlâ iktidara destek? Oysa olgular görüldüğü gibi değil, biraz daha altını deştiginizde, işte bu borçlandırarak emekçilerin boyunduruğunu derinleştirme meselesi çıkıyor. O araştırmacı arkadaş, sunumunda şunu anlattı: Onlar katliamın yaşandığı maden ocağının da bir an önce açılmasını istiyorlar ve bunun olmasının da bir tür ekonomik istikrarla mümkün olacağını düşünüyorlar. İstikrarın güvencesi olarak da mevcut iktidarı ve iktidarın başındaki kişiyi görüyorlar. Dolayısıyla kentteki dönüşüm ve emek hareketi arasındaki ilişkiye bu çerçeveden de bakmak gerekir diye düşünüyorum.

Kentin büyümesinin, azmanlaşmasının emekçilerin gündelik hayatı açısından çok önemli bir boyutu da ulaşım ve iletişim. İstanbul, herhalde dünyada en pahalı kentlerinden biri. Bu da yine emekçilerin kazandıklarının daha büyük bölümünü buraya vermeleri demek. Ulaşım bağılılar; eski semtlerin, yerelliklerin dağılması ulaşım da hem daha fazla zaman geçirmesi anlamına geliyor, hem de cebinden daha fazla para çıkması demek. Keza iletişim de aynı şekilde: Özellikle günümüz İstanbul’unda iletişimin, çok daha fazla oranda emekçinin asli işinin temel zemini olduğunu da unutmadan konuşmalıyız. Çoğu emekçi bugün internete, yani iletişim ağlarına bağlı olarak çalışıyor. Kullandıkları bir altyapı var, o altyapının pahalılaşması da aynı zamanda yine emekçiler açısından proleterleşmeyi derinleştiren bir süreç.

Öte yandan emek havzalarının, emekçi semtlerinin dağılmasının, maddi boyutlarının ötesinde politik boyutları da var: Emekçi kamusalıklarının parçalanması anlamına geliyor. Mesela, semt kahvelerinin, semtlerdeki parkların, çok çeşitli biçimlerde bir araya gelinen ortak mekânların dağılması ve giderek emekçilerin bireyselleşmesi, TOKİ konutlarına, sitelerin içerisine doğru sürülmüş olan emekçilerin atomize olması, örgütlenmeyi de –özellikle sendikal mücadeleyle ilgilenenler bilirler– son derece zorlaştıran da bir durum.

Öyle bir tezat ki aslında, İstanbul geçmişe göre daha az değil, daha çok emekçi kenti bugün. Oran olarak baktığınızda son derece yüksek rakamlar var. Bir-iki rakam telaffuz edelim: Toplam Türkiye işgücünün 1/5’ini, ücretlilerin 1/4’ini barındıran bir kent. Kadın ücretlilerin yüzde 28’i gibi yüksek bir oran

İstanbul'da çalışıyor. Türkiye imalat sanayindeki kadınların yüzde 27'si, erkeklerin yüzde 31,4'ü burada istihdam ediliyor. Dolayısıyla emekçi kenti, hatta ilginç biçimde imalatın da, bütün dönüşümlere rağmen, epeyce önde olduğu bir kent. Buna karşın İstanbul, sendikalaşma oranlarında Türkiye'nin en düşük kentleri arasına girdi. Bu tezaadın altında da bu dağılmayı görebiliriz. Bu azman büyüme, emekçilerin kendilerini kamusal alanda ifade etmesini de öylesine zorlaştıran bir şey ki... Mesela geçmiş yıllarda, 2000'lerin ortalarında, malumunuz Gezi'den önce bir başka Taksim mücadelesi vardı: Taksim'de 1 Mayıs'ın kutlanması. Fakat gerek Taksim, gerekse merkezi yerlerde yapılan birçok işçi eylemine emekçilerin ulaşımı başlı başına bir zorluk. Bir kere pahalı, ortalama bir mavi yakalı emekçi için oraya gitmek-gelmek zor. Ancak sendikaların, eylem organizatörlerinin bir ulaşım organizasyonu yapması gerekiyor. Bu da özellikle çok da güçlü kapasitesi olmayan emek örgütleri için kolay değil. Dolayısıyla emeğin kendini bu anlamda kamusal alanda ifade edebilmesi, sesini duyurabilmesi dahi kentsel gelişimin bu durumu içerisinde son derece zor.

Birkaç şey daha söyleyeyim, zamanımın sınırlı olduğunu Başkan uyardı. Sevgili Ulaş kent mitolojisinden, kentin hikâyelerinden söz etti, ben de önemsiyorum. Gerçekten de karikatür, absürt ve son derece *kitsch* bir dizi kentsel düzenlemenin ötesinde aslında tam da kentin hikâyeleri görünmezleşiyor, zayıflıyor. Bunun içine emeğin hikâyesini ve mitolojisini de koymak lazım. Düşünün ki Taksim, onlarca emekçinin katledildiği 1 Mayıs alanı, ama bunu belgeleyecek, görünür kılacak bir şey yok orada. Keza örneğin her yıl 1 Mayıs mitingleri öncesinde anmalar yapılır, 15-16 Haziranda üç emekçiyi kaybettiğimiz Kadıköy Yoğurtçu Parkı'nda. Orada da bir işaret yoktur.

Örneğin, benim doktora tezimi yaptığım, epeyce vakit geçirdiğim, Paşabahçe Beykoz bölgesi Türkiye'nin bir anlamda ilk organize sanayi bölgelerinden biridir, Kazlıçeşme Zeytinburnu'yla birlikte. 1950'li yıllarda fabrikadan çıkıp Meclis'e giden vekiller vardır. Sayısız direnişe, sayısız eyleme tanıklık etmiştir vs. Oralara da gittiğinizde emekçilerin oradaki varlığına ya da mücadelelerine dair işaret bulmanız çok zordur. Çok yeni yeni yapılan bazı sözlü tarih çalışmaları, bazı grup çalışmaları var, ancak ne yazık ki bu konuda emek örgütlerinin de son derece ilgisiz olduğunu üzülerek ve eleştirerek burada ifade etmek gerekir.

Oysa 1950'li yılların ortasında örneğin emek hareketi, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği nezdinde çok daha kentle ilgiliydi. Mesela, işçilerin konut meselesi —o zamanki deyiimiyle mesken— İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin 50'li yıllardaki kongre raporlarının hepsinde bir başlık olarak vardır. Kooperatifler kurmaya çalışıyorlardı, başarıyor-başaramıyorlardı, bunun için belediyelerden yardım almaya çalışıyorlardı vs. Ama daha bütünlüklü, işçilerin aynı zamanda kentliler, kentte tutunmaya çalışan kişiler de olduğunun farkında olan bir bakış açısı vardı. Ben bu anlamda emek hareketinde de bir gerileme olduğunu düşünüyorum. Oysa emek hareketi aynı zamanda bir kentlileşme dinamiğidir, bunu da görmek lazım.

1964 yılında bir Berec Grevi vardır, yasal olarak grev yapılabilir hale geldikten sonra ilk grevlerden biri. O zamanki adıyla Taşlıtarla, şimdiki Gaziosmanpaşa'da

bulunan Berec Fabrikası'ndaki kadın işçiler uzun ve zorlu bir greve çıkarlar. Grevin bir noktasında sendika, moral olması için işçileri topluca otobüslerle bugün Ferhan Şensoy'un tiyatrosunun olduğu yerde bir tiyatro oyununa getirir. Birçoğu kentin bu bölümünü ilk kez görür. İlk kez Taksim, Beyoğlu'yla tanışmış olurlar... Örneğin Paşabahçe işçileri –malum Paşabahçe'nin yeri gözlerden uzak– grevlerini görünür hale getirmek için aileleriyle birlikte vapura doluşup Karaköy'e, Karaköy üzerinden Taksim'e gelirler. Her zaman görünür olmak veya kentin merkezine ulaşmak aslında kentle, Ulaş'ın deyimiyle bir hemhal olma anıdır çoğu kez. Aynı zamanda emek hareketinin yüksek düzeyde seyrettiği zamanların, himayeci ilişkilerin, mesela hemşerilik ilişkilerinin, görece zayıfladığı, geri planda kaldığı; kentlilik de dahil olmak üzere evrensel bütünüleyici kimliklerin öne çıktığı dönemler olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekir diye düşünüyorum. Şimdilik bu kadar, vaktimi aşmayayım.

Nail Güler

Teşekkürler Hocam. Bu oturumun son konuşmacısı Kumru Çılgın "Kent Mülteciliği ve Birlikte Yaşam İçin Yerel Sorumluluklar" konusunda bize sunum yapacak. Araştırma görevlisi Kumru Çılgın Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun, aynı bölümde yüksek lisansını tamamladı. Halen İstanbul Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde doktora öğrencisi. TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube yönetimlerinde 12. ve 13. dönemde yönetim kurulu üyeliği yaptı. Şu anda 15. dönemde yönetim kurulu üyeliği görevine devam ediyor. Çeşitli sivil toplum kuruluşları ve topluluklarda gönüllü çalışmalar yürütüyor. Kentsel politikalar, büyük kent projeleri, dönüşüm, gecekondu ve kentsel toplumsal muhalefet, katılımcı planlama süreçleri, mahalle planlaması, kırsal çalışmalar ve benzeri konularda araştırmaları, çok sayıda makale ve bildirileri mevcuttur. Buyurun Hocam.

Kent Mülteciliği ve "Birlikte Yaşam" için Yerel Sorumluluklar

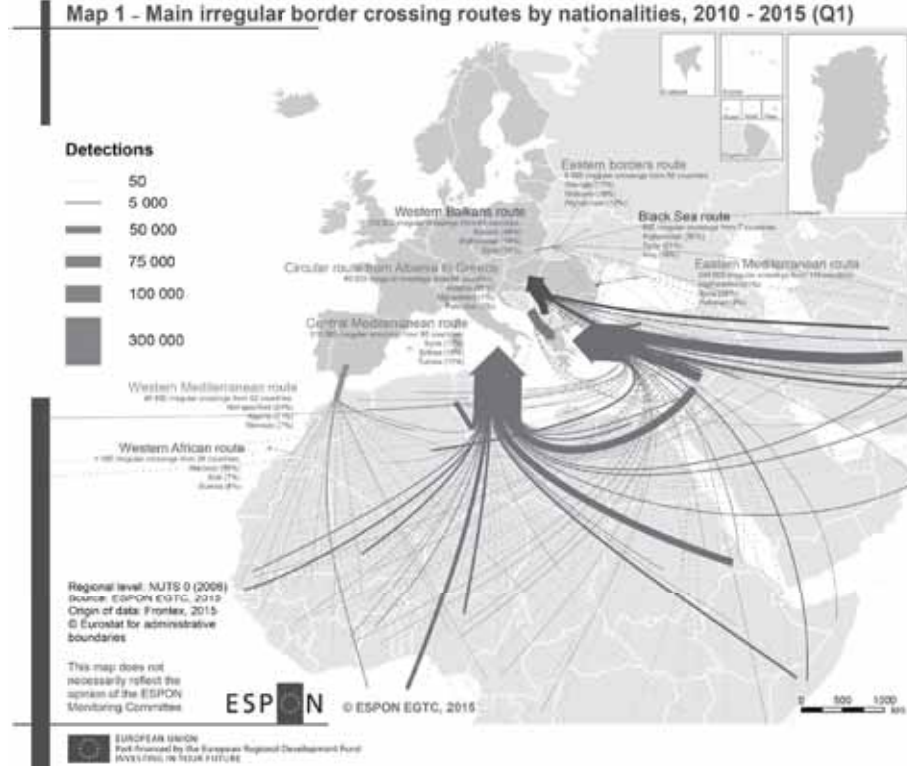
Kumru Çılgın

Teşekkür ederim.

Oturum boyunca konuştuğumuz göç ve hemşeriliğin başka bir boyutunu, kent mülteciliğini, biraz da Suriyeliler özelinde tartışmaya açmak isterim. Iain Chambers, "İktidarlar bizi kültürler, diller ve karmaşık anlam ve iktidar biçimlenişleri arasında yapacak sonu olmayan bir yolculuğun içine çekiyorlar" der. Ben bugün o yolculuklardan birini dilim döndüğünce yaptığımız çalışmalar ve araştırmalar kapsamında aktarmaya çalışacağım.

Göçmenlerin ve yerinden edilmiş kişilerin çoğunlukla hedef yerleri kentler. Takip eden harita, dün-

Milliyetlere göre Avrupa'ya düzensiz sınır geçiş yolları ve yoğunlukları (2010-2015) (Kaynak: ESPON EGTC, 2015).

yanın hangi bölgelerinden, hangi ağırlıklarla, ne yönle doğru göç akışlarının yoğunlaştığını gösteriyor. Aslına bakarsanız akışlar oldukça kent odaklı, ama biz bu işleyişi “kent mülteciliği” (*urban refugees*) kavramsallaştırmasıyla uluslararası literatürde ilk kez 2009 yılı itibarıyla görüyoruz.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNCHR) 2009 yılında yayımladığı raporda, kent mülteciliği kavramının daha kapsamlı bir şekilde ele alındığı dikkat çekerken, Avrupa'da ise 2014'e kadar göç akışlarının planlanmasında, daha çok üretilen finansal kaynakların nasıl dağıtılacağına konu edildiği bilinmektedir. Ancak 2014 sonrasında “yerel ortaklıklar” aracılığıyla yerelde ortaya çıkan problemlerin nasıl aşılabileceği üzerine düşünölmeye çalışıldığını görüyoruz. UNCHR'nin 2016'da Quito'da organize ettiği toplantıda ise, kentsel alanlarda uyum konusunun yerel yönetimler kapsamında ele alınması gerekliliği –nihayet– vurgulanıyor. Dolayısıyla bizler de artık yaptığımız çalışmalarda kentte yaşamak veya kentte birlikte yaşamak vurgularını, mülteciler nezdinde de ortaya koyabilmek için, kent mülteciliği/kent mültecileri ve “yerel sorumluluklar” üzerinden konuyu öne çıkarmayı önceliyoruz.

Kendi disiplinim adına söyleyeyim, şehir planlama meslek alanı bir veri olarak nüfusu önemser ve eldeki nüfus verisine göre kentsel ya da kırsal alanlarda planlama çalışmaları yürütür. Yaşayanları hesaba katar, gelecekteki nüfusu

hesaplar, şimdiki ve gelecekteki nüfus için yeterli bütün fonksiyon alanlarını tanımlamaya çalışırız. Fakat 2012'den bu yana –birazdan rakamları da paylaşacağım– çok sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülkemizde gerçekleştirilen ya da tasarlanan planlama çalışmalarında –son yıllarda çeşitli platformlarda tartışıyoruz belki ama– mültecilerin nüfusuna ilişkin güvenilir bir bilgiye sahip olmadığımızı görüyoruz ve fiziki mekâna yansıyan problemlerin planlama eliyle çözülmesine dair mültecileri de hesaba katan herhangi bir atılım yapılmadığına üzülererek şahitlik ediyoruz.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kayıtlı Suriyeli nüfusuna ait yayınladığı verilere göre, 2017 Kasım itibariyle ülkemizde 3.320.814 Suriyeliye ev sahipliği yapmaya, onlarla birlikte yaşamaya çalışıyoruz. Tabii bu rakam, sadece kayıt altına alınmış olan nüfus; kayıtlı olmayanları da düşününce bu rakamın gerçekte çok daha fazla olduğunu tahmin etmek zor değil. Çoğu veri, ülkemize ilk defa bu kadar yoğun gelen bir topluluğa odaklandığı için biz daha çok Suriyelileri konuşuyoruz belki ama, yine resmi rakamlara göre, Suriye dışında başka ülkelerden gelerek Türkiye'de bizimle birlikte olan nüfusun sayısı da 400.000 civarında. Dolayısıyla Türkiyeli olmayan 4.000.000'u aşan bir toplamdan bahsediyoruz.

Ülkemizdeki Suriyelilerin yüzde 7'ye yakını, geldiklerinden 5-6 yıl kadar sonra 2017'de hâlâ geçici barınma merkezleri diye adlandırılan kamplarda yaşamaya devam ediyorlar. Yüzde 93'ü ise kentlerde... Yani kent mekânına gelen ve buralarda yaşamını idame ettirmeye çalışan nüfusu görmezden gelme gibi bir lüksümüz artık yok, hatta bunu fark etmek için geç bile kalmış durumdayız.

Suriyelilere ait kadın-erkek-çocuk nüfus oranlarını biraz arka plan bilgisi olsun diye paylaşıyorum, ama asıl burada dikkat çekmeye çalıştığım husus, “kayıp kuşak” Okullaşma çağındaki çocukların sayısı oldukça yüksek oranda. 2017 yılında günde ortalama 250 Suriyeli bebeğin doğduğu varsayılıyor. Dolayısıyla artık onlar buralılar; “Nerede doğdunuz?” diye sorulduğunda “Türkiye’de” diyecekler, ileride burayı hatırlayacaklar, anadillerinin yanı sıra buranın diliyle de belki konuşmayı öğrenecekler... Bu sebeple bu kuşağı, herhangi bir dayatmaya yol açmaksızın ve en önemlisi kendi anadillerinde, kendi kültürlerinde büyötmeye çalışmanın ve ileride bizimle birlikte bu topraklarda kalmak, yaşamak

Yaş ve cinsiyete göre kayıtlı Suriyeli nüfusun dağılımı.

(Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 16.11.2017 tarihli verilerinden üretilmiştir.)

160

eksik kalıyor. Her seferinde güvenlik problemi olarak ele alınan göç olgusunun ve mülteci meselesinin yerelde nasıl yaşandığı veya nasıl problemlerle karşılandığı sorusunun cevapsız kaldığını görüyoruz. Bu sebeple yerelin buradaki öneminin vurgusunu defalarca yapma zorunluluğunu hissediyoruz şehir plancıları olarak. Çünkü mekân olgusunu göçten bağımsız olarak ele almamız hiç mümkün değil, göç bütün birikimleriyle mekâna içkin bir şey.

Biz de var olan sorunları görerek, TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi bünyesinde, geçtiğimiz çalışma döneminde başladığımız ve fakat bu dönem içerisinde tamamlayabildiğimiz bir araştırma yürüttük. Kent Mültecileri Çalışma Grubu ismini verdiğimiz bir çalışma grubu oluşturduk ve “Kent Mülteciliği ve Planlama Açısından Yerel Sorumluluklar Değerlendirme Raporu: Suriyeli Yeni Komşularımız” başlıklı bir rapor hazırladık. Çalışma grubumuzda şehir plancıları, akademisyenler, sivil toplum çalışanları ve avukat bir arkadaşımız vardı; görüşüne önem verdiğimiz çokça kişinin de desteğini aldık.

Gündelik hayatta konuya dair bir sürü kavramla karşılaşılıyor: Suriyeli, yurtaş, misafir, sığınmacı, komşu, geçici korunan, hemşeri, göçmen, mülteci... Oysa kişileri ya da olguları nasıl tanımladığımız önemli. Biz Suriye topluluğunu, Suriyelileri nasıl tanımlıyoruz? Tanıyarak, tanımaya çalışarak mı; yoksa medyada da sürekli pompalanan bilgi kirliliğinden doğan önyargılarımızla mı? Bildiğiniz gibi, çıkartılan Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında tanımlanan geçici koruma rejimine göre Suriyeliler “geçici koruma altındaki yabancılar”; evrensel haklara göre ise “mülteciler”. Ama biz Cenevre Sözleşmesi’ne coğrafi çekince koyduğumuz için Suriyelileri mülteci olarak “tanımıyoruz” ve dolayısı-

Kent Mülteciliği ve Planlama Açısından Yerel Sorumluluklar Değerlendirme Raporu: Suriyeli Yeni Komşularımız başlıklı değerlendirme raporu kapağı ve künyesi.

la mültecilikten doğan, doğması gerekli hakları kendilerine veremiyor oluyoruz. Söz konusu geçici koruma rejiminin, sadece temel insani haklara erişim konusunda kolaylaştırıcılığı var. Politik olarak zamanının sınır komşuları, şu an kapı komşularımız. Ülke ölçeğinde baktığımızda ise 4 milyona yakın bir nüfusla evet, yurttaşız. Bu zamana kadar hemşerilikten daha çok gelinen yere atıfla bahsettik ama Belediye Kanunu'nun 13. maddesine göre, idari sınırlar içerisinde yaşayan herkes o ilçenin hemşerisidir. Dolayısıyla nasıl tanımladığımız ve bu tanımdan yola çıkarak gerçek, doğru tespitlerle sorunlara yönelik iyileştirici çözümler üretmemiz önemli.

Hazırladığımız rapor kapsamında biz hangi sorunların varlığını tespit ettik? Hızla artan nüfusun ihtiyaçlarının karşılanmasında kontrolün ve takibin ortadan kalkması; öngörüsüzlüğe dayalı ciddi bir planlama sorununun ortaya çıkması; göz ardı edilemeyecek derecede bir kentsel gerilim ortamının oluşması; bilgi eksikliğinden kaynaklı nefret söylemi, suçlama, yaftalama; insan hakları ihlalleri, onur kırıcı yaklaşımlar; kentsel problemlerin ortaya çıkması (barınma, kamusal hizmetlere erişim, kentsel dönüşüm süreçlerinde mağduriyet); "ortak yaşam" politikasının üretilmemiş olması; insani, kültürel ve entelektüel ihtiyaçların karşılanamaması ya da sunulan hizmetlerin niteliğinin tartışma konusu edilemiyor olması; mültecilerle kurulan ilişkinin yardım organizasyonunun ötesine geçememesi ve kalıcı hale gelen durumun görmezden gelinmesi bunlardan bazıları ve bizce en önemlileri.

Çalışmamız dahilinde önce tabi ki göç olgusu ve kent mülteciliği tartışmasını yapmaya çalıştık. Biliyoruz ki Türkiye zaten uzun yıllardır bir göç memleketi, dolayısıyla göçmenliğe aslında aşına sayılırız; ama bu kadar yoğun bir nüfusa ve bunun mekândaki yansımalarına aşına değiliz. Ardından bir mevzuat okuması yapmaya çalıştık, yasal altlıklar bize ne söylüyordu? Bu aslında olmazsa olmaz bir uluslararası değerlendirme, çünkü Türkiye mevzuatıyla bir karşılaştırma yapmak zorundayız. Tüm dünyada en fazla Suriyeli nüfusuna sahip ülke Türkiye ama diğer ülkelerde neler olduğunu, nasıl yerel ve merkezi politikalar üretildiğini bilmek, öğrenmek istedik. O yüzden üçüncü olarak önemli bulduğumuz Lübnan örneğini aktarmaya çalıştık. Diğer yandan bu konu ve alanda son dönemlerde yayımlanan bir sürü çalışma, rapor vardı; onları derlemeye çalıştık. En önemlisi, üç ilçe belediyesiyle sözlü mülakat; çokça kurumla ise yazışma yaptık. İstanbul'da 39'u ilçe belediyesi olmak üzere 46 kurumla yazışmalar sürdürdük. 16 tanesi hiç cevap vermedi, cevap verenlerden altı tanesi ise konuya dair ya çalışmaları bulunmadığını söyledi ya da valilik veya kaymakamlıklara başvurmamız gerektiği yönünde geri dönüşte bulundu. Çok ilginç şeylerle de karşılaştık, örneğin belediyelere yazmamıza rağmen sorularımızın cevaplarını Zabıta Müdürlüğü'nden aldığımız da oldu. "Suriyelilere ilişkin belediye kapsamında yaptığınız çalışmalar nelerdir?" diye sormuştuk, Zabıta Müdürlüğü "Beyoğlu'nda sokaktan dilenci çocukları toplayıp belli bir yerde tutuyoruz," diye yanıt yazdı.

Tüm bunlardan sonra genel bir değerlendirme yaptık ve tespit ettiğimiz sorunlara yönelik, başta meslek alanımız içinden olmak üzere bir dizi öneri geliştirdik.

Bu çalışmanın içeriği, özellikle kurumlarla yaptığımız yazışma ve görüşmeler, bize başka bir tarafı daha gösterdi. Merkezi yönetimin çokça hâkim olduğu, hüküm sürdüğü İstanbul'da yerel yönetimlerin konunun hiç de sorumluluk üstlenecek bir tarafı olmadığı görüşünde olduklarını, çünkü bunun yerel bir mesele olduğunu hissetmediklerini fark ettik. Yaşanan sorunlara çözüm üretmekten uzaklar; detaysız, özensiz, görev ve sorumluluk anlamında yetersizler. Zaten yasal altlık buna bir yanıyla imkân da tanımadığı için sorunların geçici ve süreli olarak görülmesi nedeniyle görevlerini yerine getirmeyen/getiremeyen, önemsemeyen bir kurumsal anlayış olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu önemsememe hali ne yazık ki çoğu kuruma nüfuz etmiş durumda; kurumlar arası iletişimin asgari düzeyde tutulmasının, koordinasyon sağlama amacıyla herhangi bir denetim-kontrol mekanizmasının işletilmemesinin nedenlerinden biri de bu. Üstelik yetkinin tamamen merkezi yönetimde olması gerçeğiyle belediyelerin sorumluluktan kaçma eğilimleri iyice artıyor.

Tüm bu kısa sürede aktarmaya, anlatmaya çalıştığım şey şu: Özellikle mekânda kendini gösteren; iki insan arasında başlayan, ardından topluluklar arasına dönen bu çatışmalı ortamdaki yakıcı hal sonrasında biz hangi soruyu sorarak, neyi tartışarak, neye çözüm bulabiliriz? Ve bu çözümü nasıl ortaklaştırabilir, nasıl müşterekleştirebiliriz? Gittikçe çeşitlenen toplumsal yapı karşısında huzurlu ve barışçıl bir birlikteliği inşa etmenin yollarını nasıl yaratacağız? Birlikte yaşamı, ortak yaşamı vurgulamak çok önemli ve bu bir gereklilik artık. Üstelik sadece Suriyeliler özelinde söylediğim sanılmasın; diğer bütün ülke vatandaşları, diğer kentlerden İstanbul'a gelen ya da diğer büyük metropollere giden Türkiyeli göçmenler dahil herkes için vurgulamak istiyorum. "Birlikte yaşam" gereği, her kesimden yurttaş, kenttaş arasında hakların eşit dağılmasını sağlamalıyız. Çok ölçekli, çok disiplinli ve yerel birliktelikleri oluşturabilmeliyiz. Kamu idarelerinin bilgiye erişimde açık ve şeffaf olmalarını zorlamalıyız. Görülmeyen toplulukları ortadan kaldırmalı; onları görülen, bilinen, gözümüzün önünde bizimle birlikte yaşayan topluluklar haline getirmeliyiz. Her biri ülkemizin aktif birer yurttaşı olabilmeliler. Kapsayıcı olmayan kamu politikaları terk edilmeli; kapsayıcı bir kenti inşa etmek, müşterek bir mekânı birlikte üretmek, ayrıştırıcı politikalarla değil, çoğulcu, kapsayıcı politikalarla mümkündür. Farklı etnik kökenlerden, farklı inanç gruplarından, farklı memleketlerden, farklı ülkelerden bir sürü kişiyle yan yana yaşıyoruz. Ülkemizin kültürel çeşitliliğe sahip sosyal yapısının eşitlikçi ve adil gelişmesini sağlayacak mevzuat ve yönetim modelini aciliyetle kurmalıyız. Yasal, kurumsal, sosyal, ekonomik, fiziksel, psikolojik bariyerleri, ki buna ülke sınırları da, lüks sitelerin tel örgüleri de, iki insan arasındaki görünmeyen duvarlar da dahil, tamamen kaldırmalıyız. "Kapsayıcı kentler" inşa etmeli, farklılıkları gözetken ve üretime açık kamusal alanlar yaratmalıyız. Bu kamusal alanlarda yan yana gelmek, orada gündelik hayatı yeniden inşa etmek, birlikte üretmek – birlikte tüketmek de keza– tüm bunlara iyi refakat olabilecek öneriler.

Bahsettiğimiz sorunların çözümünde gerçekten yerel ve ulusal ölçekli sosyal inovasyonları ya da yenilikçi birliktelikleri kurmak, merkezin yetki ve sorumluluğunu yerelle paylaşmasını sağlamak mümkün olabilmeli. Merkez koordinasyonu ve üst ölçek, makro politikalarını üretebilir, ama yerelde vuku bulan bir şeyi

merkezin kısa sürede anlaması, çözmesi ve ona dair bir çözümde bulunması genelde olağan değildir. O yüzden yerelin buradaki rolü çok önemli, “yerel sorumluluklar” vurgumuzdaki amaç bundan. Ancak kastımızın da sadece ilçe belediyeleriyle ya da yerel yönetimlerle sınırlı olduğu düşünülmesin; yerelde yaşayanlar, hemşeriler, tüm kentliler olarak hepimizin bu sorumluluklarda payının olduğunu söyleyerek bitirmek isterim.

Sabırla dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Tartışma

Nail Güler

Teşekkürler Hocam. Ülkemizde ve yaşadığımız kent İstanbul’da özellikle son dönemlerde çok can alıcı bir konuda bizi aydınlattınız, sağ olun. Arkadaşlar, başta da belirttiğim gibi süreyle ilgili sıkıntımız var. Şükrü Hocama üç soru, bir soru da Ulaş Hocama var. Çok kısa toparlaması için Şükrü Hocama sözü veriyorum. Diğer hocalarımıza da soru varsa bu arada alalım. Buyurun.

Şükrü Aslan

Öncelikle şunu belirtmek istiyorum; bugün dünya ve Türkiye kentlerinde ve özelde İstanbul’da yaşanan bir tür gönüllü gettolaşma vakasını, bu toplantının gündemine getirmeyi özellikle istedim. TMMOB’un, benim de kıyısından, kenarından elimden geldiği kadar destek verdiğim, çok haklı ve doğru sonuçları olan etkinliklerine bu spesifik konunun da dahil edilmesini, tartışılabilmesini sağlamak için gayret ettim. Bunun hem kent için hem de TMMOB için çok önemli bir ihtiyaç olduğunu düşünüyorum.

Bu bağlamda soruların spesifik yanıtlarından önce genel bir cevap vermek istiyorum. Her şeyden önce gönüllü gettolaşma hali bugünkü kentlerin bir gerçeğidir. Bugün büyük kentlerde, diğer adıyla küresel kentlerde gönüllü gettolaşma, kimliklere göre ayrışma, kimliklere göre ikamet etme, aynı kimlikten gelen insanların birbirleriyle dayanışma ilişkilerini çoğaltma girişimleri bir kentsel vaka, bir kentsel gerçektir. Bu bize rağmen, bizim dışımızda olan bir şey; bunu böyle kabul ettiğimiz zaman anlamak ve açıklamak gerekiyor, “niçin böyle” diye sormamız gerekiyor.

Ben bu kentsel gerçeğin hem geçmişten gelen hem de bugüne dair sebeplerinin olduğunu düşünüyorum. Geçmişten gelen sebeplerin modern kent inşası ve planlamasında ve bizzatıhi onun beslendiği aydınlanma felsefesinde farklı kültür ve kimliklerin bir arada yaşama projesinin yeterince yer almamış olmasında yattığını düşünüyorum. Bugüne dair nedenlere gelince; bireylerin kendi tercihlerine göre başka bireylerle bir araya gelme ve kendi gündelik, kentsel ya da yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayabilme imkânlarının kamusal mekanizmalar tarafından karşılanamamış olmasına bağlı olduğunu düşünüyorum. Bu hep öyleydi aslında, ama bu şekilde, bu kadar yaygın bir şekilde karşımıza çıkmasının nedeni aslında kamunun bu alandaki işlevinin zayıflamasıdır. Bir yönüyle de budur. Dolayısıyla gönüllü gettolaşma –adındaki gönüllü sözcüğü yanıltma-

sın bizi– aynı zamanda bu nevi davranmaya zorlayan dışsal bir iradenin de bir ölçüde söz konusu olduğu bir durumdur ve unutmamak gerekir ülkenin genel siyasal projesinin yansımalarından muaf değildir.

Salondan

Zorunlu gettolaşma diyebilir miyiz buna?

Şükrü Aslan

Değil, çünkü “zorunlu getto” literatürde dışsal bir kapatılma mekânıdır, dışsal iradeyle yapılan bir kapatılma mekânı, burada zorunlu bir kapatılma durumu yok.

Salondan

Sonuçları itibariyle insanlar gönüllü gelmiyorlar. İşleri olmadığı için, topraklarını, meralarını kaybettikleri için geliyorlar.

Şükrü Aslan

Şüphesiz, ama bu durum, tarihte bildiğimiz zorunlu getto örnekleriyle bire bir örtüşen bir durum değil, arada bir fark var, o farkı söylemeye çalışıyorum. O farkı söyleyen literatürü de destekliyorum ayrıca, doğru bir analiz yapıyor. Fakat bu yeni gönüllü gettolaşma hali bugünün gerçeğidir ve bunun kaynağında böyle sebepler var. Dolayısıyla, vaktimiz az olduğu için çok detaya giremiyorum, bunu görmezden gelen, bunu tartışmayan bir kent anlatısı daima bir yarım anlatı olarak kalır. Misal: Bir şehrin belediye başkanlığına aday olacaksınız; şehrinizin altyapısından, üstyapısından, gündelik kamusal hizmetlerinden, bir sürü şeyden söz edebilirsiniz, ama eğer şehrinizin bu temel gerçeğinden bahsedemiyorsanız, o kimlik gruplarıyla bağ kuramıyorsanız o şehirde belediye başkanı da olamazsınız, seçimi de kazanamazsınız, kazansanız dahi yönetemezsiniz.

Bu konunun yurttaşlık tartışmasıyla da bağlantılı boyutları var, çok etraflı bir konu, ben sadece burada en temel kısımlarını aktarmaya çalışıyorum. Hâkim siyasetin bu meseleye yaklaşımı daima dışlayıcı bir yaklaşım olmuştur. Çünkü hâkim siyasette, hâkim dilde, hâkim literatürde getto kavramı, başına “gönüllü” koyun koymayın, negatif bir şeyi anlatır. Varoş kavramı, başına bir şeyi koyun koymayın, olumsuz bir şeyi anlatır. Bir şeye olumsuz demek o şeyin bir gerçek olduğunu değiştirmiyor. Dolayısıyla bu durum değer yargılarıyla açıklanacak bir şey de değil; iyi ya da kötü bir şey değil. Kaldı ki “kötü” dediğiniz şeyin iyi tarafları da var. Bugün İstanbul’da gönüllü getto diye nitelenen pek çok yerleşimin niteliği aynı zamanda sistemin bu mekânlara müdahale etmesini engelleyen olumlu işlevler de taşıyor. Misal: Kentsel dönüşüm yapılacak ve bu mahalleler yıkılacak. Bütün kent susarken bu mahalleler direnebiliyor. Bu da başka bir gerçektir. Bunu böyle tartışmamız gerekiyor diye düşünüyorum.

Diğer yandan bu tabii sadece bir kent tartışması değil, aynı zamanda bir sistem tartışmasıdır. Aslında 20. yüzyılın siyasal rejimleri, onların getirdiği birtakım neticeler, 21. yüzyılda yeniden kurulmakta olan siyasal rejimler, onların getirdiği birtakım neticeler, hatta belki mesela yerel yönetimlere yüklenen işlevlerin çeşitlenmesi ve çoğalması tamamen bunlarla ilişkili bir tartışmadır. Bu konsept içerisinde değerlendirmek gerekiyor.

Modern kentlerin planlamasıyla ilgili bir soru var. Evet, bu şehirler planlandı, bu planlama pek çok ögeyi de dikkate aldı. Bu planlama içerisinde tabii ki bugünkü gönüllü getto yoktu zaten. Biraz önce o örneği o yüzden verdim. Paris'te işçi konutları planlandığında burada işçiler oturacak, ama Yugoslavyalı işçiler oturacak, Türkiyeli işçiler, Yunanistanlı işçiler oturacak, yani dışarıdan gelen göçmen işçiler oturacaktı. Fakat öyle bir noktaya geldi ki orada şimdi sadece Faslılar ve Cezayirli oturuyor. Fransızlar yok içinde. Demek istediğim bu vaka planlama kavramıyla tartışabileceğimiz bir durum değildir. Planlayanlar zaten bunu öngörmediler, ama bugün yeni bir durum ortaya çıktı. Dolayısıyla bu yeni durumla birlikte tartışalım demek istiyorum.

Bu konunun, kentsel dönüşümle de pek çok boyutuyla bağı var. TMMOB'un 2007'de Mimar Sinan Üniversitesi'ndeki sempozyumunda kentsel dönüşüm en fazla tartıştığımız konuydu. TMMOB, sempozyumlarında haklı olarak – ben de dahilim buna– dedi ki, “kentsel dönüşümle bu kente ihanet ediliyor.” Şimdi o doğrulandı, ihanet edenler de “biz ihanet ettik” dediler, TMMOB çok haklı bir iş yaptı. Bunun da kısmen etkisiyle gönüllü gettolaşma konusunu TMMOB'un gündemine getirmeye çalışıyorum. İstanbul'da kentsel dönüşüm, en başta, kentsel yönetim sistemiyle uyumlu hareket etmeyen kent mekânlarında yani “gönüllü gettolarda” gündeme getirilmişti. Dolayısıyla bu, sadece mekânsal değil, kültürel dokuyu da dönüştürme projesiydi ve bu mekânlarda dönüşüm politikalarına ciddi tepkiler geliştirildi, hâlâ da sürüyor. O yüzden böyle bir korelasyon kurabiliriz. Sanırım bu kadar yeterli, teşekkür ederim.

Nail Güler

Hocamla ilgili bölümlerde tartışmaya arada devam etme imkânımız var. Buyurun Ulaş Bey.

Ulaş Bayraktar

Esrullah Bey, bu kayyum atama ve görevden alınmalara karşı halkın tepkisiz kalmasının kent hakkının belediye başkanlığına indirgenmesiyle ilgili olup olmadığını sormuş. Kesinlikle öyle, çünkü 1980'den bu yana yerel yönetimlere çok görev ve yetki aktarıldı. Fakat bu belediyelere aktarılan yetkiler, aslında belediye başkanının şahsına aktarıldı. Dolayısıyla ne Belediye Meclisine, ne diğer sivil topluma yayılmış bir yetkilendirme olmadığı için benim açımdan da bir başbakanın, bir bakanın, cumhurbaşkanının benden azade bir şekilde aldığı karar ile aynı şekilde alınmış bir belediye başkanının kararı karşısındaki pozisyonum aynı. Eğer ben belediye başkanına erişemiyorsam, belediye baş-

kaniyla bir ilişkim yoksa bakanla da yok, başbakanla da yok, dolayısıyla benim için bir şey fark etmiyor. Bu anlamda da bizden uzak kalmış bir yönetimde kimin değiştiğinin çok önemi yok.

Bu, Kürt illeri için de geçerli aslında, bunu muhtelif defalar söyledim. Evet, Bookchin'den belki esinlenerek bir özerklik talebi kurgulandı, ama yanlış şuydu: Özerklik ilan edilmez, inşa edilir. Toplanıp bir basın açıklamasıyla özerkliği ilan etmenin hiçbir anlamı yok. Çünkü eğer demokratik özerklik, demokratik belediyecilik Bookchin'den hareket ediyorsa orada bunun kendi içinde tabanda oluşturulup yavaş yavaş, aşama aşama yönetime kadar evrilmesi gerekiyordu, ama sadece basın açıklamasıyla yapılan şeyler hemen erimiş oldu. Tabii belki de CHP'li bir belediye başkanına kayyum atandığı zaman yine yürümeye, tepki vermeye başlarız. ateş muhalefetin ana odağına düşünce!

Ahmet Bey köy derneklerinin kentleşme üzerindeki etkisini sormuş. Bunlar kapalı cemaatler ya da hocamın terminolojisini kullanırsak, gettolar, ama bunu da köy dernekleri, hemşeri dernekleri diyerek biraz küçümseme eğilimindeyiz. Ama benim nazarımda rotaryanlardan, lionslardan veya mason locasından çok da farkları yok. Onlar lüks otellerde toplantılarla birbirlerine dayanışma ritüelleri geliştirince kentli bir hareket oluyor da bir kahvehanede bunu yapınca neden çok köylü ve kırsal buluyoruz ki? Neticede bunlar dayanışma için kurulmuş kapalı cemaatler. Bunların bir arada kenti daha demokratik kılabilmesi için Robert Putnam'ın deyişiyle birbirlerine köprü kuran biçimde kurgulanması gerekiyor.

Nail Güler

Teşekkürler Hocam. Son sözleri Hakan Hocamla Kumru Hocama vereceğim, bir-iki dakikayla söyleyeceklerinizi toparlarsanız, teşekkürler.

Hakan Koçak

Çok betimleyici bir anlatım yaptım; sonunda “ne diyorsun” diyen olabilir. Ben kentsel mücadeleyle emek mücadelesinin ortaklaşmasını, ortak platformlar oluşturmasını bekliyorum. Dolayısıyla da bunları saymaktaki derdim, emekçiler açısından saymaya çalıştığım sonuçları üreten kentsel dönüşüme karşı birlikte mücadele etme perspektifini öne çıkarmaktı. Çünkü hayli ayrılmış durumda, hayli birbirinden farklı gündemlerde akıp gitmekte olduğunu görüyorum. Bu eksik bıraktığım noktayı tamamlamış oldum.

Kumru Çılgın

Sabri Bey ile dışarıda bu konuyu konuşmayı dilerim, öteki türlü uzayacak, çok vakit almak istemem. Son olarak şunu söylemek iyi olacaktır: Sunum sırasında değinemediğim ancak Hakan Hoca'nın sunuşu sonrasında tekrar altını çizmek istedim. Emek süreçlerinde de evet, göçmen ve mülteci grupları düşünce sistematikimize aciliyetle dahil etmemiz gerekiyor. Çok teşekkürler.

Nail Güler

Katılımcıların söz hakkını gasp etmiş gibi hissediyorum. Öncelikli olarak özür diliyorum. Çünkü bu Türkiye saat ayarı bizim düzenimizi oldukça etkiledi. Geç başladık, diğerlerinin hakkını gasp etmeyelim diye soruları böyle yazılı almaya çalıştım. Tartışmaya arada devam edebiliriz. Sabrınız için teşekkür ediyorum, buradaki konuklarımıza da görüşleri, önerileri ve dile getirdikleri konularda bizleri aydınlattıkları için çok teşekkür ediyorum. Bir başka sempozyumda tekrar birlikte olmayı diliyoruz.

İstanbul Kent Sempozyumu - IV
2. Gün
2 Aralık 2017 Cumartesi

II. Oturum:
Kentsel Yaşamda Adalet

Selin Top, *Oturum Başkanı*
TMMOB Kimya Mühendisleri Odası İstanbul Şube YK Başkanı

Handan Koç
Feminist Yazar
“Kentin Erkek Egemen Yüzü”

Eda Beyazıt
Doç. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
“Ulaşım ve Toplumsal Cinsiyet, İstanbul’da Kadın Ev İşçilerinin Günlük Seyahatleri”

Bülent Küçükaslan
Engelliler.biz Platformu
“Toplumsal Dayanışmanın Yokluğunda Engelliye Dönüşen Sakatlar”

Deniz Öztürk - Selin Yazıcı
Mekânda Adalet Derneği
“Mekânda Adalet ve Sakatlık”

Mahinur Şahbaz
Emekliler Dayanışma Sendikası MYK Eş Sözcüsü
“Yaşlılar ve Kentimiz”

Selin Top

Herkese merhaba, “Kentsel Yaşamda Adalet” başlıklı ikinci oturumla devam ediyoruz. Öncelikle çok heyecanlandığım bir şeyle söze başlamak istiyorum: Hoş geldin Nuriye Gülmen. Bugün güneşli gökyüzünü beraber paylaşabiliyor olacağız.

Bu oturumu arkadaşlarımızla toparlarken kentte dezavantajlı olma üzerinden bir fikir söz konusuydu. Aslında her başlık kendi içerisinde tek tek ele alınması gereken başlıklar, her birinden ayrı sempozyum olur diyebiliriz. Fakat dezavantaj kelimesini de aslında düşünmemiz gerekiyor, çünkü dezavan-

tajlı diyemeyeceğim, çok direngen grupların bir arada olduğu bir başlık oldu. Dolayısıyla ben bu oturumda oldukça heyecanlıyım.

Salondan

Biraz önce yönetici arkadaşlarıma da ilettim de “bu toplantıya başlamadan önce bunu açıklayabilirsin” dediler. Çok kısa bana bir söz verebilir misiniz?

Selin Top

Tabii buyurun.

Salondan

Özür diliyorum. Önceki oturuma bir ek olarak. Yerellerdeki yaşamın en küçüğünden en büyüğüne kadar kentlerdeki bu sorunlarla ilgili konuşurken önemli konulardan biri de şu: Önümüzde de yine bir yerel yönetimler seçimi olacak, önümüzdeki günlerde duvarlarda afişler göreceğiz. Bir afiş A Partisinden, altında güzel bir resim, altında Prof. Hikmettin yazılı, öbür taraftaysa bir resim daha, altında da eşraftan Cemalettin yazılı; belediye başkan adayları. Bunun anlamı, çok açık bir şekilde, bir kentin yaşayan toplumun esnafından çalışanına, ev kadınlarından işsizlerine ve gençlerine, yaşlılarına kadar o toplumun ciddi anlamda geleceğinin tek bir adamın iki dudağının arasına hapsedilmesi anlamına gelir. Dolayısıyla nasıl düşünceye sahip olursak olalım, hangi örgütsellikten olursak olalım, yakalarımızdaki rozetler ne kadar fazla olursa olsun önerimiz, özellikle böyle bir meclisin önderliğiyle siyasi yapılara ve düşünce gruplarına yapabileceği bir öneri; öncelikli olarak toplumun esnafından çalışanlarına, emeklisinden ev kadınlarına kadar önce kendi içinde orantısal olarak seçeceği

kişilerle bir belediye meclisinin oluşturulması, onların kendi içinden bilgisi, deneyimi ve güvenilirliğiyle seçebilecekleri bir temsilcinin de başkan olması. Bu toplantıyı düzenleyen ve katılan bizlerin bilgi düzeylerimize de denk düşecek bir şekilde gerçek anlamda bir demokrasinin hayat bulması böyle olabilir.

Selin Top

Teşekkür ediyoruz. Bunları üçüncü günün sonunda forumda ayrıntılı bir şekilde ayrıca tekrar tartışabiliriz. Şimdi “Kentsel Yaşamda Adalet” konumuza geri dönebilirsek, aslında kentler az önce Şükrü Hocam da söylemişti, özellikle İstanbul’a da bakacak olursak, tamamen sistemin ve iktidarın birer yansıması; iktidarın patriarkal, saygısız, farklılıkları görmeyen politikalarının yansıması. Bu saygısız politikalar karşısı ses çıkaranların, seslerini oldukça yükselttikleri bir dönemden geçiyoruz. “Geceleri sokakları meydanlara terk etmeyeceğiz” diyen kadınlar, “alışın, buradayız” diyen LGBTİ+ bireyler, kentsel yaşamda var olma mücadelesini sürdüren yaşlılar, emekliler ve aslında ‘kentin’ engelli olduğunun altını çizen –burada ben yanlış ifade kullanırsam ayrıca özür dilerim– engelliler...

Ben sözü, bu konuları açacak olan arkadaşlarımıza bırakmak istiyorum. İlk sunum başlığımız “Kentin Erkek Egemen Yüzü”. Sözü değerli Handan Koç’a vereceğim, şu an Handan için ne söylesem az hissedeceğim. Değerli feminist mücadele arkadaşım diyerek sözü kendisine bırakıyorum.

Kentin Erkek Egemen Yüzü

Handan Koç

Merhabalar, bugün burada olmaktan ötürü çok mutluyum. Uzun süredir vatandaşlarla değil, rehin alınmış kişilerle dolu bir ülkede yaşıyoruz ve sizi bilmem ama ben bir türlü dümenine müdahale edemediğimiz berbat bir gemide hissediyorum kendimi. Burada değiştiğim her şey, ülkemizin geleceği ve daha güzel bir şehir için olacak. Daha önce Mimarlar Odasının sadece bir etkinliğinde konuştum, Gezi günlerinin hemen devamında bir çalışmaydı. Kendisini daha öncelerden tanıdığım sevgili Mücella burada, kendimi şanslı hissediyorum. Kaybettiklerimizi anıyorum. Keşke bugün burada beraber olsaydık duygusu ile içerideki bütün iyi ve aydınlık insanlara da kızılı-erkekli bir selam söylemeden olmaz diye düşünüyorum.

Birkaç başlıkta bizim oturumumuzun özel konusunu ele alacağım. Şunu belirtmeliyim “kadınlık” aslında bir özel konu değil. Daha doğrusu şöyle diyelim kadınlık bir azınlık değil. İnsanlığın bir adı aslında kadın, çünkü dünyanın yarısı kadın. Bazen nüfusun daha fazlası kadın, ama biz kadınlar erkeklere göre rakamlara, yüksekliklere ve ölçülere daha az meraklı olan cinsiz. En azın-

dan bugüne kadar gelen kültürümüz böyle. Kadınların kendi halinde yaşarken biriktirdiklerinden oluşan kültürün ve kadınların feminizmle birlikte, isyan ederken oluşturdukları 150 yıllık kültürün geleceğe sirayet etmesi için her ülkedeki kadınlar gibi biz de elimizden geleni yapıyoruz.

Birkaç soru ve onlara verdiğim küçük cevaplarla ilerleyeceğim. Süre konusunda sevgili Selin bana tamam diyecektir.

Başlığında şehrin erkek egemen yüzü diyorum ya, bunu dediğim zaman ne kastediyorum? Ben şu soruyu soruyorum: Şehrin erkek egemen yüzü deyince gözünüzün önüne ne geliyor? Üç-beş kadın arkadaşına, çalışma arkadaşlarına ya da tesadüfen tanıştığım birkaç kişiye sordum; çoğu futbol bayii, ganyan bayii, futbol maçı çıkış kapıları, eski usul kıraathane, bilardo salonu dedi. Bence o bilardo salonları da pek kalmadı şimdi, ama demek ki sembolik olarak çok rahatsız ediyormuş.

Ben kentin erkek egemen yüzünü bunların temsil etmediğini düşünüyorum. Şehrin erkek egemen yüzünün, daha çok hem görsel, hem de içerik olarak plazalar ve minareler olduğunu düşünüyorum. Çünkü gücün, paranın, mülkiyetin üretim araçlarının ve zor aygıtının bizzat bulunduğu yerler bunlar. Şimdi artık yıkılmış olan Ankara Emniyet Müdürlüğü'nü hiç unutmam; Ankara oldukça enine bir şehirken, burası oldukça dikine yukarı yukarı giden, her bir katında işkence yapılan sembol bir binaydı. Şehrin erkek egemen yüzü, ülkenin erkek egemen yüzü, aynı zamanda tek tek erkeklere güç veren bir mekanizmanın temsilcisi olan birşeyler olmalı diye düşünüyorum. Bu mekanizmanın çarkları bir azınlık için dönüyor.

Şehirde diye konuşuyorum, şehir veya kent terimleri arasında benim bir taraf tutuşum yok. Ahmet Hamdi Tanpınar seviyorum, ama illa şehir diyeceğiz diye bir şey yok. Türkçe açısından ikisi de güzel. Büyükşehir Belediyesi yüzünden şehre bazen soğuyor insan, Bedrettin Dalan'ı hatırlayıp filan, neyse bunlara girmeyelim. Yaşımız gereği pek çok devirle ilgili anılarımız var...

Şunu diyebiliriz: Tehlikeli bir yer bu şehir dediğimiz yer. Benden önceki konuşmaları dinledim; mültecilerle ilgili Kumru Çılgın'ın yaptığı sunum da ne kadar etkileyiciydi, değil mi? Muhakkak ki bir şehir en çok oraya ait olmayanlar, o ülkeye bile ait olmayanlar için tehlikelidir. Yersizler için, yurtsuzlar için, garibanlar için tehlikelidir. Onları hiç kimse istemez, sokakta iter kakar, "pis Suriyeliler" der. Demek istemese bile içinden der. Beyoğlu'nun en elit, en tatlı, en kültürlü insanları "ay ne oldu bu İstiklal Caddesine, hep Arap dolu" der. Oysa biz Filistinlileri seviyoruz, Arap kültürüyle ortağız, hele Farslıyla Türkçemiz Kürtçemiz neredeyse kardeş gidiyor. Bunlar da diğer konular olarak bir kenarda dursun...

Şehirde kimler kimsesiz? Kadınlar bir şehrin yerlisi olsalar bile sokaklar onların mı? Buraya gelirken bindiğim araçta "Kuşlar gibi ikimiz bir yuva kuralım, ayırmasın Mevlam bizi ömür boyunca" şarkısı çalıyordu. Acaba "sokak kadını" olmayanlar için yuvalar tehlikesiz yerler mi? Maalesef biz sevimsiz feministler sürekli ısrarla üstüne basarak tekrar tekrar hayır diyoruz. "Sıcak yuva masalı istemiyoruz" diye sloganlara dökülen, kitapları yapılan, tanıklıkları edilen yuva-

lar, şehrin içinde kadının esas yeri olarak tanımlanan yuvalar da kadınlar için maalesef bir garibanlık, bir hizmetçilik, bir zulüm, üstelik derdini kime anlatsan seni kimsenin hoş görmeme ihtimali olan bir kimsesizlik mekânıdır. Levent Şentürk, Ayten Alkan'ın derlediği *Cins Cins Mekân* kitabında yer alan "Eril Kent" başlıklı yazısında "Şehir kapıların önünde biter mi?" diye sorar. Benim sorum da aynı: Bir şehir, hele kadınlar için, ev kapılarının önünde biter mi? Bence şehir ev kapılarının önünde bitmiyor.

Peki, ev kapılarının içinde başlayan hayatı, dertleri, çalışmaları, kentin sorunları çerçevesinde nereye koyuyoruz? Biz diyoruz ki ev, kadınlar için bir kapandır. Pek çok yerde kadın-erkek konularında işler kızıştığında, toplumsal cinsiyet sorunları etrafında bu kadar konsensüs olmayan salonlarda, "ama ev erkekler için de bir kapan, ayrıca o ev içlerinde kadınlar o şikâyet edilen erkekleri büyütüyor, zaten anneler çocuklarına kız erkek demeden şiddet uyguluyor" deniyor genellikle. Sıklıkla, "erkekler de şiddeti öğreten kadınlar değil mi" sorusu soruluyor, insanlar karşılaştırma yapmaya zorlanıyor ve toplumsal hayatı ezilenler lehine teorileştirme çabalarının önüne geçiyor. Kadınlar için sokakların tehlikeli olduğu, zaten namuslu terbiyeli bir kadının kendi başına mecbur olmadıkça avarelik yapma hakkı olmadığı konusunda egemen İslami öğreti de bastırıyor. Oysa en önemlisi, kadınlar için sokaktaki erkeklerden ziyade akrabaları olan, yakınları olan ortak etnisite, ortak dil, ortak din, ortak mezhep, ortak tarikat, hatta ortak kan bağları olan, ortak fikirleri olan erkeklerin daha tehlikeli olduğu gerçeği. Değiştirmek istediğimiz bu gerçek, feminist iddialarımızın acı temelini oluşturuyor. Rakam verecek değilim, Mor Çatı gibi kurumlardan bilgi almak mümkün. Bizler akraba evlilikleri oranı hâlâ çok yüksek olan bir ülkede yaşıyoruz. Şu anda bizi yöneten ve rehin alan yönetim yüzünden erken evliliklerin teşvik edildiği bir zamandan geçiyoruz. Biliyorsunuz müftü nikâhına verilen izinden sonra yapılan ilk işlem Bismil'de oldu. Bu müftü nikâhı toplu bir nikâh oldu ve düğünün masraflarını belediye üstlendi. Fotoğraflarda belediye görevlileri başışladıkları beyaz eşyalarla övünüp duruyorlar. Resimlerde gördüğümüz genç insanların imam hatip-müftü nikâhı-güvencesiz işçilik arasında zorlandığı açık.

Peki, şehir içinde kadınlar için nefes alma, konuşma, değişme alanları yok mu? Küçük yerler kadınlar için daha güvenli değil mi? Büyük şehir, mesela İstanbul, kadınların en çok tehlikelerle karşılaşacağı yer mi? Burada özgürleşmenin tehlikeleri ve itaatin huzuru diye bir ikilemle akıl yürütmemiz gerektiğini düşünüyorum... Bir kadının gelecek kurgusu, en iyi olanından bile olsa, sadece bir evlilik mi olmalıdır? Kızlar için "huzur eşittir iyi evlilik" formülü, hayat yalanlasa da tüller inciler pastalarla dolu bir âlemde öneriliyor. Öte yandan ağır dinsel öğreti saldırısı altında bile artık kızlar sadece evlilik ideali ile büyümüyorlar. Okumak, gelir ve meslek sahibi olmak istiyorlar. Bu isteğin meşruiyetini politik baskılar öldüremiyor. Artık kızlar, genç kızlar, genç kadınların bir kısmı kendilerine bayan veya hanım denildiğinde sinirlenenler olarak yollarını erkek egemen düşünceden koparıyorlar. Bu konu önemli, çünkü burada sinirlenmeyi veya sinirlenmemenin ölçüsünü, biliyorsunuz, bekâret konusu oluşturuyor. Bu teorik bir kavram ve inanın getto kadar ağır bir konudur aslında. "Bedenimiz bizim" diye bağırıyor ya feministler bu çok kritik bir slogandır. Her bir kadın,

yani insanlığın yarısı, insanın bir diğer adı olan kadın, ilk kanadığından itibaren “aman Allah’ım bekâretim ne olacak” diye yaşamak durumundadır. “Yok, ben dert etmiyorum” dese de her genç kıza o şehrin kapalı kapı arkasındaki yuvalarına girildiği zaman bedeni ile ilgili sorulacak hesaplar vardır. Bekâret baskısının sonunda en ağır ölüm, en hafifi seni seven bir babanın gözyaşlarıyla “keşke kızım bunu yapmasaydın, o halde hemen evlenmelisin” diyerek sana yaşatacağı acı vardır.

Küçük şehirleri, kasabaları, politik ve toplumsal bir dönüşüme uğratamadığımız sürece büyük şehirler kadın olarak bizlerin politik, cinsel, düşünsel ve her türlü özgürleşme mekânları oluyor. Bu yüzdendir ki Türkiye’nin muhafazakârları, ailesinden uzak okuyan üniversite öğrencilerini hiç sevmez. Ama Türkiye’nin sağcı ve muhafazakârları herkesten fazla ikiyüzlü oldukları için cemaat yurdunda filan kalmayan öğrencileri severler, kiralari artırırlar, paraları alırlar. Öte yandan “bunlar bizim ahlâkımızı bozuyor” diye arkalarından konuşurlar. Büyük şehirlerde polisin baskısı elbette baki ama erkek egemen toplum baskısından kaçmak olasıdır. Misal ben bugün evden çıktım –tamam, yaşıma başım işim var, çaçaronum da ama– Karaköy’de indim, bir kahvede oturdum, bir kahve içtim, onu alacak kadar param vardı. Oysa bir kasabada bunları yapsam “gördünüz mü falanın karısı, falanın kızı, falanın yeğeni”, hiç kimsenin bir şeyi olmayan bekâr bir kadın ise “o ‘tuhaf’ sabah 10.00’da çay ocağında çay içiyordu” denir. Bu hep denir. O yüzden büyük şehirler biz kadınlar için kaybolabilme, o şehrin içindeki kapıların arkasındaki yuvalarda başımıza gelebilecek şeylerden yırtabilme, ayrı bir hayat kurabilme yeridir.

Peki, büyük şehirlerin özgürlük mekânı olduğu kadar, kurban edildiğimiz, rahat bırakılmadığımız, hareketlerimizden, kıyafetimizden filan ötürü itilip kakıldığı-mız yerler olmasına ne diyeceksiniz, denilebilir. Şöyle ki, egemen değerlerle çatışma mekânları olduğu için açık ve kıskanç bir düşmanlığı burada görüyoruz biz. Burada, araba kullanan kadınlara küfrediyor şoför, kadının arabası onun kullandığı arabadan daha iyi bir markaysa iyice fena küfredebiliyor. Biz burada bu yarışa yapabilmeyen olanaklarını yaratma konusunda önde olduğumuz için büyük şehir özgürleşme mekânıdır diyorum. Yoksa şehir bize pek de iyi davranmıyor. Niye iyi davranmıyor, hiç kimseye iyi davranmıyor ki bize iyi davranmıyor. Hele ezilen ve sömürülenlere hiç iyi davranmıyor. Eskiden evden uzaklaşan, kaçan kızlar kötü yola düşer diye korkutulmak vardı. Şimdi ne deniyor; şehirden korkun, şehir genç kızlar için tehlikelerle doludur, bize sığın, biz sizi tehlikelere karşı koruyalım, deniyor. Ya da hiç sokağa çıkmayın, yalnız çıkmayın, başı açık hiç çıkmayın, tehlike zaten size sizin bedeniniz yüzünden geliyor, deniyor. Ama kadın emekçilere ihtiyaç var; hem geçinmek için ailelerin ihtiyacı var, hem de kapitalizmin. E, onları da nasıl koruyacağız bu berbat erkek ve namus meselesi açısından ve cinsel şiddet açısından? Allah vere. Yoksul kadınlar başlarında çavuşlarla, ucuz servis arabalarıyla, güvencesiz ve “namuslu” bir şekilde sömürülecekler.

Emek, kadın, şehir ilişkisi ve milli eğitim açısından toplu taşıma büyük bir mesele. Biz feministler kadın kadına yaşamaya meraklı değiliz, kızlı erkekli de-ğişelim istiyoruz. Ama erkeklere ihtiyaç duymamayı önemsiyoruz. Aşkı kadın

kadına yaşamak istemek de bu anlamda politik bir öneme sahiptir aslında. Çünkü hepimize yönelen bir patriarkal baskı var. Sistemle uyumlu olmayanlar, devrimciler, düzeni değiştirmek isteyen yeni erkek ve yeni kadınlar özgürleşmenin bedellerini ödemeye hazır oldukları oranda şehirde büyük bir şiddetle ve düşmanlıkla karşılaşılıyorlar. İslamcıların rolü bunda büyüktür. İyi niyetli inanç sahipleri açısından da en büyük sorunun şu olduğunu düşünüyorum: İman ve inanç maalesef şefkat konusunda yardımcı değil. Biliyoruz ki savaşlara Allah diye gidilip öldürülebiliyor. Oysa bir insanın bir insanı öldürme gücünü düzen veriyor.

Dinî öğreti egemenliği düzenin kötülükleri karşısında güçsüzleri korumuyor maalesef. Ensar skandalını hatırlayalım veya Aladağ'daki yurt yangını. Bunlarda acı olan şu: İlahi, manevi iddiaları olan bir yere çocukları çağırılıyorsunuz ve aslında hiç de umursamıyorsunuz. Onların değil, politik gücün peşindesiniz çünkü. Bu karanlık zaaf bizler için geçerli olduğu kadar bütün tek Tanrılı dinler için de geçerli. Kilise büyüklerinin erkek çocuklarını cinsel olarak nasıl ağır bir şekilde istismar ettikleri ile ilgili ortaya çıkanları duydunuz mu bilmiyorum. Din adamlarının çok genç yaşta onlara emanet edilen erkek çocuklarını cinsel olarak istismar etmesi o kadar zor açık edilebildi ki. Fransa gibi bize benzemeyen bir ülkeden bahsediyoruz; başına bu korkunç şeyler gelen erkeklerin, suçluları ortaya çıkarmasının önüne çıkan engeller teorize edebileceğimiz bir toplumsal gerçekliği gösteriyor. Şunu iddia edebiliriz: Egemen ilahiyat şiddete karşı bir çare değil. Bizim bugünden tamamen farklı olmaya çalışan manevi kültürümüz egemen şiddete karşı tek çare.

Yani burada verili kurumsal ilahiyatla maneviyatı ayırıp inançla inancı kurumsallaştırmışların şiddetini birbirinden ayırmak lazım. Dedeler ikinci eş olarak genç kızları istiyor, Karacaoğlan 13 yaşındaki kızları beğenen türküler yazmış, Hüseyin Üzmez malum. Biz erkeklere artık kadınları edinme hakkı vermiyoruz. Vermeyeceğiz.

Feminist gece yürüyüşlerinde çok mutlu oluyoruz, malum ülkemizde ses çıkarabilmek bu kadar yasakken ayrıca bir heyecan duyuyoruz. Öte yandan feminizm politik olarak angaje olduğumuz, yaşamsal sebeplerle bağlandığımız bir ideoloji olduğu için belki de biraz fanatik taraftar gibi heyecanlı oluyoruz. Ben futbol seviyorum ve Beşiktaş taraftarıyım. Gelirken stadın önünden geçtim ama hiç mutlu olmadım, açılışı itibari ile makbul bir yer değil benim için. Çünkü şunu hiç unutmuyorum: Gezi Parkı'na büyük bir son baskın yapıldı ve orada pek çok insanın bilgisayarları, çantaları, şunları bunları alındı, hatırlanır. Gazeteler yazdı, meşru bir bilgi zaten, o gün alındı ve sonra geri verilmedi. O malzemeler eski güzel Dolmabahçe Stadı'nın arkasına yığıldı ve çürümeye veya birilerinin insafına bırakıldı. Sonra inşaat başladı. Ben ülkemde şöyle hissediyorum: Büyük bir temizlenme olmadan tuttuğumuz futbol takımına bile taraftar olamayacak kadar batmış haldeyiz.

Bu müftüler, bu meclis, bu mahkemeler bizi kurtaramaz. Ortak değerlerimiz için, ortak geleceğimiz için bir araya gelmediğimiz müddetçe şehrin bölünen semtlerinde kendi hapishanelerimizi kuracağımızı düşünüyorum. Bize büyük

alanlar, büyük ortaklıklar lazım. Hiçbir semt duvarını küçümsemiyorum, hiçbir şehrin direnişini azımsamıyorum elbette ama bizi bir şehrin, bir cemaatin, bir semtin, bir kişinin değil ortak büyük idealler uğruna mücadele etmenin kurtaracağını düşünüyorum. Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.

Selin Top

Mükemmel zamanlama, teşekkürler. Handan arkadaşımız ayrılacak, eğer soru varsa belki kısa kısa alabiliriz. Daha sonraki soruları toplu olarak kâğıtlarda rica edeceğim, bence daha sağlıklı oluyor, isimler ve sorular şeklinde.

Bu arada 25 Kasım çok güzeldi, kamusal alanlarımıza sahip çıkıyoruz ve diyoruz ki bu alanlar, bu sokaklar bizim. Bunun en güzel örneklerinden birisini yine daha önce de 8 Martta yaşadık, tamamen kapatılmış ve işgal altındaki bir alan olarak görebileceğimiz Taksim'i OHAL'e rağmen doldurduk. Yine 25 Kasım'da çok güzel bir görüntüyle karşı karşıyaydık, bütün baskılara rağmen.

İkinci sunuma geçiyoruz: "Ulaşım ve Toplumsal Cinsiyet, İstanbul'da Kadın Ev İşçilerinin Günlük Seyahatleri" Sevgili Doç. Dr. Eda Beyazıt ve Araştırma Görevlisi Ceyda Sungur sunumu yapacaktı. Ceyda arkadaşımız selamlarını gönderdi bütün salona, bugün gelemiyor, Eda arkadaşımız sunumunu yapacak şimdi.

Ulaşım ve Toplumsal Cinsiyet, İstanbul'da Kadın Ev İşçilerinin Günlük Seyahatleri

Eda Beyazıt

Merhaba, teşekkürler. Benim ufak bir power point sunumum var. Bu bizim Ceyda Sungur ile 2016 Mart ayında tamamladığımız TÜBİTAK tarafından desteklenen bir çalışmaydı. Aslında buna pilot bir proje olarak başladık, bize yeni açılımlar sağlar mı diye. Sağ olsun Sayın Handan Koç çok güzel bir şekilde bizim kavramsal çerçevemizi de çizmiş oldu. O açıdan da beni zaman açısından rahatlatı.

Bu çalışmada toplumsal cinsiyet ve ulaşım bağlamında İstanbul'da kadın işçilerin ev, işyeri seyahatlerinde yaşadıkları deneyimlere odaklandık. Burada sizi çok fazla literatürle sıkmak istemiyorum, daha sonra bunlar yayımlanıyor. Bugün de gördüm, 2013 yılında yapmış olduğumuz bir çalışma yine Kent Sempozyumunda yayımlanmış, bu sempozyumun da kitabı çıkacaktır, oradan da takip edilebilecek. Aynı zamanda TÜBİTAK raporlarından da ulaşılabilir, ilgilenen olursa gönderebilirim.

Ulaşım alanında toplumsal cinsiyet ve toplumsal adalet konusu: Aslında eşitsizlikler alanına baktığımız zaman ulaşım çokça tartışılan bir konu, özellikle uluslararası literatürde. Fakat biraz önce de bahsedilmiş olan bütün bu karma-

şık deneyimler işin içine girdiği zaman, yalnızca güvenlik ve tehlikeler konusu değil, ama aynı zamanda kentsel mekânda kadın olarak var olma durumu çok geniş bir literatür alanı ortaya koyuyor. Bu örüntüler, günlük seyahat örüntüleri araştırıldığında ve bununla birlikte kadınların belki de hane halkı, iç aile yapısı, istihdam alanları ve bunun gibi konular da işin içine girdiği zaman ilişkiler daha da karmaşıklaşıyor.

Karmaşık seyahat örüntüleri

(MacDonald ve Peters, 2000; Schwanen, ve diğerleri., 2002; Rosenbloom, 2006; Hodgson, 2012; Scheiner, 2014)

Erkeklerle göre daha çok ama kısa seyahatler

(Hanson ve Pratt, 1995; Brennan, 2000; McGuckin & Nakamoto, 2005; Shafter ve Schulz, 2008; Wachs, 2010)

Zaman yoksunluğu

(Turner ve Grieco, 2000; Sweet ve Kanaroglou, 2015)

Burada yine literatürü çok kısaca geçeceğim, ama bunları size neden anlatıyorum? Çünkü biz, literatürde var olan konular, acaba bizim örnek alan olarak seçtiğimiz İstanbul'da nasıl var oluyorlar, bunları araştırmak istedik. Kadınlar erkeklerle göre daha karmaşık seyahat örüntülerine sahipler, erkeklerle göre daha çok, ama kısa seyahatler yapıyorlar. Bu da aslında kadınların tüm toplumlarda sahip olduğu –tırnak içinde söylemek istiyorum– “farklı roller” ile, örneğin “ev kadını” ya da “anne” olarak, tanımlanmaları üzerinden, bu rollerden kaynaklı bir şekilde daha kısa seyahatler ve farklı rollerin yerine getirilmesi için gerekli işlevleri barındıran seyahatler de yapmaları gerektiğini ön plana koyuyor. Ve kadınlar zaman yoksunu olarak tanımlanıyor. Bu yalnızca kalkınmakta olan ülkelerde değil, kalkınmış ülkelerde de geçerli bir durum.

Ev-işyeri yakınlığına göre yapılan tercihlere bağlı düşük ücret

(McGuckin ve Murakami 1999; Dobbs, 2005; Crane ve Takahashi, 2009)

Farklı toplumsal yapı, iktidar ilişkileri ve kültürlere bağlı değişen kadının konumu

(Porter, 2011; Elias ve Shiftan, 2014)

Kültürel farklılıklara bağlı ulaşım konuları [sindirime, gizleme vb.]

(Uteng, 2009; Akyelken, 2013; Adetunji, 2013; Adeel et. Al, 2014)

Buna bağlı olarak kadınlar ev-işyeri yakınlığına bağlı olarak tercih yapıyorlar. İşyerlerini evlerine daha yakın seçmeye çalışıyorlar, çocuklarıyla ilgili ve diğer “hane halkı görevlerini” yapabilmek için. Farklı toplumsal yapılara ve iktidar ilişkilerine, farklı kültürlere bağlı değişikliklerle birlikte kadının konumu da, kadının ulaşım mekânıyla ilgili kurduğu ilişki de değişiyor. Bizim ülkemizde de yapılan bir başka çalışmada kadınların ulaşımında sindirildiği, belirli gündelik stratejiler geliştirerek bunlara uygun bir şekilde davranmakta olduğu görülüyor.

Ulaşım Erişim

(Abidemi, 2002; Hudson, 2014)

Düşük araç sahipliği

(Wachs, 2010)

Suç ve korku temelli konular

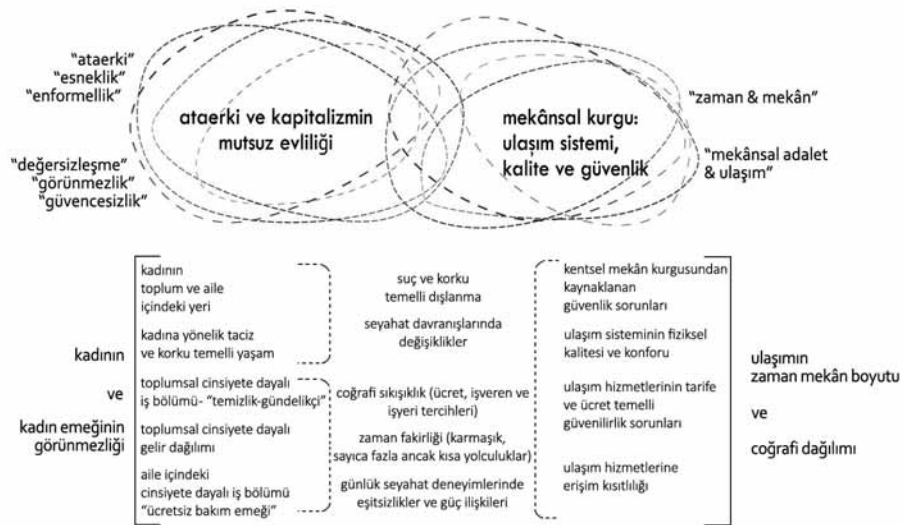
(Valentine, 1989; Church ve diğerleri., 2000; Yavuz ve Welch, 2010; Graglia, 2014; Hickey, 2014; Palmier, 2014; Prista, 2014)

Davranışsal değişimleri yönlendiriyor

(Seedat ve Mohamed, 2006; Handy ve diğerleri., 2008; Duchine, 2011; Hsu, 2011, Hodgson, 2012)

Buna bağlı olarak yine biraz önce de aslında bahsedildi, ulaşım erişim, hatta düşük araç sahipliği yine kadınların mevcutta karşılaştığı sorunların başında geliyor. Yine çokça bizim konuşmakta olduğumuz aslında suç ve korku temelli konular ve suça ve korkuya bağlı olarak kadınların, gündelik ulaşımında bazı stratejiler geliştirmekte oldukları, bütün ülkelerde gördüğümüz bir durum. Özgecan'dan sonra bizim otobüslerde çeşitli tanınan figürlerin, futbolcuların de konulduğu reklamlar oldu, ama çok kısa sürdü, bir yere varmadı. Pembe otobüsler konusuna hiç girmiyorum, onu daha sonra derseniz tartışabiliriz.

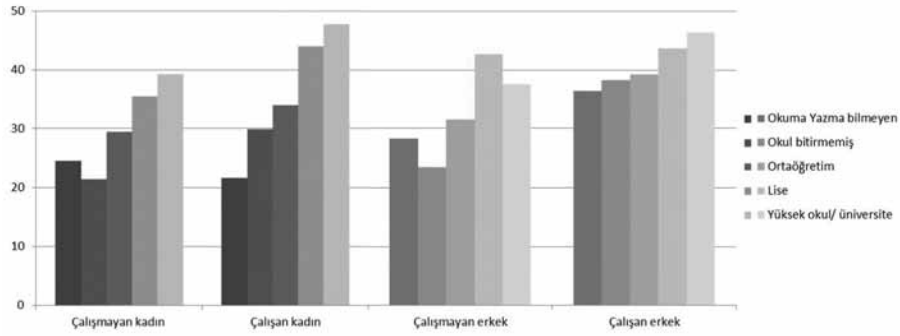
Biz kadın ev işçilerini konu aldığımızdan kavramsal çerçevemizi işçilik ve görünmezlik üzerinden kurduk. Kadın ev işçiliği konusunda Türkiye'de son yıllarda bir günlük sigorta yapma zorunluluğu getirildi ve evlerde işçi olarak çalıştırılan kadınlara bir güvence sağlanmaya çalışıldı. Ama bunun takibi yapılmıyor maalesef ve kadınlar bu enformel sektör içerisinde yer alıyorlar. Esneklik burada önemli konulardan biri, işveren iş vermeyi kestiği anda veya taşındığı zaman kadın işsiz kalabiliyor. Biz araştırmamızda temelde ataerki ve kapita-

"kadın", "mekân" ve "ulaşım deneyimi"

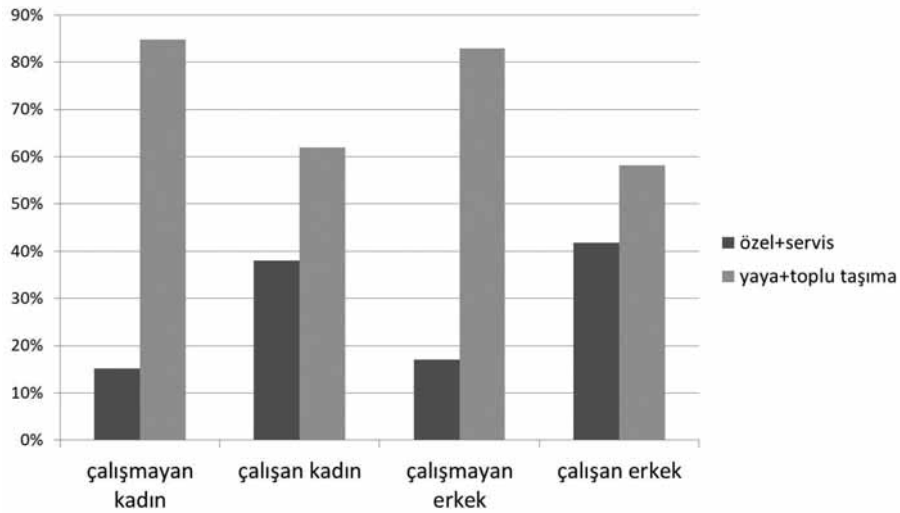
Kavramsal çerçeve.

lizmin mutsuz evliliği şeklinde tanımlanan literatürde kadın, kadının toplum ve aile içindeki yeri, kadına yönelik taciz, korku temelli yaşam, toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü, temizlikçi, gündelikçi gibi tanımlamalar üzerinden ilerledik. Toplumsal cinsiyete dayalı gelir dağılımı konusunu biliyorsunuz, tüm ülkelerde –gelir düzeyi en yüksek ülkeler bile olsa– kadınla erkek aynı işi yaptığı halde farklı ücretlendirmelere tabiler. Erkekler her zaman kadınlardan daha yüksek ücretler alabiliyorlar. Aile içinde cinsiyete dayalı işbölümü, kadının ücretsiz emeği, burada da değinmek istediğimiz konulardan biriydi.

Kentin mekânsal kurgusuna baktığımızdaysa ulaşımın zaman-mekân boyutuna ve coğrafi olarak ulaşım sistemlerinin dağılımına dikkat çekmek istedik. Burada kentsel mekân kurgusundan kaynaklanan güvenlik sorunları, ulaşım sisteminin fiziksel kalitesi, konforu, ulaşım hizmetlerinin tarif ve ücret temelli güvenilirlik sorunları ve ulaşım hizmetlerine erişim konusuna değindik. Bu konular tabii ki yalnızca kadınlar veya ev işçileri özelinde var olmuyor, ama onların yaşadığı sorunlar gündelik toplu taşımayı kullanan insanların yaşadığı sorunlardan biraz daha farklılaşıyor. O yüzden bunlar da o açıdan önemli.

Ortalama yolculuk süresi (dk.).

Yolculuk türü.

Biz burada bir saha çalışması, vaka çalışması yaptık aslında İstanbul'da kadın ev işçileriyle ilgili. Tanımlayıcı analizlere şu anda girmeyeceğim zaman kısıtlamasından dolayı. Aslında 12 ev işçisiyle derinlemesine mülakatlar gerçekleştirdik. Çok daha fazlasına ulaşmak istedik, ama işvereninden çekindiği için, kocasından çekindiği için vs. gibi nedenlerle bizimle mülakat yapmak istemeyenler oldu. Çoğunluğu evli, çocuklu, tek başına evi geçindiren, İstanbul dışında doğmuş, on yıldan fazladır ev işçiliği yapan kadınlar.

İstanbul'da özellikle son dönemde her 6-7 yılda bir hane halkı ulaşım anketleri yapılıyor. Bu anketlerden farklı verileri süzdüğümüz zaman kadınlarla erkekler arasındaki ulaşım mekânına katılma ya da ulaşım erişim konusunda bazı ipuçları yakalamaya başlıyoruz.

Çok kısaca şunu söyleyeceğim: Kadınlarla erkeklere baktığımız zaman ortalama yolculuk süresi anlamında erkekler kadınlardan daha uzun seyahat ediyor. Tabii ki bu bir kıstas değil, yurtdışında bu anlamda kilometre hesabı yapılır. Bizde maalesef bu kilometreler toplanamadığı için süre hesabına gidiyoruz. Tabii ki trafik sıkışıklığını da burada hesaba katmak lazım. Erkeklerin özel araca erişimi daha yüksek, özel araca hâkimiyet de diyebiliriz buna, çünkü yapılan anketlerde şöyle bir şey görünüyor: Hane halkına baktığımız zaman kadın-erkek özel araç sahipliği aynı çıkıyor. Çünkü aslında sahip oldukları araç olarak hane halkındaki bir aracı göstermiş oluyorlar. Ama ehliyet durumlarına baktığımız zaman yüzde 71 İstanbul'da erkek ehliyet sahibiyken kadınların yüzde 71'i ehliyet sahibi değil. Yani hane halkında bir araç olsa da o erkeğin hâkimiyetinde. Bunun dışında eğitim durumlarına baktığımız zaman; eğitim durumu arttıkça tabii ki yolculuk süresi artıyor. Bunları detaylı olarak inceledik. Kadınlar daha fazla yaya ve toplu taşımayı kullanıyorlar, ama biraz önce Sayın Koç da belirtti, servis kullanımı çok yüksek ve servisi aslında bir güvence olarak da görme durumu var özellikle kadınlar arasında. Bunları çok kısaca geçiyorum, daha sonra ilgilenirseniz konuşuruz.

Şöyle bir durum vardı literatürde ortaya çıkan: Kadınlar evlerine yakın işyerleri seçerler. Biz bunu ev işçileri özelinde baktığımız zaman göremedik. Çünkü ev işçileri iş neredeyse oraya gidiyor. Daha doğrusu, nereye güvenirse oraya gidiyor. Güvence, coğrafi uzaklığın önüne geçmiş durumda. Çünkü ev işçiliği ülkemizde hâlâ enformel bir sektör olarak tanımlanıyor maalesef.

Kadın ev işçileri bize çok iyi bir veri seti de sundu. Çünkü bütün toplu taşımayı deneyimlemiş oluyorlar günlük olarak, bu da çok ilgi çekiciydi. Zaman yoksunluğu açısından ve patriarkal düzen açısından baktığımız zaman ev içi ve dışı diye ikiye katlanan ev işi yükü var. Yaşam halini alan iş, kendi evlerinin temizliğine duyulan saplantı, lekesiz evler konusu burada çok tartışıldı. Hatta biz bu mülakatları hep kadınların evlerinde gerçekleştirdik. Bazen iki-üç saate, hatta dört saate varan sürelerde onları beklemek durumunda kaldık. Çünkü çıkamadılar işyerlerinden ya da trafiğe takıldılar vs. gelemediler veya son dakikada işverenleri onlara "yarın misafirim var, bana şunu yap" dedi. Bu ev işçiliği konusu apayrı bir konu tabii ki, ama bu ulaşım ile bağlantılı olduğu zaman da son dakikada çıkan işler ve ev işinin tanımlanmamış olması aslında

büyük bir sorun olarak görülüyor. Kendilerini “eşlerine yeten iyi bir ev hanımı olma” şeklinde tanımlıyorlar. Bu da işten artan zamanlarının aslında ona göre değerlendirildiği anlamına geliyor.

Kadına yönelik şiddet, biraz önce bahsettiğim gibi bütün ülkelerde mevcut, gelişmiş ülkelere kadar, ama bu kadınlar eğer farklı kültürlerden, farklı etnik gruplardansa biraz daha fazla maruz kalıyorlar maalesef.

Ev işçilerine kapalı konut sitelerinin servisleri biraz güven ortamı sağlıyordu. Fakat farklı örneklerde bu servislerin site sakinleri tarafından engellendiğini gördük. Bununla ilgili bir afiş daha sonra göstereceğim. Bu da onları zor durumda bırakan bir konuydu yine. Çünkü aslında şöyle durumlar olabiliyor: kapalı site ne kadar güvenilir olsa da onlar yaya olarak oraya girdikleri zaman güvenlikçiyle birebir karşılaşmış oluyorlar ve güvenlik çalışanı aslında onlar hakkında çeşitli düşüncelere sahip olabiliyor ve bu onları rahatsız eden bir konu oluyor.

Mekânsal, zamansal, ekonomik erişilebilirliğe baktığımız zaman, örneğin bu fotoğrafta Uzunçayır görünüyor –sanırım yeni bir tasarımı var şu anda– kullananlar bilirler, kaotik bir ortamdır. Birtakım cümleler aktaracağım size, bunlar daha detaylı olarak raporda da yer alıyor. Bir kadın şöyle bir şey söyledi: “Orada çok dikkatli olman lazım. Gözü açık olacaksın. Kenarda otobüsünü bekleyeceksin. O anda trafik öyle bir karışıyor ki o Gebze-Harem minibüsleri, adamı öldürüyorlar.” Aslında “adamı öldürüyorlar” derken kendini erkek olmak durumunda görüyor, orayı mücadele alanı olarak görüyor ve ölümcül bir ifadeyle tarif ediyor.

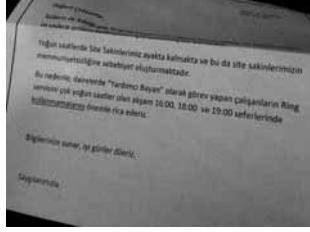
Yine bizim için çok anlamlıydı olan bir söz, bir kadın ev işçisinden: “Yol her zaman işten daha ağırdır” dedi. “İşimi bitiriyordum. Arabaya bindiğim zaman daha az yorgun oluyordum, ama arabadan inerken ayaklarım gitmiyor. Çünkü ayakta biniyorsun, eve gelene kadar canın çıkıyor. Bazen adımını şöyle bir çeviremiyorsun, tikiş tikiş.” Aslında bütün gün boyunca bedensel bir iş yapıyorlar, ama yol onları daha fazla yoruyor, yolda gidip gelirken yaptıkları işten daha çok yoruluyorlar. Biz hepimiz İstanbullu olarak, metrobüs kullanan insanlar olarak da bununla karşı karşıyayız, ama bedensel bir iş yapanlar için bu ekstra bir durum oluşturuyor; bu yalnızca kadın işçi değil, diğer gruplarda da olabilir.

Kent çeperlerinde yetersiz ulaşım hizmetinden bahsediliyor. Mülakatların katılımcıları kent çeperlerinde yaşıyordu. Bu bize Ceyda’yla daha sonra farklı şeyler düşünme imkânı da verdi, şu anda kent çeperlerinde yaşayan kadınların ulaşım ile ilişkisi üzerine bir çalışma yürütüyoruz. Örneğin, servislerin yetersizliği ile ilgili şöyle bir şey diyor: “Ben Ümraniye’nin Dudullu tarafında oturuyorum –ki hakikaten çok seyrek geldiği durumlar olabiliyor otobüslerin– ama Mecidiyeköy’e gittiğim zaman orada daha sık bir servis var. Oradaki insanlar bir yerden bir yere daha rahat ulaşabiliyorlar aslında.” Bu, eşitsizlikler açısından iyi bir açılım oldu.

Minibüs, metrobüs ve çift katlı otobüs kullanıcılarına göre değişen profillerden bahsettiler. Burada bir sınıf karşılaşması var. Bir de şunu ekleyeyim burada, şöyle diyor: “Mesela, minibüse biniyorsun. Kırsal kesimde oturan bizim varoş dediğimiz –o şekilde tanımlıyor– daha doğrusu bizlerin kullandığımız taşıma aracıdır. Hiçbir zaman bu çevrede şortla bacak bacak üstüne atan birini görmezsin, ama bir metrobüse gidersin, çünkü metrobüsün istikameti Beylikdüzü-Mecidiyeköy’dür, mesela, Bahçeşehir’e giden ekspres otobüse bakıyorsun, onun yolcuları, 76D’nin yolcuları çok farklı, çift katlı ya da ekspres, o daha çok para.” Biz belki günlük yaşamımızda bunları çok fazla fark etmiyoruz. Bir yerden bir yere aktarmayı çok rahatlıkla yapabildiğimiz durumlar oluyor özellikle indirimli kartlarımızla. Ama çalışmamızda gördük ki kadın ev işçileri bir yerden bir yere giderken tek bir otobüsü bekliyorlar. Yani yarım saat sonra da gelse o otobüsü bekliyor. Çünkü aktarma yapmak için ekstra para vermek istemiyor ya da metrobüse binmek için çok fazla para vermek istemiyor ya da çift katlıyla, ekspres otobüsle çok rahat gelebilecekken onu vermek istemiyor. Burada hem ekonomik açıdan bir eşitsizlik olduğunu görüyoruz eve erişilebilirlik açısından, ama bir yandan da burada bir sınıf karşılaştırması olduğunu görüyoruz. Buna daha sonra değineceğim.

Otobüs duraklarının dağılımı konusu... Kapalı sitelere yakın otobüs duraklarının daha fazla, ama kendi bölgelerinde daha az olduğundan bahsettiler. Bu, mekânsal ayrışmaya işaret eden çok önemli bir örnekti aslında, şöyle bir şey diyor: “Mesela Esenkent ve Bahçeşehir’i bir yol bölüyor, Ardıçlı’yla Esenyurt arasından bir yol geçiyor. Burası Esenyurt, burası varoşlar. Buradaki her evden bir kadın öbürüne gidiyor.” Aslında bu tamamen şimdi günümüz kentlerinde de çalışan kadınların bir bakıma diğer kadınlardan hizmet alması üzerinden gerçekleşen bir durum. Bu anlatımda görüştüğümüz ev işçisi, Bahçeşehir gibi yerlerde yaşayan kadınların diğer kadınlardan, kendisini varoшта yaşayan bir kadın olarak tanımlayan bir kadından, Esenyurt’tan hizmet aldığı örneğiyle eşitsizlikleri vurguluyor ve bir yolun bu çizgiyi çektiğini, iki bölgeyi ayırttığını söylüyor. Buradan bir kadın diğerine her gün gidiyor.

Biraz önce mekânda hane halkında erillik konusuna girildi. Ulaşımda da erkek egemenliğinin olduğunu, hatta erkeklerin yalnızca ulaşım mekânında değil, aynı zamanda dolmuş ve otobüs şoförlüğünde de hâkimiyetinin olduğunu görüyoruz. Yine bir ev işçisinden referans vermek gerekirse: “Erkekler zaten hâkimiyetini sağlamış, zaten kadınlara izin vermiyorlar ki. Kadınlara ‘sen kimsin’ gibi davranıyorlar.” “Yanlış bir şey olmuş olsa o anda ‘çık buradan, in aşağı’ diyebilirsin birine, ama şoföre diyemezsin. Çünkü arabayı kullanan o, anlatabiliyor muyum? ‘In aşağı, arabayı ben kullanacağım’ diyemezsin. Ama sen onu kızdırdığın zaman ya da onun gıcığına giden bir şey yapmışsan durdurur arabayı, in aşağı der. Eğer bir de bilmiyorsan hakkını aramayı... Bana yapamaz tabii ki de!” Bu son cümle, ev işçilerinde karşılaştığımız ortak olabilecek bir cümleydi bence. Çünkü çok güçlüler, çoğu çok güçlü. “Başka bir kadına taciz vakası gördüm, onun üzerine müdahale ettim” diyenler var. “Ayağına bastım, tutup attım” diyenler var.

Site servisleri konusuna geldiğimizde sınıf karşılaşmaları dikkat çekiyor. Biraz önce metrobüs örneği vardı, ama burada farklı bir örnek var. Bir ilanda şöyle yazıyor: “Dairelerde yardımcı bayan olarak çalışanların ring servisini çok yoğun saatler olan akşam 16.00, 18.00, 19.00 seferlerinde kullanmamalarını rica ederiz.” Zaten bu saatler, özellikle 18.00 - 19.00 saatleri onların işyerlerinden çıktıkları saatler, işlerini bitirdikleri saatler. Bu saatlerde onların yürümele-

rini, çünkü site sakinlerinin kullanacağını söylüyor.

Sonuç olarak aslında biz ulaşım mekânında sürekli bir yeniden üretim süreci olduğunu gördük. Bu üretim belirli stratejiler yaratmakla olur, zaman-mekân ilişkilerini yeniden tasarlamakla olur. Kadın-erkek arasında sürekli ilişkiler yeniden tanımlanıyor. Kadınlar birçok alanda olduğu gibi bu mekânda da erkeklerle birlikte iktidar mücadelesi içinde ve süregelen ve sürekli olan zaman-mekân pazarlıkları var. Bu yalnızca ulaşımında değil, evde, işyerinde, her yerde devam ediyor. Seyahat davranışlarında korku temelli değişiklikler var. Birlikte yürüme eğilimleri, otobüsten indikten sonra tek başına yürümeyeyim, birinin yanında olayım gibi ya da kocasını araması gibi durumlar söz konusu, özellikle karanlık bastığı zamanlarda. Seyahat süresini çok fazla düşünmeyip aslında güvence aramaları çok ön planda; güvence arıyor olmaları bizim için önemli bir konuydu. Ulaşım ve kentsel sistemin mekânsal organizasyonundan kaynaklanan adaletsizliklerin fark edilmesi, bunun sorgulanması ve aynı zamanda sınıf çatışmalarının da ulaşım mekânında tanımlanabiliyor olması, yine bizim tarifleyebileceğimiz konular arasındaydı.

Ben şimdi bu kadar bırakayım, çok teşekkür ederim.

Selin Top

Ağzınıza sağlık. Gerçekten çok güzel bir sunumdu. Çok katmanlı da bir problem, üzerine ayrıca ben de sohbet etmek isterim. Ev işçiliği üzerine ayrıca konuşmak gerekli, çünkü bir görünmeyen emek, ev işlerinin daha çok kadın üzerinden tanımlanması, daha çok kadınların ev içerisinde bu işlerle uğraşması konusu... Ulaşımında yaşadığımız sıkıntıları anlatması açısından da çok değerliydi. Toplu ulaşım ile ilgili kısaca hatırlatmakta fayda var, kadınların bir de “bacağını topla” çalışması olmuştu. Toplu ulaşımında kadınların yaşadığı taciz, strese ek olarak 180 derece bacakların açılarak oturulması da kadınları çok rahatsız eden bir şeydir ve bu konuda bir kampanya yürütülmüştü. Ağzınıza sağlık diyerek bir sonraki başlığa geçiyoruz.

Bülent Küçükaslan “Toplumsal Dayanışmanın Yokluğunda Engelliye Dönüşen Sakatlar” başlıklı bir sunum yapacaktı. Kendisi burada değil şu anda, ancak göndermiş olduğu bir metin var. Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi’nden Akif Burak Atlar arkadaşımızı, bu metni okumak üzere sahneye davet ediyorum.

Akif Burak Atlar

Teşekkürler. Sayın Başkanın da ifade ettiği gibi Bülent Küçükcaslan bugün aramızda değil. “Engelliler.biz” adlı, kapsamlı çalışmalar yürüten platformun katkı koyan isimlerinden birisi. Onun kaleme aldığı bir yazıyı burada kendisinin onayı ve isteğiyle sizlerle paylaşıyoruz. Bildiğim kadarıyla kendisi aynı zamanda Mekânda Adalet Derneği’nin birazdan size aktaracağımız sunumuna da katkı koyan isimlerden biri, yanılıyorsam zaten arkadaşlar düzeltacaktır.

Toplumsal Dayanışmanın Yokluğunda Engelliye Dönüşen Sakatlar

Bülent Küçükcaslan

Bundan 14 sene önce 26 yaşındayken omurilik yaralanması sonucu felç olup yürüyemez hale geldiğimde böyle düşünemiyordum. Sakatlanmaktan korkmamak, başa geldiğinde her şeyin, ama her şeyin olumsuz şekilde değişeceğini sanmamak, gelecekte ne olacağına dair paniğe kapılmamak, yalnızlık hissiyle ürpermek, keşke ölseydim dememek zor. Zira bildiğimizi sandığımız yaşamlarda makbul beden ne olduğundan da, kendine yetmenin yaşamak için olmazsa olmaz bir kural olduğundan da, neyin iyi, neyin kötü olduğundan da eminiz maalesef. Ne yazık ki hepimiz güçsüzlüğün, has-

talığın, sakatlığın, yoksulluğun, tedirginliğin, korkunun, farklılığın, yani toplum genelinde makbul sayılmayan her halin gündelik yaşamda karşımıza çıkartacağı riski ve bu riski ortadan kaldırmak için o halin gizlenmesi gerektiğini bilecek kadar eğitildik. Hatta ruhumuza öyle bir işlendi ki tüm bunlar, gizlemenin de ötesinde yaşamımıza girdiğinde çoğu zaman o hale dair henüz anlamlı hiçbir deneyimimiz olmamasına rağmen kafamızı yastığa koyduğumuzda kendimize yabancılaşıp perişanlığımıza ve çaresizliğimize dair gözyaşı döküyoruz.

Evet, hiç kimse sakatlanmanın beraberinde zorluklar getirmeyeceğini ya da bu yeni hale alışmanın kolay olacağını söyleyemez. Fakat sakatlanmanın tüm yaşantımızı peşinen tepetaklak edeceği, bedenimizle zihnimizin ilelebet çarpışmasına neden olacağı ve bizi çaresizce köşeye sıkıştıracağı da doğru değil. Yani sandığımızın aksine sakatlanınca ille de kaybetmeye mahkûm olduğumuz bir savaş başlıyor değil. İzin verirseniz ne söylemek istediğimi daha iyi anlatabilmek için sakatlanmayı kabaca üç kategoriye ayırmak istiyorum: Birincisi, bedendeki değişiklikler, ikincisi yeti yitimleri ve üçüncüsü de gündelik yaşamda başkasının yardımına muhtaç olma hali.

Birincisi, yani bedendeki değişikliklerle başlayalım.

Moda ve güzellik çağında yaşıyoruz. Doğumdan itibaren güzel ve beden deyince ne anlamamız gerektiğini öğreniyor ve sonra da bunları öğretiyoruz. Sakatlanmak deyince irkilmemizin birinci nedeni budur. Bir uzvumuzun en basit şekilde yaralanması veya görünür bir yerimizde yara, yanık, egzama, sedef

ve benzeri gibi bir rahatsızlıktan dolayı bir iz olması dahi uykularımızı kâbusa çevirmeye yetiyor. Oysa bunlar ne çalışmamıza, ne eğitimimizi sürdürmemize, ne de alışageldiğimiz gündelik rutinlerimizi gerçekleştirmemize engeldir. Bunlar sadece akan yaşamlarımızın bedenlerimizde bıraktığı izlerdir, o kadar.

Yaşamdaki çeşitliliğin, kırılganlığın, hüznün, acının, tatlının, atlatılan badirelerin, kısacası geçtiğimiz yolların bedenimizdeki işaretleridir o izler, bizi olgunlaştıran, halden anlar kılan, anlamamızı ve anlaşılmanızı sağlayan herkesçe görülebilen hikâyelerimizdir. Facebook, Twitter ve kişisel bloglar aracılığıyla kendimizi görünür kılmaya, yaşamlarımızı paylaşmaya bu kadar hevesli olduğumuz şu internet çağında bedenlerimizle birbirimize bağlanmaktan neden korkalım, hatta bundan neden keyif almayalım? Herkesin ve her şeyin bir kalıptan çıkmışçasına benzeştiği, acıların ve zorlukların gizlenip sadece mutlulukların paylaşıldığı, gerçeklikle bağı hadi tümünden demeyelim, ama koca bir yanıyla kopuk olan bir yaşam, yaşamlarımız aslında hepimizi kendimize ve çevremize yabancılaştırmıyor mu? Olduğu haliyle gündelik yaşamda var olan biri bu yanıyla bir samimiyetin ifadesi anlamına gelmez mi? Böylesi bir samimiyet mutluluk maskeleri altında nefessiz kalan herkes için bir fırsat yaratmaz mı? Ben bedenlerimizin bu konuda bizlere ve toplumsal ilişkilerimize önemli bir alan açtığını düşünüyorum. Komplekslerinden arınmış bir toplumda hem herkes gerçek anlamda özgür olur, hem de daha keyifli bir yaşam sürer.

İkinci kısım yeti yitimi.

Çevremize baktığımızda neredeyse her şeyin erkek imgesi üzerinden kurgulandığını görebiliriz. Sadece atletik bedenlerin ayak uydurabileceği bir tempo, anlamsız yaya geçitleri, kaldırımlar, merdivenler, binalar, kapılar, toplu taşıma araçları, duraklar, yollar vs. hepsi bir hışımla gelip aradan kıvrılarak geçebilecek, sıçrayıp aşabilecek, sıkışıp yer kapabilecek taş gibi adamlar için kurgulanmış. Bir başka deyişle dışlayıcı bir yaşama ve çevreye mahkûm edilmişiz. Kurt yavruları gibi didişiyoruz, ama daha fenası bizi öyle bir gaza getirmişler ki neredeyse her zaman kendimizi yetersiz hissettiğimiz ve dilimiz dışarıda sürekli bir şeylere yetişmek zorundaymışız gibi koşturduğumuz bu manyaklığa başka türlü mümkün değilmiş gibi yaşam demekten de geri durmuyoruz. Bir şeyleri yapamamaya ya da yavaş yapmaya, çıldırmışçasına akan tempoya ayak uyduramamaya ya da durup dinlenme ihtiyacı hissetmeye öyle olumsuz değerler atfetmişiz; bedenimizde, zihnimizde meydana gelen en küçük bir aksamanın hayatlarımızı karartacağına ve yaşamımızı zehredeceğine öyle bir inanmışız ki sakatlanmak ya da zayıf görünmek baş edilmesi imkânsız kâbuslarımız olarak zihnimizi esir almış. İyi, ama bu saçma değil mi? Ne olmuş biraz yavaşsam, biraz aksıyorsam, biraz yardıma ihtiyacım varsa? Kaçımız kimseden yardım almadan her şeyi yapabiliyor? Bir kavanozu açarken, bir tepsiyi taşıırken, merdiven çıkarken yardıma ihtiyaç duyuyorsam sorun ne? Bir uzuv eksikse, yoksa, işitemiyor ya da işitmek için cihaz kullanıyorsam, az görüyor ya da hiç göremiyorsam, konuşmakta ya da anlamakta zorlanıyorsam, hareket ederken tekerlekli sandalye kullanıyorsam, sonuç olarak gündelik yaşamda küçük yardımlar almam gerekiyorsa, veya tersten bakarsak, benimleyken biraz çaba sarf etmeniz gerekiyorsa, bunun nesi ürkütücü? Milyonlar-

ca değişik beden var çevremizde, hepsinin de şekli, becerisi, kapasitesi ve ihtiyaçları farklı. Hal böyleyken birbirimizin bedenlerine ve performanslarına burun kıvrırma yarışı size de aptalca gelmiyor mu? Bu yarışta herkese karşı galip geleceğinize inanıyor musunuz sahiden? Kâbus olan şey sakatlanmak, zayıf görünmek ya da bedenlerimiz mi, yoksa bedenlerimizi kompleks unsuru haline getiren ve bizleri yarış atı misali durmadan koşturan bu düzen mi? Ben- ce bedenlerimizle didişeceğimize barışsak, tazı gibi koşturacağımıza biraz soluklansak, ancak o zaman kâbuslarımızdan kurtulabilir ve gerçekten mutlu olabiliriz. Yaşamın izlerini taşıyan bedenler bunları hatırlamamız için etrafta parlayan deniz fenerleri gibidir.

Üçüncü ve son kısım, başkasının yardımına muhtaç olma.

Mahremiyetin büyük oranda yitirildiği, en temel sayılan hareketlerin yapılamaz olduğu, yaşamak için büyük oranda başkasına bağımlı hale gelinen, adap- tasyonu en meşakkatli, bedenin en sarsılmış hali: Bakıma muhtaç olmayı bu şekilde tarif edebilirim sanırım. İster geçici olsun, ister kalıcı, ister doğuştan olsun, ister sonradan alışması zaman alan, insani ilişkilerin sıcaklığı ve sosyal şemsiyenin kapsayıcılığı nispetinde baş etmesi kolaylaşan, bu yanılla kişisel olduğundan daha çok toplumsal olan, sıra dışı gibi görünen, ama aslında he- pimizin yakınlarındaki bir hikâyeye aşına olduğumuz sıradan bir hal.

Başta da dediğim gibi 14 yıldır tekerlekli sandalyemden bir yere transfer ol- mak, yatmak, giyinmek, banyo yapmak ve bir yerlere gitmek için önemli oran- da başka birinin yardımına ihtiyaç duyuyorum. Geçen bunca yılın ardından ben ve yakınlarım karşımıza çıkan bu durumla yaşamayı öğrendik. Bizim için artık bu durum baş edilmesi gereken bir hadise olmaktan çıktı, yani kabımızın şeklini aldık, dünyadaki her canlı gibi yaşam telaşındayız. Ne herkesten daha zor bir yaşantımız var, ne de daha kolay. Herkes gibi daha güzel ve daha hu- zurlu bir yaşam sürmek arzusundayız, o kadar.

Bu sadece benim hikâyem değil, benzer durumda olan yüz binlerce arkada- şımın yaşamı da üç aşağı beş yukarı bu şekilde, yani kişisel trajedi olarak dramatize edilecek yaşamlarımız yok, ama bu demek değil ki her şey güllük gülistanlık, bilakis etrafımız kamusal kararların dışlayıcılığı ve çevremizdeki- lerin umursamazlığı nedeniyle örümcek ağlarıyla dolu. İki lafından biri birlikte yaşamak, kardeşlik, dayanışma, aile, komşuluk, dostluk, iyilik, vicdan, saygı, özgürlük ve benzeri olan politikacılar, bürokratlar ve sizler, uzandığımız her yere, oracıkta takılıp kalmamıza neden olan ağlar bırakıyorsunuz. Bir başka deyişle aslında bakıma ihtiyaç duymayı zor hale getiren sizlersiniz. Sakat kom- şu istemeyen, anaokulundaki sakat çocukları çocuklarımızın psikolojisi bozu- luyor diye evlerine gönderten, mahalledeki okulda eğitim görmesini engelle- yen, sakatlığıyla alay edip sınıfta küçük düşüren, hasbelkader eğitim almışsa iş arkadaşı olarak görmek istemeyen, işe almayan, aşılmaz kaldırımlarla, ula- şılmaz yollarla, binilemeyen toplu taşıma araçlarıyla dışarı çıkmasını engelle- yen, bakım ihtiyacı ve gelir desteği için yanlış değerlendirmeler yaparak bü- yük çoğunluğu sosyal güvenlik şemsiyesinin dışında tutan, bütün yükü ailenin sırtına bindiren, hastanelerde rapor çilesini ve saygısızlığı reva gören, sürücü

belgesini almasını engelleyen, emeklilik hakkını bürokratik çileye döndüren, saygın vatandaşlık hakkını zekât mantığıyla iane vermeye döndüren, görüşü alınacak saygın bireyler olarak masaya oturtmayan, sevmeyen, saygı duymayan, kızına sakat damat, oğluna sakat gelin yakıştırmayan, selamı esirgeyen, hâsılı sakatları dışarıda tutmak için yapılması gereken her şeyi layıkıyla yapan sizlersiniz.

Sahi, birbirimizin mutluluğu için elimizden gelen yardımı yapmak, birbirimize omuz vermek, keyifli ve yan yana bir yaşam sürmek için gerekli koşulları sağlamak, işin özü çevremize karşı sorumlu hissetmek ve dünyayı herkes için daha güzel bir yer haline getirmek için elimizden gelen çabayı sarf etmek ne zamandan beri takdir edilen ve özendirilen davranışlar olmaktan çıktı? Sahi, biz ne zaman bu kadar yoldan çıktık? Sakatlık halini içinde yaşadığımız toplumu sorgulamak, onun üstündeki fiyakalı ambalaj kâğıdını kaldırmak ve yarattığı sahte beden kurgusunu deşifre edip sahte mutluluklardan arınmak için kırılگانlığımızı hatırlayıp toplumsal ilişkilerimizi gözden geçirmek ve sahiden ne olup ne olmadığımıza dair düşünebilmek için önemli bir zemin yarattığını düşünüyorum. Hülasa sakatlığa dair düşünmek hepimizin ufkunu açacak.

Selin Top

Buradan biz de Bülent Küçükbaşlan'a sevgi ve selamlarımızı iletiyoruz. Çok güzel tanımlamalar vardı yazısında ve altını çizmekte fayda var. Bu "taş gibi adamlar" için yapılmış kenti hep beraber dönüştüreceğiz, değiştireceğiz. Bu da hepimizin mücadele alanı zaten, bu şekilde devam etmeyecek. Bir sonraki sunum için Mekânda Adalet Derneğinden sevgili Deniz Öztürk ve Selin Yazıcı'ya veriyorum sözü. "Mekânda Adalet ve Sakatlık" konusunu konuşacağız.

Mekânda Adalet ve Sakatlık

Deniz Öztürk

Merhabalar, öncelikle teşekkür ediyoruz, bizi "Mekânda Adalet ve Sakatlık" konuşmak üzere buraya çağırmış olduğunuz için. Kısaca Mekânda Adalet Derneği nedir, mekânda adalet kavramı nereden çıkıyor, biraz bunları konuşalım, sonra sakatlık meselesine bu bağlamda değinelim istiyoruz.

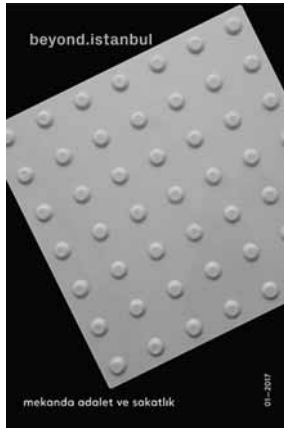
Mekânda Adalet Derneği yaklaşık 1,5 yıldır resmi olarak faaliyetlerini sürdüren bir dernek. Resmiyete dökülmeden önce de zaten dernek kurucularının tümü çok çeşitli disiplinlerden gelen aktivistler, akademisyenler, avukatlar, sosyal bilimciler, şehir plancıları, mimarlar, gazeteciler –şimdi atlamış olabilirim saymayı– çok daha çeşitli disiplinlerden gelen kurucuları olan bir dernek. Biz zaten bunun öncesinde de çeşitli aktivist hareketlerin içindeydik, dernekleştikten sonra da

kendimizi şöyle tarifleyebiliriz: Aslında biraz deneyim aktarımına önem veriyoruz. Yerel hareketlerin, toplumsal adalet talebiyle ortaya çıkmış hareketlerin biraz daha sosyal bilimler, biraz daha mekân çalışmalarıyla harmanlanarak bir bilgi üretim süreci yaratmaya ve bu bilginin de kamusal olarak paylaşılmasını sağlamaya çalışıyoruz. Bunun için de her mecrada farklı araçlar üretmeye çalışıyoruz, araç üretimi arayışındayız diyeyim. Biraz daha farklı düşünmeye, düşünce biçimlerimizi değiştirmeye yönelik çalışmalar yapmaya çalışıyoruz.

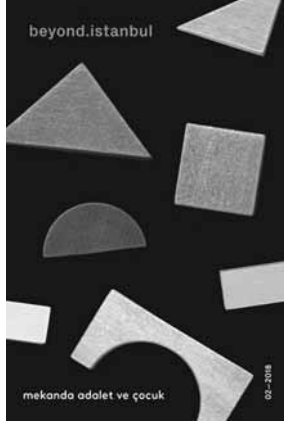
Bugün neden “kent ve adalet” konulu bir sempozyum yapma ihtiyacı duyuyoruz? Bu içinde yaşadığımız koşullarla, bugünle alakalı bir şey. “Mekânda Adalet” de buradan çıkıyor. Bu kadar çok mega projenin yapılıyor olması, mekân üzerinden çok fazla politikanın üretiliyor olması ve bu üretilen politikalarda mekân kullanıcıları olarak bizim aslında göz ardı ediliyor oluşumuz bir toplumsal adalet ihtiyacının biraz daha görünür kılınma ihtiyacını da ortaya çıkarıyor.

Bugün sakatlık üzerine yoğunlaşacağız, ama aslında “dezavantajlıları” konuştuğumuz bir oturumda çocuk da bunun içinde. Bir çocuğun mekân deneyimi... Bugün kentler bu kadar hızlı büyürken bir çocuk mekânı nasıl deneyimler? Zaten ikinci yayını da yolda, “Mekânda Adalet ve Çocuk”, bu konuya değineceğiz. “Gıdaya erişim” veya “ekolojik haklar” bir başka mekânda adalet kavramı olarak önümüzde duruyor... Çok çeşitlendirebiliriz. Aslında günlük hayatın içinde bizim bugün sorunlu mekânlar içinde yaşıyor olmamızın birçok parametresi var. O parametrelerin her biri bir mekânda adalet konusu. Bugün burada bu konular içinden sakatlık kavramını biraz daha ön plana çıkarmak istiyoruz.

Neden sakatlık? Aslında bizim sakatlıkla ilgilenmeye başlamamız, derneğimizin ilk yayını olan şeyden “Mekânda Adalet ve Sakatlık” temalı *beyond.istanbul* yayından kaynaklanıyor. Onun süreçlerine Selin çok daha hâkim, o aktaracak. Sakatlık ve mekân ilişkisi üzerine düşünmeye başladığımızda biz de bu yayın hazırlığı sürecine kadar çok fazla yanlış bilgiye sahip olduğumuzu öğrenmiş olduk, sakat aktivistlerin katkılarıyla, bize aktardıklarıyla, yayınıma sundukları katkılarla, sağ olsunlar.

Ne yapıyoruz aslında? Modernizmle gelen belli norm ve standartlar var. O norm ve standartlara göre mekânlar üretiliyor, sonra bu mekânlar çeşitli engellilikler üretmeye başlıyor. Yani sakat, mekânda engelli hale geliyor ve bunu da bizim gibi sağlam, tırnak içinde “normal” bedenler üretiyor. Bülent Bey bugün buraya gelemedi, gelmedi. Çünkü kadının ulaşımı üzerinden çok fazla deneyim konuşuyoruz, bir kadın hareketi dediğimiz zaman hepimizin aklına bazı o klişe diyebileceğimiz örnekler geliyor, bir kadının mekânda var olmaya çalışması vs., buna karşı nasıl tedbir alınmasıyla ilgili... Ama sakat bir bireyi

düşündüğümüz zaman bu alan muğlaklaşıyor. Mesela, Bülent Bey buraya Beylikdüzü'nden gelecek. Bina erişilebilir bir bina, ama kent erişilebilir bir kent değil. Beylikdüzü'nden buraya kadar gelme süreçlerini bilmiyoruz. Bunu daha fazla konuşuyor olmamız lazım.

Veya bizim bu sunumu körler için düşünmemiş olmamız, burada gösterdiğimiz şeylerin bir köre tasnif edilmemesi, sesli anlatım olmaması veya bir sağır katılımcıyı düşünerek buna karşı herhangi bir tedbir getirmemiş olmamız gibi şeyler sakatlığın bu mekân politikaları üzerinden ayrıştırılmasıyla alakalı bir mesele olarak önümüzde duruyor. Yalnızca sakatlar da

değil, kadınlar... Veya Taksim'e işçi gelemiyor eylem yapmaya... Veya mülteciler... Sakat için söylenen "Çocuğum sakatla aynı okula gitmesin," diye söylenen şey bir mülteci çocuk için de söyleniyor. Burada demek ki sınıfsal veya standart ve norm dışı her şeye karşı benzer reaksiyonları gösteriyoruz. Biraz bunun önüne geçmek için bunu tartışmaya açmamız, bu deneyimleri çok konuşuyor, kullanıyor olmamız gerekiyor.

Biz de işte Mekânda Adalet Derneği'ni temsilen Selin'le birlikte buraya iki sağlam beden olarak sakatlık deneyimlerini aktarmak üzere geldik...

Selin Yazıcı

Ben de size yayının hazırlanma sürecinden ve içeriğinden bahsederek yayının süreci boyunca edindiğimiz bir deneyim aktarımında bulunacağım. Anlatacaklarımın, yayının süreci boyunca olan deneyimin aktarımı oluşunu özellikle vurgulamak istiyorum. Çünkü Deniz'in dediği gibi aslında burada konunun öznesi olarak konuşmuyoruz. Burada sakatlığı olmayan iki kişi, sakatlık deneyimini bizzat yaşamamış iki kişi olarak sakatlığı konuştuğumuzu vurgulamamız önemli. Bundan sonra da konuşmalarım çoğunlukla referanslar üzerinden ilerleyecek.

beyond.istanbul her sayıda farklı bir konuya odaklanacak olan bir yayının. İlk sayısının sakatlık olmasına karar verişimizin hikâyesi şöyle: Bundan bir yıl önce Adana'da Genç Engelliler Spor Kulübü, kendileri için Ampute Futbol Sahası ve Rehabilitasyon Merkezi'ni de içinde barındıran yeni bir tesis yapacaktı. Bizden de, bu tesisi kullanan sporcuların katılımıyla birlikte tasarlanması yönünde teknik bir destek talebinde bulundular. Biz bu süreçte tabii ilk etapta sakatlık çalışmaları üzerinde yeterince bilgi birikimimizin olmadığını, bu konudaki araştırmalarımızı çok daha derinleştirmemiz gerektiğini fark ettik. Bu şekilde başladık ve yaklaşık yedi aylık bir sürecin sonucunda da "Mekânda Adalet ve Sakatlık" yayını ortaya çıktı. Konuk editörü Sibel Yardımcı oldu. Kendisine buradan çok teşekkür etmek isterim, sayesinde dernek olarak çok kıymetli insanlarla tanıştık ve bu süreçte çok şey öğrendik. Aslında çok şeyi yanlış bildiğimizi fark ettik. Yayın, "Sesimiz Kitap" ekibi tarafından seslendirildi. Yayının

arkasında bir karekod var, okutarak sesli dergiye ulaşabiliyorsunuz. Bu sesli dergi aynı zamanda beyond.istanbul sitesinde de var.

Doğrudan çalışma alanlarımızı oluşturan konulardan bazıları kentsel dönüşüm, yerinden etme, zorla tahliye süreçleri ve bu süreçlerdeki hak ihlalleri, mağduriyetler. Yani doğrudan angaje olduğumuz mekânda adaletsizlik mevzularının hiç olmadığını düşünsek bile aslında çok temel bir mekân ve adalet mevzusu önümüzde duruyor. Bunlardan biri de Bülent Bey'in bugün burada olmama sebebi olan kentin erişilebilir olmama problemi. Bir yanıyla erişilebilirlik, altyapı, planlama, mimariyle doğrudan ilişkili fiziksel bir meseleyken diğer yanıyla da toplumsal güçlerin kimin kamusal alanda kamunun imkânlarıyla varlık göstermesinin meşruluğuyla şekilleniyor. Bu sebeple konunun öznelrinin mücadelesine kulak verip uzmanlık alanlarını da bu sese göre yeniden inşa etmek gerektiğini düşünüyoruz.

Bu sayıda hem meslek insanlarından, hem de adalet mücadelesinin öznesi olan sakat düşünür ve aktivistlerden geniş bir katkı aldık. Yayında teknik ve teorik tartışmalara, gündelik hayattan hikâyelere, mevzuata, toplumsal cinsiyet perspektifinden oy ve kent hakkı mücadelesine, spor tarihine, mekân tasarımı katılım yöntemlerine, alanında umut veren oluşumlara uzanan oldukça kapsamlı ve çeşitlilik içeren yazılar var. Konuk editörümüzün de giriş yazısında belirttiği, özellikle vurgulanması gereken nokta şu: Yayının tartışmaya açtığı mevzuların mağduriyet, muhtaçlık, yardım gibi toplumsal hiyerarşileri yeniden üreten yaklaşımlar bağlamında değil, bağımsız yaşam, kent hakkı, evrensel tasarım gibi farkı gözetken, normu dönüştüren, yaşamı yeniden kuran bir perspektifle ele alınması gerekli. Yayında sadece metinler yok, aynı zamanda veri görselleştirmeleri de var. Deniz'in hazırladığı "Anayasada Sakatlık" yazısında, sakatlığın Anayasada hangi bağlamda ele alındığını gösteren bir ağ haritası var. Yine bir diğer harita çalışması, eşitleyen mekânlar haritası; umut veren, bu konuda hak temelli çalışan oluşumları, sakatların kamusal alanda varlıklarını kolaylaştıran, var olmalarını sağlayan mekânları ve projeleri haritaladığımız bir çalışma.

Yayın, misafir editörümüz Sibel Yardımcı'nın "Özürlü mü, Engelli mi, Sakat mı?" yazısı ile başlıyor. Sakatlığı nasıl adlandırmak gerektiğine dair tartışmada önümüze bu üç terim çıkıyor: Özürlü, engelli ve sakat. Yayına yazı da veren az önce yazısı okunan Bülent Küçükaslan'ın daha önceden yayımlanan "Sakat Politiktir" başlıklı yazısındaki açıklamalardan bu üç terimi açıklamaya çalışacağım.

Özür, "bir kusurun hoş görülmesini gerektiren sebep, mazeret" olarak tanımlanıyor. Kelimenin temelinde pişmanlık ve bir mazeret var. Özürlü diyerek nitelediğimiz şey de nitelediğimiz şeyi bir "bütün" olan, "tam" olana göre kıyaslıyor ve onun eksik, hatalı ve değersiz olduğunu ifade ediyor.

Engelli, "bir şeyin gerçekleşmesini önleyen sebep, pürüz" olarak tanımlanıyor. Buradaki pürüz, sorun da yine bedene yükleniyor. Burada şöyle bir tanımı vardı Bülent Küçükaslan'ın: Merdivenden bahsediyordu. Biz "engelli" dediğimizde "o merdivene o ayaklarla çıkılmalı" kabulünü yapıyoruz. Eğer omurilik felçlisiy-

sen ve ayaklarını kullanamıyorsan o merdivenden çıkamazsın, eksiksin ve o merdivenin dibinde dolaşmaya mahkûmsun. Toplumsal algının –o merdivenin orada var olmasının– doğruluğunu, gerekliliğini sorgulatmayan bir ifade engelli ifadesi.

Sakatın tanımıysa şu: “Vücudunda hasta ya da eksik yanı olan.” Bunda da sorunlu noktalar olduğunu söylemekle beraber “sakat”ın sade bir biçimde durum tespiti yaptığını ve kelimenin özürlü ve engelliye kıyasla bir değer biçme, hiyerarşi kurma, dışlama gibi anlamlar barındırmadığını söylüyor. Özürlü kelimesi artık neredeyse hiç tercih edilmemekle birlikte engelli ve sakat kelimesinin hangisinin tercih edilmesi gerektiği hâlâ bir tartışma konusu. Bunda kesin bir karara varılmamakla beraber yayının adında biz sakatlık kavramını benimzedik, ama bir fikir birliği olmadığı için de her yazarın kendi tercihini kullanarak yazılarını üretmesine imkân tanıdık.

Değirmek istediğim bir diğer içerik Çağrı Doğan’a ait. Dergimizdeki yazısının başlığı “Uçucu Kentlilik, Kalıcı Körlük.” Çağrı Bey yazısında insanın gündelik hayatına, alışkanlıklarına, eylemlerine karar veren ve insandan daha akıllı olan dijital uzantılara atıfta bulunuyor. Dijital dünyada aslında kör, sağır ya da tekerlekli sandalye kullanıcısı olan kişinin de vakit darlığı ya da yorgunluk sebebiyle evden çıkmak istemeyen kişinin de aynı mobil uygulamayı kullanarak alışveriş yaptığından bahsediyor. Bunun gibi daha önce babası aracılığıyla gazetadaki haberlerden haberdar olan kör birisinin artık dijital araçlarla dünya haberlerini okuyup babasına aktarabilmesi, kör ve sağır iki kişinin artık dijital araçlar üzerinden aracısız bir şekilde iletişimini sağlayabilmesi gibi dijital dünyada sakat ile sakat olmayan arasındaki sınırları silikleştiren, sakatlığı yeniden düşünmeye iten örneklerden söz ediyor yazısında. “Günlük yaşamında tekerlekli araç kullanmadan yapamayan onca insanın tekerlekli sandalye kullananlar için tekerlekli sandalyeye mahkûm ifadesini sarf etmesi ironik gelmiyor mu artık size?” diyor. Bir tekerlekli sandalye kullanıcısı için asansör kullanmakla plazada çalışan ve 37. katta işe gitmek için asansörü kullanmak zorunda kalan insanı düşündüğümüzde sakatlığı başka bir noktadan değerlendirmemiz gerekiyor.

Biz geçtiğimiz hafta Kadir Has’ta “Mekânda Adalet ve Sakatlık” söyleşisi yaptık. Yazarları da davet ettiğimiz bir etkinlikti bu. Orada teknoloji ve sakatlığı yeniden düşünmek üzerine yapılan tartışmalar sırasında geldiğimiz noktada iki soru ön plana çıktı. Bunlardan biri teknolojiye erişimde adaletsizliklerin gündeme gelecek olması ve bir diğeri de çevrimiçi olarak sosyalleştirdiğimiz ve uygulamalarla alışveriş yaptığımız bu dijital dünyada mekânla olan fiziksel bağımızın zayıflaması ve aslında mekânda fiziksel olarak var olmamaya başlamamız sorunu. Bunlar tartışmaya açık olan mevzular.

Değineceğim diğer yazı da yayında bize norm ve normalti tartıştıran Süleyman Akbulut’un “Normallerin Narsisizminde Engelli Kentin Yalnızıdır” başlıklı yazı. “Normal”i Süleyman Akbulut kabaca “çok olan, fazla olan” olarak tanımlıyor ve “Türkiye şartlarında bu neye tekabül ediyor?” diye soruyor: “Erkek, hetero-

seksüel, genç, beyaz, fiziksel olarak güçlü olan normaldir. Konu sakatlık olduğundaysa, fonksiyonları tam, 15-50 yaş arası güçlü, gülbüz erkek anlamına geliyor. Normallik, normallerin gözünde mükemmelliktir. Bu haliyle de normal narsistir, hayat ona göre dizayn edilmiştir ve siz hayatın içinde var olacaksınız normalliğin getirdiği kapasiteye sahip olmak zorundasınızdır.” Sakatlığı fonksiyon kaybı, engelliliği yeteneklerin yitirilme süreci olarak ifade ediyor. Yani bacaklarınız fonksiyonunu kaybetmişse, felçlisinizdir. Fakat bu, hareket etme yeteneğinizi kaybettiğiniz anlamına gelmez. Bir yerden bir yere gitmekse, terlekli sandalyeyle, bastonla, araçla ya da kucakta taşınarak bir şekilde bu hareket etme yeteneğinizin yok olmadığını vurguluyor. Sakat bireyi engelliye dönüştürenin de normalin narsisizmiyle inşa edilen dünya olduğunu vurguluyor. Bütün kamusal hizmetlerden, eğitim, sağlık, çalışma hakkından yararlanmanın, sosyal, kültürel hayata katılabilmenin şartı olan erişilebilirlik düzenlemelerinin ve bu haklara erişememenin müsebbibinin, normalin, kendisini baz alarak tasarladığı dünya olduğunu söylüyor.

Tasarım disiplinlerinde çalışan meslek insanları olarak bu yazıdan üzerimize çok şey almamız gerekiyor. Sakatlığı istisnai bir durum olarak nitelendiren toplumsal algıyı kırmak nasıl olabilir? Tasarımdaki norm ve standartların ötesine nasıl geçilebilir? Bütün bu tartışmaların sonunda, yazı, normal denilen insan modelinin ve dünyayı normal üzerinden kurgulayan anlayışın bir an önce aşılması için toplumu yüzleşmeye davet ediyor.

Bütün bu yayının sürecinin sonunda biz bu yüzleşmeyi nasıl yaparız diye düşündük. Yayın çıktı, bundan sonra ne yapacağız sorusu önümüzde duruyordu. Süleyman Bey’in bahsettiği tırnak içinde “normal”e dahil olmayan, az olan topluluklar, örneğin sakatlık hareketinin özneleri, örneğin toplumsal cinsiyet mücadelesi verenler, çocuklar, yaşlılar aslında az olanlar olabilir ama hep birlikteyken ‘çok’uz. Farklı çalışma alanlarındaki dayanışmaları nasıl kuvvetlendirebileceğimiz, nasıl bir arada daha kuvvetli olunabileceği yine önümüzde duran bir diğer soru, sormaya devam ettiğimiz. Cevapları arıyoruz, fakat sanıyorum yanıtlardan biri de tıpkı buradaki gibi biraradalıkların, temasların mümkün olduğunca artırılması. Bizi davet ettiğiniz için ve dinlediğiniz için de çok teşekkür ederiz.

Selin Top

Mekânda Adalet Derneği’nden arkadaşlarımıza teşekkür ediyoruz. Bu oturdaki son sunumumuza geçeceğiz. Sevgili Mahinur Şahbaz TMMOB Ziraat Mühendisleri Odasında, DISK’te, KESK’te mücadeleler yürütmüş, hâlâ mücadelesini sürdüren arkadaşlarımızdan, şu anda Emekliler Dayanışma Sendikası Merkez Yönetim Kurulu eş sözcüsü ve bizimle “Yaşlılar ve Kentimiz” sunumunu paylaşacak.

Yaşlılar ve Kentimiz

Mahinur Şahbaz

Selam arkadaşlar, hepiniz hoş geldiniz.

Sunuma “Yaşlılar ve Kentimiz” başlığını koyarken şöyle düşündüm: Kentler üreten, biriktiren, düşündüren, koruyan ve biriktirdiklerini geleceğe taşıyan yerlerdir. Dayanışma, paylaşma ortamlarıdır. Yaşlılar da biriktiren, üreten, koruyan ve kuşaklar arası dayanışmanın güvencesi ve bunları geleceğe taşıyan insanlarımızdır. Yine yaşadığımız sürece baktığımızda şöyle bir şey de görüyoruz: Yaşlılarımız ve kentlerimiz aynı “kaderi” paylaşıyor. Değerleri yok sayılıyor. İhtiyaçları, sorunları gözetilmiyor ama varlıkları üzerinden alabildiğine sermaye biriktiriliyor ve bunlar yaşanırken adalet, vicdan, ahlâk duygusunun sınırlarımızı çoktan terk ettiğini görüyoruz. Mevlana’nın dediği gibi “Her şey üstüne gelip seni dayanamayacağın bir noktaya getirdiğinde sakın vazgeçme. Çünkü orası, gidişatın değişeceği yerdir.” Biz de bütün bu yaşamışlıkların, yok sayılmanın üzerine çaresizliğimizi tüketmek, umudumuzu yeşertmek için Emekliler Dayanışma Sendikası dedik ve çalışmalarımıza başladık.

Yaşlılık ve Emeklilik

Yaşlılık ve emeklilik kavramının her insan için anlamı farklı. Yaşlılık insan yaşamın doğal bir süreci. Yaşlılık ülkemizde resmi ideoloji ve iktidar tarafından hastalık olarak görülüyor. Yaşlılar, emekliler yok sayılıyor. Oysa bugüne kadar üretilen, var olan tüm değer ve hizmetler, biriken sermaye, onların emeğinin ürünüdür. Bugün toplumsal yaşamın önemli bir parçası olan ve nüfusun % 8,7 sini oluşturan yaşlılarımız ekonomik, sosyal yaşamın dışına atılmış ve gittikçe yoksullaşılıyor. Yoksulluk şiddetinin altında yaşamaya zorlanıyor. Yaşlılığın güvencesi olan emeklilik, kamu hizmeti olmaktan çıkarıldığı için yaşlılar ciddi sorunlar yaşıyor.

Türkiye Yaşlılık Haritası

Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji Bölümü’nün TÜBİTAK desteğiyle yaptığı yaşlılarla ilgili yaptığı bir araştırmaya bakalım: Türkiye’nin ilk yaşlılık haritası. 2000 yılında başlatılan bu çalışmanın 2023’te tamamlanacağı söyleniyor. 2012 yılında Habertürk’te, *Birgün* gazetesinde, *Dünya* gazetesinde haber olarak da yer aldı. Çalışmayı yürüten Prof. Dr. İsmail Tufan’ın açıklamasından yaşlılarımızın sorunlarının önemli bölümlerini aktarmaya çalıştım. 60 yaş üstü nüfusun yaşam tarzı sorunları ve ihtiyaçlarını ortaya çıkarmak amacıyla 35.236 kişiyle yüz yüze görüşülerek yapılmış bu araştırmanın sonuçlarına göre:

Bakıma muhtaç olanlara % 81 kızlar/gelinler, % 12 eşler, % 10 oğul bakıyor.

% 53’ü alışveriş, akraba ziyareti ve günlük yaşam aktivitelerini yerine getiremiyor.

% 92'si çocuklarına yük olmaktan korkuyor.

% 81'i huzurevine gitmek istemiyor.

% 83'ü gelirinin olmadığını söylüyor.

% 63'ünün sosyal güvencesi yok.

% 93 vakitlerini televizyon izleyerek geçiriyor.

Utanma ve korku, sorulara yanıt vermeyi engelliyor.

Kadınların % 76'sı, erkeklerin % 29'u sorulara yanıt vermiş.

200 bin civarında yaşlı, şiddete, ihmale ve suiistimale uğramış.

2012'de açıklanan rakamlara göre ülkemizde 6 milyon yaşlı insanımız var, 3 milyonu bakıma muhtaç ve bunların içerisinde 800.000'i ciddi anlamda hasta, 300.000'i Alzheimer hastası. 2017'de Alzheimer Derneğinin açıklamasına göre bu sayı da 800.000'e ulaşmış durumda.

Yaşlılık Politikaları

Gelelim yaşlılık politikalarına. Buna resmen yoksulluğun yönetimi diyebiliriz. "Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı" hazırlandı ve 2007'den beri uygulamada. Planın temeli çok anlaşılır, kendi örgütleri ve kendi yasaları... Koydukları yasaları nasıl çiğnediklerini, nasıl üzerine demokrasi şalı atarak sermaye biriktirdiklerini çok açık görüyoruz. 2013'te "Ulusal Yaşlanma Uygulama Programı" hazırlandı. Planın yaşlılarımızın ihtiyaçları doğrultusunda daha etkili uygulanmasına yönelik revize edileceği söylendi. Çözüm olmadığının farkına varıldı. 64. Hükümet Programında "2016 yılının ilk altı ayı içinde program daha etkin bir şekilde hayata geçirilecektir," deniyor.

Birleşmiş Milletlerin küresel yaşlanmaya karşı önlemleri 1982 yılında başlıyor ve ilk toplantı Viyana'da yapılıyor, ikincisi 2002 yılında Madrid'de. Yaşlılar ve kalkınma, yaşlılıkta sağlık ve refahın sağlanması, olanaklar sunan destekleyici ortamların sağlanması olarak belirleniyor, kararlar alınıyor.

Bizim ulusal eylem planını hazırlarken gerekçe olarak şunu diyorlar: "2002'de Madrid'de yapılan 2. Yaşlılık Asamblesinde belirlenen ve üye ülkelere önerilen kararları temel alarak biz bu planı hazırladık."

Plan hazırlanırken bakıyorsunuz... Öncelikle şunu söyleyelim AKP 2002 yılında iktidar olduğunda önüne koyduğu ilk iş bu ve gerekçe olarak şunu söylüyor: "Değişen, dönüşen ekonomik, sosyal koşullarda yoksullaşan, önümüzdeki süreçte risk oluşturacak toplumsal kesimlerin örgütlenmesi ve risk olmaktan çıkarılması için çalışmalar, organizasyonlar yapmak zorundayız." Yaşlıların yoksulluğunun yönetilmesi ile başlanıyor. TÜRYAK "Türkiye Yaşlılar Konseyi" kuruluyor. KASEV "Kadıköy Eğitim ve Sağlık Vakfı" başkanlığını yürütmüş, kurucusu olan Mete Bora tarafından başlatılıyor. Ankara Hacettepe Üniversitesi, çeşitli vakıf üniversiteleri, sivil toplum örgütleri, özel şirketler,

akademisyenler, bilim insanları var, tırnak içerisinde. Çalışma yürütülüyor ve “AKP devlet oldu” dediğimiz durumu burada gözleyebiliyoruz. TÜRYAK öncelikle AKP Sosyal İşleri Daire Başkanlığıyla birlikte çalışıyor, ardından bu birliktelik çalışmaları Türkiye genelinde ve uluslararası boyutta genişletiliyor. Yaşlılarla ilgili yürütülecek ekonomik sosyal politikaları belirleme çalışmaları yapılıyor.

2004 yılında Ulusal Komite kuruluyor. Ulusal Komitede yer alan kuruluşlar: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, işadamları, üniversiteler, vakıflar, STK’lar ve sonrasında rapora benzer plan hazırlanıyor. 2007’de DPT raporu kabul ediyor ve “Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı” ortaya çıkıyor. Plan, “Orta Asya’dan bugüne kadar ulu ve yaşlı kişiler bizim çok değerli insanlarımız” diye başlıyor. “Yaşlılar başımızın tacı”, “muhafazakâr bir toplum olarak onlara yaşlı demiyoruz, kıdemli vatandaşlarımız onlar bizim” deniliyor. Fakat bakıyorsunuz, gerontoloji bilimi planda yok. 100 yılı aşkın bir süredir dünyada bilimsel temel olarak alınan, bütün plan ve uygulamalar bunun üzerine yapılan gerontoloji bilimi bu çalışmada yok sayılıyor.

Yaşlılıkta Bakım Hizmeti

Yaşlılıkta bakım hizmeti, ülkemizde yaşlıların, emeklilerin ciddi bir sorunu. Az önce istatistik rakamlarında gördünüz, çok ciddi sayıda yaşlımız bakıma muhtaç. Herhangi bir sebepten ötürü “günlük yaşam yeterliliği” kısmen veya tamamen kaybolmuş kişilere “bakıma muhtaç” deniyor. Günlük yaşamın temel aktiviteleri, Pousset’ye göre, “bireyin temel ihtiyaçlarını karşılaması için alışıl-gelen normal bir günün akışı içerisinde gelişen aktiviteler”dir.

10.03.2005 tarih ve 25751 sayılı *Evde Bakım Hizmeti Sunumu Hakkında Yönetmelik* ile kurumlarda ve evde bakım hizmeti için düzenlemeler yapılmış:

Madde 1. “Bu yönetmeliğin amacı, fertlerin ve toplumun sağlığını korumak maksadıyla, evde bakım hizmeti veren sağlık kuruluşlarının açılması, çalışması ve denetlenmesi ile bunları işleten kurum ve kuruluşların özel hukuk tüzel kişilerinin ve gerçek kişilerin uyması gereken usul ve esasları düzenlemektir.”

Madde 10. “Müdürlük tarafından sağlık kuruluşunun kuruluş ve faaliyetlerinin bu yönetmeliğe uygun olup olmadığının incelenmesi ve denetlenmesi için en az bir hekim olmak üzere iki sağlık personeli ile ekip oluşturulur ve bu ekip tarafından sağlık kuruluşu yerinde incelenir. İnceleme sonunda Müdürlük tarafından uygunluk belgesi, mesul müdürlük belgesi düzenlenir.”

Özel bakım ve huzurevleri kendi kendini denetleyen kuruluşlar konumunda. Bakıma muhtaçlığın öncelikle bir yaşlılık sorunu olduğu yönetmeliğin hiçbir yerinde yok. Bakıma muhtaçlık hastalık olarak kabul edilmiş, hastalığın da tanımını yapılmamış.

Yaşlanma ve yaşlılığın her türlü konusuyla ilgilenen, yaşlı ve yaşlanmakta olan fertlerin iyi koşullarda yaşlanmaları için bilimsel ve uygulamalı çalışmalar yapan gerontoloji bilimi, Sağlık Bakanlığı tarafından yok sayılmış.

Yaşlı bakımı yok, yaşlının durumundan yararlanma, yoksulluk yardımı var. Bu yönetmelik yaşlıya saygısızlık, aileye çile anlamına geliyor.

Bakıma muhtaçlık, insanın doğal bir süreç içerisinde, belli bir yaş döneminde vücut aktivitelerinin yavaşlaması, birinin yardımına ihtiyaç duymasıdır. Bu kadar açık ve net olan yaşlılık; sakatlık, engellilik, özürllülük durumu ile birlikte anılıyor, hastalık olarak görülüyor. Bu da adalet özürllü, vicdan özürllü bir anlayışla Mecliste kabul ediliyor. Bu ekonomik sosyal koşullara rağmen, hazırlanan yönetmeliklere baktığımızda da, öyle ilginç ki, bakım hizmeti tümnden aileye yükleniyor. Huzurevleri profesyonel bakım, amatör bakım diye ayrılıyor. Kamu huzurevleri var, yetersiz. Özel huzurevleri açılıyor. Huzurevlerinde yaşanan olaylar bize gerçekten adaletin, vicdanın, ülke sınırlarını çoktan terk ettiğini bir kez daha düşündürüyor. Aynı zamanda bu huzurevleri ile ilgili şikâyetler, bir şeytan üçgeni gibi huzurevi müdürlüğü, idari yönetim ve sorumlu il müdürlüğü arasında yok oluyor, sorunlar çözülüyor.

Yaşlılık bir hastalık değildir, aksine bir yaşam safhasıdır. Bakıma muhtaçlık sadece yaşlıların sorunu değilse de yaşlılıkta çok sık rastlanan bir sorundur. Özel sorunlar ve özel önlemlerin adı bakım hizmetleri olarak konmuştur.

Yaşlanma ve hastalık arasına kesin bir sınır çekilmesi gerekmektedir. Çünkü “yaşlılık herkeste görülen, zamanın akışının normal bir etkisidir.” Hastalık ise (ve özürllülük de) nüfusun sadece bir kısmında görülür.

Bakıma muhtaçlıktan kaynaklanan özel sorunlara çözümler getirilmelidir. Belediyeler “bakım hizmeti ağı” kurmalıdır. Bakım hizmeti, bakıma muhtaç kişiye evde veya kurumda sunulan profesyonel destek hizmetleri şeklinde tanımlanmaktadır. Bu uluslararası kabul gören bir tanımdır. Aileye bakım hizmeti yanlış çıkış noktası, yanlış tanımdır.

Kentler

Kentler; öğreten, biriktiren, ruhumuzu okşayan ve bunu kuşaktan kuşağa aktaran yaşam alanlarıdır ve böyle olmalıdır. Paylaşan, bütünleştiren bir barış ortamı olmalıdır. Kentsel mekânlar doğal akışı içinde zaten dönüşmekte. Kentlere ancak içinde yaşayanlarla birlikte, kültürel varlıkların özgür karakterinin korunduğu, yerel üretim biçimlerinin desteklendiği sosyoekonomik yaşamın özelliklerinin korunduğu bir müdahale olabilir.

Kentsel mekânların tasarım ve düzenlemelerinin yaşlılar yok sayılmadan yapılması, onların kullanımına uygun hale getirilmesi “Kent Hakkı”nın eşit dağılmasına olanak sağlayacaktır.

İstanbul büyük bir kent, Türkiye’nin gayrisafi milli hasılasının dörtte birini tek başına yaratıyor. Avrupa’nın en büyük ekonomilerinden biri. Bankalardaki mevduatın ve ülkede kullanılan kredilerin üçte biri İstanbul merkezli. Ortadoğu’nun en büyük ülkesi Mısır’ın tamamından daha güçlü. Mübarek’in Mısır’ında yaşlıların özel televizyonu vardı, radyosu vardı, ama Türkiye’de yok, yaşlılar yok sayılıyor...

Yüksel Arslan, "Tekelci Devlet Kapitalizmi"

Yakın tarihte kaybettiğimiz, altı yılını *Das Kapital*'i okuyup resmetmeye adanmış Yüksel Arslan'ın anısına saygıyla bir resmini paylaşmak istedim. Kentimiz ve bizi düşününce bunu çok iyi anlatıyor. Biz bu konumdayız diye düşünüyorum.

Aktif ve Yerinde Yaşlanma

Aktif ve yerinde yaşlanma konusunda Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımı var. Yaşlılığı "Çevresel etmenlere uyum sağlama yeteneğinin azalması ya da büyük oranda kaybolması"

olarak tanımlıyor. Aktif yaşlanmayı da "insanlar yaşlandıkça sağlık, bakım, katılım, korunma, güvenlik anlamlarında toplumun bir parçası olarak yaşamasını sağlamaya çalışma, buna olanak tanıma" olarak tanımlıyor.

Avrupa Parlamentosu ve AB, 2012 yılını "Aktif Yaşlanma ve Kuşaklar Arası Dayanışma" yılı ilan etti. Bizim çiçeği burnunda Aile Sosyal Politikalar Bakanımız Fatma Şahin durumu değerlendirdi. Bahçeşehir Üniversitesinde "1. Uluslararası Yaşlanma Sanatı Kongresi" düzenledi. Televizyon ekranlarından bilmiyorum dikkatinizi çekti mi, "Pencereden bakan yaşlılar istemiyorum. Bu dünya ve öbür dünya için ölene kadar çalışmamız gerekir. Annenize, babanıza sahip çıkın, sokağa atmayın," dedi. Böylece, iktidarın yaşlılara bakış açısını, çıkardığı yasaları, yönetmelikleri, planı, programı ve uygulamalarını kısaca özetlemiş oldu.

Belediyeler

TMMOB olarak bunu en iyi bilen bir örgütüz ve İstanbul için fazla bir şey söylemeye hiç gerek yok. 5216 sayılı 23/7/2004 tarihli Büyükşehir Belediye Kanunu'nun Üçüncü Bölüm Madde 7/v'ye göre Büyükşehir Belediyesinin görev, yetki ve sorumlulukları şöyle: Sağlık merkezleri, hastaneler, geçici sağlık üniteleri ve yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek, bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlet-tirmek. Bu hizmetleri yürütürken, üniversiteler, yüksekokullar, meslek liseleri, kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapmak."

Ülke genelinde belediyelerin % 54'ü yaşlılar konusunda sorumluluklarını yerine getirmiyor. Sorumluluğunu yerine getirenlerin de yarısı yetersiz. Ya şimdiye kadar olduğu gibi genç nüfusu ön planda tutarak sosyal planlar tasarlanmaya devam edilecek ya da yaşlanan toplum gerçeği kabul edilerek bunun ihtiyaç-larını göz önüne alan yeni çözümler getirilecektir. Bu yapılmadığı takdirde ikti-darlarla aynı kefedesiniz demektir.

Yaşlı Hizmetleri ve Yaşlıların Mevcut Durum Araştırması

Emekliler Dayanışma Sendikası olarak yaşlılarla dayanışma çalışmalarına başlarken fark ettiğimiz bir şey oldu: Sorunlarımızın farkında değiliz, özellikle

de ekonomik, politik boyutunun farkında değiliz; bu toplantılarda açığa çıktı. Ne yapalım dedik arkadaşlarla, bir çalışma yapalım. Hem kamu hizmetlerinden yaşlıları, emeklileri haberdar edelim, hem de “nedir durumumuz” diye tespit yapalım. Kendi olanaklarımızla İÜ Sosyoloji Araştırma Merkeziyle birlikte Avcılar ilçesini seçtik. Orayı seçme nedenimiz Avcılar’da Bölge Temsilciliğimizin olması. Arkadaşlar, çok önemli ciddi bir çalışma, üstleniyoruz dediler ve böylece başladık. Altını çizerek söylüyorum, kendi olanaklarımızla 420 yaşlı, emekli insana ulaştık. Soruları birlikte hazırladık. Teknik hazırlıkları üniversite yaptı. Çünkü çalışmamızın bilimsel temelde olmasını, kaynak olarak kullanılmasını istiyorduk. Öyle sıradan bir saha çalışması değil, istatistik biliminin esaslarına göre yapılmış, bilimsel bir çalışma olmasını istiyorduk. Sendika olarak böyle bir şeye imza atma derdimiz vardı. Örnek olması derdimiz vardı. Yaşlılarla ilgili özel çalışmalar yok denecek kadar az, literatüre katkı yapalım istedik. Onun için bunu Sosyoloji Araştırma Merkezi ile birlikte yaptık. Saha çalışmasının büyük bölümünü biz üstlendik. Bu çalışmanın raporu hazırlanma sürecinde. Gözlemlerimizi sizlere kısaca aktarıyorum. Daha sonra bunu kitaplaştıracacağız, sizlerle paylaşacağız. Araştırma yapanlar tarafından da kaynak olarak kullanılabilir.

Saha çalışmamızda gördük ki, fiziksel çevre koşulları asla yaşlılara uygun değil. Mekânsal sorunlar yaşamı tehdit eder durumda. Hasta, engelli yaratan ikamet ve konut durumları var. Sağlık, sosyal ve rehabilitasyon merkezleri yetersiz. Bakım hizmeti ağı yok. Sosyal Güvenlik ciddi bir sorun. Önceki de eksik ve yetersizdi ama bugün kamu emekliliğinin, yani ulusal emeklilik sistemimizin, ulusalcılarımızın bile yok edilmesine sessiz kaldığı emeklilik sistemimizin bitirilmesi ve zorunlu BES uygulaması sorunları çözmemiş katmerlenerek artırmıştır. En önemlisi de sorularımızın içinde yoktu ama biz biliyorduk ve orada da fark ettik; yaşlılarımız çok ciddi baskı altında, ihmal, suiistimale maruz kalıyor ve korkuyor.

Sendika olarak 2016’da “15 Haziran Dünya Yaşlılara Şiddet, İhmal ve Suiistimal Farkındalık Günü” nedeniyle emniyetten izin alıp Kadıköy Kalkedon Meydanında stant açtık, konuya dikkat çekmek, farkındalık yaratmak için. Kadıköy İstanbul’un önemli bir ilçesi, burada yaşamak ayrıcalık. İlk defa merhaba dediğimiz kırkı aşkın kişi güvenerek telefon numarasını verdi, üç saat gibi kısa bir sürede. İhmal, suiistimal yaşıdığı, yaşlı bakımının kendi üstüne kaldığı, bakamadığı için sağlık sorunları yaşıdığı vb. nedenlerle yardım istediler.

Ülkemizde bakım hizmeti ağı yok, bilinmiyor da. Eğer bakım hizmeti ağı olmuş olsa ciddi rahatlama olacak. Sadece burası değil, görüştüğümüz üç büyük şehirde ve çok sayıda küçük ilçede belediyelerin hiçbirinde bakım hizmeti ağı yok. Aydın Belediyesi yapmıştı, 2014’te gittik gördük ama bugün ne durumda bilmiyoruz, takip edemedik. Eğer bakım hizmeti ağı kurulmuş olsa toplumsal yaşamda sorunların önemli bir bölümü çözülür. Çünkü yaşlının sorunu sadece kendini değil, aileleri ve başka insanları da bağlıyor.

En yetkili ağız “67.000 km.yi 24 saat kameralarla izliyoruz” diyor. Peki, yaşlıları haftada üç kere dolaşıp izlemek, gözlemek, bakım hizmeti sunmak bu kadar

mı zor? Elbette değil. Sobasını yakarken eteği tutuşan yaşlı, yanarak ölmeyecek, ölümü üç gün sonra fark edilmeyecek. Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Bakım hizmeti ağı kurulmuş olsa bunlar yaşanmayacak.

Yaşlı Dostu Kentler

Ülkemizde dünyayla bütünleşmek isteyenler de var, dünyaya kızanlar da var. Bütünleşmek isteyenler de iktidarı, muhalefeti, çeşitli kesimleriyle, dünyada 2006'dan beri yaşlı dostu kentlerin konuşulduğunun farkında değil. Böyle bir gerçeklik var. İmzalamışsınız, söz vermişsiniz, taahhüt etmişsiniz, haberiniz yok. Görüştüğümüz belediyeler –bunu suçlamak için söylemiyorum, bakarsanız görürsünüz bir şeyi, bakılmıyor– “talep yok, istenmedi” diyor. Talep olmadığı için göz ardı ettiklerini söyleyenler bile oldu.

BM küresel yaşlanmaya karşı 2050 yılında 2 milyarı bulacak bir gruba yönelik önlemler alıyor. Yapmak istediği şeyler belli. Dünya Sağlık Örgütü 2006 yılında bir program kabul etti: konut, gelir, kuşaklararası dayanışma, sosyal ilişkiler, toplumsal katılım, yaşlı güvenliği bakımı gibi konularda altyapı çalışmalarının yapılması, var olanların iyileştirilmesi, ülkeler ve bölgeler arası ortak çalışmaların yapılması konusunda öneri kararlar alındı. Bu kararlar doğrultusunda tüm ülkeler yaşlılara yönelik bir örgütlenme biçimi geliştirmek zorunda kalmıştır. “Yaşlı dostu kent”, “yaşlı dostu toplum” kavramları önem kazanmıştır. Toplumlarda aktif ve sağlıklı yaşlanmayı amaçlayan uluslararası bir çabadır. Aktif yaşlanmayı destekleyen kapsamlı erişilebilir kentsel çevreyi ifade etmektedir. Yaşlıların rahat bir biçimde toplumun diğer kesimleri ile birlikte uyumlu bir yaşam için ortam ve olanakların sağlandığı temiz güvenli yaşanabilir kentsel çevreleri ifade etmektedir. Sadece yaşlıların değil çocukların, engellilerin, tüm kent halkının yararı için düzenlemelerin yapıldığı, tedbirlerin alındığı kentsel bir yaşam çevresi olmaktadır.

2006 yılında 24 ülkeden 34 şehir aktif ve sağlıklı yaşlanmayı sağlayacak temel kentsel elemanları belirleyerek “Küresel Yaşlı Dostu Kentler Rehberini” oluşturdular. Dünya Sağlık Örgütüne kayıtlı 22 ülkeden 145 şehir Yaşlı Dostu Kent olmuştur.

Prosedür çok basit, belediye yönetimi Dünya Sağlık Örgütüne başvuracak, “ben yaşlı dostu kent olma çalışmasına başlamak istiyorum” diyecek. Planlama, uygulama ve ilerlemenin değerlendirilmesi süreçleri var, beş yılı alıyor. Adım adım takip ediliyorsunuz. Bunları tamamladıktan sonra sürekli iyileştirme dönemine giriyorsunuz, Beş yıl da o sürdükten sonra “Yaşlı Dostu Kent” dünya ağına katılıyorsunuz. Küreselleşmeye varlıklarını adanmışlar, sermayenin her adımını küreselleştirirken yaşlılara gelince bunu görmüyor. Göstermeye çalışmak da bizlere düşüyor.

Biz ve Emekliler Yaşlılar

TMMOB olarak Türkiye'nin en eğitimli, ciddi ve en kitlesel örgütlerinden biriyiz. Beş yüz bini aşkın üyemiz var. Bunun iki yüz bini emekli olabilir mi? Belki daha azı, daha fazlası. Yaşlılık politikaları biz emeklileri ilgilendiriyor. Bazılarımızın tam yaş dönemine denk geliyor. İktidarlar her türlü ihtiyaçlarımızı yaşlılık politi-

kaları üzerinden şekillendirip önümüze koyuyor, ama asla sorunlarımıza çözüm olmuyor. Bizi yok sayanlar bizim üzerimizden, yaşlıların ihtiyaçları üzerinden sermaye biriktirmeye devam ediyor. Bütçeden sağlık için ayrılan kaynaklar kullanılıyor. Özel huzurevlerine, bakımevlerine, özel sağlık sektörüne bütçeden ayrılan pay emeklilere, yaşlılara ayrılmıyor; ilaç firmalarına, medikal ürünler, protez, kulaklık vs. üzerinden özel sektöre kaynaklar aktarılıyor. İlaç sektörünün temsilcisi övünerek “İlaç sektörü olarak Avrupa’da 6. sıradayız,” diyor. Sağlık Bakanı, “Dünya yaşlılarına hizmet verecek güçteyiz.” diyor. Ama nedense emeklinin, yaşlının sağlık sorunları çözülüyor. İktidarların eli emeklinin cebinden çıkmıyor. Bu lafların altının boşluğunu, bu söylemlerin gerçekten ahlak sınırlarını zorlayan bir tutum olduğunu gösterecek olan bizleriz. Biz bunları düşünerek 44. Olağan Genel Kurulumuza çok sahici, çok insancıl ve bütün toplumu ilgilendiren bir önerge verdik ve arkadaşlar da kabul etti. Önergemiz şöyleydi:

“TMMOB 44. Olağan Genel Kurul Divan Başkanlığına,

Biz aşağıda imzası bulunan mühendis, mimar ve şehir plancıları olarak;

“Bugüne kadar üretilen tüm değer ve hizmetlerin, biriken sermayenin, emeklilerin emeğinin ürünü olduğu gerçekliğinden hareketle,

Yeniden yapılandırma sürecinde, sermaye ve kamu kurumları iç içe işletilerek kamu kazanımları sermaye lehine değiştirilmiş, dönüştürülmüştür. Emeklilerin bedelini çalışırken ödediği ücretsiz, güvenli sağlık hakkı ve ekonomik güvencesi yok edilmiştir. Beş yüz bine yakın üyesi olan TMMOB’nin emekli üyelerinin;

Sorunlarının araştırılması, hak ihlallerinin giderilmesi, yaşam standartlarının yükseltilmesi ve toplumsal yaşamın ihtiyaçlarına uygun bir sosyal güvenlik sisteminin tesisi için çalışmalar yapmak, çözüm üretmek amacıyla bir çalışma grubunun oluşturulmasını öneriyoruz.”

44. Olağan Genel Kurulumuzun yeni ve başarılı bir döneme hizmet etmesi umuduyla başarılar diliyoruz. 27/05/2016

Mahinur Şahbaz ZMO, Hasan Akalın MMO ve diğerleri...

Biz düşünceliyiz, biz sorumluluk duyuyoruz ama ilgilenme konusunda biraz geride duruyoruz. İlgilendiğimizde sorunları çözebileceğiz. Bu da bizim için çok önemli bir görevdir diye düşünüyorum.

“Güzelliği görme yeteneğini kaybetmeyen asla yaşlanmaz,” diyor Kafka. Sizler yaşlı insanlar değilsiniz. Asla da olmayacağız. Türkiye yaşanılır, İstanbul yaşanılır bir yer haline gelene kadar. Dinlediğiniz için teşekkür ederim, çok sağ olun. Emekliler Dayanışma Sendikası adına hepinizi saygı ile selamlıyorum.

Selin Top

Çok teşekkür ediyorum bütün konuşmacı arkadaşlarımıza. Hepsi çok değerli sunumları, çok keyif aldım ben de dinlerken. Sözü tekrar Cevahir arkadaşı-

mıza bırakıyorum. Hepinizin ayağına sağlık. Bu başlıkların her biri tek tek ele alınması gereken başlıklar. Bu gruplar olarak kent hakkımızı nasıl talep edeceğiz, nasıl ediyoruz ve mücadelemiz nasıl devam ediyor konuları üzerine ayrıca daha geniş sohbet etmek dileğiyle, diyelim.

İstanbul Kent Sempozyumu - IV
2. Gün
2 Aralık 2017 Cumartesi

III. Oturum:
İstanbul'da Doğal Yapının Dönüşümü

Nusret Suna, *Oturum Başkanı*
TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şube YK Başkanı

Yüksel Örgün Tutay
Prof. Dr., TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası İstanbul Şube YK Başkanı
"İstanbul'da Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı"

Ünal Asan
Prof. Dr., TMMOB Orman Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi
"İstanbul Ormanlarında Gözlenen Değişimlerin ve Kaybolan Fonksiyonel Değerlerin İrdelenmesi"

Özcan Gaygusuz
Doç. Dr., TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası İstanbul Şube YK Üyesi
"İstanbul'un Tatlı Su Kaynakları ve Sorunları"

Murat Kapıkıran
TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası İstanbul Şube YK Üyesi
"Tarımın İstanbul Hali, Bir Hak Olarak Ekolojik Tarım"

Nusret Suna

Değerli katılımcılar, 4. Kent Sempozyumunun 2. gününün 3. oturumunu açıyorum. 3. Kent Sempozyumunu Kasım 2013'te yapmıştık. Bu sempozyumumuzun ana teması "Kent ve Adalet" çok anlamlı, düzenlenmesinde emeği geçen bütün arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Değerli katılımcılar, bu oturumumuzun konusu "İstanbul'da Doğal Yapının Dönüşümü", ama bu oturuma geçmeden önce ben de bir-iki şey söylemek istiyorum. Bildiğiniz gibi son günlerde Ankara'dan birtakım sesler geliyor, dikey yapılaşma, yatay yapılaşma, böyle bir algı yönetimi aldı başını gidiyor. Dün de bakıyorsunuz, partili Cumhurbaşkanı MYK toplantısında 4+1 diye bir şey çıkardı, arkasından düzeltme yapıyor, 5+1 diyor. Çevre ve Şehircilik Bakanım beni uyardı diyor, 4+1 müteahhitlik hizmetlerini karşılamaz, bunun için 5+1. Böyle bilimsel bir konuda birileri gece yatıp sabah kalkıp ahkâm kesip 4+1 olmadı, 5+1 diyebiliyor. Bizler, sizler, bilim insanları günlerce uğraşalım, didinelim, ama dinleyen yok. Sonra ne olacak? Biz yanıldık, pardon diyecekler. Bunların aslında hepsi algı yönetimi, birtakım bazı şeylerin hazırlıklarıdır.

3. Köprü, 3. Havalimanı, kuzey otoyolu inşaatlarının etrafının yapılaşmaya açılması, kentin akciğerlerinin söndürülmesi, bunların hepsi planlı işler. Garabet proje Kanal İstanbul ve bunların sonucunda hedefte 25 milyonluk bir İstanbul kenti ve 45 milyonluk bir Trakya düşünülüyor. Bunların hepsinde bir algı yaratma projesi var. Kanal İstanbul'un her iki tarafına kendi düşüncelerine uygun bir kent oluşturmak, bunu da yatay mimariyle kılıflandırmak... Aynı şekilde kuzey ormanlarını da, 3. Havalimanı ve 3. Boğaz köprüsünün etrafındaki yapılaşmayı da yumuşatmak için yatay mimari diye tutturup gidiyorlar. Bizler de buralarda mücadele ediyoruz ve edeceğiz.

Değerli katılımcılar, hal böyleyken kentimizin tatlı su kaynakları, ormanlarımızda gözlemlediğimiz değişimler, ekolojik tarım ve doğal kaynaklarımızın sürdürülebilir kullanımını değerli panelist arkadaşlarımla birlikte bugün sizlerle tartışacağız. İlk sözü "İstanbul'da Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı" başlığıyla Prof. Dr. Yüksel Örgün'e veriyorum. Buyurun Hocam.

İstanbul'da Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı

Yüksel Örgün Tutay

Öncelikle sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen tüm meslektaşlarımı, arkadaşlarımı teşekkürlerimle anıyorum. Jeoloji Mühendisleri Odası İstanbul Şube Yönetim Kurulu adına hepinizi saygıyla selamlıyorum. Konumuzun başlığını “Abiyotik Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı” olarak seçtik. Jeoloji Mühendisleri Odası olarak bu başlığı seçtik çünkü doğal kaynakların oluşumu, nerede olduğu, nasıl olduğu, nasıl bulunduğu, ne kadar olduğu, kalitesi, nasıl çıkartıldığı, nasıl kullanıma sunulduğu, jeoloji mühendisliğinin temel ilgi alanlarını oluşturmaktadır. Bu nedenle bu konuyu seçtik.

İkinci neden de, ilerleyen slaytlarda paylaşacağım, çok hayati, yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan bu değerli kaynakların kullanımı konusunda bir farkındalık yaratmak ve tekrar dikkatlerinize sunmak.

Resim 1. Doğu Afrika Rift bölgesinde okyanus tabanında bir fay zonu.

Sizlere abiyotik doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını İstanbul özelinde anlatmaya çalışacağım. Burası Doğu Afrika Rift bölgesinde okyanus tabanında bir fay zonu. (Resim 1) Burada gördüğünüz dumanlar da mantodan yükselen hidrotermal çözeltilerin ürünleri. En son kabul gören teoriye göre dünya gezegeninde yaşam, jeolojik ortamın işte böyle bir noktasında bir organik molekülün oluşmasıyla başladı. Ne zaman? 3,7 milyar yıl önce, çünkü 3,7 milyar yıl yaşındaki kayalarda gerçekten organik malzemenin buluntuları tespit edildi. Dünya gezegenimiz 4,567 milyar yıl yaşında. Böyle bir ortamda organik molekülün oluşmasıyla başlayan yaşam; temel unsurları element, mineral, kaya, su, toprak olan jeolojik unsurlara bağlı olarak gelişti. Günümüzde bu bağlılık, bağımlılık olarak devam etmektedir. İlerleyen slaytlarda bu konudaki düşüncelerimi sizlerle paylaşacağım.

Doğal kaynağın tanımını şöyle yapabiliriz: “Yerkabuğunun içinde ve üstünde doğal süreçlerle oluşan, ortaya çıkan ve canlıların hayatta kalıp yaşamlarını sürdürmelerini sağlayan su kaynakları, besin kaynakları, ormanlar, kayalar.” Bu dört kaynak ne zamana kadar canlıların hayatta kalmasını sağlamış? Homo sapiens’e kadar. Homo sapiens’in doğal kaynaklarla ilk temasını *Sapiens* kitabının yazarı şöyle açıklıyor: “Yaklaşık 150.000 yıl önce homo sapiens, aslanların yakalayıp yediği, daha sonra kaplanın devam ettiği, en son çakalların kalan leşi yediği kemik parçasından kemik iliğini çıkartıp yiyebilmek için keskin kenarlı bir doğal taşı kullandı.” Bu da insanoğlunun doğal malzemeyle belki ilk buluşmasıydı ve bu şekilde devam etti. Homo sapiens yerkabuğunu keşfe devam etti, mağarayı keşfetti. Bu arada daha keskin, daha ergonomik taşlar bulup kullanmaya başladı. Fosillerden yararlandı ve yaşamını bir mağara-

ranın koruyuculuğu altında daha güvenli olarak devam ettirdi. Bu arada homo sapiens gelişti, daha modern yerleşim alanları kurdu. Devam etti ve doğal kaynakları tanımlamaya başladı.

Doğal kaynakları biz ikiye ayırıyoruz: Yenilenebilir doğal kaynaklar –bunlara biyotik doğal kaynaklar da diyorlar– ve yenilenemeyen, yani abiyotik doğal kaynaklar. Benim konuşmam abiyotik doğal kaynaklar üzerine olacak. Bunlar, kullanıldıktan veya yok edildikten sonra, basitçe değiştirilemeyen veya geri alınamayan kaynaklar; örneğin, mineraller, kayalar, fosil yakıtlar. Bunlar yenilenemez. Çünkü bunlar yerkabuğunda kayalar döngüsü içerisinde milyonlarca yıllık bir zaman içerisinde meydana gelir.

Homo sapiensin dünya gezegenindeki yaşam macerası devam etti ve evrimleşti. Bilimi ve teknolojiyi kullanarak doğayı daha iyi tanımaya ve dolayısıyla elde ettiği bulgularla doğayı daha iyi keşfetmeye başladı; toprağı, mineralleri ve yakıt kaynaklarını keşfetti. Mineralleri de kendi içerisinde sınıflandırdı: Tuz, kil, talk, kuvars, kalsit gibi endüstriyel hammadde kaynakları ya da manyetit (demir), kalkopilit (bakır), galen (kurşun)... Sfarelid dedi çinko elde etti, kromit dedi krom elde etti, altın vs. bunu uzatıp gidebilirsiniz. Bunları keşfettikçe doğal kaynaklar yeryüzünde yaşamın temelini oluşturdu, şekillendirdi ve biz şu an doğal kaynaklara bağımlı bir yaşam sürüyoruz.

Bir an, doğal kaynakların hayatınızdan çıktığını düşünün, herhalde geriye bomboş bir şey kalırdı. Bu sözünü ettiğim abiyotik ya da yenilenemez doğal kaynaklar nerede? Doğal kaynak dediğimiz, aslında yerkabuğunun bizzatı kendisi. Yerkabuğunda oluşum şöyle devam ediyor: Magmanın içerisinde elementler oluşuyor, bunlar bir araya geliyor mineralleri, mineraller kayaları, kayalar ayrışıp toprağı meydana getiriyor. Bunlar biraz önce sözünü ettiğim gibi hayatın ta kendisi.

2017 yılında Türkiye'deki Maden Yönetmeliği'ne göre madenin, yani kaynağın tanımını vermek istiyorum: "Yerkabuğunda veya derinlerinde biçim, nitelik ve nicelik olarak muhtemel ekonomik beklentileri karşılayacak katı, sıvı ve gaz birikintileri ya da birikimleri." Beş grup halinde sınıflandırılıyor. *Resmî Gazete*'nin bir sayfasını gözünüzün önüne getirin, neredeyse bir sayfa kaynak tanımı yapılıyor ve bu kaynak tanımına bir bütün olarak baktığınızda gerçekten az önce söylediğim ifadeyi doğruluyoruz: Yerkabuğunun kendisi bir kaynak. Bu yüzden de korunması, kollanması ve son derece dikkatli bir şekilde kullanılması gerekiyor. Çünkü bunlar yenilenemez, kullandıktan sonra yok edilen kaynaklar.

Ben konuşmamı ağırlıklı Grup 1b ve Grup 2a madenleri üzerinde sürdüreceğim. Çünkü bunlar bugün Türkiye ekonomisinin de belkemiğini oluşturan ve az önce oturma başkanının da açıklamaya çalıştığı inşaat malzemesinin temel yapı malzemeleri.

Homo sapiens sapiens, doğal kaynakları kullanarak bilimi ve teknolojiyi geliştirdi ve bir endüstri oluşturdu; bu endüstrilerden bazılarını ekranda görüyorsunuz. (Resim 2) İnşaat ve dolgu malzemeleri, boyalar; çimento; arıtma; metal sanayi; döküm sanayi; cam sanayi; plastik; seramik ve refrakter; kimya ve ilaç sanayi; yol yapımı, bakım, onarım çalışmaları; tarım... Bunları çoğaltabilirsiniz;

tümü doğal kaynakların kullanılmasıyla ortaya çıkan sanayi dallarıdır. Bu görüşünüz ekrandaki sanayi dallarının tümü doğal kaynakları kullanıp malzeme üreterek İstanbul'u beslemeye çalışıyor.

Peki, doğal kaynaklara yönelik tehlikeler nedir? Aslında çok, ama ben özellikle bu dört başlığı seçtim: Aşırı nüfus artışına bağlı kaynak tüketimi; yoğun tarım ve tarım uygulamaları; arazi kullanımı ve geliştirilmesi; 21. yüzyılın yaşam tarzı da en büyük tehdidi oluşturuyor. Çünkü 21. yüzyılda biz konforlu bir

2017 Maden Yönetmeliği'ne Göre Maden Grupları:

I. Grup madenler:

- a)** Her türlü inşaat ve yol yapımında kullanılan: kum, çakıl, kil grubu mineraller, kayalar, yol, baraj, gölet ve liman gibi alanlarda kullanılan taşlar, dolgu, istinat ve diğer yapı duvarı, puzolanik kayaç (tras), çimento ve seramik sanayilerinde kullanılan ve diğer gruplarda yer almayan kayalar, killeri.

II. Grup madenler:

- a)** Kalsit, dolomit, kalker, granit, andezit, bazalt gibi kayalardan agrega, mıcır, işlenmeden yol, baraj, gölet ve liman gibi alanlarda kullanılan taşlar, dolgu, istinat ve diğer yapı duvarı gibi yerlerde kullanılan yapı taşları, ... hazır beton ve asfalt üretiminde kullanılan kayalar, **b)** Mermerler, traverten, granit, andezit, bazalt, diyabaz gibi blok olarak üretilen taşlar, (...) kayraktaşı, arduvaz, tuf, ignimbirit vb. dekoratif amaçla kullanılan doğal taşlar, **c)** Kalsit, dolomit, kalker, granit, andezit, bazalt gibi kayalardan entegre çimento, kireç ve kalsit öğütme, demir çelik tesisleri, enerji santrali ile metal üretimine yönelik tesislerde hammadde olarak kullanılan kayalar.

III. Grup madenler:

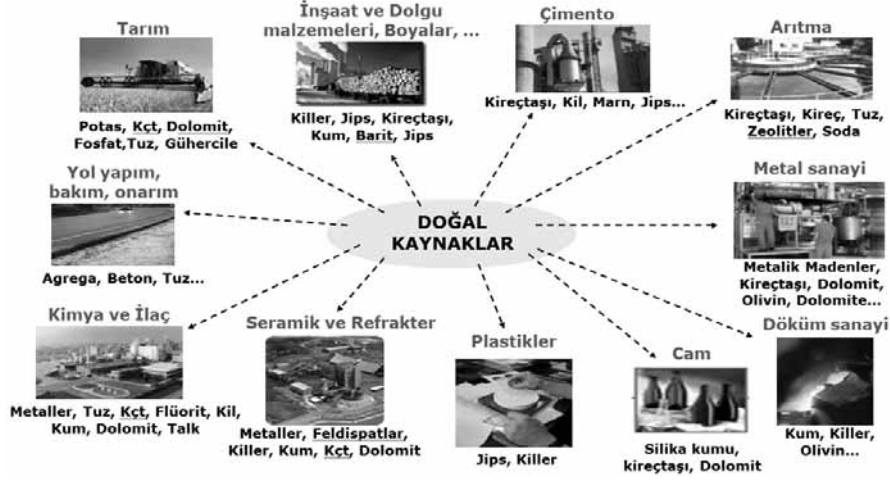
- a)** Deniz, göl ve kaynak sularında eriyik halde bulunan tuzlar, jeotermal, doğalgaz ve petrol alanlarının dışında bulunan karbondioksit (CO₂) gazı, hidrojen sülfür. Jeotermal kaynaklar ve doğal mineralli sular.

IV. Grup madenler:

- a) Endüstriyel hammaddeler;** kaolen, (...), bentonit, montmorillonit (...), vermikülit, (...), klorit, sepiyolit, (...) ve bunların karışımı killeri, refrakter killeri, şiferton, alçıtaşı (jips, anhidrit), alümit (şap), halit, sodyum, potasyum, lityum, kalsiyum, magnezyum, klor, nitrat, iyot, flor, brom ve diğer tuzlar, bor tuzları, stronsiyum tuzları (...), barit, vollastonit, talk, (...), olivin, dunit, sillimanit, andaluzit, (...), fosfat, apatit, asbest (...), manyezit, (...), tabii soda mineralleri (...), zeolit (...), pomza, (...), perlit, obsidyen, grafit, kükürt, flüorit, kriyolit, zımpara taşı, korundum, (...), kuvars, kuvarsit ve bileşiminde en az %80 SiO₂ ihtiva eden kuvars kumu, feldispatlar, mikalar, nefelinli siyenit, kalsedon (sileks, çört), harzburgit, radyolarit, **b) Enerji hammaddeleri;** turba, leonardit, linyit, taşkömürü, antrasit, asfaltit, bitümlü şist, bitümlü şeyl, kokolit-sapropel (...), **c) Metalik madenler;** altın, gümüş, platin, (...), bakır, kurşun, çinko, demir, (...), manga-nez, krom, cıva, (...), kalay, (...), arsenik, molibden, tungsten, (...), nikel, kadmiyum, (...), titan, (...), alüminyum (...), nadir toprak elementleri (seryum grubu, yitriyum grubu) ve nadir toprak mineralleri (bastnazit, monazit, ...), sezyum, rubidyum, berilyum, (...), zirkonyum, (...), germanyum, (...), **ç) Uranyum, toryum, radyum** gibi elementleri içeren radyoaktif mineraller ve diğer radyoaktif maddeler.

V. Grup madenler:

Kıymetli ve yarı kıymetli mineraller; Elmas, safir, yakut, beril, zümrüt, (...), akuvamarin, (...), agat, oniks, (...) opal (...), ametist, (...), kedigözü, (...), turmalin (...), topaz, aytaşı, turkuaz (firuze), kehribar, lazurit (...), oltutaşı, (...), lületaşı, labrodorit, epidot (...), jadeit, yeşim, (...), granat mineralleri, (...), grosüller, ..., almandin), diaspor kristalleri, kemererit, (...), zerbacet, (...), enstatit, aktinolit, ateş opal, (...), sfen kristalleri, (...), sanidin, bitovnit, andezin, (...), pektolit, (...), lazulit, (...), sedef, (...).

Resim 2. Bilim-teknoloji-endüstri ve doğal kaynaklar.

yaşam istiyoruz. Buysa daha fazla enerji, daha fazla doğal kaynak kullanımı, daha fazla yer, daha fazla gıda demek. Dolayısıyla bunların tümü, doğal kaynaklar için ciddi tehdit oluşturmaktadır. Peki, bilim insanları, dünyayı seven, gerçekten dünyayı düşünen insanlar çözüm olarak ne diyorlar? Çözüm olarak sürdürülebilir bir yaşam tarzının acilen benimsenmesi gerektiğini ifade ediyorlar.

Şimdi size dünya nüfus değişimiyle ilgili önce şöyle bir görüntü paylaşmak istiyorum (Resim 3) ve sonrasında dünyanın saati diye bir web sayfası var, oradan aldığım grafiği sizlerle paylaşmak istiyorum (Resim 4). Yıl 1900'e geldiğimiz zaman dünyanın nüfusu aşağı yukarı 1,5 milyar civarında. Yıl 2025 olduğu zaman öngörülen nüfus 8 milyar. Bu enteresan bir diyagram, hareketli aslında, imleci devam ettirdikçe ilgili yıllarda nüfus rakamları ekrana geliyor: 2016 itibarıyla baktığım zaman 7.467.000.000'lük bir nüfus dünya gezegeninde doğal kaynakları kullanarak tüketerek bir yaşam sürüyor.

Doğal Kaynaklara Yönelik Tehditler

Aşırı Nüfus Artışına Bağlı Kaynak Tüketimi

Tüm doğal kaynakların kullanımı üzerinde baskı; yenilenemez doğal kaynakların hızla tahrip olup azalıp yok olması... Aşırı tüketimi, mevcut rezervlerin yakın gelecekte hızla azalmasına ve gelecek kuşakların yaşamını riske girmesine neden olacaktır.

Yoğun Tarım ve Tarım Uygulamaları

Aşırı nüfus artışının getirdiği daha fazla gıda talebi, yenilenemez doğal kaynak alanlarının kirlenmesine, tahribine ve hatta yok olmasına neden olmaktadır.

Arazi Kullanımı ve Geliştirilmesi

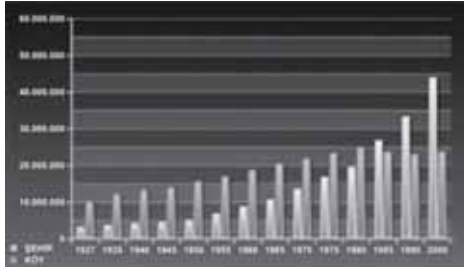
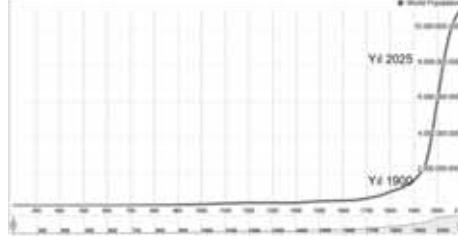
Yeni konut alanları, sanayi bölgeleri, park alanları, yol şebekeleri... Milyonlarca dönüm yenilenemez doğal kaynak alanlarının tahrip edilmesi ve kaybolması...

21. Yüzyılın Yaşam Tarzı

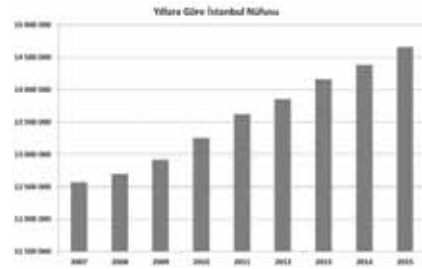
Daha konforlu bir yaşam talebi; daha fazla enerji, daha fazla doğal kaynak ve daha fazla hammadde talep eden daha endüstriyel işlemler anlamına gelmektedir... Doğal kaynakların sürdürülebilirliğini büyük ölçüde tehdit etmektedir. Çözüm, sürdürülebilir bir yaşam tarzını benimsemektir...

Resim 3-4. Dünya nüfusundaki artış.

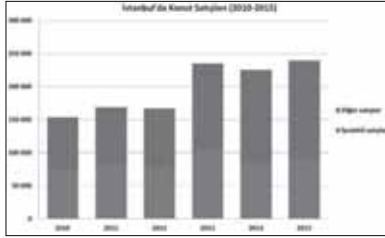
Resim 5. Türkiye'de nüfus artışı.

Resim 6. İstanbul'da nüfus artışı.

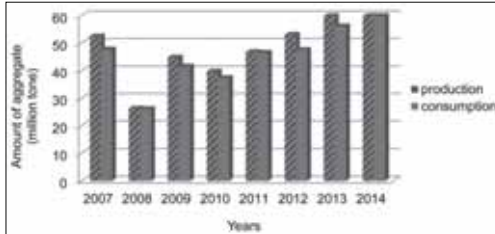
Ülkemizdeki nüfus artışı ne diye sorduğumuz zaman özellikle bu ekranı almak istedim (Resim 5). Yeşil barlar köydeki nüfusu, sarılar şehirdeki nüfusu gösteriyor. Lütfen 1980'lerden sonra barlara dikkatinizi çekmek istiyorum. 2000 yılına geldiğimiz zaman şehir nüfusu 45 milyona yaklaşmış, köy nüfusu 25 milyonun altına düşmüş. Günümüze doğru geldiğimiz zaman bu rakamların daha da çok yer değiştirdiğini göreceksiniz.

Bu süre içerisinde İstanbul'da nüfusun nasıl değiştiğini de Kadıköy Belediyesinin hazırladığı bir çalışmadan aldığım slayttan göstermek istiyorum (Resim 6). 2015 yılında İstanbul'un nüfusu 14,5 milyonu geçmiş. Aslında şu an hepimizin telaffuz ettiği rakam yaklaşık 20 milyon civarında; hareket halinde bir insan grubu İstanbul'da yaşıyor ve tüketiyor.

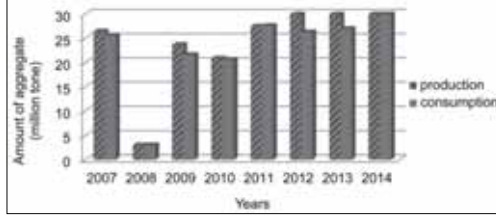
Resim 7. İstanbul'da konut üretimi.

2010-2015 arasında İstanbul'daki konut satışlarına bakalım, bu da Kadıköy Belediyesinin bir çalışması: 2015 yılında İstanbul'da yaklaşık 240.000 adet konut üretilmiş (Resim 7). Peki, bu nasıl üretilmiş? İstanbul Üniversitesi Jeoloji Bölümünden Prof. Dr. Atiye Tuğrul ve arkadaşlarının hazırladığı bir çalışmadan birkaç grafik paylaşacağım, İstanbul'da (biraz önce bahsedilen maden gruplarından 1b ve 2a maden grubu kapsamındaki) agrega başlığı altında üretilen doğal kaynakları gösteriyor. Agrega dediğimiz, betonun temel hammadde kaynak-

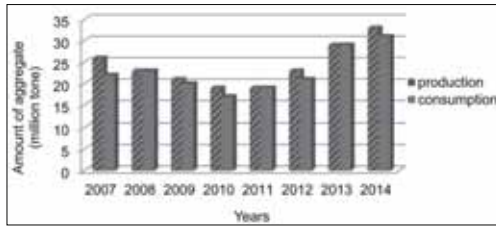

Resim 8. İstanbul'da agrega üretim ve tüketim miktarı.

Resim 9. İstanbul Avrupa yakasında agrega üretim ve tüketim miktarı.

Resim 10. İstanbul Asya yakasında agrega üretim ve tüketim miktarı.

larından birisi, kum ve çakıl ağırlıklı. Resim 8'de agreganın üretim ve tüketim oranlarını görüyorsunuz. Maviler üretimi, kırmızısı kahverengiler de tüketimi gösteriyor. 2014 yılında İstanbul'da yaklaşık 60 milyon ton agrega kullanılmış. Bunun her iki yakaya dağılımını da Resim 9 ve 10'da görebiliyoruz. Avrupa yakasında 2014 yılında üretim-tüketim aşağı yukarı aynı ve yaklaşık 30 milyon ton, Asya yakasında üretim daha fazla, tüketim daha az, ama yaklaşık 33-34 milyon ton bir tüketim söz konusu. Nerede? İnşaat sektöründe.

Peki, bu süreçte doğaya ne olmuş diye dünyadan görüntüler

paylaşmak istedim. (Resim 11-14) Dedim ya, doğal kaynak dediğiniz, kabuğun ta kendisi ve siz bunu doğadan kazanmak istediğiniz zaman doğaya bu şekilde zarar veriyorsunuz ya da harap ediyorsunuz. Adeta doğanın böğrüne hançer saplıyorsunuz ve o hançeri etrafında döndürüyorsunuz. Bu kaynakları doğadan kazandığınız zaman sonrasında ortaya çıkan manzarayı fotoğraflarda görebilirsiniz. Evet, madencilik yapılıyor, yapılmak zorunda. Sonuç olarak bu endüstriyel kaynakların kullanımı madenciliktir ve madenciliğin sonunda, fotoğraflarda gördüğünüz dağlar, tepeler oluşuyor. Bunlar doğal tepeler değil, bunlar madencilik faaliyetleri sonucu arta kalan maden atıklarından meydana gelmiş tepeler ve dağlar. Eminim Türkiye'nin değişik yerlerine gittiğiniz zaman dikkatinizi çekmiştir, özellikle Kayseri bölgesini çok iyi biliyorum, aynen böyle bir manzara var, Kayseri Yahyalı'da, Develi'de...

Resim 11-14. İnşaat sektörünün doğaya verdiği zarar: Dünya'dan görüntüler.

Peki, üretim ve tüketim böyle devam edebilir mi? 21. yüzyılda, az önce de sözünü etmiştim, daha konforlu bir yaşam talep ediyoruz, daha fazla enerji tüketeceğiz, daha fazla doğal kaynak tüketeceğiz, daha fazla hammadde talep eden endüstriyel işlemler yapacağız. Bence bu tam bir çelişki. 21. yüzyılı nasıl yaşayacağız ve 22. yüzyıla doğru nasıl gideceğiz? Kendi hayatımızdan ve yakın çevremizden çok iyi biliyor ve gözlüyoruz; klimasız duramıyoruz artık, yazın odamızın ısısını 18-20 dereceye ayarlıyoruz, kışın 26-27 dereceye çıkartıyoruz. Garip bir yaşam alışkanlığı içerisindeyiz. Çok kolay konuşuyoruz ama iş eyleme geldiği zaman nasıl enerji kullanımını azaltacağız, nasıl daha az doğal kaynak kullanacağız, nasıl daha az hammadde talep eden bir endüstriyel yaşam sürdüreceğiz? Çözülmesi gereken en önemli sorunlardan biri bu; böyle giderse doğal kaynaklar yetmeyecek. Çözüm, sürdürülebilir bir yaşam tarzına bir an önce geçmek, daha doğrusu, yaşam tarzımızı ve yaşam kültürümüzü doğal kaynakları daha az kullanacak şekilde dönüştürmek. Sürdürülebilir bir yaşam beklentisi içerisindeyssek, kesinlikle dönüşümü ve geri dönüşümü yaşantımızın bir parçası haline getirmemiz gerekiyor.

Plansız kentleşme, yanlış yer seçimi, aşırı nüfus yığılması, doğa afetleri, ekonomik sebepler, sosyal gelişmedeki yetersizlikler... Bunlar yenilenme, iyileşme, dönüşüm ve dolayısıyla atık yönetimini gerektiriyor. Nerede? Günümüzde Türkiye’de ve İstanbul’da gündemdeki konu olan kentsel dönüşümde. Peki, kentsel dönüşümü nasıl yapacağız? Geline nokta kentsel dönüşümü yapmak zorundayız. Evet, bunu yapacağız, ama kaynakları koruyarak, iyileştirerek, kaynaklarımızı öncelikli kullanarak kentlerimizi geliştireceğiz, dönüştürecek ve sürdürülebilirliğini sağlayacağız.

Sürdürülebilirlik şöyle tanımlanıyor: Gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama olanaklarını ellerinden almadan şimdiki neslin ihtiyaçlarının karşılanabileceği

Resim 15.
Sürdürülebilirlik
döngüsü.

gelişim süreci. (Resim 15) Dolayısıyla sürdürülebilirlik için doğal kaynakların korunması gerekiyor. Yenilenebilir kaynaklar için öngörülen kural şu: Ürünlerin sürdürülebilirliği için kaynak tüketiminin sınırlandırılması, yani gıdanın, suyun, ormanların, hayvanların tüketiminin sınırlandırılması. Yenilenemez olanlar için esas kurala şu: Doğal malzemenin doğal kapital yatırımlarından yararlanarak yenilenemez kaynakların sürdürülebilir kullanımı; bunun için de atıkların yeniden kazandırılmasına yönelik çaba harcadığı teknoloji geliştirmemiz gerekiyor.

Ülke	İnşaat/Yıkıntı Atığı (milyon ton)	İnşaat/Yıkıntı Atığı (kg/kışı/yıl)	Geri Dönüştürülen veya Tekrar Kullanılan (%)	Yakma veya Depolama (%)
Almanya	59	750	17	83
İngiltere	30	530	45	55
Fransa	24	420	15	85
İtalya	20	350	9	91
İspanya	13	340	<5	>95

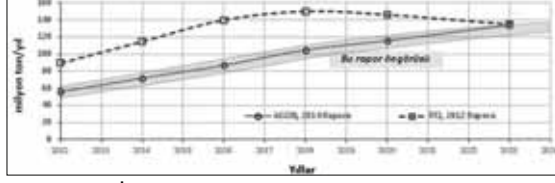
Hollanda	4	270	90	10
Belçika	7	700	87	13
Avusturya	5	650	41	59
Portekiz	3	300	<5	>95
Danimarka	3	575	81	19
Yunanistan	2	200	<5	>95
İsviçre	2	240	21	79
Finlandiya	1	200	45	55
İrlanda	1	285	<5	>95
Lüksemburg	0	-	n/a	n/a
AT	180	28		72

Tablo 1. AB ülkelerinde üretilen inşaat ve yıkıntı atığı miktarı (Ölmez ve Yıldız, 2008).

Tabloda, Avrupa'dan geri dönüşüm rakamları var. Bundan sonra Türkiye'nin de, İstanbul'u yöneten insanların da temel yönetim felsefesinin, atıkların geri kazanımına dayalı olması gerekiyor. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının web sayfasından aldığım bilgilere göre, Türkiye'de her yıl 125 milyon hafriyat toprağı yeniden kazanım çalışmaları kapsamında değerlendirilmektedir. İnşaat ve yıkıntı atıklarının miktarı bilinmiyor, ama yılda 4-5 milyon ton olduğu tahmin ediliyor, geri kazanılacak malzeme miktarının yılda 6 milyon ton olması öngörülüyor. Ancak ortada hiçbir somut rakam maalesef yok. Burada doğal olarak şu soruyu soruyoruz: Marmaray kazılarında milyonlarca ton kazı atığı çıktı, bu malzeme nerede? Metro ve tünel kazıları yapıldı, ortaya çıkan malzeme nerede? Maden sahalarında az önce gösterdiğim görüntüdeki gibi ortaya çıkan ve çıkmaya devam eden milyonlarca ton atığımız nerede, bu konuda bir farkındalık var mı? İnşaat ve yıkım atıklarının aşağı yukarı yüzde 34'lük kısmı atıklar içerisinde en kıymetli olanlar; bunlar kazanılabiliyor mu? Burada ayrıca, atıkların mineralojik bileşimine dikkat edilmesi gerekiyor. Örneğin atıklar içerisindeki asbestin varlığını hiçbir zaman göz ardı etmeyeceğiz. Her bir metreküp inşaat atığının yaklaşık 0,6 m³'ünün geri kazanılacağı, bilimsel olarak ispat edilmiş. Bu, inşaat atıklarından kazanım rakamı. Maden atıklarında ortaya çıkan malzemenin ise, emin olun, en az yüzde 90'ını geri kazanıp kullanabilme olanağı vardır.

Türkiye'de kentsel dönüşüm rakamlarına bakalım. Öncelikle ifade etmeliyim ki günümüz Türkiye'sinde yapılan, kentsel dönüşüm değil, bina bazında yıkıp yeniden yapmaktır. Bunun da kentlerde rantı yükseltmekten başka bir sonucu olmamıştır. Son üç yılda 62.317 bağımsız binanın yıkılıp yenilenmesi gündemde. Tahmin edilen ortaya çıkacak moloz miktarı 15,5 milyon ton ve ne yazık ki bunların beton standartlarına uygun olmadığı, ama yine de agregaya dönüştürülebileceği ve dolgu malzemesi olarak barajlarda, yollarda vs. kullanılabileceği ortaya konmuştur.

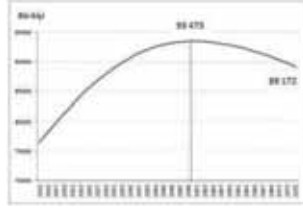
İstanbul için öngörülen projeleri az önce Başkanımız söyledi; havaalanı, Kanal İstanbul, Anadolu ray, Kuzey Marmara Otoyolu, hızlı tren projesi, bunların bağlantı yolları, her iki yakada iki şehir, kentsel dönüşüm... Sadece 3. Havalimanında 2018 yılına kadar ihtiyaç duyulan agrega miktarı 12 milyon ton. Grafikte İstanbul için öngörülen agrega tüketim projeksiyonu görülüyor (Resim 16). Üstteki eğri, İstanbul Teknik Üniversitesinin 2012'de yayımladığı rapora göre ortaya çıkan rakamlar, diğeri de Agregaya Üreticileri Birliğinin ortaya koyduğu

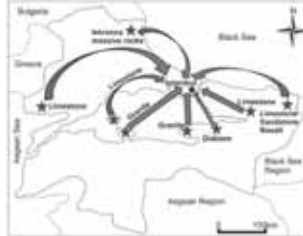
Resim 16. İstanbul ili için öngörülen agrega tüketim projeksiyonu (milyon ton).

da bir malzemeye ihtiyaç duyuyor İstanbul. Peki, bunu nereden karşılayacak?

Şu an İstanbul'daki agrega ocakları Avrupa yakasında Çatalca Ocakları, Cebeci Ocakları, Cendere Ocakları, Anadolu yakasında Ömerli ve Gebze. Anadolu yakasındakilerinin özellikle ormanlık alanda oldukları için tekrar açılmalarında ciddi bir sıkıntı var, açılması zor görünüyor. Cendere için izin alınamıyor. Çünkü bu söylediğim beş agrega ocağının tümü, hepiniz biliyorsunuz, yerleşim alanlarının içinde kaldı. Mesela, Cebeci Ocakları hemen Ayazağa'nın arkasında, etrafı yerleşim alanlarıyla çevrili, ortada yaklaşık 200 metre derinlikte bir çukur, etrafında birbirinden habersiz çalışan 10-15 şirket, orada taş, toprak

Resim 17. Türkiye nüfus öngörüsü, 2050-2073.

Resim 18. İstanbul için alternatif kaynak bölgeleri.

Sıra	İller	2023
1	İstanbul	16 568 500
2	Ankara	5 927 209
3	İzmir	4 405 279
4	Bursa	3 073 486
5	Antalya	2 626 299
6	Şanlıurfa	2 339 322
7	Adana	2 286 790
8	Gaziantep	2 257 278
9	Konya	2 175 214
10	Kocaeli	1 983 591

Tablo 2. İstanbul nüfus öngörüsü, 2023.

rakam. Burada önemli olan, 2020 yılında İstanbul için tüketilmek üzere hazır edilmesi gereken agrega miktarı yaklaşık 120 milyon ton. 2023 yılında bunun biraz azalacağı öngörülüyor; aşağı yukarı 135 milyon civarında

den habersiz çalışan 10-15 şirket, orada taş, toprak –tabirleriyle kullanıyorum– üretiyor ve bu İstanbul'un doymaz iştahını tatmin etmek için piyasaya sürüyor. En son Cebeci Ocaklarının ıslahı için bir yasa çıkarıldı. Sonra madenlerin tümü bu yasa içerisine dahil edildi vs. uzatmayacağım. Son yapılan bir proje var. Agrega Üreticileri Birliğinin yaptırdığı bir çalışma sonucunda bu ocakların, iyileştirilebilirse, 850 milyon tonluk bir rezervinin olduğu ve bunun yaklaşık 50 yıl İstanbul'un, özellikle Avrupa yakasının, ihtiyacını yüzde 50 karşılayacağı ortaya konuldu.

Sonuç?

Türkiye İstatistik Kurumu 2013 sayfasından aldığım verilere göre, 2050 yılında Türkiye için öngörülen nüfus 93.475.000 (Resim 17). İstanbul için 2023 yılında öngörülen nüfus 16.568.000 (Tablo 2), ama biliyorsunuz biraz önce de söyledim, şu an 20.000.000'a yakın insan yaşıyor İstanbul'da. Yetmiyor! Biraz önce beş tane ocak saydım, bu yetmiyor, bütün bölgeden İstanbul'a malzeme gelecek. (Resim 18) Granit gelecek, kireçtaşı gelecek, diyabaz gelecek, kumtaşı gelecek, kayaç gelecek, gelecek, gelebilecek mi? Bunun etik bir boyutu da var? Siz, biz İstanbullular ne hakla Kırklareli'nin doğasını tahrip ederiz? Çanakkale'yi, Balıkesir'i, Marmara Adası'nı ne hakla tahrip ederiz? Öte yandan hep unutuyoruz, oysaki İstanbul birinci derece deprem kuşağında ve gerçekten deprem bekliyor. Bu nedenle İstanbul'un bir deprem şehri olduğunu

Resim 19. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanım örneklerinden biri.

unutmadan sürdürülebilirlik, doğal kaynakların yenilenemez olduğu bilinci içinde ve atıkların planlı ve bilinçli yönetimi noktasında planların ve programların yapılması gerekiyor. Şunu demeye çalışıyorum: Dışarıdan birtakım kaynaklardan malzeme bulunup inşaat sektörü devam edebilir de, depremle nasıl başa çıkacağız?

Peki, Türkiye'de güzel şeyler olmuyor mu? Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına dair çok güzel uygulamalar da var. Okudukça, gördükçe çok mutlu oluyorum. Mesela, Karayolları Genel Müdürlüğü Aydın-Denizli Otoyolu için ÇED raporunda yaklaşık 10-15 maden ocağı açıp buradan malzeme üretilip yolu o malzemelerle yapmayı planlarken daha sonraki süreçte bundan vazgeçiyor, onun yerine etraftaki mevcut maden ocaklarının atıkları ile kendi yaptıkları kazıdan ortaya çıkan malzeme

yi işleyerek inşaatlarını sürdürmeyi planlıyorlar ve gerçekleştiriyorlar. (Resim 19) Bu son derece sevindirici bir gelişme. Benzer şekilde birkaç özel şirket de etraftaki mevcut atıkları, özellikle maden atıklarını kullanarak faaliyetlerini devam ettirmek istiyorlar.

Konuşmamı bu görüntüyle bitiriyorum: Bu bir maden sahası. (Resim 20) Konuşmamın başlangıcında söyledim, yaşam jeolojik ortamın bir yerinde başladı ve jeolojiye, daha doğrusu, doğal kaynaklara bağımlı olarak 21. yüzyıla kadar geldik. Bu bağımlılıktan vazgeçebilir miyiz? Mümkün değil. Madencilik yapmayalım diyebilir miyiz? Mümkün değil. Madencilik olacak, ama böyle olmaması gerekiyor. Bunun için bilim yol gösteriyor, rehberlik yapıyor. Madencilik de yapılabilir ama doğaya en az zarar verilerek madencilik yapılmalıdır.

Ben maden yataklarını öğrencilerime şöyle anlatıyorum: Maden yataklarının oluşması, bu söylediğim kaynak alanlarının oluşması, insan vücudundaki kanserli hücreler gibidir. Nasıl insan vücudunda birtakım işler yanlış gidip kanserli hücreler oluşuyorsa, aynen yerkabuğunun içerisinde devam eden fizikokimyasal işlemlerde ve petrolojik süreçlerde de bir aksilik oluyor. Bu süreçlerde elementlerden ya da minerallerden bazıları diğerinin aleyhine zenginleşiyor; örneğin altın zenginleşiyor,

Resim 20. Madencilik, doğaya en az zarar verilerek yapılmalıdır.

altın habis uru meydana geliyor. Veya bakır zenginleşiyor veya krom veya feldspat, kil, kum... Ve biz oralara maden yatağı diyoruz. Bir cerrah ne kadar ustalıklarla kanserli hücreleri vücuttan alırsa alsın, nasıl ki geride bir iz bırakıyorsa, madencilik faaliyetlerinin de doğaya zarar vermeden yapılması mümkün değil. Ama

mühim olan usta bir cerrah gibi doğal kaynakları kazanıp bunların yenilenemez olduğunu da düşünerek açgözlü bir şekilde değil, akıllıca ve doğaya saygıyla, onunla barışık, planlı üretim yaşantımızı devam ettirmemiz gerekiyor.

Son söz: Kaçınmak gereken şey açgözlülüğün ta kendisidir. Mühendisliğin esasını oluşturan, kütleli üretim ile kontrolsüz tüketimi çok iyi dengelemektir. Umarım meramımı anlatmışımdır, çok teşekkür ediyorum.

Nusret Suna

Teşekkür ederim Sayın Hocam, güzel bir sunumdu. Ne yazık ki içimizin karar-maması mümkün değil. Hocamızın en son söylediği, atıkların değerlendirilmesi konusunda birşeyler eklemek istiyorum. Değerli arkadaşlar, çeşitli sempozyumlar, kongreler yapıyoruz, bilim çevreleri, meslektaşlarımız bu konular üzerinde çalışıyor. Geçen hafta gerçekleştirilen bir sempozyumumuzda cüruf artıklarının, cevher artıklarının işlenmesi, zemin ıslahlarında kullanılması ve benzeri konularda çalışmalar anlatıldı. Bu alanlar üzerinde sürekli çalışmalar yapılıyor, ama karar vericiler dinlemiyorlar. Daha hâlâ kapalı kapılar ardında yatırım planlamaları, gözlerini hırs bürümüş bir şekilde devam ediyor. Ekonomik ömürlerini tamamlamadan yıkmaya diye bir heves başladı. Bizler kentsel dönüşümü destekliyoruz, ama şu an uygulanan kentsel dönüşümü değil; bu bir garabettir. Ekonomik ömrünü tamamlamadan biz bu binaları yıkıp hocamın biraz önce söylemiş olduğu gibi tüketimi hızlandırıyoruz. Aslında stratejik planlar var, deprem master planları vb. hepsi hazırlandı. Uzunca bir süreye yayarak bütün binalarımız deprem güvenli hale getirilebilir, yenilenir, ama yıkmadan yenilenebilir. İşte bizler bunları göz ardı ediyoruz ve sesimizi hâlâ duyurmaya çalışacağız. Teşekkür ederim.

Sayın katılımcılar, oturumumuzun ikinci sunumunu Prof. Dr. Ünal Asan yapacak, başlığı "İstanbul Ormanlarında Gözlenen Değişimlerin ve Kaybolan Fonksiyonel Değerlerin İrdelenmesi". Değerli katılımcılar, hocamız Ankara'ya gideceği için oturdumdan sonra hocam sizlerden müsaade isteyecek, soru alamayacağız. Buyurun.

İstanbul Ormanlarında Gözlenen Değişimlerin ve Kaybolan Fonksiyonel Değerlerin İrdelenmesi

Ünal Asan

Çok teşekkür ediyorum. Sayın Başkan, değerli katılımcılar; doğa tahribatının çok önemli bir nedeni olan maden işletmeciliğinin doğayı ne kadar tahrip ettiğini ben şimdi size söyleyecektim. İstanbul'da ormanları tahrip eden en büyük faktörün madencilik olduğunu söyleyecektim ki Sayın Hocam gayet güzel açıkladı. Ona çok teşekkür etmek istiyorum. Şimdi sesim daha da gür çıkacak. Konuşmamda şu kadar madencilikten gitti, bu kadar 2B'yle gitti, şu kadar şununla gitti derken madencilik konusunda sesimi kısımayacağım, o ortaya çıktı.

Ne anlatacağım ben size? Önce doğal çevrenin bir tanımını yapacağım ve karasal ekosistemlerden söz edip ormanlara geçeceğim.

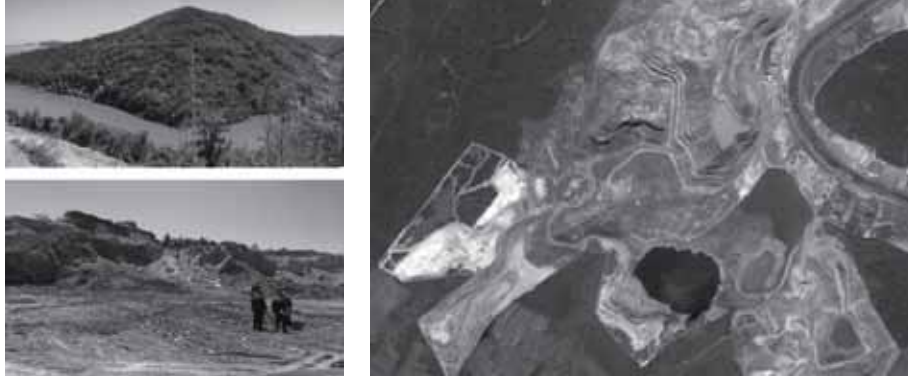
Yaşanabilir çevrenin tanımını yaptıktan sonra orman fonksiyonlarının bunlarla ilişkisinden bahsedip Türkiye ve İstanbul'un orman varlığına atıf yapacağım. Orman varlığında gözlenen değişimlerin nedenlerini açıklayıp yok olan fonksiyonel değerlerden söz edeceğim. Yeri geldikçe orman parçalanmasından, su kaynaklarından ve yabana olumsuz etkilerinden, orman azalmasından, iklim değişimi üzerindeki körükleyici etkisinden ayrıca söz etmiş olacağım.

Önce karasal ekosistem tanımını yapalım. Bildiğimiz gibi yeryüzü katmanlarının en üstünde atmosfer, onun altında litosfer (yer kabuğu) var. Canlılar alemini oluşturan biyosferin (canlı küre) atmosferle litosfer arasındaki bölümüne karasal ekosistem, okyanusların içinde, sularda olan bölümüne *aquatic* ekosistem deniliyor. İster *aquatic* olsun, ister karasal olsun yeryüzündeki bu ekosistemlere baktığımızda birbirlerinden çok farklı yapı ve kuruluştaki olduklarını görüyoruz. Bunların üzerinde etken olan faktörler, özellikle karasal ekosistemlerin üzerinde etken olan faktörler aslında dört adet olup bunlara ekosistemin bileşenleri diyoruz. Bunlar; mevki, iklim, toprak ve vejetasyondur. Vejetasyon dediğimiz faktörü karasal ekosistem olarak düşünün ve bu sistemi ister orman, ister mera, ister tarım, ister sulak alan, ister çöl olarak ele alın. Şunu bilin ki bu sistemlerin hepsi bu dört bileşenin farklı şekilde bir araya gelmesiyle uzun bir zaman içinde şekilleniyor. Fakat bunlardan birini eğer biz herhangi bir nedenle –ki az sonra sebepleriyle izah edeceğim– bozarsak uzun bir zaman sonra o sistem kendisini ya bir başka ekosisteme dönüştürüyor ya da yenileyebiliyor. Yaptığınız faaliyetler ekosistem içinde tahribata neden oluyor. Bu tahribatlar ekosistemin kendisini yenileme gücünü aşmaz ise ekosistem kendisini yeniliyor. Aşarsa tahribat meydana geliyor, çok aşarsa başka bir ekosisteme dönüşüyor ki şurada bir şeklini görüyorsunuz. (Resim 1) Açık maden işletmeciliğinin sona ermesinden sonra ortaya çıkan devasa çukurlarda göletler oluşuyor. Bu göletler bizim için çok güzel, doğal çevre için, estetik için, peyzaj için fevkalade güzel sulak alanlara dönüşüyor. Bu noktada önemli olan, oluşan yeni ekosistemden istifade etmesini bilebilmektir. Sağdaki resimde, örneklerini az önce bol miktarda sunduğum bir açık maden sahasını görüyorsunuz.

Ekosistemleri tahrip eden faktörler üzerinde birkaç şey söylemek istiyorum. Kimisi tamamen doğal, kimisi daha çok insan baskısıyla, kimisi de her ikisinin, yani insan ve doğanın karmaşık etkisiyle ortaya çıkıp şekilleniyor. Birleşmiş Milletlerin 1992'de ve 2012'de 20 yıl arayla Rio'da yaptığı Çevre Konferansları sonunda şu ortaya çıktı ki doğal faktörler ve insan faktörü birleşirse üç değişik yıkım meydana geliyor. Bunlardan birisi iklim değişimi, birisi arazi bozulumu ve çölleşme, diğeri biyolojik çeşitliliğin bozulması. Bunların içerisinde biyolojik açıdan olaya baktığımızda karasal ekosistemlerde benim size sözünü edeceğim ve bugün üzerinde özellikle duracak olduğum konu ormanlar.

Biyolojik açıdan ormanın tanımı şöyle: Karasal ekosistemler içinde baskın elemanı birbirini etkileyecek sıklıkta beş metreden daha boylu ağaç ve ağaççıklardan oluşan, kendine özgü iklim, toprak ve yaşam koşullarına sahip olan,

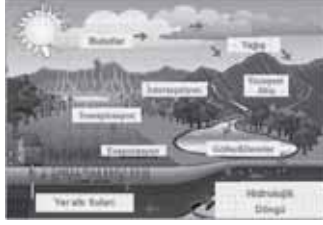
Resim 1. Doğal çevre, kendisini oluşturan bileşenlerden herhangi birisine olan müdahale ile dengesini kaybedip bozulur ve ancak uzun bir zaman sonra yeni koşullara göre yeniden şekillenir. Örneğin, orman ekosistemleri, açılan devasa maden çukurlarına dolan yağmur suları ile zaman içinde sulak alan ekosistemine dönüşebilir.

çok sayıda canlı ve cansız varlığın bir arada oluşturduğu ve karşılıklı etkileşim halinde bulunduğu devasa ekosistemlerdir. Bu ekosistemler içerisinde çok sayıda canlı türü bulunuyor ve bu canlıların doğal yaşam ortamı olan habitatlar birbiri içerisinde geçtiği için aralarında bir av-avcı ilişkisi ortaya çıkıyor. Sonuç olarak, orman ekosistemleri, daha doğrusu karasal ekosistemlerin hepsi aslında kendisini oluşturan canlılar açısından çok sayıdaki habitat ve nişlerin iç içe geçerek birlikte oluşturdukları habitat komplekslerinden meydana gelen karmaşık bir bütündür.

Konuyu insan habitatı açısından ele alırsak, yaşanabilir bir çevre için bunun koşulları ve genel özellikleri nelerdir? İnsan habitatını, içilebilir nitelikte su kay-

Ormanların Fayda ve Fonksiyonları

1. Orman ürünleri üretmek,
2. Çiğ oluşumlarını, kaya ve taş yuvarlanmalarını önlemek,
3. Su rejimini düzenlemek, sel ve taşkınları frenlemek,
4. Toprak kayması ve erozyona mani olmak,
5. Gürültüyü kesmek,
6. Bol oksijen üretmek, havada asılı diğer materyali süzerek hava kalitesini yükseltmek,
7. Rüzgâr hızını azaltmak, bağıl hava nemini yükseltmek ve ekstrem sıcaklıkların olumsuz etkilerini yumuşatmak suretiyle, iklim koşullarını iyileştirmek,
8. Sürekli değişen renkli ve canlı güzelliği ve sırtlarda sergilediği silüetler ile doğal peyzajın estetik etkisini artırmak,
9. Yarattığı fevkalade ortam koşulları ile av ve yabanıl hayatın doğup gelişmesine yardımcı olmak,
10. Değişik doğa bilimleri için laboratuvar işlevi görmek,
11. Ülke sınırlarında ve askerî tesislerin yer aldığı orman bölgelerinde ulusal güvenliğe katkı sağlamak,
12. İçinde bulunan doğal ve kültürel mirası doğanın yıkıcı etkilerine karşı korumak,
13. Halkın gezme, eğlenme ve spor yapma ihtiyacına ortam yaratmak,
14. Havadan emerek bağladığı CO₂ ile atmosfer içindeki sera etkisini azaltmak,
15. Sağladığı istihdam ve ekoturizm olanakları ile yöre halkının sosyal, kültürel ve ekonomik yaşam düzeyini yükseltmek.

Resim 2. Hidrolik döngü.

için son derece önemli olan bu işlevleri biz kendi ormancılık literatürümüzde orman fonksiyonları olarak tanımlıyoruz. Toplumun genel ihtiyaçları açısından baktığımız zaman ormanların 15 değişik fayda ve fonksiyonu olduğunu görüyoruz.

Konumuz İstanbul Kent Sempozyumu olduğuna göre, bunların içerisinde İstanbul için önemli olan, estetik ve rekreasyon dışında İstanbul ormanlarında öne çıkan fayda ve fonksiyonların, 1. Karbon tutma, 2. Oksijen üretme, 3. Hidrolojik döngüyü düzenleme, 4. Yabanıl hayatı koruma ve geliştirme, 5. Toz tutma, 6. Gürültüyü önleme olduğu ortaya çıkıyor.

$6\text{CO}_2 + 6\text{H}_2\text{O} = \text{C}_6\text{H}_{12}\text{O}_6 + 6\text{O}_2$ formülü, bütün hayatın kaynağıdır. O yüzden ormanlar ve diğer karasal ekosistemler, iklim değişimi için birinci sınıf karbondioksit yutak alanlarıdır. Ormanlar ne yapar? Su alır, glikozu üretir, ondan sonra oksijen verir. Niye ormanlar daha iyi oksijen veriyor? Çünkü fotosentez yapıyor. Hidrolojik döngüde ormanların yaptığı bir infiltrasyon var. (Resim 2) Bunun üzerinde özellikle duruyorum ki ormanların neden önemli olduğunu vurgulamak için su kaynaklarını üç değişik açıdan –bu sempozyum açısından– değerlendireceğim.

Çevre ve orman ilişkileri bağlamında yapılan pek çok araştırma var. Bu araştırmalar da ortaya koydu ki 250 metre genişliğindeki bir orman şeridi, 80 desibel olarak ölçülen bir sesi 40 desibele indiriyor. 80 desibel insan yaşamı için tehlikeli, 40 desibel yaşanabilir çevre içerisinde çok iyi de değilse de, tabii mutlak sessizlik de iyi değil, bir parça iyidir. Bir başka araştırma 50 metre genişliğindeki bir parkın trafik gürültüsünü 20-30 desibel azalttığını ortaya çıkarıyor. (Resim 3a) 300 ppm partikül kütürmedir, ondan sonra 300 partikül bulunan bir şey ormandan geçtikten sonra 10'a iniyor. (Resim 3b) Bunlar bize neyi gösteriyor? Sağlıklı yaşam için ormanların önemini vurguluyor. Havadan karbondioksiti alıp da bünyesinde bağlayan başka ekosistemler de var. Okyanuslar, ormanlar, tarım, başka şeyler de var. Resim 4'te dikkat ederseniz denizler 104 alıyor, ama 100'ünü geri veriyor, sadece 4'ünü tutuyor. Orman 100 alıyor, ama 50'sini tutuyor. Dolayısıyla ormanlar iklim değişimi bakımından bu nedenle önemli, az sonra buna yine değineceğim.

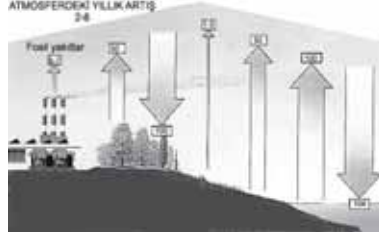

Resim 3a. 50 metre genişliğindeki bir park, trafik gürültüsünü 20-30 desibel azaltıyor.

Resim 3b. 300 ppm partikül, orman etkisiyle 10 ppm'e düşüyor.

Resim 4. Atmosferdeki yıllık CO₂ artışı.

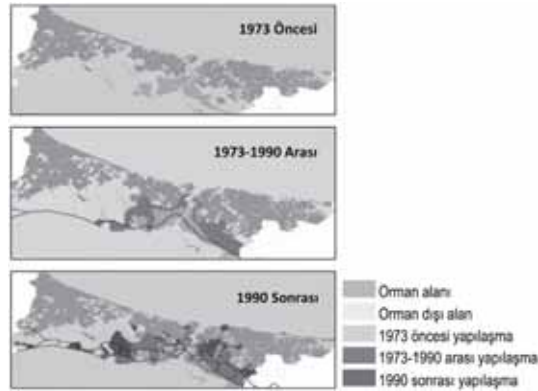

Resim 5. Türkiye orman dağılım haritası, 1954.

Şimdi Türkiye ve İstanbul orman varlığımızdan biraz söz etmek istiyorum. Biz her on yılda bir tüm ormanları aynı yöntemle –hava fotoğrafları ve yersel yöntemlerin kombinesine dayanan bir yöntemle– envanterini yaparız. Alan ve ağaç serveti hakkında bilgiler elde eder o planlama ünitesi için kaynakların kullanımına dönük uzun ve orta vadeli stratejiler geliştirip yönetim planları düzenleriz. 2012 yılı itibarıyla Türkiye’de 21 milyon hektar orman var; genel ülke alanına oranı yüzde 27,6. İstanbul’da 242.000 küsur hektar orman var, il genel alanına oranı yüzde 48. Ülke ormanlarının yüzde 1,1’i İstanbul’un içinde. İstanbul, orman alanı yönünden 81 il içinde 11. sırada. İstanbul’da mevcut ormanların yüzde 58’i Avrupa yakasında, yüzde 42’si Anadolu yakasında bulunuyor.

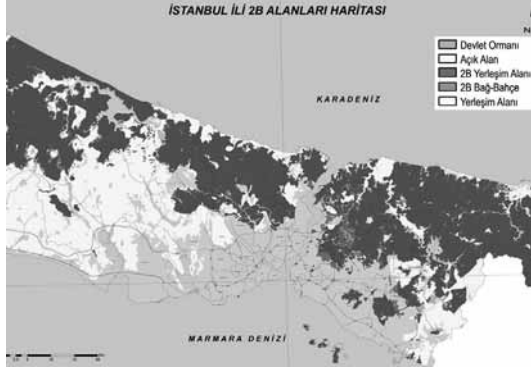
Resim 5’te, 1954 yılında, o zamanki yöntemlerle yapılan envantere göre Türkiye orman dağılım haritası görülüyor. Kırmızılar iyi ormanı, yeşiller eski baltalık işletmelerini, kahverengiler de bozuk, çalı çırpıdan oluşan yerleri gösteriyor. Dikkat buyurursanız Boğaz’ın iki tarafı da koskoca İstanbul alanları hep bozuk orman. Yani bugün iğne yapraklı görmüş olduğunuz plantasyonlar 1954 senesinde bozuk orman vasfında.

İstanbul orman varlığını etkileyen faktörleri, bu sempozyumun konusu itibarıyla üç başlık altında ele almamız gerekiyor: Alansal daralmalar, kayıplar. Orman Kanunu’nun 16-17. maddelerine göre bir kısım alanlar için verilen izinler var (madenler bunun içerisine de giriyor tabii), ama asıl önemli olan, kapasiteyi aşan yoğun kullanım ve amaç dışı kullanımlar.

Resim 6. İstanbul’da orman ve yapılaşma alanı.

Alansal daralmaların birinci nedeni göç; İstanbul’un nüfusunun nereye gittiğini gayet güzel açıklayan haritalar bunu gösteriyor. Yapılan bir çalışmadan buraya örnek aldım, Resim 6’da 1973 öncesindeki kahverengi kısmı görüyorsunuz. 73-90 arasında alan daha da büyüdü, ama 90 sonrasında hepten büyüdü. Burada temel neden göçtür. Dolayısıyla ne kadar göç oldu, biz göçten ne kaybettik? Hepinizin bildi-

Resim 7. İstanbul'da 2B alanları.

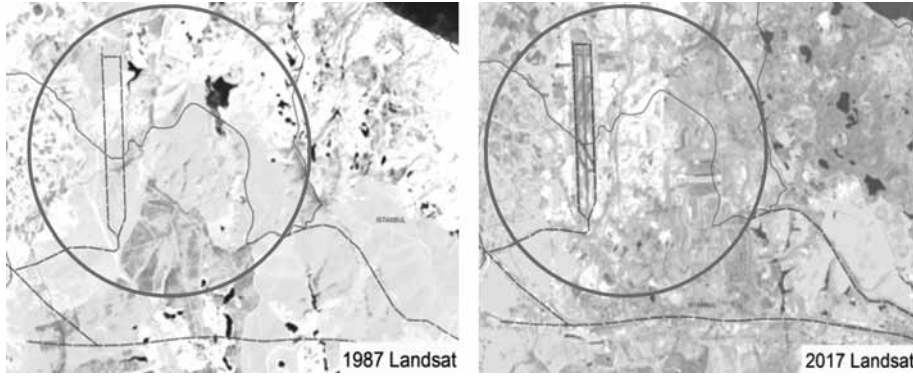
ği 2B diye bir olay var. Önce 1960, sonra da 1981 yılını koydular, ondan önce orman vasfını kaybetmiş olan alanların toplamını Resim 7'de görüyorsunuz. Göçlerle, 2B'yle vs. ile binlerce parsel açıldılar; hepsinin toplam alanı 16.202 hektar. Peki, ya madencilerin açtığı alan nedir? İstanbul'da açılan alan 38.000 hektardır. Yani göçün iki buçuk misli daha fazla. İstanbul ili içindeki

açık maden işletmeciliği ile biz ormanları daha çok tahrip ettik. 4560 hektar ormanlık alanda da bu faaliyetler hâlâ sürüyor.

Ormanları yok eden faaliyetlerden birisinin de otoyol inşaatları olduğunu, hep beraber izliyoruz. Ormanların içinden geçen otoyolun uzunluğu anayol ve bağlantı yollarıyla birlikte 98 km.dir. Bunlara verilen izin 3600 hektardır. Karayolları bunun tamamını tabii ki kullanmadı henüz. Ama asfalt yolu hemen yanındaki şev alanı ile birlikte tek yön için 55 metre düşünelim, 55 metre de geliş, 110 metre. Bu durumda yol aksı ve şevler için kullanılan tahmini alan $(1,1 \times 10) \times 98 = 1078$ ha.dır. Yani kaba bir hesaplama biz 1078 hektar alanda orman örtüsünü tamamen yok etmiş oluyoruz.

Bu bağlamda bir de üçüncü havaalanı var. Resim 8'de, 1987 ve 2017 yılı Landsat görüntülerinde ne kadar yer doldu, dolduruldu, yeşillerin ne kadarı kayboldu, hep beraber görüyoruz. Az sonra sözünü edeceğim, aslında bu zamana kadar açılan yerin dışında, uçakların iniş-kalkış emniyeti için daha sonra başka alanlarda da, leylek vurdu, kuş sürüsü çarptı diyerek, uçuş emniyeti gerekçesiyle oradaki göllerin pek çoğunu daha kurutacaklar.

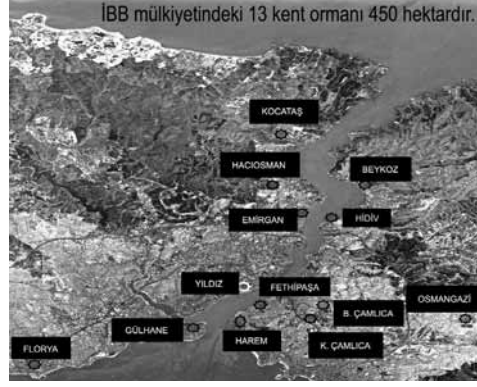
Orman varlığını azaltan faktörlerden birisi de özel ormanlardır. Türkiye'deki özel ormanların neredeyse dörtte biri İstanbul'da; 5282 hektar. Bunların da söz-

Resim 8. 1987 ve 2017 Landsat görüntülerinde, 3. havaalanı bölgesi.

Resim 9. "Özel orman"larda yapılaşma örneği.

Resim 10. İBB mülkiyetindeki kent ormanları.

de yüzde 6 inşaat izni var. Resim 9'da görüyorsunuz, bu efendiler yüzde 6'yı kullanmış. Hangi yüzde 6?! Siyah bölüme bakın, neredeyse yarısı inşaata dönmüş, iki parça halinde de orman alanı kalmış. Mülkiyeti İstanbul Büyükşehir Belediyesine ait 13 kent ormanı var. (Resim 10) Bunlar hâlâ aktif vaziyette duruyorlar.

İstanbul orman varlığını etkileyen faktörleri sayarken Orman Kanunu'nun 16-17. maddelerine göre bir kısım alanlar için verilen izinleri söylemiştik. Orman Kanunu'nun ocak, hafriyat, döküm izinleri var. Kamu kurumlarına ve özel sektörler'e verilen su ve enerji hattı isale hatları var. Bu isale hatlarında fazla bir tahribat yok, zaten orman da kendini yeniliyor, orman hâlâ orada duruyor.

Orman yerinde durduğu için ilk bakışta zararsız gibi görünse de kapasiteyi aşan yoğun kullanımlar da orman azalması için son derece önemli. Bunlar ormancılık mevzuatına göre tabiat parkları, mesire alanı ve kent ormanı olarak sınıflandırılıyor. Aslında hepsinin ortak yönü halkın dinlenme ve eğlence ihtiyacını karşılamak. Hepsinde farklı bir özellik öne çıkıyor ama ortak özellik gezme, eğlenme, dinlenme, eğlence. İstanbul ormanları içinde bu şekilde kullanılan toplamda 3390 hektar bir alan var.

Resim 11'de Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün ayırdığı İstanbul'daki tabiat parklarını görüyorsunuz. Bu tabiat parkları, eski bildiğiniz mesire yerleri. İstanbul halkı 15 sene evveline kadar Belgrat Ormanını, Neşetsuyu'nu mesire yeri diye biliyordu, şimdi adına tabiat ormanı dediler. İstanbul'un her yerinde açtılar bu tabiat ormanlarını. Toplam 5082 hektar bir alan tahsis var, 3000 hektarı Polonezköy'deki orman, o hâlâ duruyor ve gerçek amacına uygun, yani orada bir tahribat yok, ama ötekiler hak getire...

Resim 11. İstanbul'da tabiat parkları.

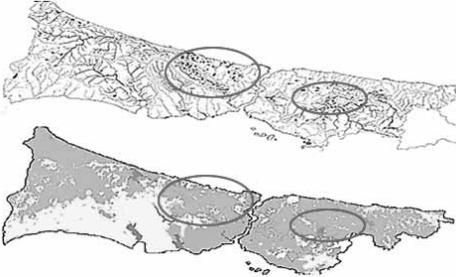
Kent ormanı diye açtırmışız, Sultan-gazi Belediyesine tahsis ettirmişiz orada üç ormanı, at binicilik kurslarından tutun pikniğe kadar her şey var... Piknik her yerde var zaten. İstanbul'a su sağlayan Alibeyköy Barajı'nın su toplama havzası üzerinde size göre sağ alt köşedeki biraz daha masum

Resim 12. İstanbul'da rekreasyon alanları.

Resim 13. İstanbul'da su havzaları.

Resim 14. İstanbul'da yüzey su kaynakları.

Resim 15. İstanbul yeraltı su kaynakları.

bir kullanım, seyir terası, ama öteki -az sonra başka şeylerle birleştireceğim- tam bir yıkım.

Resim 12'de Doğa Koruma Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün İstanbul ilinde ayırdığı rekreasyon alanları görülüyor. Bu bağlamda toplam 51 adet 2050 hektar alan var. Biraz önce size gösterdiğim, hidrolojik döngüyü açıklayan bir şema vardı. İstanbul için hidrolojik döngü gerçekten son derece önemli. Ormanların gördüğü hidrolojik fonksiyonun bir tanımını yaparsak, yağışlardan yararlanmayı artırma, su ekonomisini düzenleme ve sürekliliğini sağlama, tabii bu arada içme suyunun kalitesini artırma yönlerinden ormanların gördüğü fonksiyonun adı hidrolojik fonksiyondur.

Biz konumuz itibariyle bunlara bakarken üç karakteri burada ele alacağız, en azından ben size öyle açıklayacağım. Su havzalarının orman alanlarına göre konumunu, yüzeysel su kaynaklarının konumunu ve bir de akiferlerin yeraltı sularının konumlarını göstereceğim. Resim 13'te üstteki haritayı İSKİ yapmış, DSİ kaynaklı bir harita, alttaki de bizim Orman Bölge Müdürlüğü'nün yaptığı harita; ikisini kıyaslarsanız su havzalarının yüzde 80'inin ormanların içinde kaldığını görüyoruz. Hele de yüzey su kaynaklarına bakınca, onların da yüzde 80'inin ormanlar içinde kaldığını görüyoruz. (Resim 14) Bu tesadüf mü? Hayır, tesadüf değil. Neden içme su kaynakları ve yüzeysel su kaynakları ormanın içinde? Çünkü ormanlar infiltrasyonla yağmur sularını aşağı yer altına doğru salıyor. Yeraltı su kaynaklarının, akiferlerin, bizim ormanlarla o kadar önemli bir bağlantısı yok, onlar 80-90 metre aşağıda fosil su

zaten. (Resim 15) Teorik olarak hiç faydası yok diyemeyiz tabii, ama büyütecek de bir etkisi yok.

Sözlerime başlarken de belirttiğim gibi, orman tahribatına ve azalmasına neden olan ana faktör, açık maden işletmeciliğidir. Öyle ki orman alanlarındaki maden izni Maden Kanununa göre veriliyor. Yasa, “Orman Bakanlığınca izin verilir” diyor. Çevre ve Orman Bakanlığınca bedeli alınarak, para çok önemliymiş gibi fon bedeli alınarak madenciliğe izin veriliyor. Verir misin diye sormuyor, vereceksin diyor. Ancak muhafaza ormanıysa, kent koruma ormanıysa, yani özelliği olan, mutlak suretle koruma statüsü olan bir alansa, “izin verilebilir” diyor. Allah’a çok şükür, meslektaşlarımız uluslararası anlaşmaları gerekçe göstererek bu izin taleplerinden bir bölümünü artık geri çeviriyor.

Maden alanlarının dağılımını ormanların dağılımı ile kıyasladığımızda bu alanların pek çoğunun orman alanlarının dışında kaldığını görüyoruz. Neden orman gibi yaşamsal önemi son derece büyük olan bir doğal kaynağı –ne kadar önemli olursa olsun– madenciliğe tahsis ediyoruz?

Amacı aşan kullanımlar demiştik... Orman içinde yapılan motorkros, ATV sürüşleri... Güya bu Belgrat Ormanının içinde yaban hayatını geliştirme ve koruma alanlarımız var. Mehmet Akif Piknik Yeri çok küçük bir alandır, vatandaş orayı aldıktan sonra kalkmış manej yapmış. Her belediyeye kalkıp biz kent ormanı, piknik alanı, mesire yeri tahsis ediyoruz. Ömerli Barajı’nın su toplama havzasının içinde maden sahası vermişiz. Rekreasyon alanları, kent ormanları açmışız ve yoğun kullanımdan ağaçların sağlığı bozulmuş. Toprak sıkışmış, infiltrasyon filan da artık mümkün değil.

Orman Tipi	Ağaç Serveti			TOPLAM STOK (ton)	CO2 Eşdeğeri (ton)
	Birim alanda Hacim (m3/ha) a	Meş. Tipi Alanı (ha) b	Tüm Alanda Hacim (m3) V=AXB		
Karaçam	109.971	11	1210	1598	5864
Kızılçam	108.615	11	1195	1590	5835
Sahilçamı	135.382	11	1489	1749	6418
Meşe	150.600	11	1657	1826	6702
Karışık Yapraklı	203.461	11	2238	2151	7893

Tablo 1. İstanbul ormanlarındaki beş ağaç türü.

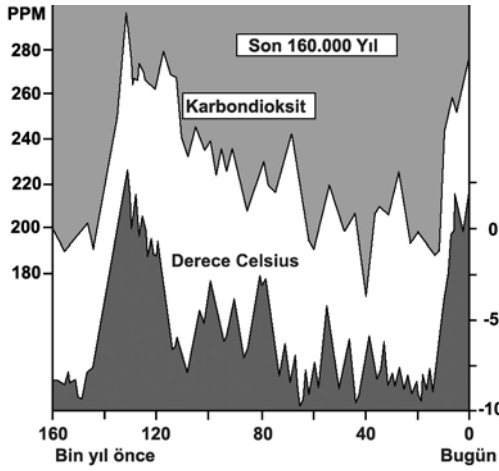
Orman Tipi	Ağaç Serveti Yıllık Artımı			TOPLAM KARBON KAYBI (ton/yıl)	CO2 Eşdeğeri (ton/yıl)
	Birim alanda Hacim Artım (m3/ha) a	Meş. Tipi Alanı (ha) b	Tüm Alanda Hacim Artım (m3/ha)V=AXB		
Karaçam	7597	11	84	990	3635
Kızılçam	6795	11	75	986	3617
Sahilçamı	11.150	11	123	1012	3712
Meşe	4374	11	48	928	3406
Karışık Yapraklı	8997	11	99	957	3511

Tablo 2. İstanbul ormanlarında 1 km otoyol yapımında kaybolan biyokütle ve atmosfere salınan karbon.

Sera Gazları	CO2	CH4	N2O	CFC11
Atmosferik birikim birimi	Ppmy	Ppby	Ppby	Ppty
Sanayi öncesi (1750-1800)	~280	~700	~275	0
1994 yılındaki	358	1720	312	268
Yıllık değişim (birikim)	1,5	10	0,8	0
Yıllık değişim (yüzde)	0,4	0,6	0,25	0
Atmosferik ömrü (yıl)	50-200	12	120	50

Tablo 3. Orman azalmasının iklim değişimi üzerindeki körükleyici etkileri.

Resim 16. Atmosferdeki CO₂ artışı havanın ısınmasıyla çıkışıyor.

kaybettiğimiz biyomas içindeki karbona karşı gelen karbondioksit salımını görüyorsunuz. Her 1 kilometrede biz atmosfere karaçam ormanında 5860, karışık yapraklı ormanlarda –bunlar meşe ormanları, kayın ormanları– neredeyse 8000 karbondioksit ton saldık. Peki, saldık da bitti mi? Hayır, alttaki tabloya bakın (Tablo 2), bu asfalt yolları yapınca bu alanlarda artık fotosentez olayı gerçekleşmeyeceği için her yıl, yol karaçam ormanından geçerse 3635 ton, meşeden geçerse 3406 ton karbondioksit artık bağlanamayacaktır. Bu kayıp, ormanların iklim değişikliğini geciktirme bağlamında ortaya çıkan bir fonksiyonel kayıptır. Burada niye ormanların iklim değişimi üzerindeki etkilerinin çok önemli olduğunu görüyorsunuz. Yapılan çalışmalar, atmosferde ne zaman karbondioksit artmış ise o zaman havanın ısındığını ortaya koyuyor. (Resim 16) Sera gazları içinde niye karbondioksitin çok önemli olduğunu da Tablo 3 gösteriyor. Ormanların önemi şuradan geliyor: Ormanlar karbondioksiti hem bütün karasal ekosistemlerden daha fazla emiyor, hem de aldığını tarım alanlarındaki domates, patates, buğday vb. gibi iki ay sonra geriye vermiyor. Bazen 300 yıl kendi içinde muhafaza ediyor.

Ayrıca, İstanbul ormanlarında otoyol yapımında toz tutma kapasitesini de kaybediyoruz. Ne kadarını kaybettiğimiz tablo halinde sayısal olarak gösterdik. (Tablo 4) Toz tutulursa ne olacak? Sağlıklı bir ortam meydana gelecek. Oksijen üretiminde de kayıp var; her 1 kilometre otoyol için ne kadar oksijen kaybı olduğunu görüyorsunuz. (Tablo 5) Ormanlardaki bu oksijen üretiminin azalması toplumun ruh ve beden sağlığı açısından çok önemli.

Biraz da ormansızlaşma sonucunda kaybolan fonksiyonel değerlerden bahsedeceğim. Örneğin 1 km otoyol yapımı için bu değerleri hesaplayalım. Hocam, niye yol güzergâhını 98 km, kaybolan orman alanını 1078 ha olarak hesapladın da şimdi niye bu hesabı 98 km için değil de 1 km için yapıyorsun diye aklınıza gelebilir. Bunun için çok özgün bir çalışma yapmak lazım. Buradaki tablolarda (Tablo 1) ben karaçam, kızılcam, sarıçam, meşe ve karışık yapraklı ormanları ele aldım. İlk tabloda bu yıkım sırasında artık bir daha geri gelmeyecek olan

Orman Tipi	Toz Tutma Kapasitesi		
	Birim alanda ton/ha/yıl	Orman Tipi Alanı (ha)	Tüm Alanda Tutulan Toz (ton/yıl)
	a	b	V=axb
Karaçam	32,50	11	358
Kızılçam	32,50	11	358
Sahilçamı	32,50	11	358
Meşe	55,00	11	605
Karışık Yapraklı	43,75	11	481

Tablo 4. İstanbul ormanlarında 1 km otoyol yapımında kaybolan toz tutma kapasitesi.

Orman Tipi	Ağaç Serveti			Yıllık Oksijen Üretimi (ton/yıl)
	Birim Alanda Hacim Artım (m3/ha)	Meş. Tipi Alanı (ha)	Tüm Alanda Hacim Artım (m3/ha)	
	a	b	V=axb	
Karaçam	7597	11	83,57	43,95
Kızılçam	6795	11	74,75	39,31
Sahilçamı	11.150	11	122,65	64,50
Meşe	4374	11	48,11	26,19
Karışık Yapraklı	8997	11	98,97	53,87

Tablo 5. İstanbul ormanlarında 1 km otoyol yapımında yıllık oksijen üretim kaybı.

98 km uzunluğundaki otoyolun bir de yaban hayatı için çevresel etkisi var. 50 m genişliğindeki otoyolun iki tarafında gürültüyü azaltma bakımından 250 m genişliğinde iki şerit düşünürsek, etkilenme alanı genişliğini toplamda 550 metre olarak kabul etmemiz, yol boyunca etkilenecek toplam alanı da 5390 hektar düşünmemiz gerekecektir. Yaban hayatı açısından buradaki olumsuzluklar üç açıdan önemli: 1. Büyük kamyonların geçmesi vs. ile zeminde titreşim olması, 2. Havada zehirli gazlar asılı kalması, 3. Yaprığın ve otun üzerinde tozla birleşerek biriken mazot vs. artıklarını yiyen hayvanların zehirlenmesi. Otoyol bir taraftan kendi varlığı ile bir taraftan da yolun iki tarafında inşa edilen tel çit ihatası ile habitat parçalanmalarına da neden oluyor. Neyseki otoyolun bazı yerleri tünel ile geçiliyor da bu olumsuzluk bir miktar azalıyor. Tel örgü ihatası olmaz ise yabanıl hayat elden gidiyor. İstanbul ormanlarının tamamı, kuşların göç yolları üzerinde yer alıyor. (Resim 17) Terk edilen maden alanlarında oluşan göller sulak alan ekosistemlerine dönüştükleri için kuşları davet ediyor. Kurutulan sulak alanlar ortadan kalkacağı için uluslararası anlaşmalar da ihlal edilmiş olacak.

Resim 17. Kuşların göç yolları.

Sonuç olarak doğal çevre, yerkürenin sürüp giden zaman içinde canlılar için kendiliğinden şekillendirdiği yaşam ortamlarıdır. Evrensel zekâyâ sahip olan insan doğal çevrenin temel ögesi ve asıl sahibi konumundadır. Çünkü yerkürede süregelen doğal

dengeyi zekâsı ve davranışlarıyla etkileme gücüne sahip olan tek varlık insandır. Oysaki Hocamın da ifade ettiği gibi doğal çevre atalarımızdan bize kalan ve zamanı geldiğinde genç nesillere devretmek zorunda olduğumuz bir mirastır. O halde koruyarak yararlanma, bu mirasın gelecek kuşaklara devrini mümkün kılan biricik araçtır. Koruyarak yararlanmanın tek yoluysa çok yönlü çevresel planlamadır. O nedenle sanayileşmeydi, gelişmeydi, refahtı filan derken sürdürülebilir kalkınmanın temel ilkesi olarak doğaya saygıyı koymamız gerekir. Sabrınız için teşekkür ederim.

Nusret Suna

Teşekkür ederiz Hocam. Biz soruları alır, size iletiriz, bir başka toplantıda tekrar tartışırız. Size iyi yolculuklar, teşekkür ederiz. Değerli katılımcılar, oturumumuzun üçüncü sunumunu Sayın Doç. Dr. Özcan Gaygusuz yapacak: “İstanbul’un Tatlı Su Kaynakları ve Sorunları” Buyurun Hocam.

İstanbul’un Tatlı Su Kaynakları ve Sorunları

Özcan Gaygusuz

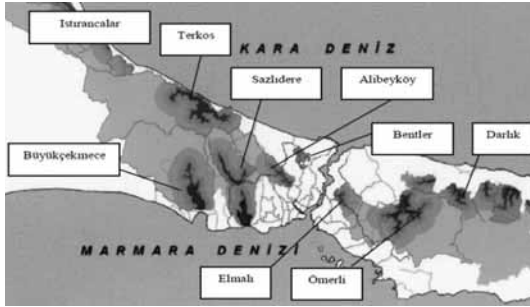
Ziraat Mühendisleri Odası İstanbul Şube Yönetim Kurulu üyesiyim, iki dönemdir bu görevi yapıyorum. Benim için büyük bir okul Ziraat Mühendisleri Odası, orada çok şey öğreniyorum. Açıkçası mesleki dayanışmanın ne olduğunu orada görüyorum. Ben Su Ürünleri Mühendisiyim, İstanbul Üniversitesi Su Bilimleri Fakültesinde görev yapmaktayım. İstanbul özelinde konuşacağız ama aslında burada yapacağım kısa sunumda Türkiye’nin sorunlarını da göreceğiz. Zaten şu ana kadar diğer sunumlarda gördüğümüz her şey tüm Türkiye’de, tüm dünyada karşılaştığımız şeyler.

Klasik bir giriş olacak, insan ilk yerleşimlerini suya yakın, su kenarında kurmuş, suyu kendisi için fayda sağlayacak şekilde kullanmaya çalışmış ve bir şekilde günümüze kadar gelmişiz. Suyu akıllıca kullanmaya çalışmışız. Ülkemizde 1950’li yıllarda başlayan bir süreç var. Suyolları, su kanalları, bentler, barajlar yapmak, tarımı desteklemek, enerji üretmek... Büyük bir enerji açığı var, nüfus artıyor; bunu beslemek lazım. Bu tip mühendislik yapıları, teknik yapıları bir an önce bitirmek için büyük bir yatırım var ve bunun yarattığı tahribat günümüze kadar geliyor. Bu faaliyetler sırasında çeşitli sulak alanlarımızı ya tamamen ya da kısmen kurutmuşuz. Burada büyük bir biyolojik zenginliği kaybetmişiz. Tam olarak ne kaybettik, ne kadar kaybettik bilemiyoruz, çünkü bunların çoğunun da aslında bir envanteri yok. Ülke olarak bir iç su ortamında, bir deniz ortamında maalesef bölük pörçük envanterlere sahibiz. Hatta çoğu yerde mikrodan makroya, bitkilerden hayvanlara, omurgalılarından omurgasızlara neler var, hangi canlılar yaşıyor, bilemiyoruz. Bununla ilgili yeni yeni çalışmalar var. Ülkemizde ilk kayıtlar zaten çoğunlukla 1700’lü, 1800’lü yıllarda yabancı

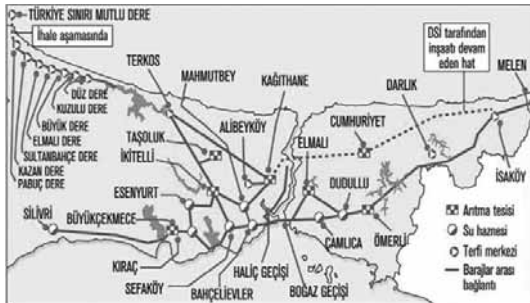

Resim 1. Bozdoğan kemeri.
(<http://www.fatih.bel.tr/Gallery.aspx?Type=Gallery&GalleryID=1088>)

pılmamış akan suyumuz kalmayacak” diye bir hedef var. Çünkü bütün akan suyun boşa gittiği düşünülüyor maalesef. Su boşa akmıyor, onun bir ekolojik faydası var, ekonomi bazında ekonomik de bir faydası var, ama maalesef biz en küçük akarsuya kadar orada teknik bir yapı kurma çabasıdayız. Türkiye’de 25 akarsu havzası, 33 nehir var, nehirlerimiz 177.000 km uzunluğunda ve bunun önemli bir kısmı artık serbest akmıyor.

Resim 2a. İstanbul’daki sulak alanlar.
(<http://www.kuzeyormanlari.org/2015/08/06/kuzeyormanlarinin-tahrip-edilmesi-kuraklik-riskini-artiriyor>)

Resim 2b. İstanbul’a su taşıma projeleri.
(<http://www.mimdap.org/?p=13507>)

araştırmacılarla başlıyor. İkinci Dünya Savaşı sırasında ülkeye gelen Alman profesörlerin yetiştirdiği Türk hocaların yaptığı çabalarla bir envantere kavuşmaya başlıyoruz, ama hâlâ yeterli değil.

Türkiye’ye şöyle bir baktığımızda, 200’e yakın doğal gölümüz, 318 büyük baraj gölü, 1300 gölet var ve bu sayı gittikçe artıyor. Orman Su İşleri Bakanlığının hedefleri arasında, “üzerinde teknik yapı ya-

İstanbul konuşuyoruz, benim İstanbul deyince aklıma Bozdoğan Kemerı geliyor. Her gün altından geçerek fakülteme ulaşıyorum, gerçekten muhteşem bir yapı. Biliyorsunuz Yenikapı kazılarında neolitik çağdan kalma ilk yerleşim katmanını ve orada yaşayan insanlara

Resim 2c. Sakarya Nehri.
(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/aa/Sakarya_nehri.jpg)

ait ayak izleri bulundu. İstanbul, o çağdan beri su sıkıntısı yaşamış bir şehir. Yenikapı buluntularının bulunduğu dere ağzı Likos, yani Bayrampaşa Deresi, ilk yerleşim de bu Bayrampaşa Deresi'nin Marmara Denizi'ne döküldüğü yerde kuruluyor. Büyük ihtimalle insanlar bu derenin suyunu içebiliyorlardı. Belki Osmanlı döneminde 1700'lere, 1800'lere, hatta belki 1800'lerin sonuna kadar bu dere temiz akıyordu, ama ilk yerleşim, sanayi faaliyetleri buralarda yoğunlaştığı için, deri tabaklama ya da başka şeyler bu dereyi öldürdü ve Cumhuriyet döneminde bu derenin üstü kapatıldı. Bugünkü Vatan Caddesi'nin olduğu yer bu derenin ana yatağıdır, bu dere artık yok.

Tabii yerleşim büyüyor, nüfus artıyor, su sıkıntısı başlıyor. Bentler yapılıyor. Bozdoğan Kemerı gibi kemerlerle İstranca Dağları'ndan sular taşınıyor, açık ya da üstü kapalı sarnıçlar yapılıyor, kuyular var, yine yetmiyor. Suyun dengeli bir şekilde dağıtılması için su terazileri var. Bugün de İstanbul çeperlerine doğru hızla büyüyor, nüfus artıyor. Bakıyoruz, belli başlı iç su havzaları, tatlı su havzaları var. Darlık Baraj Gölü, Ömerli Barajı, Alibeyköy, Sazlıdere, Terkos, İstrancalar oralardaki bütün dereler tek tek toplanıp İstanbul'a getiriliyor. Büyükçekmece eski bir lagün, yani denizle bağlantısı olan önemli bir balıkçılık alanı, ama önü bir bentle kapatılıyor ve içme suyu havzası oluyor. Küçükçekmece içme suyu olarak kullanılmıyor, ama onun en önemli temiz su girişi olan Sazlıdere üzerine bir baraj yapılıyor ve Küçükçekmece lagünü kirliliğe mahkûm ediliyor. Yetmiyor, Melen havzası üzerine iki bent yapılıyor ve başka uzak bir havzadan İstanbul'a su getiriliyor. Bu da yetmedi, geçen sene Sakarya Nehrinden İstanbul'a su getirildi. Belki bir kısmınız fark etti ya da fark etmedi, duş aldığınızda suda bir koku vardı; koku ve tat problemleri yaşamaya başladık son birkaç senede.

İstanbul büyüyor ve büyürken su kaynakları yetmiyor. Kullana kullana yeraltı su seviyesi oldukça düşmüş durumda. Su seviyesinin düşmesi demek, eğer denize yakın bir noktadaysanız yeraltı sularınızın tuzlanması demek. Tuzlanma başladıysa veya yeraltı sularınız kirlendiyse bir daha o yeraltı su kaynağını kullanamazsınız. İstanbul'un il sınırlarında bulunan belli başlı sulak alanlarımız, içme suyu alanı olarak Terkos Gölü nispeten korunmuş durumda ama yakınında 3. Havalimanı yapılıyor ve 3. Köprü bağlantı yolları buradan geçiyor. Etrafında taşocaklarından ya da kömür ocaklarından dolayı açılmış, ama en azından rehabilite edilmiş sulak alan vasfı kazanmış yerler vardı. Bunları da kaybettik, kaybediyoruz. Türkiye'nin Bulgaristan sınırına doğru olan İğneada-Kıyıköy tarafında barajlar yer almakta. Büyükçekmece Baraj Gölü havzasındaki Beylikdüzü ve diğer yerleşim yerleri göle doğru yaklaşıyor. Çünkü şehir, çeperlerine doğru hızla büyümeye devam ediyor; Kocaeli'yle birleşti, Tekirdağ'la, Edirne'yle birleşmek üzere, belki 5-10 yıl içerisinde bunlar da gerçekleşecek.

Ben size bugün aslında iki sulak alan üzerinden konuşacağım: Ömerli Barajı ve Küçükçekmece lagünü. Küçükçekmece lagününün neredeyse tamamı şehrin içinde kaldı. Taze, temiz su girişi olmadığı, Sazlıdere Baraj Gölü'nden su bırakılmadığı için lagün içerisinde, beklenenden daha fazla bir tuzlu deniz suyu var. Bu tuzlu su buradaki acı su karakterini bozmakta, daha çok deniz karakteri kazandırmakta. Lagünler neden önemlidir? Çünkü buralar küçük ba-

lıkların beslenme, barınma alanlarıdır, diğer nispeten büyük balıklar da av-avcı ilişkisinden dolayı düşmanlarından korunmak için buraya girerler, burada ürerler. Lagünlerde oldukça önemli miktarda balık üretirsiniz. Yanımızdaki İstanbul Haliç'i Altınboynuz, acı su karakteri taşıyor. Burası da geçmiş yıllarda balıkçılık açısından önemliydi. Biz Haliç'i, Küçükçekmece'yi bir kanalizasyon depolama alanı olarak yıllarca kullanmışız. Şu anda Küçükçekmece, Haliç etrafında bir atık su toplama sistemi var, buralara mümkün olan en az atık giriyor, ama dipte birikmiş bir atık var, yılların birikimi var. Küçükçekmece Lagününe 1 gr bile fosfor ya da azot girişi olmasa bile lagünün kendini toplaması 20-30, belki 50 yılı bulacak. Bu bizim insan ömrüne göre belki kısa olabilir, ama hedeflenen A sınıfı suya ulaşmak için bu bile yetmiyor, belki çok daha uzun bir zamanı beklememiz lazım, ama maalesef bu şu an için mümkün görünmemektedir.

İstanbul'un diğer sulak alanlarına baktığımızda Elmalı Baraj Gölü, Anadolu yakasında Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün hemen yanında yer alıyor. Çekmeköy gibi bir ilçenin ve çevredeki diğer yerleşim yerlerinin atıkları, alınan önlemlere rağmen buraya karışıyor. Bu baraj gölü yaklaşık son bir yıldır su tutmuyor. Tahminim, dipte biriken ve suya karışan besin tuzlarının birikmiş olduğu çamurun uzaklaştırılması için bir rehabilitasyon çalışması var. Benim uzaktan yaptığım gözlemler bu şekilde, ama bu da maalesef Elmalı Barajını kurtaracak gibi değil, çünkü havzadan buraya yoğun bir atık girişi söz konusu. Ben Çekmeköy'de oturuyorum, oradan geçen Kemerdere doğrudan bu baraj gölüne akmaktadır. Kısa bir setle, bir kolektörle buradaki su toplanıp bir arıtmaya gider, ama aşırı yağış ya da sürekli yağışlarda o set bir işe yaramaz, oradan taşan su tekrar havzaya karışır.

Ömerli Barajı, İstanbul'un günlük içme suyu ihtiyacının % 50'sini tek başına karşılamakta, oldukça önemli bir havza. Etrafında Sultanbeyli, Yenidoğan, Çekmeköy gibi kalabalık bir nüfusun yaşadığı yerleşim yerleri var. Havza gerçekten önemli bir risk altında. Alibeyköy Barajı keza bu durumda. Darlık Barajı nispeten İstanbul'da en bakir kalmış içme suyu alanlarından biridir, doktora tezimi de bu alanda yaptım. Ancak şehirler çeperlerine doğru hızla büyümekte, burası da ikinci konut tehlikesi altındadır.

İstanbul'daki ve İstanbul'a gelen su miktarı 1 milyar 660 milyon m³. TÜİK raporlarına göre İstanbul'un nüfusu 2016 yılında 14.804.000, ülke nüfusunun yüzde 18,55'i İstanbul'da yaşıyor. Ülke yüzey ölçümünün yüzde 0,7'si bu nüfusu taşıyor. Küçük bir alanda yoğun bir nüfus var ve nüfus gittikçe artıyor. Hemen hemen 15.000.000'u 2018 başında resmi kayıtlarda adrese dayalı sistemde göreceğiz.

İSKİ'nin 2016 yılı raporuna bakıyoruz. Şehre yılda yaklaşık 1 milyar m³ su veriyorlar. Yani 1 milyar 660 milyonun yaklaşık 1 milyarı şehre veriliyor, kişi başına yıllık 67 m³ su düşüyor; günde 184 litre. Yıllık kayıp yüzde 24-25 seviyesinde. Yani sisteme verilen suyun yüzde 25'ini sistemde bir yerde kaybediyoruz; çok büyük bir miktar. Sakarya Nehrinden su getirildiği için burayı örnek veriyorum, karşılaştırma adına. DSİ'nin raporlarında düşük ve yüksek değerler olmakla beraber ortalama Sakarya Nehrinin bir yılda taşıdığı su 6,4 milyar metreküp

ve biz İstanbul'a 1 milyar m³ su veriyoruz. Yani Sakarya Nehri'nin 1/6'sı kadar bir suyu bir şehre veriyoruz. Bunun da % 25'ini kaybediyoruz. Bu 1 milyar m³'ü arıtıyoruz, arıtma maliyetlerimiz var, sistemler kurmuşuz fakat büyük bir milli serveti burada kaybediyoruz.

Ömerli Barajı'nı söyledim, İstanbul'un günlük su ihtiyacının yüzde 50'sini sağlıyor. Barajın sorunları var; çok yoğun bir nüfus bu havzada yaşıyor ve gittikçe havza daralıyor. Baraj gölü çok sıkı bir koruma altında, bu önemli bir şey, ama buna rağmen yayılı olan ya da yayılı olmayan yükler bu havzaya girmekte – toksik alg artışları içme suyu havzalarında önemli bir risktir– bu havzada da maalesef rastlıyoruz. İSKİ'nin bununla ilgili ciddi yatırımları var. Bu alg artışlarının oldukça uzun bir süre daha anlık takibinin yapılması gerekmektedir. Toksik alg artışından neyi kastediyorum? Küçükçekmece, Avcılar tarafında oturanlar bazen Küçükçekmece'nin renginin yeşile döndüğünü fark ederler. Kastettiğimiz mikroskobik alglerin aşırı artışıdır, bunların önemli bir kısmı suya toksin bırakırlar, çevre ve halk sağlığını tehdit edebilirler.

Küçükçekmece'ye bakalım. B sınıfı sulak alan, oldukça önemli, kuş göç yolu üstünde. Fakat biz buraya yıllarca foseptik çukuru gibi davranmışız; bütün kentsel atıklar burada. Burada da ciddi alg artışları görülüyor. Son bir-iki yıldır alg artışı olmadı ama bu olmayacağı anlamına gelmiyor ve olursa ciddi halk sağlığı sorunları yaratabilir. En hafif tabirle koku sizi rahatsız edebilir, hasta edebilir, eğer suyla bir temasınız olursa, sağlık sorunları yaşayabilirsiniz. Alglerin aşırı artış yaptığı dönemlerde bütün göl yüzeyini halı gibi tamamen kaplayan bir görüntü oluşur.

İstanbul için saydığım bu saydığım sorunlar aslında tüm Türkiye'de var. Bir kere rezervuarlarımızda usulsüz bir balıkçılık var, çoğunda neredeyse hiçbir kontrol yok. İstanbul iç sularında yaklaşık 50 tür tatlı su balığı yaşıyor, bunların birkaçı sadece İstanbul'a endemik. Fakat buralarda kimin bıraktığını, attığını bilmediğimiz, Türkiye balık faunasında olmayan yabancı balık türlerine rastlıyoruz. Bunlar bizim doğal balık faunamızı oldukça olumsuz etkiliyor. Tüm Türkiye'de bu sorunu yaşıyoruz. Havzalar içerisindeki madencilik faaliyetlerinden sunumlarda bahsedildi; kum-çakıl alma, agrega üretimi gibi faaliyetler maalesef havzalardaki su kalitesini olumsuz etkiliyor.

İstanbul içindeki havzalar arasında ciddi bir su aktarımı var. Ömerli Baraj Gölü, İstanbul Anadolu yakasının tamamının suyunu karşılarken suyunun bir kısmını da Avrupa yakasına vermekte, eğer Ömerli'de bir su problemi olursa Anadolu yakasından Avrupa yakasına transfer olacaktır. Su kalitesi sorunları gittikçe artacak. Çünkü nüfus artıyor, su kalitesi düşüyor. Deşarjlar, atıklar, yeraltı su seviyelerinde düşüşler var. Kuzey ormanlarındaki tahribatın bize şu ana kadar ne getireceğini belki tahmin ediyoruz, ama bence tahmin ettiğimizden çok daha büyük bir senaryo bizi bekliyor, onu beraber yaşayıp göreceğiz. Tabii ki havza içindeki yerleşimlerin kontrolü önemli, dikey bir büyüme yaşıyor şehir, kentsel dönüşüm var. Önceden birkaç katlı binaları olan mahalleler şu anda en az 7-8 katlı ve bu oranda nüfus katlanıyor. Türkiye'nin pek çok akarsuyunda kirlilik yüksek seviyelerde. Ergene Nehri İstanbul'a oldukça yakın bir mesafe-

de, buralarda balık ölümleri gerçekleşiyor, hatta nehrin ana kolu üzerinde balık yaşamıyor. Ergene Nehri neden önemli? Çünkü bu nehirdeki kirlilik, geçmişte İstanbul'da olup da İstanbul'un çeperine gönderilmiş, İstanbul'un taleplerini karşılamak için üretim yapan sanayi tesislerinin yarattığı sonuçlar. Yani İstanbul bu kirlilikten muaf değil, sorumlusu İstanbul, hepimiziz.

Bir problemimiz de bence insan kalitesi. Neredeyse hemen hemen bütün Türkiye'yi dolaştım. Evsel atıkların veya diğer kirleticilerin atılmadığı hiçbir akarsu yatağı bilmiyorum. Bunların önemli bir kısmı tabiatı koruma alanlarına ya da bu alanların sınırlarına atılıyor. İnsanlar buralara hiçbir şekilde çekinmeden atıklarını bırakabiliyorlar. Bizi gelecekte içme sularımızda ciddi bir mikropplastik problemi bekliyor. Sapanca Gölü havzasında suların şişelendiği tesisler var. Plastik su şişeleri, pet bardaklar doğrudan tesise gitmiyor, şişeler bardaklar fabrikada oldukça küçük bir boyutta iken basınçlı bir ortamda kalıplara giriyor ve daha sonra dolduruluyorlar. Bu işlem sırasında kalıptan kesinti artıkları oluşuyor. Bu parçalar temizleme sırasında derelere karışıyor ve güneşte kolayca parçalanıp sisteme, biyodöngüye katılabiliyorlar. Yani bugün doğadan yakalanmış, yiyeceğiniz bir balığın mikropplastik içerme olasılığı gittikçe artıyor. Ek olarak suların aşırı kullanımı, besin tuzlarının girişi ve alg artışları da içme suyu kalitesini olumsuz etkiliyor.

Havzalarda ve akarsu yataklarında yapılan kontrolsüz müdahaleler, derinleştirme, temizleme ve düzenleme çalışmaları genelde Türkiye'de tam da balıkların üreme döneminde yapılır. Mart, nisan ayında bizde iç sularda balıkların üreme dönemidir, balıklar derelere girer ve yumurtalarını akarsuların zeminine bırakırlar. Kamu kurumları ya da belediyeler de görsel temizlik, taşkın önleme gibi nedenlerle buralara müdahale ederler ve ciddi bir biyolojik yıkıma yol açarlar.

Danamandıra Köyü'nü bilenler var mı bilmiyorum, orada tabiatı koruma alanı var. Bu tabiatı koruma alanı içerisinde iki tane doğal göl bulunuyor, bunlardan bir tanesi Türkiye'deki tek asidik göl. Korunması gereken bir alan ve önemli bir kuş yuvalama, yavrulama alanı. Burada 24 saat güvenlik var. 2012 ya da 2013 yılında çektiğim bazı fotoğraflarda bir durum tespit etmiştim: Sazlıklar yakılmış; amaç, saklanan kuşları ürkütüp uçurmak ve vurmak.

Çatalca bölgesi biyokaçakçılık baskısı altında bulunan bir bölge. Koordinatları bende saklı olan bir alanda yoğun bir kardelen popülasyonu bulunmakta, o bölgede ciddi bir biyokaçakçılık var, ama önleyemiyoruz. Çatalca havzasında bulunan kardelen popülasyonunun birkaç yüz metre ilerisinde agrega üretim tesisi var. Normalde bu bölgede derelerin dibinin taşlık-kayalık olması lazım, ama bütün dere yatağı agrega artıklarıyla kaplanmış durumda; burada balık bulamıyoruz, balık bu ortamı terk etmiş. Tertemiz görünüyor su, belki bardağınızı doldurup içeceksiniz, ama içinde canlı yok. Yani bazen görüntü aldatıcı olabilir.

Büyükçekmece ve Küçükçekmece, mersin balığının üreme alanlarından biriydi, ama artık oralarda rastlanmıyor, neredeyse nesli tükendi, tükenecek. Biz fakülte olarak bunları üretilip doğaya salıyoruz, ama yeterli değil. Daha geçen sene iki mersin balığı yavrusu Boğaz'da oltacılar tarafından yakalanıp öldü-

rüldü ve büyük bir maharetmiş gibi medya da bunu servis etti. Türkiye'nin en büyük omurgalılarından olan yayın balığı, yaklaşık 2 metre boya ve 100 kilo ağırlığa kadar ulaşıyor, et verimi çok yüksek, ama iç sularımızın bu önemli predatör türüne artık bizim iç sularımızda rastlanmamaya başladı, çünkü maalesef bu tür üzerinde kaçak avcılık söz konusu.

İznik Gölü'nde de benzer problemler var. İstilacı bir balık türü (*Carassius gibelio*) sonradan göle girdi ve doğal sazan türlerini yok etmek üzere. Ömerli Baraj Gölü'nde büyük cüsseli sazan balığı tutulurdu, aynı istilacı balık türünden dolayı iri cüsseli sazan balıklarına neredeyse rastlanmamaya başlandı. Bu sorun tamamen istilacı türlerden kaynaklanıyor. Denizlerimizde ve içsularımızda bilimsel kurallar doğrultusunda balıklandırma ve avcılık yapılmadığını da burada ifade etmeliyim.

Ömerli Barajı'na akan İstanbul'daki nadir temiz derelerden biri Ozan Dere'dir. Bir öğrenci uygulaması sırasında piknikçilerin bu alanda bıraktığı atıkları görme şanssızlığım olmuştu. Birkaç sene sonra bu derenin de tahrip olduğunu göreceğiz, çünkü köy nüfusu artmaya başladı. İstanbullular şehrin kalabalığından buradaki köylere kaçıyorlar. İkinci konut burada da artmaya başladı, yüksek binalar görüyoruz. Tek katlı, iki katlı köylerde üç ya da dört katlı binalar var.

Bütün bu saydığımız şeyler aslında Türkiye'nin bir fotoğrafı ve merkezinde insan var. Su miktarı değişmese bile niteliği değişiyor, kalitesi düşüyor. Bizim bu niteliği, bu kaliteyi düzgün yönetmemiz lazım, bunu ancak birlikte çözebiliriz, sadece kamuya terk edemeyiz. Sivil toplum örgütleriyle, meslek örgütleriyle bir araya gelerek çözeceğiz. Umarım bunu başaracağız.

Son olarak şunu söylemek istiyorum, biz meslek olarak kamuda ihmal edildiklerimizi düşünüyoruz. Suyla ilgili dört yıl çok ciddi bir eğitim alıyoruz, su ürünleri mühendisleri, balıkçılık teknolojisi mühendisleri, bu sene fakültemizin adı değişti, Su Bilimleri Mühendisliği Fakültesi olduk. Bizler dört yıl A'dan Z'ye suyu, su kalitesi proseslerini, içindeki canlıları, üretilmesini, avcılığını, sağaltılmasını, işlenmesini öğreniyoruz. Eğer meslek olarak kamuda hak ettiğimiz yeri bulursak Türkiye'de yaşanan suyla ilgili bu sorunların da bir nebze çözülebileceğini düşünüyoruz. Bunun yolu araştırmaktan, incelemekten geçiyor. Biz Su Bilimleri Fakültesi olarak tüm Türkiye'de çalışıyoruz, bilgi üretiyoruz ve bunun ülkemize faydalı olacağını umut ediyoruz.

Sunumun hazırlanmasındaki katkılarından dolayı hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. Sabrınız ve ilginiz için teşekkür ederim.

Nusret Suna

Sayın Gaygusuz, teşekkür ederim. Değerli katılımcılar, oturumumuzun son konuşmacısına geldik. Gerçekten üç sunumda da içimiz kararıyor, sonu ne olacak bilemiyorum, hepimiz pür dikkat izliyoruz. Son başlığımız "Tarımın İstanbul Hali, Bir Hak Olarak Ekolojik Tarım", konuşmacımız Sayın Murat Kapıkıran, buyurun.

Tarımın İstanbul Hali, Bir Hak Olarak Ekolojik Tarım

Murat Kapıkıran

Teşekkür ediyorum Sayın Başkan. Benden önce konuşan değerli hocalarıma da çok teşekkür ediyorum. Sevgili katılımcılar, hoş geldiniz.

Neden, “Tarımın İstanbul Hali, Bir Hak Olarak Ekolojik Tarım” diye bir konu seçtik? Sempozyum düzenleme kurulunda bulunan bir Ziraat Mühendisleri Odası İstanbul Şube yönetim kurulu üyesi olarak, bu sempozyumda diğer disiplinlerde olduğu gibi, tarımımızın sorunlarına da ancak bir oturumda 15-20 dakika kadar zaman ayırabiliyorduk. Genel bir çerçeve çizmenin farkındalık yaratma bakımından daha doğru olacağını düşünerek tarımımızın halini

ve nasıl bir tarıma ihtiyacımızın olduğunu anlatmaya çalışacağım.

İstanbul’la ilgili zaten tarımsal açıdan söylenebilecek çok şey kalmadı. Bırakın İstanbul’u, Türkiye ile ilgili aslında söylenebilecek çok şey kalmadı. Son 15 yılda yaşadığımız gelişmeler, özellikle son yedi yılda yaşadığımız gelişmeler aslında Türkiye’de tarımı bitirdi. Türkiye’de 40 adet ziraat fakültesi oldu. Bilmiyorum, hangi disiplinde 40 fakülte var? Üç tane daha açılma çalışmaları devam ediyor. Eğitimin kalitesinin sorunlu olduğu ve mezunların işsiz kaldığı bir alanda bu kadar çok fakülte açma hırsı nedendir? Türkiye tarım potansiyelleri yüksek bir ülke, evet ama karşılaştırmalar daha öğretici oluyor. Hollanda’yla Türkiye’yi karşılaştırdığımızda, Hollanda’da Uygulamalı Bilimler Üniversiteleri ve Su Eğitim Enstitüleri dışında Wageningen Üniversitesi ve Araştırma Merkezi diye bilinen dünyanın en iyi 100 üniversitesi arasında bulunan bir üniversiteleri var. Ve ona bağlı 100’e yakın enstitüde tarımsal araştırmalar ve eğitim sürdürülmektedir. Hatta Hollanda’yı bilenler bilir, bakanlık sayısı da 12’dir. Tarım, Doğa ve Balıkçılık Bakanlığı diye bir bakanlıkta tarım, bir genel müdürlük olarak bulunur. Ama Türkiye’nin 1/10’i nüfus ve toprağa sahip olmasına karşın, Konya kadar bir toprağa sahip olmasına karşın Hollanda, Türkiye’nin on katı tarım ürünleri ihracatı yapıyor. Bunun hepsini üretiyor mu? Üretmiyor; uluslararası tarım ürünleri ticaretini çok iyi yapıyor. Dünyanın birçok farklı bölgesinde anlaşmalı üretimler yaptırıyor. Üreticisini destekliyor, özerk ve örgütlü kılıp, özgür bırakıyor.

Bizde ise tarım manipülatif bir alan olarak kullanılmaya devam ediliyor. İşin özü burada kilitleniyor: İnsanlığın temel korkularından biri açlık korkusudur. Yani temel içgüdü korkuysa, bunun da başat olanı açlık korkusu içgüdüdür. Hepimizin her türlü şartta yaşama ihtimalimiz var, ama aç ve susuz yaşama ihtimalimiz yok. Bu durum da tarımın aslında insanlığın çok temel bir ihtiyacına hitap ettiğini gösteriyor. Bu temel korkuyu sadece biz mi biliyoruz? Hayır, insanlık tarihinde sınıflı toplum yapısı içinde veya egemenlik ilişkileri içerisinde egemen kesimlerin tamamı, aslında açlık korkusu içgüdüünün, çok ciddi bir silah olduğunu biliyor. Amerikan Dışişleri Bakanı Henry Kissinger Aralık 1974’te ABD başkanı Ford’a sunduğu bir raporda “Petrolü kontrol edersen ulusları, gıdayı

kontrol edersen insanları kontrol edersin" diye belirtmiş ve gıda artık bir silah olmuştu. Dolayısıyla Kissinger'in dediği gibi "tarım, Tarım Bakanlığının ellerine bırakılmayacak kadar önemli" olduğundan Türkiye'de de Gıda Komitesi kurularak Ekonomi, Gümrük ve Ticaret, Kalkınma ve Maliye bakanlıklarının ellerine bırakılmıştır.

Bu durumu bilen dünyanın egemenlerinin neler yaptıklarına tarihi olarak, birkaç örnek vermeye çalışayım.

1200'lü yıllarda Uzakdoğu'dan Anadolu'ya Türk boylarının göçleri yaşanırken, bir yandan Moğollar arkadan kırıp döküyor, bir yandan da Anadolu Selçuklu Devleti kırıp döküyor, kılıçtan geçiriyor. Göç eden yoksul ve yorgun göçerler diyorlar ki; biz nasıl bu baskıdan ve bu baskının yaratacağı açlıktan kurtulacağız? Bunun yolu Ahi Evran tarafından bulunuyor. Ahi Evran Horasan'da yaşamış, Ahmet Yesevi ekolü öğretisinden etkilenmiş olarak Anadolu'ya geliyor, Denizli, Konya, Kayseri'de Ahilikle ilgili çalışmalar yaptıktan sonra Hacı Bektaş-ı Veli ile yakın ilişki kurduğu Kırşehir'e yerleşiyor ve Ahilik Teşkilatını kuruyor. Tamamen siyasi iradedenden, ekonomik ve askerî iradedenden bağımsız kendi kendilerine yetecek bir mekanizma oluşturmaya çalışıyorlar. Asya tipi feodal yapı içerisinde bir orta sınıf oluşturmaya çalışıyorlar. Bu orta sınıf, meslek erbapları ve tüccarlar, köylere kadar gidip İmece ve Yaren teşkilatlarını oluşturuyor. Tarımsal üretim yapılmasını sağlayıp kendilerine hammadde veya ticaret emtiası üretilmesini sağlayarak, otoriteden bağımsız, hem kendileri hem de köylüler, kendi kendilerine yetebilme olanağına kavuşuyorlar.

Açlıkla ıslah etme meselesini egemenler tarih boyunca çok sıkı biçimde kullanmışlardır; tarihteki çok önemli örneklerinden biri de Kerbela vakasıdır. Yakın döneme geldiğimizde, 1800'lü yılların ortalarında, bir Osmanlı paşası olan Mithat Paşa, yoksul halkların ihtiyaçlarını karşılamak için bazı mekanizmalar oluşturuyor. Sırbistan'da Niş bölgesinde yoksul ve toprak mülkiyeti olmayan halkı nasıl kalkındırabiliriz düşüncesiyle şöyle bir uygulama geliştiriyor: Zengin toprak sahiplerinin boş tarlalarının veya imparatorluğun tarım arazilerinin yoksul topraksız köylülere kiralanarak orada tarımsal üretim yapmalarını sağlayacak bir düzenleme geliştirip uyguluyor. O üretimden oluşan ürün köylülerin yaşamlarını sürdürmelerini sağlıyor. Kiralamaların yapılabilmesi için gereken finansman Memleket Sandıkları adı ile kurulan (1863) bir nev-i kredi kooperatifi gibi çalışan organizasyon tarafından hasat döneminde geri ödenmek üzere sağlanıyordu. Bu mekanizma daha sonra menafi sandıklarına (1883) dönüşüyor. Bu ilham ile ilk yerli banka Ziraat Bankası kuruluyor.

Bu örneklerden görüleceği üzere yoksul halk, açlık korkusu çerçevesinde yeniden örgütlenip kendi üretimini kendisi yapmaya çalışarak, kendisini egemenlerin gıda üzerine, beslenme üzerine etkisinden kurtarmaya çalışacak mekanizmalar arıyorlar.

1828-1831 yılları arasında, İngiliz bir bilim adamı Michael Sandown Anadolu'ya gelerek Sivas, Kayseri, Nevşehir, Kırşehir ve Niğde'de incelemelerde bulunup ahilik teşkilatlarını, lonca ve gegik teşkilatlarını, yaren ve imece teşkilatlarını kurumsal açıdan inceliyor. Bu bilgileri İngiltere'de yayınlıyor. İngiltere'de ilk

tüketim kooperatifi 1844'te kuruluyor. Yani Ahilik aslında kamu otoritesinin dışında insanların kendiliğinden ve kendini korumak için geliştirdiği en temel mekanizmalardan birisi, ahiliğe öyle bakmak lazım. Sonra loncalar daha çok sanayi odalarına, ticaret odalarına dönüşerek sürdürülmüş.

Görülüyor ki Kissinger, raporunu, sömürü tarihini iyi çalışarak yazmış. 1838'de Osmanlı'nın çöküşünün başlangıcı olan, Mustafa Reşit Paşa tarafından Baltalimanı'ndaki evinde yapıldığı için adı "Balta Limanı Serbest Ticaret Anlaşması" olarak geçen anlaşma yapılıyor. Takip eden yıllarda birçok batılı ülke ile Serbest Ticaret Anlaşmaları imzalıyor Mustafa Reşit Paşa. Sanayi devrimi sonrası hammadde ihtiyacı artan Avrupa, ihtiyacını ucuz olarak karşılamak için bu tip anlaşmalar yapıyor. Bu anlaşma ile Osmanlı'nın kendi üreticisinin ve kaynaklarının, yabancı tüccarlara karşı korunmasını esas alan Yed-i Vâhit uygulaması son buluyor. Osmanlı'nın yıkılışı Balta Limanı Anlaşmasıyla başlıyor, kapitülasyonların temeli orada atılıyor. Serbest ticaret anlaşmaları bu bağlamda aslında toplumları açlığa yönlendiren anlaşmalardır. Tüccara karşı kendisini koruyamayan çiftçinin tarımdan uzaklaşmasına neden olur.

Tarım, filozofi isteyen, tarım yapılan coğrafyanın ve toprağın bilgisine dair birikim isteyen, tecrübe isteyen, çok özel ve küreselleşemeyen alanlardan birisidir. Tarım lokaldir, bölgeseldir, yöreseldir ve hatta noktasaldır. Bilge nesil tarımdan uzaklaşıp yeni nesle aktarmayıp toprağın ve coğrafyanın bilgisi kaybedildiğinde ya açlık ya da zorunlu ithalat karşınıza çıkar.

"Nasıl bir tarım?" konusuna girerken, tarım kültürümüzdeki eksikliklerden birisini de karşılaştırmalı olarak anlatmak istiyorum.

Bir İtalya seyahatimde, bir çiftçiyle konuşmuştum. Türkiye'den 30 yıl önce kendisine gelmiş bir Türk hakkında evinde bilgi ararken, 100'ün üstünde ajandayı muhafaza ettiğini gördüm ve bunların ne olduğunu sordum. "Büyük dedemin, dedemin ve benim ajandalarımız," dedi. 250-300 dekar civarında tarlaları vardı. "Tarlamızın her noktasında ne yaptığınıza dair bilgiyi burada günlük olarak tutuyoruz," dedi. Siz bir evcil hayvanınıza nasıl ilgi gösteriyorsanız orada bitkiye de öyle bir ilgi var. Her yapılan kayıt altına alınıyor. "Peki, senden sonraki, senin çocuğun ne yapıyor?" diye sorduğumda, "O da bunların hepsini bilgisayara geçiriyor," dedi. Böyle bir şey olması durumunda, alacağınız çok basit grafiklerle o tarlada en yüksek verimi alır hale gelirsiniz. Ama biz ne yapıyoruz? Biz tarlamızın hangi köşesinde ne olduğunu bilmek bir kenara dursun, neyi nasıl kullandığımız, hangi gübreyi, ilacı ve hangi tohumu kullandığımız sorularına bile vereceğimiz cevap kesin değildir. Maalesef beslenmemiz ve gıda ihtiyaçlarımız için çok tecrübe dışı, bilim dışı, filozofi dışı yaklaşımlar içerisindeyiz.

Doğru davranan çiftçilerimiz/köylülerimiz ne oluyor? Böyle olan köylülerimiz işte bu tür serbest ticaret anlaşmalarıyla, bu tür küresel yaklaşımlarla maalesef tarım dışına itiliyor. Türkiye'de son 17 yılda, yani 2002'den bugüne kadar Belçika'nın yüzölçümü kadar tarım toprağımız tarım dışına çıkmış, Konya'dan daha büyük bir alan da ilkel tarım uygulamalarında görüldüğü üzere nadase bırakılıyor. 2 milyon dekarı vasıf değiştirerek imara açılmış vaziyette. Bunlar korkunç rakamlar. Biraz sonra İstanbul'un rakamlarını da vermeye çalışacağım.

1979 yılında Demirel Başbakan, Turgut Özal ekonomi müsteşarı; bir hazırlık yapıyorlar, 1980 yılında 24 Ocak kararları açıklanıyor. İlgili bölümleri irdeleyelim:

“Tarım ürünleri fiyatları dünya fiyatları seviyesine çekilmeli, tarımsal desteklemeler kaldırılmalı.” Bugün dünyanın her yerinde tarım desteklenir, en yüksek desteği de Amerika verir. Şöyle bir yanlış algımız var: Tarım küçülmedikçe sanayileşemeyiz. Aslında böyle bir şey yok. Sanayinin hammaddesinin 2/3'si tarıma dayalıdır. Bugün tekstil fabrikaları, pamuk olmasa işe yaramaz. Ayakkabı giyiyorsunuz, deri olmasa olmaz. Ahşap, orman olmasa olmaz, inşaatlar bile yapılamaz. “Fiyat destekleri kaldırılmalı” diyor. Bu ne demek? Tarım ve tarıma bağlı bütün sektörlerin çökmesi demek. Üretimi yapmadığınız, tarımsal ürün üretmediğiniz takdirde ilaç bile üretemezsiniz.

“Doğrudan gelir desteği sistemine geçilmeli.” Bu öyle bir tuzak ki, 1980 yılında kimsenin görmediği bir tuzak. Köylüye diyor ki, sen tarlanı tanıyorsun, toprağını biliyorsun, alımsın, filozofsun toprağınla ilgili birikimlerin var, yapma kardeşim, ben senin hayatını geçindirecek kadar para veririm sana. Bu ne demek? Buna bir Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, milli hükümet, tamam, olur diyebilir mi?! Bunu yapalım, bunu uygulayalım, diyor. 24 Ocak kararları bu demek.

“Gübre ve kredi sübvansiyonlarına son verilmeli.” Türkiye'nin toprağı belli, tarım toprağı belli, 23 milyon hektar civarında ekilebilir tarım toprağı var. 8 milyon civarı sulanabilir tarım toprağı. 2001 yılından beri sayım yok arkadaşlar, tarım sayımı yok. Hâlâ 14,1 milyon hektar mera olarak bildiriyor TÜİK. Her yıl aynı rakamı yazıyor. Hiç değişmemiş bizim mera alanlarımız ve nadas alanlarımız, maalesef, 4,5 milyon hektarı nadasa ayırıyoruz, 14,6 milyon hektar da meralarımız var zaten toplam tarım alanlarımızın içinde. Geri kalan da Belçika kadar, yani 330.000 hektar araziye çiftçimiz şu ya da bu nedenle ekmekten vazgeçmiş. Yani maalesef 24 Ocak kararlarıyla başlayan süreçten sonra hükümetlerimiz, yerel olanı, yerli olanı, yerli tarımı yok etmek için ellerinden geleni yapmışlar.

24 Ocak kararlarının dayattığı çok önemli başka bir şey: “Tarım kooperatiflerinin ayrıcalıkları kaldırılmalı.” Bu ne demek? Anadolu, Ahilikle beraber devlet organizasyonu dışında, kamu otoritesi dışında kendini beslemeyi öğrenmiş. Yüzyıllar boyunca bunu biriktirmiş, ama “bunu kaldıracaksınız kardeşim” diyor. Neden? “Bana bağlı kalacaksın, ben ucuza getiririm. Sen niye uğraşıyorsun, Amerika'yı niye yeniden keşfediyorsun? Ben etmişim, alırım gelirim, bak, Hindistan yolu bende, her taraf bende, baharatı da, gıdayı da getiririm, kooperatifleşmeyin” diyor. Oysa şimdi bütün dünyada –şu anda Birleşmiş Milletler de bu işin peşinde– yükü çok ağırlaştığı için artık biz de kooperatifleşmeye özendirilim diyorlar. Devletlerin üzerinden yük alır, gitsinler örgütlensinler, yapsınlar, üretsinsinler, ama siyasetten uzak dursunlar diyorlar.

Bir başka 24 Ocak kararı dayatması: “Tarımsal KİT'ler özelleştirilmeli” Diyor ki senin ürettiğin ve sattığın yerel ürününü, onun üretimini, tüketimini, satışını, pazarlamasını, kârını organize eden yapıları özelleştir. Şimdi, bugün görüyorsunuz, Tarış'ın halini, bugün görüyorsunuz Tarım Kredi Kooperatiflerinin halini, Fiskobirlik'in halini... Hepsinin hali ortada ve onunla ilgili ürünlerin ve üreticilerin hali de ortada. Bunlar her gün bizim tükettiğimiz ürünler, her gün bizim yedi-

ğimiz –herkesin temel korkusu açlık korkusudur dedik ya– bizim korkumuzun kaynağı olan ürünler aslında.

24 Ocak kararlarını uygulamak istediler, yapmak istediler, yapıyorlar da, ama bunu gören, bunun farkına varan bütün aydınları ve çevreleri 12 Eylül darbesiyle susturdular. Çünkü egemenler dedi ki, ordu gel buraya, sen şu darbeyi yapacaksın, siyasetçi gel buraya, sen şu darbeyi yapacaksın, bu 24 Ocak kararları uygulanacak kardeşim. İşte o süreçten bugüne biz ne tarım ürünleri üretiminde bir olumlu noktadayız, ne tarım ürünleri işlemede olumlu noktadayız, ne toprağımıza sahip çıkabiliyoruz. Kaybolan, üretimden kopan toprakları bir kenara bırakın, topraklarımız kirleniyor. Uluslararası tohum, ilaç ve gübre tröstleri ve tekelleri, önce ilaçları satıyorlar, toprağınızı kirlletiyorlar. O toprakta artık üretemez hale geldiğinizde o ilaca hangi tohumun dayanıklı olduğunu da onlar biliyor, ürettikleri için. Bu sefer o tohumu size satıyorlar, al bu tohumu üret diyorlar. Ondan sonra ona ilişkin de bir ilaç ve gübre dizgesi çıkarıyorlar. Tırnağımızdan saçımızın teline kadar, her şeyi onlardan alır hale geliyoruz.

Bu nedenlerle, yerele, yerelin doğru olduğuna, yerelin yaptığı ekolojik tarımın doğru olduğuna inanıp güvenip bunun peşini bırakmamak gerekiyor. Dünyanın nüfusu artıyor, Türkiye'nin de artıyor, 80 milyon. Her yıl dünya nüfusuna 85 milyon insan ekleniyor. Bunun bir düzene ulaşması lazım. Yani dünya 510 milyon km² bir alana sahip, karalar 180 milyon km², geri kalan da denizler ve sular. Mevcut tarımsal üretime, yani tüm canlıların gıdasına temel olan üretim bölgelerindeki toprağı, suyu koruyup kollayıp nüfusta da bir dengeyi yakalamak gerekiyor. Üç tane doğur, beş tane doğur anlayışıyla bu iş olmuyor. Herkesin, dünyanın kaldırabileceğı miktarda nüfus yoğunluğunu korumak için, nüfus planlamalarını doğum öncesinde yapmak gerekiyor. Savaşlarla yok ederek veya zehirleyerek değil.

Sayın Prof. Dr. Ünal Asan hocam, İstanbul'la ilgili konuşuyoruz fakat İstanbul'daki mega projelerin ne kadar ormanı yok ettiğinden bahsetmedi. İstanbul'da biliyorsunuz Kuzey Marmara Otoyolu, 3. Köprü ve Kanal İstanbul gibi yapılar müthiş büyük miktarda tarım arazisini ve orman arazisini yok etmiştir/etmeye devam etmektedir ve edecektir. Kabaca bazı bilgiler vermek istiyorum. Tarımsal bakımdan, bu projelerin nelere mal olduğunu söyleyeyim:

Kuzey Marmara Otoyolu projesi Odayeri-Kınalı arası güzergâhı, Eyüp, Ayvansaray, Çatalca, Silivri ilçelerine bağlı 12 adet yerleşim birimine ait verimli tarım arazileri ve çayır-meraları yok ediyor.

3. Havalimanı projesi, Eyüp, Akpınar, Arnavutköy ilçeleri, Tayakadın ve Yeniköy mahallelerini kapsayan 7650 hektar alan üzerinde kurulmuştur. Arazi kullanım durumuna göre proje alanı içinde 236 hektar çayır-mera, 60 hektar nadassız kuru tarım arazisi, 6172 hektar orman alanı, 2 hektar fundalık alanı, 1180 hektar eski maden ve diğer kullanım alanı mevcuttur. Çayır-mera alanı kaybı, proje alanının yüzde 2,47'sidir.

Kanal İstanbul 47 km uzunluğunda, su yüzeyinde genişlik 100 metre, derinlik 25 metre. Karadeniz kıyı sınırında Karaburun ve Yeniköy arasında başlayıp

Sazlıdere gölüyle Küçükçekmece Barajı'na kadar uzanan bir hat üzerinde planlanmıştır. 38.500 hektarlık bir alanı kapsıyor. Yerel ilçe belediyelerinde imar çalışmaları başlatılmış vaziyette, proje alanı içerisinde yer alan 4342 sayılı Mera Kanununun 14. maddesi kapsamında meraların tamamı hiç itirazsız şekilde projeye devredilmiştir. Ayrıca rezerv yapı alanı içerisinde olan 31 mahallede 12.997 hektar tarım alanı da tarım dışına çıkmıştır. Yani İstanbul'da zaten çok az olan tarımsal üretim bu üç mega projeyle de mevcut halinin yarısından fazla azalmasına neden olmuştur.

Vaktimi doldurdum, sözlerimi bağlamak istiyorum. Gıda hepimizin temel ihtiyacı, beslenme hepimizin temel ihtiyacı. Kooperatifleşmek, gıda toplulukları yaratmak ve kendi gıdalarımızı kooperatifleşmiş yapılardan alarak kamudan, devletten ve devleti bu bağlamda kontrolü altında tutan hegemonik, uluslararası, ulus ötesi şirketlerden kurtulmak, yereli destekleyip gıdamızı yerelden almak ve beslenmemizi sağlamak, bizim en önemli, en temel görevlerimizden birisidir diye düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

Nusret Suna

Biz de teşekkür ediyoruz Sayın Kapıkıran. Değerli katılımcılar, üçüncü oturumumuzu böylelikle tamamlamış bulunuyoruz. Biraz sarkma olduğundan dolayı, düzenleme komitesinin uyarısıyla, soru alamayacağız, ama yarın saat 17.00 ve sonrasında bir forum olacak, orada sorularınızı sorabilirsiniz. Sayın katılımcılar, doğal kaynaklarımız bitiyor, ormanlarımız azalıyor, dolayısıyla su kaynakları bitiyor. Su ve oksijen bitince de sayın arkadaşımızın söylediği gibi tarım da kararnamelerle bitiriliyor. İstanbul'un ve ülkemizin hali bu; mücadeleye devam diyerek hepinize teşekkür ediyorum, oturumu kapatıyorum.

İstanbul Kent Sempozyumu - IV
2. Gün
2 Aralık 2017 Cumartesi

IV. Oturum:
Kentsel ve İklimsel Dönüşüm

Battal Kılıç, *Oturum Başkanı*
TMMOB Makina Mühendisleri Odası İstanbul Şube YK Başkanı

Onur Gökulu
Kimya Yüksek Mühendisi
“Kent Hakkı Bağlamında Sağlıklı ve Güvenli Kentler: Asbest ve Kentsel Dönüşüm
Örneği”

Doğan Kantarcı
Prof. Dr., Orman Yüksek Mühendisi
“İstanbul Atatürk Havalimanı’nın Oluşturduğu Isı Adası ve 3. Havalimanının Kent
Üzerine Oluşabilecek Etkisi Konusunda Ekolojik Bir Değerlendirme”

Menekşe Kızıldere
Çevre Yüksek Mühendisi
“Ulaşım ve İklim”

Mikdat Kadioğlu
Prof. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi Uçak ve Uzay Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi
“İklim Değişikliği ve Kentleşme”

Battal Kılıç

Değerli katılımcılar, günün son oturumuna hoş geldiniz. İstanbul Kent Sempozyumu aslında üç güne sığdırılan bir sempozyum ama aylardır çalışması sürüyor. Emegi geçen bütün arkadaşlara teşekkür ederek oturumu açmak istiyorum.

Bizi yönettiğini iddia edenler şöyle dediler: “Biz İstanbul’a ihanet ettik.” Ama ihanet etmeye devam ediyorlar. Onların söylediği takiye tabii, biz biliyoruz onların niyetlerini, ama ihanet etmeye de devam ediyorlar. TMMOB için de dediler ki “on yılımızı çaldılar”. Biz aslında onların yapmak istedikleri rant-

lara on yıl engel olduk. Bu da onlara dert olsun.

Bu oturumda aslında tüm insanların, toplumun günlük yaşamını ilgilendiren konularda değerli hocalarımız sunum yapacaklar. İlk sunum Onur Gökulu’ya ait, “Kent Hakkı Bağlamında Sağlıklı ve Güvenli Kentler, Asbest ve Kentsel Dönüşüm Örneği”. Buyurun Hocam.

Kent Hakkı Bağlamında Sağlıklı ve Güvenli Kentler, Asbest ve Kentsel Dönüşüm Örneği

Onur Gökulu

Merhaba, iyi akşamlar. Ben de emegi geçen herkese ve sizlere bu saate kadar hâlâ burada olduğunuz için teşekkür ederim. Konum “Asbest ve Kentsel Dönüşüm”, özellikle son zamanlarda bir hayli gündemimize de girdi, girmeye başladı ve artarak da gireceğe benziyor.

Ben iki yıl önce Mersin’e yerleştim. İstanbul’un karmaşasından yorulup kaçtım denilemez ama biraz şartlar böyle gerektirdi. Benimki öyle değil ama aklında, İstanbul’dan kurtulalım, bir Ege kasabasına yerleşelim falan gibi düşüncesi olanlar varsa söyleyeyim, çok da bir şey değişmiyormuş. Ben onu

fark ettim. Bugün ya da yıllardır tartıştığımız bu sorunlar İstanbul’da tabii çok ağır yaşanıyor, ama hemen hemen ülkenin her yerinde bu ölçüde yaşanıyor. Mersin’e gittiğimde de biraz kentle ilgili meselelere daha iyi müdahil olabilmek, biraz da önüme bazı çalışmalar koyabilmek için Mersin Üniversitesi’nde

“Medya Kültür ve Kent Çalışmaları Doktora Programı” diye bir doktora programı buldum ve doktora başladım. Sabah sunum yapan Ulaş Bayraktar da benim hocalarımdan biriydi. Burada onları da anmadan geçmeyeyim. Mersin Üniversitesi’nden 20-21 akademisyen ihraç edildi, 7-8 tanesi bu kent çalışmaları doktora programından hocalardı. Hemen hemen programın tüm hocaları ihraç edildi; maalesef yapılan hiçbir iyi çalışma cezasız kalmıyor memlekette. Onlara da buradan tekrar selam, saygı göndermiş olayım.

Başta kısaca kent hakkı dediğimiz şey nedir, biraz ona değineceğim. Çok da uzatmadan hemen hızlıca, sağlıklı ve güvenli kentten ne anlamalıyız? Kentte yaşarken sağlığımız, güvenliğimiz nasıl tehdit altında? Özellikle kentin aslında en önemli aktörlerinden biri olan belediyelerin, hayatımıza direkt, doğrudan müdahil olan yerel yönetimlerin bu konuda ne sorumlulukları var? Asbestle ilgili nasıl bir tehlike altındayız, ne yapmak gerekiyor? Hızlıca bunlara değineceğim.

Çok kısaca kavramlara gireyim, zaten bildiğimiz şeyler ama. Dünya Sağlık Örgütü’nün tanımlamasına göre sağlık, “sadece hastalıklardan ve mikroplardan korunma değil, bir bütün olarak fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan iyi olma hali.” Her şeyi içeren, güvenliği ve emniyet kavramlarını da barındıran bir tabir olmasına rağmen genelde konuşurken, tartışırken hep sağlık üzerine çok vurgu yapıyoruz, ama bana göre, güvenlik, emniyet kısmı hep eksik kalıyor. Bu sunumla bu kelimeyi biraz gündeme getirmek istedim aslında. İş sağlığı ve güvenliği diyoruz, Türkiye’de daha çok güvenlik kullanılıyor ama aslında çok doğru bir tanımlama değil; emniyet daha iyi yaklaşıyor, daha doğru bir tanımlama. Güvenlik yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişinin kendini güvende hissedebilmesi durumu, emniyet de tehlikeden muaf olma hali, yaralanmaya, zarara, ölüme sebep olacak bir durumdan muaf olma hali. Çok etimolojik tartışmalara girmeyeyim; “emniyet” daha iyi ifade ediyor aslında ama Türkiye’de “güvenlik” olarak kullanıyoruz.

Birkaç örnekle –bunlar bilmediğimiz şeyler değil ama– hatırlatma yaparak başlayayım. Nasıl sağlığımız ve güvenliğimiz tehdit altında? Hatırlarsınız, 2011 yılında –çalışmanın ilk başı oydu– Onur Hoca –o da iyi çalışmaları cezasız kalmayan hocalarımızdan biri maalesef– Dilovası bölgesinde kanser oranlarında çok ciddi bir artış olduğunu, sanayi bölgesinde yaşayanlar ve yaşamayanlar arasında çok ciddi bir fark olduğunu ortaya çıkardı. Biz 2010 yılında Kimya Mühendisleri Odası olarak bir rapor yayımlamıştık, depremden kaynaklanacak tehlikeler nelerdir diye. Herhangi bir deprem durumunda özellikle sanayi tesisleri, LPG, doğalgaz dolum tesisleri, depolama tesisleri çok ciddi bir tehlike, tehdit unsuru oluşturuyor yaşadığımız kentler açısından. Her gün aslında gazetelerde küçük çaplı olaylar görüyoruz. Kaldırımda yürürken kafasına binanın dış cephesinden beton parçası düşen dizi oyuncusu, Hatay’ın Reyhanlı ilçesinde eğitim gördüğü okulda kalorifer çalışması için açılan 1,5 metrelik çukura düşen öğrenci çocuk, Afyon’un Çay ilçesinde suyun yeterince dezenfekte edilmemesinden kaynaklı zehirlenme vakası, İstanbul’da İstiklal Caddesi’nde kafasına cam düşen arkadaşımız... Bu tür şeyleri hemen her gün gazetelerde, haberlerde onlarca defa duyuyoruz, çok hayatımızın içinde. Gerçekten şu kapıdan çıktığımız zaman sokakta yürürken hiçbirimiz güvende değiliz aslında,

sağlığımız ve güvenliğimiz ciddi tehdit altında. Genel olarak maalesef böyle bir durum var.

Kent hakkı dediğimiz şey nedir? Bunu yıllardır tartışıyoruz, ama Park'a göre "insanın yarattığı bir dünya olan şehir aynı zamanda onun içinde yaşamaya mahkûm olduğu dünyadır". Yani, bu şehri, bu kenti yarattık ve burada yaşıyoruz, onun için o şehrin, o kentin nasıl şekillenmesi gerektiğinde de söz sahibi olmamız gerekiyor, daha doğrusu bir şekilde müdahil olmamız gerekiyor. Harvey'de de kent hakkı ya da şehir hakkı sadece şehirde, kentte her şeye erişiyor olabilmek değil, şehir hakkı ya da kent hakkı dediğimiz şey ya da bütün hizmetleri alıyorduk meselesi değil; alınan bütün hizmetlerde ya da yapılan her şeyde bir söz hakkı talep etmek, bir söz hakkımızın olması, yapılacakların, kentte yaşayan bütün insanlar tarafından belirleniyor olabilmemesi meselesi. Belki de bütün olay bundan çıkıyor. Son yıllarda esip gürüyorlar, hatta Ankara'da bazı şovlar yapılıyor, bir şey yapılacaksa halka soracağız, referandum vs. gibi açıklamalar oluyor son yıllarda, ama çok önemli konularda bunun ciddi bir örneğini şimdiye kadar göremedik. Çok eften püften bazı meselelerde halka danışıyorlar gerçekten, ama maalesef ciddi konularda değil. Tabii bunun şununla çok büyük bir ilgisi var: Bir şekilde kapitalizm kentten faydalıyor. Kentin kendisi bir rant kaynağı olmuş durumda ki bunun en önemli aracı da kentsel dönüşüm son yıllarda. İşte burada karar vermek gerekiyor, halkın yararına mı, yoksa kapitalizmin, sermayenin yararına mı bir kentleşme, bütün mücadele ya da bütün mesele bu.

Mersin'e ilk gittiğimde belediye seçimleri yapıldı 3-4 ay olmuştu, billboardlar hâlâ seçim reklamlarıyla doluydu. Örneğin Tarsus Belediye Başkanı, "şehri şantiyeye çevirdik" diye övünüyordu bir billboardda. Bütün billboardlara girmişlerdi Mersin'de. İstanbul'da da aynı şeyler her zaman oluyor. Şantiye demek çalışılıyor gözükme demek onlara göre, bir şey yapılıyor, üretim var, refah yükseliyor vs. Halkta da "çok güzel, belediye çalışıyor" algısı yaratılıyor. Halbuki benim bildiğim şantiye, korkulacak bir şeydir. Ben yıllardır şantiye gördüm, bina inşaat alanına girmek tehlikeli ve yasaktır. Bunu hepimiz biliyoruz. Sen şehri, kenti şantiyeye çevirdiysen, o zaman kente girmek bir yandan da tehlikeli ve yasak anlamına geliyor. Bu başka bir tartışma meselesi, son dönemdeki post politik yönetim, belediye anlayışı, hizmet yapıyoruz vurgusunun öne çıkıyor olması özellikle de kendini inşaat sektöründe çok ciddi gösteriyor, hissettiriyor.

Avrupa Kentsel Şartı dediğimiz, 1992'de yayımlanan, 2008'de revize edilen, 20 maddelik bir şart var. İnsanlar nasıl bir kentte yaşamalıdır? Çeşitli maddelerinden ikisi sağlık ve güvenlik; sağlıklı bir kent olması ve güvenli kirlenmemiş sağlıklı bir çevre olması gerekiyor. Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlıklı kent projesi var, orada da kentlerin sağlıklı olması gerektiği, güvenli olması gerektiği vurgusu yapılıyor. Zaten bir insan hakkı olarak ya da yaşadığımız kentte bir hak olarak sağlıklı, güvenli bir kentte yaşamamız gerekiyor.

Türkiye'de, Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği diye bir birlik var, 64 belediye üye, bu sayı biraz artmış olabilir bu sayı. Onda da sağlıklı bir kenti yaratmak için

yapılması gerekenler vs. anlatılıyor. Hemen hemen 64 belediye üye, ama kim gerçekten hayata geçirebiliyor bu şartları, tartışma konusu. Bir de, detayına girmeyeceğim, ama sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir kent yaratmak konusu var. Açıkçası bana bu sürdürülebilir lafı sıkıntılı geliyor. Çok muhafazakâr bir kavram bana göre, hiçbir mücadelecî tarafı yok sürdürülebilirliğin, bir şeyi muhafaza etmek... Neyi sürdürdüğünüz önemli burada; kötü bir şeyi de sürdürüyor olabilirsiniz, iyi bir şeyi de sürdürüyor olabilirsiniz. Bu kötü bir şeyi sürdürüyor olabilmek bizim için yeterli mi? Tabii ki yeterli değil, onun için bu sürdürülebilirlik meselesine de biraz farklı anlamlar yüklemek de gerekiyor. Zaten yıllardır sürdürülebilirin yerine yaşanabilirlik konulabilir mi diye bir tartışma konusu var. Bazen yaşanabilir kent vs. bana daha uygun geliyor.

Kısaca belediyelere değineyim, çünkü belediyeler kentte çok kilit noktada. Yaşadığımız kentte özellikle sağlık ve güvenlikle ilgili neler yapıyor belediyeler, ne sorumlulukları var? Anayasa'nın 56. maddesine göre –bunlar da sürekli değiştiği için, takip etmekte zorlanıyoruz– her yurttaşın sağlıklı, dengeli bir çevrede yaşama hakkı var. Çok uzun yıllar önce çıkartılmış, ama hâlâ bazı şeyler belki bu kanun olmasa çok daha kötü olabilecek, özünde iyi bir kanun olan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'na göre, her nevi mesken yapılışında sıhhi kurallara uyulup uyulmadığını belediyelerin denetlemesi gerekiyor. Belediye Kanunu, belediyelere, halka ilişkin bütün hizmetlerin yapılması, katı atıkların toplanması, taşınması, geri kazanım vs. hizmetlerinin veriliyor olması, halkın sağlığı, mutluluğu için gereken önlemlerin alınması gibi görevler yüklüyor. Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda “Çevre ve Sağlık Komisyonu kurulur” diye bir ifade var. Bu, çevreyle, sağlıkla ilgili meselelerin tartışılıp karar alınacağı bir komisyon. İşyeri açma ve çalışma ruhsatına ilişkin bir yönetmelik var; gayrisıhhi müesseseler açılırken gidip kontrol edilir, bir sağlık bandı oluşturulur vs. gibi bir kavram var. Çok ayrıntısına girmeyeceğim, ama bu sağlık bandı mesela şöyle bir şey: Bir tesis açılacak, onun çeşitli risk faktörleri var, bunlar hesaplanıp bir puan elde ediliyor. İskân yerlerinin, o puanlamaya göre belli bir mesafede olması gerekiyor normalde, ama şehrin ortasındaki benzin istasyonlarını vs. gördüğünüz zaman bunun uygulanmadığını gayet net anlıyoruz.

Gelelim esas meselemize: Asbest ve kentsel dönüşüm.

Asbest dediğimiz şey bir lif, lifsi bir kristal yapıya sahip bir mineral. Lifsi tozlar da uzunluğu 5 mikrondan daha büyük, eni 3 mikrondan daha küçük ve boyu eninin üç katından büyük olan parçalar, yani mikron düzeyinde çok ufak parçalar. Asbest kelimesi eski Yunancada “çözülmeyen, ölümsüz” anlamına geliyor, hatta muhteşem madde, mineral vs. diye de geçiyor. Çünkü çok güzel özellikleri var: Yüksek derecede ısınmaya, aşınmaya, paslanmaya karşı dayanıklı, sıcağa dayanıklı, erime noktası 1200 derecenin üzerinde, elektrik geçirgenliği az, çimento ve benzeri maddelerle kolayca karışabiliyor. Bu özelliklerinden dolayı zaten birçok sektörde yıllarca kullanıldı. Asbest için sınır değer 0,1 lif/cm²'dir. Fakat sınır değerler her zaman soru işaretidir. Bunlar sağlıklı bir insan için geçerli sınır değerlerdir. 0,1'in altında maruz kalma durumu söz konusu olduğu zaman sıkıntı yaratmayacağı anlamına gelmez. Kimyada, kimyasalların dozu, yani o maddeye ne kadar miktarda ve ne kadar süreyle maruz kaldı-

ğınız önemlidir. Tek seferlik maruz kalma ile de hastalık, ölüm gerçekleşebilir, uzun süreli maruz kalma ya da birçok defa maruz kalma ile de ölüm ve hastalık gerçekleşebilir. Asbestte sınır değer çok düşük, 0,1 lif, ama onun altında da, bir tane asbest parçası lifi bile insanı hasta etmeye yeter. O yüzden sınır değerlerinin çok bir önemi yok. Kesin kanserojen tanımlanması konulmuş bir madde asbest dediğimiz madde, etkisi 25-30 yıl sonra görülebiliyor. Hatta son dönemdeki raporlarda, araştırmalarda 71 yıl sonra bile görülmüş vakalar var. Onun için bugün aldığımız, maruz kaldığımız asbest hemen yarın kendini belli etmiyor, 25-30 yıl sonra, hatta bazen 70 yıl sonra bile insanı hasta yapabiliyor ya da öldürebiliyor.

Asbest birkaç hastalığa neden oluyor, başlıcaları mezotelyoma akciğer zarı kanseri, asbestozis solunum yoluyla ilgili bir hastalık ve akciğer kanseri. Asbest parçaları çengelli parçalar, soluduğumuz zaman ciğerimize saplanıp kalıyor ve oradan çıkmıyor. Yavaş yavaş büyüyerek kansere ya da diğer solunum yolu hastalıklarına sebep olabiliyor.

Uluslararası Asbesti Yasaklama Sekreteryasının bir raporuna göre 2016 yılında Türkiye’de 507 adet mezotelyoma vakası var. Daha önce Türkiye Asbest Kontrol Strateji Planı diye birkaç kurumun ortaklaşa yaptığı bir çalışmanın verilerine göre 2008-2012 yılları arasında 5617 adet mezotelyoma vakası var. Bu araştırmalar Türkiye’de, yıllardır yapılıyor, asbest yeni bir şey değil. İç Anadolu’nun belli bölgelerinde, mesela Nevşehir’de, asbestle ilgili sıkıntılar var. Oradaki toprakta asbest var ve yıllarca insanlar orada yaşamışlar, bebeklerin altına pudra diye sürmüşler, çatılarını sıvamışlar, başka şeyler yapmışlar vs. Hatta bazı köyler boşaltıldı asbest sıkıntısı yüzünden. Bu rapor araştırma kırsal bölgelerdeki o maruziyeti araştırmak için yapılmış. 1879 vakada kırsal bir bağlantı yok, yani oradan kaynaklı olabilecek bir şey yok. Evet, diğerlerinde bir kırsal bağlantı var, olabilir, ama 1879’u çok büyük ihtimal mesleki maruziyet. Çünkü şu son yıllara kadar çok fazla kentsel dönüşüm de yoktu, nerede olacak kırdı olmuyorsa? Çok büyük ihtimalle mesleki maruziyet, yani işçilerin hastalık sebebi çalışırken karşılaştıkları asbest. Bu raporun, 2033 yılına kadar toplam 15.450 adet vaka olacak diye bir öngörüler var. Her yıl ortalama, 700-800 civarında hastalık olacak; bunlar 2013 yılı öncesi maruz kalanlarda oluşacak hastalıklar. 2013’ten sonra maruz kalanlarda da 2000 küsur hastalık bekleniyor. Ama tabii bu dediğim gibi kırsal maruziyetler, mesleki maruziyetler. Belki bundan sonra şunun da çalışmasının yapılması lazım: Kentsel dönüşümden kaynaklı nasıl bir etki olacak? Kentsel dönüşüm yapılan bölgelerde yaşayan insanlarda bundan sonra bir sağlık kontrolü taramasıyla o araştırmayı yapmaya ihtiyaç var gibi duruyor.

Dediğim gibi, asbest birçok sektörde kullanılıyor, uçak, gemi, inşaat, otomotiv sanayi, tekstil, kimya... Kentsel dönüşüm açısından baktığımızda, bir evin hemen hemen her tarafında asbest kullanılıyor. Çatısında, kaplamasında, izolasyon malzemesinde, kazanlarda, ısıtıcılarda, borularda, çimentoya da karıştırılıp kullanıldığı için evin duvarlarında vs. ev yapılırken asbest kullanılmış, birçok yerde var.

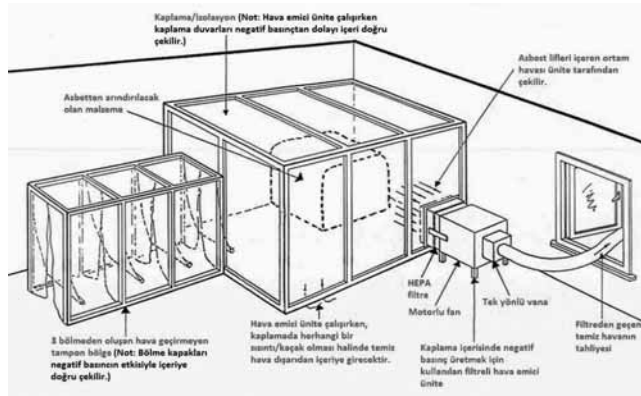

YAPILARDA ASBEST NERELERDE BULUNUR?

En son 2013 yılında Asbestle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik var. Bu yönetmelik, asbestle ilgili her şeyi tamamen yasakladı. Asbestin her türünün çıkarılması, işlenmesi, satılması, ithalatı, asbest ilave edilmiş ürünlerin üretimi, işlenmesi yasak. Kesinlikle artık bundan sonra bir üretim vs. yapılamıyor. Ama tabii kaçak işler olabilir, olduğuna dair de ciddi bir kuşku var. Türkiye için zaten şu an bu yasak ve asbesti sökerken, uzaklaştırırken de belli bir plan takip etmek gerekiyor. Bir bildirim yapılacak, ne kadar asbest olabildiği hesaplanacak, gerekli önlemler alınacak, asbest ölçümleri yapılacak, sağlık gözetimi ve ondan sonra çıkan asbestin de atıkları bertaraf edilecek. Bertaraf dediğimiz de aslında gömme, başka bir şey değil, çünkü başka bir yöntemi yok asbesti saklamanın.

Asbestten arındırılacak bölgenin bir koruma bandı içine alınması lazım, negatif bir havayla çekilmesi lazım, girişlerin-çıkışların kontrollü olması lazım. İşçilerin, çalışanların girip çıkacağı yerlerin banyosu vs. olmalı. Bir uzay istasyonunda çalışıyormuş gibi bir görüntüsü var asbest söküm yerinde çalışırken.

Bu çok ciddi sistem olmadığı sürece kesinlikle asbestte söküm işini yapmıyor olmak lazım. Fakat şöyle de bir sıkıntı var: Asbest sökülürken asbest ölçümü yapılır, değer 0,1'in üzerine çıktığı zaman ortamda iş durdurulmalıdır, deniyor. Zaten tek gün-

lük işler var, yani asbest ölçümü yaptınız, onun sonucu gelene kadar zaten o iş bitmiş olacak muhtemelen. Yani, yasal mevzuatta da bazı sıkıntılar, saçmalıklar var maalesef. Ama asbesti sökebilmek için o sistemi kurmak, sağlamak gerekiyor.

Kentsel dönüşüm, özellikle İstanbul'da çok ciddi bir bölgede yaşandı, ama daha yaşanmayan bir sürü yer var. 6-7 milyon konutun yenilenmesi düşünülüyor. Çeşitli belediyelerin başkanlarının açıklamaları var; halkımız kentsel dönüşüme evet desin, hemen başlayalım, bir an önce onların yararına, refahına vs. diye. Burada şöyle bir çelişki de var: Kentsel dönüşümün ana nedeni sonuçta deprem güvenliği, sağlığımız, ama özellikle asbest açısından baktığımız zaman kentsel dönüşümü gerekli şartlarda yapamazsanız binaların yıkımıyla belki daha fazla zarar vereceksiniz. Deprem olur, olmaz ayrı mesele, her zaman risk var, ama asbesti söktüğünüz zaman kesin risk var. Özellikle Kadıköy, Maltepe, Beşiktaş Belediyelerinin kararları var, bina yıkılmadan önce asbest analizi yapılması gerekiyor. Asbest yoksa sıkıntı yok zaten, bina yıkılabilir. Eğer asbest varsa, o düzenek kurulup asbestin bertaraf edilip uzaklaştırılması gerekiyor. Asbest uzaklaştırılmıştır, temizdir raporu verdikten sonra belediye yıkıma izin veriyor. Bu iyi bir gelişme, ama maalesef şu üç belediyenin dışında –belki İstanbul'da bir-iki belediye daha vardır– Türkiye'nin hiçbir yerinde böyle bir uygulama bilmiyorum. Hatta ben Mersin'de bir ara gittim konuştum, çünkü orada da ciddi bir kentsel dönüşüm başlayacak. “Tamam, biz size öneriz” dediler, üstünden yaklaşık bir yıl geçti yaklaşık!

Ankara'daki meselede odalarımız devreye girince yıkım durdurulmuştu. Aslında bir muhalefet oluşturulup bir tepki gösterildiği zaman sonuç da alınıyor. Ankara'da biraz geç oldu Başkan Melih Gökçek sayesinde, ama sonuçta oldu. O dönemde Gökçek'in tweetleri vardı, bize, odalara laf atıyor: “Neymiş? Havagazı fabrikası dökülüyormuş, herkes asbest soluyor, kanser olacakmış. Peki, burası kalmazsa asbest solumazlar mı?” Solumazlar. Eğer dokunmuyorsanız binaya, zaten asbesti rahatsız etmiyorsanız asbestin hiçbir sıkıntısı yok. Dokunduğunuz, rahatsız ettiğiniz zaman asbestin sıkıntısı var. Yine bir tweetinde “Burada eskiden havagazı değil, elektrik üreten santral vardı. Buharlı su borularında da zamanla asbest birikmişti. Bunun için biz bunu buradan kaldırmak istiyorduk” diye bir açıklama yapmış. Herhangi bir yerde zamanla asbest birikmez, asbest orada vardır zaten. Artık yok kendisi, ama açıklamaları da o dönem böyleydi.

Bizi –kentsel dönüşümde özellikle– kendi güvenliğimiz ve sağlığımız için kandırıyorlar. Bu sizin güvenliğiniz, sağlığınız için yapılacaktır deyip tam tersine güvenliğimizle, sağlığımızla oynuyorlar. Genel olarak asbest meselesinde demin bahsettiğim mevzuat, yönetmelik aslında çok bağlayıcı, işin nasıl yapılacağını vs. çok iyi tanımlıyor. Bazı eksiklikler var, ama çok sıkıntı değil, uyulursa sıkıntı olmaz. Asbestin tespiti, analizi çok pahalı değil, ama eğer asbest varsa onu uzaklaştırmak, o sistemi kurmak, işin boyutuna göre çok maliyetli olabilir. Neden asbest sökümünde önlem almaktan kaçınılıyor? Hep bu sebepten: oraya para gitmesin vs. Burada belediyelere büyük görev

düşüyor. O raporlar alınmadan yıkıma izin verilmemesi çok önemli, ama tabii her yerde de belediyeler bu tavrı göstermiyor. Özellikle zaten müteahhitlerle çok iyi ilişkileri olan belediye ve belediye başkanlarından bu kararların çıkması biraz zor maalesef, ama baskılarımızla belki bu sağlanabilir. Sonuçta örnekler var, Kadıköy, Maltepe, Beşiktaş Belediyeleri, bunları yayarak ancak bu şekilde belki rahat edebiliriz.

Dünyada çeşitli mücadeleler var. Özellikle uzun zamandır mesleki maruziyet konusunda dünyanın çeşitli yerlerinde, özellikle İtalya ve Fransa'da çok ciddi mücadeleler verildi ve firmalar çok ciddi cezalara çarptırıldı. Yani, mücadele asbestle ilgili yine her yerde sürüyor, dediğim gibi, yeni değil, ama ülkemizde kentsel dönüşüm meselesi açısından önemi var. Şimdiye kadar 3-4 yıldır İstanbul'da çok ciddi bir kentsel dönüşüm yaşandı. Bunun sonuçları ne oldu? Birçok bina asbeste dikkat edilmeden, hiçbir önlem alınmadan yıkıldı. Asbestli yıkılan binaların bölgesinde, ne kadar bir alanda kaç kişi maruz kaldı, onun çalışması belki yapılabilir, toz olduğu için biraz zor, ama en azından yakın çevresindeki herkes çok ciddi risk altında. Çocuklarımız, kendimiz, okullar vs. çok ciddi risk altında. Şimdiye kadar belki çoğumuz asbest soluduk, bunu da bilmiyoruz, ama en azından bundan sonrası için mücadele etmek gerekiyor.

Sonuç olarak kent hakkında, yani kente müdahil olma talebimizde, kente yapılacaklarda söz isteme talebimizde sağlığı ve güvenliği bence ana maddelerden biri yapmak gerekiyor ki gayet de meşru bir talep. Bugün Ankara'da mücadele böyle ses getirdi de büyüdü, çünkü insanların çocukları gidiyordu okullarına, herkesin çocukları tehdit altındaydı; çocuğu olanlar daha iyi bilir, her şeyden kıymetlidir. Bunu kullanmak, sağlık ve güvenliği kullanmak, bu meşru talebi belki halka yayabiliyor olmak, mücadelede bunu öne çıkartmak, belki mücadelenin başarısı açısından da bir miktar daha önemli olabilir diye düşünüyorum. Zaten yıllardır çalışmalar var, ama biraz daha sağlık ve güvenliği ön plana çıkartan ve biraz daha organize çalışmalar yaparsak başarılmayacak bir şey yok bence. Hep dediğimiz gibi, yine mücadeleye devam etmek gerekiyor. Dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Battal Kılıç

Gökulu'ya sunumundan dolayı teşekkür ediyoruz. Asbest konusu gerçekten önemli, yıllardır hiç bilmeden soluduk. Hocamın da dediği gibi kentsel dönüşümden sonra başlayan süreçte 4-5 yıl hiç kimsenin bilgisi yoktu, yıllarca soluduk. Şimdi bilincine vardık, ama maalesef belediyeler dikkate almıyorlar. Dikkate alan, 3-4 belediye... Daha yıllar öncesine gidin, bütün köylerimiz asbestli borularla su içiyordu. Sunumunuz için tekrar teşekkür ediyorum.

İkinci sunum Prof. Dr. Doğan Kantarcı'nın: "İstanbul Atatürk Havalimanı'nın Oluşturduğu Isı Adası ve 3. Havalimanının Kent Üzerine Oluşabilecek Etkisi Konusunda Ekolojik Bir Değerlendirme". Buyurun hocam.

İstanbul Atatürk Havalimanı'nın Oluşturduğu Isı Adası ve 3. Havalimanının Kent Üzerine Oluşabilecek Etkisi Konusunda Ekolojik Bir Değerlendirme

Doğan Kantarcı

İstanbul'da sürdürülen yapılaşma, yüksek binaların cam ile kaplanması modası kenti bir beton çölüne dönüştürmüştür. Toprak alanların ve zaten yetersiz olan kent içi yeşil alanların da yok edilmesi kentin üzerinde ciddi bir "ısı adası" oluşmasına sebep olmuştur. Kuzeydeki orman kuşağı da 3. Havalimanı, bağlantı yolları ve taş ocakları ile yok edilince İstanbul'un temiz hava ve su kaynakları da iyice kısıtlanmıştır.

Kuzey rüzgârları, Atatürk Havalimanı kaynaklı karbondioksit, azotoksitler ve diğer egzoz gazlarını Marmara Denizi üzerine taşıyıp dağıttığı için dikkati pek çekmemiştir. Ancak kuzeyde yapılmaya çalışılan 3. Havalimanı ile bağlantı yolları önemli bir uçak ve motorlu araç egzoz gazı kirliliği kaynağı olacaktır. Bu kirli hava da İstanbul üzerine yayılacak, alçak arazide çökeliş yoğunlaşacaktır. Havaya salınan CO₂ ise kentin daha da ısınmasına katkıda bulunacaktır.

Yöntem

(1) Çalışmada; Atatürk Havalimanı'nda O. Şen (2016) ve O. Şen - O. Dursun (2017) tarafından on aylık sürede belirlenen uçuş sayıları, uçak tipleri ve bunlara göre verilen LTO değerleri kullanılmıştır. Bu değerler yıllık süreye dönüştürülmüş ve salınan CO₂ miktarı hesaplanmıştır (Tablo 1.1).

(2) A. Uzun (2016) ile G. Tuna Uygun - T. Elbir (2016) tarafından yapılmış çalışmalar ve uçuş sayılarına göre üçüncü havalimanında salınacak olan CO₂ miktarları da hesaplanmıştır.

(3) Uçakların havaalanı üzerinde 1000 m.lik yükselti içinde; yaklaşma, iniş, pist üstündeki hareket, yolcu terminaline yanaşma, ayrılma, uçuş sırası bekleme ve uçuş sürecinde kullandıkları hacimde oluşabilecek CO₂ yoğunluğu hesaplanmıştır (Tablo 1.2.).

(4) Havaalanında oluşan CO₂ yoğunluğunun yakın çevre (20x10x1 km), uzak çevre (20x30x1 km) ve daha uzak çevre (30x50x1 km) ile (30+50/2)x50x1 km.lik yamuk şeklindeki dağılım hacmindeki miktarları hesaplanmıştır (Tablo 2).

(5) Hesaplama AERMOD kullanılmamıştır, çünkü AERMOD'un kullanılması için yeterli altyapı bilgisi ile İstanbul'un tepeleri, yüksek binaları ile oluşturulmuş yeni topoğrafyası ve bu yüksek binalar arasındaki koridor rüzgârları ile Boğaz rüzgârları konusunda elimizde yeterli ölçme yoktur. Bu konuda daha

ayrıntılı bir çalışma yapılması gerekmektedir. Bu sebeple hesaplama bir prizma hacmi için fikir vermek üzere yapılmıştır.

(6) Kuzeyde Kumköy (Kilyos), güneyde Florya meteoroloji istasyonlarının ölçmeleri dönemsel olarak değerlendirilmiştir. Isınma süreci ortalama sıcaklık değerleri ile ele alınmıştır. Atatürk Havalimanı'nda 2010-2017 döneminde ölçülen ortalama sıcaklık değerleri de bu ısınma süreci ve "ısı adası" oluşumu bakımından Kumköy ve Florya değerleri ile karşılaştırılmıştır.

(7) Kuzeydeki 3. Havalimanının oluşturacağı CO₂ yükü hakkında bir fikir vermek için kömür yakan bir termik santralin (Orhaneli TS) CO₂ salımı ile karşılaştırma yapılmıştır.

Bulgular ve Değerlendirmeler

Atatürk Havalimanı'nda oluşan CO₂ Yoğunluğu ve 3. Havalimanına Taşınmasının Kente Yapacağı Isınma Etkisi

(1) Atatürk Havalimanı'nda 2016 yılında 10 aylık uçuş (iniş/kalkış) sayısı 184.986 olup bunun yıllık sayısı 221.983 olarak hesaplanmaktadır (Tablo 2.2). Kış aylarında turist geliş gidişi azalmakla birlikte, tarifeli seferler ve transit geçen uçak sayısı pek değişmemektedir. Bu sebeple yıllık uçuş sayısının 220-222 bin arasında hesaba katılması pek yanlış olmaz.

(2) Atatürk Havalimanı'nda yıllık uçuş sayısına göre 10 ayda havaya salınan CO₂ gazı 662.798,64 ton olup yıllık CO₂ salımı 795.358,37 ton olarak hesaplanmıştır (Tablo 2.1 ve 2.2). Diğer egzoz gazları ile miktarları Tablo 2.2'de verilmiştir.

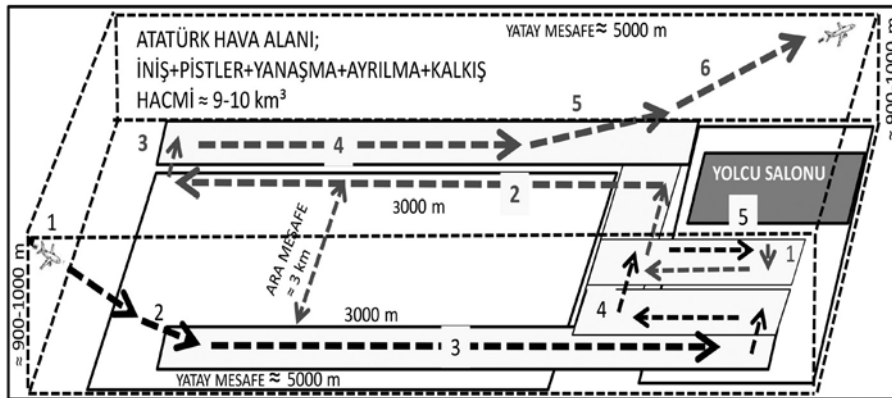
(3) A. Uzun tarafından İstanbul 3. Havalimanı için yapılan hesaplamada, uçuşa açılacak pist sayılarına göre uçuş sayıları da verilmiştir (Tablo 2.3). 3. Havalimanı'nda dördüncü aşamada (altı pist çalıştırıldığında) toplam 683.932 uçuş öngörülmektedir. Bu sayılara ve LTO oranlarına göre yapılan hesaplamada; 3. Havalimanı'nda dördüncü aşamada havaya salınacak CO₂ 2.450.505 ton/yıl'dır (Tablo 2.3). 3. Havalimanı'nda dördüncü aşamada 683.932 uçuş yapılacağı biraz fazla iyimser bir varsayım gibi görünmektedir. Ama Atatürk Havalimanı kapatılırsa 222.000-250.000 arasında bir uçuş sayısına ulaşılabilir. Bu uçuş sayısı da; Atatürk Havalimanı'nda oluşan egzoz gazı kadar bir kirlilik yükünün 3. Havalimanı'ndan İstanbul üzerine yayılmasını değerlendirmeye yarar.

(4) İstanbul üzerinde kuzey rüzgârları çok daha fazla esmektedir (Şekil 2, Şekil 13, Harita 1 rüzgârgülü). Kuzey rüzgârları etkisi altında Atatürk Havalimanı'ndaki egzoz gazları Marmara Denizi üzerine sürüklenmektedir (Şekil 2, Şekil 13, Harita 1). Aynı miktardaki egzoz gazlarının 3. Havalimanı'ndan İstanbul üzerine sürüklenmesi halinde kentin üzerinde önemli bir kirlilik yükü oluşacaktır.

(5) Atatürk Havalimanı alanında uçaklar tarafından kullanılan 10 km³'lük hacimde salınan 79,536 g/m³/yıl CO₂ miktarının havadaki günlük oranı 143,36

İNİŞ	KALKIŞ		MOTOR GÜCÜ %	SÜRE (DAKİKA)
1 YAKLAŞMA (Flap açma))	1 AYRILMA		100	0,7
2 İNİŞ	2 PİSTE ÇIKIŞ			
3 PİST ÜSTÜ	3 BEKLEME (Uçuş sırası bekleme)	KALKIŞ	85	2,4
4 YANAŞMA	4 HIZLANMA	TIRMANMA	30	4,2
5 YOLCU İNDİRME	5 TIRMANMA (800-1500 ft)	YAKLAŞMA	7	26,0
MOTOR KAPATMA	6 UÇUŞ YÜKSEKLİĞİNE YÜKSELME	YANAŞMA VE AYRILMA		

Tablo 1.1. Havaalanında uçakların iniş ve kalkış aşamaları ile kullandıkları motor gücü oranları ve süreleri.

Şekil 1. Havaalanında uçakların iniş ve kalkış aşamaları ile alan ve hacim hesabı.

CO ₂ ton/yıl	795 358,37	HAVA ALANI	YAKIN MESAFE	ORTA MESAFE	UZAK MESAFE	AÇIKLAMA:
YAYILMA HACMI	İNİŞ,ÜÇÜŞ,PİST vd9km=5 km x1km	20x10 km1 km30x20 km1 km50x30 km3 km				1.Yaklaşma/İNİŞ-kalkış ve tırmanma yüksekliği 1 km dir.
HACİM m ³	10 000 000 000 14 000 000 000		2E+11	6E+11	1,5E+12	2. Uzak mesafe için hesaplanan 348,84 ppm/yıl CO ₂ oranı
CO ₂ gr/m ³ (YILLIK)	79,536	56,811	3,977	1,326	0,530	Dünya atmosferinde mevcut 400 ppm CO ₂ oranına etkisini
CO ₂ ppm (YILLIK)	52326,21	37375,86	2616,31	872,10	348,84	gereken değerdır (Çok önemli ısırma "İSİ ADASI" etkisi)
CO ₂ ppm (AYLIK)	4360,52	3114,66	218,03	72,68	29,07	İstanbul'da yıllık ort. sıcaklığın 0,5 °C artmasına sebep olur
CO ₂ ppm(GÜNLÜK)	143,36	102,40	7,17	2,39	0,96	

KAYNAK: O. Sen 2016 ve O.Şen-O.Durmaz 2017 verilerinden derlenip,hesaplanıp,düzenlenmiştir. M. DOĞAN KANTARCI

Tablo 1.2. Atatürk Havalimanı'nda salınan CO₂'in havaalanı hacmi ile (14 km³) yakın, orta ve uzak çevresinde dağılımı.

ppm hesaplanmıştır (Aylık 4360,52 ppm) (Tablo 1.2.). Uçakların kullandığı iniş, pist, yanaşma, ayrılma, pist başında bekleme, pist ve uçuş alanları arasındaki “ara alan” ve hacim de eklendiğinde havaalanı hacmi 14 km^3 olarak hesaplanır (Şekil 1, Tablo 1.1, Tablo 1.2). Bu hacimde salınan CO_2 gazının günlük yoğunluğu 102,4 ppm olarak hesaplanmıştır (Tablo 1.2.).

(6) Havaalanının yakın çevresinde (20x10x1 km=200 km³) hacimde CO₂ yoğunluğu 2616 ppm/yıl ve 218 ppm/ay olarak hesaplanmıştır (Tablo 1.2). Havaalanının uzak çevresi olarak 600 km³ (30x20x1 km) hacimde CO₂ yoğunluğu 872 ppm/yıl hesaplanmıştır. Havaalanının daha uzak çevresi olarak 1500 km³ (50x30x1 km) hacimde ise CO₂ yoğunluğu 348,84 ppm/yıl olarak hesaplanmıştır (Tablo 1.2 ile 3). Havaalanından kaynaklanan ve farklı hacimlerde yayılan CO₂ yoğunluklarına ait sonuçlar Tablo 1.2 ile Tablo 3'te verilmiştir.

(7) Tablo 2’de Atatürk Havalimanı için farklı hava hacimleri için yapılmış olan hesaplamalarda bulunan CO₂ yoğunluğu 3. Havalimanı’na taşınıp İstanbul üzerine yayıldığı durum değerlendirilmiştir. Atatürk Havalimanı’ndaki uçuş sayısı aynı

CO ₂ HESABI			
UÇAK TIPLERİ	İNİŞ/KALKIŞ SAYISI	CO ₂ PAYI kg/LTO/uçak	TOPLAM CO ₂ kg
A300	1 739	5 450	9 477 550
A310	1 838	4 760	8 748 880
A319	13 432	2 310	31 027 920
A320	37 630	2 440	91 817 200
A321	49 559	3 020	150 000 000
A330-200/300	22 642	7 050	160 000 000
A340-300	803	5 890	4 729 670
A340-500/600	25	6 380	159 500
737-300/400/500	997	2 480	2 472 560
737-600	15	2 280	34 200
737-700	1 267	2 460	3 116 820
737-800/900	44 848	2 780	1,25E+08
747-400	9	10 240	92 160
757-200	210	4 320	907 200
767-300	732	5 610	4 106 520
777-200/300	8 728	8 100	70 696 800
ERJ-145	283	990	280 170
MD-11	105	7 290	765 450
MD-80	124	3 180	394 320
TOPLAM	184 986		663 000 000 kg
			1000
			662 798,64 ton

AÇIKLAMA:

1. Atatürk Hava Limanı'nda CO₂ miktarları 2016 yılı ilk 10 aylık LTO hareketlerine göre hesaplanmıştır.
2. Tablo 2.2.'deki belirli alan ve hacimler için μg değerleri O. Şen 2016 ve O.Şen-O.Dursun 2017 verilerinden hesaplanmıştır.
3. Gazların yayılma alanı ve hacmi geometrik olarak alınmıştır (AERMOD kullanılmadı).
4. Tablo 2.3.'teki veriler A. Uzun (2016) tarafından İst. 3. Hv. Lim. için varsayılan LTO hareketleri için AERMOD ile hesaplanmıştır.
5. Atatürk Hv. Lim. ve İst. 3. Hv. Lim. uçuş sayıları arasında önemli fark vardır. Uçak eksoz gazları aynı LTO yakıt/eksoz oranlarına göre hesaplanmıştır.
6. İst. 3. Hv. Lim. Uçuş sayıları bir varsayımdır. İlk aşamada 341 965 iniş/kalkış sayısına ulaşılacağı iyimser (!) bir tahmindir.
7. İstanbul'un kuzeyinde bir hava limanının İstanbul'un havasını kirleteceği gibi, kentin üzerinde önemli bir "İSİ ADASI" oluşturacağı sonucuna varılmaktadır.

Tablo 2.1. Atatürk Havalimanı'na 10 ayda inip uçan uçak tipleri, sayısı ve birim yakıttan salınan CO₂ paylarına göre toplam CO₂ miktarı.

	İNİŞ/KALKIŞ SAYISI	CO ₂ (ton)	CO (ton)	HC (ton)	NOx (ton)	SO ₂ (ton)
10 AYDA	184 986	662 798,64	16265	1872	32639	2100
12 AYDA	221 983	795 358,37	19518	2246,4	39166,8	2520
YAYILMA HACMİ		$\mu\text{g}/\text{m}^3/\text{yıl}$	$\mu\text{g}/\text{m}^3/\text{yıl}$	$\mu\text{g}/\text{m}^3/\text{yıl}$	$\mu\text{g}/\text{m}^3/\text{yıl}$	$\mu\text{g}/\text{m}^3/\text{yıl}$
(1) 10 km ² İÇİN	YILLIK $\mu\text{g}/\text{m}^3$	7 953 5836,80	195 180,00	22 464,00	391 668,00	25 200,00
(2) 14 km ² İÇİN	YILLIK $\mu\text{g}/\text{m}^3$	56 811 312,00	139 414,29	16 045,71	279 762,86	18 000,00
(3) 20x10x1 km İÇİN	YILLIK $\mu\text{g}/\text{m}^3$	3 976 791,84	9 759,00	1 123,20	19 583,40	1 260,00
(4) 30x20x1 km İÇİN	YILLIK $\mu\text{g}/\text{m}^3$	1 325 597,28	3253,00	374,40	6 527,80	420
(5) 50x30x1 km İÇİN	YILLIK $\mu\text{g}/\text{m}^3$	530 238,91	1 301,20	149,76	2 611,12	168,00

Tablo 2.2. Atatürk Havalimanı'nda uçuş sayısına göre farklı hacimlerde yayılan egzoz gazları.

AŞAMA	PİST SAYISI	TOPLAM UÇUŞ	CO ₂ ton/yıl	CO ton/yıl	NOx ton/yıl	HC ton/yıl	CO $\mu\text{g}/\text{m}^3/\text{yıl}$	NOx $\mu\text{g}/\text{m}^3/\text{yıl}$	HC $\mu\text{g}/\text{m}^3/\text{yıl}$	CO $\mu\text{g}/\text{m}^3/\text{s}$	NOx $\mu\text{g}/\text{m}^3/\text{s}$	HC $\mu\text{g}/\text{m}^3/\text{s}$
1	3	341 965	1 225 249	26 570	5 003	278	372	702	39	3282	6165	345
2	4	455 955	1 633 671	35 420	6 670	371	944	1772	100	9100	17120	952
3	5	569 942	2 042 083	44 280	8 338	464	955	1795	100	9175	17240	960
4	6	683 932	2 450 505	53 140	10 006	557	996	1878	102	9180	17286	960

AÇIKLAMA:

1. Tbl. 2.3.'te İst. 3. Hv. Lim. CO₂ miktarı Atatürk Hv. Lim. bulgularına göre oranlanarak hesaplanmıştır.
2. Tbl. 2.3.'te İst. 3. Hv. Lim. diğer gazlar Alper Uzun 2016 model çalışmasından derlenip, düzenlenmiştir.
3. İst. 3. Hv. Lim. CO, NOx ve SO₂ gazları uçuş sayılarına ve Atatürk Hv. Lim. LTO değerlerine göre ayrıca hesaplanmıştır.

Tablo 2.3. İstanbul kuzey havalimanında varsayılan uçuş sayısına göre egzoz gazları.

kaldığı durumda dahi 3. Havalimanı'nda oluşacak ısı adasının İstanbul kentinde vahim bir ısınmaya sebep olacağı ortaya çıkmaktadır (Şekil 2, Harita 1).

(8) Mauna Loa istasyonu ölçmelerine göre atmosferdeki CO₂ yoğunluğu 9.4.2016'da 409,44 ppm'e ulaşmıştır (6.10.2017 403,05 ppm). Bu CO₂ yoğunluğuna göre atmosferin 0,5-0,6 °C ısındığı bildirilmektedir. Atatürk Havalimanı egzoz gazlarından sadece CO₂ yoğunluğunun 30 km mesafede 872 ppm/yıl, 50 km mesafede 348,8 ppm/yıl olması İstanbul üzerindeki hava kütlelerinin 0,5-1,0 °C kadar ek olarak ısınması anlamına gelmektedir (Şekil 2).

(9) CO₂ miktarları 1000 m atmosfer kalınlığı için hesaplanmıştır. Atatürk Havalimanı'nın egzoz gazları İstanbul üzerinden gelen ve nispeten ısınmış olan kuzey rüzgârları ile yükselip Marmara Denizi üzerinde seyrelebilir. Ancak kuzeyden Karadeniz üzerinden gelen hava kütleleri yazın serin, kışın soğuk olup 3. Havalimanı'ndan kaynaklanan egzoz gazlarının yeterli yüksekliğe ulaşip seyrelemesine yardımcı olmaz. Aksine sakin havalarda egzoz gazları ile

	9 km ² için	10 km ² için
CO ₂ ton/10 AY	662 798,64	
CO ₂ ton/12 AY	795 358,37	
CO ₂ gr/12 AY	7,95358E+11	7,95358E+11
YAYILMA HACMİ m ³	9 000 000 000	10 000 000 000
CO ₂ gr/m ³ (12 AY)	88,3731	79,5358
CO ₂ 1 ppm gr/m ³	0,00152	0,00152
CO ₂ ppm /yıl	58140,00	52326,21
AY	12	12
CO ₂ ppm/ay	4845,02	4360,52
GÜN	365	365
CO ₂ ppm/gün	159,29	143,36

Tablo 3.1. Uçakların LTO hareket hacmindeki CO₂.

CO ₂ gr/12 AY	7,95358E+11
YAYILMA HACMİ m ³	2E+11 (20x10x1 km)
CO ₂ gr/m ³ (12 AY)	3,9767916
CO ₂ 1 ppm gr/m ³	0,00152
CO ₂ ppm /yıl	2616,31
AY	12
CO ₂ ppm/ay	218,03
GÜN	365
CO ₂ ppm/gün	7,17

Tablo 3.3. Yakın çevrede 20x10x1 km hacmindeki CO₂ miktarı ve oranı.

CO ₂ gr/12 AY	7,95358E+11
YAYILMA HACMİ m ³	14 000 000 000 (9+5=14 km ²)
CO ₂ gr/m ³ (12 AY)	56,81130857
CO ₂ 1 ppm gr/m ³	0,00152
CO ₂ ppm /yıl	37375,86
AY	12
CO ₂ ppm/ay	3114,66
GÜN	365
CO ₂ ppm/gün	102,40

Tablo 3.2. Havaalanının tüm hacmindeki (14 km²) CO₂ miktarı (g/m³) ve oranı (ppm).

CO ₂ gr/12 AY	7,95358E+11	7,95E+11
YAYILMA HACMİ m ³	30x20x1 km	50x30x1 km
YAYILMA HACMİ m ³	6E+11	1,5E+12
CO ₂ gr/m ³ (12 AY)	1,3255972	0,530239
CO ₂ 1 ppm gr/m ³	0,00152	0,00152
CO ₂ ppm /yıl	872,10	348,84
AY	12	12
CO ₂ ppm/ay	72,68	29,07
GÜN	365	365
CO ₂ ppm/gün	2,39	0,96

Tablo 3.4. Uzak çevrede 30x20x1 km ve 50x30x1 km hacmindeki CO₂ miktarı ve oranı.

SONUÇ	1.1.	1.2.	2	3	4	5 (YAMUK)
CO ₂ gr (Σ 10 AY)	663 798 600 000	HAVA ALANI	YAKIN ÇEVRE	İSTANBUL	UZAK ÇEVRE	UZAK ÇEVRE
YAYILMA HACMİ	İNİŞ, UÇUŞ, PİST vd	9km+5 kmx1km	20x10 kmx1 km	30x20 kmx1 km	50x30 kmx1 km	50x40x1km
HACİM m ³	10 000 000 000	14 000 000 000	2E+11	6E+11	1,5E+12	2E+12
CO ₂ gr/m ³ (10 AY)	66,280	47,343	3,314	1,105	0,442	0,331
CO ₂ gr/m ³ (YILLIK)	79,536	56,811	3,977	1,326	0,530	0,398
CO ₂ ppm (10 AYLIK)	43605,17	31146,55	2180,26	726,75	290,70	218,03
CO ₂ ppm (YILLIK)	52326,21	37375,86	2616,31	872,10	348,84	261,63
CO ₂ ppm (AYLIK)	4360,52	3114,66	218,03	72,68	29,07	21,80
CO ₂ ppm (GÜNLÜK)	143,36	102,40	7,17	2,39	0,96	0,72

Tablo 3.5. Atatürk Hava Limanı'nda ve yakın ile uzak çevresinde farklı mesafe ve hacimlerdeki CO₂ miktarı

KAYNAK: O. Şen 2016 ve O. Şen-O. Durmuş 2017 verilerinden derlenip, hesaplanıp, düzenlenmiştir.

ACIKLAMA:

1. HAVA ALANINDA UÇAKLARIN İNİŞ, KALKIŞ, PİSTYANASMA VE AYRILMA ALANI 9 km² HESAPLANMIŞTIR.
2. GENEL KABULE UYGUN OLARAK 10 km² ALAN İÇİN DE CO₂ gr/m³ VE PPM HESABI YAPILMIŞTIR.
3. UÇAK HAREKET ALANI ARASINDAKİ BOŞ ALANLAR 5 km² OLARAK EKLENMİŞTİR (Tablo 3.2.).
4. CO₂ YAYILMASI BELİRLENEN HACİM İÇİN VERİLMİŞ, BİR MODELE GÖRE HESAP YAPILMAMIŞTIR.

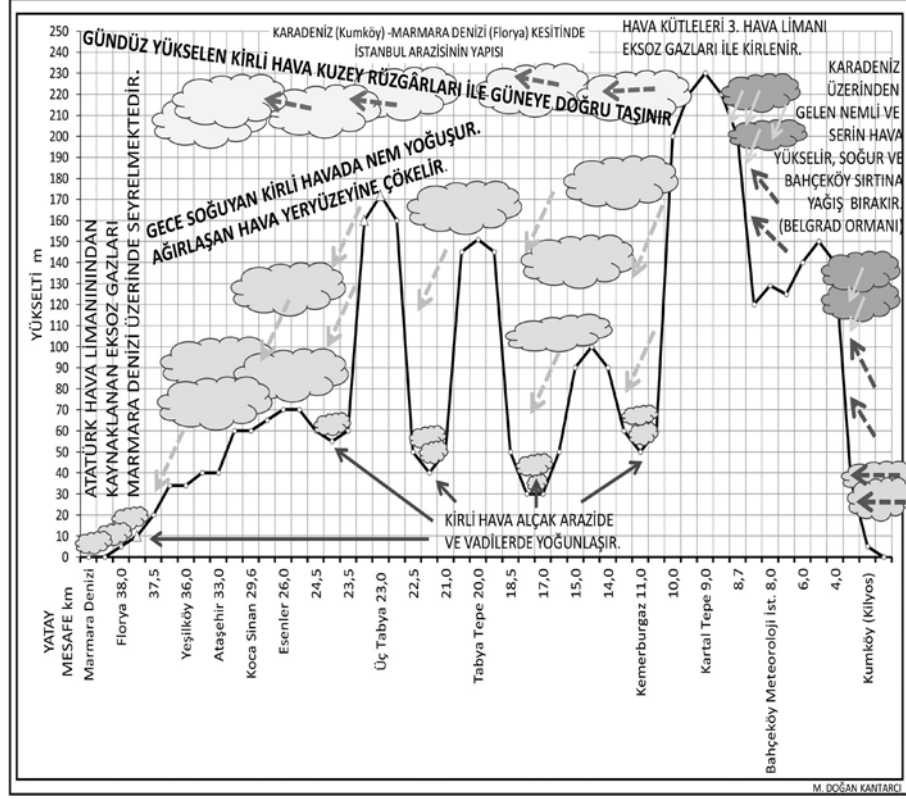
M. DOĞAN KANTARCI

Tablo 3. Atatürk Havalimanı'nda uçakların LTO hareket hacmindeki CO₂ ile bunun yakın ve uzak çevrede yayılması.

yüklü havanın soğuyup alçak araziye fotokimyasal pus (*smog*) olarak çökelmesine sebep olur. Bu durumda 1000 m hava kalınlığındaki egzoz gazları (ve CO₂) alçak arazide 100 m hava kalınlığı içinde yoğunlaşır. Çökelen soğuk havadaki CO₂ daha belirgin bir ısınmaya sebep olur (Şekil 2).

Kuzeyde 3. Havalimanı İçin Varsayılan Uçuş Sayılarına Göre Oluşacak CO₂, CO, NOx Yoğunluğu ve Isı Adasının Kente Etkileri

Atatürk Havalimanı'ndaki uçuş sayısına (184.986/10 ay) ve uçak tiplerine göre salınan CO₂ miktarı (662.798,64 ton/10 ay) (Tablo 2.1 ve 4.1) üzerinden, kuzeyde yapılan 3. Havalimanı'nda öngörülen uçuş sayılarına göre salınacak CO₂ miktarları hesaplanmıştır (Tablo 4.3. ve şekil 3). Kuzeydeki havalimanında havaya salınacak CO₂ miktarı; birinci aşamada üç pistte uçuş sayısı 341.965 için 1.225.249 ton/yıl, dördüncü aşamada altı pistte uçuş sayısı 683.932 için 2.450.505 ton/yıl olarak hesaplanmıştır (Tablo 4.3).

Şekil 2. Karadeniz (Kumköy)-Marmara Denizi (Florya) kesitinde arazinin yapısı ve kuzey rüzgârları etkisi ile 3. Havalimanı egzoz gazlarının kent üzerine taşınması, soğuk hava ile fotokimyasal pus (smog) çökmesi olayları.

A. Uzun verilerine göre, birinci aşamada üç pistte uçuş sayısı 341.965 için 26.570 ton/yıl, dördüncü aşamada altı pistte uçuş sayısı 683.932 için 53.140 ton/yıl karbonmonoksit'in (CO) salınacağı hesaplanmıştır (Tablo 4.3). Gene A. Uzun verilerine göre, birinci aşamada üç pistte uçuş sayısı 341.965 için 50.003 ton/yıl, dördüncü aşamada altı pistte uçuş sayısı 683.932 için 10.006 ton/yıl azotoksit'in (NOx) salınacağı hesaplanmıştır (Tablo 4.3).

Atatürk Havalimanı LTO verilerine ve 3. Havalimanı'na inip kalkacağı varsayılan uçak sayılarına göre havaya salınacak olan karbon monoksit (CO) miktarı; birinci aşamada üç pistte uçuş sayısı 341.965 için 30.067,5 ton/yıl, dördüncü aşamada altı pistte uçuş sayısı 683.932 için 60.135,2 ton/yıl olarak hesaplanmıştır (Şekil 4). Azot oksitlerin (NOx) miktarı ise; birinci aşamada üç pistte uçuş sayısı 341.965 için 6033,6 ton/yıl, dördüncü aşamada altı pistte uçuş sayısı 683.932 için 12.067,3 ton/yıl olarak hesaplanmıştır (Şekil 4). Aradaki fark Atatürk Havalimanı'na inip uçan uçak tiplerine ait ayrıntıdan kaynaklanmaktadır (Tablo 2.1).

Kuzeydeki 3. Havalimanı için öngörülen uçuş sayılarına göre salınan CO₂ miktarının;

ATATÜRK HAVA LİMANI	İNİŞ/KALKIŞ SAYISI	CO ₂ ton	CO ton	HC ton	NO _x ton	SO ₂ ton
10 AYDA	184 986	662 798,64	16 265	187,20	3 263,9	210
12 AYDA	221 983	795 358,37	19 518	224,64	3 916,68	252

KAYNAK: O. Şen 2016 ve O. Şen-O. Durmuş 2017 verilerinden derlenip, hesaplanıp, düzenlenmiştir.

Tablo 4. 1. Atatürk Havalimanı'na 10 ayda inip kalkan uçak sayısına göre salınan yıllık egzoz gazı içerikleri.

Düz orantı ile hesap: Uçuş sayısına göre CO ₂ salımı	UÇUŞ SAYISI	CO ₂ SALIMI ton/yıl	
Atatürk Hv. Lm. uçuş sayısı	184 986	662 798,64	İSE
3. Hv. Lm. uçuş sayısı	341 965	x	Ne kadardır.
PİST SAYISINA GÖRE	(3 PİST İÇİN)	(4 PİST İÇİN)	(5 PİST İÇİN) (6 PİST İÇİN)
ARTAN UÇUŞ SAYILARI	341 965	455 955	569 942 683 932
(x)	662 798,64	662 798,64	662 798,6 662 798,64
	2,26654E+11	3,0221E+11	3,78E+11 4,533E+11
(Bölü)	184 986	184 986	184 986 184 986
SALINACAK CO ₂ ton/yıl	1 225 249,14	1 633 671,49	2 042 083,02 2 450 505,4

Tablo 4.2. Atatürk Havalimanı'na inip kalkan uçak sayıları ve salınan CO₂ ile 3.

Havalimanı'na inip kalkacağı varsayılan uçak iniş kalkış sayılarına göre havaya salınacak CO₂ miktarının hesabı.

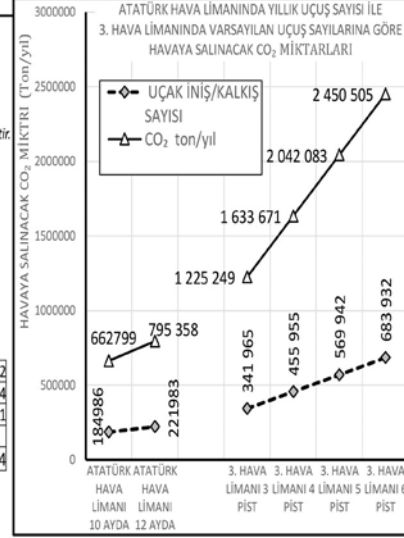
AŞAMA	PİST	TOPLAM	CO ₂	CO	NO _x	HC	CO	NO _x	HC	CO	NO _x	HC
SAYISI	İNİŞ/KALKIŞ	ton/yıl	ton/yıl	ton/yıl	ton/yıl	µg/m ³ /yıl	µg/m ³ /yıl	µg/m ³ /yıl	µg/m ³ /yıl	µg/m ³ /saat	µg/m ³ /saat	µg/m ³ /saat
1	3	341 965	1 225 249	26 570	5 003	278	372	702	39	3282	6 165	345
2	4	455 955	1 633 671	35 420	6 670	371	944	1 772	100	9100	17 120	952
3	5	569 942	2 042 083	44 280	8 338	464	955	1 795	100	9175	17 240	960
4	6	683 932	2 450 505	53 140	10 006	557	996	1 878	102	9180	17 286	960

AÇIKLAMA: 1. CO₂ miktarı Atatürk Hava Limanındaki bulgulara göre oranlanarak hesaplanmıştır (Tablo 1.2.).

2. CO₂, NO_x, HC MİKTARLARI Alper Uzun 2016 model çalışmasından derlenip, düzenlenmiştir.

3. Üçüncü hava limanına inip/kalkacağı tahmin edilen uçak sayısı biraz abartılmış bir tahmindir.

Tablo 4.3. Kuzeydeki 3. Havalimanı'na inip kalkacağı varsayılan uçak sayısına göre salınacak egzoz gazı içerikleri ve miktarları.

Şekil 3. Atatürk Havalimanı ile 3. Havalimanı'na inip kalkan uçak sayısına göre salınacak CO₂ miktarları.

Tablo 4. Atatürk Havalimanı'na uçak iniş kalkışı sayısı ile 3. Havalimanı'na inip kalkacağı varsayılan uçak sayılarına göre salınacak CO₂ miktarının hesabı.

- İlk üç pist çalıştırıldığında 20x10 km'lik alanda (havalimanı çevresi) 4030 ppm/yıl, Bakırköy ve Florya'ya kadar uzanan 30x20 km'lik alanda 1343 ppm/yıl, 50x30 km'lik alanda 537 ppm/yıl olacağı hesaplanmıştır (Tablo 5, Şekil 5, Harita 1).
- Altı pist çalıştırıldığında ve varsayılan uçuş sayısı gerçekleştiğinde 20x10 km'lik alanda 8061 ppm/yıl, Bakırköy ve Florya'ya kadar uzanan 30x20 km'lik alanda 2687 ppm/yıl, 50x30 km'lik alanda 1075 ppm/yıl olacağı hesaplanmıştır (Tablo 5, Şekil 5, Harita 1).
- Bu değerler Dünya atmosferinde 0,5-0,6 °C sıcaklık artışına sebep olan 400 ppm/yıl CO₂ oranının çok üstünde olup İstanbul üzerindeki yayılma alanında çok önemli bir ısınma etkisi yapacak ölçüdedir.

Kuzeydeki 3. Havalimanı için öngörülen uçuş sayılarına göre havaya salınan NO_x miktarının;

3. hava limanından 20, 30 ve 50 km mesafelerde CO ₂ yayılması 3 PİST UÇUŞA AÇILDIĞINDA (1,22 milyon ton/yıl CO ₂)				3. hava limanından 20, 30 ve 50 km mesafelerde CO ₂ yayılması 6 PİST UÇUŞA AÇILDIĞINDA (2,45 ton/yıl CO ₂)			
CO ₂ ton/YIL (SALINAN)	1 225 249	1 225 249	1 225 249	CO ₂ ton/YIL (SALINAN)	2 450 505	2 450 505	2 450 505
YAYILMA HACMİ km ³	(20x10x1 km)	(30x20x1 km)	(50x30x1 km)	YAYILMA HACMİ km ³	(20x10x1 km)	(30x20x1 km)	(50x30x1 km)
YAYILMA HACMİ m ³	2E+11	6E+11	1,5E+12	YAYILMA HACMİ m ³	2E+11	6E+11	1,5E+12
CO ₂ gr/m ³ /yıl	6,13	2,04	0,82	CO ₂ gr/m ³ /yıl	12,25	4,08	1,63
CO ₂ 1 ppm gr/m ³	0,00152	0,00152	0,00152	CO ₂ 1 ppm gr/m ³	0,00152	0,00152	0,00152
CO ₂ ppm /yıl	4030,42	1343,47	537,39	CO ₂ ppm /yıl	8060,87	2686,96	1074,78
AY	(4030,42/12)	(1343,47/12)	(537,39/12)	AY	(8060,87/12)	(2686,96/12)	(1074,78/12)
CO ₂ ppm/ay	335,87	111,96	44,78	CO ₂ ppm/ay	671,74	223,91	89,57
GÜN	(4030,42/365)	(1343,47/365)	(537,39/365)	GÜN	(8060,87/365)	(2686,96/365)	(1074,78/365)
CO ₂ ppm/gün	11,04	3,68	1,47	CO ₂ ppm/gün	22,08	7,36	2,94
ATATÜRK HAVA LİMANI (Yeşilköy) (795 358 ton/yıl CO ₂)				ATATÜRK HAVA LİMANI (Yeşilköy) (795 358 ton/yıl CO ₂)			
CO ₂ ppm /yıl	2616,31	872,10	348,84	CO ₂ ppm /yıl	2616,31	872,10	348,84
CO ₂ ppm/ay	218,03	72,68	29,07	CO ₂ ppm/ay	218,03	72,68	29,07
CO ₂ ppm/gün	7,17	2,39	0,96	CO ₂ ppm/gün	7,17	2,39	0,96

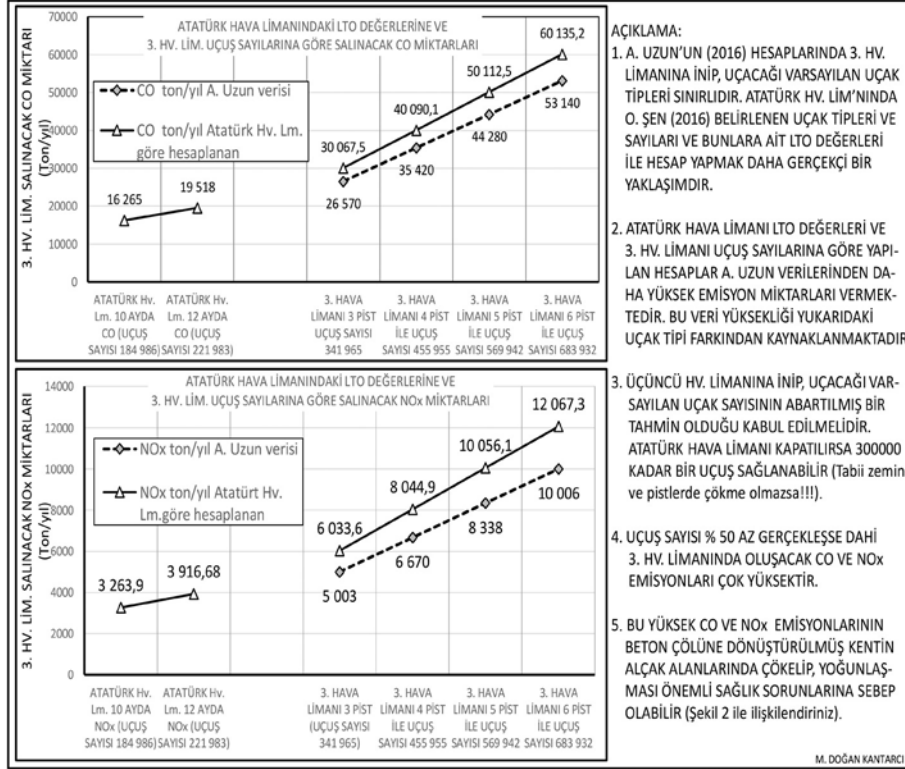
Tablo 5. İstanbul 3. Havalimanı'nda üç ve altı uçuş pisti işletildiğinde havaya salınacak CO₂ miktarları ile yayılma alanı.

3. hava limanından 20, 30 ve 50 km mesafelerde NOx yayılması 3 PİST UÇUŞA AÇILDIĞINDA (6,033 milyon ton/yıl NOx)				3. hava limanından 20, 30 ve 50 km mesafelerde NOx yayılması 6 PİST UÇUŞA AÇILDIĞINDA (12,067 milyon ton/yıl NOx)			
NOx µg/yıl (SALINAN)	6,03365E+15	6,03365E+15	6,034E+15	NOx µg/yıl (SALINAN)	1,20673E+16	1,20673E+16	1,20673E+16
YAYILMA HACMİ km ³	(20x10x1 km)	(30x20x1 km)	(50x30x1 km)	YAYILMA HACMİ km ³	(20x10x1 km)	(30x20x1 km)	(50x30x1 km)
YAYILMA HACMİ m ³	2E+11	6E+11	1,5E+12	YAYILMA HACMİ m ³	2E+11	6E+11	1,5E+12
NOx µg/m ³ /yıl	30168,24	10056,08	4022,43	NOx µg/m ³ /yıl	60336,67	20112,22	8044,89
AY	(30168,24/12)	(10056,08/12)	(4022,43/12)	AY	(60336,67/12)	(20112,22/12)	(8044,89/12)
NOx µg/m ³ /ay	2514,02	838,01	335,20	NOx µg/m ³ /ay	5028,06	1676,02	670,41
GÜN	(30168,24/365)	(10056,08/365)	(4022,43/365)	GÜN	(60336,67/365)	(20112,22/365)	(8044,89/365)
NOx µg/m ³ /gün	82,65	27,55	11,02	NOx µg/m ³ /gün	165,31	55,10	22,04
ATATÜRK HAVA LİMANI (Yeşilköy) (3,9 milyon ton/yıl NOx)				ATATÜRK HAVA LİMANI (Yeşilköy) (3,9 milyon ton/yıl NOx)			
NOx µg/yıl	3,91668E+15	3,91668E+15	3,91668E+15	NOx µg/yıl	3,91668E+15	3,91668E+15	3,91668E+15
YAYILMA HACMİ km ³	(20x10x1 km)	(30x20x1 km)	(50x30x1 km)	YAYILMA HACMİ km ³	(20x10x1 km)	(30x20x1 km)	(50x30x1 km)
YAYILMA HACMİ m ³	2E+11	6E+11	1,5E+12	YAYILMA HACMİ m ³	2E+11	6E+11	1,5E+12
NOx µg/m ³ /yıl	19583,40	6527,80	2611,12	NOx µg/m ³ /yıl	19583,40	6527,80	2611,12
AY	(19583,40/12)	(6527,80/12)	(2611,12/12)	AY	(19583,40/12)	(6527,80/12)	(2611,12/12)
NOx µg/m ³ /ay	1631,95	543,98	217,59	NOx µg/m ³ /ay	1631,95	543,98	217,59
GÜN	(19583,40/365)	(6527,80/365)	(2611,12/365)	GÜN	(19583,40/365)	(6527,80/365)	(2611,12/365)
NOx µg/m ³ /gün	53,65	17,88	7,15	NOx µg/m ³ /gün	53,65	17,88	7,15

Tablo 6. İstanbul 3. Havalimanı'nda üç ve altı uçuş pisti işletildiğinde havaya salınacak NOx miktarları ile yayılma alanı.

- İlk üç pist çalıştırıldığında 20x10 km'lik alanda (havalimanı çevresi) 30.168 µg/yıl (83 µg/gün), Bakırköy ve Florya'ya kadar uzanan 30x20 km'lik alanda 10.056 µg/yıl (28 µg/gün), 50x30 km'lik alanda 4022 µg/yıl (11 µg/gün) olacağı hesaplanmıştır (Tablo 6, Şekil 6, Harita 2).
- Altı pist çalıştırıldığında ve varsayılan uçuş sayısı gerçekleştiğinde 20x10 km'lik alanda 60.337 µg/yıl (165 µg/gün), Bakırköy ve Florya'ya kadar uzanan 30x20 km'lik alanda 20.112 µg/yıl (55 µg/gün), 50x30 km'lik alanda 8045 µg/yıl (22 µg/gün) olacağı hesaplanmıştır (Tablo 6, Şekil 6, Harita 2).
- Bu değerler 1000 m yüksekliğe ulaşan hava hacmi için hesaplanmıştır (Şekil 1). Gece havanın soğuması ile içerdiği nemin yoğunlaşması ve kirli havanın fotokimyasal pus (*smog*) olarak alçak araziye ve vadilere 100 m kalınlığa kadar çökmesi halinde günlük NOx miktarlarını on misline çıkabileceği göz önüne alınmalıdır. Benzer çökme kış aylarında daha sık olmaktadır. Bu durumda havadaki 30 µg/yıl NOx sınırı günlük olarak dahi aşılmaktadır.

Jet motorları sıkıştırılmış havayla, yakıtı 927-1760 °C arasında yakar. Havadaki azot gazı ≥ 900 °C'de yanmaktadır. Havadaki oksijen (% 21) hem ben-

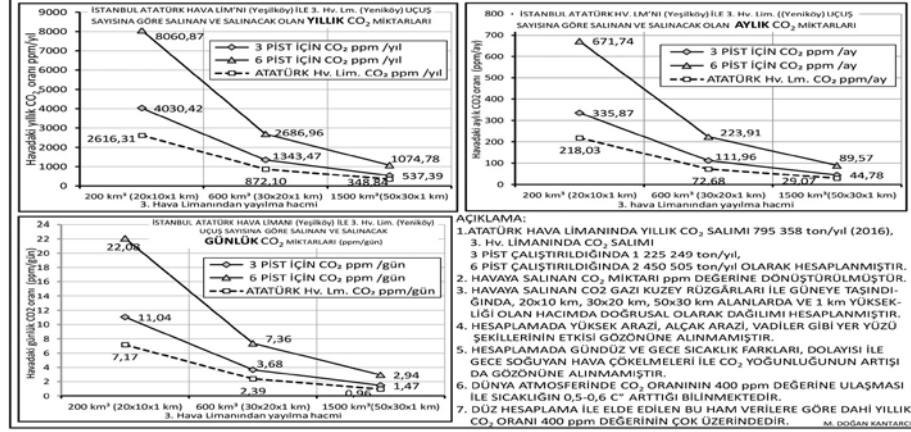
Şekil 4. Atatürk Havalimanı'na inip kalkan uçak tipleri ve sayılarının LTO değerlerine göre 3. Havalimanı'ndaki uçuşlarda salınacağı hesaplanan karbon monoksit (CO) ve azot oksitlerin (NOx) miktarları (ton/yıl).

zini, hem de havadaki azotun (% 78) tamamını oksitlemeğe yetmediği için, benzindeki (Kerozen) karbon CO ile CO₂'e, azot ise NOx'e (N₂O+NO+NO₂) dönüşmektedir (Tablo 7).

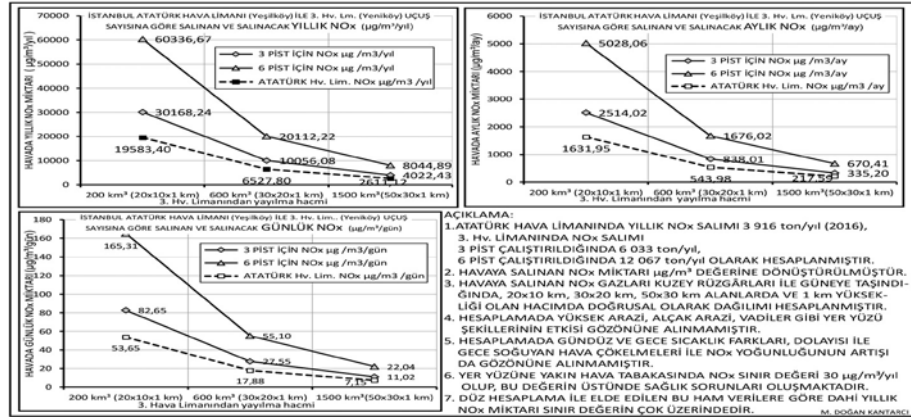
Karbonmonoksit ve azotoksitlerin havada oksijen ve nem ile reaksiyonları çok zararlı etkiler yapmaktadır:

- Karbonmonoksit (CO) çok aktif olduğu için havadaki oksijen molekülünden (O₂) bir atom oksijeni alıp karbondioksit (CO₂) dönüşmektedir. Açıkta kalan oksijen atomu da diğer bir oksijen molekülü ile birleşip ozon (O₃) oluşturur (CO+O₂ → CO₂+O ve O+O₂ → O₃).
- Azot oksitler; diazotmonoksit (N₂O), azotmonoksit (NO), azotdioksit (NO₂) ve azot pentaoksit (N₂O₅) olarak sıralanır.
- Diazotmonoksit çok aktif olup oksijen molekülünün bir atomu ile azotmonoksite dönüşür. Diğer oksijen atomu ise ikinci bir N₂O ile birleşir veya bir oksijen molekülü ile ozon (O₃) oluşturur (N₂O+O₂ → 2NO+O ve O+O₂ → O₃).
- Azotmonoksit de (NO) çok aktif olup oksijen molekülünün bir atomu ile azotdioksit dönüşür (NO+O₂ → NO₂+O ve O+O₂ → O₃).

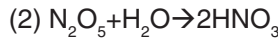
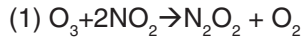

Şekil 5. İstanbul 3. Havalimanı'nda üç ve altı uçuş pist işletildiğinde oluşup yayılacak CO₂ miktarları.

Şekil 6. İstanbul 3. Havalimanı'nda üç ve altı uçuş pist işletildiğinde oluşup yayılacak NO_x miktarları.

- Ozon çok aktif bir oksitleyici olup azotdioksit ile birleşerek azotpentaoksit dönüşür (1). Azotpentaoksit ise hava nemi ile (veya solunum yollarındaki nem ve mukoza ile) birleşip nitrik asite dönüşür (2). Nitrik asit bitki yapraklarındaki klorofilli hücreleri tahrip eder, yaprakların ve bitkilerin ölümüne sebep olur. İnsan ve hayvanlarda solunum yolu hastalıkları ve akciğer kanserine kadar giden zararlar verir.

Kuzeydeki 3. Havalimanının Kömürle Çalıştırılan Bir Termik Santral (Orhaneli TS) ile Karşılaştırılması

Bir fikir vermek için 3. Havalimanı'nda oluşacak CO₂ miktarı ile eşdeğer bir termik santral karşılaştırılmıştır. Yüksek yakma sıcaklığı ile kömürdeki kar-

Jet motorları, sıkıştırılmış hava ile, yakıtı 927-1760 C° arasında yakar. Havadaki azot gazı ≥ 900 C°'de yanmaktadır. Havadaki oksijen (% 21) hem benzini, hem de havadaki azotun (% 78) tamamını oksitlemeye yetmediği için, benzindeki (Kerozen) karbon CO ile CO₂'e, azot ise NO_x'e (N₂O+NO+NO₂) dönüşmektedir (Tablo 7).

Karbonmonoksit ve azotoksitlerin havada oksijen ve nem ile reaksiyonları çok zararlı etkiler yapmaktadır;

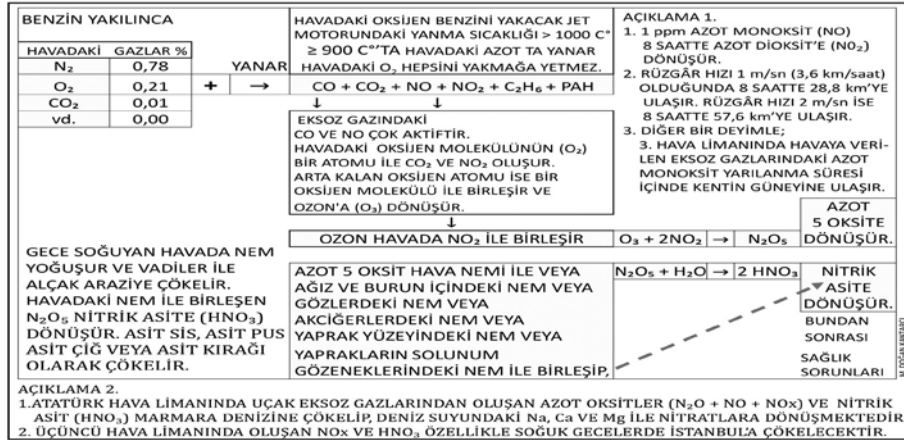
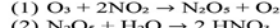
*Karbonmonoksit (CO) çok aktif olduğu için havadaki oksijen molekülünden (O₂) bir atom oksijeni alıp, karbondioksit (CO₂) dönüşmektedir. Açıkta kalan oksijen atomu da diğer bir oksijen molekülü ile birleşip, ozon (O₃) oluşturur (CO+O₂ → CO₂+O ve O+O₂ → O₃).

*Azot oksitler; diazotmonoksit (N₂O), azotmonoksit (NO), azotdioksit (NO₂) ve azot pentaoksit (N₂O₅) olarak sıralanırlar.

*Diazotmonoksit çok aktif olup, oksijen molekülünün bir atomu ile azotmonoksit dönüşür. Diğer oksijen atomu ise ikinci bir N₂O ile birleşir veya bir oksijen molekülü ile ozon (O₃) oluşturur (N₂O + O₂ → 2 NO + O ve O + O₂ → O₃).

*Azotmonoksit te (NO) çok aktif olup, oksijen molekülünün bir atomu ile azotdioksit dönüşür (NO + O₂ → NO₂ + O ve O + O₂ → O₃).

*Ozon çok aktif bir oksitleyici olup azotdioksit ile birleşerek azotpentaoksit dönüşür (1). Azotpentaoksit ise hava nemi ile (veya solunum yollarındaki nem ve mukoza ile) birleşip, nitrik asite dönüşür (2). Nitrik asit bitki yapraklarındaki klorofilli hücreleri tahrip eder, yaprakların ve bitkilerin ölümüne sebep olur. İnsan ve hayvanlarda solunum yolu hastalıkları ve akciğer kanserine kadar zarar giden zararlar verir.

Tablo 7. Benzin ≥ 900 °C sıcaklıkta yakıldığında oluşan gazlar ile bunların yaptığı bileşikler.

bonun ve havadaki azotun yetersiz yanması termik santrallarda da vardır. Kömür ile çalıştırılan Orhaneli Termik Santrali'nin 165 MW'lık bir birimi ile 3. Havalimanı'nda altı pist çalıştırıldığında oluşacak CO₂ miktarı birbirini tutmaktadır (Tablo 8, Şekil 7). Diğer bir deyimle, İstanbul'un kuzeyinde bir havalimanı yapıp çalıştırmak, kömür yakıtlı bir termik santral kadar etkili olacaktır.

Kumköy-Florya-Atatürk Havalimanı (Yeşilköy) Meteoroloji İstasyonları Ölçmelerine Göre Isınma/Kuraklaşma Süreci

Atmosferde CO₂ oranının 400 ppm'ye yükselmesi ile yıllık ortalama sıcaklığın 0,5-0,6 °C arttığı bilinmektedir. Bu artış genel bir değerdir. Sıcaklık artışı yöresel olarak; arazinin yapısına, ısınmaya sebep olan gazların yoğunluğuna, kentlerin betonlaşmasına, yeşil alanların (özellikle ormanlar) azalmasına bağlı olarak daha da fazla olabilmektedir.

1970 öncesi ortalama sıcaklık ölçmelerine göre;

- Kumköy'de yıllık ortalama sıcaklık 2007-2017 döneminde 1,0 °C artmıştır. Bu artışın ilkbahar ve yaz aylarına yansması 1,5-1,9 °C arasındadır (Şekil 8).

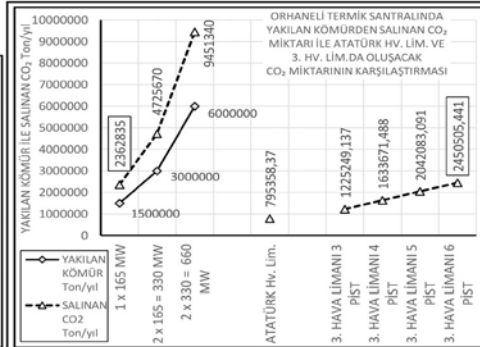

Tablo 8. İstanbul 3. Havalimanı'nda uçuşa açılacak pist ve uçuş sayısına göre havaya salınacak CO₂ miktarının kömür yakan bir termik santralın (Orhaneli TS) saldığı CO₂ ile karşılaştırılması.

ORHANELİ TS. ÖRNEĞİNE GÖRE	KÖMÜR TON/YIL	YANARILIR KARBON %	ÇIKAN KARBON TON/YIL	CO ₂ / C	ÇIKAN CO ₂ TON/YIL
1x165= 165 MW	1 500 000	0,43	645 000	3,663/3	2 362 835
2x165= 330 MW	3 000 000	0,43	1 290 000	3,663/4	4 725 670
2x330 = 660 MW	6 000 000	0,43	2 580 000	3,663/9	9 451 340
CO ₂ ATOM AĞIRLIĞI HESABI					
ATOM	C	O	O ₂	CO ₂	CO ₂ / C
AĞIRLIKLARI	12,011	16	32	44	3,663/31

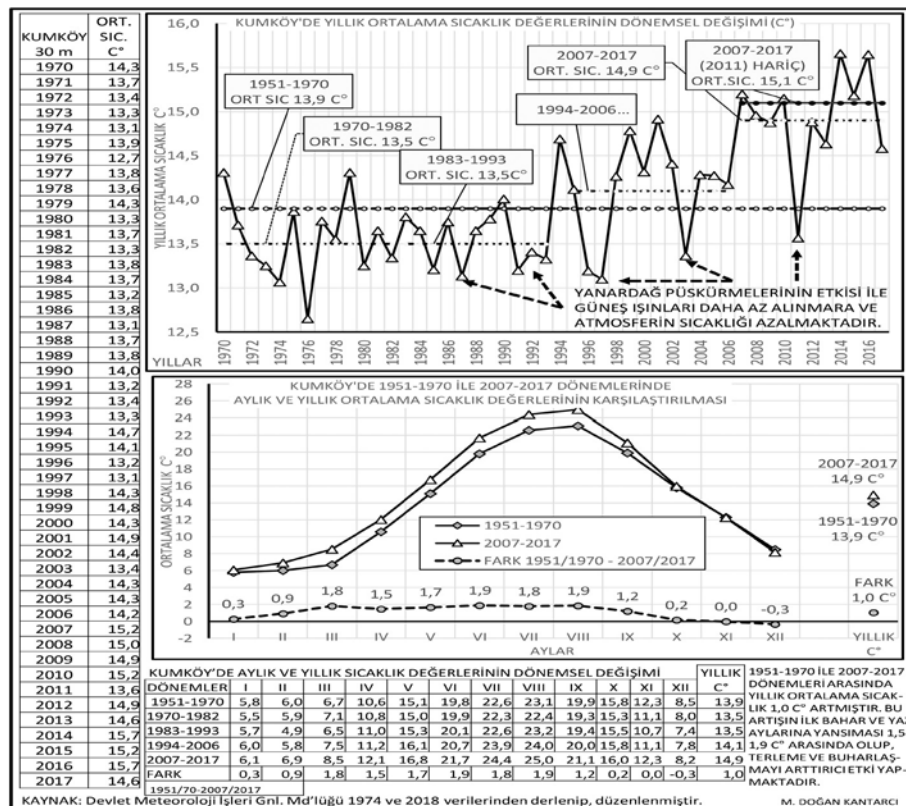
UÇAK İNİŞ/KALKIŞ SAYISI	OLUŞACAK CO ₂ ton/yıl
ATATURK Hv. Lim. 12 AYDA	221 983,7
3. HAVA LİMANI 3 PİST	341 965
3. HAVA LİMANI 4 PİST	455 955
3. HAVA LİMANI 5 PİST	569 942
3. HAVA LİMANI 6 PİST	683 932
	2 450 505,411

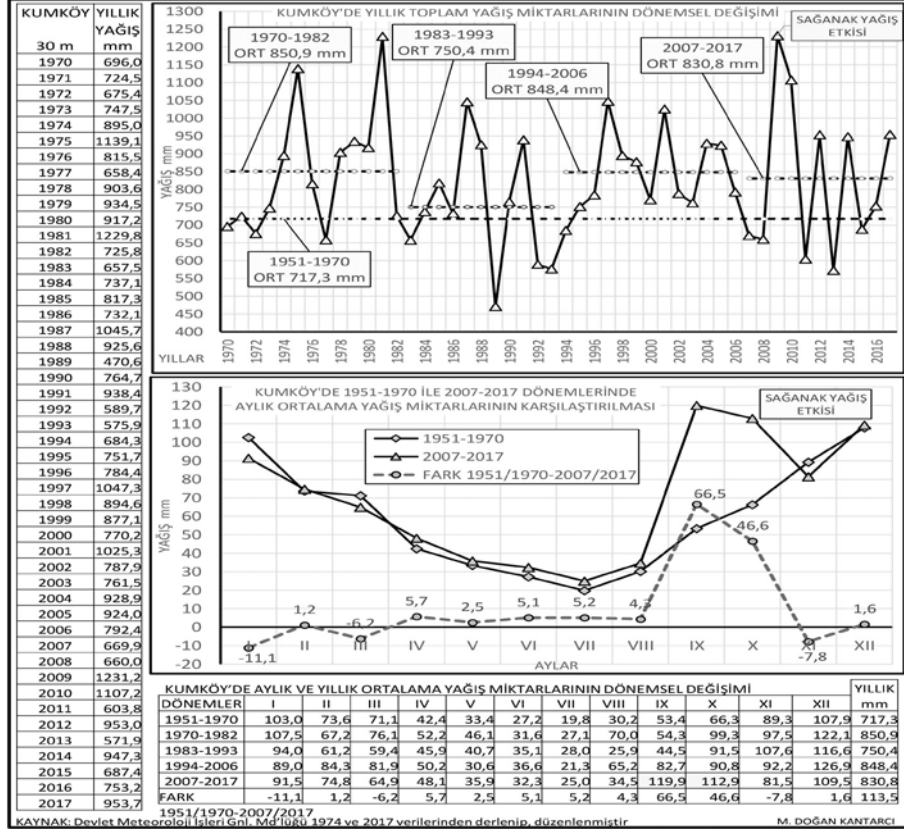
AÇIKLAMA:

1. ORHANELİ TERMİK SANTRALININ 165 MW'LIK BİR BİRİMİ 1,5 MİLYON TON/YIL KÖMÜRÜ YAKAR. KÖMÜRDEKİ YANILABİLİR (ORGANİK) KARBON ORANI ORTALAMA % 43 İSE 645 000 TON/YIL KARBON ÇIKAR. KARBON DİOKSİTİ KE CO_2 ORANINA GERE 645 000 TON KARBON, 2 362 835 TON CO_2 EDER.
  2. ÜÇÜNCÜ HAVA LAMİNANINDA 5 VE 6. PİSTLERİN İNİŞ/KALKIŞA ALINDIĞINDA 2-2,5 TON YÜZÜL TON CO_2 SALINACAKTIR.
  3. BU HESABA GERE İSTANBUL'UN KEZEVİNİ HAVA LAMANI YAPMAK. KURULU KÜÇÜK 165 MW OLAN BİRMİ SANTRAL KURMAK İLE EŞ ANLAMIDIR.
  4. BU DURUM KÖÇÜMSEMEMELİDİR. ÇÜNKÜ HAVA YALINACAK OLAN CO_2 İLE OLUŞACAK İNİŞMA (HER GAZI ETKİLİ) İSTANBUL'UN BETONLAŞMIŞ YAPISINDAN KAYNAKLANAN SIKAKLIĞA EKLENECEKTİR. HER BETONLAŞMIŞ KİLİT YAPISINDAN, SEMA DE 3. HAVA LAMİNANDAN SALINAN CO_2 TEN KİLİT YAPISINDAN KAYNAKLANAN SIKAKLIK ETKİLİSİ 0,6-0,7°C'YE KADAR ARTIRILABİLİR.
  5. BİRİRBİRİ EKLENEN BU SIKAKLIK ARTIŞLARI İSTANBUL'DA ÖNEMLİ BİR İNİŞMA VE İKLİM DEĞİŞİMİ ETKİLİ YAPACAK. (KENTİN BETONLAŞMASI + 3. HAVA LAMİNANIN EKSOZ GAZLARI) BELİRLİĞİN BİR KİRLİ İNİŞ ADASI+ OLUŞTURACAKLARDIR.
  6. İNİŞ ADASI VE HAVA KİRLİLİĞİNİN ETKİLERİ KENTİN AKAZ ARIZALI İLE YADİLERİNDE KÖKLEP [FOTOKİMYASAL PUS (SMOG)] DAHA DA BELİRLİNECEKTİR.
  7. ÜÇKİLİRİN EKSOZ GAZLARINDA SALINAN NO_x İLE SO₂ ÇOK CİDDİYE ANLIMASIN GEREKEN GAZLARDI BU GAZLAR BİTKİ YAPRAKLARINDAKİ KLOROFİLLİ HÜCRELERDE ASİTE (HNO₃ VE H₂SO₄) DÖNÜŞTÜRÜLMÜKTE VE HÜCRELERİ TAHRİP ETMELTDİRLER. İNSANLARIN VE HAYVANLARIN SOLUMUN YOLLARI İLE AKICILERİNDE TAHRİBATI (SOLUNUM YOLU HASTALIKLARI) VE KANSERE SEBEP OLMAKTADIRLAR.
- M. DOĞAN KANTAR

M. DOĞAN KANTARCI

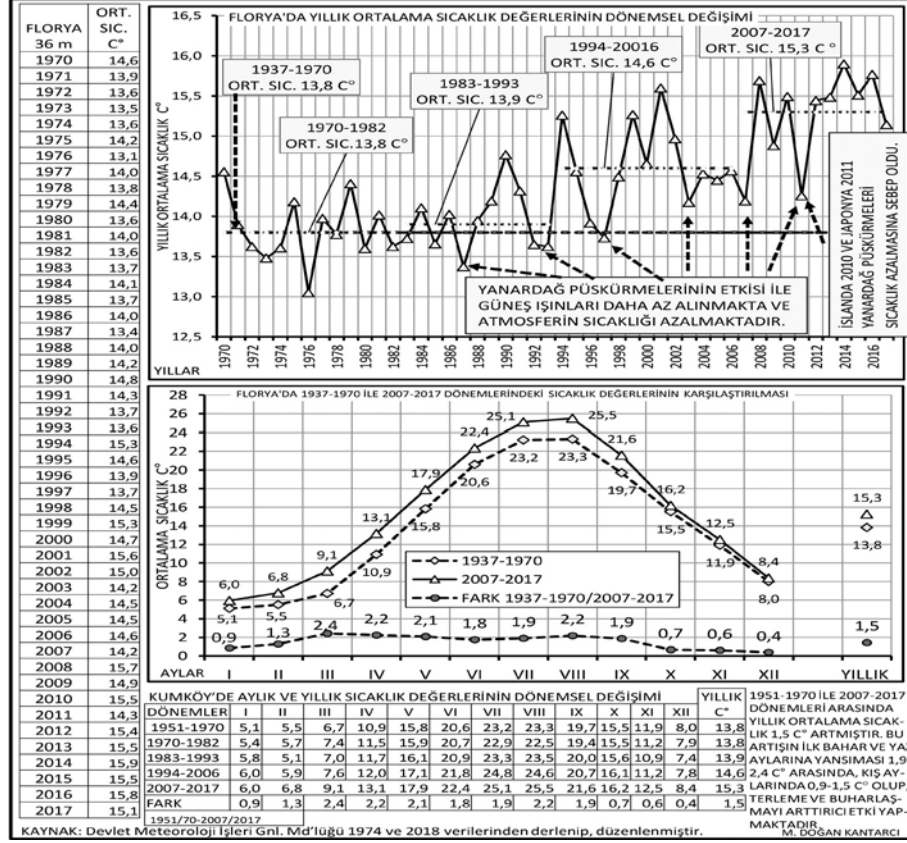

Şekil 8. Kumköy’de aylık ve yıllık sıcaklık değerlerinin dönemsel değişimi.

Şekil 9. Kumköy'de aylık ve yıllık yağış miktarlarının dönemsel değişimi.

- Buna karşılık yıllık yağış toplamı 113,5 mm artmıştır. Bu yağış artışında eylül ve ekim aylarındaki yüksek yağışlar dikkat çekicidir (Şekil 9).
- Florya'da yıllık ortalama sıcaklık 2007-2017 döneminde 1,5 °C artmıştır. Bu artışın ilkbahar ve yaz aylarına yansımaları 1,8-2,2 °C arasındadır (Şekil 8). İlginç olan, şubat ve mart aylarında ortalama sıcaklık değerinin 1,3-2,4 °C artmasıdır.
- Yeşilköy'de (Atatürk Havalimanı) 1937-70 döneminde 13,7 °C olan yıllık ortalama sıcaklık değeri 2010-2017 döneminde 16,0 °C'a yükselmiştir. Yıllık ortalama sıcaklık artışı 2,3 °C olup bunun ilkbahar ve yaz aylarına yansımaları 2,4-3,2 °C'tır (Tablo 8.1, Şekil 11.1). Yeşilköy'de de kış aylarında ortalama sıcaklığın 1,2-3,2 °C artması dikkat çekicidir.
- Florya ile Yeşilköy meteoroloji istasyonlarının 1937-1970 ölçmelerine göre yıllık ortalama sıcaklık Florya'da 13,3 °C, Yeşilköy'de 13,7 °C olup Yeşilköy yaz aylarında da Florya'dan biraz daha serincedir (Tablo 8.2).
- Buna karşılık 2010-2017 döneminde yıllık ortalama sıcaklık Florya'da 15,4 °C, Yeşilköy'de 16,0 °C olup aradaki fark 0,6 °C'dır. İlkbahar ve yaz aylarındaki ısınma farkı ise 0,6-0,9 °C arasındadır (Tablo 8.3, Şekil 11.2). Yeşilköy ısınmıştır.

Şekil 10. Florya'da aylık ve yıllık sıcaklık değerlerinin dönemsel değişimi.

Tablo 8.1. Yeşilköy'de (Atatürk Havalimanı) 1937-1970 ile 2010-2017 dönemlerinde ortalama sıcaklık değerlerinin değişimi.

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
YEŞİLKÖY 1937-1970	6,6	5,3	6,2	10,9	15,9	20,2	23,0	23,2	19,6	14,9	11,0	7,6	13,7
YEŞİLKÖY 2010-2017	6,4	7,6	9,4	13,4	18,3	23,0	26,0	26,4	22,8	16,8	13,4	8,8	16,0
FARK	-0,2	2,3	3,2	2,5	2,4	2,8	3,0	3,2	3,2	1,9	2,4	1,2	2,3

Tablo 8.3. Florya ve Yeşilköy'de 2010-2017 döneminde ortalama sıcaklık değerleri.

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
FLORYA 2010-2017	6,1	6,9	9,0	12,9	18,0	22,4	25,3	25,7	22,0	16,1	12,8	8,2	15,4
YEŞİLKÖY 2010-2017	6,4	7,6	9,4	13,4	18,3	23,0	26,0	26,4	22,8	16,8	13,4	8,8	16,0
FARK	0,3	0,7	0,4	0,4	0,2	0,6	0,7	0,8	0,9	0,8	0,7	0,6	0,6

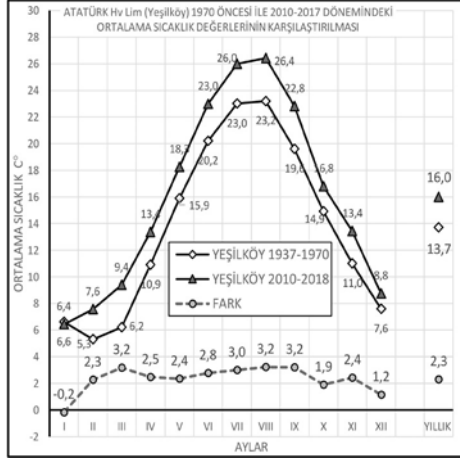
Tablo 8.2. Florya ile Yeşilköy'de 1937-1970 döneminde ortalama sıcaklık değerleri.

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
FLORYA 1937-1970	5,1	5,5	6,7	10,9	15,8	20,6	23,2	23,3	19,7	15,5	11,9	8,0	13,8
YEŞİLKÖY 1937-1970	6,6	5,3	6,2	10,9	15,9	20,2	23,0	23,2	19,6	14,9	11,0	7,6	13,7
FARK	1,5	-0,2	-0,5	0,0	0,1	-0,4	-0,2	-0,1	-0,1	-0,6	-0,9	-0,4	-0,1

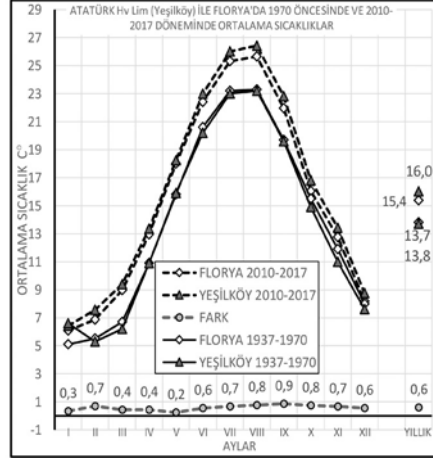
AÇIKLAMA:

1. Florya ile Yeşilköy'de 1937-70 dönemindeki ort. sıcaklık değerleri arasındaki fark çok azdır (Yıllık 0,1 C°). Yeşilköy biraz daha serindir.
2. Atatürk Hv. Limanında oluşan «ısı adası» etkisi ile Yeşilköy'de yıllık ort. sıcaklık 1970 öncesine göre 2010-2017 döneminde 2,3 C° artmış.
3. ve 2010-2017 döneminde Yeşilköy Florya'ya göre 0,6 C° ısınmıştır.

- Kumköy, Florya ve Yeşilköy (Atatürk Havalimanı) 2010-2017 dönemi yıllık ortalama sıcaklık değerleri karşılaştırıldığında Yeşilköy'deki ısınmanın Florya'dan belirgin bir ölçüde fazla olduğu görülmektedir (Tablo 9, Şekil 12).
- Sıralanan bu sıcaklık artışları ve farkları Yeşilköy'de belirgin bir ısınma olayını ortaya koymaktadır. Isınmanın Yeşilköy ve kuzeyindeki betonlaşmaya bağlı olduğu gibi, Atatürk Havalimanı'nda oluşan «ısı adasından» da kaynaklandığı sonucuna varılmaktadır.

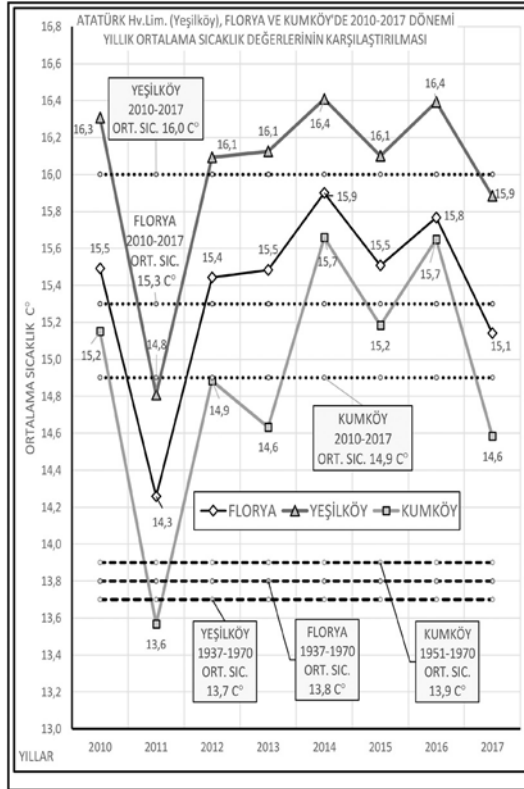

Şekil 11.1. Yeşilköy'de 1937-1970 ile 2010-2017 dönemlerinde ölçülen ortalama sıcaklık değerlerinin karşılaştırılması.

Şekil 11.2. Yeşilköy ile Florya'da 1937-1970 ve 2010-2017 dönemlerinde ölçülen ortalama sıcaklık değerlerinin karşılaştırılması.

Şekil 12. Atatürk Havalimanı (Yeşilköy) ile Florya ve Kumköy'de 2010-2017 dönemindeki ortalama sıcaklık değerlerinin karşılaştırılması.

Tablo 9. Atatürk Havalimanı (Yeşilköy) ile Florya ve Kumköy'de 2010-2017 döneminde yıllık ortalama sıcaklık değerleri.

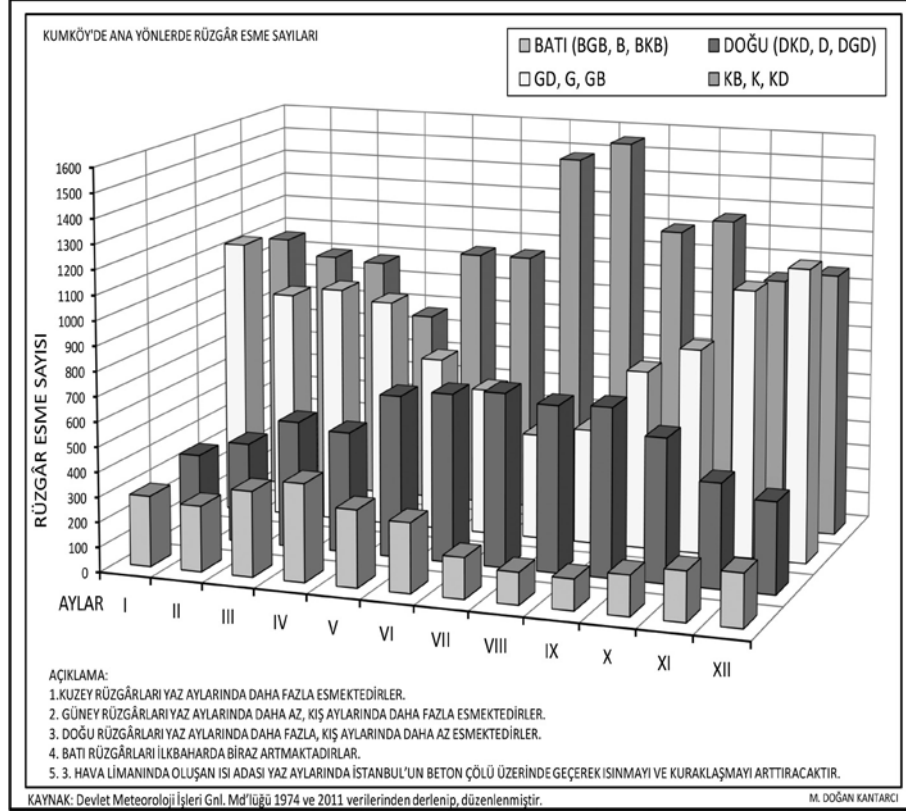
	FLORYA	YEŞİLKÖY	KUMKÖY
2010	15,5	16,3	15,2
2011	14,3	14,8	14,3
2012	15,4	16,1	14,9
2013	15,5	16,1	14,6
2014	15,9	16,4	15,7
2015	15,5	16,1	15,2
2016	15,8	16,4	15,7
2017	15,1	15,9	14,6
ORT.	15,4	16,0	14,9

AÇIKLAMA:

1. 1937-1970 DÖNEMİNDE YILLIK ORTALAMA SICAKLIK DEĞERLERİ YEŞİLKÖY'DE 13,7 C°, FLORYA'DA 13,8 C°, OLUP, 1951-1970 DÖNEMİNDE KUMKÖY'DE 13,9 C° HESAPLANMIŞTIR. KUMKÖY ÖLÇME DÖNEMİNE BAĞLI OLARAK BİRAZ DAHA SICAK GİBİ GÖRÜNMEKTEDİR.
2. 2010-2017 DÖNEMİNDE ATATÜRK HAVA LİMANINDA OLUŞAN «ISI ADASI» ETKİSİ İLE YILLIK ORTALAMA SICAKLIK DEĞERLERİNİN FLORYA VE KUMKÖY'E GÖRE DİKKAT ÇEKİCİ MİKTARDA ARTTIĞI GÖRÜLMÜKTEDİR.
3. 2011 YILINDAKİ SICAKLIK AZALMASI 2010 KIŞINDA İZLANDA ADASINDA EYİAFJALLAJOKULL İLE 2011'DE JAPONYA'DA ŞİNMODAKE YANARDAĞLARININ PÜSKÜRMELERİNE BAĞLI (KÜL GÜNEŞİ ENGELLİYOR).
4. ATATÜRK HAVA LİMANINDA OLUŞAN ISI ADASI KUZAY RÜZGÂRLARI İLE MARMARA DENİZİ ÜZERİNE SÜRÜLENMEKTE, SUYU BUHARLAŞTIRIP, YOK OLMAKTADIR.
5. ANCAK BU ISI ADASININ FLORYA'NIN ISINMASI VE MARMARA DENİZİ'NDE SEBEP OLDUĞU BUHARLAŞMA İLE YEREL SAĞANAK YAĞIŞLARIN OLUŞMASINA ETKİSİ DE DEĞERLENDİRİLEBİLİR.
6. KUZEYDE YAPILAN 3 HAVA LİMANI ISI ADASININ İŞE; İSTANBUL'UN BETON ÇÖLÜNÜ DAHA FAZLA ISITIP, KURAKLAŞMAYA SEBEP OLACAĞI ANLAŞILMAKTADIR.

M. DOĞAN KANTARCI

Şekil 13. Kumköy'de ana yönler göre rüzgâr esme sayıları.

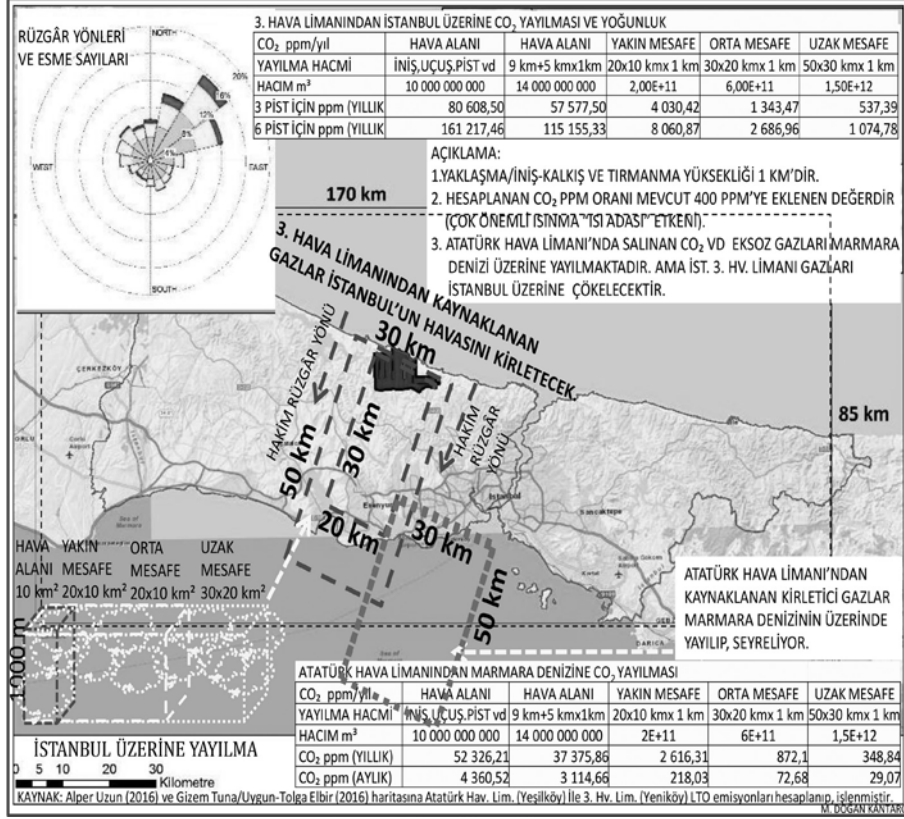
- Kuzeyde 3. Havalimanı'nda oluşacak ısı adası ve hava kirliliği, hâkim kuzey rüzgârları ile güneye doğru geniş bir alanda İstanbul yerleşim alanlarını etkileyecektir (Şekil 13).

Sonuç

Atatürk Havalimanı'nda 2016 yılındaki uçuş sayıları ve LTO katsayılarına göre yapılan değerlendirme, önemli bir hava kirliliğini ve “ısı adası” oluşumunu göstermektedir. Yeşilköy ve Florya'da yıllık ve aylık ortalama sıcaklık değerlerindeki (aşırı ısınmaya bağlı) değişim de bu “ısı adası” oluşumunu desteklemektedir. Oluşan kirlilik ve ısı adası Marmara Denizi üzerine taşınmakta ve seyrelmektedir.

Atatürk Havalimanı'nın kuzeydeki 3. Havalimanı'na taşınması halinde uçuş sayıları aynı kalsa bile İstanbul üzerinde önemli bir ısınmaya ve azotoksit (NOx) kirlenmesine sebep olacağı anlaşılmaktadır.

Yapılan hesaplamalar ve değerlendirmeler, 3. Havalimanı'nda önemli ölçüde artacağı varsayılan hava trafiğinden kaynaklanacak olan ısı adası etkisinin daha da artacağını göstermektedir. Oluşacak ısı adası ve kirli havanın (NOx

Harita 1. İstanbul 3. Hava Limanı (Yeniköy) ve kuzey rüzgârları altında CO₂ salımının etkili olacağı arazi ve oluşacak yoğunluk.

vd.) hâkim kuzey rüzgârları ile kent üzerine taşınacağı, önemli bir iklim değişikliğine ve sağlık sorunlara yol açacağı sonucuna varılmaktadır.

Vadilerde ve alçak arazide fotokimyasal pus halinde çökelen CO₂ ile NO_x gazları kentin betonlaşması ve kömür dumanları ile oluşmuş "kirli havalı ısı adasına" eklenip ısınmayı, hava kirliliğini ve buna bağlı tüm iklim değişimleri ile sağlık sorunlarını daha da artıracaktır.

Doğal olarak iklim değişiminin "olumsuz ekolojik" etkileri de artacaktır.

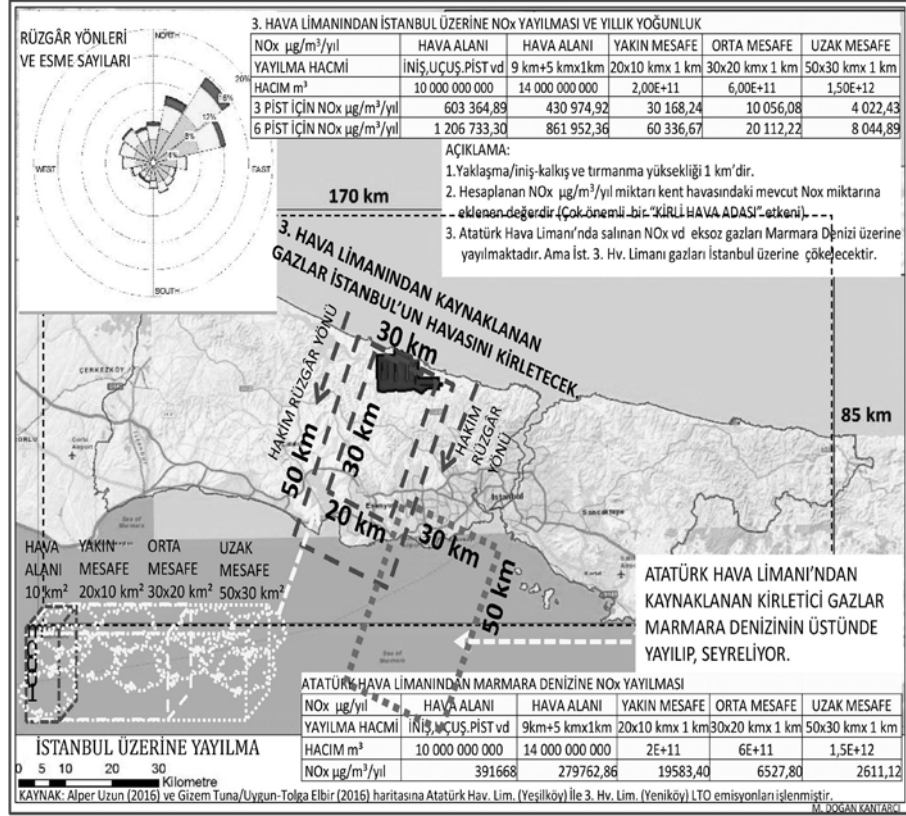
Kaynaklar:

Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü (1974) *Ortalama ve ekstrem kıymetler Meteoroloji Bülteni*, Başbakanlık Basımevi-Ankara.

Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü (2018) *Meteorolojik ölçmeler 1970-2017* (Yayınlanmamıştır).

Şen, O.; Durmuş, O. (2017) *Air Pollution Caused by Aircrafts in LTO-Number-Record Breaking Year 2016 at Istanbul Atatürk Airport*, Abstracts Vol. 19, EGU2017-4503, 2017 EGU General Assembly 2017.

Şen, O. (2017) *2016 Yılı Atatürk Havalimanı kirlitici episodları*.

Harita 2. İstanbul 3. Havalimanı ve kuzey rüzgârları altında NO_x salımının etkili olacağı arazi ve oluşacak yoğunluk.

Şen, O.; Kantarcı, M. D. (2017) "A Review of Air Quality and Heat Island Effect through the Urban Atatürk Airport and the Third İstanbul Airport", ATMOS 2017 International 8. Atmospheric Sciences Symposium, 1-4 November 2017, (Özet s.192), İstanbul, Turkey.

Uzun, A. (2016) 3. Havaalanı Projesi Sonrası İstanbul Kent Atmosferinde Beklenen Hava Kalitesi Değişimlerinin Modellenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Müh. Fakültesi Çevre Müh. Blm. Bitirme Prj. Prj. Yöneticisi T. Elbir, Haziran 2016, İzmir.

Uygun, G.T.; Elbir, T. (2016) İstanbul İl Sınırları İçerisinde Üçüncü Havaalanı Hava Kalitesi Seviyelerinin Tahmini, Hava Kirliliği Modelleme ve Uygulamaları, 35. Uluslararası Teknik Toplantısı, 7.2.2016 Hanya, Girit, Yunanistan, Geophysical Research.

Battal Kılıç

Teşekkürler Hocam. Üçüncü sunumu Menekşe Kızıldere yapacak, başlığı "Ulaşım ve İklim". Buyurun Hocam.

Ulaşım ve İklim

Menekşe Kızıldere

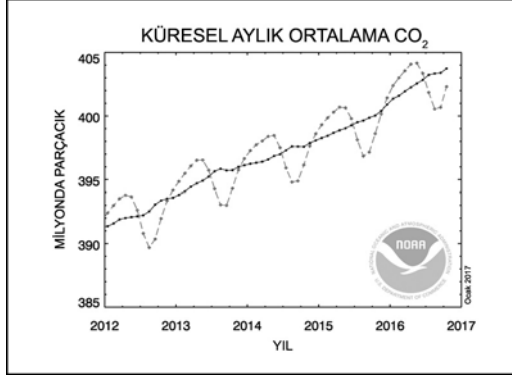

Merhabalar, ben ilk başta TMMOB odalarına ve İstanbul İl Koordinasyon Kuruluna sempozyuma davet ettikleri için çok teşekkür ederim. Ayrıca bütün oturumlarda cinsiyet eşitliği gözettileri için de teşekkür ederim. Genellikle mühendislerin çok olduğu oturumlarda bu eşitlik gözetilmiyor maalesef. Bu aşamaya gelinmesine sebep olan TMMOB Kadın Komisyonuna buradan selam ederim.

Ben aslında çok şanslıyım, çünkü hocalarım burada. Mikdat Hocam burada, iklimle alakalı bütün bilimsel açıklamaları ona bırakacağım. Kent meselesiyle ilgili Onur Bey ve Doğan Hocam da oldukça açıklayıcı, bilgilendirici açıklamalarda bulundular. Bana da ana çalışma konum olan, iklim politikasını kent bağlamında ilişkilendirerek konuşma kısmı kaldı.

İklim değişikliğini kısaca hatırlayalım. Mikdat Hocam daha detaylı bilgilerle daha açıklayıcı bir şekilde anlatacaktır. Dünya Meteoroloji Organizasyonunun (*World Meteorological Organization, WMO*) çok genel bir tanımına göre iklim, “aylık, yıllık, otuz yıllık veya birkaç yüzyıllık zaman diliminde ortalama hava değerlerinin (sıcaklık, yağış, rüzgâr) istatistiksel rejimidir”. Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli’nin (*Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC*) 2007 yılında yayımladığı *Dördüncü Değerlendirme Sentez Raporu*’nda iklim değişikliği, “bir yörede, iklim durumunun, en az on yıllık bir zaman diliminde, iklim değerlerindeki değişme ile değişmesidir” diye tanımlanmaktadır. Kalıcı değişikliklerin rejimi. IPCC raporları, bilim insanlarının bir araya gelerek birkaç yılda bir yayınladığı ve iklim değişikliğiyle alakalı en detaylı, en vurucu bilgilerin yer aldığı raporlardır. ABD Okyanus ve Atmosfer Araştırmaları Müdürlüğü’nün (*National Oceanic and Atmospheric Administration, NOAA*), Temmuz 2017’de yayınladığı grafik (Şekil 1), atmosferdeki karbondioksit oranının 400 ppm’i kalıcı olarak geçtiğini ve bir daha da bunun altına düşmeyeceğini gösteriyor. 400 ppm eşiği, bunun artık geri dönüşünün olmadığını göstergesi, hemen yarın karbondioksit üretimi dursa bile bundan sonra artık iklim değişikliği durdurulamaz. Yönetilebilir, önlem alınabilir, ama durdurulamaz.

Şu anda öngörülen ve üzerinde çalışılan, Birleşmiş Milletler çatısı altında devletlerin hedeflediği ve en son yapılan Paris Anlaşmasıyla birlikte hukuksal olarak zorlanılmadığı, ama en azından telaffuz edildiği rakam 1,5 derecelik ısınma. Bu bir hedef, ama günümüzdeki karbondioksit üretimi tabii devletlerin karbondioksit bildirimlerine bağlı olarak gerçekliği tartışılır. Hâlihazırdaki üretimle birlikte oluşacak ısınma 2 derece, ama hâlihazırdaki durumla birlikte 3 dereceyi aşacağı öngörülüyor. Peki, sorumlusu kim? IPCC’nin yeni 4. Sentez Raporu’nda bunun sorumlusunun yüzde 90 oranında insan faaliyetleri olduğu artık ortaya kondu. Bunu inkâr edenler de var –iklim değişikliğini de inkâr edenler var, o ayrı bir tartışma– ama artık insan kaynaklı mıdır, değil midir tartışmasının hiçbir anlamı yok.

Sekil 1. Biriken karbondioksitin atmosferdeki oranı (Kaynak: NOAA).

Politika kısmından biraz bahsedeyim. Dediğim gibi, iklimin bilimsel tartışmasını Hocama bırakıyorum. Birleşmiş Milletler Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) dünyadaki 197 ülkenin bir araya gelip Birleşmiş Milletler çatısı altında 23 yıldır her yıl iki haftalık konferanslarla bu konuyu tartıştığı, daha önce Kyoto Protokolü'nü, ondan önce başka daha ufak protokolleri ve en son da Paris Anlaşması'nı ürettiği ve uzlaştıkları bir yapı. BMİDÇS her sene kısaca COP

dediğimiz taraflar konferanslarını gerçekleştiriyor. 21. Taraflar Konferansında da Paris Anlaşması çıkarıldı; 197 ülkenin politik olarak üzerinde uzlaşabildiği, taraf olmaya söz verdiği bir anlaşma. Bu anlaşma ülkelerin iklim değişikliğine karşı aksiyon almasıyla alakalı hukuksal bağlayıcılığı olan bir anlaşma değil. Ama pazarları ve konuyla alakalı endüstri ve sanayiye bağlayan, politik ve ekonomik bağlayıcılığı olan bir anlaşma. "Gör ve yap, başkaları yapsın, sen de örnek al." Bunu hiçbir şekilde zorlamayan, ama öneren bir anlaşma.

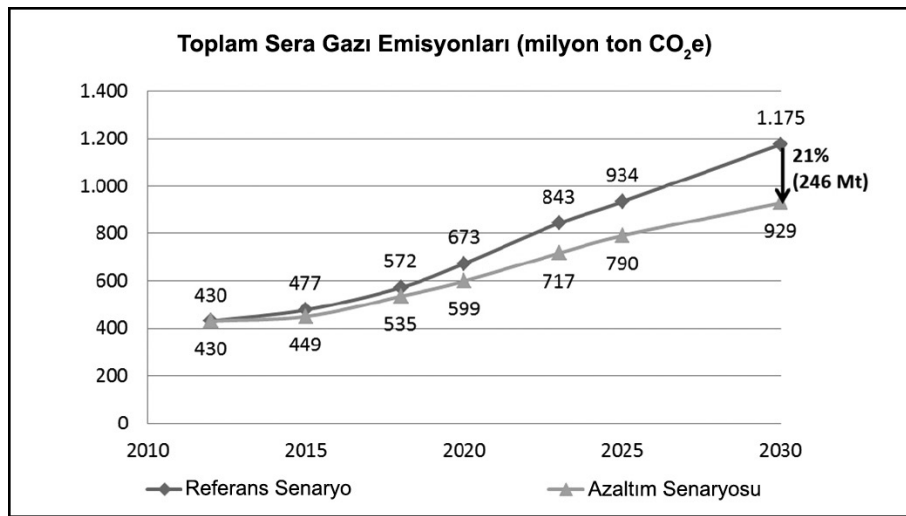
Paris Anlaşması 197 tarafı var dedim. Fakat duymuşsunuzdur haberlerde, ABD anlaşmadan çekilmek istedi geçen yıl, fakat bu çok gerçekçi bir çekilme değil. Çünkü çekilme kararı ancak dört yılda gerçekleşebilir. Geçtiğimiz G20 zirvesinde de "Paris geri dönüştürülemezdir" diye bir madde kabul edildi, ABD bunun dışında kaldı. Ama dört yıl sonra ABD'de başka bir hükümet geldiği zaman Paris Anlaşmasına geri dönmek zaten söz konusu. Yani Amerika'nın Paris'ten çıkması mümkün değil. Bunu da bu tartışmalardan önce eklemiş olayım.

Paris Anlaşması 4 Kasım 2016'da yürürlüğe girdi. Birçok ülke, anlaşmayı parlamentosundan geçirdi ve kendi iç mevzuatıyla ve yasalarıyla uyumlaştırarak bir şekilde uygulamaya başladı. Paris Anlaşması'nı uygulamaya geçirmek, kendi mevzuatıyla uyumlaştırmak demek karbon üretimini sınırlamak veya buna karşı önlemler almak demek: Enerji verimliliğinden tutun da termik santrallerin bacalarına, hatta termik santrallerin üretimine, hatta termik santrallerin yapımına engel olmasına kadar giden, birçok ülkenin seçtiği kendi enerji stratejisine göre uyumlaştırma süreçleri... Bunu da şöyle bir yöntemle yapıyorlar: Bütün ülkeler UNFCCC denilen üst birliğe kendi azaltım taahhütlerini veriyor. Buna eskiden INDC deniliyordu, şimdi NDC deniliyor, ülkenin niyet katkısı. Her ülkenin bir niyet katkısı var. Çok enteresan terimlerle anlatılıyor, çünkü 197 ülkenin bu terimler üzerinde uzlaşması çok zor. Niyet katkısı gibi enteresan terimleri var bu politik ortamın.

Her ülke 2030 ya da 2050 yılına kadar diyor ki ben kendi üretimimden şu kadar karbondioksit azaltım öngörüyorum. Ama hiçbir ülke ben bundan sonra tamamen yenilenebilirle geçtim ve hiçbir şekilde karbon üretmeyeceğim, demiyor.

Dünyada böyle bir ülke yok, sadece Almanya'nın böyle bir geçiş tartışması var, ama son seçim tartışmaları sebebiyle Almanya da bu konudan geri adım atmış gibi görünüyor. Bu sebeple 1,5 derece hedefi çok da gerçekçi değil. Türkiye'nin sunmuş olduğu INDC, yani azaltım niyeti Şekil 2'de görülüyor, 2030'a kadar yüzde 21'lik bir azalma. Ama hâlihazırdaki modellere bakınca Türkiye zaten hiçbir önlem almasa bile bu azaltımı yapacak. Neden? Yüzde 21'lik azaltım için öngörülen planda Türkiye'nin büyümesi yüzde 5 olarak değerlendiriliyor, ama Türkiye'nin gerçekçi büyümesi 3,45. Yani, büyüme rakamlarıyla oynayarak bir model kurduğunuzda aslında yapacağınızdan çok daha azını göstermiş oluyorsunuz. Ülke hiçbir şey yapmasa bile bu hedefi tutturacak. Bu yüzden bu taahhüdün revize edilmesi gerekiyor ve Çevre Şehircilik Bakanlığı bunun için bir çalışma başlatmış durumda.

Bu bilgileri çok genel geçer bilgiler olarak veriyorum. Kent konusuna kısaca değinip ulaşıma geçeceğim. Kent ve iklim değişikliği konusunu sorumluluk, etkilenebilirlik ve yapabilirlik diye üç başlığa ayırdım. Sorumluluk: Sera gazlarının yoğunlaştığı merkezler kentler, artık bunun tartışmasına gerek yok. Etkilenebilirlik: Kentler kırılgan, çünkü bizim kentlerimiz maalesef nüfus yoğunluklu alanlar. Yapabilirlik: Çözüm merkezleri de kentler, çözüm kentlerden başlıyor. Hiçbir önlem alınmaz ve hâlihazırdaki durum devam ederse 2006-2030 yılları arasında kentlerdeki üretim bazlı karbondioksit salımı yüzde 40'lardan yüzde 70'lere; tüketim bazlı karbondioksit salımı da yüzde 60'lardan 70'lere çıkıyor. Kentlerdeki sera gazı salımı kaynaklarından başlıcası ulaşım, hâlihazırda hiçbir önlem alınmayan, düzenlenmeyen ve yönetilmeyen ulaşım, bir kent için karbondioksit üretiminin birinci suçlusu. Kentsel etkilerini de çok kısa bir şekilde geçerseniz: Sıcaklık dalgaları, aşırı hava olayları, kuraklık, su kıtlığı, deniz seviyesinin yükselmesi, fiziksel altyapıyla alakalı sorunlar, ekonomik etkiler, geçimle ilgili sıkıntılar, kamu sağlığıyla ilgili sıkıntılar, toplumsal etkiler (yoksulluk, toplumsal cinsiyet vb.), ekosistem fonksiyonları üzerindeki etkiler, gıda güvenliği üzerindeki etkiler.

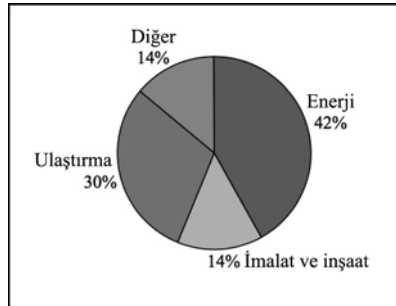
Şekil 2. Türkiye'nin INDC'sindeki karbondioksit azaltım hedefi.

Ulaşımdan kaynaklanan emisyonlar konusunda bilgi edinmek biraz zor, çünkü en detaylı ve kanıtlanabilir bilgiler maalesef 2006-2007 yılında yapılmış. Ondan sonraki bilgiler muhakkak var, ama ben ilgili bakanlıkların ve uluslararası kurumların kaynaklarından ancak 2006 yılına ait bu rakamları bulabildim, karayolu ulaşımının birinci sırada yer aldığına dikkati çekmek istiyorum:

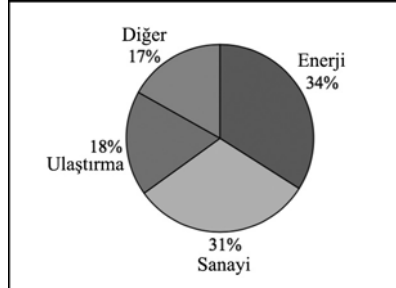
Karayolu ulaşımı : % 85
Sivil havacılık : % 10
Deniz taşımacılığı : % 3
Demiryolları : % 2

Şekil 3'te de OECD'nin en son raporundan alınan karbondioksit emisyon rakamları görülüyor; ulaşım yüzde 30'da ikinci sırada. Tabii ki enerji üretiminden kaynaklanan karbondioksit birinci sırada, ama enerji üretimini bir kenara koyalırsak, birinci sırada ulaşım geliyor.

Türkiye'nin rakamlarına gelirsek: Ülke içinde yolcu taşımacılığının yüzde 95'i karayoluyla yapılıyor maalesef. 1960'lardaki otomotiv atılımından sonra bir karayolu çılgınlığı başladı ve Türkiye'nin en favori kurumlarından biri Karayolu Genel Müdürlüğü oldu. Türkiye genelinde trafiğe kayıtlı araç sayısı 2017 Temmuz ayı sonu itibarıyla 20.643.246. Bunda şehirlerarası karayolu taşımacılığının da payı büyük; 573 firma ve 9500 araç var. Bu araçların nasıl egzoz gazı üretimi yaptığı konusu da, nasıl denetlendiği de tartışılır. Bu taşımacılığın ve transit taşımacılığın Türkiye'nin gayri-safi hasılasına katkısı 3,5 milyar Amerikan doları, bu da azımsanmayacak bir rakam, son zamanlarda duyduğumuz rakamlarla karşılaştırdınca biraz küçük oluyor, bir 45-50 milyar değil, ama yine de büyük rakamlar.

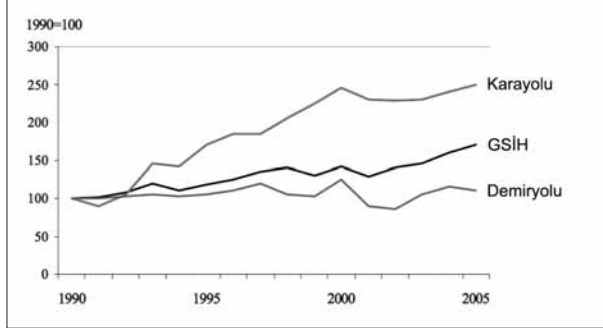
Şekil 3. OECD ülkelerinde sektörlere göre CO2 emisyonu.

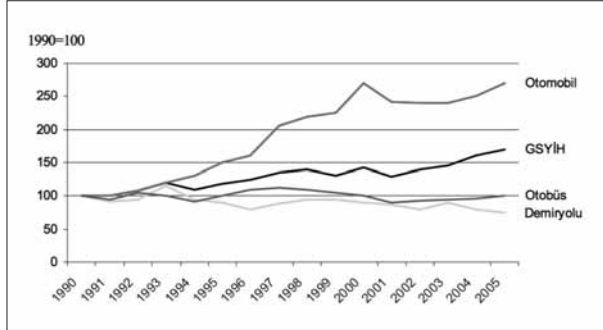
Şekil 4. Türkiye'de sektörlere göre CO2 emisyonu (Kaynak: Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007).

Envanter sonuçlarına göre 2014 yılında toplam sera gazı emisyonu karbondioksit eşdeğeri 467,6 milyon ton (Mt), bunun yüzde 18'i ulaşımdan kaynaklanıyor. Şekil 5'te, yük taşımacılığında karayolunun, yolcu taşımacılığına da otomobilin ne kadar büyük payı olduğu görülüyor. Hepsi OECD rakamlarıdır. Tablo 1, Ulaştırma Bakanlığının 1990 ve 2005 arası yaptığı çalışma; ulaştırma sektöründen kaynaklı karbondioksit emisyonu artışı görülüyor. En son 2007 yılında kalmış bir çalışma bu, ama bu oranların yaklaşık yüzde 10 oranında değiştiğine dair güncel bilgiler var.

Ulaştırma sektöründen kaynaklı karbondioksit emisyonlarının türlerine bakınca yüzde 81'le yine karayolunun aslan payını

Şekil 5. Türkiye'de yük taşımacılığı (Kaynak: OECD 2008).

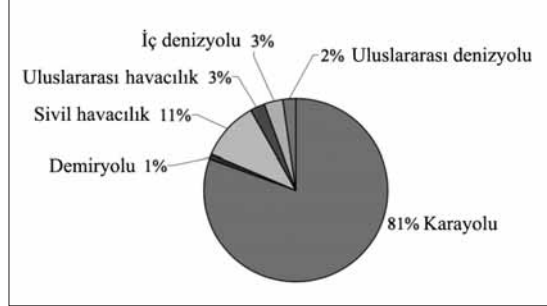
Şekil 6. Türkiye'de yolcu taşımacılığı (Kaynak: OECD 2008).

boyunca muhakkak İstanbul konuşuldu bütün yönleriyle. Ben şu bilgiyle başlamak istiyorum İstanbul'u konuşmaya: Son resmi rakamlara göre Türkiye'nin yüzde 18'lik nüfus oranı İstanbul'da yaşıyor. Aslında daha da fazladır. Ama İstanbul, Türkiye'nin yüzde 1'lik bir alanı, yani bütün ülkenin yüzde 18'lik nüfusu yüzde 1'lik bir alana sıkışmış durumda. Bu gerçekten bir sıkışma, buna

	Ulaştırma Sektöründen Kaynaklı CO2 Emisyonu
1990	25,95
1995	32,83
2000	34,97
2001	35,03
2002	36,04
2003	37,77
2004	40,46
2005	40,53
2006	43,74
2007	51,01
1995-2005 arasında artış	% 56,18
1995-2007 arasında artış	% 96,57

Tablo 1. Türkiye'de 1990-2005 arasında CO2 emisyon miktarları (milyon ton) (Kaynak: Ulaştırma Bakanlığı, 2008).

doğru bir yaşam denilemez. Bu sıkışma olduğu için aslında kentin ormanlarına göz dikilmiş durumda. Bunun tabii ki sosyolojik bir tarafı var. Kentin ormanlarına yapılan çok lüks gettolar belki de hiçbirimiz için, orta sınıf için, yoksullar için değil, ama sıkışmadan dolayı bir vahşileşme de söz konusu. Bunu artık vahşileşme diye tanımlıyorum. İstanbul'un nüfusu 1950 yılından beri sürekli arttı, hiç göç vermedi, ama 2017 yılında 70.000 insan İstanbul'dan kaçmış, ilk kez İstanbul dışarıya göç vermiş. 70.000 insanın 10.000'i yurtdışına gitmiş, 60.000'i ülke içine ve kırsala dönmüş durumda. Bu çok enteresan, artık insanların dayanamadığını gösteren bir rakam.

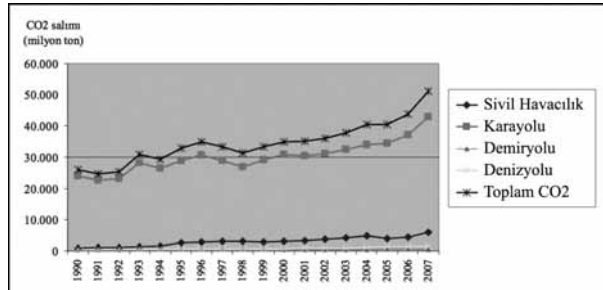

Şekil 7. Türkiye'de ulaştırma sektöründen kaynaklı CO2 emisyonlarında farklı ulaştırma türlerinin payları (Kaynak: Ulaştırma Bakanlığı 2008).

söz konusu değil. Ulaşımdan kaynaklanan soluduğumuz karbondioksit günde bir araçla daha da artıyor. Uzun vadeli olmayan kent planlanmasına açılan her yeni rol trafiği rahatlatmaktan öte kentin trafik yükünü artırıyor. Bunun tartışması bile abes; yeni yapılan köprülerin, yeni yapılan yolların trafiği rahatlatmış hiç görülmedi, sadece kenti genişletti ve kentin sırtına kaldıramayacağı yükler yükledi. Bu Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nde de görüldü, Yavuz Sultan Selim Köprüsü'nde de görülecek. Köprü'nün yapılması İstanbul'un trafiğini yönetmek ve düzenlemek için artı bir katkı değil, tersine, bu karmaşıklıkta bir darbe daha vurmak anlamına geliyor. İstanbul'daki trafik sıkışıklığı yüzde 50 oranında. Ancak bu rakama İBB'nin şerhi var, son yıllarda yüzde 10 oranında iyileştiğini, yüzde 40'lara düştüğünü iddia ediyorlar. Bunu sözlü olarak belirttikleri için şerh olarak söyledim, kendi rakamlarında göremedim.

Son 20 yıl içerisinde İstanbul'daki kent içi ulaşımında raylı sistem uygulamaları geldi. Marmaray, metro sistemleri genişletildi, metrobüs eklendi. Marmaray'ın payı yüzde 10, karayolu hâlâ yüzde 87, denizse yüzde 3. Bu kadar çok şey yapılmasına rağmen hâlâ karayolu yüzde 87. O kadar metro, o kadar metrobüs çalışmasına rağmen ve bu entegrasyon eksikliği sebebiyle İstanbul'un ulaşım kaynaklı karbondioksit salım değeri Türkiye ortalamasının beş katına çıktı.

Peki, neler yapılmalı? Ulaşım konusuna nasıl çözümler bulunabilir? İstanbul için ne kadar mümkün?

Şekil 8. Türkiye'de 1990-2007 arasında ulaştırma alt sektörlerinde CO2 emisyon miktarları (Kaynak: Ulaştırma Bakanlığı 2008).

Biraz önce söylediğim gibi Türkiye'de trafiğe kayıtlı araç sayısı 2017 Temmuz ayında 20.643.246, bu dehşet bir rakam. Bunun 3,8 milyonu da İstanbul'da. Düşünün ki yaşadığımız bu küçük kentte ne kadar fazla araca ve ne kadar fazla araçtan kaynaklanan kirliliğe maruz kalıyoruz. İstanbul'da her gün yaklaşık 1000 yeni araç trafiğe çıkıyor. Yani azalma diye bir şey

Toplu taşımanın iyileştirilmesi, yaya ve bisiklet ulaşımı türlerinin entegrasyonu sağlanmalıdır. İstanbul için hep "bisiklet şehri değil, tepeleri var" denir. Ama tepeleri olan başka şehirlerde çok da mümkün, bisiklet kullanımı. Bu, İstanbul'daki yaşam, sıkışıklık, nü-

fus, nüfusun sıkışmasıyla alakalı bir durum; kentin topografik özellikleriyle alakalı bir durum değil, bu bir bahane. Ulaşım ve toplu taşıma taleplerine göre düzenlemeler yapılmalıdır. Toplu taşıma duraklarının kullanım alanlarının yol güvenliğine erişilebilirliği planlanmalıdır. Bunu derken aklıma direkt metrobüs geliyor; iyi bir sistem, erişilebilir bir sistem, ama yeterli değil. Düşük karbonlu araç teknolojileri teşvik edilmelidir. Araba kullanım alışkanlıklarının değiştirilmesi konusunda uygulamalar yapılmalıdır. Sadece teknik iyileştirmeler değil, aslında sosyal, ekolojik ve bireysel dönüşümü de gereklidir. Çünkü herkes bir tüketim çılgınlığı içinde ve herkesin bir araç sahibi olma arzusu, toplu taşınmadan kaçınma arzusu var. İstanbul'daki insanlar "ben kendi aracım ile yolculuk etmek istiyorum" dediğinde gerçekten bunu yapamazsın diyemiyorum. Toplu taşımanın hali çok kötü, bunun düzenlenmesi ve iyileştirilmesi lazım. Bu da ancak master planla olabilir. Kentin uzun vadeli master planları her yönü için olduğu gibi ulaşım için de olmalı. İstanbul'un master planı değişince saçma sapan mega projelerle kentin ne hale geldiğini gözlerimizle gördük. Aynı şey ulaşım için de geçerli. Her şeyden önce bir master plana, bu master planın uzun vadeli olmasına ve bu uzun vadeli master planın da desteklenmesine ihtiyaç var.

Benim söyleyeceklerim bu kadar, sorularınız olursa beklerim. Çok teşekkürler.

Battal Kılıç

Menekşe Hocama bir katkı olsun diye ben de bir iki şey söylemek istiyorum. Osmanlı'dan 1950 yılına kadar 9000 km demiryolu yapılmış, 1950 yılından günümüze 4000 km. Karayollarının 1950'den sonraki özendirilmesini ve karbon salımının ne derece yükseldiğini buradan da anlayabiliriz diye düşünüyorum. Bir de 60.000 kişi göç etti dedi, Ortadoğu'dan İstanbul'a ne kadar geldi, onu da hesaplamak lazım. "İklim Değişikliği ve Kentleşme" başlığı ile söz Mikdat Kadioğlu'nda. Buyurun.

İklim Değişikliği ve Kentleşme

Mikdat Kadioğlu

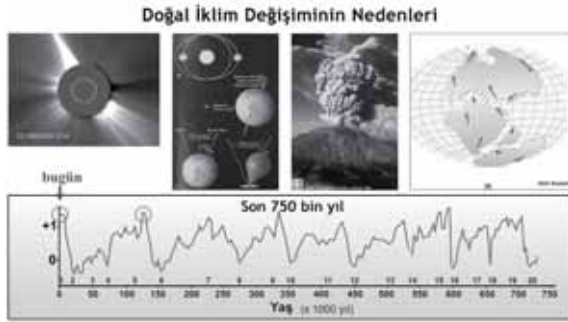
Teşekkür ederim Sayın Başkan. Değerli katılımcılar, çok inatçı çıktınız bu saate kadar burada, hâlâ taze misiniz, onu çok merak ediyorum. Bizim Trabzon'da bir nene 90 küsur yaşında, eli belinde gidiyor balıkçıya Maçka'da, bakıyor ki balıklar leğende böyle kuyruk sallayıp dolaşıyor, ama yine de soruyor: "Uşağım, bunlar taze midur?" Balıkçı da kızıyor, "Nene, görmüyor musun hepsi canlıdır da" diyor. "Uy uşağım, ben de canlıyım, ama taze değilim," diyor. Şimdi canlısınız da, ne kadar tazesiniz, o biraz şüpheli. Aslında her şeyi anlattılar; benimki bu son noktada biraz sohbet olacak.

Resim 1-2.

Kentler nefes aldığımız yerler, havalandırılması gerekiyor, ısıtılması, soğutulması gerekiyor, beslenmesi gerekiyor, su temin edilmesi gerekiyor... Bütün bunların da iklimle etkileşimi var. Biz de öyle bir kent yaratıyoruz ki iklim sanki hiç değişmiyormuş gibi biz de değişmiyoruz. Biz insanlar virüs kapınca ateşimiz çıkıyor ya, Dünya da “insan kapmış”, böylece hasta olmuş; ama bu en kötü virüs, bizler kadar kötü bir virüs yok. Dünya’nın ateşi çıkmış, felaket durumunda...

Resim 3. Son 750 bin yılda iklim değişimi.

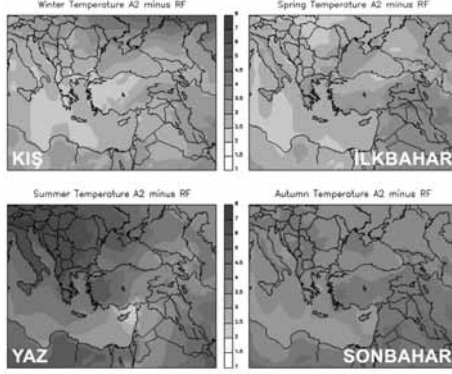
Google’a girer “iklim değişikliği” diye ister Türkçe, ister İngilizce arama yaparsanız, karşınıza bir ayı çıkarıyor. İklim değişikliği deyince ilk akla gelen bu, dünyadaki algı bu; sanki iklim değişikliği sadece kutuplardaki ayının problemiymiş gibi algılanıyor. Aslında iklim değişikliği sadece kutuplardaki ayının problemi değil, o kutup ayısı gibi, biz de bir şeylerin üstüne çıkıyoruz, görüyorsunuz. (Resim 1 ve 2)

Arkadaşlar, bu iklim denilen şey hep değişmiştir. Bütün jeolojik evrelerde Dünya var olduğundan beri iklim hep değişegelmiştir. Hava da havai bir şeydir, bunu böyle bilin, bunun normali yoktur, sürekli değişir. Güneş ve astronomik etkiler, volkan patlaması, tektonik hareketlerin sebebiyle –detaylarına girmeye vakit yok– Dünya yıllar boyunca buzul çağına girmiş, çıkmış. (Resim 3) Dünya’nın eskiden bu doğal etkenlerden dolayı ısınması yaklaşık 150.000 yılda 1 derece civarında oluyormuş. 150.000 yılda Dünya eskiden 1 derece ısınıp 1 derece soğuyormuş, yani buzul çağına girmiş ve çıkmış. Bugün, son 150 yılda 1 derece ısındık. Tam 1000 kat hızlı ısındık. Kim ısıttı bunu bu kadar hızlı? İşte bu insan denilen virüs, dünyayı çok hızlı ısıttı, ani bir iklim değişikliğine neden oldu. Ekolojik sistem buna ayak uyduramıyor, bütün problem bu; iklim değişikliği problem değil, problem olan bu kadar hızlı olması.

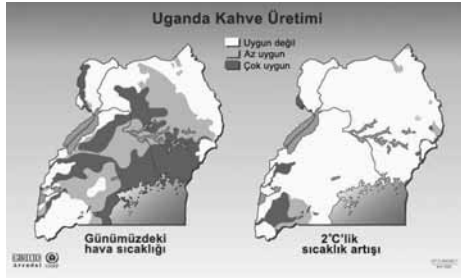

Resim 4.

Dünya 4,6 milyar yaşında. Bu çok büyük bir rakam, hayal edemiy-

Resim 5. 2100, sıcaklıkta değişim.
(Arş. Gör. Barış Önel, 2007, İTÜ Meteoroloji Müh. Bölümü)

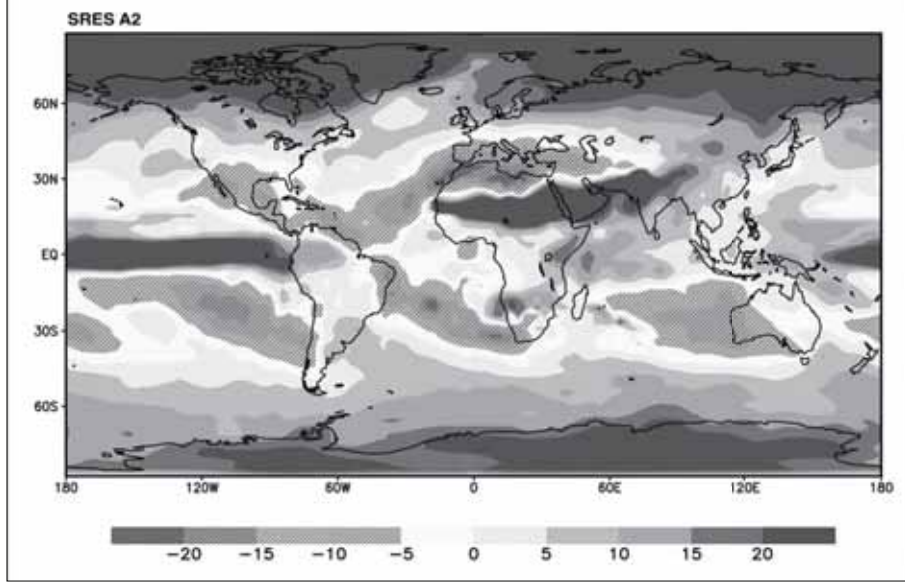

Resim 6. İklim değişikliğine göre acilen arazi kullanımı planlaması yapılmalı.

ruz. Bunu 46 yıla ölçeklendirirsek, Dünya'nın yaşı 46 olsaydı, insan Dünya'ya sadece 4 saat önce gelmiş olacaktı ve son 1 dakika içinde Doğan Hoca'nın ormanlarının yarısını yok etmiş olacaktı. (Resim 4)

İklim değişikliğinde hava sıcaklığı çok önemli, hep küresel ısınma diyorsunuz buna, bu ısınmanın en çok kuzeyde olması problem. Bizim sıkıntımız da biraz buradan geliyor. Ekvator az ısınıyor, kuzey kutbu çok ısınınca hava hareketleri değişiyor. Aslında dünyanın, havanın, okyanustaki akıntıların tek derdi var. Soğuk su akıntısı güneye gelir, soğuk hava güneye gelir, sıcak su akıntısı kuzeye gider, sıcak hava da kuzeye gider; bütün bunların nedeni dünyada termal bir dengeye ulaşmak. Termal denge, düzensizliği yok etmeye çalışıyor. Bu sıcaklık farkı yok olunca hava hareketleri ve fırtına yörüngeleri de değişiyor. Böylece bizim başımız derde giriyor.

Türkiye'de baktığımız zaman, dünyanın her tarafı gibi ısınıyoruz; en çok da yazın ısınıyoruz. 2100 yılına kadar yaklaşık 4-6 dereceye kadar varan bir ısınma öngörülüyor. (Resim 5) Bazıları, "ne olmuş, 4 derece, 2 derece, bunların ne önemi var?" diyor, "10 derece, 12 derece olsa ne olacak?" Deniz seviyesi yükseliyor, diyoruz. Ne kadar? 60 cm. "Dizime kadar geliyor," diyorlar, ciddiye almıyorlar. Bir derece, iki derece, 60 cm, bunların lafı bile olmaz! Ben de Uganda'dan örnek veriyorum. Uganda'yı nasıl bilirsiniz? Çok gelişmiş bir ülke değil, değil mi? Çok gelişmemiş olan bu Uganda, iklim değişikliğiyle beraber kahve üretim bölgelerinin nasıl değişeceğini araştırmış. İyi kalite robusta kahve üretilen bölgeler, düşük kalite üretilen bölgeler ve hiç üretilemeyen bölgeler belirleniyor ve sıcaklık ortalama 2 derece değişirse (Bu arada Doğan Hoca hep ortalama derecelerden bahsetti, biz meteorolojide ortalama derecelere pek bakmayız, çünkü onlar öldürmüyor esasında) kahve üretilen bölgeler kayboluyor, Uganda'da üç küçük bölge kalıyor. (Resim 6) Uganda bu üç küçük bölgeyi koruma altına almış. Türkiye'de böyle bir çalışma var mı? Ortalama 2 derece değişiklik bile tarım desenlerini çok büyük şekilde değiştirebiliyor. O yüzden bizim arazi planlaması yapmamız lazım, iklim değişikliğine göre hangi tarım alanları öne çıkıyor, nerelerin ne olacağını bilerek nerede bina dikeceğiz, nereye fabrika yapacağız, nereye orman... Bunu hesaplamıyoruz biz, gününbirlik yaşamaya devam ediyoruz.

Resim 7. Dünyada yağış miktarında değişim.

Yağışa gelelim. Yağış, sıcaklık gibi küresel davranmıyor. Yağış bazı yerlerde artıyor, bazı yerlerde –bizim buralarda– maalesef azalıyor. (Resim 7) Özellikle Afrika’nın Mağrip bölgesi, Kuzey Afrika, Ortadoğu, Güney Avrupa’da yağışın büyük miktarda azalması bekleniyor. Zaten Avrupa Birliği’nin Kyoto’yu filan çok sevmesinin nedeni de bu: Avrupa Birliği, iklim değişikliğinden dolayı Afrika’dan gelecek büyük göçlerden korkuyor, hatta onları bir çekirge sürüsü gibi görüyor.

Türkiye’nin de problemi bu; bizim sıcaklığımız artarken yağışımız azalıyor. Bazıları tropikal iklime girdiğimizi söylüyor. Bunu söyleyeni bulsam öpeceğim yanağından, ne iyi, keşke tropik iklime girsek, her gün yağmur yağar, hiç kar yok... Hawaii’deki gibi eteklik giyeriz, her tarafa palmiye ağaçları dikeriz. Öyle bir şey yok! Bizim iklimimiz kuraklaşıyor, çölleşiyoruz, ne tropikali? Kışın yağışlarımızda önemli azalmalar var, Akdeniz ve Ege’de. Neydi Akdeniz iklimi? Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı. Artık çok bekleriz yağışı kışın! Tekerleme de bozuldu, kışları kurak oluyor. Bir tek Karadeniz’de yağış artıyor. Kış kuraklığı, yaz kuraklığına göre çok daha tehlikelidir. Yazları da fazla yağmur yağmıyor, yağmasa ne olur, ama esas yağışı kışın alıyoruz ve kışın o yağış yok oluyor. Aslında çok tuhaf şeyler var da, onları konuşmak istemiyorum. Mesela, İstanbul’da yazın çok sıcak olunca sıcaktan kaçıp nereye gidiyorsunuz? Güney sahillerine. Allah akıl versin, sıcaktan kaçıp sıcağa gidiyorsunuz. Nereye gitmeniz lazım? Trabzon’a!

1960’larda bir gazete kupüründe diyor ki, “yakında İstanbul’da kışın kar görmek hayal olacak.” (Resim 8) Çünkü kent ısı adası artıyor. Yağış buluttan her zaman kar olarak başlar, yere düşerken ergir –bazen donar– böylece şekil değiştirir. İstanbul da çok büyük bir kubbe kent ısı adası olduğu için kar yağışı yok olmak üzere. Zaten Türkiye’nin her tarafında kar yağışı çok azaldı. Bundan dolayı kar kış tesisleri vs. gibi şeylerde de büyük sıkıntı yaşanıyor. Kar yağı-

1930'larda kar kalınlığı 1,5 metreden fazlayken son yıllarda sadece 15 santime düştüğünü söyleyen Kandilli Rasathanesi Meteoroloji Şefi Burhanettin Sukan.

"Yakında İstanbul'da kar görmek hayal olacak..."

Burhanettin Sukan

Kandilli Tünelhanesi Meteoroloji Şefi Burhanettin Sukan, "Yakın bir gelecekte İstanbul'da kar yağışlarını görmek hayal olacaktır," demiştir.

1930 yılında İstanbul'da yağın kar kalınlığı 157,5 cm. iken 1960 yılından sonra yağın kar kalınlığının şehir dışında ancak 15 cm. olduğunu belirten Meteoroloji Şefi, "30 senelik sü-

Şehrin ısıtım yüklemesine sayıları artan fabrikalar sebep oluyor.

relerle yaptığımız meteorolojik rasatlar İstanbul'da kış mevsiminin değişmekte olduğunu göstermektedir. Kar yağışlarının yerini sürekli yağmurlar almaktadır.

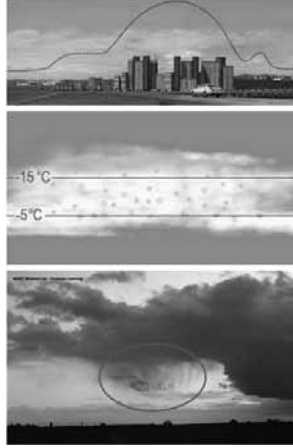
Bunun sebebi de gün geçtikçe büyüyen İstanbul'un endüstri merkezi haline gelmesidir. Son senelerde kurulan dev fabrikaların ve artan evlerin bacalarının

ısı azalıyor, yağmura dönüşüyor. Kent ısı adasından dolayı kırsalla şehir arasında büyük sıcaklık farkı oluyor. Biz yeri biraz daha ısıtırsak havadaki kar yağmur olmadan buharlaşıp virgaya dönüşecek. Virga, buharlaşan yağmur demek. (Resim 9) Bu bizim için kum fırtınaları demek. Çölde böyle oluyor; çöle yağıyor, ama yere inemiyor, havada buharlaştığı yerde soğuyan hava yere çarpıyor ve kum fırtınaları oluşuyor. Gidişat bu yönde, kar gitti, kar çok az alıyoruz. Yakında yağmur da havada buharlaşacak.

Resim 8. 1960'larda bir gazete kupürü.

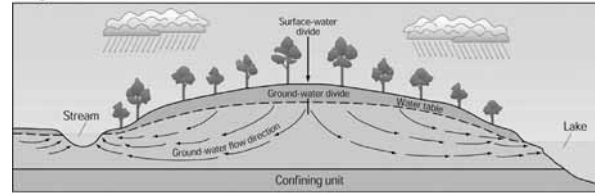
Biraz önce yeraltından su çekilmesi anlatıldı, aşırı kuyu suyu çekiliyor. (Resim 10) Kuyu suyu aslında buzul çağlarında kullanılması gereken acil durum suyudur. Şimdi bir buzul çağı olsa —ki biz varken biraz zor— bütün sular donduğu zaman bir tek yeraltı suyu kalıyor içilebilecek.

Havada kirli duman gördüğünüz zaman bu dumanın, başka bir yerde bir kişinin selde yürümesiyle ilişkili olduğunu pek fazla fark eden yok Türkiye'de. (Resim 11) Baktığımız zaman, dünyada jeolojik afetlerin sayısında değişiklik yok, biz 99 depreminden sonra biraz daha duyarlıyız onlara karşı, ama en çok artan afetler hidro meteorolojik afetler. Dünyadaki afetlerin artışı Resim 12'de, Türkiye'dekilerin artışı da Resim 13'te görülüyor. Birleşmiş Milletler için yazdığım bir rapordan aktarıyorum: 1960'lı yıllarla 1990'lı yıllar arasındaki meteorolojik afet farkı üç kat daha fazla; daha fazla sel, daha fazla sıcak hava dalgası,

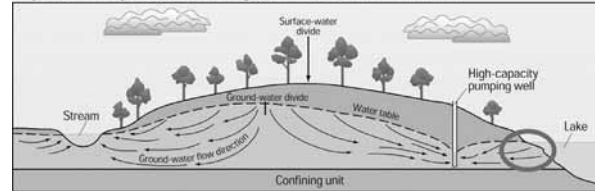

Resim 9. Kar yağışlarının yerini yağmur alacak, yağmurların yerini de "virga" alacak. Karla kaplı alanlarda, kar yağışlı gün sayısında ve kar yağışı miktarlarında önemli azalmalar olacak.

Doğal:

Kıyıdaki kuyulardan su çekilmesi durumunda:

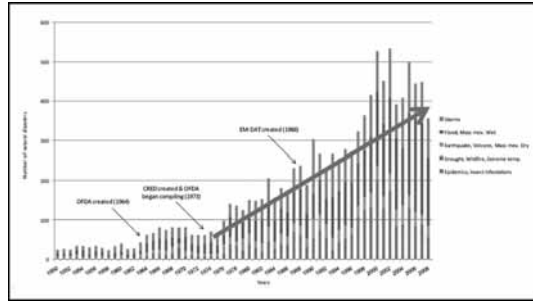
Resim 10. Kıyılarımızda deniz su seviyesi yükselecek ve yeraltı suyunda tuzlanma artacak.

daha fazla yıldırım, dolu. Ekonomik kayıplar dokuz kat, sigorta kayıpları ise on beş kat artmış durumda. Bu aşağı seviyede havayı ne kadar ısıtırsanız o kadar başınıza yıldırımlar, dolular, fırtınalar düşeceğini unutmayın.

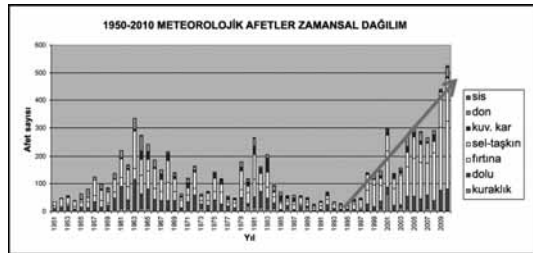
İstatistik olarak Trabzon'da 30 derece ve üzerindeki günlerin sayısındaki artışı Resim 14'te görebilirsiniz. Buraya ne yapmışlar, beton mu dökmüşler istasyonun etrafına, ne olmuş burada? Şile'ye de baktığınızda, 1990'lardan sonra 30 derece üzerindeki yıllık günlerin sayısında çok büyük artışlar var. (Resim 15) Bunlar sıcak hava dalgası demek, bu da ölüm demek. Hava sıcaklığının 35 derece üzerinde olduğu günlerin sayısı daha da artacak. O zaman İstanbul'dan sıcaktan kaçıp yine güneye gidebilecek misiniz? Bu bizim için çok büyük ekonomik problem aslında, sosyoekonomik olarak turizm sektörü vs. açısından düşünüldüğünde. Hava sıcaklığı 35 derece olduğunda vücut sıcak-

Resim 11. Risk algılamasındaki boşluk.

Resim 12. Dünyada afetlerde artış.

Resim 13. Türkiye'de afetlerde artış.

lığımıza yaklaşıyor "of çok sıcak" diyoruz. Artık vücut kendi sıcaklığını kontrol edemiyor, akşama kadar otursanız bile vücut kendi sıcaklığını kontrol etmeye uğraştığı için akşama bir ısıl bitkinlik oluyor, eliniz ayağınız tutmuyor. Bunlar uzun sürerse ölümcül oluyor ve sıcak hava dalgaları büyük kitlesel ölümlere neden oluyor.

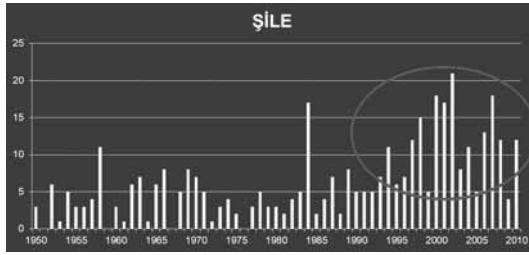
Resim 16'de küresel iklim değişikliğinin meteorolojik yansımalarını gösteren bir grafik var. Dünyanın ortalama sıcaklığı 15 dereceyken, bizim çok sıcak dediğimiz günlerin sayısı küçük kırmızı üçgendir. Ortalama 2 derecelik sıcaklık artışıyla grafiği sağa kaydırduğumuzda ekstrem sıcaklıklar 10-15 kat artıyor. Yani, ortalamada 1-2 derece artış, uç değerlerde 10-15 kat artış anlamına geliyor. Onun için ortalama 1-2 dereceyle dalga geçmeyin, fena çarpacak, size söyleyeyim.

Kent ısı adası önemli bir şey; betonlaşma, beton yüzeylerin akşama kadar güneş enerjisini yutması... (Resim 17) Şehirleşmede biz bunu nasıl engelleriz diye düşünmemiz

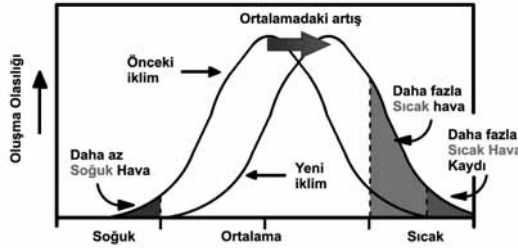

Resim 14. Trabzon'da hava sıcaklığının 30 °C'nin üzerinde olduğu günlerin yıllık sayısı.

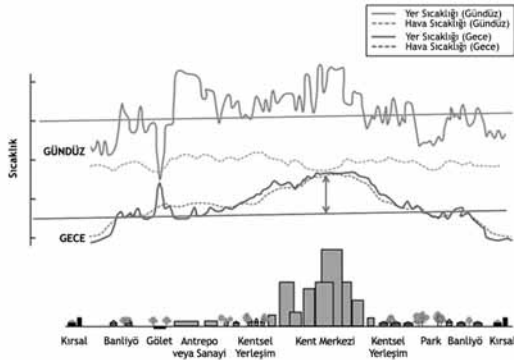

Resim 15. Şile'de hava sıcaklığının 30 °C'nin üzerinde olduğu günlerin yıllık sayısı.

Resim 16. Küresel iklim değişikliğinin meteorolojik yansımaları.

Kent Isı Adaları + Sıcak Hava Dalgaları = Erken Hasat!

Resim 17. Kent ısı adası etkisi.

lazım. Şehir planlamacı var mı buralarda? Gerçi onlar da planlamıyor ya şehirleri! Bu kent ısı adası büyük problem olacak ve karşımızda duruyor. Sıcak hava dalgaları diye bir kavram Türkiye'de yok, afet diye sayılmıyor. 2003 Ağustos ayında Fransa'da 35.000 kişi öldü, Türkiye'de bir kişi bile ölmüyor nedense, bilmiyorum, ama iklim değişikliğinde benim en büyük korkum önümüzdeki yıllarda İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerde sıcak hava dalgasından birkaç bin kişinin kitlesel olarak ölmesi. Bu Chicago'da oldu, 10.000 kişi öldü, Sibiry'a'da 20.000 kişi, Fransa'da 35.000 kişi öldü. Bizde olmaz diye bir şey yok, biz bunun farkında değiliz. Bir de sıcaktan bunalıp sıcağa kaçıyorsunuz Antalya'ya, Allah akıl versin.

Meteorolojide hava sıcaklığını bir meteoroloji siperi içinde gölgede ölçüyoruz. Gölgede ve orada vücut sıcaklığı yok,

Resim 18. ABD'de bir soğuma merkezi.

bir termometre gölgede yatıyor, hava girip çıkarken sıcaklık ölçüyoruz. Ama bizim bir vücut sıcaklığımız var, hareket ediyoruz, güneşin altındayız, bir de nem olduğu zaman hissettiğiniz sıcaklık çok farklı ve kentleşme, ısı adası, şehir ısı adası, sıcak hava dalgası, kent ısı adası birleştiği zaman ölümcül oluyor.

Bizim Türkiye’de belediyeler kışın donanları topluyor, yazın yananlara ise hiç bakmıyor. Burada, dengesiz bir durum var. Bütün dünyada, örneğin Amerika’da yazın sıcağın bunalanları soğuma merkezlerine toplarlar. (Resim 18) İnsanlar ölüyor çünkü gerçekten. Kızılhaç su dağıtır caddelerde, yollarda. Bizim belediyeler daha henüz yazla ilgili tehlikelerle pek ilgilenmiyorlar, yananlarla ilgilenmiyorlar. İlerde mecbur ilgilenecekler.

Hava kirliliğine geelim. İklim değişikliği sonucu bizi, daha fazla yüksek basınç merkezi etkisi altına alacak. Yüksek basınç merkezi demek havanın yukarıdan aşağı doğru çökmesi, durgunlaşması ve hava kirliliği demek. Şimdi seviniyorsunuz kışın “pastırma yazı, ne güzel” diye, o pastırma yazı dediğiniz günler yüksek basınç merkezi demektir, kuraklık demektir, o günlerde yağmur yağmaz ve büyük bir hava kirliliği olur. Kirleticiler yeryüzüne doğru çöktüğü için dağılmazlar, sonra bakarsın, şehir bir gün varmış, bir gün yokmuş gibi, görünmüyor. (Resim 19) Hiç bakıyor musunuz İstanbul’a, siyah bir çizgi görürsünüz ufukta? İşte o, yüksek basınçtan kaynaklanıyor, hava çöktüğü için yukarısı daha sıcak oluyor. Yerden daha sıcak olan yukarı seviye nedeniyle yerdeki kirleticiler daha yukarıdaki sıcak havanın içine doğru yükselemiyor ve orada bir kapak gibi toplanıyor. (Resim 20) İnsanlar sabah gidip sağlıklı yaşam koşusu filan yapıyor o havada oh mis gibi! Amerika’da örneğin, hava kalitesine bakarak, hava kirliliği belli bir ölçüye geldiği zaman çocukları teneffüse çıkartmazlar. Bizde öyle bir şey yok. Koş! Yüksek basınç, alçak basınç merkezlerinin önemi çok büyük ve bize daha çok yüksek basınç gelecek; alçak basınçta, yağmur bırakan rüzgârlı sistemlerde azalma bekliyoruz. Ne olacak? Sis, pus, sıcaklık, nem... İki türlü hava kirliliği var; klasik hava kirliliği ürünü olan kükürt, sisle beraber *smog* denilen zehirli duman oluyor. Bunun sonucunda ne oluyoruz? Erken hasat oluyoruz. İnsanlar daha erken ölüyor.

Trafik, özellikle de duran trafik, çok büyük bir tehlike; özellikle pastırma yazı olan güneşli günlerde. Trafiğe çıkan araçların yaydığı kimyasallar güneşle etkileştiği zaman yerde zehirli gaz oluşuyor. Bu bir çeşit ozon, belki görmüyorsunuz, koklamıyorsunuz, ama ozonu solumak, Amerika’da akciğer kanserinin sigaradan sonra en büyük ikinci nedeni. Ozonun yerde olması çok tehlikeli. Bu

Resim 19. Yüksek basınç ve hava kirliliği.

Resim 20. Yüksek basınç merkezinde çökme sonucu artan hava kirliliği.

da bizim için yine erken hasat sebebi! Yani, duran trafik çok tehlikeli, Türkiye’de biz bunun da farkında değiliz. İstanbul’da örneğin maalesef güneşli günlerde duran trafik yüzünden çok büyük sağlık problemi yaşıyoruz, ama bunun farkında değiliz. O yüzden yurtdışında hafta sonlarında, güneşli günlerde arabasız gün ilan ederler. Bugün arabanızı çıkartmayın da temiz hava soluyalım denir. Hiç arabasız gün yaptınız mı?

Büyük kentlerde, “yaz sisi” de denilen *smog* çok büyük problem ve biz daha bunun adını koymuş bile değiliz. Hava kirliliği demek için havada kara kara dumanlar, partiküller olacak, onu koklayacağız, kükürdü soluyacağız, ancak o zaman hava kirliliği diyeceğiz. Yoksa hava kirliliği filan demiyoruz. Türk’ün akıllı gözünde derler ya, görmeyince inanmıyoruz, ama bu büyük bir problem. (Resim 21, 22)

Peki, kentlerde ne yapmamız lazım? Örneğin ağaç dikiyoruz değil mi? Her bir ağacın her bir kirleniciyle mücadelede belli türleri öne çıkıyor. Şimdi bütün dünyada şehirlerdeki kirlilik ölçümlerine göre oraya ağaç dikilmesini tavsiye ediyorlar. Mesela, ozonla mücadelede Türk fıındığının, *Turkish hazelnut* denilen ağacın yerinin literatürde çok önemli olduğu söyleniyor. (Resim 23)

Bizde bir damdan düşme afeti var. Bu insanlar neden damdan düşüyor? Çünkü inşaatçılar, her yere tek tip inşaat yapıyor. Anadolu’nun kendi geleneksel mimarisi yok oldu. Her tarafa aynı briketle tek tip inşaat yapılıyor. Eskiden bu adamlar damda yatmazlardı, çünkü dama “badgir” denilen bir kule koyarlardı. (Resim 24, 25) Bu badgir, her yönden gelen rüzgârı yakalar ve evin içine alırdı. Şimdi

Resim 21-22. Modern hava kirliliği.

o olmadığı için, unutulduğu için dama çıkıyoruz! Arkadaşlar, bu badgir ne oldu, ne yaptınız bunu ey mimarlar, inşaatçılar? Badgiri yedik, her tarafa tek tip inşaat yaptık. İklim değişiyor, bizde ise medeniyet gerilemesi var. İklimi bırakın, biz geleneksel mimaride geri gidiyoruz.

Resim 23. Kent içinde ağaç ve parkların hava kalitesine etkileri.

Salondan

İran’da günceldir badgir.

Mikdat Kadioğlu

Var, İran’da varmış, fotoğrafı da oradan bulabildim. Bir badgirimiz bile yok. Elin İngilizisi sıfır karbonlu eve badgiri koymuş. (Resim 26) Rüzgâr yakalayıcı diyor, bütün dünyayı araştırmış adamlar, siz devam edin böyle badgirsiz! Ben de şimdi

param olsa şöyle Laz işi bir ev yapacağım, buraya da cam koyacağım, bütün millet benimle dalga geçecek. Buna trombe duvarı deniliyor biliyorsunuz, burada sera oluşuyor. Burası ısınınca hava kışın şuradaki camı aç, içeri girsin, kışın şuradaki şeyi dışarı aç, bu yükselen hava yukarı doğru gitsin, içerideki havayı sirküle etsin gibi... (Resim 27) Ben bunu yapsam gelir fotoğraf çekersiniz, Laz'a bak, diye. Para bulunca yapacağım bu Laz işini!

Binaların konulmasında şehirlerde hesap kitap yok. Biz burada İstanbul'da bir sürü belediyeye gittik. Dedik ki; "kentsel dönüşüm yapıyorsunuz, biz bunu İTÜ Meteoroloji Mühendisliği Bölümünde üç boyutlu modelleyelim, ona göre örneğin hâkim rüzgâr yönüne göre gökdelenin ince tarafını koy, yollarını ona göre yap, yollar rüzgâra paralel, denize dik olsun, rüzgâr girip çıksın, hava sirkülasyonu olsun, şuraya da bina yapma, şuradan daha bu tarafa bina yapma, yoksa buradaki hava sirkülasyonunu keseceksin, burada kirleticiler toplanacak..." Hangi belediye olduğu hiç önemli değil, her partiden aynı, hiçbiri hiç anlamadı ve bu konuda bir şey yapmadılar. Halbuki bütün bunların hesabı kitabı var. (Resim 28, 29, 30)

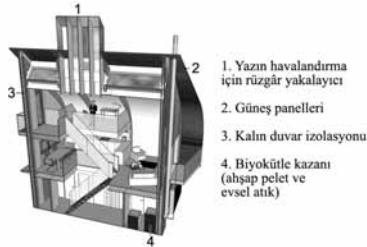
Türkiye'de maalesef meteoroloji mühendisliği yok. Hava 3-5 derece, yağmur yağdı-yağmadı; Türkiye'de meteoroloji deyince akla bu geliyor, ama mühendislik kısmı yok. Şehirde ventilasyonu bozmamamız gerekiyor. Bütün bunları simülasyonlarla yapıp gösteriyoruz, ama hava koridorlarının adı var kendi nerede? Kimsenin hava koridorunu dikkate aldığı yok. Resim 30, Hong Kong'dan

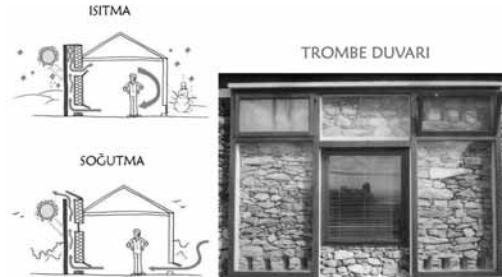
Resim 24. İran

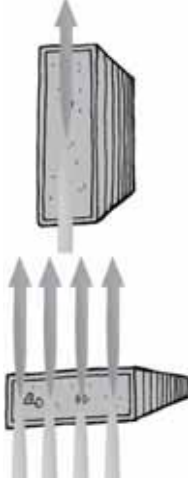
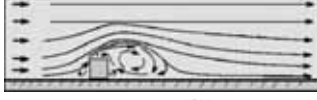
Resim 25. Pakistan

Resim 26. İngiltere'nin ilk sıfır emisyon evi.

Resim 27.

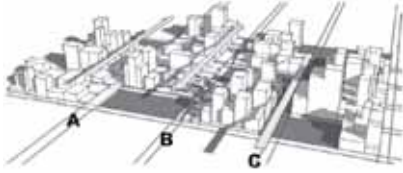

Resim 28.
Binalar ve hava
kirliliği (üstte),
gökdelenler ve
rüzgârın yönü
(ortada ve altta).

bir fotoğraf; yamaçtan aşağı gelen geceki rüzgâr takılmasın, şehrin içine aksın diye binaların alt katını boş yapıyorlar dağların yamacında. Hanginiz meteorolojiye dikkat ediyorsunuz inşaat yaparken? Bu da ekolojik ayak izine dahil, herkes bir ekolojik ayak izi ile göçecek bu dünyadan...

Bu rüzgârların bütün şekilde simülasyonlarla belirlenmesi lazım, rüzgârı doğru dürüst dikkate almanız lazım, yoksa doğal havalandırma olmadığı için şehirlerde çok sıcak zamanlarda yaşanması çok zor olacak. Konforu bozuyorsunuz. Resim 32'de Mersin'i görüyorsunuz. Bu kadar ilkelik olur mu? Hâlâ güneşle su ısıtıyoruz, banyo yapacağız. Resim 33 de Almanya: Adam bütün binanın elektriğini güneşle karşılıyor, iki yönlü sayaç koymuş, kullanmadığını şehre satıyor, kullandığını alıyor, aradaki farkı ödüyor. Biz hâlâ neredeyiz? Böyle bir şey olabilir mi? Oysa biz iklim değişikliğiyle mücadelede binalardan büyük enerji tasarruf edebiliriz. Bu büyük bir şans bizim için. Eskiden Osmanlı'da binaların güneş hakkı, rüzgâr hakkı vardı. Şimdi bu yine Atina'da bir anlaşmaya konulmaya çalışılıyor. Biz bu konuda geri gidiyoruz.

Afet riskini yani kent ısı adasını azaltmak için serin asfalt yapmamız gerekiyor. Serin asfalt duyduunuz mu, yapan var mı İstanbul'da? Serin asfalt, serin çatı, yeşil çatı, ağaçlar,

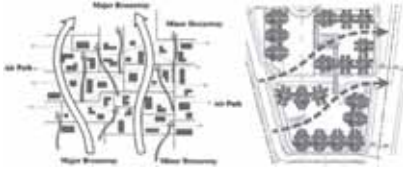
Resim 29. Şehirlerde üç boyutlu
rüzgâr analizine göre doğal
havalandırmayı geliştirmek.

Resim 32. Mersin.

Resim 30. Hong Kong.

Resim 31.

Resim 33. Almanya.

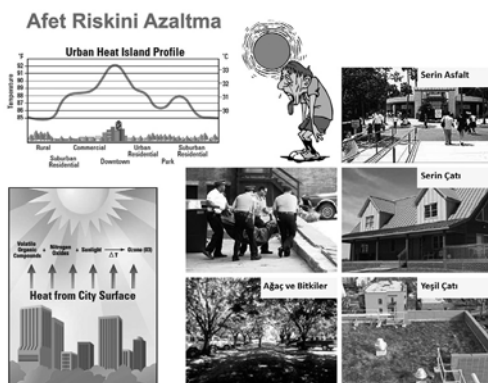
bitkiler, bu kent ısı adasından hep şikâyet ediyoruz, ama iklim değişikliğiyle mücadele için buna karşı da mücadele etmemiz gerekiyor. Kentteki ağaçlar önemli, sıcaklığı doğrudan etkiliyor, fark ettiriyor. Yeşil çatı, gürültüyü kesiyor, tozu kesiyor. Ben bir gün bir yerde anlattım bunu, bir bey çıktı, dedi ki: “Hocam, ben bunu görene kadar bilmiyordum. Ben teleferik yaptım, geçerken bakıyorum, aşağıda çatılar çirkin gözüküyordu. Hepsini yeşile boyattım. Meğerse yeşil çatı varmış ya, bunu yapalım!” (Resim 34, 35)

Arkadaşlar, havayı ne kadar çok ısıtırsanız arabalarınız o kadar doludan tahrip olur. Böyle araba deyince çok korkuyorlar. Yer ne kadar çok ısınırsa azman bulut kümülonimbüsler oluşur. Bunlar yaklaşık 12 km'ye çıkan dev fırtına bulutları. Güneş ne kadar çok nemli yeri ısıtırsa, ne kadar yer ısınır yukarısı soğuk olursa, aradaki fark büyük olursa, bu bulut 12 km'ye kadar kule şeklinde büyüyor. Daha büyüemeyince yanlara doğru genişliyor. İçinde çok kuvvetli rüzgâr var; dolu, fırtına, hortum, yıldırım hepsi bundan geliyor. Buna biz boran diyoruz. Boranın İstanbul'u son yıllarda çok sık ziyaret ettiği malumunuzdur, daha da sık gelecek. Bu boranlarla beraber yıldırımlar, dolu ve seller bizim en büyük problemimiz, özellikle şehirlerde kent selleri. İnşaatçılar her sele taşkın der. Her sel taşkın değildir, taşkın derelerde, nehirlerde su taşınca olur. Bazı su olmayan yerde de sel olur, onun adı da olduğu yere göre kent seli, kuru vadi seli, vb. gibi değişir. Yıldırım çarptığında, ıslak zeminde elektrik yayılır. Ağacın

altındaki inekler akıl edip de dört ayağını birleştiremedikleri için ölürler. Adım potansiyel deriz biz buna, ayakları arasındaki elektrik farkından ölürler bunlar, köylü de birbiriyle kavga eder benim inekleri zehirlediniz diye. Size, böyle olsa ne yaparsınız?

Salondan

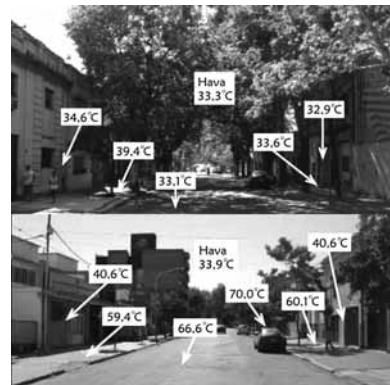
Yere çömel.

Resim 34. Kent ısı adasına karşı mücadele.

Resim 35. Kent ısı adasına karşı yeşil çatılar.

Resim 36. Ağaçların kentlerde hava sıcaklığının etkisi.

Mikdat Kadioğlu

Yere çömel, ama ayaklarınızı da birleştirmeniz gerekiyor, başınız omuzlarınızın arasında. Bu tür meteorolojik afetler artarken bizim cahilliğimiz de pek ilerlemiyor. Hiçbir yerde böyle bir şey öğretmiyorlar, ne okullarda, ne başka bir yerde. İstanbul'daki doluyu gördünüz, Üsküdar özellikle geçenlerde çok büyük tahribat aldı. Savaş bölgesi gibi, her taraf delik deşik. Burada olunca arabalar, ama bu kırsalda olduğu zaman bütün ekinleri mahvediyor.

Bir yandan aşırı sellerle karşı karşıya kalıyoruz. İklim değişikliği 100 yıllık, 500 yıllık, 50 yıllık taşkınların tekerrür periyodunu küçültüyor, daha erken, daha hızlı olmalarına neden oluyor. Türkiye'de dere yatağı, sel yatağı, sel tehlike sınırı gibi sınırlarımız pek fazla bilinmiyor. Bir zaman belirlenmiş haritalanmış olsa bile dere yataklarına sürekli olarak müdahale edildiği için bu sınırlar çok sık değişiyor. (Resim 37) Ve en çok kent selleri artıyor. Nehirlerle ilgili sellerde azalma bekleniyor, ama şehirdeki sellerde artış bekleniyor.

Peki ne yapacağız? Bakın, Japonlar kent seli için ne yapmış Tokyo'nun altına? (Resim 38) Biz böyle bir tünel yapsak içine metro filan koyarız, dükkân yaparız. Şehir selleri artıyor ve hiçbir çözümümüz yok. Hatta adı da yok, farkında değiliz! Almanlar ne yapıyor; her iki mazgal arasına yine bir mazgal koyuyor ve büzleri büyütüyorlar. (Resim 39) Şimdi siz böyle yağmur drenaj sistemi yaparken birkaç yıl önceki, 10-20 sene önceye, yani geçmiş yağışa bakıyorsunuz ve o yağışa göre yapıyorsunuz mazgalları; sanki o yağış önümüzdeki 100 yıl hiç değişmeyecek. Yani iklim değişirken mühendislikte biz değişmiyoruz.

Resim 37. Türkiye'de dere yatağı, sel yatağı, sel tehlike sınırı gibi sınırlarımız pek fazla bilinmiyor.

Resim 38. Tokyo yağmur suyu tahliye sistemi.

En ufak bir yağmur drenaj sistemini bile iklimi düşünerek yapmıyoruz. Zaten meyiller de doğru dürüst değil. Bütün dereleri cadde yaptık, sonra cadde dereleri oluyor, kızıyoruz. Zaten dereydi o! Televizyonda spiker haber veriyor: "Sayın seyirciler, Beykoz'dan geçen dere taşarak sele neden oldu." Benimki de Karadeniz kafası ya, çok takılırım o şeylere, Allah Allah dedim, dere mi Beykoz'dan geçti, Beykoz mu dereden geçti, hangisi daha önce oradaydı? Bu dere gelmiş, Beykoz'dan geçmiş, sonra da taşmış!

Ey inşaatçı mimarlar, subasman seviyesinin tanımı nedir? (Resim 40) Subasman seviyesinin su basmasıyla ilgisi var mı

Resim 39. Almanya'da yağmur drenaj mazgalları.

Resim 40. Subasman 100 yıllık taşkın seviyesine göre yapılmalıdır.

Resim 41. İhlamur kasrı, İstanbul.

Resim 42. Beşiktaş, İstanbul.

Resim 43. Çarşamba, Samsun.

Resim 44. TOKİ evleri, Samsun.

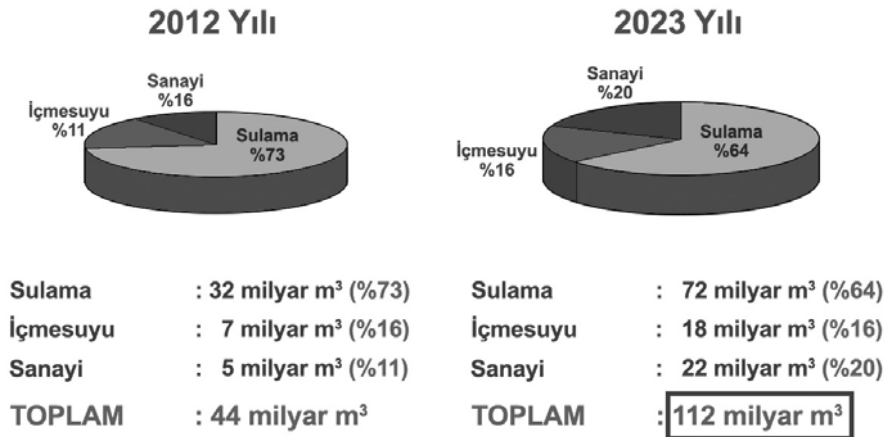

Resim 45-46. Yağmur suyunu tümüyle toplayıp kullanabilmek için su sarnıçları gibi geleneksel su hasadı yöntemlerinin tekrar yaygınlaştırılması ile birlikte sulama suyu ihtiyacını yerel olarak karşılamak için yağış yavaşlatıp yaygınlaştırıp toprağa yedirilerek yağmur suyu hasadı yapılmalıdır.

Türkiye’de? Adı Fransızcadan gelmiş öyle, ama içi boş. Subasman seviyesinin su basmasıyla hiç ilgisi yok arkadaş, Bağlarbaşı’nda da bordür taşından 60 cm, Bülbüldere’de derenin içinde yine 60 cm. Nasıl oluyor bu? Subasman seviyesi kavramının altını boşaltmış olduğumuzdan dolayı binaların içi affedersiniz boklu sulardan geçilmiyor. Subasman seviyesini neden 100 yıllık taşkın seviyesine göre yapmıyoruz; dünyanın her tarafında böyle. Şimdi iklim değişiyor, kent selleri artıyor, ne yapacağız? Bakın, İhlamur Kasrı’nı yapan adamların iPhone’u yoktu biliyorsunuz, bilgisayarı da yoktu, belki diploması da yoktu adamın, bu adam bunu İhlamurdere’ye yaparken “burası dere yatağı” demiş, yaşam alanını yukarı yapmış. (Resim 41) Şu anda İhlamurdere’de, Beşiktaş’ta iPhone’lu, bilgisayarlı modern mühendislerin yaptığı binayı görüyor musunuz? (Resim 42) Sıfır giriş! Bu nasıl oluyor?! Sıfır giriş olur mu dere yatağında? Şimdi buradan çıkıp yine yapacaksınız, ben biliyorum sizi. “Çarşambayı sel aldı” türküsü var ya, işte geleneksel Samsun Çarşamba evi: Direklerin üstüne yapmış adam, su geliyor, alttan geçiyor sel, bu geleneksel mimari. (Resim 43) TOKİ’nin Samsun’da yaptığı evde de dört kişi boğuldu. (Resim 44) Bu nasıl bir gelişme, nasıl medeniyet?! İklim değişiyor, siz geri gidiyorsunuz.

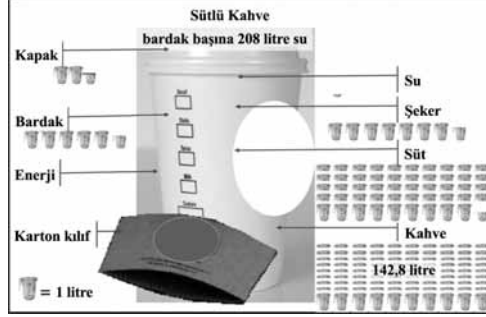
Yağmur suyu kanalizasyona bağlanır mı arkadaşlar? Yağmur suyunu kanalizasyona bağlıyorsunuz, şiddetli yağmurda kanalizasyonlar taşıyor. Hem de yağmur suyunu pisliyorsunuz, olacak iş değil. İklim değişiyor, ama bizim hiç değişeceğimiz yok. Zaten yağmurumuz azalıyor, azalan yağışı da toplayamıyor, hasat edemiyoruz. Nasıl olacak bu yağış ve kuraklık işi? Sarnıç uygulaması hiç kalmadı. Eskiler sarnıç yapardı her tarafta, Ege’de, Akdeniz’de, şimdi bir tane sarnıç yok. Sarnıç yapsan İSKİ atık su cezası yazıyor! Bırakın iki damla yağmur suyu ağaçların köküne gitsin. Yağmur suyunun toplanmasına bile mü-

DSİ’ye göre Türkiye’nin şu an net kullanılabilir tatlı su kaynağı: 112 milyar m³ /yıl

Resim 47. Şu anda “su stresi”nde olan Türkiye, 2030 yılında “su sıkıntısı” ve 2050 yılından sonra “su fakiri” olmaya aday. Artan nüfus, iklim değişikliği ve azalan su kaynakları nedeniyle Türkiye’de kişi başına kullanılabilir yıllık su miktarının ~1000 m³’ün altına inmesi ile “su fakiri” olması beklenmekte.

saade etmiyorlar. Yağmur suyunu toplamamak için, kullanmamak için her taklayı atıyoruz. (Resim 45, 46)

Resim 48. Bir bardak sütlü kahvenin su ayak izi 208 litre.

Gıda Maddesi	Miktar	Su Tüketimi (litre)
Siğir eti	1 kg	15.000 - 70.000
Kahve	1 kg	21.000
Çikolata	1 kg	17.196
Pamuk	1 kg	11.000
Koyun eti	1 kg	6100 - 10.412
Çay	1 kg	8860 - 9200
Domuz eti	1 kg	5988
Tavuk eti	1 kg	3500 - 5700
Tereyağ	1 kg	5553
Peynir	1 kg	3178 - 5000
Pirinç	1 kg	1900 - 5000
Zeytin	1 kg	3025
Soya	1 kg	1100 - 2000
Buğday	1 kg	900 - 2000
Yonca	1 kg	900 - 2000
Mısır/ Dane Mısır	1 kg	1000 - 1800
Ekmek	1 kg	1300 - 1608
Patates	1 kg	500 - 1500
Arpa	1 kg	1423
Pizza	1 dilim	1239
Elma	1 kg	822
Muz	1 kg	790
Süt	1 x 250 ml	255
Lahana	1 kg	237
Domates	1 kg	214
Yumurta	1	196
Şarap	1 x 250 ml	109
Bira	1 x 250 ml	74
Çay	1 x 250 ml	27

Bazı ürünlerin su ayak izleri

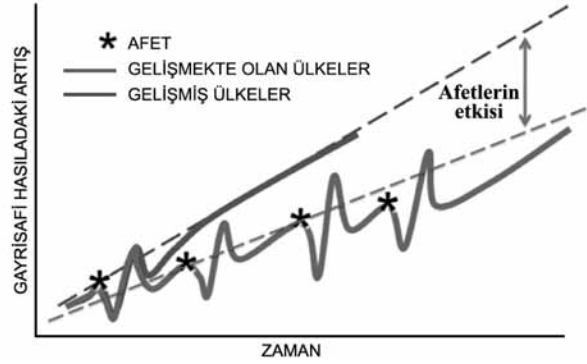
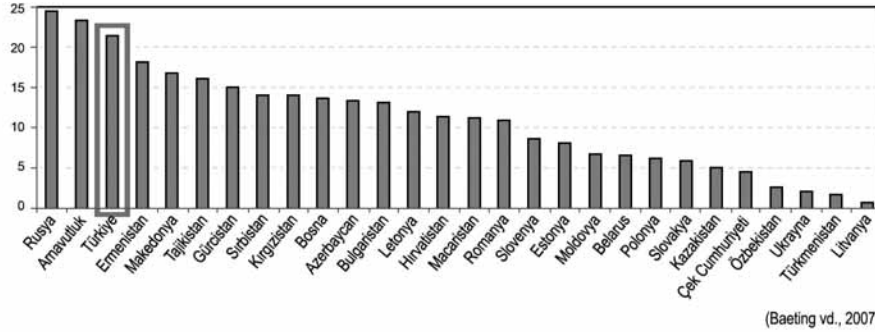
Şu anda Türkiye'nin suyu 112.000.000.000 m³, bizim kullandığımız 44.000.000.000 m³, yani 1/3'ini kullanıyoruz, her gün kuraklık var diye streseyiz. (Resim 47) 2023'teki kullanmamız gereken su miktarının tamamı ise 112.000.000.000 m³, şimdi 1/3'ini kullanırken kuraklık var diye ağlıyor sızlıyoruz, 2023'te hepsini kullanmamız gerekecek. Nereden gelecek bu su? Bilmiyorum, siz ona göre suyunuzu planlayın.

Aslında su probleminin temelinde yatan sıkıntı, bu iklim değişikliği değil. İklim değişikliğini günah keçisi olarak kullanmayın. Başınız ağrırdı havadan, moraliniz bozuk havadan, uçak kalkmaz havadan, eskiden günah keçisi havaydı, şimdi iklim oldu. Sel basıyor, belediye başkanı altyapı namına hiçbir şey yapmamış, kanalizasyon yok, yağmur suyu drenaj sistemi yok, ama diyor ki, "ne yapayım, iklim değişti, böyle oldu."

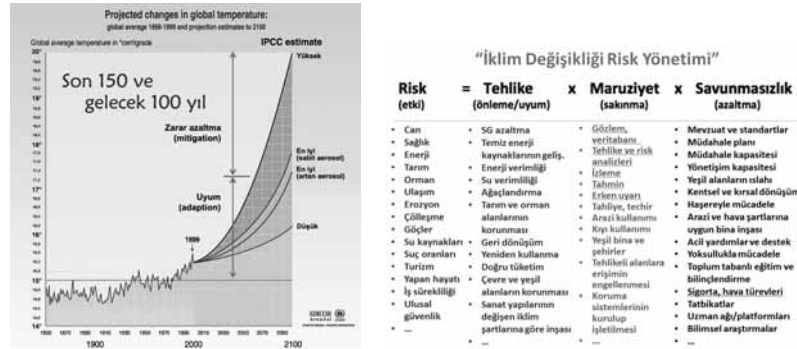
Bizim en büyük problemimiz İstanbul'da aşırı talep yaratmışız. Şehirlerimizin üç çeşit potansiyeli, kapasitesi vardır: Ekolojik, fiziksel, psikolojik. İstanbul bu üç kapasiteyi de aşmış durumda? Bu talebi kontrol edecek şekilde bir su yönetimi yok. Benim en son yaptığım bir kitap vardı, internetten bulabilirsiniz: *Türkiye'de İklim Değişikliği ve Tarımda Sürdürülebilirlik* 2100 yılına kadar su-toprak dengesi nasıl değişecek, ziraatçılar için bu bilgiyi geliştirdik. Buharlaştırma ne kadar olacak, yağış ne kadar olacak? Örneğin Ege'de, Akdeniz'de kışın birinci ayda 240 kg'a yakın

yağış vardı, 2070 yılında bu 120 kg'a düşüyor. Beşinci aydan itibaren buharlaşma yağışı geçiyordu, bu üçüncü aya kayacak. İki ay daha erkene geliyor, anlıyor musunuz? Ona göre ne ekip diyeceksiniz?

Su ayak izimiz var, ne yediğimiz, ne içtiğimiz, ne diktiğimiz çok önemli. 1 kg kırmızı et 15 ton su demek, haberiniz var mı bundan? Gıda israfında çok büyük su kaybı var. Aslında biz suyu burada kullanıyoruz, yediğimiz, içtiğimiz, yıkadığımız değil. Bir gömlek 3 ton su. Biz bu gömleği yurtdışına satıyoruz, 5 dolara. 3 ton su kaç para eder, biliyor musunuz? Daha fazla. Biz tekstilden çıkmamız gerekiyor. Eskiden İngiliz kumaşı meşhurdur, o zaman İngilizler de tekstil yaparlardı. Şimdi İngiltere suyu katma değeri daha yüksek ürünlerde

Resim 49. İklim değişikliği ve afet yönetimi bir sürdürülebilir kalkınma problemidir.

REDUCE-REUSE-RECYCLE

Resim 52. Az tüket - Yeniden kullan - Geri dönüştür.

kullanıyor, bizden tekstil alarak suyu bedavaya getiriyor. Biz dış ticarete su açığı veren bir ülkeyiz. Bir fincan kahve 140 litre su, bir de böyle kâğıt bardaklarda, süt şeker vs. eklenince oluyor 208 litre! (Resim 48) Bu sanal su konusu Türkiye’de bilinmiyor.

Sonuç: Dikkat edeceğiz de, dikkat edip de ne edeceğiz? Öteki tarafa gidince ekolojik ayak izimizden, günahlarımızdan hesap soracak zebaniler. Arkadaşlar Türkiye, Avrasya’da iklim değişikliğinden en çok etkilenecek üçüncü ülke olacak ve bu kalkınmada büyük bir ekonomik problem. (Resim 49) Yapılması gereken, zarar azaltma ve uyarılama. Başkan

Trump’tan sonra zarar azaltmamız çok zor, tek çaremiz uyum. Uyum için de sağlık, tarım, orman, su kaynakları, kıyı, her sektörde uyum çalışması yapılması lazım. (Resim 50, 51)

En önemlisi de 3R konusu, *Reduce-Reuse-Recycle*, Az tüket - Yeniden kullan - Geri dönüştür. (Resim 52)

Teşekkür ederim.

Battal Kılıç

Hocam, çok teşekkür ederim. Hocam “belediyelerde kanalizasyonlar hiç düşünülüyor” dedi. Taksim’de daha yeni yeşil yol yaptılar, biliyor musunuz? Yanına 15 cm bir ızgara koydular, neyse ki fark etmişler, ara yollara şimdi 30 cm koymaya başladılar...

Katılımınız için çok teşekkür ediyorum, sabrınız için, tekrar görüşmek üzere.

İstanbul Kent Sempozyumu - IV
3. Gün
3 Aralık 2017 Pazar

I. Oturum:
İstanbul'da Arazi ve Enerji Yönetimi

Erol Celepsoy, *Oturum Başkanı*
TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası İstanbul Şube YK Başkanı

Gazi İpek
TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi
"İstanbul Bölgesi Elektrik Enerjisinin Üretim ve Tüketim Durumu, Sorunları"

Caner Güney
Yrd. Doç. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi Geomatik Mühendisliği
Bölümü Öğretim Üyesi "Akıllı Kentler ve Kent Bilgi Sistemi"

Erol Köktürk
Prof. Dr., TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi
"Arazi Yönetimi ve İstanbul Yansımaları"

Erol Celepsoy

Günaydın, iyi pazarlar. Bu oturumda “İstanbul’da Arazi ve Enerji Yönetimi” başlıklı konuları değerli panelistlerle birlikte tartışacağız. Öncelikle şunu söylemek isterim: Kent ve Adalet Sempozyumu gibi, İKK olarak yaptığımız etkinliklerde kentlinin de katılabilmesini sağlamamız gerekiyor. İstanbul koca bir metropol. Bu metropolün değişik yerlerinde, belediyelerdeki kent konseylerini de içine alacak şekilde, (dolayısıyla vatandaşları da içine katacak) kent sempozyumları yapmak daha doğru olur diye düşünüyorum. Elbette ki bu sempozyumun değerlendirmelerinde bu dikkate alınır.

Panelimizde “Arazi Yönetimi ve İstanbul Yansımaları” başlığında Harita Kadastro Mühendisleri Odası İstanbul Şubesinden Prof. Dr. Erol Köktürk, “İstanbul Bölgesi Elektrik Enerjisinin Üretim ve Tüketim Durumu Sorunları” başlığında Elektrik Mühendisleri Odası İstanbul Şubesinden Gazi İpek ve “Akıllı Kentler ve Kent Bilgi Sistemi” başlığında da İTÜ İnşaat Fakültesi Geomatik Mühendisliği Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Caner Güney ile birlikteyiz.

Gerçek şu ki, yerli ve milli enerjinin konuşulduğu bugünlerde dışa bağımlılıktan kurtulmuş değiliz. Yerli ve milli bir enerji politikamız yok. Hatta bir politikasızlığımız var. 90’lı yıllarda yüzde 51 olan dışa bağımlılığımız AKP hükümetinin işbaşına geldiği 2002 yılında yüzde 67’ye ulaştı. 2017’de ise yüzde 76. Dışa bağımlılık daha da artmış durumda. Ulusal çıkarımız ve kamu yararının ise esamisi bile söz konusu değil. Oysa enerjide dışa bağımlılığın kader olmadığını Elektrik Mühendisleri Odası olarak da yıllarca söyledik ve söylemeye devam edeceğiz.

Şimdi ilk sözü Elektrik Mühendisleri Odası İstanbul Şubesinden Gazi İpek’e veriyorum. Buyurun.

İstanbul Bölgesi Elektrik Enerjisinin Üretim ve Tüketim Durumu, Sorunları

Gazi İpek

Sayın Başkan, değerli katılımcılar; hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum. Sempozyumun başarılı geçmesini diliyorum. İncelenecek konuları yedi başlık altında toparladım. Biraz genişçe bir sunum hazırladım, hepsini konuşmayacağız, sadece içinden seçerek ve daha çok öne çıkarttığımız meseleler konuşulacak. Enerji politikaları dediğimiz zaman zaten İstanbul veya Türkiye'nin herhangi bir yerinde çok politikleşmiş bir meseleden bahsediyoruz. Dolayısıyla İstanbul'un acaba nelerini tartışabiliriz, neleri öne çıkarabiliriz diye baktım. Genel olarak enerji politikalarını değerlendirirken Türkiye ve dünyaya bakmadan İstanbul'a dair bir şey söylemenin zorluğunu görüyoruz. Onun için biraz hepsini birleştirerek, biraz harmanlayarak ilerleyeceğiz.

İstanbul'da elektrik tarihini kısaca birkaç cümleyle geçmek istiyorum. Aslında hepimiz biliyoruz. Dünyaya baktığımızda, elektrik enerjisi ilk kez 1878 yılında gündelik hayatta kullanıldı ve 1882 yılında da Londra'da ilk elektrik santrali kuruldu. Bundan yaklaşık 20 yıl sonra Türkiye'de Tarsus'ta 2 kVA'lık bir dinamo çalışması var. Ama asıl büyük çaplı ilk santral çalışması İstanbul'da, Silahtarağa'da. Bu da 15 MW gücünde 1910'da başlayan, ama Balkan Savaşı yıllarında becerilemeyen, başıaramayan süreç. Aslında önce su esaslı, hidrolik düşünülüyor, ama İstanbul'da bu sağlanamıyor. Sağlanamayınca termik santrale geçiliyor. Zonguldak'tan getirilen kömürlerle ilk santral şebekesi gerçekleşiyor ve 14 Şubat 1914 tarihinde İstanbul ilk şebekeye kavuşuyor. O dönemki acil ihtiyaç olan aydınlatma, telefon hizmetleri ve tramvay ulaşımı için kullanılıyor. 1923 yılına geldiğimizde İstanbul, İzmir, Adapazarı, Kocaeli olmak üzere dört ilde elektrik var ve Türkiye'nin toplam kurulu gücü 33 MW, 15'i İstanbul'da. 1935 yılında hızlı bir atılım var, Türkiye'de 30'lu yıllarda başlayan yatırımlar elektrik yatırımlarına da yansıyor. 1935'e baktığımızda 126,2 MW kurulu güç ve yaklaşık 213 milyon kWh elektrik üretimi var. 43 ilde elektrik görüyoruz. Asıl İstanbul'un elektriğe kavuştuğu enterkonnekte sistemi sağladığımız 1948 yılında başlayan Çatalağzı Termik Santrali 1952 yılında tamamlanıyor ve İstanbul'da ilk elektrik takviyesi ciddi anlamda o tarihte gerçekleşiyor. Daha sonraki süreç zaten bir bütün; Türkiye'deki genel enerji dinamikleriyle birlikte yürüyor.

Bu kısa tarihçeden sonra İstanbul'la ilgili birkaç bilgi vermek istiyorum. İstanbul'da şu anda biliyorsunuz enerji dağıtımı iki dağıtım firması tarafından yürütülüyor, 30 yıllık imtiyaz sözleşmeleri kapsamı içinde: Boğaziçi Elektrik ve AYEDAŞ. Boğaziçi Elektrikte 4.872.387, AYEDAŞ'ta 2.751.000 olmak üzere İstanbul'da toplam 7.624.000 abone var. Türkiye toplamında da 2016 sonu itibarıyla 41.055.000 abone görüyoruz. Dolayısıyla, İstanbul'daki abone sayısının Türkiye toplamındaki aboneye oranı ise % 18,57'dir. (Tablo 1)

Türkiye'deki toplam tüketilen elektrik enerjisine bakıyoruz. Türkiye toplamında, 2016 sonu itibarıyla 277.522.012 MWh tüketim görüyoruz. Asıl incelememiz gereken, fatura esaslı tüketim, yani bu üretilen enerjinin tüketime yansıyan bölümü, onun da gerçekten fatura edilebilir son tüketiciye ulaştığı noktada 212.328.766 MWh görüyoruz. (Tablo 2) Bunda gördüğümüz ilginçlik şu: Gerçekten büyük bir kayıp var; yüzde 76,47'si son kullanıcıya gidiyor, dolayısıyla yüzde 23,5 gibi bir kayıp var. Biliyoruz ki iletim hatlarında kayıplar vardır, Türkiye'de yüzde 2-3 civarındadır, yani uluslararası standartlara uygun bir oranda. Asıl mesele dağıtımda kaynaklanıyor. Yani, illere geliyor ve dağıtım süreci başlıyor, o süreçte kayıplar olağanüstü fazlalaşıyor. Bunun birçok nedeni var. Kaçakların rolü çok fazla, biraz sonra kayıp kaçaklar bölümüne de bakacağız. Ama onun dışında,

özellikle 80'li yıllarda başlayan özelleştirme rüyası ve tartışması sürecinde kamu kurumlarına ödenek ayrıl-maması sebebiyle uzun dönem dağıtım yenilenmi-yor, desteklenmiyor, öde-nek ayrılmıyor, hatta gelen ödenekler önemli ölçüde o dönemki yöneticiler ta-rafından yukarıya hoş gö-rünmek için iade ediliyor... O sürece baktığımızda da dağıtımın sorunları katla-nıp artıyor ve onun da özel-likle çok ciddi bir rolü var, ama çok büyük bir kayıp kaçak görüyoruz ve bunun detaylarına bakacağız.

İstanbul'da toplam faturala-nabilen elektrik enerjisi mik-tarına baktığımızda Boğaziçi Elektrikte 24.643.167 MWh, AYEDAŞ'taysa 12.287.491 MWh, yani İstanbul toplamı 36.930.658 MWh. Türkiye'de ki 212.328.766 MWh'lik topla-ma oranladığımızda, enerji-nin yüzde 17,39'u İstanbul'da tüketiliyor. (Tablo 3)

Tablo 4'e baktığımızda, 2015 yılında olduğu gibi 2016 yılında da çok yük-sek kayıp kaçak oranlarıyla karşılaşılıyor. Bunun en

Dağıtım Şirketi	Tüketici Sayısı		Değişim (%)
	2015	2016	
BOĞAZIÇI	4.732.112	4.872.387	2,96
BAŞKENT	3.969.789	4.099.788	3,27
TOROSLAR	3.505.182	3.669.912	4,70
GÖZ	2.971.756	3.061.100	3,01
ULUDAĞ	2.893.903	2.983.810	3,11
LANADOLU	2.676.318	2.751.857	2,82
AKDENİZ	1.941.193	2.000.386	3,05
MERAM	1.889.687	1.964.377	3,95
YEŞİLİRMAK	1.884.597	1.938.042	2,84
ADM	1.778.773	1.787.566	0,49
DİCLE	1.588.562	1.675.698	5,49
OSMANGAZİ	1.611.585	1.661.395	3,09
SAKARYA	1.578.224	1.654.546	4,84
ÇORUH	1.237.935	1.269.278	2,53
TRAKYA	968.459	991.026	2,33
ARAS	906.537	935.816	3,23
ÇAMLIBEL	898.618	917.913	2,15
FIRAT	858.178	888.483	3,53
KAYSERİ VE CİVARI	654.578	673.432	2,88
AKEDAŞ	631.557	635.620	0,64
YANGÖLÜ	599.921	623.483	3,93
Genel Toplam	39.777.464	41.055.915	3,21

Tablo 1. 2016 yılı sonu itibarıyla dağıtım sistemini kullanan tüketici sayıları abone (adet).

Konu Başlığı	Birim	
Lisanslı Üretim*	MWh	272.563.964,75
Lisanslı Kurulu Güç*	Mwe	77.736,79
Lisanssız Üretim**	MWh	1.137.871,75
Lisanssız Kurulu Güç	MWe	1.048,21
Tüketim	MWh	277.522.012,26
Fatura Esaslı Tüketim	MWh	212.328.766,46
Puanlı Talep	MW	44.733,98
İthalat	MWh	6.400.129,12
İhracat	MWh	1.442.081,65
Ağırlıklı Ortalama PTF	TL/MWh	148,32
Ağırlıklı Ortalama SMF	TL/MWh	139,80

Tablo 2. 2016 yılı elektrik piyasası genel görünümü.

ilginç örneklerinden biri, 2015 yılında Diyarbakır merkezli Dicle Elektrik: Yüzde 72,17'si kayıp ve kaçak. Yani, 100 birim elektrik gidiyor, 72,17'si kayıp ve kaçak. Ancak 2016 yılında bu 67,63'e indirilebiliyor. İlginçtir, mesela hedef kayıp oranları diye bir şey koymuşlar burada, 72,17'den 67,65'e iniyor, ama halbuki biz 71,62 hedeflemişiz, yani bu kadar hedeflenmemiş. Hedefler hep aşağıda tutuluyor, onun gerekçesini biraz sonra söyleyeceğim. Başka bir örnek,

Vangölü Elektrik'e bakıyorsunuz, o bölgedeki dağıtımın 56,42'si kayıpta, Aras Elektrik dediğimiz yukarıdaki bölgede 25,68 kayıpta. İstanbul öyle değil tabii, İstanbul'da hızla ek-silme var. Gerçekten kayıp kaçak oranları düşük, ama Boğaziçi bölgesinde 2015 yılında 9,44 iken 2016'da 9,60'a yükseltilmesi hedeflenmiş, o da ilginç bir durum. Kayıp kaçaklara genel olarak baktığınızda, mesela Anadolu yakasında yüzde 7 iken 6,78'e indirilmiş, orası daha başarılı. Aslında genel olarak OECD ülkelerine baktığımızda bu oran yüzde 5-6 civarında, dolayısıyla bizim ilk anda hedefimiz de kayıp kaçakları dağıtımda 5-6 gibi noktaya indirmek.

Burada dikkatimi çeken noktalardan ikisi, özellikle Dicle ve Boğaziçi, yani İstanbul. Amaç, dağıtımda kayıp kaçakları azaltmak iken, her tarafa hızla düşürülmesi talep edilirken, hatta dağıtım firmaları bunun için sözleşmelere özel prim koyarken, 2015 yılında Boğaziçi Elektrik'te 9,44 olan kayıp kaçak oranı 2016 için 9,60 hedefleniyor, yani düşürülmesi değil yükseltilmesi amaçlanıyor. Fakat

Dağıtım Bölgeleri	Dağıtımdan Başlı Tüketici Tüketim Miktarı (MWh)	İhtimallen Başlı Tüketici Tüketim Miktarı (MWh)	Toplam (MWh)	Oran (%)
TOBBUSLAR EDAŞ	14.340.758,45	11.399.301,62	25.740.060,07	12,12
BOĞAZİÇİ EDAŞ	23.243.975,00	1.399.192,32	24.643.167,32	11,62
SİĞİR EDAŞ	13.911.747,51	6.613.648,49	20.525.396,00	9,67
İLİLUĞ EDAŞ	11.055.906,90	5.887.712,07	16.943.618,97	7,98
BAĞKENT EDAŞ	14.262.169,65	1.993.447,18	16.255.616,83	7,66
SARAY EDAŞ	8.710.680,24	5.980.182,92	14.690.863,16	6,92
İST. ANL. YAK. EDAŞ	11.089.371,36	1.198.219,96	12.287.491,32	5,79
KIRKAA EDAŞ	8.521.898,14	1.267.055,22	9.788.953,36	4,61
AKİNEZ EDAŞ	7.962.877,68	1.327.206,85	9.310.084,53	4,38
TRAKYA EDAŞ	6.179.815,43	3.081.624,78	9.297.440,21	4,38
ADN EDAŞ	8.023.627,75	887.885,66	8.911.513,41	4,20
ŞAMANGAZ EDAŞ	5.976.876,74	2.896.920,21	8.873.796,95	4,18
İSKE EDAŞ	6.863.872,74	935.381,08	7.798.753,82	3,67
BEĞİLMAR EDAŞ	4.681.275,97	667.237,00	5.348.512,97	2,52
AKEDAS EDAŞ	3.694.791,80	1.331.962,33	5.026.754,13	2,37
KAYSERİ VE CİVARI EDAŞ	2.190.597,65	1.344.266,93	3.534.864,58	1,66
EDİRNE EDAŞ	1.586.983,26	44.808,63	1.631.791,89	1,62
ERZUR EDAŞ	2.326.574,52	910.505,72	3.237.080,24	1,52
ÇANIRLI EDAŞ	2.239.237,05	332.391,91	2.571.628,96	1,25
ARAS EDAŞ	2.187.907,33	178.757,45	2.366.664,78	1,11
VANGÖLÜ EDAŞ	1.681.264,81	103.448,15	1.784.712,96	0,84
Genel Toplam	163.547.409,08	49.781.194,46	213.328.603,54	100,00

Tablo 3. 2016 yılı faturalanan tüketimin dağıtım bölgesi bazında dağılımı (MWh-%).

Dağıtım Şirketi	GERÇEKLEŞEN KAYIP ORANLARI			HEDEF KAYIP ORANLARI	HEDEF GERÇEKLEŞEN KAYIP ORANI FARKI
	2015	2016	2015-2016 Dağılım	2016	2016
ARAS	26,60	25,68	0,92	31,68	6,00
DİCLE	72,17	67,63	4,54	71,62	3,99
VANGÖLÜ	59,70	56,42	3,28	60,16	3,74
AKİNEZ	7,02	6,31	0,71	9,66	3,35
ADN	5,34	5,74	-0,40	7,92	2,18
ŞAMANGAZ	7,62	5,75	1,87	7,77	2,02
SİĞİR	6,94	5,57	1,37	7,55	1,98
ÇANIRLI	7,06	5,97	1,09	7,91	1,96
TRAKYA	6,57	5,40	1,11	7,15	1,69
KAYSERİ	5,25	5,87	-0,62	7,44	1,57
EDİRNE	12,50	12,12	0,38	13,59	1,47
ERZUR	7,30	6,65	0,65	7,90	1,25
SİĞİR	7,96	7,32	0,64	8,47	1,15
BAĞKENT	7,00	6,98	0,02	8,00	1,02
SARAY	6,68	6,58	0,10	7,42	0,84
İST. ANL. YAK.	7,00	6,78	0,22	7,61	0,83
BEĞİLMAR	7,80	8,20	-0,40	8,50	0,80
AKEDAS	4,98	7,20	-2,22	7,46	0,26
EDİRNE	9,28	9,25	0,03	9,35	0,10
BOĞAZİÇİ	9,44	9,61	-0,17	9,60	-0,01
ERZUR	10,44	10,36	0,12	9,74	-0,82

Tablo 4. Dağıtım şirketleri kayıp-kaçak oranları gerçekleşme ve hedefler (%)

Dağıtım Şirketi	Hat uzunluğu (Km)	Trafo Kapasitesi (MVA)	Trafo Sayısı
ADM	64.594	7.420	20.157
AKDENİZ	51.672	7.366	18.576
AKEDAŞ	25.058	3.180	10.919
ARAS	54.765	2.757	12.825
BAŞKENT	109.659	12.615	30.467
BOĞAZİÇİ	32.457	16.739	13.838
ÇAMLIBEL	45.943	2.280	11.267
ÇORUH	56.949	2.685	11.177
DICLE	69.985	12.048	56.738
FIRAT	45.890	2.568	11.524
GDZ	53.606	13.304	29.975
İ. ANADOLU	23.783	7.858	7.174
KAYSERİ VE CİVARI	21.488	2.354	6.998
MERAM	81.636	9.071	49.736
OSMANGAZİ	43.364	5.511	21.969
SAKARYA	35.478	6.882	15.693
TOROSLAR	84.411	12.998	41.942
TRAKYA	19.842	4.473	10.503
ULUDAĞ	62.330	9.122	25.243
VANGÖLÜ	39.335	2.673	10.234
YEŞİLIRMAK	80.263	4.464	19.344
Genel Toplam	1.102.508	148.368	436.299

Tablo 5. 2016 yılı sonu itibariyle dağıtım şirketleri bazında hat uzunlukları, trafo sayıları ve trafo kapasiteleri (Km-MVA-Adet). (Müşteri mülkiyetindeki tesislere ilişkin veriler dahildir).

gerçekleşme 9,61 oluyor. 9,60 hedeflenmiş, binde 1 sapma var. Aslında bunun arka perdesine baktığımızda başka bir şey görüyoruz. Burada özellikle ihaleler döneminde kayıp kaçak oranları çok yüksek gösterildi. Amacın başka faktörlerin içinde olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla bu dönem içerisinde sözleşmeler yüksek kayıp kaçak oranlı imzalandı. Bunların dedikoduları kulağıımıza geldi. Bu sayede dağıtım firmalarına bunları indirmesi karşılığında ciddi primler ödeniyor. Bu primler ödendi. Muhtemelen Boğaziçi'nde de herhalde böyle bir şey olmuş olmalı ki yıl geçiyor, İstanbul'un Anadolu yakasında rastlamadığımız bir şeye Boğaziçi'nde

rastlıyoruz; Boğaziçi Elektrik hedef olarak daha aşağı düşürmek yerine daha yükseltmeyi amaçlıyor. Muhtemelen daha yüksek kayıp kaçaklar var, bunları bir dengeleme politikası olduğu anlaşıyor. (Tablo 5)

İstanbul'da var olan kurulu güce geldiğimizde, İstanbul'daki elektrik santrallerini şöyle bir gruptandırımdım. İstanbul'da şu anda ağustos sonu itibariyle 23 adet doğalgaz santrali, 9 adet rüzgâr santrali (RES), 4 adet biyogaz ve 13 güneş enerjisi (GES) var. (Tablo 6-7) Yatırımda olan on tane RES, bir tane GES var ve ayrıca üretim lisansı alan elektrik santralleri var. (Tablo 8) Hepsine baktığımızda, şu anda toplam 2726 MW olan kurulu güç, bu bahsettiğimiz yatırımlar da gerçekleştiği zaman 3100 civarında bir MW'a ulaşıyor. Şu andaki toplam üretim de 8060 GWh, olarak görünüyor. Bu da şunu gösteriyor ki İstanbul'daki kurulu güç, Türkiye'deki toplam kurulu gücün yüzde 3,35'ini oluşturuyor ve tüketimin Türkiye toplamına oranı ise yüzde 3,15. İstanbul neredeyse ürettiğinin 8 katı kadar fazla İstanbul dışından tüketim için enerji alıyor. (Tablo 9) Buradan şunu görüyoruz: İstanbul'da aslında üretim kaynakları yeteri kadar yok, yani İstanbul bunun da 1/8'ini neredeyse dışarıdan karşılıyor. Daha çok İstanbul dışından enterkonnekte sistemle bunu aldığını görüyoruz.

Buradan biraz genele doğru gitmek lazım, bu enerji politikaları biraz genel bir durum, kısa kısa geçeceğim. Enerji politikaları ve enerji kaynakları ile ilgili tartışmalar uluslararası tartışmalar, sadece Türkiye'de yürümüyor. Tabii ülkelerin ucuz, kesintisiz ve güvenilir biçimde enerji sağlama çabası ve kavgası devam ediyor. Bu nedenle geleceği öngörmek ve projeksiyonlar yapmak zorunlu.

İstanbul Kent Sempozyumu - IV

DOĞALGAZ SANTRALLERİ		KURULU		TESİS SAHİBİ
SANTRAL ADI		GÜÇ		
1	AMBARLI DOĞALGAZ TERMİK SANTRALİ B	1,351.00	MW	EÜAŞ
2	AMBARLI DOĞALGAZ TERMİK SANTRALİ A	836.00	MW	EÜAŞ
3	ESENYURT DOĞALGAZ TERMİK SANTRALİ	180.00	MW	American Edison Mission Enerjy
4	PENDİK DOĞALGAZ TERMİK SANTRALİ	22.00	MW	BERK ENERJY
5	MY WORLD EUROPE AYAZMA KOJENERASYON TESİSİ	13.00	MW	AĞAOĞLU ENERJY
6	MERCEDEDES BENZ	10.00	MW	MERCEDES BENZ TÜRK
7	İSTANBUL HAVALİMANI DOĞALGAZ SANTRALİ	9.78	MW	TAV HAVALİMANLARI
8	BAYDEMİRLER TEKSTİL DOĞALGAZ SANTRALİ	9.31	MW	BAYDEMİRLER TEKSTİL
9	ALTINMARKA GIDA DOĞALGAZ SANTRALİ	8.11	MW	ALTINMARKA GIDA
10	ARÇELİK İSTANBUL TUZLA FABRİKASI ENERJİ SANTRALİ	6.50	MW	ARÇELİK
11	HALKALI KAĞIT KARTON ELEKTRİK ÜRETİM TESİSİ	5.34	MW	HALKALI KAĞIT KARTON
12	SABİHA GÖKÇEN HAVALİMANI DOĞALGAZ SANTRALİ	4.00	MW	SABİHA GÖKÇEN HAVALİMANI
13	FLOKSER TEKSTİL KOJENERASYON SANTRALİ	2.13	MW	FLOKSER TEKSTİL
14	FLORANCE NİĞTHİNGALE TEKSTİL HASTAHANESİ	2.00	MW	
15	POLAT RENAISSANCE DOĞALGAZ TERMİK SANTRALİ	1.60	MW	POLAT ENERJİ
16	ÇIRAĞAN SARAYI KOJENERASYON TESİSİ	1.32	MW	ÇIRAĞAN SARAYI İŞLETMESİ
17	TARABYA OTELİ KOJENERASYON SANTRALİ	1.20	MW	BAYRAKTARLAR HOLDİNG
18	TURKOL OTEL KOJENERASYON SANTRALİ	1.00	MW	KOLİN ENERJİ
19	EMSEY HOSPITAL DOĞALGAZ SANTRALİ	0.85	MW	EMSEY SAĞLIK HİZMETLERİ
20	MAKYOL İNŞAAT DOĞALGAZ SANYRALİ	0.60	MW	MAKYOL İNŞAAT
21	KOZYATAĞI HASTAHANESİ DOĞALGAZ TERMİK SANT.	0.58	MW	ACİBADEM SAĞLIK
22	KADIKÖY HASTAHANESİ DOĞALGAZ TERMİK SANT.	0.52	MW	ACİBADEM SAĞLIK
23	BEŞİKTAŞ BALMUMUCU OTELİ DOĞALGAZ SANTRALİ	0.50	MW	POLAT ENERJİ
		2,467.34	MW	

Tablo 6. İstanbul'daki doğalgaz santralleri (Ağustos 2017).

RÜZGAR SANTRALLERİ		KURULU		TESİS SAHİBİ
SANTRAL ADI		GÜÇ		
1	ÇATALCA RÜZGAR SANTRALİ	93.00	MW	SANKO ENERJİ
2	SİLİVRİ RÜZGAR SANTRALİ	45.00	MW	EKSİM ENERJİ
3	ÇANTA RÜZGAR SANTRALİ	43.00	MW	BOYDAK ENERJİ
4	KEMERBURGAZ RES	24.00	MW	ALTO HOLDİNG
5	ÇATALTEPE RES	10.00	MW	SÜPER ELEKTRİK ÜRETİM
6	TEPE RÜZGAR SANTRALİ	5,85	MW	TEPE RES ELEKTRİK
7	SUNİÜT RÜZGAR SANTRALİ	1,20	MW	SUNİÜT ENERJİ
8	BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ SARITEPE KAMPÜSÜ RES SANT.	0,90	MW	BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ
9	AYYILDIZ ENERJİ RES	0,50	MW	AYYILDIZ ENERJİ
		215.00	MW	
BİYOGAZ		KURULU		TESİS SAHİBİ
SANTRAL ADI		GÜÇ		
1	ODAYERİ ÇÖP SANTRALİ	34.00	MW	ORTADOĞU ENERJİ
2	KÖMÜRÇÜODA ÇÖPLÜĞÜ BİYOGAZ SANTRALİ	14.00	MW	ORTADOĞU ENERJİ
3	HASDAL	4,02	MW	İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
4	KEMERBURGAZ ÇÖPLÜĞÜ BİYOGAZ SANTRALİ	0,98	MW	EKOLOJİK ENERJİ
		53.00	MW	
GÜNEŞ		KURULU		TESİS SAHİBİ
SANTRAL ADI		GÜÇ		
1	YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ	1,00	MW	YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
2	ÖZYEĞİN ÜNİVERSİTESİ GÜNEŞ SANTRALİ	0,35	MW	FINA ENERJİ
3	İKİTELLİ TERMAL GÜNEŞ ENERJİSİ SANTRALİ	0,50	MW	
4	TEKNOPARK İSTANBUL GÜNEŞ ENERJİSİ	0,46	MW	TEKNOPARK İSTANBUL
5	BÜYÜKÇEKMECE GÖLÜ YÜZER GES	0,24	MW	İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
6	SAMSON ÖLÇÜ GÜNEŞ SANTRALİ	0,17	MW	SAMSON ÖLÇÜ
7	AKTAŞ AKINCA TEKSTİL GÜNEŞ ENERJİSİ SANTRALİ	0,10	MW	AKTAŞ AKINCA TEKSTİL
8	ÖZEL ALFA HALİL İLKÖĞRETİM OKULU GES	0,041	MW	ÖZEL ALFA OKULLARI
9	EYÜP BELEDİYESİ GES	0,037	MW	EYÜP BELEDİYESİ
10	ANEL İŞ MERKEZİ GES	0,027	MW	ANEL ENERJİ
11	İETT İKİTELLİ FABRİKASI GES	0,009	MW	İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
12	FRONIUS İNVERTER İSTANBUL	0,008	MW	FRONIUS İNVERTER İSTANBUL
13	OSMAN MUZAFFER TAMER GES	0,005	MW	

Tablo 7. İstanbul'daki rüzgâr, biyogaz ve güneş enerjisi santralleri (Ağustos 2017).

Bu konuda çalışma yapan OPEC ülkelerinin oluşturduğu ve genel kabul gören Uluslararası Enerji Ajansının 2016 yılı raporlarını incelediğimizde 2040'la ilgili yaptığı projeksiyonları görüyoruz. Burada çeşitli öngörüler var. Yalnız 2017 enerji görünümü kasımda yayınlandı ve biraz daha sürprizlerle dolu, onunla ilgili görüşlerimi sonra söyleyeceğim.

YATIRIMDA OLAN RESLER					
1	TAYAKADIN RES	50	MW	FİNA ENERJİ	
2	YAMAÇTEPE 2 RES	30	MW	SANCAK ENERJİ	
3	GAZİ RES	5	MW	ARI EN ELEKTRİK ÜRETİM	
4	SAKARBAYIR RES	3	MW	ARI EN ELEKTRİK ÜRETİM	
5	ERTAN RES	3	MW	ERTAN ELEKTRİK ÜRETİM	
6	SALTEKS	2,35	MW	SALTEKS TEKSTİL	
7	GÖKSULAR UN RES	1,00	MW	GÖKSULAR UN	
8	KAVAK TEKSTİL İSTANBUL RES	1,00	MW	KAVAK TEKSTİL	
9	ADC SAĞLIK	0,75	MW	ADC SAĞLIK	
10	TERKOS BARAJI RES	0,50	MW	İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	
YATIRIMDA OLAN GESLER					
1	TUZLA ŞELELE PARK GES	0,55	MW	TUZLA BELEDİYESİ	
ÜRETİM LİSANSI ALINAN ELEKTRİK SANTRALLERİ					
1	ÖMERLİ RES	RÜZGAR	100	MW	BOYDAK HOLDİNG
2	ÇAKIL RES	RÜZGAR	53	MW	BALI RÜZGAR ELEKTRİK ÜRETİM
3	GAZİOSMANPAŞA RES	RÜZGAR	50	MW	ÖZ-YEL ELEKTRİK ÜRETİM
4	ŞİLE RES	RÜZGAR	50	MW	TÜRKERLER HOLDİNG
5	AYDOS RES	RÜZGAR	14	MW	SERBEST ENERJİ
6	KÜLTEPE RES	RÜZGAR	10	MW	SİMAY ELEKTRİK ÜRETİM
KAPATILAN ELEKTRİK SANTRALLERİ					
1	SİLAHTARAĞA ELEKTRİK SANTRALI	YERLİ KÖMÜR	15	MW	EÜAŞ

Tablo 8. İstanbul'da yatırımda olan santraller (Ağustos 2017).

Enerji talebindeki en önemli şey uzun dönemli değişimlerdir, bunu da nüfus artışı ve gayrisafi yurtiçi hasılanın artışı çok etkiliyor ve belirliyor. Dolayısıyla bu ikisine baktığımızda da Birleşmiş Milletlerin uluslararası nüfus tahminleri raporuna göre dünya nüfusunun 2017 yılında 7,6 milyarken 2040 yılında 9,2 milyar, 2050 yılında 9,8 milyar olacağı, 2100 yılının sonunda 11,2 milyara ulaşacağı ve orada artık sabitleneceği tahmin ediliyor. Dolayısıyla yaklaşık olarak 2017-2040 yılları arasında yüzde 20'lik bir nüfus artışı görülüyor. Bu durum, bundan sonra 1,6 milyar insana daha enerji arzı sağlanması gerektiği konusunda bir hedef ortaya koyuyor. Öngörülen nüfus artışının yüzde 90'ından fazlası da daha çok OECD dışı ülkelerden kaynaklanıyor, yani ağırlığı orası.

İkinci faktör dünya gayrisafi milli hasılasındaki artış demiştik. Ortalama yıllık % 3,4 büyümeye göre yapılan hesaplarda, 2040 yılında mevcut gayrisafi milli hasılanın bugünün 2,5 katına ulaşabileceği anlamına geliyor.

TOPLAM BİLGİLER		
AKTİF SANTRAL SAYISI	49	ADET
KURULU GÜÇ	2726	MW
YILLIK ELEKTRİK ÜRETİMİ	8060	GWh
TÜRKİYE TOPLAM KURULU GÜCE ORANI	% 3,35	
TÜRKİYE TOPLAM TÜKETİME ORANI	% 3,15	
LİSANS DURUMU		
LİSANSLI	34	
LİSANSIZ	15	
Sonuç :. Toplam Kurulu güç, 2726 MW iken yeni projelerle birlikte 3100,05 MW'ı ancak yıllık 8.060 Milyar MWh enerji üretmekte, 26.433 Milyar MWh elektrik enerjisi tüketmektedir		

Tablo 9. İstanbul'da kurulu güç ve kentin enerji tüketimi (Ağustos 2017).

Uluslararası Enerji Ajansının 2016 yılı sonu itibariyle üç senaryosunu inceleyelim. Bu senaryolar şunlar: Yeni politikalar senaryosu, mevcut enerji politikaları senaryosu ve 450 ppm senaryosu.

Yeni politikalar senaryosu, aslında şu anda kullanılan, baz kabul edilen ana senaryo. Bugünkü mevcut enerji politikalarına dayanıyor, çeşitli kurumların ve ülkelerin açıkladığı hedefler –henüz hayata geçmese de, yönetmelik bazında henüz kesinleşmese de–dikkate alınıyor. Muhtelif gelişmeler dikkate alınarak daha ileriye dönük bir senaryo. Buna göre 2017-2040 arasında dünyadaki enerji talebinin yüzde 30,56 oranında artacağı hesaplanıyor.

Mevcut enerji politikaları senaryosunda şu anda ne sürdürülüyorsa, hiç değişmeden 2040'a kadar böyle gideceği düşünülüyor. Buna göre dünyadaki enerji talebinde yüzde 43 artış var. Bu çok gerçekçi değil.

450 ppm senaryosuna göre ise yüzde 9 ile 14,9 milyar ton artması öngörülmüyor. Bu senaryo çok gerçekçi görülüyor, çünkü bu senaryo aslında daha çok dünyadaki sanayileşmenin başladığı dönemden günümüze kadar dünya atmosfer sıcaklığının en fazla artı 2 derece yükseleceği şeklinde bir projeksiyona göre yapılıyor. Bu projeksiyon şu anda çok gerçekçi değil, ama bu projeksiyon yine de gündemde duruyor. Yani, dünyadaki sıcaklık artışını artı 2 derecede durdurmak şartıyla bu nasıl sağlanabilir, bunun projeksiyonu nedir, bunun tedbirleri nedir diye talep ediliyor Uluslararası Enerji Ajansından, onlar da bu çerçevede içinde bir çalışma yapıyor.

Genellikle herkes yeni politikalar senaryosunu baz kabul ediyor, gelecek planlaması buna göre yapılıyor.

Bu tabloya göre (Tablo 10), 2040 projeksiyonlarında özellikle kömürde bir azalma var, ama doğalgazda yükselme var. Sürprizlerle dolu dediğim 2017 Dünya

	2014	Yeni Politikalar Senaryosu		Mevcut Politikalar Senaryosu		450 Senaryo	
		2025	2040	2025	2040	2025	2040
Kömür	3.926	3.955	4.140	4.361	5.327	3.175	2.000
Petrol	4.266	4.577	4.775	4.751	5.402	4.169	3.326
Doğal Gaz	2.893	3.390	4.313	3.508	4.718	3.292	3.301
Nükleer	662	888	1.181	865	1.032	960	1.590
Hidro	335	420	536	414	515	429	593
Biyoenerji *	1.421	1.633	1.883	1.619	1.834	1.733	2.310
Diğer Yenilenebilir	181	478	1.037	420	809	596	1.759
Toplam	13.684	15.340	17.866	15.937	19.636	14.355	14.878
TBET içindeki fosil yakıt payı (%)	81	78	74	79	79	74	58
CO ₂ Emisyonları (Gt)	32,2	33,6	36,3	36,0	43,7	28,9	18,4

* Geleneksel ve modern büyüklükte kullanımlarını içerir.

TBET: Toplam birincil enerji talebi

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı, World Energy Outlook (WEO) 2016

Tablo 10. Dünya birincil enerji talebi.

Enerji görünümü raporunda ise yeni olarak yenilenebilir enerji kaynaklarının daha dün 30'lardayken yüzde 50'nin hedeflendiğini görüyoruz. Yenilenebilir enerjiye dönük projeksiyonların artışı –biraz sonra inceleyeceğiz– tabii iyi ve önemli bir gelişme. Nükleer enerji ile ilgili projeksiyonlarda ise, toplam birincil enerji kaynakları içindeki payı, 2014 yılında % 4,8 iken, 2040 yılında % 6,6'ya yükseleceği ve payının artacağı görülmektedir. Tabii bunlar üzerinde çalışacağımız konular.

Bu tablo (Tablo 11) birincil enerji talebini bölgelere göre inceliyor. Bu önemli bir tablo. Burada 2040 yılına göre hedeflere baktığımızda, OECD ülkelerinin toplamında enerji talebinde bir artış olmadığı, hatta eksi yüzde 1 gibi bir azalmanın olduğu görülüyor. Üzerinde en çok kafa yormamız gereken nokta burası. OECD dışı ülkelere baktığımızda ki bunun asıl kaynağının Çin ve Hindistan olduğu görülüyor. Burada aslında insanlığın enerji politikalarıyla ilgili aldığı yeni tedbirlerle beraber, yenilenebilir enerjinin de getirdiği rüzgârla birlikte, artık enerjide bir doyum noktasına doğru gidildiği; gelişmiş kapitalist ülkelerde alınan tedbirlerle –ki bundan sonra daha da yoğun alınacağını düşünmek lazım– hızlı bir enerji azalması, (2040 yılına doğru artık sınırsız, limitsiz her şeyiyle enerjiyi büyütem meselesinden ziyade, daha çok, biraz sonra üzerinde konuşacağımız) enerjinin gerçekten etkin kullanımı ve enerjide verimlilik konusunun daha önemli hale geldiği; yani üretimden çok tüketimin doğru yapılması gerektiği tartışmaları devam ediyor. Bu tablo aslında Türkiye'yi de çok ilgilendiriyor, burada görünmemekle birlikte Türkiye'de de bir artış var.

Yine gelişmiş kapitalist ülkelere baktığımızda, mesela ABD'de binde 2, OECD ülkelerinde binde 1, Avrupa Birliğinde binde 5, Japonya'da binde 6 düşme var. Hindistan ve Çin'de artış var. Dolayısıyla enerjiye olan talebin daha çok OECD dışı ülkelere yani gelişmekte olan ülkelere kaynaklandığını görüyoruz.

	1990	2014	2020	2025	2030	2035	2040	2014-2040 Büyüme* (%)
OECD	4.526	5.276	5.293	5.215	5.140	5.093	5.077	-0,1
Amerika	2.264	2.722	2.734	2.708	2.680	2.674	2.696	-2,0
ABD	1.915	2.212	2.211	2.176	2.130	2.101	2.094	-0,2
Avrupa	1.631	1.697	1.690	1.641	1.601	1.568	1.540	-0,4
Asya Okyanusya	631	857	870	866	859	851	842	-0,1
Japonya	439	442	424	411	399	389	381	-0,6
OECD dışı	4.045	8.046	8.866	9.664	10.535	11.406	12.178	1,6
Doğu Avrupa /Avrasya	1.539	1.101	1.120	1.152	1.189	1.232	1.271	0,6
Rusya	880	686	683	696	714	737	758	0,4
Asya	1.578	4.809	5.398	5.930	6.488	7.010	7.437	1,7
Çin	879	3.070	3.328	3.544	3.728	3.855	3.892	0,9
Hindistan	307	824	1.033	1.225	1.457	1.700	1.938	3,3
Orta Doğu	211	715	819	912	1.026	1.142	1.244	2,2
Afrika	390	781	884	979	1.085	1.207	1.336	2,1
Latin Amerika	327	639	646	691	747	815	890	1,3
Brezilya	138	300	296	317	344	376	408	1,2
Dünya **	8.774	13.684	14.576	15.340	16.185	17.057	17.868	1,0
Avrupa Birliği	1.643	1.563	1.547	1.492	1.441	1.398	1.360	-0,5

* Yıllık ortalama büyüme oranı.
** Dünya değeri uluslararası deniz ve hava bunker taşıma kapsamındaki.
Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı, WEO 2016

Tablo 11. Bölgelere göre birincil enerji talebi (MTPE).

Aslında buna paralel olarak elektrik enerjisinin enerji içindeki payı giderek artıyor; yüzde 40'lardan 50'lere doğru yükseliyor ve dolayısıyla elektrik enerjisinin nereden elde edileceği, genel olarak nasıl elde edileceğiyle paralel hatta önemli bir rol oynuyor. Kısaca elektrik üretiminde yenilenebilir kaynakların oranı giderek yükselmektedir. Avrupa Birliği 2030 yılı hedeflerinde en çok yatırımı artık rüzgâra ve biyomas, biyokütle gibi şeylere kaydırmaya çalışıyor. Hepimiz biliyoruz ki Avrupa'da özellikle Almanya 2050 yılında tüm elektrik enerjisi ihtiyaçlarını yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlama konusunda bir karar aldı ve bu karara uygun politika izliyor. Hatta 2050 yılını öne doğru çekmenin çalışmaları yapılıyor. Bu anlamda artık yenilenebilir enerjinin öne çıktığı, görüldüğü ve herkesin meseleye oradan baktığı yeni bir döneme giriyoruz.

Türkiye'de de senaryolar yapılıyor. 20 yıllık senaryo yapılıyor; 2037 projeksiyonları var. Çeşitli modeller kullanılıyor, "düşük senaryo" referans sınırı dediğimiz asıl kullandığımız senaryo. Üç tür senaryo modeli kullanıyoruz. (Tablo 12) Uluslararası hedeflerle eşitleyelim diye buradaki 2037'yi ben 2040'a çektim, aynı katsayıları çarpıyoruz. (Tablo 13) Türkiye'nin 2040 yılında 673 TWh tüketiminin olacağı varsayılıyor, yani hızla devam ediyoruz tüketmeye.

Yenilenebilir enerjinin rolü, neden buna ihtiyaç var, üzerinde çok durmıyacağım ama gördüğümüz şey şu: Türkiye'de de çok hızlı artış var, potansiyel çok yüksek. Mesela Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğünün verilerine göre rüzgâr kapasitesi 48.000 MW olarak açıklanıyor. Halbuki bu sadece 1 Kasım 2007'de açılan bir ihalede yapılan müracaatlardan netleştirilmiş rakam. Türkiye'de başka kaynaklar var, bir günlük müracaatla elde edilen rakam bu. Ayrıca teknolojinin değişimi de göz önünde bulundurulursa, eskiden diyelim ki 7 m/sn hızla verimli görüyorsak, bugün daha yeni teknolojilerle daha az rüzgâr hızlarıyla verimlilik sağlanabiliyor.

Türkiye gerçekten bir yenilenebilir enerji cenneti ve ciddi üretim kaynakları var. Biraz sonra belki nükleerle ilgili birkaç cümle söylerken bunu biraz daha açıklayacağız. Özellikle güneş çağımızın, günümüzün en önemli enerji kaynağı;

ETKB'nın Elektrik Enerjisi Talep Projeksiyonu Raporu önümüzdeki 20 yıllık dönem için yapılan bir çalışmadır. Bu projeksiyon çalışmasında, elektrik tüketimini etkileyen ekonomi, nüfus, enerji verimliliği, elektrikli araçlar, takvim etkisi ve sıcaklık gibi faktörler dikkate alınarak ve çeşitli modellerle 3 senaryo kullanılmaktadır:			
1. Düşük Senaryo, Elektrik Tüketim Artışını yıllık	%		3,5
2. Referans Senaryo, Elektrik Tüketim Artışını yıllık	%		4,2
3. Yüksek Senaryo, Elektrik Tüketim Artışını yıllık	%		5,3
olarak hesaplamıştır.			

Tablo 12. Türkiye 2040 yılı senaryosu.

Yıllar	Senaryo 1 (TWh)	Senaryo 2 (TWh)	Senaryo 3 (TWh)	Senaryo 1 Değişim	Senaryo 2 Değişim	Senaryo 3 Değişim
2017	288,21	290,24	292,12	-	-	-
2018	301,51	304,43	307,21	4,6%	4,9%	5,2%
2019	315,81	319,46	323,79	4,7%	4,9%	5,4%
2020	328,41	334,98	343,24	4,0%	4,9%	6,0%
2021	341,04	350,70	363,44	3,8%	4,7%	5,9%
2022	354,16	367,26	384,85	3,8%	4,7%	5,9%
2023	367,88	384,64	407,89	3,9%	4,7%	6,0%
2024	381,81	402,31	431,66	3,8%	4,6%	5,8%
2025	396,14	420,51	456,47	3,8%	4,5%	5,7%
2026	410,53	439,17	482,26	3,6%	4,4%	5,7%
2027	424,97	457,88	508,61	3,5%	4,3%	5,5%
2028	439,50	477,04	535,94	3,4%	4,2%	5,4%
2029	454,14	496,50	564,13	3,3%	4,1%	5,3%
2030	468,40	515,96	592,84	3,1%	3,9%	5,1%
2031	482,75	535,51	622,22	3,1%	3,8%	5,0%
2032	497,11	555,22	652,38	3,0%	3,7%	4,8%
2033	511,42	575,05	683,21	2,9%	3,6%	4,7%
2034	525,30	594,87	714,61	2,7%	3,4%	4,6%
2035	539,01	614,64	746,52	2,6%	3,3%	4,5%
2036	553,14	635,06	779,74	2,6%	3,3%	4,5%
2037	567,68	656,16	814,47	2,6%	3,3%	4,5%

Tablo 13. Elektrik enerjisi talep projeksiyonu sonuçları - yıllık bazda talep ve değişim oranları.

24 saatlik güneşten gelen enerjinin dünyanın bütün enerji ihtiyacını karşılayabileceğini hepimiz biliyoruz. Dolayısıyla artık güneşin, rüzgârın bu kapasiteleri dururken Türkiye'nin hâlâ milli kaynak adı altında hızla kömüre dönmesi, 2023 hedeflerini koyarken 2023'te bütün kömür kaynaklarının elektrik enerjisi kullanılacak şekilde hedeflenmesi gibi projeksiyonlara baktığımızda aklımıza karışık bir sürü şey geliyor. Çünkü onun dış politikalarına da bakıyoruz, özellikle Lapseki, Biga ve çeşitli bölgelerde, milli kaynak denilen yerli kömür kullanarak yapacağımız dediğimiz termik santrallerin, aslında oralarda yeterli kaynağa, kömüre sahip olmadığını biliyoruz, ama öyle diyerek 5. bölge teşvikleri kullanılıyor. Mesela, güneş enerjisine yatırım yaparsanız bugün bir yatırım teşviki alamazsınız, sadece alabileceğiniz bir-iki ithal kalem vardır. Güneş panellerini de teşvik kapsamından çıkarttılar. Yani, 23 Mart 2016'da çıkarılan bir yönetmelik ve tebliğ ile aslında güneşle ilgili olan çalışmaları durdurdular. Çok bilinçli bir politika var. 1000 MW'lık projeksiyonlar yapıldı, ihale edildi biliyorsunuz Karaman'da, ama devamında izlediğimiz kadarıyla büyük projelere kayıyorlar ve yanlarına da zorunlu panel üretimini koyuyorlar. Tabii aklınıza bir sürü şey geliyor... Çünkü 1 MW'lık kurulan sistemler dağılık diye durduruldu –ki dağılmasında fayda var– hükümet yetkilileri o tarihten beri de desteklemek yerine tam tersine güneş enerjisini zayıflatılıyor. Büyük ihtimalle de tabii ki geçmişte yapılan yap-işlet-devret modelinden kalan taahhütlerin de bunda önemli bir rolü var. Çünkü bu taahhütlerde, doğalgaz santrallerinden üretilen enerjinin alınma zorunluluğu yeni kaynakların önünde bir engel olarak görülüyor ve yenilenebilir enerjinin desteklenmesi yerine kösteklenmesini görüyoruz. Biraz önce bahsettiğim gibi Almanya'da 2050 yılında yüzde yüz yenilenebilir enerjiye geçiş kararı alınırken, Avusturya, Danimarka ve dünyanın birçok ülkesi bu çalışmayı yapıyor, Türkiye olarak yüzde yüz yenilenebilir enerjiye geçişin master planını yapmamız gerekiyor. Bugün işin özeti bu, konuşmalardan çıkan budur.

Bir 2023 hedefi var. Biraz ondan bahsedelim. Ama burada özellikle dikkatimizi çeken şey şu: Dünyada böyle bir projeksiyon yöntemi yok, uluslararası kurumlar tarafından 2035, 2040 gibi ortak belli projeksiyonlar yapılıyor. Türkiye'de

2023 diye bir tartışma sürüyor sürekli, 2023'te bunu hedefledik, 2023'te bunu yapacağız... Bu bilimsel konular siyasetin başka arenalarında tartışılıyor. Biz bunu biraz adeta cumhuriyetle yarışma gibi, cumhuriyetin 100. yıldönümünde başkaları ne yaptı, biz ne yaptık, göstermek adına biraz siyasal bir hedef gibi görüyoruz. O yüzden de ciddiye almıyoruz 2023 hedeflerini.

Sonuç olarak; hepimiz biliyoruz ki Türkiye'de 1980 sonrası artan küreselleşme sürecinde dışa bağımlılıkta en önemli araç günümüz Türkiye'sinde tartıştığımız ekonominin en kırılgan noktasını oluşturan cari açıktır. Son dönem özellikle petroldeki düşüş tabii ki cari açık içindeki oranı ve rakamları düşürdü, ama Türkiye'nin en önemli sorunu enerjide bağımlılık. Erol da bahsetti biraz önce, bağımlılığın hızla yükseldiğini görüyoruz, yüzde 75'lere çıktı, son hükümet programında öyleydi. Bu bağımlılığın giderek Türkiye'yi ne kadar riske soktuğunu görüyoruz. Günümüzdeki savaşların ana kaynağının da enerji, özellikle petrol kaynakları olduğunu bildiğimiz için bu kaynaklardan dolayı Türkiye'nin gerçekten birçok meselesinin çözülemediğini biliyoruz. Özellikle dünya petrol rezervinin yüzde 65'ini, doğalgaz rezervlerinin yüzde 71'ini taşıyan Ortadoğu, Rusya Federasyonu ve Hazar Havzasında bulunuyoruz. Bunların tam ortasında bulunan Türkiye bu savaşlar alanında önemli bir risk yaşıyor ve şu anda içinde bulunduğumuz savaş tartışmaları, Türkiye'nin sokulmak istendiği riskin altında da bu tabloyu ve bu tabloda çıkarları olan ülkelerin var olduğunu görüyoruz.

Bugün dünyada 7,6 milyar insanın 1,3 milyarı hâlâ enerjiye ulaşamıyor, enerji kullanamıyor. 2,6 milyar insan da pişirmede, ısıtmada geleneksel biyokütle kullanıyor. Uluslararası süreci, bugün artık küreselleşen dünyada her tarafta dolaşan para hareketiyle vs. ile izlediğimiz zaman insanlığa karşı büyük bir aybın var olduğunu mutlaka söylemek gerekiyor. Tüketimde zaten dengesizlikler olağanüstü fazla, özellikle mesela dünyadaki toplam tüketim 13.684 MTEP (milyar ton eşdeğer petrol). Amerika'ya bakıyorsanız, kişi başına 6,92 TEP/yıl kullanıyor, Türkiye ise yaklaşık 1,5-2 TEP/yıl birim enerji kullanıyor. Yani, dünyada da enerjinin kullanımı adil ve eşit yaşanmıyor.

Çevre ve küresel ısınma konularıyla ilgili diğer odadan arkadaşlar açıklama yapacaklardır. Emisyon hacimlerinde karbon oranına baktığımızda, dünyada hızla arttığını görüyoruz. Dünyadaki elektrik tüketimini, kişi başına düşen tüketimleri gösteren yandaki tablo (Tablo 14) önemli. Türkiye çok geri bir noktada, ama eşit yarışalım, oraya varalım demiyoruz. Hızlı bir şekilde, biraz sonra söyleyeceğimiz enerjinin etkin kullanımı ve verimlilik konusundaki tartışmalarla, en asgari üretim kaynaklarının oluşturulması gerekiyor.

Nükleer santral macerasına gelelim. Türkiye'de biliyorsunuz iki proje var, biri uygulamada şu anda inşaatı yapılıyor; EPDK'nin 2037 projeksiyonu hedeflerine göre özellikle 29 Ekim 2023'e yetiştirilmek istenen Akkuyu. Burada dört ünite var (4x1200) ve bunun üretimi maksimum 40 milyar kWh, yani ihtiyacın % 10'unu karşılıyor. Sinop'ta kurulacak olan ikinci projenin 2027-2028'de üretime başlaması hedefleniyor. Toplam enerji tüketimi içindeki paylarına bakıyoruz, yüzde 15-16 oranında ihtiyaçları karşılayacak. Biz bu ülkede kayıp kaçakları

Ülke	Elektrik Tüketimi (TWh)	CO ₂ Emisyonu (milyon ton)	Kişi Başına Enerji Tüketimi (TEP)	Kişi Başına Elektrik Tüketimi (kWh)	Kişi Başına CO ₂ (ton)
Dünya	21538	32190	1,90	3026	4,52
ABD	4109,84	5119,70	6,92	12987	16,18
Kanada	545,59	536,32	7,20	15520	15,26
Meksika	254,53	451,76	1,62	2150	3,82
Arjantin	131,59	182,28	1,94	3175	4,40
Brezilya	516,63	452,39	1,47	2583	2,26
Şili	68,18	82,01	2,19	3865	4,65
Almanya	576,46	759,60	3,87	7022	9,25
Belçika	89,09	89,11	5,07	8023	8,02
Danimarka	33,91	38,81	3,11	6042	6,91
Fransa	486,48	315,57	3,84	7382	4,79
İngiltere	346,76	448,71	2,98	5409	7,00
İspanya	251,80	235,66	2,51	5404	5,06
İsviçre	63,16	41,54	3,30	7808	5,14
İtalya	310,76	374,77	2,56	5124	5,58
Lüksemburg	7,71	9,77	7,29	14150	17,93
Norveç	118,49	35,29	6,44	23324	6,95
TÜRKİYE	209,22	283,84	1,54	2761	3,75
Yunanistan	55,14	68,89	2,12	5000	6,25
Bulgaristan	33,71	39,32	2,33	4640	5,41
Macaristan	38,49	39,50	2,28	3890	3,99
Rusya	983,42	1543,12	5,11	6562	10,79
Ukrayna	163,77	265,05	2,55	3600	5,83
Azerbaycan	19,71	29,45	1,47	2092	2,12
Kazakistan	98,58	,89	4,79	4893	14,38
B. A. Emirlikleri	98,58	167,61	7,44	10547	17,93
İran	223,67	525,92	2,95	2888	6,79
Mısır	148,72	184,32	0,94	1812	2,25
Suriye	21,77	33,47	0,57	953	1,47
Etyopya	6,11	8,50	0,51	65	0,09
Kenya	7,33	11,70	0,48	165	0,26
Vietnam	117,19	130,05	0,67	1306	1,45
Japonya	997,78	1235,06	3,57	7836	9,70
Hindistan	978,82	1868,62	0,62	783	1,49
Avustralya	234,27	388,68	5,55	10067	16,70
Çin	5121,93	8977,10	2,21	3766	6,60

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), Key World Energy Statistics 2015 (2013 Yılı Verileri)

Tablo 14. Dünyada kişi başına düşen elektrik tüketimi.

durum. Yıllardır TMMOB'nin, Elektrik Mühendisleri Odasının söylediği gerçekçi, toplumsal çıkarlara uygun bir enerji politikası yerine bu tür kendi hedeflediklerini, amaçladıklarını uygulamak uğruna politika izliyorlar.

Diğer konular ayrı, onun için dışa bağımlılık konuştuk, çok hızla yükseliyor. Özellikle ham petrol tüketiminde yüzde 89,4, doğalgaz tüketiminde 98,8, şu anda kömürde de yüzde 30 dışa bağımlıyız. Bu Türkiye için çok büyük bir risktir.

TEK'in kaldırıldığı ve imtiyazlı şirketlere tekrar geçildiği bir dönem var; 1985, özelleştirmeler, serbestleşme, vs... Herhalde en önemli meselelerden birisi bu. Burada temel mantık kısaca şu: Biliyorsunuz, 1972'de Filistin Kurtuluş Örgütü Münih Olimpiyatlarını basıyor ve katliam yapıyor. İlk defa OPEC bir araya geliyor, petrolün varilini 5 dolarlardan 25-30 dolara çıkarıyorlar. 78-79 petrol krizinde dünya kapitalizmi Friedmancı modele sarılıyor ve en iyi uygulayıcısı Thatcher başı çekiyor. Bu demir yumruk politikalarının Türkiye'deki uygulayıcısı da Turgut Özal'dır. Bu aslında dünyada yeni bir modelin kurulma dönemidir. Bu, çift hanelere gelmiş batıdaki emperyalist ülkelerin krizlerinin, geri kalmış veya gelişmekte olan ülkeler dedikleri ülkelere kaydırılması, oraların pazara

engellesek yaptığımız yatırımlara ihtiyaç yok.

Genellikle kamu kurumları tarafından elektrik enerjisi ve enerji talepleri projeksiyonları yapılırken hep abartılıyor. Bu bir yöntem. Abartılarak, çok ihtiyaç var denilerek özellikle özelleştirmenin, serbestleşmenin, nükleer santrallerin önü açılmak isteniyor. Tablo 15'te TEİAŞ'ın kendi yaptığı 2010-2015 yılı talep projeksiyonlarının karşılaştırması var, sapma oranlarını veriyor burada. 2000 yılında yaptığı projeksiyonda –ki o yıl da yüzde eksi 1,2 küçülmeyi sayabiliriz– etkisi var, 2000 yılında 2015'le ilgili yapılan projeksiyondaki hata payı 52,3'tür. 52,3 oranında abartılmış. Bu vahim bir

	Projeksiyonlar								
	2000	2002/1	2002/2	2004	2008	2010	2012	2013	2014
2000	-1,2								
2001	9,4	0,3							
2002	14,2	0,6	-0,2						
2003	17,0	7,3	0,9						
2004	20,1	14,7	5,5						
2005	22,3	21,6	9,3	-0,2					
2006	22,1	20,8	9,2	1,0					
2007	21,6	19,9	9,0	0,4					
2008	26,6	24,2	13,5	4,2	3,0				
2009	40,0	36,8	25,8	15,1	12,8				
2010	40,0	36,2	26,0	15,0	12,3				
2011	36,9	33,8	23,8	14,3	10,7	-4,3			
2012	38,0	35,5	25,5	17,0	12,5	-2,7	0,7		
2013	43,5	41,6	31,3	23,3	18,1	2,1	5,5	2,9	
2014	47,6	46,3	35,8	28,4	22,5	6,0	9,6	5,5	
2015	52,3	51,6	40,8	34,1	27,5	10,3	14,1	8,1	1,2

Tablo 15. Elektrik enerjisi talep projeksiyonlarının tüketim gerçekleşmesine göre sapma oranları (%) (TEİAŞ).

daha çok açılması, kapitalist sistemin içine daha çok sokulması projesidir. Bu proje Türkiye’de de 1979’da başlayan, 24 Ocak 1980 kararlarıyla kesinleşen ve uluslararası sermayeye açık, dışa açık ekonomik büyüme modelinin temellerini oluşturuyor. Buradan baktığımızda bunun hemen arkasından ilk şey özelleştirme olarak geliyor. O özelleştirme programlarını biliyoruz, Elektrik Kurumu da buradan nasibini alıyor ve dağıtım firmalarının tamamı günümüzde özelleştirilmiş durumda. Şu anda EÜAŞ üzerinde kalan son üretim kaynakları hidroelektrik ve termik santraller de pazarlanıyor.

Türkiye ana mesele olarak iki temel kırılma yaşıyor iktisatta: 24 Ocak 1980 ve 18-19 Şubat 2001. Bu iki temel kırılmada Türkiye’nin yapısı önemli ölçüde değiştiriliyor. Birinde özelleştirmeye başlayan model, 2001’de serbestleşme dediğimiz liberalleşme modeliyle birleşiyor ve Türkiye gerçekten artık geri dönülemez bir sürecin içine giriyor.

Kentsel planlamayı konuşalım. Kentsel planlamada enerji politikalarının orta-uzun vadeli hedeflerini koyarken, özellikle Türkiye’deki büyüme ve kalkınma politikalarının parçası olarak belirlenmesi, rantsal çıkardan kurtulma gibi temel meselelerimiz var. Çünkü hızla değişen ve günlük karar verilen imar yapılanmaları, hazırlanmamış olan bir enerji talebiyle karşı karşıya bırakıyor ve gerçekten hiç ummadığınız yerlerde mesela 2013’te verilen yetkiyle Çevre Bakanlığı her yerde istediği imarı yapabiliyor. Onun yaptığı imara uygun hiçbir enerji hazırlığı yok, hiçbir planlama yok, altyapıda enerjiyi birleştiren bir model kurulmuyor. Dolayısıyla, Türkiye’nin bu gidişatındaki planlamayla kentsel planlama arasındaki ilişkiye baktığımızda aslında ikisinin de aynen Türkiye’ye benzediğini görüyoruz. Demin söylediğim gibi, burada önemli olan, enerjinin daha çok üretilmesi değil, enerjinin etkin kullanılması, doğru tüketilmesi, verimli tüketilmesi gibi bir başlığın açılması lazım; uzun mevzu.

Bir şey daha var, yeni kavramlardan biri, toplumsal maliyetler meselesi. Bugün enerjide sadece yatırım maliyeti yazılarak hesap yapılmıyor, artık toplumsal maliyetin hesaplanması gerekiyor. Bu sosyoekonomik açıdan bir değerlendirmedir; çevreye, insan sağlığına verilen zararın planlanması, hesaplanmasıdır. Bunlar hesaplanarak geniş bir değerlendirme yapılmalı. Sonuç olarak enerji politikalarına karar verilirken beşikten mezara dediğimiz maliyetlendirme yapılması lazım. Günümüzde bu çalışmalar yapılıyor.

Enerji kooperatiflerine çok girmeyeceğim, çok Türkiye'nin gündeminde. Yerel yönetimlere çok büyük görev düşüyor, bunların hızla kurulmasında fayda var. Türkiye'de örnekleri var, dünyada fazla örneği var ve bunun önü açıldı. Enerji kooperatiflerinin doğru kullanılması lazım.

Enerji kullanımı temel bir insan hakkıdır. Kesintisiz, güvenilir, kaliteli ve ucuz temin için zorunlu bir kamu hizmetidir. Konut enerji tüketimlerinin belirli düzeyde ücretsiz karşılandığı yeni bir döneme geçilmesi lazım; o da TMMOB'un Kasım 2017'de yayımladığı yeni enerji broşürüne göre 400 KW gibi bir rakamdır. Fiyatlandırmanın da azdan çoğa doğru yükseltilerek yapılması lazım. Kamunun enerji yatırımının önündeki engellerin kaldırılması gerekir, enerji faturalarındaki TRT payı kaldırılmalıdır, kayıp ve kaçakların fatura bedellerine ilave edilerek tüketiciden alınmasından vazgeçilmelidir.

TMMOB ve EMO tarafından yıllardan beri savunulan görüşlerin, yaşadığımız bu süreçte nasıl doğrulandığını görüyoruz. Onun için de hızla özelleştirme ve serbestleşme politikalarının terk edilmesi, ülkemizi yeni felaketlere sürükleyecek nükleer santrallerden vazgeçilmesi ve kalkınmanın ve refahın temel girdilerinden birisi olan enerjinin kamusal yarar esas alınarak yeniden planlanması gerekir. TMMOB ve EMO'nun kamuoyuna sunduğu enerji raporlarına ve görüşlerine hak ettiği değerin verilmesi, akıl, bilim ve toplumsal çıkarlar pencesinden bakan bir enerji politikası oluşturulacağı inancıyla hepinize saygılar sunuyorum, dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Erol Celepsoy

Gazi Bey'e çok teşekkür ediyoruz. Birkaç ekleme yapmak istiyorum. İstanbul'a elektriğin verilmesi 14 Şubat 1914'te Silahtarağa Termik Santralinin devreye girmesiyle başladı. Macar Ganz şirketi, 50 yıl elektriğin üretim imtiyazını almıştı. Ancak 1939 yılında kamulaştırılarak, TEDAŞ'tan önce elektrik hizmetini veren İETT'ye verildi. 1982 yılında da o zamanki adıyla TEK'e devredildi. 1984 yılında çıkan özelleştirmenin ilk ayağı olan 3096 sayılı Yasayla birlikte dağıtımdaki özelleştirme çalışmaları başlamış oldu. İstanbul bundan nasibini en erken alan şehirlerden biri. 1990 yılında hem Kayseri Elektrik, hem de İstanbul'un Anadolu yakası elektrik dağıtımı özelleştirildi. Meslek odalarının burada çok önemli rolü oldu.

O dönem Elektrik Mühendisleri Odası İstanbul Şubesinin yoğun çalışmalarıyla, 1990 yılından 2002 yılına kadar hukuki, idari ve her türlü mücadelemiz sonucunda Danıştay kararıyla İstanbul Anadolu yakası elektrik dağıtımı AKTAŞ'dan alınarak tekrar devlete geçti.

AKTAŞ örneği sonucunda, 2013 yılına kadar Türkiye'deki dağıtım şirketlerinin özelleşmesini yapmak istedilerse de yapamadılar. Ne zamana kadar? Anayasa referandumuna kadar. Biliyorsunuz, Anayasa referandumu "12 Eylül'den hesap sorma" olarak lanse edildi, ama Anayasa maddeleri oylanırken Anayasa'daki bir maddeyi de değiştirerek bizim Danıştay'a açtığımız kamu yararını ortadan kaldırdılar. Bizim mahkemelere verip kamu yararı adına kazandığımız davalar Anayasa referandumundan sonra ortadan kalktı.

2013 yılından itibaren de bütün elektrik dağıtım hizmetleri 21 dağıtım bölgesi şeklinde özelleştirildi. Önceden Kayseri özelleşmişti, geriye kalan 20 dağıtım bölgesi de özelleşti. İstanbul Anadolu yakası Enerjisa'ya, Avrupa yakası da önce CLK, sonra CK, yani Cengiz Limak Kolin, sonra Limak'ın ortaklıktan ayrılması sonrası Cengiz ve Kolin şirketlerine verilmiş oldu. Bizim açtığımız davaların tümü Danıştay'da bu bahsettiğim Anayasa maddelerinin değişmesinden dolayı kadük kaldı. Maalesef oradan bir şey çıkmıyor, ama mücadeleyi bırakmamak lazım.

Gazi Bey'in dediği gibi elektrik bir kamu hizmeti, bunun da kamunun elinde olması lazım. Dünyanın en pahalı elektriğini, en pahalı benzinini kullanıyoruz. Bunlarla birlikte sürekli yaşıyoruz. Elektrik dağıtım şirketlerinin tekrar kamuya dönmesi gerekmekte diye düşünüyoruz ve bunları da sürekli dile getiriyoruz.

Ben sözü daha fazla uzatmadan Caner Hocama söz veriyorum, buyurun.

Akıllı Kentler ve Kent Bilgi Sistemi

Caner Güney

Merhabalar, benim konuşmamda biraz daha akıllı şehirler kısmına doğru kayacağız. Tabii enerji de en önemli parçalardan biri ve benden önceki konuşmacının gayet güzel ifade ettiği gibi bu konuda da önemli ilerlemeler yaşanıyor.

Akıllı şehir konusunda tartışabilmek için öncelikle şu sorulara yanıt aramak gerekir: Nasıl bir şehir istiyoruz ve şehirden ne bekliyoruz? Diğer önemli bir soru da İstanbul ne kadar akıllı bir şehir? Çünkü biraz sonra sizlerle paylaşmaya çalışacağım; birçok uygulama yapılıyor, akıllı şehirler konusunda birçok etkinlik gerçekleştiriliyor ve bunların sonucunda da şehre bazı yenilikler kazandırılıyor. O zaman "İstanbul ne kadar akıllı şehir?" ya da "İstanbul akıllı şehir olabilir mi?" biçimindeki soruları tartışabilmemiz gerek. Çünkü bu akıllı şehir kavramı günümüzde dünyayı kasıp kavuruyor ve bunun üzerine tüm dünyadaki şehirler birçok çalışmalar yapıyor, ama diğer bir kavram daha var obezlikle özdeşleştirilen "obez şehir" kavramı. İstanbul "akıllı şehir" mi, yoksa "obez şehir" mi, bunu da tartışmak gerekiyor diye düşünüyorum.

Nasıl bir şehir isteriz ya da şehirden ne bekleriz? Hepimizin beklentileri aslında ufak farklılıklar gösterse de genel olarak aynıdır. Yaşam kalitemizin yüksek

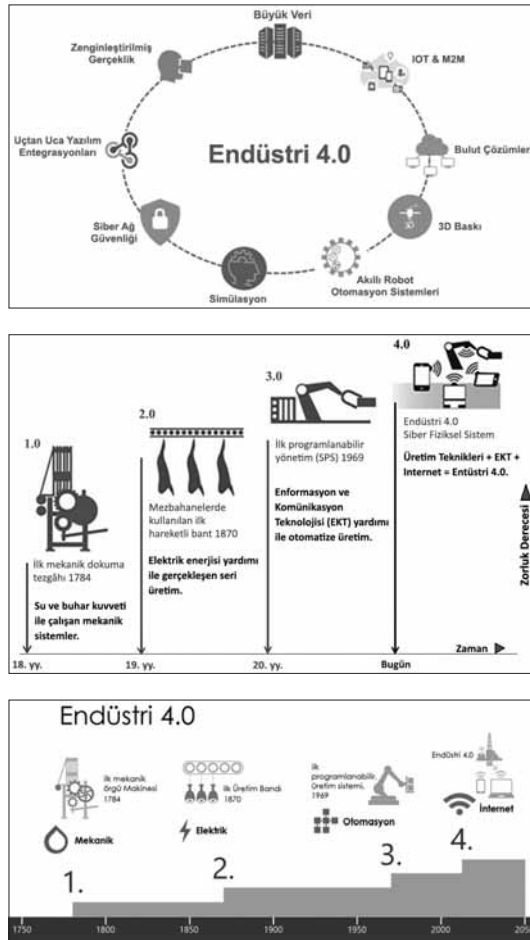
olduğu, temiz çevrenin bulunduğu, katılımcılığımızı yansıtabildiğimiz, sürdürülebilir bir yaşamın bulunduğu kentleri talep ederiz. Benden önceki değerli konuşmacının enerji politikalarında anlattığı gibi, nasıl global ortamda bazı sermaye sahipleri kendi politikalarını onaylayabilmek için bazı girişimler yapıyorsa, aslında bu ve benzeri konularda en büyüğü endüstri 4.0'dır. Endüstri 4.0 yeni olmasa bile son zamanlarda çok tartışılan bir konu olarak gündemimizde bulunmaktadır. Bu sadece Almanya'da değil, Amerika'da, Japonya'da da farklı isimlerle isimlendirilip ortaya çıkan bir kavram, bir yaklaşım. Yaklaşımın ana fikri maliyetleri düşürmek ve sermayenin daha artan bir ivmeyle artmasını sağlayabilmek. Bunu yapabilmeyen en kolay yolu da, yani ivmeyi artırabilmek için öncelikle maliyetleri düşürmek gerekiyor. Almanya bunu bir hükümet projesi haline getirdi ve 2013 yılında bir rapor yayınladı ve Almanya endüstri 4.0'ı uygulamaya başladı. (Resim 1)

Biliyorsunuz geçmişte endüstri 1.0, 2.0, 3.0 gibi şeyleri duyduk. Endüstri 1.0 daha çok buhar teknolojisinin kullanılmasıyla, 2.0 elektrik motorlarının devreye girmesiyle, 3.0 robot kolların devreye girmesiyle gerçekleşti. Ancak endüstri

4.0'ın diğerlerinden farklı bir yapısı var: Süreç yaşanmadan devrim olarak kabul edildi. Diğer sanayi devrimlerinin hepsi yaşandı, farkları görüldü. Mesela, 2.0'da seri üretim bantlarının etkisi görüldü ve bir devrim olarak nitelendirildi. Ama endüstri 4.0 diğerlerinden farklı olarak yaşanmadan devrim olarak kabul edildi.

Niye endüstri 4.0'la başladım? Çünkü akıllı şehirler de aslında onun devamında ele alınabilecek bir konu, çünkü akıllı şehirler de endüstri 4.0'a benzer bir şekilde yine şehir içerisinde ekonomiyi bir şekilde hareketlendirebilme temasını içerisinde bulunduruyor. O yüzden de oradan yola çıkarak akıllı şehirler kavramını birleştirmek istedim.

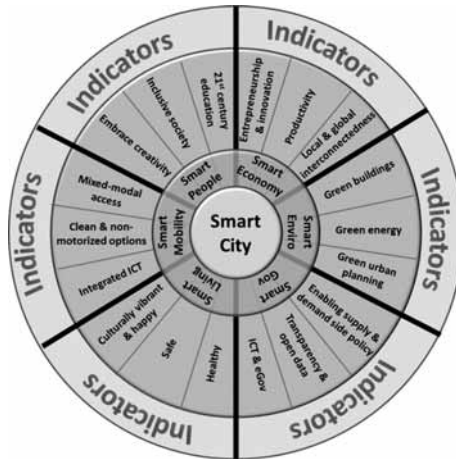
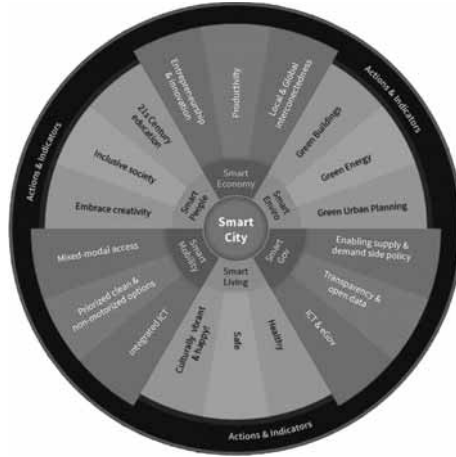
Birçok etkinlik yapılıyor, bilişim kongreleri, bilişim zirveleri, konferansları vs. Türkiye özelinde bu etkinlikler İstanbul'da yoğunlaşıyor. Özel sektör, belediye, kamu kurumları, sivil

Resim 1. Almanya Endüstri 4.0 Raporu, 2013.

toplum örgütleri bu konularda birçok çalışma gerçekleştiriyor. Dünyada genel olarak bir akıllılaşma yaklaşımı benimsendi ve akıllı kavramı yerleşti. Başına akıllı dedikten sonra sonuna ne koyarsanız koyun, yani bir X harfi düşünelim, “akıllı X” oluyor. Burada X’i siz değiştiriyorsunuz, örneğin X şehir ise “akıllı şehir” olmuş oluyor. Şehirde bu şekilde akıllı kavramı yerleşmiş durumda, çünkü her taraf artık sensörlerle donatıldı, yazılımlar, bilgi sistemleri çok etkin olarak kullanılmaya başlandı ve gittikçe de makineleşiyoruz. En basitinden hepimizin cebinde akıllı telefonlar bulunmakta.

Akıllılaşmanın diğer bir kavramı da gelecekte nasıl şehirler olacak? Öncelikle bahsettiğimiz birkaç konu var. Enerji bunların en başında geliyor. Çünkü endüstri 4.0’ın en öncelikle bulundurduğu konu enerji, ardından akıllı ulaşım, akıllı binalar, akıllı şebekeler ve bu gibi kavramlar hepsi yerleşmiş durumda. Ama aslında akıl ne, nasıl akıllanıyor sorusu tam olarak kafamızda canlanmıyor. Mesela, akıllı şehir dediğimiz zaman şehir nasıl akıllı olacak? Siri gibi mi düşüneceğiz? Apple’ın Siri projesi gibi soru soracağız, şehir cevap mı verecek bize? Aslında çok da farklı değil, ama burada en önemli nokta veri: Her tarafı sensörlerle donatıp sensörlerden aldığımız verileri etkin biçimde birleştirerek bunları kullanabilmek.

Resim 2. Boyd Cohen’in “akıllı şehir tekerleği”, *Smart City Wheel*.

Akıllı şehir çalışmaları çok yeni çalışmalar değil, Boyd Cohen’in *smart city*/akıllı şehir tekerleği biçiminde bir yaklaşımı var. Genelde Avrupa Birliği de bunu temel alarak, bunun üzerine akıllı şehir modellerini geliştiriyor. Burada en çok öne çıkan altı başlığı ayırıyor. Bu zaman zaman sekiz oluyor literatürde, zaman zaman altı oluyor: Akıllı insanlar, akıllı ekonomi, akıllı çevre, akıllı devlet ya da akıllı yönetim, akıllı yaşam, akıllı mobilite. (Resim 2) Dünyada bu parçaları akıllı şehir yaklaşımında hayata geçiren örnekler var. Burada çok vaktinizi almak istemiyorum zaman da kısıtlı olduğu için, ama mesela Kopenhag, bunlardan öne çıkanlardan biri, 2025 yılında karbon nötr olmaya çalışıyor. Yani, 2025 yılında karbon tüketimini sıfıra doğru indirme hedefi var. Örneğin ev-iş arasındaki düzenli yolculukların yüzde 40’ı bisikletlerle sağlanıyor. Bu da karbon salımını düşürmek için en etkin yöntemlerden biri.

Resim 3. Viyana'da otomobil şarj istasyonu.

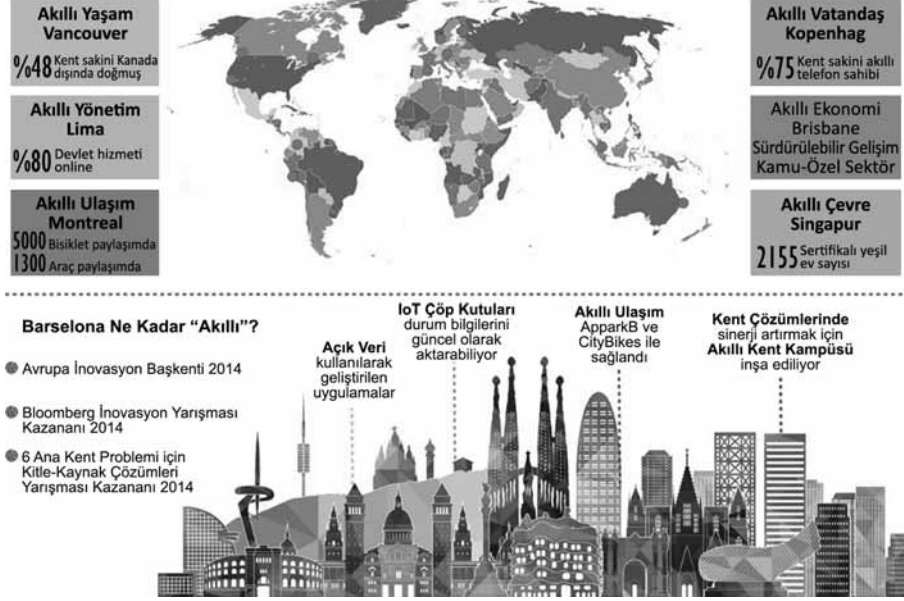
Resim 4. Paris'te ortak kullanıma açık bisikletler.

Amsterdam'da da benzer şeyler var. Onlar da otoparkları akıllı sistemlerle daha çok yönetme üzerine çalışıyorlar, uygun park alanlarına yönlendiriyorlar, güneş enerji panelleri kullanıp trafikte, otoparklardaki ya da şehirdeki diğer enerji problemlerini bu şekilde çözmeye çalışıyorlar. Viyana'da otomobillerin kullanımı için 400'den fazla şarj istasyonu bulunuyor. (Resim 3) Paris'te de 20.000'den fazla bisiklet ortak kullanıma açılmış durumda, bisiklet paylaşımı yapılıyor. (Resim 4) İstanbul'da da var biliyorsunuz sahilde, Maltepe, Bostancı tarafında.

Barselona 2015 yılında en akıllı kent seçildi. (Resim 5) Bu tür yarışmalar var, "en akıllı şehir hangisi olacak" şeklinde. Bu yarışmalarda, kent içerisinde geliştirdikleri projeleri ortaya çıkartıyorlar. Örneğin, Barselona'da 25 faaliyet alanında 200 adet proje geliştirmişler ve uygulamışlar. Burada bir konu da şu: Bazı durumlarda şehirler, hükümetlerin önüne geçmiş durumda, devletlerin birbiriyle karşılaştırılmasından çok bazı durumlarda şehirler birbiriyle karşılaştırılıyor. Şehirlerin kendi çalışmaları haricinde bir de küresel firmaların yaptığı çalışmalar var. Örneğin, Microsoft geleceğin şehriyle ilgili bir çalışma yapıyor ya da Google kendi akıllı şehrine nasıl bir altyapı olacağını düşünüyor. Bunların yaklaşımları da önemli, çünkü bu firmalar bizim şu an pratikte kullandığımız teknolojilerin hepsini yönetenler, yenilikleri getiren firmalar. Öyle olduğu zaman da şehirlere nasıl bir farklılık getireceğini insan düşünmeden edemiyor. Örneğin Microsoft bu konuda 430.000'den fazla teknoloji uzmanıyla çalıştıklarını söylüyor.

Bunlar yurtdışından örneklerdi. Ülkemize dönelim. Yurtiçine baktığımızda, örneğin Beyoğlu'nun web sayfasına girdiğiniz zaman Beyoğlu Belediyesi, kendisinin akıllı kent olduğunu söylüyor. Beyoğlu önemli, biliyorsunuz, Türkiye'de ilk belediyenin ortaya çıktığı yerlerden biri, belki de ilki. Yaptığı birtakım uygulamaları sıralıyor:

- AKOS (Akıllı Kent Otomasyon sistemi)
- Mobil Ruhsat Denetim Programı
- Mobil Kabahatler Programı
- Mobil Beyan Programı
- Mobil Ekip/Şikâyet Takip Programı
- Vatandaş Başkan

Resim 5. Barselona Akıllı Kent 2015.

- Çek İlet Beyoğlu'nu Cepten Yönet
- İletişim Merkezi
- Resepsiyon Uygulaması
- E-Belediye Hizmetleri
- Mobil ekip
- Sosyal Market
- Beyim (Beyoğlu İstihdam Merkezi)
- İşgaliye Takip Programı

Belediyelerin dışında “Kamu Teknoloji Platformu” diye bir sivil toplum kuruluşu var. Bir portal oluşturdu, akıllı şehirler hareketi başlattı. Bunda özel sektörden, kamudan, belediyelerden ortakları var ve birçok proje yapıyor. Değişik kentlerde organizasyonlar düzenleniyor, ama bunların en çok kümeleştiği yer İstanbul; İstanbul’da uluslararası çok fazla organizasyon düzenleniyor. Burada asıl problem şu: Eğer dünyaya böyle bir yaklaşım sunuyorsanız bunun arka planını da doldurmanız gerekiyor. İnsanları etkileyebilmeniz için ve insanları önerdiğiniz projenin peşinde devam ettirebilmeniz için arkasını doldurmanız gerekiyor. Dünyanın tabii ki en önemli problemi sürdürülebilirlik, insanoğlunun nüfusunun sayısının çok artması kaynakların limitli olması, küresel ısınmanın artması, mavi, yeşil altyapıya zarar vermemiz, iklim değişiklikleri hep bundan etkileniyor. Aslında bu yeni konu değil, 1972’de Meadows ve arkadaşları *Büyümenin Sınırları* adlı bir kitap yayımlıyorlar ve burada “sürdürülebilir gelişme” kavramını ifade ediyorlar. 21. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de dünyanın çökeceğini ifade ediyorlar.

Akıllı şehirler konusu birdenbire çıkmadı, ondan önce başka bir kavram vardı: *digital city*, yani “dijital şehir.” Şimdi dünya olarak dijital şehri bıraktık, akıllı

şehrin peşinde koşuyoruz. Yeni bir kavram daha çıktı, o da *wise city*, biraz daha “bilge şehir” gibi. Sanki akıllı şehirlerden beklenen katkıyı biraz daha artırabilmek için yeni kavramlar ortaya çıkıyor. Bu “*wise city*”nin “*smart city*”den bir farkı da üniversitelerin biraz daha ön plana çıkarılarak problemlerin uzun dönemde akademi ile birlikte çözülmesi olarak gösteriliyor.

Baştaki sorulara dönersek, kent nedir? Kenti biliyoruz, tanıyoruz. Bir kere kentler yaşayan alanlar, kentleşme de toplumsal bir olgu ve bu toplumsal olgunun da sosyal, kültürel, ekonomik gibi sayısını artırabileceğiniz birçok boyutu var. O yüzden şehir/kent kavramıyla akıllı teknoloji kavramı nasıl bir araya gelebilir konusunu düşünmek gerekiyor. Akıllı şehirde şu daha ön plana çıkıyor: Sürdürülebilirlik ve bağlantı, yani sensörlerin daha çok birbirine bağlantısı.

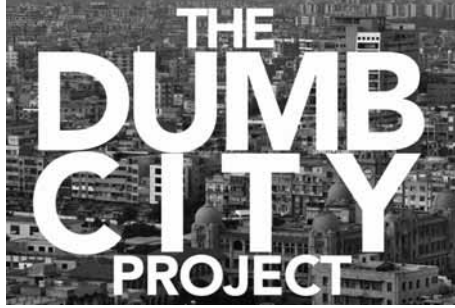
Eğer İstanbul akıllı şehir olacaksa, kentliler olarak hepimizin şu soruları kendisine sorması gerekir diye düşünüyorum: Akıllı şehir nedir? Neden akıllı şehir? Nasıl bir akıllı şehir? Nasıl bir strateji? Nereden başlamalı? Nasıl bir mimari?

Öncelikle akıllı şehre bakalım. “Akıllı şehir ne değildir?” ile başlayalım ve sonra “Akıllı şehir nedir?” sorusuna doğru gitmeye çalışalım.

Akıllı şehir sadece kentleşme artı teknoloji değildir. Akıllı şehir sadece 1.0.0.0.1.0.1.1.0.0 gibi sensörlerden gelen veriler değildir. Akıllı şehir yalnız etkin ve yenilikçi teknolojilerin uygulanması değildir. Akıllı şehir deyince öne çıkan teknolojiler şunlar: Bulut teknoloji, nesnelerin interneti, büyük veri, makine öğrenmesi, mobilite, bunların sayısı artırılabilir; akıllı şehir sadece bunlar da değildir. Akıllı şehir, kentte yaşanan problemlerin teknoloji kullanılarak çözülmesi de değildir; akıllı şehir kavramı olmadan da bu yapılıyordu. Trafik ışıkları ilk otomatik sisteme geçtiği zaman trafik problemi bir parça çözülmüştür herhalde, o zaman yalnız o uygulamayı kullanarak akıllı şehir mi olmuş olunuyor? Hayır, olmuş olunmuyor. Teknolojik altyapının kurulması, verinin toplanması, verinin amaca dönük işlenmesi ve sunulan hizmetlerin geliştirilmesi de sadece akıllı şehir değildir. Akıllı şehir, bilgi iletişim teknolojileri projesi değildir. Biliyorsunuz ülkemizde her şey bilgi iletişim teknolojisi projesi olarak pazarlanıyor ve çoğu proje bu nedenle tamamlanmıyor. Başka bir perspektifle bakmak lazım. Akıllı şehir kavramının salt teknoloji olmadığına ilişkin çok değil ama tek tük şöyle kavramlar da gördüm, internette araştırabileceğiniz: *dumb city project*, biraz daha “ahmak şehir” gibi yaklaşımlar da var. (Resim 6) Akıllı şehrin bu şekilde tüketilmesinin ne kadar yanlış olabileceği üzerine çalışmalar yapanlar da var.

Şimdi akıllı şehir ne değildir sorusuna ekonomi boyutundan bakalım. Akıllı şehir yalnız sürdürülebilir bir kalkınma aracı değildir. Ülkemizdeki birçok proje kalkınma amacıyla yapılmakta ancak akıllı şehirleri sürdürülebilir bir kalkınma aracı olarak görmemek gerekiyor. Bu tür yaklaşımları zaten yaşamaktayız; örneğin kentsel dönüşüm kalkınma aracı olarak bakıyoruz, inşaat sektörü büyüyecek, genişleyecek, yatırımlar dönecek ya da 2B’yi kalkınma aracı olarak uyguluyoruz. Akıllı şehirleri de benzer şekilde düşünmemek lazım. Akıllı şehir şehirler savaşı ya da yarışı da değildir. Londra mı, Berlin mi yoksa İstanbul mu daha iyi akıllı

Resim 6. "Ahmak Şehir Projesi"

şehir gibi yaklaşılmalıdır. Şehirlerin yaşanabilirlik indeksleri oluşturuluyor, bu aslında şehir yarışlarının bir altyapısı, hangi şehirde daha huzurlu, daha rahat yaşayabilirsiniz, hangisi daha akıllı, teknolojiye daha kolay nasıl ulaşabilirsiniz? Akıllı şehirler bu tür bir pazarlama aracı da değildir. (Resim 7, 8)

Peki, nedir "akıllı şehir"? Aslında literatürde çok tanımı bulunmakta.

Google'a "akıllı şehir" ya da "smart city" yazın, karşınıza birçok kavram çıkacaktır. Kısaca sürdürülebilir yaşam ve kentleşme için teknolojinin kentlere uygulanmasıdır. Şehirlerin kaynaklarının kullanımında baş gösteren verimlilik ve sürdürülebilirlik problemini yenilikçi anlayışla çözebilmektir, bilgi tabanlı bir şehirdir.

Peki, akıllı şehir senin için nedir, benim için nedir? Öncelikle akıllı şehir lüks müdür, ihtiyaç mıdır, aldatmaca mıdır? Çünkü akıllı şehir konusu bir pazarlama aracı olarak kullanılıyor. Siz bir teknolojik firmayla anlaşsanız, mesela Microsoft'a deseniz ki İstanbul'u akıllı şehre dönüştür, hemen kabul edip bu iş için şu kadar milyon dolar talep edecektir. O yüzden de bunun bir aldatmaca olup olmadığına iyi karar verebilmek lazım. Demokrasi midir, yoksa akıllı şehir sadece akıllı kent artı akıllı kırsal mıdır? Çünkü bir kent var, bir kırsal var ve bunların entegrasyonu konusu var.

Benim için nedir? Kendi gözümden bakmaya çalışayım. Akıllı şehir benim için ortak akıl ve katılımcılıktır, sistemler bütünüdür. Şu an burada hepimiz farklı meslek odalarından bulunuyoruz. Meslek odalarımızın ürettiği bir sürü bilgi, veritabanı, know-how bulunmakta, akıllı şehir tüm bunların bütünleştirilmesidir. Akıllı şehir benim için sürdürülebilirliktir, sürdürülebilir birlikte işler, ama bunlara bir şey daha eklemeliyim: Ölçülebilir ve raporlanabilir olmaları gerekir. Akıllı şehir açık veriye dayalı yenilikçi bir ekosistemdir. Bu önemli, verilerin açık olması gerek, çünkü bir şeyin akıllı olması için daha önce belirttiğim gibi, sensörlerden ya da insanlardan elde edilen verilerin anlamlı halde paylaşılması ve bunun üzerine üretim yapılması gerekmektedir. Eğer belediye, devlet verilerini açmıyorsa, o zaman zaten sizin şehrinizin akıllı olma şansı yok, çünkü akıllı olabilecek veri yok demektir. Vatandaşın ya da özel sektörün katkı koyabilmesi için açık veri gerekli. Aslında bu da yeterli değil, onun üzerine bir de ekosistemi

Resim 7. "Ortak Ekonomi"

Resim 8. "Londra, Berlin'e karşı"

kurmanız gerekiyor; o verileri nasıl daha anlamlı ve değer katabilecek şekilde birleştirebileceğine ilişkin bir ekosistem. Bir başka yönden, akıllı şehir bence bir TMMOB'dir. Çünkü TMMOB içerisinde kentin çoğu sorunlarına yönelik açılımlar katılımcılık anlayışıyla yapılabilir.

Akıllı şehrin bileşenleri nedir? Akıllı belediye, akıllı kent bilgi sistemi, akıllı insan...

Akıllı belediye yaklaşımı belediyelerce e-belediye çözümleri olarak kabul ediliyor. E-belediye uygulamaları var deniyor, ama bu uygulamalar olmasına rağmen çoğu problemimizi çözemiyoruz. Örneğin, İstanbul'da büyükşehir dahil 41 belediye var ancak İstanbul hâlâ bir sorun yumağı. Madem e-belediye var, GIS, mekânsal bilgi sistemleri var ve kullanılıyor, o zaman neden sorunlar çözüme kavuşacağına giderek büyüyor? Mekânsal bilgi sistemleri (GIS, CBS) birer araç, ama bir amaçmış gibi davranılıp bütün problemleri çözmesi beklenmekte. Halbuki problemleri GIS çözmiyor, o problemi çözen veridir; yani uygun veri ve bu verilerin anlamlı bir şekilde uzman tarafından mekânsal analizlerde kullanılmasıdır. CBS mekânsal analizlerin yapılması için yararlanılan bir araç. Peki, 41 belediye ait 41 adet CBS varsa İstanbul'da neden hâlâ sorunlar var ya da sorun yumağı neden daha çok büyüyerek gidiyor? Akıllı belediyelere baktığımız zaman bazı oluşumlar var; örneğin Türkiye Belediyeler Birliği (TBB). Türkiye Belediyeler Birliği, Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü ile bir Kent Bilgi Sistemi Protokolü yaptı ve dedi ki, "Ben belediyelerin birliğiyim ve benim bir *know-how*'ım var. Bu problemlerin nasıl çözüleceğine yönelik çözümlerim var. Bunları ben bir MIS-Yönetim Bilişim Sistemi olarak aktarmak istiyorum ve böyle bir protokol yapılarak tüm buraya gelen de bunu kullansın. Bu bir standart haline gelsin, kullanılsın." Böyle bir çözüm önerdi. TBB haricinde Marmara Belediyeler Birliği var. Marmara Belediyeler Birliği de akıllı belediyecilik üzerine yoğunlaşıyor ve politikalar geliştiriyor, Şehir Politikaları Merkezi, Göç Politikaları Merkezi gibi çalışmaları var. (Resim 9)

Kamu tarafındaki akıllı şehirler çalışmasına bakalım: Kamunun on yıllık kalkınma planları içerisinde akıllı şehir yaklaşımları yer almakta. 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planında ve sonra 2016-2019 Ulusal e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planında detaylandırılmış durumda. Zamanım olmadığı için giremeyeceğim, ama örneğin 2015-18 Eylem Planının 42, 43 ve 44. maddeleri direkt akıllı şehirlerle alakalı. Çevre Şehircilik Bakanlığı kendisi bir projeye başladı; Akıllı Kentler Stratejisi ve Eylem Planı Hedef 2023. O projeye ilgili detay bulamadım. Daha önce başlattığı bir KENTGES projesi var, o da benzer şekilde. (Resim 10) Haberlere baktığımızda kamu kurumlarının açıklamalarının "akıllılık" kavramı üzerine yoğunlaştığını görüyoruz. Örneğin, TOKİ açıklaması: "Akıllı şehirler akıllı binalarla olur." Çevre ve Şehircilik Bakanı açıklaması: "Akıllı

Resim 9. Marmara Belediyeler Birliğinin akıllı belediyecilik çalışmaları.

Resim 10.

eğer biz bilgi toplumuysak bu bilgi toplumunda nasıl bir yaşam kurgulayacağımızın tartışılmasına yönelik. Hemen altında akıllı şehirler tabii ki. Akıllı şehirler için yine Çevre ve Şehircilik Bakanlığının CBS Genel Müdürlüğü, Bulut Kent Bilgi Sistemi (KBS) projesini geliştirdi. (Resim 12) Onda da belediyeler Türkiye Belediyeler Birliğine benzer şekilde belediyelerin tek bir coğrafi bilgi sisteminin olması, tek bir kent bilgi sisteminin kullanılması hedefleniyor, ama şu kavram yine unutuluyor: İstanbul da bir belediye, 50.000-70.000 nüfusu olan yerler de belediye, ama toplum olarak, şehir olarak birbirinden çok farklı; tek prototip bir sistemle hepsinin problemlerine çözüm bulamazsınız. O yüzden akıllı şehirler için akıllı KBS/GIS/CBS kavramı gerekiyor, ama bizim geliştirdiğimiz kent bilgi sistemleri, coğrafi bilgi sistemleri gerçekten akıllı mı, yoksa ahmaklarını mı geliştiriyoruz? Çünkü eğer bunlar sürdürülebilir değilse, aslında ahmaktırlar. Türk Dil Kurumu (TDK) akıllı ifadesini “düşünme, anlama ve kavrama gücü” olarak tanımlarken ahmak ifadesini de “aklını gereği gibi kullanamayan” şeklinde tanımlamakta. Bir de zekâ kavramı var. *Smart*/akıllı kavramını düşünüyoruz,

Resim 11. Coğrafi Bilgi Sistemleri Günü etkinlik afişi.

Resim 12.

kentler eylem planı hazırlıyoruz.” Ulaştırma Bakanlığı: “2023 ve 2035 vizyonları kapsamında akıllı ulaşım sistemlerini hazırlıyoruz.” Türk Telekom açıklaması: “81 ilde akıllılık uygulamaları yapılacak.” Ayrıca yarı kamu yarı özel olarak Türksat da bu pazarı iyi değerlendirecek şekilde uygulamalarını pazarlayabiliyor.

CBS Genel Müdürlüğünün düzenlediği Coğrafi Bilgi Sistemleri Günü etkinliğinin mottosu “bilgi toplumunun yaşam alanı” (Resim 11) Güzel bir spot ifade aslında,

ama bir de zekâ kavramı var. Çünkü bir taraftan da sistemlerimizi akıllandırıp –yapay zekâ ya da benzer şekilde– bunları kullanmaya çalışıyoruz.

Şu tür uygulamalar yapınca belediye kendini akıllı uygulamalar yaptı gibi düşünebilir: Örneğin, çöpler nerede toplanıyor, nerede toplanmıyor, belediye olarak nereye ne yatırım yaptın vs. bunların web üzerinde görselleştirilmesi. Ama bunlar akıllı şehir olmak demek değil, daha büyük, daha kompleks sorular sorabilmek ve yanıt alabilmek lazım. Örnek verelim. İstanbul’un nüfusu 5.000.000 artınca ne ola-

cak? Kaynaklarımız ne olacak, trafik ne olacak, binalar ne olacak, imar ne olacak, bu gibi analizlere doğru gitmemiz lazım. Kanal projesinin etkileri ne olacak? Benzer şekilde bu sorular artırılabilir.

Akıllı şehir için üçüncü bileşen akıllı insan demiştik. Tabii ki bunlar üçle sınırlı değil, artırılabilir, ben sadece bu sunum için üçünü öne çıkardım. Akıllı şehirler için akıllı insanlar gerekiyor. Bu, akıllı şehir dediğimiz zaman sadece teknolojiyi iyi kullanan insanlar demek değil, bu teknolojinin gerçekten toplum yararına kullanılıp kullanılmadığını yargılayabilecek insanların olması gerekiyor. Bunların da katılımcılıkla yönetime katılabilmesi gerekiyor. Sadece akıllı telefondan Whatsapp'ı, sosyal ağları kullanmak değil, bu teknoloji gerçekten toplum yararına ve kentin yönetimine katılımcılık esasında, birlikte nasıl kullanılabileceğini ön plana çıkartabilmek gerekiyor.

Peki, İstanbul akıllı şehir olur mu, olmaz mı? Olması zor, çünkü sadece İstanbul'da değil, ülkemizdeki diğer akıllı şehir uygulamalarına da baktığımız zaman genelde şehir, teknoloji ve yazılım firmalarına teslim ediliyor ve onların sadece mikro ölçekte hayata geçirdiği uygulamalarla akıllı şehir olunabileceği düşünülüyor. Halbuki, önemli olan o mikro şekilde geliştirilen uygulamaların bütünleştirilebilmesi. İstanbul akıllı şehir olur mu, olamaz mı? Olamaz, çünkü verilerini paylaşmıyor. Belediye vatandaşla açık şekilde verisini paylaşmıyor, böyle bir uygulaması yok. Aslında paylaşıla vatandaş da veri sağlayarak belediyelere destek olacak. Açık veri ne demek? Bunun dünyadaki tanımını opendefinition.org adlı site yapıyor: "Açık veri, herhangi bir telif hakkı, patent ya da diğer kontrol mekanizmalarına tabi olmaksızın herkes tarafından ücretsiz ve özgürce kullanılabilen, tekrar kullanılabilen, dağıtılabilen veri." İstanbul'daki inovasyon kültürünün de geliştirilmesi gerekiyor. Rant ekonomisinin hâkim olduğu yerde de akıllı şehir oluşamaz. İdarecilerin bu vizyona sahip olması gerekiyor. Ama genelde idareciler bu vizyona sahip olurken sadece kendi altlarındaki bürokratların beslemesiyle sahip olmaya çalışıyor. Halbuki bugün burada İstanbul Kent Sempozyumu yapılıyorsa, bu gibi etkinliklerde belediye başkanlarının da bulunması gerekir, onların da bu fikirleri tartışması, dinlemesi gerekir. Yalnız kendi sunumlarını yapıp salondan ayrılıyorlar, onunla beraber 30-40 kişi de arkasından gidiyor. Kiminle konuşup tartışılacak o zaman? Kendimize söylüyoruz, kendimiz dinliyoruz, halbuki karar vericilerin bu tür bilimsel ve teknik ortamlardan geri besleme almaları kent için yararlı olacaktır.

İstanbul akıllı şehir olabilir mi, olamaz mı sorusuna geri dönelim. İyi eğitim almamış, kentli olmamış, demokrasiyi özümseyememiş, bilime, planlamaya değer vermeyen, uzun vadeli düşünmeyen toplumlar ne yazık ki akıllı şehre dönüşemiyor. Çünkü akıllı şehir aynı zamanda bir dönüşüm. Dünyada açık veriyi Türkiye için araştırdığınız zaman iki kurum çıkıyor. Biri TÜİK, diğeri de Şahinbey Belediyesi (Gaziantep). Şahinbey Belediyesi, Gaziantep'te açık veri portalı kurmuş. Birçok veriyi burada araştırabiliyorsunuz. Şahinbey Belediyesinin akıllı şehir olmasının kaynakları İstanbul'la karşılaştırılamayacak kadar kısıtlı olmasına rağmen böyle bir portalı kurabilmiş. (Resim 13)

Resim 13. Gaziantep Şahinbey Belediyesi açık veri portalı.

Resim 14.

birçok sosyo-demografik verisini toplayıp bir veritabanı oluşturmuşlar ve daha sonra görselleştirme araçlarıyla halka, kamuya, özel sektöre sunulabilecek hale getiriyorlar.

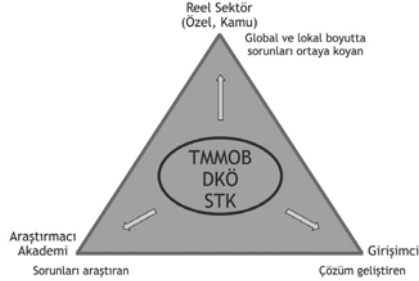
İstanbul nasıl akıllı şehir olur? Tabii ki strateji kurmak lazım, tüm bileşenleri çok iyi birleştirmek lazım. Yönetim açısından bakarsak örneğin, İstanbul Büyükşehir Belediyesine idari açıdan bakarsak kendi altında bir Bilgi İşlem Daire Başkanlığı var, altında Akıllı Şehirler Müdürlüğü var ve CBS Müdürlüğü var, bir de İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı altında Harita Müdürlüğü var. Bu yapılanma da aslında biraz sıkıntılı. Eğer gerçekten işin felsefesiyle hareket edilecekse, akıllı şehirler biraz daha üste çe

kilebilir ve CBS Müdürlüğünün ilgili diğer birimlerle daha etkin bir koordinasyon sağlayabileceği bir idari yapılanmaya geçebilir Akıllı Şehirler Daire Başkanlığı, ama reklam ve pazarlama aracı olarak değil, gerçekten felsefesi yerine getirilmek isteniyorsa.

Şöyle bir iş modeli önerilebilir: Bir üçgen düşünün, bir ucunda reel sektör, bir ucunda girişimci –çünkü inovasyon kültüründen bahsettik, yenilikçilik, Ar-Ge, Ür-Ge çalışmalarını yapacak bir girişimci– daha sonra bir ucunda üniversiteler. Ama ortada sadece boş üçgen çizersek eksik kalır. Özellikle toplumun, akıllı insanların da bu sisteme dahil olması gerekiyor. Onlar da meslek kuruluşları, de-

Resim 15. “Mahallem İstanbul”

Resim 16. Akıllı şehir iş modeli.

mokratik kitle örgütleri, sivil toplum kuruluşları; bu üç bileşenle mutlaka yakın ilişkilere geçilmesi gerekiyor. (Resim 16)

Şimdi gelelim iğneyi kendimize batırma-ya: TMMOB'nin akıllı şehirler vizyonu var mı? Akıllı şehirler konusunda konuşulduğu zaman ya da araştırma yapıldığı zaman TMMOB'yle ilgili bir bilgiye, habere, görüşe ulaşamıyorsunuz. Hanımefendi önden diyor ki Şehir Plancıları

Odasının var, ama TMMOB olarak ortaya koyduğumuz bir paylaşımı ben kendi araştırmalarımda yakalayamadım. Peki, kimler bu konularda öne çıkıyor? Araştırdığınız zaman şirketler, enstitüler çıkabiliyor.

Mekânsal bilgi sistemleri konusunda TMMOB nerede, kent bilgi sistemleri konusunda TMMOB nerede, mekânsal veri atıkları konusunda TMMOB nerede? TMMOB birçok odadan oluşuyor. TMMOB'nin akıllı şehirler konusunda bir çalışma yapabilmesi için veriye ihtiyacı var. Halbuki her bir meslek odası aynı zamanda veri üreten bir yer. Örneğin, biraz önce enerji konusunu dinledik, enerjiyle ilgili birçok veri var orada. Her bir odanın da böyle olduğunu düşündüğümüz zaman korkunç bir potansiyel var. Aslında bu verilerin bir mekânsal veri altyapısı üzerinden birbiriyle entegre edilmesi lazım.

Bir önceki kent sempozyumunda ifade etmiştim ve öneminden dolayı bir kez daha altını çizerek söylemek istiyorum. "CBS uzmanlığı" konusunda TMMOB'nin çalışma yapması gerekiyor. Oysa diğer taraftan CBS Genel Müdürlüğü, CBS uzmanlığı konusunda çalışmalarını artırdı. Harita Kadastro Mühendisleri Odası bu konuda dava açtı, kazandı, yürütmeyi durdurma kararı verildi, ama bu onları durdurmayacak. O faaliyet durdu, ama kafalarındaki o düşünce durmadı. Şimdi şöyle bir soru ortaya çıkacak yakın gelecekte: Örneğin, enerji alanında CBS uzmanına gerek varken, CBS uzmanı genel bir kavram olduğundan, belki ziraat mühendisliğinden bir CBS uzmanı gelecek ya da tersi, ziraat mühendisliği alanında bir uygulamada CBS uzmanı gerekirken size madencilik alanından bir CBS uzmanı gelecek. CBS uzmanı kavramı geniş bir kavram ve yanlış kullanımlara çok açık, o yüzden bizim TMMOB olarak, İKK olarak bu kavram üzerine çalışıp bir araya gelip bunun altını doldurmamız lazım. CBS Genel Müdürlüğü ya da hükümet bize "Peki, sizin TMMOB olarak bu konudaki görüşünüz nedir?" biçiminde sorsa, ne diyeceğiz biz? Kendi içimizde ortak bir kavram oluşturmamışız. Belki tek tek bazı odaların, örneğin Harita Kadastro Mühendisleri Odasının kendi kişisel görüşü olabilir, ama tüm bunları tartışıp bir ortak akıl oluşturmamız gerekiyor. Yani bunun eylem planına mutlaka geçirilmesi gerekiyor.

TMMOB, CBS Kongrelerini Harita Kadastro Mühendisleri Odası Sekreteryasında yaptırıyor. (Resim 17) Merak ediyorum, acaba buradan ya da Türkiye'nin diğer TMMOB üyelerinden kaç kişi bu CBS kongrelerine katıldı? Bir oran yapılırsa, yani nicel sayı değil de oransal olarak TMMOB 500.000 üyesi varsa,

Resim 17. TMMOB CBS Kongreleri

Türkiye Akıllı Şehirler Envanter Tespiti ve Mevcut Durum Analizi Projesi

Proje Başlangıç Lansman Toplantısı
3 Haziran 2015

İTÜ Rektörlük Maslak

Resim 18. "Şehrin Akıllı Hali" projesi.

500.000 üyesinin yüzde kaçını acaba bu etkinliklere katılıyor? TMMOB hiç Harita Kadastro Mühendisleri Odasına soruyor mu: Benim sekreteryalığımı yaparak bir etkinlik yapıyor-sun, bunun TMMOB'ye geri dönüşü nedir? Bu bir proje, buradaki amaç ne? Coğrafi bilgi sistemlerinin kullanılabilirliğini ortaklaşarak coğrafi bilgi ve analiz kullanımını artırmak. CBS bir araç, o zaman nedir Türkiye'de bunu kullanmanın önündeki sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözebilecek olan fikirleri biz bu kongrelerde yaratabildik mi? Bu sadece CBS Kongresi için değil, kent sempozyumları için de geçerli, başka şeylerde de geçerli, biz yapıyoruz, raporlarımızı hazırlıyoruz, sonuç raporlarımızı yayımlıyoruz, ama bunu gerçekten sonra nasıl takip ediyoruz?

Bu arada, İstanbul'da hiç yapılmamış CBS Kongreleri. Trabzon'da, Antalya'da, İzmir'de, Ankara'da ve en son Adana'da yapıldı. Bir sonraki TMMOB CBS Kongresine İstanbul talip olabilir eğer herkes uygun görüş belirtirse ve konusu da akıllı şehirler olabilir. Kongre zamanına kadar İKK akıllı şehirler konusunda bir felsefe, bir politika, bir master plan oluşturabilir ve kongrede farklı yönlerden tartışılabilir.

Akıllı şehirler konusunda çok çalışma var, vaktim kalmadı, Kamu Teknolojileri Platformu demiştim. Şehrin akıllı hali diye bir proje var; içerisinde İTÜ var, Türkiye Bilişim Vakfı var, bakın, Mastercard bile çalışıyor konuyu, yani Mastercard dediğimiz kredi kartı firması, ama neyi düşünüyor? (Resim 18) Çünkü ödemeleri kendi tekeliyle yönetebileceğini düşünüyor. Biz ne yapacağız peki? O zaman hepimiz Mastercard alırız, problem çözülür mü diyeceğiz? Hayır, başka çözümler önereceğiz. Örneğin akıllı şehirlerin en önemli noktalarından biri kentlilerin belediyelerce sağlanan hizmetlere eşit haklarla ulaşabilmesidir. Siz eğer Beylikdüzü'ndeki bir insanı Beşiktaş'ta tiyatroya, sinemaya, Boğaz kenarında yürüyüşe getiremiyorsanız orada akıllı şehir olamazsınız zaten. Siz İstanbul içinde farklı İstanbullular yaratıyorsanız ve onlar hizmetlere ulaşmak, Beşiktaş'a gelmek için dört vasıta değiştirip iki saatini harcıyorsa, akıllı şehir olamazsınız. Halkın bu servislere kolaylıkla erişebilmesi gerekiyor. Mastercard, Türkiye Bilişim Vakfı, Vodafone'nun gerçekleştireceği bir akıllı şehir çalışma

grubu şöyle bir konuyu göz önünde bulundurur mu? Toplu konutlar yapılacağı zaman nereye yapılması gerektiği sorusunu akıllı şehre sorsak acaba bize nereyi önerecek? İnternetin en çok çektiği yeri mi önerecek, yoksa hizmetlere en kolay ulaşılabilen bir yeri mi?

İlginiz için teşekkür ediyorum.

Erol Celepsoy

Caner Güney Hocamıza çok teşekkür ediyoruz. Gerçekten biraz çuvaldızı bize batırdı. Biz TMMOB olarak birçok etkinlikler yapıyoruz. Bu etkinliklerden çıkan sonuçları da kitaplaştırıyor ve ilgili kurum ve kuruluşlara gönderiyoruz. Ama sonunda ne oluyor bilmiyoruz. Gerçekten bahsettiği veya vurgulamak istediği şey bu olsa gerek. Sonucunu takip ediyor musunuz? Bunu sorgulamakta fayda var. Belki konusu gereği Erol Hocam ona cevap verir diye düşünüyorum. Ne tür şeyler yapılıyor özellikle coğrafi bilgi sisteminde ve bunun sonuçlarıyla ilgili? Bunun cevabını herhalde alırız. Elbette ki öncelikle akıllı insan olmalı. Buyurun Hocam.

Arazi Yönetimi ve İstanbul Yansımaları

Erol Köktürk

Hepinize merhabalar. Öncelikle İstanbul İl Koordinasyon Kuruluna, emeği geçenlere bu organizasyon için teşekkür ediyoruz. Ben Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası adına katılıyorum. Bana bu sempozyum kapsamında bir görev verildi, bu görev gereği, "Arazi Yönetimi ve İstanbul Yansımaları" başlığı altında bir sunuş yapacağım. Bu sempozyumdaki bazı konuları biz de önümüzdeki hafta kendi odamızın bir organizasyonunda, "Meslek Sorunları Kurultayı"nda tartışacağız. Mesleki Açılımlar Kurultayımızda, kendi geleceğimizi aramak amacıyla, perşembe günü bir panel düzenliyoruz. Sizleri de perşembe günü öğleden sonra "Bizleri Bekleyen

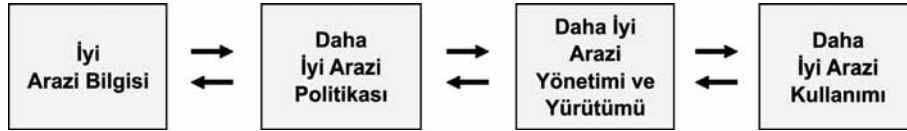
Gelecek Paneli"ne davet ediyoruz.

"Arazi Yönetimi ve İstanbul Yansımaları" iki bölümlü bir sunuş. Birinci bölümünde kuramsal bakış açısıyla "arazi yönetimi"nden ne anlamak gerektiğini ele alacağım. İkinci bölümde İstanbul'daki yansımaları örnekleriyle analiz edeceğim.

Kent Sempozyumu'nun afişi bana ilginç geldi: "Kentimiz üzerinde kara bulutlar" esprisi yaşadığımız gerçekliğe denk düşüyor. Biraz sonra sunacağım konular da ne yazık ki bu kara bulutların yoğunluğunu ortaya koymayı amaçlıyor. Üzülerek bunu ifade etme istiyorum.

Land management kavramı uluslararası alanda son 20 yılda çok tartışılan, başlangıçta yalnızca kadastro verileriyle tapu kütüğü verilerinin entegrasyo-

nundan oluşan bir kavram gibi ortaya çıkan, ama zaman içindeki tartışmalarla bunu aşarak aslında mekânla ilgili bütün boyutları kapsayan bir çatı kavrama dönüştü. Az önce sevgili Caner'in "TMMOB eşittir akıllı kentler" diye belirttiği bu hoş nitelemeyle de örtüşüyor. Aslında TMMOB eşittir arazi yönetimidir aynı zamanda. Olguyu böyle somutlayabiliriz. Resim 1, Uluslararası Harita Mühendisleri Federasyonunun uluslararası tartışmalarında kavramsallaştırılan bir olgu olsa da, giderek bizim meslek camiamızı aşan, iyi arazi bilgisinin, daha iyi arazi politikalarının oluşmasına, daha iyi arazi politikalarının daha iyi arazi yönetimini sağlayabileceğine ve bunun da daha iyi arazi kullanımını olanaklı kılacağına ilişkin bir özet aslında. Sözünü ettiğim ilişkilerin çevrimi iyi çalışırsa, o zaman bizler hem kendi kentimizde, hem de Türkiye genelinde iyi bir arazi yönetiminin gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

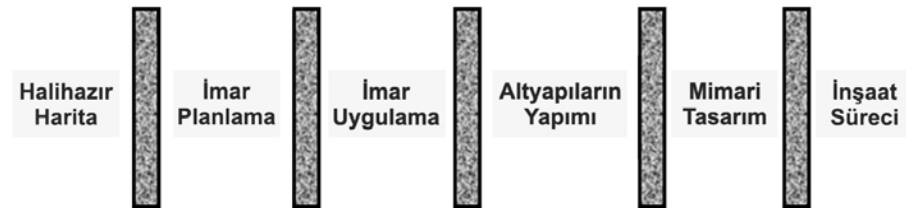

Resim 1. BM-FIG Bathurst Deklarasyonu, FIG Yayını, No: 22/1999.

En önemli nokta, çıkış noktası da diyebiliriz, aslında arazi yönetimi dediğimiz kavramın dayanağı toprağın kıt bir doğal kaynak oluşu ve bu doğal kaynak üzerinde hep daha fazla insanın yaşamak zorunda kalışı. Bu nedenle sorun, bu artan nüfusun mekânla kurmakta olduğu ilişkinin sağlıklı bir ilişkiye dönüştürülmesi konusu. Arazi yönetiminin tüm dayanağını, arazinin ve toprağın doğal ve kıt bir kaynak oluşu olgusu oluşturuyor. Bu noktadan bakmadığımız zaman, arazi paylaşılacak bir olgu, bir meta olarak görülmeye başlandığı anda orada sağlıklı bir arazi yönetimi modellemesinin olabileceğini söyleyemeyiz.

Bugün "arazi yönetimi" dediğimiz zaman, kapsam yalnızca kadaströ ve tapu bilgileri, mülkiyet bilgileri olmaktan çıkmış, mekânla ilgili bütün verileri bir arada modellendiren ve bunları kullanıma sunan bir karar destek sistemi olmaya dönüşmüştür. Arazi yönetimi, mekânla ilgili en güçlü karar destek sistemidir. O nedenle mekânla ilgili bütün uzmanlık alanlarının verilerine gereksinime duyan, sistem kurulduğu zaman da tüm uzmanlık alanlarının kararlarını destekleyen bir sistemdir. Sistemin sağladığı bu yararların gerçeğe dönüşebilmesi için de arazi yönetiminin kendi bütünü içinde kavranması gerekmektedir.

Biz düşünce biçimi olarak her süreci kendi amacıyla sınırlı olarak değerlendiriyoruz ve gözlemliyoruz. Bu çok yanlış bir yaklaşım. Böyle yapıldığında disiplinlerarası bir çalışma ortaya çıkmıyor. (Resim 2)

Resim 2. BM-FIG Bathurst Deklarasyonu, FIG Yayını, No: 22/1999.

Kent diye baktığınız zaman, kent süreçleri diye baktığınız zaman, haliha-zır haritayı haritacılar yapacaklar. Bu aşamada harita yapmaya bir amaçmış gibi bakılıyor. Bu doğru bir yaklaşım değil. Yani harita yapmak kendi başına bir amaç değil. O daha sonra gelecek süreçlerin altyapısını kurma amacını taşıyor. Ardından gelen planlama sürecine de sanki kendi başına bir amaç-mış gibi yaklaşıyor. Oysa plan dediğimiz belge, duvarlara asılmak için ya da çekmecelerde tutulmak için yapılmıyor ki! Bir süreci, kentlerdeki mekân kullanımını sağlıklı biçimde yönlendirebilmek ve yönetebilmek için yapılıyor. Arkasından gelen imar uygulamaları sanki bir amaçmış gibi, altyapılar bir amaçmış gibi, mimari tasarım ve sonra gelen yapılaşma hep kendi başlarına amaç aşamalar gibi düşünülüyor. Bu nedenle de birbirlerinden kopuk, arala-rında duvarlar olan, aralarındaki geçişler sağlıklı biçimde örülememiş, tekil, atomize aşamalarmış gibi görülüyorlar. Bu da bizim kentlerimize kan kay-bettiriyor, zaman kaybettiriyor ve açıkçası yaşamımızın zorlaşmasına neden oluyor. O nedenle son söyleyeceğim şeylerden birini şimdi söyleyeyim: En önemli nokta, hem kentler özelinde hem de ülke genelinde sosyal adaletçi bir toprak kullanımını gerçekleştirmeye çalışmaktır. Bunu başaramadığımız zaman, biraz sonra sizlerle paylaşacağım sonuçlarla karşılaşırız. Bu sü-recin özünün sosyal adaletçi bir toprak kullanım politikasının gerçekleştiril-mesi olduğunu içimize sindirmek zorundayız. Bazı örneklerle ne demek iste-diğimi sizlerle paylaşmak isterim.

Son altı ayda basına yansıyan bazı haberleri seçtim. Sonra bu sunuyu hazırla-yınca, dedim ki, "Kısıtlı bir bölümünü sizlerle paylaşacağım son altı aydaki şu olaylar, gelişmiş bir ülkede on yılda olmaz, olamaz..." Almanya'ya gitseniz on yıllık arşivi tarasanız böyle olaylar çok az belki karşınıza çıkar.

25 Mayıs 2017 tarihli bir haberle başlayayım: "İstanbul'da Kişi Başına Yeşil Alan 1 Metrekare!" (www.diken.com.tr). Kentin bana soluk aldırması gerekiyor oysa biz boğulmuş durumdayız ve boğulmaya da devam ediyoruz. İstanbul Büyükşehir Belediyesinin bilgilerine bakarsanız önceden 6 m² dediği büyük-lük, şimdi 1 m². Dünya metropollerindeki park ve bahçelerin kentin yüzölçü-müne oranlarına baktım, korkunç bir tablo çıkıyor karşımıza: Singapur % 47 ile başlıyor, Londra % 38,40, Berlin % 14,40... (Resim 3) İstanbul'un 2009 yılı rakamı kişi başına 1,5 m²! Şimdi yüzde 1'e düşmüş. Bu ne anlama geliyor? İstanbul'da toplam 50 km² yeşil alan var, o kadar. Böyle bir yeşil alan dağılımı-nın olduğu bir kentte kimse "sağlıklı bir arazi yönetimi var" diyemez. Demeye de kalkmasın. Benim soluk alabileceğim alanlar çoğaltılamıyorsa, bu alanla-rı çoğaltmak yani İstanbul'da kişi başına düşen 1 m²'lik yeşil alan rakamını yukarıya çekecek bir politika yoksa, tam tersine bunun da aşağılara doğru ineceğine ilişkin ipuçları varsa, oturup düşünmek gerekmektedir. Bu kentimiz açısından, yaşadığımız kent açısından çok tehlikeli bir durumdur.

17 Eylül 2013 tarihli bir haber "3. Köprü ve 3. Havalimanı için 2 Milyon 330 Bin Ağaç Kesilecek!" diyor (www.t24.com.tr). Bu resmi rakamı söyleyen yetkili bir bakan. Kentte soluk alabilmemiz gerek, diyoruz. Ama öte yanda bir yetkili 2.330.000 ağacın kesilebileceğini o kadar büyük bir rahatlıkla açıklıyor ki! 1,5 ay önce Almanya'dan arkadaşlarımız geldi, Poyrazköy'e götürdük on-

Resim 3. Dünya metropollerinin yeşil alan oranları
(Kaynak: World Cities Culture Forum internet sitesi)

ları. 3. Köprü'nün ayağının yakınındayız, "Bakın, şu köprü'nün yapılması için 2.300.000 ağaç kesildi," dedim. "Almanya'da böyle bir şey olamaz, olur mu öyle şey" dedi. Yol yapılacak diye ağaç kesimi olanaksız bir şey, çok zordur böyle bir şey. Biz kestik gitti, o kadar da kolay kesildi ki bunlar, inanılması güç. Burada olanın başka versiyonu Ankara'da ODTÜ Ormanı'nda oldu. Melih Gökçek "Ben gece hallettim, otlu ormanları kestim" diye övündü. Olacak şey mi? "Ben

karanlıkta sabaha kadar o kadar iyi çalıştım ki, sabaha kadar hallettim bu işi,” diyebilme rahatlığında olabildi bir büyük kentin belediye başkanı. Bu, gelişmiş ülkelerde yaşanacak bir durum tabii ki değil. İnsanın bir ağacın kesilmesine bile vicdanının sızlaması gerekiyor aslında...

İstanbul 6 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun, kuzey ormanları konusunda 15 Kasım 1995 tarihli doğal sit kararını anımsatmak isterim. 15 Kasım 1995 tarihli bu kararın altında imzası olanlardan yaşayanların kulakları çınlasın. Başta Oktay Ekinci olmak üzere, aramızdan ayrılanları saygıyla anıyorum. Kuzey ormanları da dahil olmak üzere doğal sit alanı ilan edilerek korunmasına ilişkin bu çok ciddi karar, bugün de geçerlidir. Bu kurul kararı geçerliyken, orada 2.330.000 ağacın kesilmesi rahatlıkla kamuoyuna açıklanabiliyor. Bu korkunç bir şey!

9 Haziran 2017 tarihli bir haber: “Erdoğan’dan Bakana ‘Yıkın’ Talimatı” (www.cumhuriyet.com.tr). Neresi için verildi bu talimat? 16/9 binaları için verildi. (Resim 4) Başbakanlığı döneminde, “Çok kırıldım, şimdi konuşmuyorum onu yapınla ben,” diyor. 2013 yılında kırıldı Başbakan, konuşmuyor. Bu binaları “Yıkın” diyor. Belediye “İhale yaptım,” diyor, ama nedense kimse yıkım ihalesine katılmıyor. Ve o ucube binalar orada duruyor. Şunu söyleyeyim: Mimarlar Odamız da, Şehir Plancıları Odamız da büyük bir mücadele veriyorlar. Ama yeni Bilirkişilik Yasasıyla odalar da devre dışı kalacaklar. 2018 sonrası süreçle ilgili olarak bölge kurulları her davaya istediklerini bilirkişi atayacaklar ve Mimarlar Odasının ya da Türk Mühendis Mimar Odaları Birliğine bağlı odaların açacakları davaların bilirkişileri artık şimdiden belli. Dolayısıyla, sıkıntılı bir süreç başlayacak. Ben şunu istiyorum: Başbakan iki binanın yıkılmasını istediye ve orada o binalar bugün hâlâ ayaktaysa, burada bir samimiyetsizlik var. Bunu tespit edelim. Çünkü bakıyorsunuz, Cumhurbaşkanı, adına yapılan bir Anadolu Lisesinin açılışında –liseyi yapan kişi, bozuştum dediği kişi– “Barıştım ben onunla şimdi” diyor. 2013’te küsmüştü, darılmıştı 16-9’u yaptığı için. Aynı kişi Cumhurbaşkanı adına bir Anadolu Lisesi yaptığı zaman aradaki bütün küskünlükler ortadan kalkıveriyor. Samimiyetsizlik dediğim bu. Bu bir kentin yönetimi açısından iyi bir örnek değil, çünkü burada bir tutarsızlık var, altını çizmemiz gereken bir ciddi tutarsızlık var.

(“Erdoğan ‘Küstüm’ Dediği Müteahhitle, Kendi Adıyla İmam Hatip Yaptırınca Barıştı”, www.cumhuriyet.com.tr, 29 Eylül 2017)

Resim 4. 16/9 binaları, Zeytinburnu, İstanbul.

Çiğdem Toker’in “Konutta Kuralızsızlık Çağı” başlıklı köşe yazısında okudum –bazı şeyler bizim gözümüzden kaçıyor– bir yönetmeliğin bir hükmü ortadan kaldırılıyor: Toplu Konut İdaresi Başkanlığının “Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Satış, Devir, İntikal Kiraya Verme, Trampa, Sınırlı Ayni Hak Tesisi ve Arsa Satışı Karşılığı Gelir Paylaşımı İhale Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”te eskiden olan “Arsa satışı karşılığı gelir paylaşımı ihalelerinde, isteklilerden ihale konusu

işe ilişkin proje, maliyet cetveli finansal analiz istenir” hükmü ortadan kaldırılmış durumda. Ne demek bu? “Kardeşim, konut yapın da, bana kaynak sağlayın da nasıl yaparsanız yapın.” Çok tehlikeli bir sürece giriyoruz. Bu hükmün kaldırılması bir kurlsızlık döneminin de başlamasına işaret ediyor ki kanımca bu çok tehlikeli bir gelişmedir, üzerinde durmamız gerekir diye düşünüyorum. (9 Haziran 2017, www.cumhuriyet.com.tr)

16 Haziran 2017 tarihli haberin başlığı: “Türkiye’de Tarım Arazileri Neden Hedefte” (www.odatv.com, Gülümser Heper). Zeytinliklerden tutun da meralara kadar, ovalarımızdan tutun da en değerli varlıklarımıza kadar bir tarım ülkesini, ihracat yapan ülkeyi ne duruma getirdiler! Bu toprakları yitirme süreci de sürüyor. Siz merayı kaybederseniz, mera alanlarınız azalırsa, hayvancılığı gözden çıkarmışsınız demektir. Diğer tarım alanlarının azalmasına göz yumarsanız, saman dahil tarım ürünlerini ithal edersiniz. Bir şey anlatayım: Yabancılar Türkleri çözmüşler. Trakya’da yaşayan bir arkadaşım yabancılara mülk satışı konusunda “Yabancılar nereden arazi alıyor, biliyor musun?” diye sordu bir gün bana. “Nereden alıyorlar?” dedim. “Meraların bitişiğindeki tarlaları alıyorlar” dedi. Nasıl? 03.07.2003 tarihinde 4916 sayılı yasa ile “yabancıların köylerden arazi almalarını” yasaklayan Köy Yasası’nın 87. maddesi yürürlükten kaldırıldı. Avrupa Birliği ülkelerinin birçoğu birlik üyesi ülkelere bile tarım toprakları satışını yasaklamışken, bizde bu engel 180 ülke vatandaşı için tek yanlı olarak kaldırıldı. Yabancı uyanık, meranın kenarındaki tarlayı satın alıyor, sonra merayı tırtıklamaya başlıyor, bizim uyanık vatandaşlarımız gibi. Düşünebiliyor musunuz? Meranın yitirilmesi demek, hayvancılığın kaybolması demek. Hangi arazi yönetiminden söz edilebilir bu durumda? Hangi arazi yönetimi, tarım topraklarını gözden çıkarmayı modelleyebilir?

18 Haziran 2017 tarihli bir habere göre, “Koruma Kurulu Beyoğlu’nda da Devre Dışı” kalmış (www.hurriyet.com.tr). Haberi inceliyorum. İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi Beyoğlu ilçesinde Koruma Kurulunu geçersiz bırakmış. “Arazi yönetimi” dediğiniz olgunun en önemli öğelerinden biri, kentin kültür varlıklarını, tarih varlıklarını koruyabilmektir. Ülkemizde 2011’den beri yaşanan bir facia süreç var. “Koruma bütünlüğü” parçalandı. Kültür ve Tabiat Varlığı Kurulları, bütünlüğü parçalanarak, Tabiat Varlıkları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesine alındı. Tabiat Varlıkları Genel Müdürlüğü kurularak o bütünlük bozuldu. Şimdi de bakın, İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi, Beyoğlu’yla ilgili olan kısımda, Fatih’ten sonra Beyoğlu’na da “Bundan böyle tescilsiz yapılarla ilgili tüm projeler ilçe belediyesi tarafından onaylanacak, kurula gerek,” yok diyebiliyor. Demek ki bundan böyle İBB Meclisi Kurul kararlarını *bypass* etmeye çalışacak. Aynı meclis son üç yılda 5000 dolayında imar dosyasını karara bağlamış. Aynı dönemde incelediği deprem dosyası sayısı yalnızca 32. Böyle bir şey var mı? Siz yaklaşık her yıl 1700 dosyada parsel ölçeğinde tadilat dosyasının Meclisten geçmesini sağlıyorsanız, İstanbul’da artık kimse planlı gelişmeden söz edemez. Böyle bir şey olabilir mi? Her yıl 1700 dosya değerli arkadaşlar, bu korkunç bir şey. Bir zamanlar bunu bir Belediye Meclis üyesi şöyle basına açıklamıştı: “Dosyalar öyle bir geldi ki elimi indirecek zaman bulamadım.” Böyle bir kentte siz arazinin toplum yararına yönetilmesinden söz edemezsiniz.

1 Ağustos 2017 tarihli bir haberin başlığı: “ÖİB Hazine Arazilerini Babasının Mali Gibi Satıyor: Orman İçinde. Denize Sıfır. Otoyol Bağlantılı” (www.cumhuriyet.com.tr). Ne demek istiyor? Habere göre Özelleştirme İdaresi Başkanı Milli Emlak’tan alınan arazilerin satışı için harekete geçtiklerini belirtiyor. Ahmet Aksu: “Hazine arazilerini tesislerle beraber veriyoruz, doğal güzellikler içinde denize sıfır, orman içinde, kuzey Marmara Otoyolu bağlantılı.” Sayın Yetkili, sen emlakçı misin? Sen pazarlamacı mısın? Sen Özelleştirme İdaresi başkanısın! Senin işin taşınmaz satmak mı? Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, eski deyişle, avam deyişle, devlete kambur olan KİT’leri özelleştirmek için kuruldu. Arazi satmak için kurulmadı ki!

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nın 08.08.2017 tarihinde TBMM Başkanlığı’na gönderdiği soru önergesi cevabında, 18.11.2002 - 25.07.2017 tarihleri arasında “94 kuruluşta bulunan kamu payları blok satış, halka arz ve İMKB’nda hisse senedi satışı yoluyla, 10 liman, 81 elektrik santrali, 40 tesis/işletme, 3483 taşınmaz, 3 gemi, 36 maden sahası ile araç muayene hizmetleri de varlık satışı/işletme hakkı devri yoluyla özelleştirilmiştir,” denilmektedir. (Resim 5, 6) 3483 taşınmaz... Özelleştirme İdaresi’nin işi mi bunları satmak? Onun işi. Çünkü Özelleştirme Yüksek Kurulunun Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından yapılan satışlarda parsel ölçeğinde imar planı yapma yetkisi var. Başbakan ve atadığı dört bakandan oluşan bu kurulun, parsel ölçeğinde plan tadil etme yetkisi var. Ali Sami Yen Stadı, Karayolları arazileri ve diğerleri. Nasıl oldu buralardaki yapılaşmalar? Bunların hepsi Özelleştirme Yüksek Kurulunun parsel ölçeğinde imar kararları verdiği alanlar.

Özelleştirme Yasası’nın 4. maddesinde, “İdare, geçici bir teşkilat olup, özelleştirme süreci sona erdiğinde elemanları ihtisaslarına göre ilgili kuruluşlara nakledilebilir,” hükmü vardır. ÖİB geçici bir kurumdur. Elde özelleştirilecek bir şey kalmadıysa, bu kurum ortadan kaldırılmalıdır. Benim önerim şudur: Bu ülkede Milli Emlak Genel Müdürlüğü varlığını sürdürürken, taşınmaz satışıyla uğraşan Özelleştirme İdaresi Başkanlığı lağvedilmelidir. Bunu bana öznel düşüncelerim söyletmiyor, az önceki rakamlar söyletiyor. Yani ülkede özelleştirilecek bir şey kalmamış ki, taşınmaz satışına yönelmişsin. Onu yapan bir genel müdürlüğün var zaten. Sen niye varlığını sürdürüyorsun o zaman? Bunları konuşmak ve tartışmak gerekiyor.

Resim 5. ÖİB’nin TBMM Başkanlığı’na gönderdiği soru önergesi cevabı.

Anayasanın 47. maddesini biliyorsunuz. Garip bir biçimde –bu Anayasa mimarisi açısından da son derece yanlış bir şey– birbirinin zıttı olan iki araç aynı maddede düzenlenmiş: Özelleştirme ve Devletleştirme. Özelleştirme ayrı bir şey, devletleştirme ondan başka bir şey, neden bir maddenin içinde düzenlenmişler ki? Anayasa felsefesi açısından da son derece yanlış olduğunu düşünüyorum, ama bugüne kadar biz hep özelleştirme tarafını görüyoruz bu maddenin, devletleştirme tarafını ne yazık ki görmüyoruz. Onu da vurgulamak gerekiyor.

Özelleştirme İdaresinin Tesis ve Varlık Satışı veya Devri

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Toplam
Taşınmaz	211	7	224	310	54	40	88	124	120	173	163	151	264	1.929
Arsa	-	17	103	1	41	2	1	-	-	-	-	-	-	165
Arazi	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Direk + Pilon Yeri	-	-	-	-	-	2	19	-	-	-	-	-	-	21
Liman	1	-	4	-	-	-	1	-	-	2	1	-	-	9
İskele	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
İşletme	1	-	9	12	5	-	1	1	3	1	1	-	1	35
İşletme Hakkı	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	3
Taşıt Aracı/İş Makinesi	-	-	-	-	3	1	-	-	1	2	-	-	-	7
Araç Muayene İstasyonu	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Lojman+Daire	-	-	90	1	-	3	1	-	-	1	-	15	3	114
Dükkan+Restaurant	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45	45
Bina	-	-	-	1	-	2	-	-	1	-	-	-	-	4
Tersane	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Kaya Tuzu	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Marka+Varlıklar	-	-	1	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	3
Tuzla	-	-	-	1	1	3	-	-	-	2	-	-	-	7
Kombina	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Gemi+Feribot	-	1	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Depo	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Otel+Tatil Köyü	-	-	-	-	2	3	1	-	-	-	-	-	-	6
Sosyal Tesis	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Akarsu Santrali	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	27	-	17	45
Termik Santral	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Elektrik Dağıtım	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	1	-	8	15
Banka	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	3
İştirak Payı Satışı	1	-	2	3	1	1	1	1	-	-	-	-	-	10
Toplam	214	25	435	335	115	59	116	127	125	190	193	166	341	2.441

Resim 6. 2013 satışları 21.11.2013 tarihi itibarıyla.

(Kaynak: <http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar.htm>)

Bir şeyi daha paylaşayım sizlerle. 11.06.2012 tarihli bir Bakanlar Kurulu kararı var, Cumhurbaşkanı imzalıyor ve 12.06.2012 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanıyor. Bazı özelleştirmeler için dava açılmış, Danıştay iptal kararı vermiş. Hükümet ne diyor, biliyor musunuz? “Ey Danıştay, ben senin bu kararlarını fiili imkânsızlık nedeniyle uygulayamam.” Bu ülkenin vatandaşlarına, kurumlarına, kuruluşlarına her şey uygulanıyor. Ama senin kararını iptal eden yargı kararına uymuyorsun. Çünkü sen dava açıldığı zaman süreci durdurmuyorsun. O özelleştirme işine karşı dava açıldığı zaman süreci durdurman, o yargı sürecinin sonucunu beklemen gerekiyor. Beklemediğin zaman, yer teslimi yaptığın zaman atı alan Üsküdar’ı geçiyor. Yeri teslim alan yatırımlarını gerçekleştiriyor. Belli bir noktaya geliyor. O noktada yargı iptal kararı veriyor. Sen de diyorsun ki, “Danıştay kusura bakma, fiili imkânsızlık nedeniyle ben bunu uygulayamam.”

25 Ağustos 2017 tarihli haber, “Yassıada ve Çevre Katliamı.” Fotoğraflarda her şey o kadar açık ki. Koruma kararları devre dışı bırakılmış. Ada betonlaştırılmış.

27 Ağustos 2017 tarihli bir yazı: “İstanbul Her Seferinde Bizi Neden Şaşırtıyor?” (www.birgün.net). “Marmaray Kazıları İstanbul’un 8 Bin Yıllık Tarihini Ortaya Çıkardı” Beşiktaş kazıları olaya başka bir boyut kattı ve buralarda çıkan onca değerli tarih ve kültür varlığımız kapalı mekânlarda duruyor. Öte yandan Yenikapı’da ortaya çıkan liman için ihale yapılmış, yarışmalar yapılmış, hâlâ bir müze yapılamamış orada. Bir konferansa katılmıştım. Kazıları yapan ekibin başkanıydı yanlış anımsamıyorsam, Marmaray kazılarıyla ilgili bilgiler vermiş-

Resim 7. (Kaynak: <http://www.cumhuriyet.com.tr>)

kapalı mekânlar, karanlık ortamlar! 2013'ten bu yana değerli arkadaşlar, paralar nerelere gidiyor? Ama İstanbul'un tarihini 8000 yıl gerilere götüreren varlıklar herkesin incelemesine ve izlemesine sunulmuş değil. Bu kentin tarihi bu! Bu kentin tarihini bu kenti yönetenlerin bir an önce hem bizimle, hem dışarıdan geleceklerle buluşturma yükümlülüğü vardır.

ti. "Bir müze modeli önerdik. Zeminlerin camdan olduğu, çıkan bütün teknelerin aşağıda bulunduğu konuma yerleştirildiği ve siz müzede yürürken aşağıda bir taraftan onları gördüğünüz, limanı gezdiğiniz... Kabul ettiremiyoruz bir türlü," diyordu. Yine böyle kapalı ka-

21 Ekim 2017: "Erdoğan'dan İtiraf Üstüne İtiraf: İstanbul'a İhanet Ettik, Ediyoruz; Ben de Sorumluyum" (www.birgun.net). İnsanın kulağına hoş geliyor bu itiraflar, ülkenin Cumhurbaşkanı'nın "hata yaptık" demesi, "ben de sorumluyum" demesi kulağa hoş geliyor da, bunun arkasından gelişen olaylara bakıyorum ben, olmuyor. İtirafın samimiyeti konusunda tereddüde düşünüyorum o zaman.

Şimdi bunlar böyle olurken Cumhurbaşkanı 08.11.2017 tarihinde toplanan Şehircilik Şurasında Mimarlar Odasına yükleniyor. ("Cumhurbaşkanı Erdoğan Şehircilik Şurası'nda Konuştu", www.hurriyet.com.tr) Olmuyor o zaman! Mimarlar Odası dediğin meslek odası, Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği dediğin birlik, tam da senin "hata yaptık" dediğin konuları dile getiriyor aslında. Alkışlaması, teşekkür etmesi gerekirken suçlamaya devam ediyor. Onun için o açıklamaları samimi bulmadığımı ifade ediyorum, ne yazık ki. İstanbul'a ihanet devam eder tabii ki, ediyor. ("İstanbul İhaneti Devam Ediyor", Hazal Ocak, www.cumhuriyet.com.tr, 13 Kasım 2017)

Üzerinde konuşmamız gereken bir yasa tasarısı var gündemde: Tabiat ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı. Önümüzdeki günlerde parlamentonun gündemine gelecek. Atlamamalıyız bunu. ("Yeni Yağma Yasası Geliyor", www.odatv.com, 16 Kasım 2017)

Değerli arkadaşlar, altına imza attığımız Ramsar Sözleşmesi diye bir sözleşme var, Uluslararası Sulak Alanlar Sözleşmesi. 3. Havalimanı, Kanal İstanbul coğrafyasını düşünün, 70 önemli sulak alan var ve bunlar Ramsar Sözleşmesi kapsamındaydı; müdahale edemiyorlardı. Öyle bir şey yaptı ki bu ülkenin yöneticileri, bir Sulak Alanlar Yönetmeliği çıkardılar ve sulak alanları, "Ramsar Sözleşmesine tabi olan sulak alanlar" ve "ulusal nitelikli sulak alanlar" diye ikiye ayırdılar. 3. Havalimanı bölgesindeki o 70 sulak alanı da bu ulusal statüye tabi sulak alanlar kapsamına sokup hepsini kuruttular. Bunları yaşıyoruz biz bu kentte, bu ülkede; böylesine tehlikeli gelişmeler yaşıyoruz. Burada bir arazi yönetimi yok, hayal ettiğimizin çok azı kadar bile bir arazi yönetimi yok.

Haber örneklerine devam ediyorum fakat zaman darlığı nedeniyle bazılarını atlıyorum.

Tarih 17 Kasım 2017, “Bankalardan Satılık 10 Bin Daire” (www.hurriyet.com.tr) ve arkasından da “Emlak Balonu Patlamak Üzere” (<http://odatv.com>). Bu haberleri okurken, Haliç kıyısındaki bir imar planı tadilatına bakıyoruz bir yandan, İstanbul Büyükşehir Belediyesine ait bir parselde Haliç’te dört kattan on kata çıkarılmasına karar verilen bir Büyükşehir Belediye Meclisi kararına bakıyoruz... (“Haliç Kıyısında Kat Sınırı Değiştirildi”, www.sozcu.com.tr, 17 Kasım 2017)

Bir taraftan birileri bu ülkede deprem gerçeği var diyor, Japon müteahhit altını çiziyor ve biz burada bir arazi yönetimi arıyoruz. (“Türkiye’deki 81 ilin 55’i Birinci Derece Deprem Bölgesinde”, www.cumhuriyet.com.tr, 22 Kasım 2017) Sağlıklı bir arazi yönetimi arıyoruz. Ama kamu mallarının satıldığı bir dönemi yaşıyoruz. Dikkat ediniz, özelleştirme gelirlerinin yüzde 90’ı son 15 yılda gerçekleşmiş. 2002-2017 tarihleri arasında kamunun mallarının yüzde 90’ı satılmış. (15 Yıllık Satış Ekonomisi: Kamu Mallarının Yüzde 90’ını AKP Sattı”, 25 Kasım 2017, www.cumhuriyet.com.tr) Biz diyoruz ki, sağlıklı bir arazi yönetiminin en temel öğelerinden biri kamunun, taşınmaz, arazi stoku yapmasıdır; bunu bir plan çerçevesinde stoklamasıdır; sağlıklı tarım, sağlıklı kentleşme için gerektiğinde tuttuğu bu stokları harekete geçirmesidir. Oysa uygulamalara bakıldığında, devletin mülkiyetinin sıfırlanmaya çalışıldığını görüyoruz. Bunlar sağlıksızlığın işaretidir.

Üst üste aynı gün yayımlanan üç haberle sözlerimi bitireceğim. 1 Aralık 2017 tarihli habere baktığımızda, Cumhurbaşkanı diyor ki, “Çevre ve Şehircilik Bakanını çağırdım, artık dört kattan fazla olmayacak kentlerde...” Çevre ve Şehircilik Bakanı da bir süre sonra Cumhurbaşkanını arıyor, diyor ki, “Efendim, müteahhitlerle konuştum, kurtarmıyor.” Ben söylemiyorum, kendisi söylüyor. Ben söyleseydim, derdiniz ki, “Erol Köktürk öznel biri, hatta zaten art niyetli bir adam, zaten bu işlere muhalefet eden bir tip, o uydurmuş!” Kendisi ifade ediyor. “Sonra Bakan Bey bana geldi, müteahhitlik açısından 4+1’in kurtarmadığını söyledi, 5 kata çıkardık.” (www.hurriyet.com.tr, “Cumhurbaşkanı Uyardı! Yeni Binalarda Çok Önemli Düzenleme”, 1 Aralık 2017)

Böyle kent yönetilir mi, böyle arazi yönetimi gerçekleşir mi değerli arkadaşlar? Takdirlerinize sunuyorum. Bunlar normal bir ülkede, demokratik bir ülkede olacak işler değildir. Sonra da Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Bakan Yardımcısı, “Hükümetimiz inşaat sektörünü ekonominin lokomotifi olarak görmektedir” diyerek, bu politikaların, bu kuralsızlıkların süreceğini açık açık deklare ediyor. (<http://odatv.com>, “Çevre Bakanlığı da Bunu Yaparsa”, 1 Aralık 2017) Ondan sonra biz kentsel dönüşüm konuşuyoruz. Kentsel dönüşüm mü konuşuyoruz, yoksa buralarda inşaat sektörünü ayakta tutmaya yönelik kente yapılan müdahaleleri mi konuşuyoruz? Üzerinde düşünmemiz gerekiyor. Konum kentsel dönüşüm değil, ama bunun üzerine de biraz kafa yormamız gerektiğini düşünüyorum.

Aynı gün içinde olan olaylara bakın. Nerede bulacaksınız bu haber zenginliğini dünyada? İngiltere’de bulamazsınız, Almanya’da bulamazsınız böyle bir zenginliği. “En son 2.330.000 ağacın üzerine 107.000 ağacın daha kesileceği müdahaleler var kuzey ormanlarına...” Bunlar resmi rakamlar. Gerçekte kesilen

ağaç sayılarını hiçbir zaman bilemeyeceğiz. (www.cumhuriyet.com.tr, “Maden Ocağı İçin 107 Bin Ağacın Kesilmesi Meclis Gündeminde”, 1 Aralık 2017)

Son sözlerimi şöyle toparlayacağım: Değerli arkadaşlar, hiçbir gelişmiş ülkede arazi yönetimi politikaları öyle bir kişinin dudaklarının arasında şekillenmez. Avrupa Birliğine gireriz girmeyiz, bizi alırlar almazlar; bu tamamen başka bir tartışmanın konusu. Leipzig Şartı diye bir şart var; 2007 yılında Avrupa Birliğinin şehircilikten sorumlu bakanlarının altına imza attığı bir belge, Almanya'nın Leipzig kentinde imzalanmış. “Avrupa kenti” tanımı yapıyorlar bu belgede. Diyorlar ki, “Avrupa Birliği üyesi ülkelerin kentleri Avrupa kenti olmalıdır.” 2007'de belgeyi imzalamaya gelmeden önce, tartışma 2000 yılında başlıyor. Yedi yıl, dikkatinizi çekiyorum, yedi yıl tartışıyorlar bunu; alt kademelerde, ülkeler bazında. Tartışma tartışa sonunda 2007 yılında Almanya'nın Leipzig kentinde bir araya geliyorlar. İki gün de bakanlar tartışıyor bu belgeyi ve altına imza atıyorlar. Ne mi var diyeceksiniz? Altı başlık altında Avrupa kentini tanımlamaya çalışıyorlar. Ben birkaçını sizlerle paylaşayım: “Kentsel gelişimde tek yanlılık ve monotonlaşmayı aşmalıyız. Hiç kimse bir kenti tek başına sahiplenemez. Avrupa kenti, o kentte yaşayan herkesindir. Kentlerde mutlaklaştırılmış çıkarları olamaz. Bu çıkarların en uygun bir biçimde denkleştirilmesi ve dengelenmesi gerekir Avrupa kentinde, tek tek kent parçalarının ve bölümlerinin diğer kent parçalarından koptuğu marjinalleşmiş kent dokuları olamaz. Kent, kentin içindeki bütün unsurlarıyla bütünleşmiş bir mekân olabilir ancak ve bunu yapmak için de katılımıcılığı sağlayacaksınız, çıkarları dengeleyeceksiniz. Kentteki bütün kesimlerin eşgüdümünü sağlayacaksınız ve kente kendi siyasi döneminizle sınırlı değil, uzun erimli olarak bakacaksınız ve kenti geliştirmeyi hedefleyeceksiniz” diyorlar.

Hepinize teşekkür ediyorum.

Erol Celepsoy

Hocama çok teşekkürler. Zamanımızı epeyce aştık, soru almayacağız. Gerçekten çok önemli şeyler söylendi, çok bilgilendik. Hocam sunumunda *Cumhuriyet* gazetesi Çiğdem Toker'den bir alıntı yapmıştı, gelecek yeni bir yasadan bahsetmişti. Yapacakları şeylerin hepsini *Resmî Gazete*'de yayımlıyorlar ve yapıyorlar. Onun için biz bu *Resmî Gazete*'yi çok iyi takip etmemiz lazım. TEOG kapansın dedik, kapandı, ama 5+1'i uygulayacaklarını da zannetmiyorum. Katkı ve katılım için çok teşekkürler, sağ olun.

İstanbul Kent Sempozyumu - IV
3. Gün
3 Aralık 2017 Pazar

II. Oturum:
Mekân, Kimlik, Kùltür

Ali Hacıalıoğlu, *Oturum Başkanı*
TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi YK Sekreteri

Hüseyin Sinan Omacan
TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi YK II. Başkanı
"Neoliberal Dönemde Kent ve Mimarlık"

Zeynep Eres
Prof. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakùltesi Öğretim Üyesi
"İstanbul'da Anıt Yapı Rekonstrüksiyon Projeleri Bir Koruma Söylemi midir?"

Yiğit Ozar
Arkeologlar Derneği İstanbul Şube YK Başkanı
"Var Olanı Yok Saymak: Neoliberal Kentleşmede Arkeoloji"

Behiç Ak
Mimar-Sanatçı
"İstanbul Kimliğinin Değişimi Üzerine"

Ali Hacılioğlu

Değerli katılımcılar, herkese merhabalar. “Kent ve Adalet” temalı sempozyumumuzun bu oturumunda değerli panelistlerimizle birlikte “Mekân, Kimlik ve Kültür” konusunu işleyeceğiz. Bu tür yoğun programlarda gerek zamanlama anlamında, gerekse programda zorunlu sebeplerle kaymalar oluyor, bizim süremizde de bir kayma oldu. Panelistlerimizin daha dikkatli olacağını şimdiden düşünerek saat 15.30’da oturumumuzu tamamlamayı planlıyoruz. Çünkü bizden sonra bir oturum ve bir forum var, özellikle forum bölümünde zamandan kısıtlama olsun istemiyoruz. Bu oturumu aslında bizim İstanbul

Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şube Başkanımız Sami Yılmaztürk yönetecekti, programda o vardı, ancak kendisi sağlık sorunları sebebiyle katılamadı, saygı ve selamlarını sizlere iletiyorum.

Ben de çok uzatmadan hazırsak, buradaki programa da bağlı olarak “Neoliberal Dönemde Kent ve Mimarlık” başlıklı sunumu için meslektaşımız Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Hüseyin Sinan Omacan’a ilk sözü vererek başlamak istiyorum, buyurun.

Neoliberal Dönemde Kent ve Mimarlık

Hüseyin Sinan Omacan

Teşekkür ediyorum, hoş geldiniz bu oturuma da. Benim sunuşum “Neoliberal Dönemde Kent ve Mimarlık” üzerine olacak. Aslında neoliberal dönemdeki kentleşmenin pek çok yönü, hem bu sempozyumda, hem de başka yerlerde tekrar tekrar vurgulandı. Özelleştirmeler, kamusal alanın daralması, kentsel dönüşüm adı altında yerinden edilmeler; kısaca neoliberal kentin ekonomi politiği diyelim mükerreren anlatılıyor, değiniliyor ya da bahsediliyor.

Benim sunuşum biraz daha mimarlık dünyasının içerisinden, mimarlığın bu işin içerisinde nasıl yer aldığına dair olacak. Neoliberal kentte mimarlığın dönüşümü, yeni yaratılan estetik ve o neoliberal estetikle birlikte bunun hem toplumsal, hem de bireysel olarak insana ve insanın iç dünyasına yansımasıyla ilgili bir şeyler anlataca-

Resim 1. "Babil Kulesi," Pieter Bruegel.

ğım. Sonuçta bunu yapanların hepsi de meslektaşlarımız olduğuna göre birazcık kendimize de iğneyi batırmış olacağım tabii.

Bu yapıyı (Resim 1) muhtemelen hepiniz biliyorsunuz, dünya tarihinin en bilinen yapılarından biri; Babil Kulesi. Resim de Babil Kulesi kadar meşhur bir resim, belki de Babil Kulesinin en çok bilinen tasviri, 16. yüzyıl Flaman Ressam Pieter Bruegel'in şu anda Viyana'da bulunan resmi. Etraftaki peyzaj aslında daha çok Hollanda peyzajı gibi duruyor, ama resimde kulenin bildiğimiz hikâyesi anlatılıyor. Kule, bir yandan etrafındaki hiçbir şeyin yarışamayacağı kadar büyük bir yapı girişimi olarak başlıyor, tam bitemiyor. Bitememiş, hatta bitmeden de biraz böyle yan yatmış, yani resmin kendisi de zaten kulenin akıbetini biraz anlatıyor. Önde de kral ve herhalde etrafında inşaat loncası mimar, mühendis, usta diyebileceğimiz arkadaşlar, bizim meslektaşlar.

Babil Kulesi, pek çok kültürde farklı şekillerde de olsa bahsi geçen efsanevi bir yapı. En temelde, göğe yükselecek kadar büyük bir yapıyı inşa etme hırsı ve ihtirası sonucunda Tanrı tarafından kulenin yıkılıp, onu yapmaya çalışan halkın da aynı dili konuşamayacak şekilde dağıtılmasıyla sonuçlanan bir efsane. Yani, bir isyan girişimi olarak algılanıp Tanrı tarafından cezaya çarptırılan bir halkın öyküsü bu. Her mitolojik anlatı gibi bu da tabii çok katmanlı bir anlatı, pek çok şekillerde anlaşılabilir. Bu açılış resmimizdi, birazdan Babil Kulesine tekrar dönerek bu dönemle niye ilişkilendirdiğimden de bahsedeceğim.

Neoliberal dönemin ilk kült isimlerinden biri Margaret Thatcher idi, hatırlarsınız; Türkiye'den bakınca biz Thatcher-Reagan dönemi ve Türkiye'de de Özal dönemini hatırlıyoruz, neoliberal politikanın bizim hayatımıza girdiği ilk dönem ola-

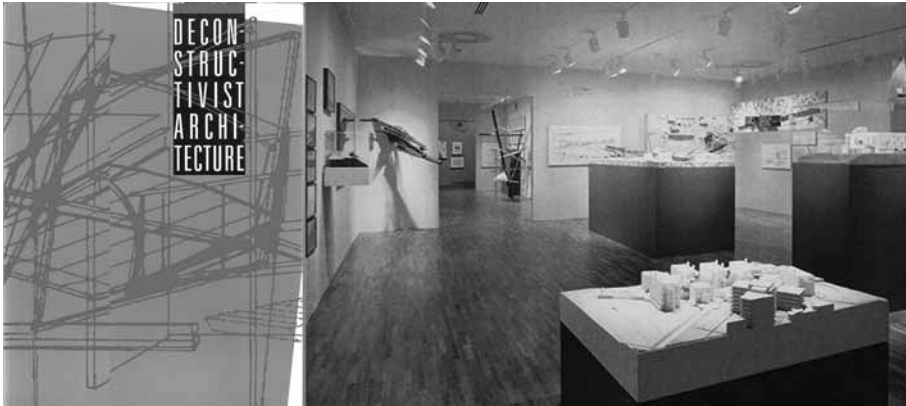

Resim 2. Paul Reichmann, Margaret Thatcher'a Londra'daki yatırımlarını anlatıyor.

rak. Bu fotoğrafta (Resim 2) gördüğünüz de Thatcher ile birlikte Paul Reichmann isimli bir girişimci, dönemin en zengin emlak spekülâtörü diyelim. Reichmann, Thatcher'a Londra'nın Canary Wharf bölgesindeki büyük inşaat ve emlak yatırımlarını maketin önünde anlatıyor, yıl 1988. Bu aynı zamanda Thatcher'ın seçim propagandası olarak da önerdiği bir şey ve amacı şu: Londra'yı yeniden Amerika'ya kaptırdığı sermaye kenti haline getirmek. Ancak Canary Wharf gibi bu devasa inşaat emlak yatırımının ilk

örneklerinden biri olan projenin de akıbeti pek iyi olmuyor, hatta Reichmann bu proje nedeniyle servetini neredeyse tüketiyor. Aslında neoliberal dönemdeki kentsel gelişimin ilk imgelerinden birisi herhalde.

Doğrudan bağlantılı değil ama aynı sürecin mimarlık dünyasındaki bir yansıması: 1988'de "Deconstructivist Mimarlık Sergisi" diye bir sergi açılıyor New York Modern Sanatlar Müzesi MoMA'da. (Resim 3) Bu serginin küratörleri Philip Johnson ve Mark Wigley. Philip Johnson postmodern dönemin oldukça bilinen mimarlarından biri, Mark Wigley de geçen sene burada İstanbul Tasarım Bienalinin küratörlüğünü de yapmış olan isimlerden biri. Bilenler hatırlayacaktır, "Deconstructivist Mimarlık" adlı bu sergide işleri yer alan bu mimarlar o dönem için çok da tanınmış değillerdi. Aralarında uluslararası ortamda tanınmış olanlar var, ama henüz pek azı yapı inşa etmiş durumda. Gehry'nin, biraz Koolhaas'ın yapılmış yapısı varken mesela, bu sergi 88'de açıldığında Hadid'in hiç yapısı yok, Libeskind'in zannederim hiç yok. Tschumi "Park de Vilette" yarışmasını yeni kazanmış, daha yapılmamış, Himmelblau'nun sadece Viyana'da bir çatı katı düzenlemesi var. Yani pek de büyük işler yapmış mimarlar değiller. Ama hepsi çok spekülatif sunumları olan, kendilerine özgü mimari dilleri olan ve mimari anlamda çok ihtiraslı bir ekip. Bu isimlerin çoğu "deconstructivist mimarlık"a daha sonra çok da sahip çıkmadılar, dolayısıyla sergi bu açıdan çok da etkili olmadı. Ama şöyle bir bakarsak, Coop Himmelblau, Prix ve

Resim 3. Deconstructivist Architecture Sergisi, MOMA, New York, 1988.

Swiczinsky, Eisenman, Gehry, Hadid, Koolhaas, Libeskind ve Tschumi isimlerini bir arada gördüğünüz zaman bir şey hatırlatacaktır size.

Bu sergiden sonra bütün dünyayı dolaşmaya başlıyorlar –buraya da gelmişlerdi, hatırlayanlarınız vardır– ve kendi yaptıkları, çizdikleri işlerle konferanslar veriyorlar. Böylece daha henüz pek de önemli yapılar inşa etmeden önce uluslararası bir üne kavuşuyorlar. Ancak 90'ların sonuna doğru gerçekten çok büyük işler yapmaya başlıyorlar. Daha sonradan bizim mimarlık ortamında birinci kuşak “Yıldız Mimarlar”, uluslararası yıldız mimarlar diye anacağımız ekip tam olarak bu ekip, ne bir eksik, ne bir fazla. Serginin açılış yılı da dediğim gibi 1988, yani kentlerdeki neoliberal spekülasyon mimarisinin ortaya çıktığı dönem. Şimdi o mimariyi de göreceğiz.

Önce bu mimarlığın niteliklerinden çok kısaca bahsedeyim. Bu ekip içerisinde, yaptığı işlerin yanı sıra çok konuşan, çok yazan bir kişi var: Koolhaas, hatta ilk modernlerden Corbusier'nin yerine aday olduğu söyleniyor. Bütün teoriyi geliştiren, yazan çizen, inşa ettiği kadar konuşan ve yazan da bir mimar. Bu dönem mimarlığının, yani neoliberal mimarlığın manifestosu haline gelecek olan metnini oldukça erken, 1993'te yazıyor; kısa zamanda kült bir manifestoya dönüşen, *S,M,L,XL* kitabından bir makale bu: “Bigness” (Büyüklik). Burada aslında bu mimarlığın bütün şifresini sayıp döküyor. Kısa alıntılarla geçeceğim, ama bu makale önemli, çünkü bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de, akademilerde de, söylediği şeyin tam tersi şekilde anlaşılmış bir makale. Kısaca şundan bahsediyor: Aslında “Belli bir fiziki büyüklüğün ötesinde yapı, ‘büyük yapı’ niteliği edinir ve bu büyük yapı sizin bu tarihe kadar bildiğiniz yapının mimari niteliklerinden azade hale gelir.” İçerisi-dışarısının ilişkisi, sirkülasyon ilişkileri, programatik ilişkiler, hatta kentle ilişkiler, bağlam ilişkileri vs. hepsi önemsizleşir, büyük yapı sadece var olduğu için var olur. Bu neyi akla getiriyor, bütün o neoliberal dönem kent ekonomi politikasıyla beraber düşündüğünüz zaman? Sadece var olduğu için var olur, kentsel ilişkiye girmez, kent içerisinde ilişkiye girmez; tam olarak *fuck context* diye yazıyor kendisi, yani “bağlamı .iktir et”. Tam tersine şehirle rekabet eder, hatta “büyük yapının kendisi kentseldir, kentin yerine geçer” diye açıklıyor. Bu yapı tipolojisi size tanıdık aslında; bugün örneğin İstanbul’da Zincirlikuyu-Maslak hattını dolduran, hatta artık ayrıcalıklı imar koşulları ile mahalle aralarına kadar sızan, karma kullanımlı, iri, konut-rezidans-avm yapıları. Ama işin tuhaf tarafı şu: Bu makale ve müellifi Koolhaas, 90’lı yıllar boyunca Türkiye’deki bütün akademilerde mimarlık içerisindeki büyük devrimci olarak anlatıldı. Belki TMMOB Sempozyumunda olduğumuz için mühendisler çok iyi bilmeyebilir, ama mimar arkadaşlarımız gayet iyi hatırlayacaklardır, akademide olanlar çok daha iyi hatırlayacaklardır, mimarlık dünyasında yakın zamana kadar da öyle anıldı. Tabii şu anda artık öyle değil, çok fazla sorgulanıyor, hatta kendisi de –birazdan anlatacağım– kendi ettikleri için nedamet getirmiş oldu bir vesileyle.

Bu dönemin en bilinen bazı yapılarından söz etmek gerekirse; örneğin F. Gehry’nin tasarladığı Bilbao’daki Guggenheim Müzesi bu dönemin ikonik yapılarından biri. Kentle bizim anladığımız anlamda bir sirkülasyon ilişkisi kurmuyor, kent bağlamı içerisinde bir yere oturmuyor. Kentle kurduğu ilişki daha çok şu yönde: Bilbao nispeten küçük bir sanayi şehri ve sanayi, şehrin ekonomisi

içerisindeki yerini kaybedince, sanayinin yerine geçirilebilecek yeni bir ekonomik dinamoya ihtiyaç duyuyor. Şehir ekonomisinde etkisi azalan sanayinin yerini turizm ile ikame etme projesinin bir parçası da işte bu yapı. Bilgisayar destekli tasarımın yeni geliştiği dönemler olmasının da etkisiyle, son derece pahalı ve oldukça spekülatif bir yatırım olarak kurgulanıyor bu yapı. Bir dönem için de gerçekten başarıyı sağlıyor; Guggenheim Müzesi sayesinde Bilbao tekerrardan canlanıyor ve bu yüzden de neoliberal dönem mimarisinin hep anlatılan bir başarı örneği halini alıyor.

Ama tabii hikâye her zaman böyle gelişmiyor. Frank Gehry İstanbul Tepebaşı'nda, eski TÜYAP'ın olduğu yerde, Odakule'nin karşısındaki terasta bir müze yapısı tasarlayacaktı, hatırlarsınız. O zaman buna itirazlar da gelmişti, oradaki boşluğu, o güzel manzaralı terası yapılarla dolduracaktı. Gehry ise şöyle savunmuştu yapıyı; "Eğer ben bu yapıyı yaptığımda İstanbul'a fazladan yılda 1 milyon turist ilave olarak gelmezse, hiç para almayacağım bu proje için." Biraz pazarcı ağızıyla söylenmiş bir pazarlama cümlesi, belki fazla dikkate almamak lazım. Ama ben yine de basit bir hesap yaptım; orası şu an otopark olarak kullanılıyor ve o otoparka bile giren-çıkan kişi sayısı yıllık yaklaşık 1 milyon. Beyoğlu'nda zaten şöyle bir arsayı boş bıraktığınız zaman bile içinden yılda nerdeyse 1 milyon kişi geçiyor biliyorsunuz, öyle yoğun bir yer. Anlaşıyor ki, yapı yaptığı yer hakkında küçük bir fikri bile yok. Kaldı ki, anlaşılan sadece yapı nesnesinin güzelliği ile ilgileniyor, yoksa kentsel mekânın nasıl kullanıldığı üzerine çok da dertlenmiyor.

Hadid'in tasarladığı Katar'daki stadyum da büyük bir gürültü koparmıştı. Katar'ın dünyanın farklı yerlerinden getirdiği göçmen işçilerin çalışma koşulları ve ölümleri yüzünden eleştirildiğinde Hadid şöyle demişti: "Haklısınız, çok kötü bir şey, ama bu Katar hükümetinin sorunu." Bir yönüyle doğru da tabii, tasarlayan mimarın burada yapabileceği çok fazla bir şey yok belki, ama sorun şu: Bu yapıyı kimin yaptırdığı hakkında ve nerede olduğu hakkında kimsenin belki bir fikri yokken bile, bu yapıyı gördüğünüz zaman ilk söyleyeceğiniz isim Zaha Hadid oluyor. O zaman burada bir sorumluluk var; aslında işçi ölümleri, inanılmaz sermaye ve mülk transferleri gibi pek çok hukuksuzluğun olduğu bir sahnede, en önde kendi isminle durup bütün o arkada dönen şeylerin görünmemesi, dikkat çekmemesi için de böyle şeker yapılar yapmanın da bir açıklaması olması lazım. Düz anlam-

da baktığımız zaman evet, tabii ki bütün bu işçi ölümlerinin, sermaye transferlerinin, oralardaki mülkiyet değişimlerinin tasarımcı mimarla doğrudan bir ilişkisi yok. Ama o tasarımcı mimar en önde durup bütün bunları perdeleyecek şekilde başka bir güzel masal anlatıyorsa –ki bu masalın güzel olmadığı sonradan çok ortaya çıktı– o zaman orada mimarlıkla ilgili bir sorun da var demektir.

Resim 4. Rem Koolhaas tasarımı CCTV binası, Çin.

Resim 4, az önce bahsettiğim makalenin müellifi Koolhaas'ın tasarladığı Çin Devlet Televizyonu CCTV Binası. Fotoğrafta arkadaki sokaklar ve kaldırımlar, Çinlilerin bisikletleri görülebiliyor... Bu yapı aynen Koolhaas'ın "Büyüklik" makalesinde kurduğu anlatının inşa edilmiş, bina haline gelmiş şekli.

Tüm bu büyük ve gösterişli yapı ve yatırımların bir ortak özelliği daha var; bunlar giderek daha fazla Ortadoğu ve Uzakdoğu'ya yönelen yatırımlar. Yani Avrupa'da bu tür yapıları tek tük belki küçük parça olarak görebilirsiniz, ama bunlar daha çok kontrolsüz sermayenin ve hukukun işlemesinin zor olduğu petrol ve gaz coğrafyasına yayılmaya başlıyorlar. Çünkü 2000'lerden itibaren uluslararası ortamda oluşan para bolluğu, büyük ölçüde doğu coğrafyasında emlak spekülasyonuna yöneliyor; orada bu kontrolsüz sermaye akışı daha kolay. Hukuk yoluyla bu yatırımların denetlenmesi de zor. Önünde hiçbir engel görmek istemeyen sermayenin aslında bütün bu yatırımları, otoriter yönetimleri, sermaye transferlerini biraz daha kabul edilebilir, biraz daha meşru gösterebilmek için kullandığı araç da işte bu mimarlık oluyor. Kısacası, tüm gösterişi ve debdebesine rağmen, mimarlık bu hukuksuz emlak spekülasyonunun paravanı, hatta reklamcılığı konumuna indirgeniyor. Bu nedenle, bu kuşağın ve bu dönem mimarlığının önünde sonunda "Neoliberal Mimarlık" olarak anılacağını düşünüyorum.

Bunun geldiği en uç nokta da şurası oldu: Z. Hadid'in ortağı Patrik Schumacher, şöyle bir öneri yapma cüretinde bulundu: "Sosyal konutlar, kamusal alanlar ve bunların hepsi sadece kentlinin üzerinde yüküdür. Bunların hepsinin özelleştirilmesi, satılması, yıkılması lazım." Yani bayağı bayağı, kaldırımları, parkları, meydanları, ne varsa özelleştirebiliriz diye öneriyor. Oldukça radikal bir öneri, ama '90'dan önce yani Sovyetler Birliği dağılmadan önce böyle tuhaf önerilerde bulunabilir miydi, bilemiyorum.

2008'deki ekonomik kriz ve krizin emlak kökenli olması dengeleri bir miktar değiştiriyor ve bu yıldız mimarların büyüğü, tılsımı biraz bozuluyor. Bu dönem çokça tanıtılan, yayılan yapılar oldukça da pahalı yapılar ve genellikle pek çok açıdan verdikleri vaat ettiklerini pek tutmuyor, ki bu da neoliberalizmin temel özelliklerinden biri olarak çok sorgulanıyor. Sadece mimarlık alanında değil, ama bu dönemin alameti farikası olan büyük inşaat yatırımları, yani mega projeler ile ilgili, bunların neden olduğu sosyal ve çevresel felaketlerden öte, ekonomik olarak da genellikle vaat ettiklerinin tersine, çoğu kere sadece zarar getiren yatırımlar olduğu yönünde bir eleştiri külliyatı oluşuyor.

Mimarlık alanında ise, önce 2014 yılında –az önce bahsettiğim, radikal modernleşme yanlısı– Koolhaas, Venedik Mimarlık Bienali'nin genel küratörlüğünü üstleniyor, seçtiği temalar ise *fundamentals* (kökler, temeller) ve *absorbing modernity* (modernliğin farklı coğrafyalardaki farklı gelişim yönleri) oluyor. Daha önce radikal modernleşme yanlısı bir mimar olarak bilinen, *tabula rasa* deyişinin mimarlık alanındaki müellifi Koolhaas'ın bu tema seçimleri, genellikle bir nedamet beyanı olarak görülüyor mimarlık ortamında. 2016 yılında ise Şilili mimar Aravena'nın hem dünyanın önemli mimarlık ödülllerinden biri olan Pritzker Ödülü'nü Quincy Monroy adlı bir sosyal konut projesine (Resim 5) özel vurgu ile alması, hem de ardından Venedik Bieanli'nin kuratörü olarak seçil-

Resim 5. Alejandro Aravena'nın sosyal konut projesi Quincy Monroy.

Resim 6. Tarlabası'nda kentsel dönüşüm.

mesi, uluslararası mimarlık ortamında bir kırılma yaşandığı hissini pekiştiriyor. Yani, ekonomik alandaki mega projelerle birlikte, gösterişli, büyük, pahalı yapılar ve yıldız mimarların parıltısı sönüyor ve mimarlık alanında yeniden sosyal sorunlar, kent ve çevre sorunları gündeme daha ağırlıklı olarak gelmeye başlıyor.

Uluslararası ortamda neoliberal dönem mimarlığı kısaca böyle. Bazı farklılıklar olsa da aynı dönemde Türkiye kent ve mimarlığında da benzer gelişmelerin kendine özgü şekilde yaşandığını görüyoruz. 80'ler ve 90'ları hatırlarsınız, Özal'ın başbakan, Dalan'ın ise belediye başkanı olduğu yıllar; aynen İngiltere'deki Thatcher dönemi gibi, burada neoliberal ekonominin ilk yılları. İlk yıllar olduğu için de tekil örnekler var; Gök-kafes gibi, Park Otel gibi ya da Tarlabası ve Perşembe Pazarı kentsel yıkımları gibi. Örnekler yapısal olarak bugünkünden farklı değil, ekonomik alanda özelleştirmeler, kentlerde ise bölgesel yıkımlar, imar ayrıcalıklı dev yapılar... Ancak sayısal olarak bu-

günlükler nazaran çok daha az, henüz. Hatırlarsınız, Gök-kafes için müellif mimarı Doruk Pamir ne kadar eleştiri almış, ne kadar çok laf işitmişti, savunamamıştı o yapıyı.

Yakın zamandan örnekler de benzer, Zorlu gibi, Torunlar Center gibi ya da Tarlabası Dönüşümünün ikinci fazı veya Fikirtepe Kentsel Dönüşümü gibi. Bu dönem ise 90'lara nazaran çok daha fazla ve büyük kentsel yıkım içeriyor, örnekler yapısal olarak hem 90'lar Türkiye'sine hem de Thatcher İngiltere'sine benzemekle birlikte, sayısal olarak çok daha fazla ve büyük. Doruk Pamir örneğinde olduğu gibi müellif mimarlarını eleştirmek şöyle dursun, adlarını saymaya bile yetişemezsiniz. Ancak Türkiye'de kentlerdeki bu gelişmelere koşut olarak üretilen mimarlığın temel özellikleri, aynı dönemde uluslararası ortamda yıldız mimarların ürettiği mimarlık ile son derece benzerdir: Büyük, gösterişli, pahalı ve çoğunlukla birer ekonomik yatırım aracı olarak sunulan yapılar. Bunun yanı sıra, o güne dek görülmemiş büyüklükte mimarlık büroları, projelerin birer yatırım aracına dönüşmesi, emlak pazarlama stratejileri ve reklamcılık...

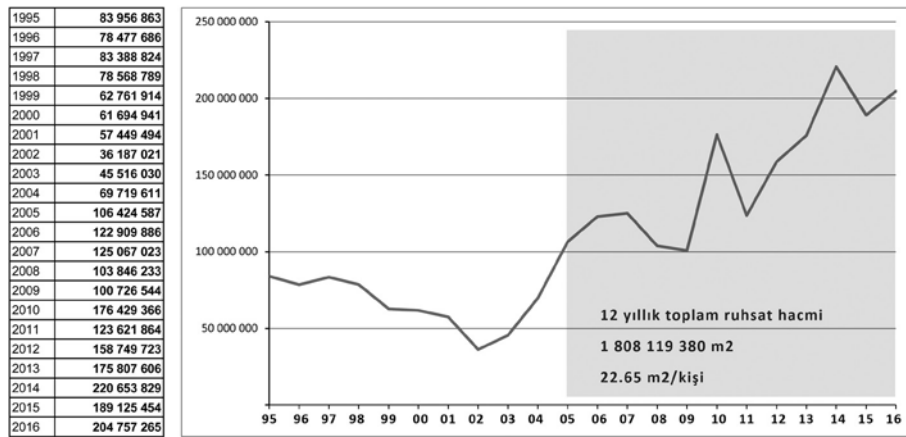
Tarlabası, belki de tüm bu dönemi en iyi anlatan kentsel müdahale ve karşı mücadele örneği; hem 90'larda Tarlabası Bulvarı'nın açılması amacıyla yapılan yıkımlar, hem de 2000'lerde şu an halen devam eden kentsel dönüşüm yıkımları. (Resim 6) Bu mücadelenin tarihini anlatan bir sergi ve kitap Mimarlar Odası İstanbul Şubesi tarafından hazırlandı bu yıl, orada da tüm bu tarihi görmek olası.

Tarlabaşı'nın bir önemi de şu; 2005'te Türkiye'de büyük kentsel dönüşüm seferberliği hükümet tarafından ilan edilirken, ilk ortaya çıkardıkları örnek proje burası olmuştu. Biliyorsunuz, 12 yıl sonra bugün halen yıkıntı olarak duruyor ve ayrıca proje ve dayanak olan planlar da yargı tarafından iptal edildi.

Ancak Türkiye'de son 10-15 yılda kentlerde yaşanan gelişmeleri ve bu dönem mimarlığının nasıl bir ekonomi politikasına yaslandığını, bu dönemin daha önceki dönemlerden farkını anlayabilmek için, özellikle son yirmi yılın inşaat ruhsat istatistiklerini incelemek gerekiyor. Bunlar TUIK'ten alınmış veriler:

90'lı yıllarda Türkiye'de inşaat ruhsat hacmi yıllık yaklaşık 80 milyon m² dolaylarında. 99 depremi ve 2001 ekonomik krizi dolayısıyla 2001-2002 yıllarında 30-40 milyon m²'lere kadar düşüyor. Ancak 2005 yılından itibaren –hatırlayalım, 2005 Tarlabaşı Projesi eşliğinde büyük kentsel dönüşüm seferberliğinin ilan edildiği yıldır– önce 106 milyon m²'ye ve giderek artan bir grafikte de 2014 yılında 220 milyon m²'ye kadar yükseliyor. Bu bir rekor ve aynı zamanda şu anlama geliyor: 2005-2016 yıllarını kapsayan 12 yıllık dönemde Türkiye'de toplam 1.808.119.380 m² inşaat ruhsatı alınmış ve bu inşaatlar da yaklaşık beş yıllık bir dönem içerisinde tamamlanıyor. Yani bu 12 yıl içerisinde Türkiye'de kişi başı yaklaşık 22,5 m² inşaat ruhsatı alınıyor. (Resim 7) Biliyorsunuz, planlamada sosyal konut için de yaklaşık kişi başı 30 m² hesap edilir; demek ki 12 değilse de yaklaşık 15 yıl içerisinde Türkiye'de herkes ya yeni bir konut sahibi oluyor ya da eski konutunun yerine yeni bir konut inşa ediyor. Diğer bir deyişle, 15 yıl içerisinde baştan başa tüm Türkiye yıkılarak yeniden inşa ediliyor.

Bu büyük inşaat hamlesinin deprem güvenliği, göç gibi, bir dereceye kadar kabul edilebilir gerekçeleri var tabii. Ancak tüm bir ülke, tüm şehirler bu derece hızlı bir şekilde yeniden inşa edildiğinde, bunun da sonuçları olur elbette. Pek çok kentlinin yerinden edilip tekrar göçe zorlanması, büyük servet transferleri ve doğa tahribatının yanında, bizlerin hafızasının kent içerisindeki nesnelerinin tümünün bir nesilden kısa bir sürede yıkılıp yeniden yapılmış olduğu anlamına geliyor. 45 yaşındaki bir insanın gittiği ilkokulun, çocukken oynadığı tüm sokakların bir değil, iki değil, tam üç kez yıkılıp yeniden yapıldığı anlamına geliyor. Bu

Resim 7. Yıllık inşaat ruhsat hacimleri 1995-2016, toplam inşaat alanı (m²), TUIK.

da tümümüzün çocukluk anılarını oluşturan mekânların, hem de birkaç kez yok olduğu anlamına geliyor. Hafıza sonuçta sadece beyinlerimizde olup biten bir şey olmadığına göre, bunun kentsel, mekânsal öğeleri olduğuna göre, bu öğeler ortadan kaybolduğunda, bu hafıza da artık paylaşılamaz hale gelmiş oluyor.

Yapılar sadece bizim pratik olarak kullandığımız nesneler değildir, bizim ortaklaşa olan belleğimizin kaydını üzerlerinde tutan öğelerdir. Benim size anlatabilmem için ortak belleğimizin nesnesi olan yapıların orada duruyor olması lazım, en azından bir kısmının bir sonraki kuşağa iletilebiliyor olması lazım. Eğer bu olmazsa ne olur? Ortaklaştığımız toplumsal hafızamızı kaybetmiş ya da büyük ölçüde kaybetmiş oluruz. Bu aslında başta bahsettiğim Babil Kulesi efsanesinde “ortak dilini” yitirmek diye sembolik olarak aktarılan şeydir, diğer bir deyişle toplumun ortaklaştığı hafızasını, dilini kaybetmesi demektir. Diğer bir deyişle toplumun sağduyusunu, aklını yitirmesi demektir.

Otuz yıl içerisinde kamusal insanın dönüşümünü gösteren Taksim ve AKM'nin üç görseli ile bütün hikâyeyi toparlayacağım. İlki meşhur 1977 1 Mayıs'ından bir fotoğraf, solda Kemal Türkler konuşuyor muhtemelen (Resim 8). Oldukça masif bir kitle, yumruklar havada, arkada AKM üzerinde Orhan Taylan'ın meşhur pankartı. Ama kitleye ve tek tek kişilerin haletiruhiyesine dikkat etmenizi rica ediyorum, kişilerin kendini birer özne olarak hissettiğine. Öyle ya da böyle, kendilerini toplumsal gelişimin bir öznesi olarak, taşıyıcısı olarak

Resim 8. Taksim Meydanı, 1 Mayıs 1977.

Resim 9. Taksim Meydanı, Haziran 2013.

Resim 10. Yeni AKM binası tanıtımı, 2017.

görüyorlar. Bir sonraki görsel ise 2013 Haziran'ından, yani Gezi'den bir fotoğraf (Resim 9). Kadraj yönelimi yine benzer, arkada AKM üzerinde bu kez onlarca farklı pankart var. Kitle de benzer şekilde biraz dağınık ve farklı yönelimlerde, belki çoğulcu da denebilir, ancak güçlü bir eylemlilik ve arayış içerisinde. Üçüncü görsel ise hemen yakından, birkaç hafta önce, 2017 yılından (Resim 10). Bu bir *render*, yani bir canlandırma; AKM'nin yerine yapılacak yapının tanıtım görsellerinden. Tüm insanlar AKM'nin cephesine yansıtılmış bir şeyi –herhalde içerideki gösterinin yayını olsa gerek– hipnotize edilmiş şekilde izliyorlar. Buradaki insanın duruşunu, haletiruhiyesini, önceki fotoğraflardakiler ile kıyaslamamızı rica ediyorum. Atalet ve edilgen izleyicilik; neredeyse özne kimliğini kaybederek nesneye dönüşmüş kamusal insan. Sanırım bu son görsel de iktidarın 2023 Türkiye'si için çizdiği perspektifi resmediyor; kentler, mimarlığın toplumsal rolü ve aslında kamusal alanların çöküşü, kamusal alanı kaybedişi. Diğer bir deyişle neoliberal dönüşümün ve burada bir tür mimarlığın aldığı rolün son derece açıklayıcı bir imgesi.

Bu üç resim ayrı bir sunuşun konusu olabilir gerçekten, üzerlerine uzun uzun konuşulabilir. Ama aralarındaki farka bakarak, mimarlığın ne demek olduğunu ve bunun gerçekten toplumu dönüştürme projesi içerisinde birbirine taban tabana zıt şekillerde nasıl var olabileceğini çok iyi görebiliriz. Bu arada Türkiye'nin gidişatını da gayet iyi görebiliriz diye düşünüyorum. Ama çok da kötümser olmak gerekli, çünkü yarattığı tüm tahribatın yanında, neoliberalizm şimdiye kadar çoğunlukla da vaat ettiğini gerçekleştiremedi, muhtemelen yine öyle olacaktır.

Son görselle bitiriyorum. Bu da 18. yüzyıldan bir resim, resmin tam adı: *Der Zusammenbruch des Turms von Babel* / "Babil Kulesinin Çöküşü." Babil Kulesinin çöküşü, hatırlıyorsunuz, aynı zamanda onu yapma işine girişmiş olan toplumun, Tanrıları tarafından dilleri dağıtılarak, aynı dili konuşamaz hale getirilerek sonlanmıştı. Bu efsanevi anlatıların tümü biliyorsunuz, çok katmanlı ve metaforik anlatılardır. Dil, aynı zamanda bizim binlerce yıl içerisinde kurulmuş, biriktirilmiş belleğimiz, bizim bütün belleğimizin taşıyıcısı. Hafızayı yok etmek, belleği silmek, yani bize ortak bir şey söyleme ve ortak bir hafızayı canlandırma imkânını veren dili dağıtmak ne demektir?

Şimdi neoliberal dönemdeki inşaat faaliyetlerinin boyutlarına, mimari niteliklerine, insanların haletiruhiyesine tekrar baktığımız zaman, aslında tarihte bunun defalarca yaşanmış olabileceğini, anlatısının ne olduğunu, sonucunun ne olduğunu herhalde daha iyi anlarız diye düşünüyorum. Uzattım, sabrınız için çok teşekkür ediyorum.

Ali Hacıoğlu

Teşekkür ederiz. Sinan arkadaşımızın kentleşme sürecindeki değişim, yıpranma ve çok kısa bir sürede yaşanan dönüşüm anlatısından sonra İstanbul Teknik Üniversitesi Restorasyon Kürsüsü öğretim görevlisi Zeynep Eres de korumanın ne denli önemli olduğunu zannediyorum rekonstrüksiyon üzerinden sunacak. Buyurun Hocam.

İstanbul'da Anıt Yapı Rekonstrüksiyon Projeleri Bir Koruma Söylemi midir?

Zeynep Eres

Merhabalar, bu toplantıyla ilgili Mücella Hanım'la görüştüğümüzde benden İstanbul'un yakın dönem koruma sorunlarıyla ilgili genel bir sunuş yapmamı istemişti. Ben bunun yerine, İstanbul'a özgü ve çok önemli özel bir koruma konusunu dile getirmeyi yeğlerim dedim ve konuyu bu şekilde tanımladık: "İstanbul'da Anıt Yapı Rekonstrüksiyon Projeleri Bir Koruma Söylemi midir?" Son dönemde yapılmakta olan, yapılması planlanan projeler, koruma biliminin içinde değerlendirilebilir mi, bunları tartışmak istedim sizlerle.

Burada basından alınmış çeşitli replikler görüyoruz. Bir yanda Fatih Belediyesi 211 caminin Tarihi Yarımada'da ihya edileceğini müjdeliyor, bir yandan Kültür Bakanlığı Topkapı Sarayı Surları üzerindeki aslında Osmanlı döneminde trenin geçmesi için yıkılmış olan sarayların ihya edileceğini söylüyor... Ve bunlar imar değil, ihyadır diyorlar. İhya sözcüğü çok fazla kullanılmaya başladı son günlerde. "İhya" Osmanlıca bir sözcük, canlandırma, bayındır duruma getirme ve diriltme anlamına geliyor, ama koruma terminolojisinde kullanılan terim aslında "rekonstrüksiyon" ya da bunun Türkçesi olan "yeniden yapım" sözcüğü.

Rekonstrüksiyon tam olarak nedir, kısaca ona bakalım. Geçmişte çeşitli nedenlerle ortadan kalkmış bir yapının tıpkısının yeni malzemeyle inşa edilmesi ne rekonstrüksiyon denilmektedir. Aslında kültür varlığı yapı yok olmuş olduğu için böyle bir inşaat uygulaması, tarihi bir yapının korunması yöntemi olarak tanımlanamaz. Ancak günümüzün kaotik bilimsel ve politik ortamında rekonstrüksiyon, ihya uygulamaları bir koruma eylemi gibi tanıtılabilmektedir. Fakat unutulmaması gereken, aslında her yeniden yapım uygulaması özünde tarihi bir yapının yıkımının yarattığı bir sonuçtur. Ben de bu bağlamda bu sunumda kısaca tarihi yapıların, anıtların doğal değil, politik nedenlerle yıkım tarihini irdelemek, ardından da benzer şekilde politik nedenlerle gerçekleştirilen rekonstrüksiyon projelerini İstanbul üzerinden tartışmak istiyorum.

Rekonstrüksiyon konusu günümüzde yalnız İstanbul'da değil, tüm dünyada çok yoğun tartışılan bir konu, geçtiğimiz yıl İstanbul'da yapılan uluslararası ICOMOS Genel Kurulunun Bilimsel Sempozyumu bütünüyle rekonstrüksiyon konusuna ayrılmıştı. Yani, bütün dünyada hem koruma camialarında, hem de politik düzlemlerde tartışılan bir konu. Konuya dünya ölçeğinden baktığımızda, örneğin, 1992-1995 arası Bosna Hersek topraklarında yaşanan savaşta Mostar Köprüsü'nün yıkımı herhalde Boşnak askerî ulaşımını engelleme amaçlı değildir; kentin evrensel ölçekte simgesi olan bir Osmanlı köprüsünün, dolayısıyla Osmanlı geçmişinin silinmesi isteğidir. Afganistan'da Bamyan Vadisi'ndeki Buda heykellerinin 2001 yılında Taliban tarafından bombalanarak yıkılması da kendi kültürü içinde görülmeyen, benimsenmeyen bir tarihle hesaplaşma ve uluslararası topluma bir mesaj verme kaygısı olarak değerlendirilebilir.

Son yıllarda Asya'dan Afrika'ya, hatta Avrupa'ya savaş yaşayan bölgelerde kültür varlıklarının yaşadığı bilinçli tahribat düşündürücüdür. Hemen güney sınırımızda Irak ve Suriye'de sistematik bir şekilde yaşanan arkeolojik alan ve anıt yapı tahribatlarıysa, kültür varlıklarının artık savaşın doğrudan öznesi olduğunu göstermektedir. Bu tür yıkımların tümü, ardından rekonstrüksiyon düşüncesini de doğurmaktadır. Günümüzde milliyetçi ya da dinî kaygılarla yapılan bu vandalizme karşı UNESCO, ICOMOS, ICCROM gibi uluslararası koruma örgütleri de "bilgimiz, teknolojimiz, bütçemiz var, tekrar inşa ederiz", yani yıkılanın yerine yenisini, rekonstrüksiyonunu koyarız demektedir. Bu şekilde konuyu değerlendirdiğimizde bu yeniden insanın ölçütleri, koşulları ne olmalıdır ki bu tür uygulamalar bilimsel olarak nitelendirilebilsin? Bu bağlamda dünyada ilk kapsamlı rekonstrüksiyon uygulaması olarak Varşova kent merkezine kısaca bir bakmamız gerekir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda çok yoğun bir Alman bombardımanı ile bütünüyle bir yıkıntıya dönüşen Varşova kent merkezi savaş sonrasında Polonya toplumuna çok büyük bir travma yaşatmıştır. Polonya toplumu kendi ulusal kimliğinin göstergesi olarak gördüğü bu alanın yeniden inşa edilmesi için büyük bir çabaya girişmiştir. Tabii bu alanla ilgili çeşitli belgelerin, arşiv bilgilerinin, çizimlerin olması da bilimsel verileri sağlamış ve hemen 1945'ten 51'e uzanan süreçte Varşova'nın kent merkezi yoğun emek gücüyle de birlikte yeniden ayağa kaldırılmıştır. Bu alan 1980'de istisnai bir koruma örneği olarak dünya mirası listesine de girmiştir ki dünya mirası listesine girmenin ana şartı aslında özgün olmaktır.

Geniş bir zaman dilimi içinde Avrupa'nın çeşitli yerlerinde de bu tür rekonstrüksiyon uygulamalarının yapıldığını biliyoruz, yani hemen savaş sonrası değil, daha sonraki uzun dönemde de çeşitli uygulamalar vardır. Ama 1964 yılında çıkarılmış olan Venedik Tüzüğü –ki kendisini koruma alanının Anayasası olarak tanımlarız– aslında rekonstrüksiyona sıcak bakan yaklaşımı olan bir metin değildir, tam tersine özgün olanın en doğru şekilde korunmasını tanımlar. Ama bir yandan da özellikle savaşta yoğun kayıplar yaşamış toplumların bu şekilde kaybettikleri tarihi çevrelerini yeniden diriltme gibi bir arzuları vardır.

1982 yılında bu sefer Dresden'de bir araya gelen ICOMOS uzmanları savaşın harap ettiği anıtların rekonstrüksiyonu hakkında bir deklarasyon çıkarırlar. Bunun Dresden'de olması da önemlidir, çünkü Dresden bildiğiniz gibi Almanya'nın İkinci Dünya Savaşında en yoğun bombalanmış ve neredeyse taş taş üstünde kalmamış bir kenttir. Bu resmi özellikle koydum bir kentteki savaşın ne olduğunu daha iyi düşünebilmek için. Bu deklarasyonla birlikte, toplumsal kimlikte önemli yeri olan yapıların, bilimsel verileri varsa rekonstrüksiyonunun yapılabileceği tanımlanmış olur. Bu bağlamda en bilinen örnek de yine Dresden'de yer alan, Meryem Ana Kilisesi diyebileceğimiz bu görkemli barok yapıdır. Bu yapı da bombardıman sırasında bütünüyle bir enkaz haline gelmiş, ancak sonrasında 13 yıl süren çok yoğun bilimsel araştırma ve bütün molozun ayrıntılı belgelenmesi sonrasında kendi yerinde ayağa kaldırılmıştır.

Dresden Deklarasyonu'ndan 18 yıl sonra 2000'de bu sefer Estonya'nın başkenti Riga'da ICCROM ve ICOMOS uzmanları bir başka tüzük geliştirir: Kültür Mirasının Özgünlüğü ve Tarihi Rekonstrüksiyonu Hakkında Riga Tüzüğü. Bu tüzük sadece savaştan sonra değil, doğal ya da insan kaynaklı her türlü afetten sonra, gerekli bilgi ve belge varsa rekonstrüksiyonun yapılabileceğini tanımlar. Moskova'dan bir örnek: 20. yüzyıl başındaki görkemli bir kilise Stalin döneminde yeni bir kentsel düzenleme çalışması için yıkılmış, ama 2000'de bu sefer çarlık Rusya'sının kimliğinin bir parçası olarak yeniden ayağa kaldırılmıştır.

Aslında bu dönemde, yani 2000'li yıllara geldiğimizde genel dünyaya baktığımızda, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yıkıldığını, çok sayıda bağımsız ülkenin ortaya çıktığını, yapay olarak bölünmüş Almanya'nın birleştiğini ve bütün bu ülkelerde rekonstrüksiyon uygulamalarıyla tarihin diriltildiği gibi bir çabanın hız kazandığını görüyoruz. Kaldı ki bu Riga Tüzüğü'nü hazırlayan

uzmanların da tamamına yakını eski doğu bloku ülkelerinden gelen uzmanlardır. Her ne kadar rekonstrüksiyonları olumlamaya çalışan ve “bilimsel verisi varsa yapılabilir” diyerek özünde rekonstrüksiyonlara izin veren bir yaklaşım bu tüzükle söz konusu olsa da, bu gerek bilimsel, gerek politik bağlamda rekonstrüksiyonun her zaman için kabul edilebilir bir doğru olduğunu tanımlamıyor. Yani, bu tüzük, konuyla ilgili tartışmaları kapatacak bir metin olarak değerlendirilmemeli.

Bu bağlamda Almanya’dan bir örnek, bence bizler için de çok önemli: Almanya birleştikten ve Berlin tek bir kente dönüştükten sonra Berlin’in merkezinde yer alan 19. yüzyıl yapısı olan Berlin Sarayı’nın hikâyesi. Ben 2004 yılında Berlin sokaklarında dolaşırken, karşılaştığım çeşitli sivil toplum kuruluşu gönüllülerinin Berlin Sarayı’nın yeniden inşası için halktan para toplama çalışmalarını romantik bir sağ politikanın temsilcisi az sayıda insanın eylemliliği olarak yorumlamıştım. Çok yoğun bilimsel ve politik tartışmalara, hatta mahkeme süreçlerine karşın şu anda bu sarayın bitme aşamasına gelmesi düşündürücüdür.

Yayılmacı Prusya İmparatorluğu’nun ve Nazi Almanya’sının yönetim merkezi olan bu yapı, savaş sonrasında Berlin’in Doğu Almanya kanadında kalmıştır. Savaşta hayli yıpranmış yapının o dönemde sosyalist Doğu Alman yöneticiler tarafından restore edilerek yaşatılmak yerine yıktırılması nasıl politik bir tercihtir, yerine inşa edilen ve özgün bir modernist yapı olan Cumhuriyet Sarayının yıkılarak, yerine hibrit diyebileceğimiz, bir cephesi rekonstrüksiyon, bir cephesi modern Berlin Sarayı’nın yeniden inşası da politik bir tercih olarak görülebilir. Devletin bu yapıyı Almanya’nın birleşmesinin sembolü olarak anlamlandırarak ısrarla ihya etmesi ve bu politik tartışmaların önünü kesmek için de yönetim merkezi yapmak yerine müze ve araştırma enstitüsü olarak kullanmayı yeğlemesi, kültür varlıklarının politik kaygılarla rekonstrüksiyonunun yapılması eleştirisini ne kadar bertaraf edebilir?

Buradan İstanbul’a gelelim. Son yıllarda dünyanın pek çok yerinde rejim ve yönetim değişikliklerine bağlı olarak yok olmuş tarihi yapıların rekonstrüksiyonları, korumadan çok, özlenen bir geçmişin, seçilmiş bir geçmişin geri getirilmesinin yolu olarak kurgulanmaktadır. Bu çerçevede Türkiye’ye baktığımızda özellikle İstanbul’da bu yönde benzer çabaların, hatta uygulamaların olduğu görülmektedir. 2013 yılında Gezi Parkında Topçu Kışlasının yapılmak istenmesi, koruma camiasının endişelerini aşan düzeyde toplumsal bir eylemliliğe neden oldu. 19. yüzyıl başında inşa edilmiş olan kışla 1940 yılında Prost’un kent planlama çalışmaları kapsamında Taksim’den Harbiye’ye uzanan bir aksta büyük bir park yaratma düşüncesiyle ortadan kaldırılmıştır. Günümüzde hâlâ park olarak kullanılan alanda eski kışla binasının yeniden canlandırılmasının planlanması parkın varlığını sürdürmesini isteyen İstanbullular tarafından kabbellenilmemiş ve uzun süren protesto eylemleri sonucu, proje şu an için rafa kaldırılmış durumdadır.

2013 yazında esas olarak yeşil alanın korunması bağlamında bu tartışmalar yaşanırken bir yandan da politik düzlemde konu çeşitli yönleriyle değerlendirilmiştir. İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanı olduğu dönemde 1940’lı yıllarda bu yıkı-

min yaşanmış olması ve bu alana da o dönemde İnönü Gezisi adının verilmesi kimilerince 31 Mart vakası olarak anılan gerici ayaklanmanın merkezi olan Topçu Kışlasının yıkılarak, bu reddedilen tarihi mekânın ortadan kaldırılması olarak değerlendirilmiş ve ilk yıkım eleştirilmiştir. Kimilerince de kışlanın rekonstrüksiyonunun 1940'lı yılların politik ortamıyla bir hesaplaşma olduğu savunulmuştur.

1995 yılında kentsel ve tarihi sit olarak ilan edilen Tarihi Yarımada'nın koruma amaçlı imar planı yapılma sürecinde hazırlanan İstanbul kayıp kültür varlığı envanteri çalışmasında yangın, yol açma, deprem gibi nedenlerle yok olmuş anıt yapılar eski haritalardan saptanarak kayıp envanterine işlenmiştir. İstanbul'un tarihi kimliğini tanımlama adına iyi niyetli bir girişim olarak değerlendirilebilecek bu çalışma, ilerleyen süreçte cami, medrese, sıbyan mektebi gibi yok olmuş Osmanlı dönemi yapılarının çoğunun koruma amaçlı uygulama imar planına işlenmesine bir veri olarak kullanılmıştır. Büyük çoğunluğu Menderes döneminde Millet ve Vatan Caddelerinin ve bağlantı akslarının açılmasında kaldırılmış olan bu yapıların ihyasıyla, İstanbul'un Osmanlı kimliğinin güçlendirilmek istendiği düşünülebilir. Çoğunluğu mahalle aralarında bulunan küçük ölçekli kırma çatılı cami, mescit gibi işlevi olan bu yapılar kuşkusuz bulundukları mahalleye ya da semte adını veren özellikleriyle de geçmişte İstanbul'un yapıları çevre kimliğini tanımlayan önemli öğelerdir. Ancak günümüzde bu yapıları çevreleyen tarihi yerleşim dokuları pek kalmadığı gibi yapıların çoğunun anayollar nedeniyle özgün yerinde inşa edilmesi de olanaksızdır. Nitekim bu nedenle söz konusu imar planında rekonstrüksiyonların özgün yerinden kaydırılarak parsel içine geri çekilmesi ve bir şekilde mevcut parsel sınırlarına sıkıştırılması önerilmiştir. Oysa 1999 tarihli Yüksek Kurul ilke kararına baktığımızda bu karar rekonstrüksiyonun ancak mevcut belgelerden yararlanarak daha önce yapının bulunduğu alanda eski bütün özellikleriyle ve özgün plan şemasında ve malzeme ve yapım tekniğinde yapılabileceğini tanımlamıştır. Açıkça bu maddeyi ihlal eden koruma amaçlı imar planı bu ve başka birçok nedenden dolayı Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi tarafından mahkemeye götürülmüş ve mahkeme 2008 yılında planı iptal etmiştir. Ancak 2012 yılında hazırlanan yeni planda yine birçok rekonstrüksiyon kararının sürdüğü görülmüştür.

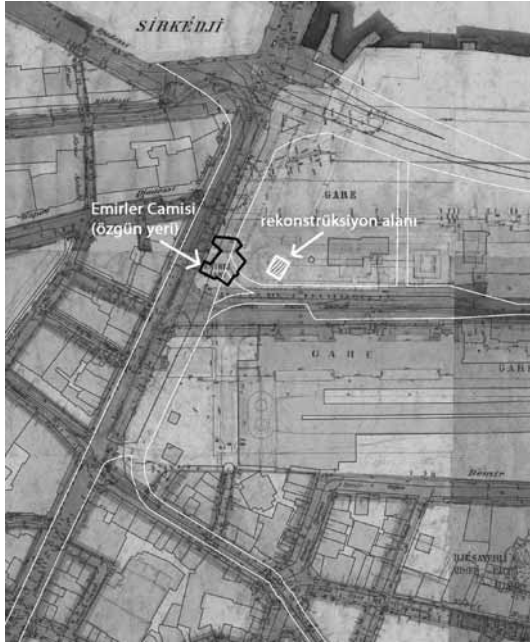
Bu imar planına koşut olarak hazırlanan altı ihya projesi kararının iptali için de 2013 yılında Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi mahkemeye gitmiştir. Bu mahkemeye konu olan üç yapıyı size örnekleyeceğim.

Beyazıt Nişanca'da bulunan Kepenekçi Camisi'ni inceleyelim (Resim 1): Zemindeki görüntü 1910'lu yıllardan Alman Mavileri denilen haritanın görüntüsü; burada Kepenekçi Camisi'ni özgün yerinde, onu çevreleyen sokak dokusuyla görüyorsunuz. Üstteki ince siyah çizgiler ise günümüzdeki sokak dokusunu gösteriyor. Gri lekeler de günümüzdeki büyük iş hanlarını gösteriyor. Yani 1910'lardaki Nişanca'yla bugünkü Nişanca birbirinden tamamen farklı; zaten Kepenekçi Camisi'nin yerinden yol geçtiği için rekonstrüksiyonun yan parseldeki bir alana konulması planlanmış.

Resim 2 ve 3'te de Sirkeci Garı'nın hemen karşısında yer alan Emirler Camisi'ni görüyorsunuz. Yapının yerinde günümüzde tramvay yolu yer alıyor. Onun da

Resim 1. Pervititch haritasında Kepenekçi Camisi'nin yeri ve günümüzde durum.

Resim 2. Alman Mavileri haritasında Emirler Camisi'nin yeri ve günümüzdeki durum.

yerine inşa edilmesi mümkün olmadığı için doğusunda bulunan boşluk alana yapılması planlanmış. Özgün yapının yerine, yenisinin planlandığı noktaya baktığımızda, çok sayıda modern dönem yapıyla çevrelenmiş bir alana yapılacak rekonstrüksiyonun buraya nasıl bir katkıda bulunacağı, tabii ki bir soru işareti.

Üçüncü örneğimiz Fatih'ten bir medrese yapısı (Resim 4). Çizimde de görülüyor sanırım, medresenin özgün yerinden yol geçtiği için rekonstrüksiyonun geri çekilmiş biçimde boyu kısaltılarak daha dar bir alana sıkıştırılması planlanıyor.

Bu tür ihya kararları yalnızca mevcut yasal bir koşulun çiğnenmesi değildir. Burada tartışılması gereken daha önemli konu şu: Bu kadar çok yapının rekonstrüksiyonunu önermekle amaçlanan nedir? Önerilen yapıların birçoğu medrese, sıbyan mektebi, tekke gibi günümüzde işlevini sürdüremeyen yapılardır. Cami önerilerine de gereksinim olup olmadığı tartışmalıdır, çünkü yıkılmış olan pek çok caminin yakın çevresinde, günümüzde işlevini sürdüren camiler bulunmaktadır. Bulundukları konumun büyük ölçüde yola ka-

Bu tür ihya kararları yalnızca mevcut yasal bir koşulun çiğ-

Resim 3. Sirkeci'de Emirler Camisi'nin rekonstrüksiyonunun yapılması planlanan alan.

tıldığı, özgün yerlerinde inşa edilme olasılığının olmadığı ve çoğu örnekte de yapının üç boyutlu çizimlerini oluşturacak yeterli yazılı ve görsel bilginin bulunmadığı göz önüne alınırsa, aslında yalnızca adı bilinen ve Pervititch ya da Ayverdi haritalarında bir lekeden ibaret olan camilerin ihyasıyla ne amaçlanmaktadır? Kuşkusuz

200'ü aşan sayıda Osmanlı dönemi cami, medrese ve tekkesini yeniden inşa etmeyi önermek; tarihi çevrenin büyük ölçüde yitirildiği, ızgara planlı modern sokak dokusu ve çok katlı apartman dizilerinin olduğu Cerrahpaşa, Fındıkzade, Laleli gibi bölgelerde olsa olsa görkemli muhteşem bir geçmiş hayalinin peşinden koşmak ya da ideolojik bir tutumun somutlaşmış mekânsal ifadesidir.

Etik bağlamda bu yaklaşımı değerlendirdiğimizde Mimar Ayaz Mescidi ihya projesinin kısaca ele alınması özellikle iyi olur (Resim 5). Özgün durumda Saraçhane'de Horhor Caddesi'yle Macarkardeşler Caddesi'nin kesişiminde, yolda yer alan yapı, 1957 yılında yine Menderes dönemi yol genişletme çalışmaları kapsamında yıkılmıştır. 1960 yılındaysa bu yapının doğusunda biraz ileride İstanbul Belediye Sarayı inşaatı sırasında bulunan arkeolojik kalıntılardan, bu alanda Bizans İmparatorluğunun Ayasofya öncesinde inşa ettiği en görkemli kilise olan Poliektos Kilisesi'nin varlığı saptanmıştır. Günümüzde bu alan her ne kadar bakımsız olsa da arkeolojik park özelliğini korumaktadır. Yıkılmış olan Mimar Ayaz Mescidi de bu alanın batı ucunda yer almaktaydı. Dolayısıyla bu mescidin özgün yeri yolda kaldığı için geri çekilerek bu alanda yeniden inşa edilmeye kalkışılması durumunda temel kazısında daha eski dö-

Resim 4. Alman Mavileri haritasında Uncu Hafız Medresesi'nin yeri ve günümüzdeki durum.

Resim 5a. Pervititch haritasında Mimar Ayaz Camisi'nin yeri ve günümüzdeki durumu.

Resim 5b. Ortofoto çekiminde (Fatih Bel.) Mimar Ayaz Camisi ve Poliektos Kilisesi kalıntılarının durumu.

nemlere ait arkeolojik kalıntıların ortaya çıkacağı açıktır. Bu durumda Osmanlı mescidinin altındaki Bizans kilise yapılarının rekonstrüksiyonu da pekâlâ tartışma konusu olabilir.

2013 yılı yazında Gezi Parkı eylemleri yaşanırken gazetelerde kendine çok da yer bulamayan önemli bir rekonstrüksiyon projesi de İstanbul Üniversitesi Botanik Bahçesinin –ki yine bir yeşil alan– ortadan kaldırılarak yerine geçmişte bu alanda bulunmuş olan Şeyhülislamlık yapısının rekonstrüksiyonunun yapılması ve bu yapının kullanımının da İstanbul Müftülüğüne verilmesidir. İstanbul Üniversitesi 1933 üniversite reform sürecinde uluslararası düzeyde bilim yapma gayretiyle çağdaş bir üniversite olarak geliştirilirken Nazi Almanyası'nın baskı ortamından kaçan ve Türkiye'nin davetini kabul ederek gelen bilim insanlarının çabasıyla kurulmuş olan Botanik Bahçesi yalnız herhangi bir yeşil alan değil, üniversitenin biyoloji bölümünün araştırma yaptığı bir laboratuvar ortamıdır. Dünyanın farklı yerlerinden seçilerek getirilmiş bitkilerin olduğu bu bilim bahçesinin kaldırılarak yerine müftülük binasının inşa edilmek istenmesi alanın kullanım hakkını elinde bulunduran İstanbul Üniversitesi kadar koruma uzmanlarının ve İstanbulluların da tartışması gereken bir konudur.

İstanbul'da son yıllarda gerçekleştirilen ve planlanan rekonstrüksiyon projeleri genel olarak değerlendirildiğinde aslında İkinci Dünya Savaşına katılmamış bir ülke ortamında hem toplumun, hem kent ve devlet yöneticilerinin ortak iradesiyle tarihi çevreyi ve anıt yapılarını büyük ölçüde yitirmiş bir kentin geçmişini ama politik ideolojik, ama romantik duygusal nedenlerle ayağa kaldırma çabasıdır. Rekonstrüksiyon konusunda ilk metin olan 1982 tarihli Dresden Deklarasyonunun ruhu bir savaş sonrası toplumun içsel yaralarını sarmanın yöntemi olarak rekonstrüksiyonu olumlar, ancak bilimsel koşulların sağlanmasını şart koşar. Bu bağlamda Alman öğretim üyesi Prof. Machat'ın İstanbul'da

yapılan ICOMOS Sempozyumunda dile getirdiği savaştan hemen sonra toplumun belleği tazeyken yapılan rekonstrüksiyonların insani değerler açısından uygun olduğu, ancak savaştan uzun süre sonra toplumun artık anımsamadığı uzak geçmişe ait yapıların yeniden yapılmasının ise, politik ve yanlış bir yaklaşım olduğu savı, düşünmeye değerdir.

Kuşkusuz bu yaklaşımda İstanbul için geliştirilen rekonstrüksiyon projeleri değerlendirildiğinde bunların pek çoğunun 1950'lerde, yani en az 60 yıl önce, diğer bir deyişle iki kuşak önce yıkılmış olması, o dönemde toplumda hiçbir tepki oluşturmamış, dolayısıyla bir şekilde onaylanmış olması ve zaten İstanbul kentlilerinin de kent içinde sürekli yer değiştirmesi nedeniyle aslında yerellik, mahallelilik gibi kaygısının olmaması da, bu projelerin kuramsal duruşunu ortadan kaldırmaktadır. Bu yapıların eksikliği, döneminde toplumda bir travma yaratmamıştır. Yeniden inşa edilmesi de herhangi bir insani değer oluşturmaz.

Bu bağlamda aslında geçmişle siyasi bir hesaplaşmanın aracı durumuna gelen bu kayıp kültür varlıkları Türkiye'de de, dünyada da koruma uzmanlarını zor bir ikileme düşürmektedir. Bu tür rekonstrüksiyon projelerini mimarların ya da koruma uzmanı mimarların yapması gerekmektedir. Bir şekilde yitirilmiş bir kültür varlığının yeniden inşa edilerek tarihi çevreye ve topluma fayda sağlama düşüncesi iyi niyetli bir yaklaşım olabilir. Ancak arka planda aslında bu projenin gerçek dışı, romantik, politik bir amacının olması ya da ideolojik bir hesaplaşma çabasının ürünü olması mimarı da meslek alanı dışına çıkarır. Bu bağlamda mimarların her türlü kültür varlığını her zaman için araç değil, amaç olarak görmesi ve tavrını buna göre belirlemesi önemlidir. Teşekkürler.

(Konu ile ilgili ayrıntılı yayın için bakınız: Zeynep Eres, 2017, "Koruma Biliminin Açmazı: Politik Söylemin Aracı Olarak Rekonstrüksiyonlar", *Mimar.ist*, Sayı:60, s.77-84.)

Ali Hacıoğlu

Teşekkürler Hocam. Hocamızın rekonstrüksiyon örnekleri bana bir şey hatırlattı, sizlerle de paylaşmak istiyorum. İstanbul'da bir belediyemizin, yedi mahallesini kentsel dönüşüme sokma yönünde ciddi bir çabası ve ısrarı var. Bu mahallelerde serpiştirilmiş durumda mevcut tescilli yapılar var. Belediye, Kurula şöyle bir teklif getiriyor: Bu tescilli yapıları bir adada toplayabilir miyiz? Belli ki bu tür benzer örnekler bu tür tekliflere herhalde yol açıyor... Bu, Kurulda bizim gözlemci üyemizin de tanık olduğu ciddi bir teklif ve değerlendirme.

Şimdi "Neoliberal Dönemde Arkeoloji" başlıklı sunumunu Arkeologlar Derneği Başkanı Yiğit Ozar sunacak, buyurun.

Var Olanı Yok Saymak: Neo-liberal Kentleşmede Arkeoloji

Yiğit Ozar

Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi adına TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kuruluna bizi buraya davet ettikleri için teşekkür ederim.

Biraz önce Sinan Omacan'ın bildirisinde ele aldığı neoliberalizm ve mimarlık ilişkisini, arkeoloji ve kent boyutu ile anlatmaya çalışacağım. Özellikle 1970'lerden itibaren kapitalizmin "başka bir şans yok" diyerek bize sunduğu bir yol neoliberal ekonomi; serbest piyasa ekonomisi, özel sermayenin güçlendirilmesi için sermayenin lehine devlet kısıtlamalarının kaldırılması... Bu model içerisinde toprak ve emlak rantının varlığı ile inşaat sektörünün

kazandığı ivme, arkeolojik katmanların korunmasını da etkiliyor, çünkü artan inşaat ve alt yapı çalışmalarında kentlerdeki arkeolojik katmanlar ile karşılaşılıyor.

Aslında kentin hemen hemen her döneminde altyapı faaliyetleriyle kentin alt üst edilmesi sonucu arkeolojik katmanlar açığa çıkmış ve dolayısıyla tahribat meydana gelmiştir. Ancak 24 Ocak 1980 kararları ile başlayan süreçte ekonomi politisinin neoliberalleşmesiyle daha güçlü hale gelen sermayenin kentsel mekân üzerindeki müdahaleleri, bu müdahalelerin önünü açacak idari ya da hukuki düzenlemeler kentin arkeolojik katmanlarının korunmasını tahribattan öte bir yönetim/yönetimsizlik sorunu haline getirmiştir. Bu ortama dair sunacağım ilk örnek, İstanbul'un tarihsel çekirdeği tarihi yarımada katlı otoparklar inşa edilmesine olanak veren 1/5000 ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'na yönelik 11.02.1992 tarih ve 96 sayılı plan değişikliği kararı ve 1/500'lük Uygulama Planından. Plandaki otoparklar Bedrettin Dalan tarafından hazırlanan Besam (Beşiktaş-Samatya kent içi otoyol) projesinin bir parçası olarak anılmaktadır¹. Sirkeci Garının arkası, Kapalıçarşı'nın çıkışı, Mahmutpaşa, Sultanahmet Cezaevi arkası, Ayasofya'nın yanı, Kadirga, Kumpakı, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nin yanı, Vezneciler, Süleymaniye Camii arkası, İl Genel Meclis binası ve Çemberlitaş Meydanı'nda planlanmışlardır. Bu alanların arkeolojik potansiyeli o dönem için de bilinen bir veriydi, ancak bu veri planlarda yok sayılmıştı. Kentsel koruma açısından, toprak altındaki arkeolojik varlıkların yanı sıra toprak üstündeki kültür varlıkları da, bölgede trafiğin azaltılması gerekliliği de böyle bir kararın alınmasına engel olan bir durum, ama ne var ki bu plan kararları, planlama sürecinde arkeolojik mirasın bir etken olarak görülmemesinin çok sayıda örneğinden biri olmuştur.²

Planlanan otoparklardan Çemberlitaş'taki, arkeologların kent hareketleri içerisinde az sayılabilecek örgütlü mücadelelerinden birine sahne olmuştur. İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nce yeşil alan ve park fonksiyonunun kaldırılarak otopark/çarşı fonksiyonu getirilmesine ilişkin 1/5000 ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'na yönelik 11.02.1992 tarih ve 96

sayılı plan değişikliği kararı ve 1/500'lük Uygulama Planına dayanarak, İstanbul I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun onayladığı proje ile Çemberlitaş Otoparkı ve çarşı inşaatı müze denetimi dışında başladıktan bir süre sonra, Mayıs 1993'te Koruma Kurulu, İstanbul'un antik merkezinde Konstantin Forumu ve senato gibi kamu yapılarının bulunduğu bilinen bu alandaki hafriyatta müze denetiminin sağlanması için karar almıştır³. Proje ruhsatının iptal edilmesi istemiyle Mimarlar Odasının desteğiyle Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği tarafından dava açılmıştır⁴. Otopark inşaatının devam ettiği süreçte, Büyükşehir Belediyesi Başkanı Nurettin Sözen ve Eminönü Belediyesi Başkanı Ahmet Naci Akgün arasında proje alanının hangi belediyenin mülkiyetinde olduğu üzerinden bir uyuşmazlık yaşandığı anlaşılmaktadır. Büyükşehir Belediyesi bir süre sonra inşaatın durdurulmasını istese de mülkiyetin kendisinde olduğunu savunan Eminönü Belediyesi inşaatı durdurmamakta ısrar etmiştir⁵. Sözen "yol artığı bir arsa olarak" buranın İBB mülkiyetinde olduğunu iddia etmiş, uygulama planında alanın sadece otopark olarak görüldüğünü projenin ise otopark ve işyerleri içerdiğini, onaylanan planda bu bölgenin "istisnai bölge" olarak onay dışı bırakıldığını savunmuştur⁶. Basında yer alan görüşlere göre dönemin Kültür Bakanı olarak Fikri Sağlar da inşaatın durmasından yana tavır almış, yine de inşaat çalışmaları devam etmiştir⁷. Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği'nin Çemberlitaş Otoparkı'na karşı açtığı dava sonucu 1995 yılında ruhsat iptal edilmiştir. Aynı dönemde söz konusu imar planının iptali için Mimarlar Odasının açtığı dava da kazanılmıştır⁸. Katlı otopark ve çarşı inşaatı nihayetinde durmuş, ancak bugün bu alan halen yerüstü otoparkı olarak kullanılmaktadır. Çevresindeki yerüstü kültür varlıkları dışında, alanın arkeolojik potansiyelinin algılanmasına yönelik bir düzenleme de yoktur.

Arkeologlar Derneği'nin Şeniz Atik tarafından derlenen arşivinde yer alan belgelerde otopark inşaatı sırasında basında arkeolojik katmanların korunmasından yana çok sayıda görüşün yer aldığı, inşaatın ve tartışmalarının neredeyse günbegün haber olduğu görülmektedir. Bu haberler arasında, İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Kulübü'nün eylemi de yer almaktadır. Kulübün çağırısı üzerine basın açıklaması için alana giden öğrenciler şantiyedeki işçiler tarafından darp edilmişlerdir. İronik olarak bir işçi "Buradaki de tarih mi, siz gidin Hasankeyf'te yok edilen tarihi görün" diye azarlıyor öğrencileri. Şimdi Hasankeyf'te yok edilenleri de, yerinden edilenleri de görüyoruz⁹. (Resim 1)

Diğer örneğimiz 1995 yılında "tarihi ve kentsel sit", "kentsel ve arkeolojik sit", "1. derece arkeolojik sit" alanı sınırlarının belirlenmesinden sonra kamuoyunda izlenebilen tartışma. Mevzuatının sağladığı en güçlü koruma koşulları şüphesiz sit alanları ile ilgili olanlardır. Yapılaşma koşullarını, emlak ile ilişkili iktisadi çıkarları doğrudan etkileyen sit alanı kararları siyasi reflekslere ya da hukuki itirazlara konu olabilmektedir. Nitekim İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.07.1995 tarih ve 6848 sayılı kararı ile Suriçi'nde "Tarihi ve Kentsel Sit, Kentsel ve Arkeolojik Sit, 1. Derece Arkeolojik Sit" alanlarını belirlediği karar da si-

Resim 1. Hürriyet gazetesi, 6 Mayıs 1993.

Resim 2.

yasi reflekslere konu olmuştur. Karar çıktığında Recep Tayyip Erdoğan henüz yeni Büyükşehir Belediye Başkanı, Fatih Belediye Başkanı Saadettin Tantan, Eminönü Belediye Başkanı da Ahmet Çetinsaya’dır. Sit kararına karşı eleştirileri çok ilginçtir, çünkü bu dönem yerel yönetimde olanların, merkezi yönetime geçtiklerinde yapacaklarının/yaptıklarının işareti olarak okunabilir. (Resim 2)

Mesleki denetim yetkisi, bütüncül korumanın doğru olmadığı, suriçinin tamamen sit ilan edilemeyeceği dile getiriliyor. Ayrıca bölgenin sit ilan edilmesiyle Koruma Kuruluna geçen “uygulamaya yönelik karar alma yetkisinin” seçilmiş yerel yönetim yerine, atanmış Koruma Kuruluna geçmesi bir demokrasi sorunu olarak gösterilmeye çalışılıyor.¹⁰ Günümüzde pek çok örnekte, mevcut iktidarın bu çıkarımların gereğini yerine getirdiğini söyleyebiliriz. Meslek örgütlerinin mesleki denetim yetkisi yeniden düzenlenerek kısıtlandı. Koruma Kurullarının yapısı değiştirildi; doğal varlıkların korunması ile ilgili yetkiler koruma kurullarından alınarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı içinde oluşturulan Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları’na verildi. Üniversitelerle kurullar arasındaki görüş alışverişi neredeyse kalmadı, meslek örgütlerinin kurullardaki gözlemci temsiliyeti dahi sembolik boyuta indirildi. Dolayısıyla aslında bu çıkarımlar ile günümüzde uygulanan politika kendi içinde tutarlı. Örneğin, 1995’te söz konusu karar ile 1. derece arkeolojik sit ilan edilen Sur-i Sultani’nin bir bölümünün de birinci derece arkeolojik sitten üçüncü dereceye düşürüldüğüne dair haberler basında yer aldı. Biz bu konuda resmi bilgi edinme başvurularımızı yaptık, ama henüz kararın aslı elimize ulaşmadı. Sanıyoruz, Mimarlar Odasına da ulaşmadı.¹¹

Korumayla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili yasal düzenlemelerin ve kurumsal yapılanmanın değiştirilmesi, böylece koruma alanlarını olumsuz etkileyecek müdahalelerin teşvik edilmesi, önünün açılması ile neoliberal kentleşme

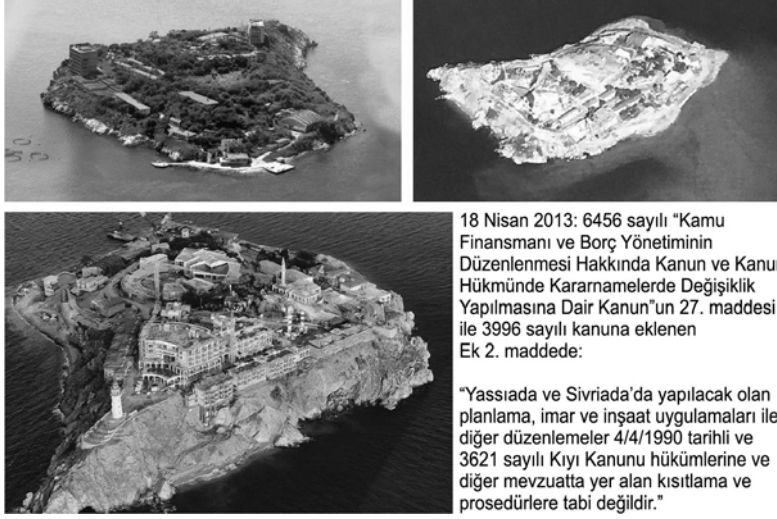

içerisinde sık karşılaşıyoruz. 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun bu konuda en bilindik örneklerden biri. Farklı ölçeklerde başka düzenlemeler de mevcut.¹² Bu sabahki oturumda da söz edilen, Yassıada ve Sivriada'da mevzuat ile sağlanan korumanın etkisizleştirilmesinin arkeolojik mirasa etkisinin bir örneği. Yassıada ve Sivriada'da yüzey araştırmaları Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu tarafından yürütülmüştür. İki adada da Bizans döneminde birer manastır kurulu olduğunu kaynaklardan biliyoruz. Ayrıca Yassıada'da dönemin İngiliz elçisi Sir Henry Bulwer'ın yaptırdığı şato görünümüne 19. yüzyıl yapıları da bulunmaktadır. Yassıada duruşmalarının gerçekleştiği spor salonu gibi, hem toplumsal belleğimiz için hem de İstanbul'un brütalist mimari mirası için önemli yapıları da adanın kültür varlığı envanterinde saymamız gerekir. Kamuoyunda Yassıada'nın bir demokrasi müzesi yapılması fikrinin yaygınlaşmasının ve adada yapılaşmayı sağlayacak müdahalelerin zemini hazırlandı. Ada, müzeye dönüştürülmek üzere 2011 yılında Kültür Bakanlığına tahsis edildi. Ancak, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yassıada ve Sivriada'yı bir protokolle kongre ve turizm merkezine dönüştürmek üzere Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği iştiraklerinden Gümrük ve Turizm İşletmelerine devretti. Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonu adanın üçüncü derece doğal sit alanı olarak belirlenmiş korumasını "Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı" şeklinde değiştirerek zayıflattı. Kasım 2012'de ise Başbakanlık'ın başvurusu üzerine adaya oldukça kuvvetli koruma koşulları sağlayan "tarihi sit" statüsü İstanbul V Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından kaldırıldı ve geriye sadece arkeolojik sit kararının sağladığı koruma koşulları kaldı. Arkeolojik sit kararı ise kaldırılmadı, ancak 18 Nisan 2013 tarihinde 6456 sayılı "Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"un 27. maddesi ile 3996 sayılı kanuna eklenen Ek 2. maddede "Yassıada ve Sivriada'da yapılacak olan planlama, imar ve inşaat uygulamaları ile diğer düzenlemeler 4/4/1990 tarihli ve 3621 sayılı Kıyı Kanunu hükümlerine ve diğer mevzuatta yer alan kısıtlama ve prosedürlere tabi değildir" denilerek Yassıada ve Sivriada 2863 sayılı Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu ve 3621 sayılı Kıyı Kanunundan tamamen muaf tutuldu ve arkeolojik sit kararı etkisiz kılındı. Koruma mevzautının etkisizleştirilmesiyle ilgili en net örnek aslında bu uygulama. Yassıada'nın çok az bildiğimiz katmanlarını inşaat öncesi ve sonrasındaki aşamaları belgeleyen bu üç fotoğrafta sırasıyla takip edebildiğimiz gibi şu an tamamen kaybettik ve tam olarak ne kaybettiğimizi bilmiyoruz.¹³ (Resim 3)

Plan değişiklikleriyle ilgili olarak bir başka örneğimiz Kuşdili Çayırı. Önce bir AVM ve katlı otopark yapılmak istenen Kuşdili Çayırı hakkında son plan notları, burada yeraltı katlı otoparkı ve üstünde rekreasyon alanı yapılmasının koşullarını belirlemektedir. Diğer yandan, Kuşdili Çayırı'ndaki arkeolojik potansiyelin korunması hakkında Arkeologlar Derneği'nin hazırladığı raporlar üzerine İstanbul V Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu "doğal sit statüsünün de dikkate alınarak konunun bütüncül olarak değerlendirilmesi"ne karar vermiştir¹⁴. Müzeye gelen ihbarlar sonucu ya da tesadüfen açığa çıkarılan buluntular, hem Kuşdili'nin, hem de Kadıköy'ün arkeolojik sit olması gerektiğini kanıtlar

YASSIADA ve SIVRIADA

Resim 3.

niteliktedir. İlgili Koruma Bölge Kurulu, Arkeologlar Derneği'nin bu konudaki başvurusuna 2011 yılından beri somut bir karar vermedi; hâlâ dosyası açık, ama en azından Kuşdili için her türlü inşaat uygulamasının müze denetiminde yapılması yönünde bir karar aldı¹⁵. Bu karara rağmen 15.09.2017 - 14.10.2017 tarihlerinde İstanbul Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nde Osmanağa Mah. 1 Ada, 71-72 Parsellere (Kuşdili Çayırı) ilişkin 1/5000 ve 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı Değişikliği, ilgili Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kuruluna gönderilmeden Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca onaylanmaya çalışıldı. Bu durum kurumsal yapılanmanın değiştirilmesinin yarattığı yetki karmaşasının bir örneği olarak kabul edilebilir. Biraz önce söz ettiğimiz gibi, 2011 yılında yürürlüğe giren bir KHK ile "Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları" ve "Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları" olarak ayırım yapılmış ve doğal sitler Çevre ve Şehircilik Bakanlığına bağlı Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonlarının yetkisinde kalmıştır¹⁶.

Bir eklemede fayda var; Kuşdili Çayırı için itirazlara konu önceki plan değişikliklerinde hemen hemen alanın tamamında yapılanmayı öngören kararlar vardı ve bir AVM işlevi söz konusuydu. Şimdiki planda alanın yüzde 50'sinde yeraltı katlı otoparkı ve üstünde rekreasyon alanı öngörülüyor. Bu bir kazanım gibi görülebilir, ama değil! Çünkü yerin altındaki bir yapıyla yerin üstündeki bir yapının kentsel ekosistem açısından bir farkı yoktur. Arkeolojik bağlamda da hazırladığımız son raporlarda söylediğimiz gibi burada öncelikle arkeolojik potansiyelin tespit edilmesi için bir araştırma yapılması, bu araştırmanın sonuçlarına göre plan kararlarının verilmesi gerekir. Plan sürecinin bu araştırmanın sonuçlarına göre kurgulanması, araziyle ilgili işlev kararlarının bu verilere göre üretilmesi gerekir. Bu kadar büyük kentsel boşluklarda inşaat başladıktan sonra müze denetiminde yapılacak bir kazı bizim için yeterli değildir. Çünkü inşaat başladıktan sonra kültür varlıklarına rastlandığına geri dönüş çok zor oluyor ve

daha çok kaz-belgele-kaldır şeklinde formülize edebileceğimiz bir süreç işliyor. Arkeolojik katmanın korunması değil, en iyi ihtimalle bilginin kurtarılması konu ediliyor. Böylece arkeolojik mirasın kent yaşamına kazandırılmasını sağlayacak mekânsal düzenlemeler de pek mümkün olmuyor. Aşağıda kutu içinde son Kuşdili planının notlarını görüyorsunuz. Sadece yerin azami yüzde 50'lik bir kısmında yeraltı otoparkı yerleştirmişler ve bunun üzerine 1,5 metrelik bir toprak dolgu ile park yapılabilir diye göstermişler.¹⁷

Söz konusu düzenlemeyle planlama alanı % 50'lik kısmında zemin altı katlı otopark yapılacak "Parklar ve Dinlenme Alanları", "Belediye Hizmet Alanı (İtfaiye Alanı)", "Su kaynaklarını Koruma Kuşağı" ve "Yol"a alınmıştır. Plan notları:

1. Plan onama sınırı Kadıköy İlçesi 1 Ada, 71-72 [Eski 71-70-67 (Eski 66-67)] Parseller ve kadastral boşluk alanıdır.
2. Plan onama sınırı içerisindeki alan Park ve Dinlenme Alanı, Belediye Hizmet Alanı (İtfaiye Alanı), Yol Alanı ve Su Yüzeyi (Dere) alanıdır.
3. Plan onama sınırı içindeki park ve dinlenme alanında; çocuk oyun alanı, açık spor alanı, rekreasyon alanı, sergi alanı, botanik bahçesi, süs havuzu vb. kullanımlar yer alabilir.
4. Park ve dinlenme alanının % 50'lik kısmında ağaç ve bitki yaşamının sürdürülebileceği yeterli toprak derinliği (min. 1,50 mt.) bırakılmak kaydıyla bölgedeki otopark sorununun çözümüne katkı sağlamak amacıyla kamuya hizmet edecek nitelikte zeminaltı katlı otopark yapılabilir.
5. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığınca ve ilgili Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonunca onaylanacak avan projeye göre uygulama yapılacaktır.
6. Uygulama aşamasında jeolojik-jeoteknik etüt raporlarına uyulacaktır.

"Günah Keçisi" Olarak Arkeoloji: Yenikapı ve Sulukule

Bir diğer örneğimiz siyasi erkin arkeolojiyi ve arkeologları "günah keçisi" olarak kullanması üzerine¹⁸. Büyük projelerde arkeolojik kazı sürecinin göz önüne alınmaması ya da arkeolojik katmanın araştırılmasının ve korunmasının açıkça iktisadi çıkarlarla çatışmasından dolayı arkeoloji bir "engel" olarak kabul ediliyor. Bu durum ilgili aktörlerin proje takvimindeki herhangi bir gecikme için –kimi zaman başka etkenlerden kaynaklansa bile– arkeolojik kazıyı neden göstermesini kolaylaştırmaktadır. En somut örneğimiz, Marmaray'ın açılışında metro istasyonuna konulan tabelada arkeolojik kazılar ile kazanımların açıkça bir gecikme nedeni olarak tanımlanmasıdır. Diğer yandan bu düşüncenin farklı mevkilerdeki benzer ifadelerini de görmek mümkün. Erdoğan, Yenikapı'daki arkeolojik kazılar için bunu "Üç beş çanak çömlek Marmaray'ı dört yıl geciktirdi. Yazık değil mi, günah değil mi?" şeklinde ifade etmişti. Dönemin Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir ve dönemin Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü olan arkeolog Osman Murat Süslü'nün de benzer beyanları Sulukule kentsel yenileme alanındaki kazılar için var¹⁹. Sulukule'de kazı çalışmalarını mevzaut çerçevesinde bilimsel yöntemlerle yürütmeye çalışan meslektaşlarımızın bu çabası "arkeolojiye siyaset karıştırmak" olarak yorumlandı. Ardından,

müze adına bu alandan sorumlu arkeolog Şeniz Atik görevinden uzaklaştırıldı, geçici olarak Kilis'te görevlendirilerek bir anlamda sürüldü.

- Arkeolojik kazılar sonucunda İstanbul tarihinin yaklaşık 8500 yıl önceye gittiği ve prehistorik dönemlere uzadığı tespit edilmiştir.
- Osmanlı, Bizans ve Roma Dönemine ait kalıntılar gün ışığına çıkarılmıştır. (13 adet gemi kalıntısı ve 35.000 adet buluntu)
- Ancak tüm bu çalışmalar Marmaray projesinde 5 yıllık bir gecikmeye sebep olmuştur.

Marmaray açılışında metro istasyonuna konulan tabelada yazanlar.

Müze Denetiminde Kazı

Günümüzde kent içinde yapılan arkeolojik kazılarda İstanbul'un tarihindeki bilgi eksikliklerinin önemli bir kısmını doldurma şansımız oluyor. Yenikapı'da pek çok önemli arkeolojik veri tespit edildi; kentin Suriçi bölgesinin yerleşim tarihi günümüzden 8500 yıl öncesine kadar çekildi. Bugünlerde Beşiktaş'taki metro kazılarında bazı kurgan kalıntıları çıktığını haber alıyoruz. Artık büyük projeler içinde arkeolojik kazılar daha önceki Sulukule vb. deneyimlere göre daha rahat yürütülüyor. Ancak günümüzdeki örneklerde arkeolojinin bir inşaat projesinin içindeki teknik ve bürokratik bir uygulamaya, bir tür "iş"e dönüştüğünü gözlemliyoruz. Sadece doğru yöntemle bir kazı yapılıyor, belgeleniyor, belgelendikten sonra söz konusu alanda proje uygulanmasına devam ediliyor. Bir başka deyişle bürokratik bir zorunluluk yerine getiriliyor. Oysa tespit edilen arkeolojik katmanların, alanın koruma koşullarına etkisi, ulaşılan bilginin topluma sunulma biçimlerinin de tartışılması ve kent mekânına katılmasının yollarının aranması gerekir. Kazılar düzenli belgelenen teknik bir uygulama olarak bilginin kurtarılması hedefiyle, raporlara dönüşerek kurul ve müze arşivlerinde dosyalanıyor. Arkeolojinin bir "engel" olarak algılanmaması kaygısıyla desteklenerek korunması gereken kültür varlıkları için dahi "belgelenerek kaldırılması" kararı alınabiliyor. Yenikapı'daki arkeolojik kazıların verileri topluma farklı sergi, haber vb. araçlarla sunulsa da, bu verileri yerinde, kentsel mekânda görebileceğimiz bir sergileme halen hayata geçmemiştir. Özetle, arkeoloji bir koruma biliminden çok, teknik bir "iş" olarak karşımıza çıkıyor ve en iyi ihtimalle sadece bilgiyi kurtarıyor.

Diğer yandan, küçük projelerde eğer bir arkeolojik sit alanı içerisindeyseniz ya da planlarda bu yönde hükümler varsa temel kazıları müze denetiminde yapılabilir. Ancak alan bu koşullara sahip değilse müze denetiminde kazı özel bir itiraza konu olmadıkça, toplumsal bir refleks geliştirmedikçe pek mümkün olmuyor. Örneğin, Galata Kulesi'nin yanı başındaki parselde yaklaşık 20 kuyu temel açıldı ve buradaki Ceneviz yerleşkesinin çok da iyi bilmediğimiz arkeolojik katmanlarını görme şansını kaybettik, çünkü Galata arkeolojik sit olmadığı için ilgili Koruma Kurulu müze denetiminde kazı kararı almamış. Yüzeydeki, komşu apartmanların kazılardan kaynaklı olduğu belirtilen çatlaklarıyla ilgili bir haber basına yansıyınca biz olaydan haberdar olmuş olduk fakat artık müze denetimi şansı kalmamış, kazı çalışmaları tamamlanmıştı²⁰. Kentin arkeolojik potansiyeline, katmanlarına dair sınırların belirlenmesi, kültür envanterinin sü-

rekli güncel tutulması, korumada bu tip aksaklıklarla karşılaşmamak için çok önemli. Ancak, korumadan yana bu tür proaktif çalışmaları destekleyecek kültür politikalarını görmek sözünü ettiğimiz birikim modeli içinde kent arazisinin bu kadar değerlendirildiği bir ortamda pek mümkün olmuyor.

Arkeolojinin Araçsallaştırılması

Neoliberal politikalar içersinde arkeolojinin engel olarak görüldüğü örnekler kadar, arkeolojinin araçlaştırıldığı örnekler de mevcut. Ertan Altan, 2012’de *Taraf* gazetesinde yayımlanan bir yazısında Haydarpaşa Port Projesini savunurken şöyle diyor: “Boğaz’daki tüp geçit çalışmaları, İstanbul’da arkeolojik kazı yapmanın zorluklarını aşmak için eşsiz fırsatlar sundu. Böylesine büyük bir proje söz konusu olmasaydı, Aksaray’ın tam ortasında 1700 yıllık Thodosius Limanı’nı çıkarmak için kazı yapmak imkânsızdı. Haydarpaşa Garı’nın arka tarafında yer aldığı bilinen Sainte Euphemie ve Saint Christophe kiliseleriyle Arcadius Sarayı’nı gün yüzüne çıkarmak için de Haydarpaşıport gibi büyük bir projeye ihtiyaç vardı.” (Ertan Altan, *Taraf*, 24 Eylül 2012) Bir kent suçunu arkeolojik kazılar aracılığıyla aklamaya çalışmak elbette bilim etiğine uygun değil. Öte yandan yazıdaki bu bakış açısı, neoliberal sistem içinde nasıl bir kentsel arkeoloji deneyimi görebileceğimizin tarifi bir anlamda. Yani, son derece kıymetli kent arazilerinin, herhangi bir altyapı ya da ekonomik fayda sağlayacak büyük yatırım projeleri olmadan arkeolojik kazılara ayırlamayacağını ifadesi.

Benzer bir araçsallaştırma denemesi için Fatih ilçesindeki Oruçbaba Parkı örneğine bakalım. Oruçbaba Parkı, Geylani Vakfına on yıllığına 2.300.000 bin TL ihya bedeli ile Ümmi Sinan Tekkesinin rekonstrüksiyonu için kiralandı. Öncelikle parka girişi kapatıldı, bir parkın kapısı kilitlendi, “arkeolojik kazı sahasıdır, girmek yasaktır” yazan bir tabela ile müze denetiminde kazı zorunluluğunu kullanarak inşaat süreci başlatılmak istendi. İstanbul’un Suriçi bölgesinde bir bina yapılacaksa temel kazısı elbette müze denetiminde yapılmalı. Fakat öncelikle söz konusu alanın bina yapılabilecek bir alan olması lazım, oysa burası

Resim 4.

bir park. Dolayısıyla “arkeolojik kazı sahasıdır” denilerek yapılaşmaya açılmasının savunulması beklenemezdi. Mahalle sakinlerinin oluşturduğu Oruçbaba Parkı Gönüllüleri’nin mücadelesi sonucu bu proje durdurulabildi. (Resim 4)

Muhafazakârlık

Neoliberal sisteme Türkiye’de bir de muhafazakârlık ekleniyor. Muhafazakârın kent mekânına yaptığı düzenleme de, koruma ve geçmişle ilişkilenme biçimleriyle arkeolojiyi etkiliyor. Taksim Meydanına yapılmaya çalışılan cami gibi ya da Topçu Kışlasının rekonstrüksiyonu gibi... Aslında Taksim Camisi’nin altında ilk defa 90’larda yapılan kazılarda tespit edilen bir Bizans nekropolü var. Bu nekropole ait mezarlar tekrar şu an devam eden inşaat kapsamında açığa çıkarıldı, belgelendi. Muhtemelen bugünlerde de kaldırıldı. Gündem olmadı.

Muhafazakârlıkla ilgili şunu özellikle belirtmek isterim: Sürekli AKP üzerinden siyaset yapmaya çalışanlar için maalesef diyorlar ki “bunlar bir de muhafazakâr olacaklar, onlar korumuyor, biz koruyoruz”. Aslında bunda şaşılacak bir şey yok, çünkü muhafazakâr günümüzdeki anlamıyla korumacı değildir. Günümüzdeki anlamıyla koruma muhafazakâr bir pratik değildir. Kültürel mirasın korunması ile “muhafazakârlık” arasındaki ilişki sözcüklerin benzerliğiyle sınırlıdır. Bu söylemler ne yazık ki sadece birer sözcük oyunu olarak kalmaktadır. Muhafazakârlık ancak kendi kimlik, din, millet algısıyla seçmeci bir “koruma(!)” yaklaşımı sergileyebilir. Geçmişin, kendi savunduğu haliyle, öne çıkarmak istediği evresini topluma kabul ettirmeye çalışır. Bir yönüyle rekonstrüksiyon projeleri, televizyon ekranlarındaki *Payitaht*, *Diriliş* gibi diziler bir bütün olarak bunu yapmaya çalışıyor. Aslında, muhafazakâr iktidarın kendi gelecek hedefleri doğrultusunda tasarladığı geçmiş, toplumun belleğine yerleştirilmeye çalışılıyor. Bu neoliberal ve muhafazakâr politika, korumanın değil, korumanın araçsallaştırılmasının bir örneği olarak ele alınabilir ki, koruma pratiği kendi geçmişinde benzer siyasi ya da ekonomik kaygılarla araçsallaştırılmıştır. Bir diğer açıdan rekonstrüksiyonların çoğu koruma alanında yapılaşmak için yasal bir yol olmasının da etkisini göz ardı etmemeli. Bilindiği gibi, bir koruma alanında eskiden var olan bir yapıyı yeniden inşaa etmek mevzuat açısından mümkün olabilmektedir, ama hiç var olmamış bir yapının inşası normal şartlarda daha güç. Bu nedenle hem inşaat ve emlak üzerinden sağlanacak iktisadi çıkarların hem de muhafazakâr kaygıların ortak ürünü rekonstrüksiyonlar. Dolayısıyla muhafazakâr korumaz, korumacı da geçmişin izlerinin geleceğini planlamamızı sağlayamaya yönelik olarak çalışır. Bu ikisini karıştırmamamız gerektiğini, gündelik siyasette kavramların içini boşaltmamamız gerektiğini düşünüyorum.

Kent içerisindeki pek çok arkeolojik alanın görmezden gelinmesinde seçmeci ve muhafazakâr yaklaşımların etkili olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü çok katmanlılık dediğimiz tekçiliğin karşısı. Bu katmanlar, burada bizlerden önce başkalarının var olduğunun izleri; Taksim Camii’nin altındaki Bizans nekropolü gibi... Sultanahmet bir arkeolojik park olarak görece erken bir tarihte, 1936-1951 arasında Prost tarafından planlanmış, ama bu plan kararının gereğinin yerine getirildiğini söyleyemiyoruz, bölgedeki en büyük kapsamlı kazı, Four

Seasons Oteli'nin ek bina inşaatı için yapılabildi. Alanda çeşitli nedenlerle yapılan arkeolojik kazılar sonucu pekçok kalıntı açığa çıkarılmışsa da, koruma ve sergileme çalışmaları tamamlanmamıştır.

Bir başka örnek, Saraçhane'deki Aziz Polyuktos Kilisesi kalıntıları. 1950'lerdeki kazısından sonra arkeolojik parka dönüştürülmesi için birkaç girişim olmuş ama bu girişimler tamamlanmamıştır. Öte yandan bu alanda, arkeolojik kalıntılar üzerinde mescitin rekonstrüksiyonları için onaylanmış plan kararları bulunmaktadır.

Tophane'deki İmalat-ı Harbiye Usta Mektebi'nin alanı koruma amaçlı imar planında arkeolojik park olarak görülmektedir. Mektebin taban alanı kısmen yola gitmiştir. Buna rağmen planlarda arkeolojik park içerisine bir rekonstrüksiyon kararı işlendiğini görüyoruz. Arkeolojik park kavramı önemli bir kavram olsa da, mevzuatımızda bir karşılığı yok. Çünkü sit alanları gibi arazinin koruma koşullarını belirleyen bir tanım değil, sergileme odaklı olarak kullanma koşullarına dair bir öngörü olarak imar planlarında kullanıldığını görüyoruz. Arkeolojik park olarak gösterilen alan aynı zamanda arkeolojik sit olarak belirlenmediyse arkeolojik sitlerin koruma-kullanma koşullarına tabi olmuyor. Tıpkı, İmalat-ı Harbiye Usta Mektebi'nin yeniden inşa edilmek istendiği Tophane 50 parsel ve Cihangir sırtlarında "Roma Bahçesi" olarak bilinen park alanı gibi...

Tophane 50 parselde Usta Mektebi'nin rekonstrüksiyonu için başlanan müze denetimindeki kazılarda 5 - 6. yüzyıla tarihlenen bulgular ortaya çıktı.²¹ Bu alanın arkeolojik sit ilan edilmesi için Arkeologlar Derneği olarak ilgili Koruma Kuruluna başvurduk. Kazılan bölümde açığa çıkan doku arkeolojik potansiyeli kanıtlamak için yeterli olduğu halde Koruma Kurulu kazıların statik nedenlerle tamamlanamadığına dikkat çekerek bu konuda karar almayı erteledi. Şu anda kazı, arazinin eğiminden kaynaklı statik nedenlerle tamamlanamıyor, ama arazinin kazısı tamamlanan bölümü koruma koşulları hakkında karar vermek için yeterlidir. Kent içindeki arkeolojik alanlar kent insanının geçmişi deneyimleyebileceği mekânlar yaratmak için kullanılabilecekken, İstanbul gibi çok katmanlı bir kentte bunun tercih edilmemesinin nedenlerini ekonomi politik kadar, muhafazakâr bakış açısında da aramak gerekir.

Arkeolojinin Taşeron Devri

Arkeolojinin neoliberal sistem içerisindeki bir diğer sorunu da taşeron devridir. İnşaat ve emlak –burada üç gündür söylendiği gibi– ciddi bir lokomotif. Çünkü inşaat sektörü diğer sektörleri de besleyen bir sektör. Ekim 2015 TÜİK verilerine göre istihdamın yüzde % 7,6'sı inşaatın karşılıyor²². Bu dilim içerisinde arkeologlar da var. Pek çok meslek alanında olduğu gibi istihdam, arkeologlar için de ciddi bir sorun. Sözünü ettiğimiz çoğu altyapı vb. projeler, kent ve doğa suçları aynı zamanda arkeologlar için alternatif çalışma alanları, "iş" fırsatına dönüştürülmüş durumda. Son yıllarda altyapı, ulaşım, inşaat, enerji gibi proje alanlarında zorunlu arkeolojik kazı ve yüzey araştırmalarının yapılabilmesi için Kültür ve Turizm Bakanlığının teşkilatı, uzman kadrosu genişletileceğine, kadro yetersizliği gerekçesiyle taşeron firmalar bünyesinde arkeolog, sanat tarihçi, restoratör,

konservatör, fotoğrafçı, mimar gibi uzmanlar çalıştırılmaktadır. Bu uzmanlar idari olarak ilgili müzeye bağlı olsa da, finansal olarak yatırımcı ya da taşeronla bağlı oluyorlar. Ancak bu tür bir “istihdam”, meslektaşlarımız için güvencesiz koşullar oluşturmaktadır. İş güvenliği ve işçi sağlığı eksikliği, eşit işe eşit ücret ilkesinin ihlali gibi taşeronlaşma sorunları arkeoloji biliminin çalışma alanlarında da ortaya çıkmaktadır. Taşeron firmadan, yatırımcılardan, yöneticilerden gelen baskılar mesleki uygulamalarda zorluklarla karşılaşılmasına neden olmaktadır.

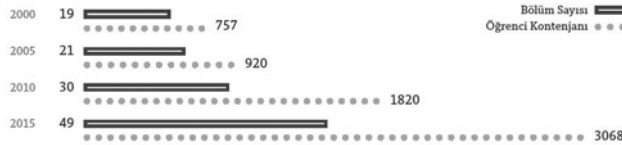
Burada iş hukuku açısından aslında bir muvazaa durumu ortaya çıkıyor; 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 35. maddesine göre “taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını meydana çıkarmak üzere, araştırma, sondaj ve kazı yapma hakkı, sadece Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir”; yani, bakanlığın asli işidir. Anayasa’nın 128. maddesi ve 4857 sayılı İş Kanunu’nun 2. maddesine göre asli işin sorumlusu kurum dışında bir kurumun, şahsın, oluşumun yürütmesini üstlenmesi mümkün değildir. Kısacası, devletin vermek zorunda olduğu hizmeti taşeron üzerinden karşılamaya çalışmasıyla hem kültür varlıklarının korunması, hem de asıl işin kamu görevlileri eliyle görülmesi yükümlülükleri nedeniyle Anayasaya aykırı bir durum oluşmaktadır (Anayasa 63. ve 128. maddeler). Bu konuyla ilgili Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi raporu Meclis komisyonlarına ve ilgili bakanlıklara iletilmiştir²³. Ayrıca meslektaşlarımız muvazaa davaları açtılar, ama sonuç alınmadı.

Toparlayacak olursak: 80 sonrasında devlet politikaları kamu altyapı ve inşaat yatırımlarını artırmayı, gayrimenkul ve inşaat sektörünün büyümesini hedeflemiştir. Bu nedenle yapılaşma alanlarının artırılarak bu iki sektörün desteklenmesi için devletin kısıtlamalarını kaldırdığı pek çok alan arasında korumayı da görüyoruz. Bu bağlamda toprak altında ve üstünde çok katmanlı bir kültürel miras barındıran kentlerde mirası koruyan yasal ve yönetsel düzenlemelerin getirdiği kısıtlamaların nasıl esnetildiğinin örneklerini göstermeye çalıştım. Bu örnekler, kültürel mirasın korunmasını kamu yararına güvence altına alacak

politikalar yerine, iktisadi çıkar odaklı tercihlerle kültürel mirası tüketen ya da araçsallaştıran politikaların, yani neoliberalizmin ürünüdür.

Deneyimlerimiz neoliberal kentleşme politikalarının arkeolojiyi kazı yapmakla sınırlı teknik bir işe, bürokratik bir zorunluluğa dönüştürmeye çalıştığını gösteriyor.

Üniversitelerdeki Arkeoloji Bölümlerinin Sayısı ve Kontenjanları
(oym.gov.tr’den derlenen verilerin özeti)

Arkeoloji Bölümü Mezun Sayıları, 2013-14
(YÖK Bilgi İşlem Dairesi’nin 19924119-042/1154 sayılı yazısı)

Arkeoloji	1046
Klasik Arkeoloji	55
Prehistorya	31
Protohistorya ve Önsaya Arkeolojisi	83
Toplam	1215

İstanbul’da Taşeron Sistemi ile Arkeoloji
(İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü’nün 9220746-160.Göl/2016-95 sayılı yazısında verilen yaklaşık rakamlar)

Arkeolog, sanat tarihçi, restoratör / son 15 yıl	200
Arkeolog, sanat tarihçi, restoratör / 2015	70
Büyük çaplı kazı sayısı / 2010-15	15
Başvuru sayısı / 2004-16	500

Resim 5. Üniversitelerde arkeoloji bölümü sayısı ve kontenjanları (Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi Bülteni)

Arkeolojinin kazı ve belgeleme aşamaları uygulanabilirken, koruma düşüncesi gündem dışı bırakılıyor. Arkeologlar sadece kazıp belgeleyen birer teknik personel olarak pasifize edilmeye çalışılıyor. Yaratılan bu çalışma koşulları arkeologların kent içindeki kazılarına kent bütününde diğer disiplinlerle birlikte bakabilmesi içinde en büyük engel. Birkaç istisna dışında kentlerde büyük yatırım projelerinden bağımsız olarak sadece bilimsel ve toplumsal nedenlerle yürütülen arkeolojik araştırmalar görmemiz de mümkün değil.

Öte yandan istihdam sorunu arkeologları neoliberalizmin bir başka etkisi taşeronlaşma ile karşı karşıya bırakıyor. Bu sistem çoğunluğu yeni mezun arkeologları güvencesiz koşullarda çalışmaya zorluyor.

Biz arkeologlara üniversitede hep söylenen, arkeolojinin disiplinlerarası bir bilim olduğudur. Bu konuda genelde arkeolojinin özellikle fen ve doğa bilimleri ilişkisi örnek gösterilir. Ama yaşayan kentlerdeki deneyimler arkeolojinin sosyal bilimlerle, kent bilimleri de bir arada diyaloga ihtiyacı olduğunu gösteriyor. Böylece, bir bilim alanı olarak arkeolojiyi teknik bir işe dönüşmekten koruyacak araçlara da sahip olabiliriz. Bu nedenle bu sunumu sadece neoliberal sisteme yönelik bir eleştiri olarak değil, aynı zamanda kendimize dönük bir özeleştiri olarak görmeliyiz. Ve tabii ki bilimsel ilkelerimizi savunmanın politik bir mücadeleden bağımsız olamayacağını da akılda tutmalıyız. Teşekkür ederim.

Notlar

1. "Tarihe Kazmayı Sözen Durdurdu", *Cumhuriyet*, 04.05.1993. Oktay Ekinci (1993) "İstanbul'un Tarihsel Dokusu Tehlikede", *Cumhuriyet*, 04.05.1993.
2. "Tarihi Yarımada Katledilecek", *Türkiye*, 23.06.1993.
3. "Sağlar Çemberlitaş'a El Koydu: Tarihi Mirası Korumada Kararlıyız", *Cumhuriyet*, 09.05.1993. A. Tibet - N. Başgelen (1993) "Tarihin Kalbine Otoparklı Çarşı", *Cumhuriyet Bilim Teknik*, 08.05.1993.
4. Derviş Parlak, Avukat (1993) *Yürütmenin durdurulması ve duruşma istemli dava dilekçesi*, 01.07.1993.
5. "Çemberlitaş Otoparkı Kördüğüm", *Hürriyet: İstanbul*, 05.05.1993.
6. "Tarihe Kazma Yasaya Aykırı", *Cumhuriyet*, 09.05.1993.
7. "Tarihi Kavga", *Sabah*, Mayıs 1993.
8. T.C İstanbul 5. İdare Mahkemesi Esas No: 1993/981, Karar No: 1995/596. "Basın Açıklaması: Çemberlitaş Katlı Otoparkı Davasında Zafer..." Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi, 25.07.1995 tarih ve 95-27 sayı.
9. "Üniversiteliye Meydan Dayağı", *Hürriyet*, 06.05.1993.
10. "SİT alanı mı, SİT kıyağı mı?", *Zaman*, 05.07.1995. "SİT Kararı Siyasi", ŞELALE, Temmuz 1995, sayfa 1, 7. F. Tankişi (1995) "Diyalog: SİT kararı üzerine", ŞELALE, Temmuz 1995, s.3. A. Çetinsaya (1995) "Demokrasiye Saygı", ŞELALE, Temmuz 1995. İBB Basın Açıklaması.
11. Söz konusu karar Fatih Belediyesi'nin başvurusu üzerine İstanbul IV Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun İncili Köşk'ün rekonstrüksiyonunun inşa edilebilmesi için Sur-u Sultani içindeki ilgili bölgeyi 1. dereceden 3. derece arkeolojik sit

alanında düşürmeyi uygun mütalaa ederek Kültür Bakanlığına danıştığı karardı (Bu konuda ayrıca bkz. “Basın Açıklaması: Sur-u Sultani 1. Derece Arkeolojik Sit’inin 3. Dereceye Düşürülmesi”, Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi & TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 17.11.2017). Bildirimizin sunulduğu tarihten sonra Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, alanın 1. derece arkeolojik sit olarak kalması gerektiği, ancak tarihi belgelerde görülen köşk vb. yapıların rekonstrüksiyonlarının bu alanda inşa edilebileceğine dair ifadeler içeren bir karar aldı (07.03.2018 tarih 926 sayılı karar). Oysa, Arkeolojik Sitlerin Koruma Kullanma koşulları hakkında 658 sayılı ilke kararına göre 1. derece arkeolojik sitlerde rekonstrüksiyonlar dahil yapılaşmaya izin verilemez.

12. Eylem Bal (2011) *Türkiye’de 2000 Sonrası Neoliberal Politikalar Çerçevesinde İmar Mevzuatındaki Değişimler ve Yeni Kentleşme Pratikleri: İstanbul Örneği*, Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi. Y. Ozar (2017) “Arkeolojik Sit Alanlarına İlişkin Mevzuatın Esnetilmesi: Yapılaşma Girişimleri”, *Kültür Politikaları ve Yönetimi Araştırma Merkezi Yıllığı 2016*, Bilgi Üniversitesi.

13. “Basın Açıklaması: Yassıada ve Sivriada’ya Dokunma!”, Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi, 13 Haziran 2015: <http://www.arkeologlarderregist.org/aciklama.php?id=18>. “Rapor: Bir Doğa, Tarih ve Kültür Katliamı”, Adalar Savunması (TMMOB Şehir Plancıları Odası, Mimarlar Odası, Çevre Mühendisleri Odası ve Arkeologlar derneği ile birlikte). Z. Kuban-Y. Ozar (2016) “İssız Adalar: Yassıada – Sivriada”, *Toplumsal Tarih*, 269, s.15-20.

14. İstanbul V Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 17.11.2011-128 tarih ve sayılı kararı.

15. İstanbul V Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 28.11.2014 tarih ve 2291 sayılı kararı.

16. 17.08.2011 tarih ve 28028 sayılı *Resmî Gazete*’de yayımlanarak yürürlüğe giren 648 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları, “Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları” ve “Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları” olarak ayrılmış, doğal sitler Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonlarının yetkisinde kalmıştır. Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Çevre ve Şehircilik Bakanlığına bağlanmış, Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkisinde kalmıştır.

17. Söz konusu plan tadilatı hakkında bildirinin sunulduğu tarihten sonra Osmanağa Mah. 1 Ada, 71-72 Parsellere (Kuşdili Çayırı) ilişkin 1/5000 ve 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı Değişikliği itirazlar ve İstanbul V Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu’nun talebi üzerine İstanbul Valiliği Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü İstanbul İl Müdürlüğü tarafından Koruma Kurulu’nun onayına sunuldu. Koruma Kurulu, plan notlarına Müze denetiminde kazı kararının eklenmesi şartıyla plan değişikliğini uygun buldu ve plan tekrar askıya çıkarıldı. Arkeologlar Derneği askıya çıkarılan plan değişikliğine daha önceki itiraz gerekçelerinden “Burada inşaat ve fiziki uygulamalar sırasında ilgili Koruma Bölge Kurulu kararları gereği yapılması zorunlu kazıların yanı sıra, planlama öncesinde de arkeolojik kazı ve araştırmalar yapılması gerekmektedir. Kentsel büyüme, arazi kullanım biçiminde değişiklik gibi olasılıkların konu olduğu alanlarda, öncelikle arkeolojik kazıların yapılması ve sonuçlarının planlama sürecine dahil edilmeleri...” ifadelerini tekrarlayarak yeniden itiraz etti. “Kuşdili Çayırı Plan Tadilatı Hakkında Rapor” (Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi’nin 10.10.2017- 10 tarih ve sayılı yazısı): http://www.arkeologlarderregist.org/assess/images/2017.10_kusdili_CSB.pdf ve Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi’nin 10.10.2018-16 tarih ve sayılı yazısı.

18. “Basın Açıklaması: Marmaray’ın Tek Suçlusu Arkeoloji”, Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi, 26 Kasım 2013.

19. Kültür Bakanlığından Sulukule cevabı, 16 Haziran 2010: <http://habervesaire.com/kultur-bakanligi-ndan-sulukule-cevabi/>

20. “Galata’da İnşaat Yan Binada Çatlaklara Neden Oldu, Kule Üç Metre İleride,” 12 Temmuz 2017: <http://bianet.org/bianet/print/188208-galata-ta-insaat-yan-binada-catlaklara-neden-oldu-kule-uc-metre-ileride>.

21. Semavi Eyice (1976) *Bizans Devrinde Boğaziçi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul. “Basın açıklaması: İmalat-ı Harbiye Usta Mektebinin Yeniden İnşası,” Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi, 23 Temmuz 2013.

22. İşgücü İstatistikleri 2015, *Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni*, Sayı: 21568, 15 Ocak 2016.

23. Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi 2016.03 tarih ve sayılı yazısı.

Ali Hacıoğlu

Biz teşekkür ederiz, çok sağ olun. Yiğit arkadaşımız korumacıdan muhafazakâr olamayacağını söyledi. Herhalde devamında “muhafazakârdan korumacı olmaz” da demek gerekecek. Çünkü bir örnek vermek istiyorum yine: Tarihi camilerin son cemaat kısımları tarihi esere de zarar verecek düzeyde camekânlarla kapanıyordu. Bu, yoğun bir uygulamaydı ve Mimarlar Odasının açtığı davayla iptal edildi. Böylece bir tahribatın kısmen de olsa önüne geçilmiş oldu.

Şimdi son konuşmacımız sanatçı meslektaşımız Behiç Ak “İstanbul Kimliğinin Değişimi” üzerine bir sunuş yapacak, buyurun.

İstanbul Kimliğinin Değişimi Üzerine

Behiç Ak

Benim gösterecek bir şeyim olmadığı için buradan konuşmayı tercih edeceğim. Elli yıldır İstanbul’da yaşıyorum ve İstanbul’daki birçok değişime tanık oldum. Değişik semtlerinde yaşadım, şu anda da iki üç semtini birlikte kullanıyorum. 25 yıldır Galata’da yaşıyorum ve değişimi çok yakından gözleyebiliyorum. Edmondo de Amicis’in *İstanbul* kitabını okumuşsunuzdur. Edmondo de Amicis 19. yüzyılda geliyor İstanbul’a ve gözlemleri çok ilginç... Galata Köprüsü’nün üzerinden yürürken, aklımda kaldığı kadarıyla, şöyle şeyler söylüyor: “Yanımdan Suriye’de savaştan kaçmış bir mülteci geçiyor,” “İraklı bir tüccar Bağdat’tan gelmiş önümde yürüyor” ya da “Türk bir aile Eminönü’nden alışveriş yapmışlar, evlerine doğru gidiyorlar”.. Aslında bugün Galata Köprüsü’nün üzerinden yürürken göreceğimiz aynısını 19. yüzyılda görüyor. Kitabı okuduğunuzda İstanbul’un hiç değişmemiş olduğu kanısına kapılıyorsunuz. Hele sokak hayvanlarıyla ilgili gözlemleri... Bugün bizim yaptıklarımızla tamamen örtüşüyor. Okuduğumuzda, 19. yüzyılda, 20. yüzyılda, 21. yüzyılda İstanbul’un değişmeyen birçok yanının olduğunu keşfediyoruz. Bu

değişmeyenlerin ortak tipolojisini çıkartıp “bu, İstanbul’un kimliğidir” denilebilir mi? Tam olarak bilmiyorum, ama sokak köpeklerinin eskisi gibi yaşadığı, Beyoğlu, Galata, Eminönü gibi birçok semtin, farklı coğrafyalardan, özellikle Ortadoğu coğrafyasından, gelmiş insanların karşılaşma alanı olduğu da bir gerçek.

19. yüzyılda Amicis’in geldiği dönemde, şimdikine benzer bir globalleşme vardı, İstanbul global bir kent haline dönüşmüştü. Her şeyden önce İstanbul bir ticaret kentiydi ve ticari bir limandı. Aynı zamanda da Ortadoğu’daki ve farklı coğrafyadaki insanların birbirleriyle karşılaştığı bir noktaydı. Belki de kimileri için yalnızca bir koridordu, gelip geçilen bir yerdi bugün olduğu gibi. Fakat o günkü globalleşme nasıl bir globalleşmeydi? Bugünkü globalleşmeden farkı neydi?

Örneğin, II. Mahmud Türbesi’ne gittiğinizde orada girişte bir küre vardı. Artık yok, onu birisi çaldı galiba, globalleşmenin simgesini aldı birisi, evine götürdü herhalde... O küreyi mezarlığın köşesine koymuşlar, ama herhalde heykel yasağı olduğu için bir dünya heykeli olarak algılanacak bu küreyi yalnız başına oraya koymak olamazdı. “Müslümanlıkla pek bağdaşmaz” diye ucuna da bir çeşme eklemişler, işlevsel bir hale getirmişler. Bu mezarlık bir anılar manzumesi. II. Mahmud, Abdülhamid, hanedanın son temsilcileri orada yatıyor, hatta padişaha karşı ayaklanmış olan Şeyh Bedreddin de daha sonra buraya alınmış. Tabii Osmanlı’nın çok önemli bürokratları da... Mezarlara dikkat ettiğimizde tasarımlarında modernist eğilimler olduğunu görüyoruz. Temsil yasağı gibi kavramları kenara koyan, gönye, pergel, kalem, defter, kitap gibi birtakım heykelsi sembollerin varlığı bizi şaşırtıyor. Bunlar da elbette küreselleşme ve modernleşmenin etkileri.

19. yüzyıldaki globalleşme, ütopyaları da içeriyordu kuşkusuz. Osmanlı çözülürken, gelecekte inanılmaz bir beklenti olması hiç de umulmayacak bir şey değil. Yani hayatla ilgili karamsarlığın yanında çok olumlu gelecek projeksiyonları da vardı bütün bu ütopyaların içinde. Fakat bugün insanlara globalleşmeyle ilgili bir şey söylediğimizde, kim olursa olsun herkes son derece negatif şeyler söylüyor. Küreselleşme, inanılmaz derecede bıkırtıcı bir süreç haline gelmiş, hiç kimse ondan olumlu bir şey beklemiyor artık. Onun yerine de kimi insanlar milliyetçiliği koyuyor, kimi insanlar dini koyuyor, ama aslında bunların hepsi sahte yaklaşımlar, gerçekçi bakarsak, yerine bir şeyler koyabilen insan sayısı çok değil.

O dönemki insanların küreselliğe özenmelerinin temel nedeni eskinin birtakım alışkanlıklarından kurtulmak arzusunun yanında, geleceğe umutla bakmaları, barış içindeki bir dünyayı özlemeleri, şüphesiz. Fakat o dünya ne yazık ki bugün yok. Şimdi seyyahların anılarından, yazılanlardan okuduğumuzda şöyle bir şey çıkıyor ortaya: O dönem İstanbul gibi büyük şehirlere gelen insanlar, kentin yerel insanlarını yok etmiyordu. İstanbul halkı da onları, kendisini yerinden edecek bir tehlike gibi görmüyordu. Sadece gelip geçiyorlardı ya da birtakım ticari faaliyetlerde bulunuyorlardı. Hatta kültürel çeşitliliğe katkıda bulunuyorlardı.

Bugünkü globalleşmeye İstanbul özelinde baktığımızda, eskisine göre bazı farklılıklar gözlemliyoruz. Sokakta belki aynı türden insanlar dolaşıyor. Orta-doğulu insanların çoğunlukta olduğu kalabalık, 19. yüzyıldaki Edmondo de Amicis'in anlattıklarını çağırıştırıyor. Kimisi İstanbul'un Araplar tarafından işgal edildiğini söylese de bu o kadar da önemli değil. Asıl mesele, İstanbul'da görmediğimiz bir globalleşme var günümüzde, bu da İstanbul'un kimliğini belirliyor. Daha doğrusu İstanbul'u kimliksizleştiriyor. Küreselleşmenin bu boyutuyla günlük hayatımızda pek karşılaşmıyoruz. O da finansın küreselleşmesi. Şimdiye kadar konuşan arkadaşlar bankalardan hemen hemen hiç bahsetmediler. Daha çok inşaat sektörünü konu ettiler. Aslında inşaat sektörünün çok önemini olduğunu düşünmüyorum; bunların arkasındaki bankalar önemli olan. Yaşantımızı olanaksız hale getiren, şehri bir rodeo atına dönüştüren, yerli insanları şehrin o semtinden bu semtine savuran, şehir içi birer mülteci haline dönüştüren finans sektörü...

Konuyu biraz açarsak; bugün finans sektörü, parayı iki türlü çoğaltabiliyor: 1. Üretime yatırarak, 2. Spekülasyon yaparak. 1980'lerden sonra kent toprakları speküle edilerek yapılan paranın üretimden kazanan paradan daha çok olduğu açık, özellikle "katma değeri yüksek" mal üretimi az olan ülkelerde... Bu da şehirleşmenin teşvik edilmesi sonucu ortaya çıkıyor. Kısacası şehrin nüfusunun artması "para yapıyor."

İstanbul, neredeyse 5000 kilometrekarelik bir şehir. Konya'nın 40 bin kilometrekare, Sivas'ın 30 bin kilometrekare olduğu düşünülürse İstanbul'un yüzölçümü pek büyük değil. Bu durum aşırı talebin olduğu İstanbul'u çok avantajlı bir hale getiriyor. Kısacası 5 bin kilometrekarelik bir şehre 20 milyon kişiyi yerleştirirseniz, toprağın değeri astronomik olarak artar. Bu da spekülasyondan para yapmak isteyen bankaların ekmeğine yağ sürer.

İstanbul'a gelen her kişi buradaki rant değerini, artı bir olarak yükseltiyor. Eğer İstanbul'a on kişi gelirse, on kişilik bir talep artışı oluyor, eğer bir milyon kişi gelirse, bir milyon kişilik bir talep artışı oluyor. İşte çok güzel bir spekülasyon alanı... Bunu gerçekleştirmek için araçlara ihtiyaç var. Onlar nedir? İnşaat firmaları, belediyeler vs. Onlar bu işin figüranları. Ana aktör bankalar. Buradaki önemli olan şey arsanın speküle edilmesi... Bu spekülasyon, kullanım değeri olan mal üretmekten çok, değişim değeri olan mal üretmeyi cazip kılıyor. Yani speküle edilecek arsaların üzerine dikilecek konutların kullanılıp kullanılmaması pek de önemli değil; sürekli değer yaptığı için alınıp satılması önemli.

Bazen arkadaşlardan duyuyorum, diyorlar ki, "İnşaat sektörü büyük krize girdi, iflas edecekler!" "Nereden anladınız?" diye soruyorum, "Bütün binalar boş, görüyorsunuz, hiçbirinde insan yaşamıyor bunların, hiç satamıyorlar!" Zannediyorlar ki o binalar kullanılmak için yapılıyor. O binaların birçoğu kullanılmak için değil satılmak için yapılıyor. Yani o binanın kullanım değeri, değişim değeri. Bu konutlar elden ele dolaşarak değer yapıyor. Sonunda, en son alanın elinde kalarak değersizleşiyor. "Al-Sat" konutları bunlar; yatırım için alınan boş birtakım konutlar.

Kadıköy Göztepe'deki Meteoroloji arsasına dikilen binaları biliyorsunuz, değil mi? Oraya devasa dört blok yaptılar. Önünden çok sık geçiyorum, hepsi

boş o blokların, içinde hemen hemen hiç kimse yok. Ben oradaki dairelerin hiçbirinin sahibi olmadığını zannediyordum. Meğerse onların çoğu satılmış, yeni alıcı bekliyorlarmış. Bir yatırım danışmanıya tanışmıştım, Arap şeyhlerinin paralarının danışmanlığını yapıyordu. Şöyle anlattı durumu: “Biz onların parasının yüzde 60’ını çok doğru fonlara yönlendiririz, risksiz fonlardır onlar. Anaparayı böylelikle garantiye alırız. Yüzde 30’unuysa biraz riskli, ama kârlılık oranı daha yüksek olan fonlara yatırırız. Bu fonlar da genellikle sağlam sayılır. Kalan yüzde 10’uysa çok riskli, ama kârlılık oranı da çok yüksek olan alanlara yönlendiririz. Bu da İstanbul’daki konut alım satım işidir.” İşte Meteoroloji arsası onlardan biri, yüzde 10’un içine giriyor. Ama o yüzde 10, İstanbul gibi bir şehri mahvetmeye yeterli. Bu şehirde artık “olmayan binalar” var, “üç boyutlu hisse senetleri” onlar. Bu tabii spekülasyonun bir boyutu. Tüm dünyayı düşündüğünüzde bu spekülasyon artık her alanda yapılıyor.

Tanıdığım, bir İngiliz yatırım danışmanı, üretimden para yapan büyük şirketlerin, paralarını spekülasyona yönlendirdiğini anlatmıştı. Çok büyük bir uluslararası şirkete Güney Afrika’da buğday stoku yapmasını ya da Beyoğlu’ndan konut almasını önerdiğinden bahsetmişti.

İstanbul’un kimliksizleştirilmesi ve markalaştırılması söylemi, “kullanım değeri eşittir değişim değeri” olan üç boyutlu hisse senetlerinin oluşturduğu bir söylem; İstanbul’u yok edecek bir söylem. Şu andaki İstanbul artık speküle edilmiş bir arsaya dönüşmüş vaziyette. Bu tür spekülatif yatırımların bir tepe noktası var, ondan sonra birdenbire inişe geçiyor ve alınan bina son alanın elinde kalıyor. Sonra o bölge *slum*’laşıyor, çöküntü mahallesi haline geliyor ve değer kaybetmeye başlıyor. Şu anda tabii inişe geçmiş bir şehirden bahsediyoruz. İstanbul şu anda speküle edile edile artık tepe noktasına vardı ve inişe geçmeye başladı.

Tabii ki biz sıradan, finans sektörüyle pek ilişkisi olmayan insanlar açısından durum çok farklı; biz bütün bu hengâme içinde İstanbul denen rodeo atının üzerinde durmaya çalışıyoruz. Onunla ilgili kültürel birtakım yorumlar yapmaya çalışıyoruz ve aslında dikkat ederseniz yaptığımız bütün yorumların temelinde şu var: “Burayı rant alanı haline getirmeyin, kullanalım!” Fakat şehri speküle etmek üzerine kurulu bankaların oluşturduğu bu anlayış ile yerellik inanılmaz derecede çatışıyor. Müthiş bir çatışma var, yerelle finans sektörü arasında. Ben temel çatışma olarak bunu görüyorum şehirde. Kimliği ya da kimliksizleşmeyi de en çok belirleyen şey bu çatışma. Ya bankalar galip gelecek şehir iyice kimliksizleşerek yok olacak ya da yerel halk kazanacak ve şehir kimliğini koruyabilecek. Bence çok tehlikeli bir şey ve mimariyi de bu biçimlendiriyor ister istemez. Dünyada da olup biten şey, bundan çok farklı değil aslında.

Demin Sinan’ın gösterdiği örnekler aslında çok açıklayıcıydı bence, çünkü bütün dünyada aslında aynı şeyler yapılıyor. Fakat “kamusal alan fikri güçlü olan” ülkelerde bunları yapmak biraz daha zor. Şehri aşırı derecede speküle etmek için bir meşruiyet sağlamak gerekiyor. O meşruiyeti de kimi zaman ne yazık ki “star” dediğimiz mimarlar sağlıyor. Gehry, Bilbao’ya yaptığı sanat merkezinin şehirdeki arsa fiyatlarını artırdığını söyleyerek boşuna böbürlenmiyor.

Fakat İstanbul'un, tıpkı 19. yüzyıldaki Amicis'in anlattığı gibi parçalı olan kimliği ister istemez bize yol gösterecektir diye düşünüyorum. Beyoğlu'nda yaşarken çok ilginç tartışmalara tanık oldum, o tartışmalar belki hâlâ sürüyordur. Mesela, benim babamlar Beyoğlu'nu çok önemserlerdi. Derlerdi ki, "Beyoğlu eskiden o kadar güzeldi ki biz takım elbiseyle giderdik Beyoğlu'na." Sonra araştırdığımda aslında Beyoğlu'nun o zaman bile gerçekleşmemiş bir proje olduğunu fark ettim. Tıpkı Kazablanka gibi. Nasıl ki Fas bağımsızlığını ilan edince, Fransızların yaptığı *art deco* binalar Faslıların eline geçti ve farklı şekilde kullanılmaya başlandı, kapitülasyonlar kaldırılınca da Beyoğlu'nda benzer bir süreç yaşanmaya başlandı. Konut olarak inşa edilen binalar, depoya, işyerine dönüştü. Her yer lokantalaştı. Çiçek pasajı gibi, alt katlarında gelin çiçeklerinin satıldığı dükkânların olduğu bir konut kompleksi, meyhanelerin olduğu bir pasaja dönüştü. Daha sonraki yıllar birçok işyerinin ve konutun da Beyoğlu'nu terk etmesi, ara sokakların tamamen lokantalaşmasına yol açtı. Beyoğlu monokültürleşti. Bir anlamda çöktü.

Asmalı Mescit'i ele alalım. Asmalı Mescit'te çok güzel bir haritacı vardı, yanında bir kitapçı, onun yanında bir resim galerisi, onun yanında bir bakkal. Bunların hepsi bir anda kafe, bar, meyhane haline dönüştüler. Bankalar parayı speküle etmek için nasıl bir yol izlediyse, işletme sahipleri de onları takip ettiler. En çok para yapabilecekleri işlere yöneldiler. Lokanta-bar açmak kısa vadede en cazip faaliyet haline geldi. Yani şehrin planlamasını, plancılar ya da uzun erimli düşünen kamusal erkler değil de, pazar ekonomisi yapmaya başladıktan sonra şehirde bir çöküş başladı.

Bu süreç çok tehlikeli; İstanbul'u Karaçileşmeye götürecek ve tüm kaynaklarını yok etmesine neden olacak. *Pervin Rahman* adlı bir belgesel film vardı, izlediniz mi bilmiyorum. 1947'de kurulmuş bir şehir Karaçi. 1957'de nüfusu 450.000'den 4,5 milyona çıkmış, bugünse 20 milyon. Yani, 1947'den bugüne kadar aşağı yukarı 40 misli büyümüş. Benim çocukluğumdan itibaren bugüne kadar da İstanbul 15 katı büyüdü. İstanbul Karaçi kadar vahim bir durumda değil şu anda, ama bu büyümeyi devam ettirirse hakikaten çok vahim bir duruma doğru gelecek. Fakat bu gelişme, bu büyüme, bu sınırlarına sığmama ve bu boş konutların, üç boyutlu hisse senetlerinin sürekli tekrar olarak üretilmesi artık şehrin kaynaklarını zorluyor ve şehir arsa üretmek zorunda kalıyor. Yeni boş konut üretecek yeni alanlar aranıyor. "Kanal İstanbul" bunlardan biri değil mi?

Burada en önemli mesele tabii ki şehrin kullanım değerini yükseltmek, şehri kullanabilmek. Şehri kullanabilmek için şehrin pazar ekonomisi tarafından yönetilmesini engellemek gerekiyor. Bütün önemli şehirler, kamusallığını korumuş şehirler. Paris olsun, Londra, Berlin olsun tamamen pazar ekonomisine teslim olmadılar. Mutlaka bazı bölgelerini, şehrin genel tipolojilerini korumaya çalıştılar. İstanbul'un da bunu yapması kesinlikle gerekiyor. Marka olmak yerine İstanbul'un kendi kimliğini koruyarak gelişmeyi sağlamak ve büyümeyi durdurmak amaç olmalı... Neoliberal dönemdeki karşı ütopyanın bir hayali var. O hayal de şu: "Bir şehirde üretim olmaz; şehirdeki bütün tersaneleri, fabrikaları, atölyeleri kapatın, şehir sadece hizmet ve finans yeri olsun. Yani garsonlar vardır, kafeler, bankalar ve okullar vardır. Onun dışında başka bir şey yoktur

şehirde.” Bu tamamen büyük bir yalan, böyle bir şehir olamaz. Böyle bir şehrin kendi kendini sürdürmesi mümkün değil. Şehrin değerli neyi varsa ona el koyup arsalaştırırsanız, şehri fakirleştirirsiniz. Haydarpasha’da şehrin limanının bir arsa olarak görülmesi bu anlayışın en uç örneği değil miydi?

Ali Hacılioğlu

Çok teşekkür ediyoruz. Sorgulayıcı, oldukça zihin açıcı bir sunuş dinledik Behiç Bey’den. Şimdi muhtemelen soru sormak isteyen arkadaşlarımız, katılımcılar olacaktır. Ancak bir saatlik bir gecikmeyle bu oturumu sürdürüyoruz. Bizden sonraki oturumlar için ve forumda özellikle bunları konuşmak için izninizi isteyerek bu oturumu kapatıyorum. Teşekkür belgelerini vermek için de Akif Beyi çağırıyorum, buyurun.

İstanbul Kent Sempozyumu - IV

3. Gün

3 Aralık 2017 Pazar

III. Oturum:

Medya, Kent, İletişim

Melda Onur, *Oturum Başkanı*
Sosyal Haklar Derneği Başkanı, 24. Dönem Milletvekili

Utku Ziriğ
Gazeteci, Açık Radyo-Yeşil Bülten

Elif İnce
Gazeteci

Rıfat Doğan
Gazeteci, diken.com.tr

Berkant Gültekin
Gazeteci, BirGün Gazetesi Yayın Kurulu Üyesi

Melda Onur

Başlayabiliyoruz herhalde, çok çok teşekkürler. Benden 17.15 gibi oturumu bitirmem istendi. Zaten sorular da Kent Forumuna kalacağı için o bölümü çıkartmış olacağız bizim oturumumuzdan. Ben 24. Dönem İstanbul milletvekiliyim, şu anda da Sosyal Haklar Derneği başkanıyım. Şöyle konuşmacılara bakınca kendi sıralamamı yaptım işin doğrusunu söylemek gerekirse, programdaki sıraya uymaya-
cağım, farklı bir sıralama yapacağım. Gerekçem de şöyle: Programdaki gibi yine Utku'yla başlaya-
cağım. Sevgili Utku gazeteci, ağırlıklı olarak eko-
loji alanında –kırsal diyorum aslında ben ona, kır-
sal-kentsel diye ayırdım ben bu işleri– yazılar yazan, bu konuyu takip eden
arkadaşlarımızdan biri. Kendisiyle nükleere karşı bir türkü söylemişliğimiz de
var “nükleer katliamdır” diye, hatırlarsınız. Onunla başlamak istiyorum. Sonra
Elif’le birlikte kente geçeceğiz, Rifat’la devam edeceğiz ve en son Berkant’tan
medyanın mutfağında işlerin nasıl yürüdüğünü –ben biraz geçmişten örnek
verebilirim– nasıl olması gerektiğini anlatmasını isteyeceğim.

Şöyle başlamak istiyorum: Ben eski bir ekonomi muhabiriyim. Özal’ın ağırlıklı
olduğu 80’li yıllarda, daha sonra Tansu Çiller hükümetlerinin, yani bu sağ ikti-
darların olduğu dönemlerde gazetecilik yaptım. O yıllarda ekonomi muhabirliği
çok zor bir işti. Şunun için zordu: Ekonominin dışa açıldığı yıllarda düzenle-
meler, özelleştirme kavgaları o zaman da çok sürerdi ve biz muhalif yazılar
yazardık. Bir kısmını yazabilirdik, bir kısmını yazamazdık. Ekonomi muhabir-
leri üzerinde çok yoğun baskıların olduğu yıllardı, biz de onu hissettik. Çünkü
iktidar neye meylediyorsa, nereden bir kazanç sağlamak istiyorsa, o yönde
yazı yazanlara baskı yaratır. Daha çok mali ağırlıklı konularda yolsuzluklar du-
yardık, onları yazardık. Bu konular hep ekonomi servislerinin işleriydi, o işlere
bakardık. O yıllarda tabii banka haberleri, hayali ihracat haberleri söz konusuy-
du. Bunların üzerinden şimdi farklı bir evreye geçtik. Birincisi, zaten ekonomi
servislerinin gazetelerde çok fazla etkisi kalmadı. O zamanlar ekonomi servis-
leri reklam servislerinin önündeydi, ama şimdi öyle bir aşamaya gelindi ki rek-
lam servisleri ekonomi servislerinin önüne geçti. Artık çoğu ekonomi sayfasını
reklam servislerinden gelen haberlerle donatıyorlar.

Fakat bu son yıllarda, özellikle AKP iktidarıyla birlikte arazi, toprak, kent, rant
konuları öne geçtiğinde farklı bir gazetecilik alanı da belirmeye başladı. As-
lında bunların ekonominin içerisinde olması gerekiyor normal olarak. Fakat
ekonomi servisleri çok güdük kalınca şu an masada gördüğünüz arkadaşları-

mızın kendi özel ilgi alanlarıyla, biraz belediyelerle ilişkili, biraz imar hukuku, kent, kır derken, bir de Enerji Piyasası Kanunu, Madencilik Yasaları, HES'ler, su satışları ve tabii Kentsel Dönüşüm Afet Yasası gibi yasalar bastırınca, böyle bir alan açıldı. Şimdi en yoğun baskıların olabileceği, en hedefte olabilecek yeni bir ekonomi gazeteciliği grubu oluştu. Bu haberlerin oluşumuyla, yapılsıyla ilgili arkadaşlarımız biraz bilgi verecekler bize. Dediğim gibi önce sevgili Utku'dan başlamak istiyorum. Çünkü şöyle düşünüyorum: Bugünkü talanın, bugünkü ağır koşulların ilk işaretleri 2000'li yılların ortalarında geldi aslında: su satışları, Madencilik Yasası vs. O zaman insanlar çok fazla bir şey anlamadılar. Birkaç belki cengâver gazeteci-yazar yazdı, ama şimdi o gün çıkan yasaların bugüne olan yansımaları gayet güzel görebiliyoruz. Ben çok uzattım, hemen sözü sevgili Utku'ya vererek onun sözlerini almak istiyorum.

Utku Ziriğ

Teşekkür ediyorum ben de sayın oturma başkanına. Benim biraz kır tarafını konuşmam haliyle daha beklenir olur, sayın başkan da o yüzden benim biraz o tarafla başlamamı istedi sanıyorum. Öyle gireyim, ama bunu biraz kente bağlayarak gireyim.

Kır ile kent, genel akademik bilgi anlamında da, toplumsal işleyiş anlamında da hep gerilimli alanlar olarak tarif edilmiştir. Hatta bugünün liberal ideoloji çerçevesinde şekillenen bazı görüşler öyle ilginç noktalara varmıştır ki "kent kırı sömürüyor" gibi bir tarifi bile sosyal bilim alanında çokça karşılaştığımız bir tarif olduğunu görüyoruz. Karşıtlık aslında bir ilişki gerektirir. O gereken ilişkiyi kurmak, doğru kurmak belki ikisi arasındaki gerilimden ziyade ikisinin birbiriyle nasıl bir etkileşim içinde olduğunu biraz anlamakla mümkün olacak.

Çünkü her ikisinin de yansımaları çok boyutlu olabiliyor birbirine, kapitalist sanayileşmeyle birlikte kırdan kente doğru bir göç, kırdan mülksüzleşme gibi olgular karşımıza çıktı. Düşen tarım nüfusu, artan kent nüfusu, artan yoksulluk, kentlerde ve beraberinde getirdiği bir unsur olarak kentlerdeki bu yeni biçim, özellikle 1980 ve sonrasında neoliberalizmle birlikte başka bir biçim alan kent yoksulluğu, karşımıza iki kritik öge çıkardı: Kent hakkı mücadelesi ve kır mücadeleleri. Biz bunu genel bir tarifle aslında ekoloji alanında vuku bulan meseleler, mücadeleler olarak tanımlayabiliriz.

Neden mücadeleden giriş yaptım? Konuyu biraz daha kendi hazırladığım tarafa doğru götürmeye çalışarak ve çok laf kalabalığı da yapmadan şunu tarif edebilmek niyetindeyim: Basın özgürlüğü hep sorunlu bir alan olmuştur; Türkiye'de, dünyada, her yerde bir sorundur. Ama basın özgürlüğünün içeriğini bir tarif etmekte fayda var. Dönem dönem daha rahat gibi gözüküp örneğin, Elif'in önemli gazetelerden birinde çalışıp kent hakkına dair kritik haberler yapabildiği, keza yine aynı dönemde ekoloji meselesiyle ilgili çok önemli haberlerin çekim merkezi olan Doğan Grubuna bağlı *Radikal* gibi bir gazetenin var olabildiği ve olamadığı koşulları anlamak açısından basın özgürlüğünü misti-

fiye etmeden tarif etmeye çalışmak gerekiyor; bu anlamda kişisel görüşümü de söylemiş olayım. Bu sempozyumda kent meselesine dair çok önemli uzmanların, bizim de haber kaynağımız olan pek çok katılımcının konuşmalarını dinlendik. Onların tariflerinin ötesinde bir tarif yapmayacağım için biraz daha bu oturumumuzun başlığına ve de bizden sonra başlayacak foruma hizmet etmeye çalışayım istedim. Belki beraberce tartışmaları kışkırtabileceğimiz bir noktaya geliriz. En azından bu ümitle birkaç cümle kurayım.

Tüm özgürlükler gibi basın özgürlüğü de biraz muğlak bir ifade ve aslında soyut bir kavram. Onun niteliğini veren şey, bence, insanın, insanlığın, insan toplumunun özgürlüğü aslında. Çünkü bir tür düşünün ki, çok küçük bir kesimin, kısıtlı bir zümrenin, ayrıcalıklının, egemenin –her nasıl tarif ederseniz edin– çıkarına devam eden bir toplumsal model içerisinde yaşıyoruz. Böyle bir tür dünyada yok denecek kadar azdır, hatta yoktur. Dünyadaki yaşam çeşitliliği içinde, toplum yaratabilen başka türler olmakla birlikte, insan bu konuda galiba en geniş müdahale araçlarına da sahip tür olarak karşımıza çıkıyor.

İnsanlığın özgürlüğüyle basın özgürlüğünün bir ilişkisi olmalı. Basın özgürlüğü herkesin her istediğini yazabilmesi olarak tanımlandığı anda sadece iktidarı elinde bulunduranların şekillendirebileceği bir alana da giriyor. İşte orada bence gazeteci ya da gazetecilik devreye giriyor; kent hakkı gazeteciliği, yaşam hakkı gazeteciliği. Sesini duyuramayan ya da mevcut medyada, mevcut düzen içerisinde söz hakkı olmayan, karar alma mekanizmalarına etkisi kısıtlı olabilen kitlelerin sesinin duyurulduğu bir yer olursa eğer medya ve böylesi medyanın mümkün olduğu bir ortam olursa, bu, basın özgürlüğü anlamında kıymetli bir nokta teşkil eder.

Her isteyen istediğini söyleyebildiği bir durum mesela: Geçtiğimiz günlerde ATV'nin *Cumhuriyet* gazetesi davası ile ilgili bir yayını protesto edilmişti ve protestocular, “basın özgürlüğüne müdahale” gibi bir yorumla karşılaşmışlardı. Bu gerçekten basın özgürlüğüne müdahale midir, onu tekrar bir düşünmek lazım. Bence basın özgürlüğünü, kimin için yayın yapıldığı belirliyor zira medya bir kamu hizmeti yapıyor. Bugünlerde Türkiye'deki durum basın özgürlüğü açısından belki hiç olmadığı kadar kötü ve karanlık gözüküyor olabilir, ama yine de bir önemli noktayı vurgulamak gerekiyor: Ne olursa olsun, bunca sert saldırıya rağmen iktidar veya iktidarın etrafında bir şekilde oluşan havuz medyası olarak anılan medya, bir ideolojik üstünlük kuramadı. Ağır aksak, zor şartlarda yaşayarak bile olsa Türkiye'de bilgi üretimine katkı yapanların hâlâ tutunabildikleri bir nokta var.

İnsanların özgürlüğüyle bağlantısı açısından, örneğin, bir köyde HES yapılmasını istemeyen, suyunu kesmesinler isteyen, tarım arazisine termik santral gelmesin, tepelerinde bir maden olmasın isteyen insanların sesinin duyulması, yakın zamana kadar ana akımda da mümkün olabiliyordu, şimdi daha az. Ama bu azalma yeni medya diye anacağım bir sürecin başlamasına da vesile oldu. Çünkü artık böyle bir haber talebi de ortaya çıktı diye düşünüyorum; insanlar okuyor, takip ediyor böylesi haberleri. Belki de oluşan bu haber talebi nedeniyle bu alanda ortaya çıkan mücadeleler de, haberler de çok sert bir saldırıyla

karşı karşıya kaldı. Bu da aslında haberin itibarsızlaştığı bir sürece dönüştü. Sosyal medya ve internet çok önemli imkânlar sunmakla, ciddi bir özgürlük alanı tanımakla birlikte, haberin ve habercinin alanını da daraltan örnekler ortaya çıkmaya başladı. Örneğin, dünyanın her yerinde güç odakları, *fake news* olarak anılan yalan haberler, bot hesaplarla tartışmaların manipüle edilmesi gibi hakikate müdahale araçları kurmayı başardılar. Sosyal medya alanının ve orada yoğunlaşan haberin itibarsızlaşma sürecini gördük/görüyoruz. Habere olan güven sarsıldıkça insanlar kişilere duydukları güvenler üzerinden haberle ilişkiyi inşa etmeye başladı. O yüzden güvenilen kişi, güvenilen haberci, güvenilen kurumlar kaldı geriye belki de bir anlamda. “Güvenilirlik” de yapay olarak inşa edilen bir durum olduğundan bu konuda dikkatli olmak büyük önem taşıyor. Türkiye’nin bilgi ortamının önemli bir kısmında insan özgürlüğüne hizmet eden ideolojik yaklaşımın güçlü bir damar olarak bir yerde durduğunu ve zaten iktidarların bununla kavga ederek bir yere varamayacağını –kısa vadede olmasa da– orta vadede anlayacağını düşünüyorum.

İçinden geçtiğimiz dönemde haber ile hakikat arasındaki ilişkinin varlığını koruması için çalışan herkesin, internet ve sosyal medyadaki ortamın yarattığı olumsuz etkileri düzeltmek için bir şeyler yapmaya başlaması gerekiyor. Son rakamlara göre Türkiye’de internet kullanım oranı yüzde 60; bu internet kullanıcılarının yüzde 40 civarı Twitter kullanıyor. Twitter, Instagram’ın arkasına düşmüş durumda; aslında bir anlamda haberdan kaçıyor sosyal medya kullanıcısı çünkü Instagram haberin ya da politik güncel içeriğin daha zayıf olduğu bir mecra, keza Facebook da giderek daha öylesi bir mecraya doğru hareket ediyor. Ayrıca belirttiğim gibi çok fazla manipülasyonun yapılabildiği alanlar haline geldi buralar; sosyal medyada haber içeriğinden artması muhtemel kaçışın bir nedeni de bu olmalı.

Türkiye’deki kutuplaşma, medyadaki kutuplaşmaya da yansıyor ve birbirlerini sürekli besleyen ve canlı tutan bir ortam çıkıyor karşımıza. Yeni medyadan bahsederken bu parantezi açmamın sebebi sadece yeni medya araçlarına güvenelim gibi bir çerçeve çizmek istememem. Bugün en çok izlenen ana haber bültenleri genel kanının oluşmasına aracılık ediyor. Türkiye’de insanların haber alma tercihlerinde yüzde 85 ile televizyon açık ara birinci sırada. Orada Fox Haber değişmeyen bir birincilikle devam ediyor, peşi sıra ATV, Show TV ve Kanal D haberin birbirlerinin önüne geçtiği, geçmediği zamanlar oluyor. Oralarda olmak çok önemli, bu mücadeleyi veren, kent hakkı mücadelesinin peşinde koşan insanların bir biçimde oralarda sesini duyurabilmesi kuşkusuz çok önemli. *Cumhuriyet*, *BirGün*, *Evrensel* gibi gazetelerin yaptığı, verdiği çaba keza yine bu alanı canlı, dinamik tutmak açısından çok önemli.

Ama bir de yeni bir mecra olarak karşımıza çıkan yeni medya var. O alanın da kullanılabilmesinin yol ve yöntemlerini bulmak zorundayız. Yurttaş gazeteciliği, yurttaş merkezli bir medya oluştu. Bu alan ne yazık ki hızla manipüle edilebildiğinden öyle sanıyorum ki yeni medyanın geleceğindeki gücü bizim tahmin ettiğimizden biraz daha düşük olacak gibi, çünkü hiyerarşik medya düzeni aslında nitelikli bilginin oluşabilmesi açısından da zaman zaman önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkıyor. (Klasik haber merkezi hiyerarşisini kastediyorum.)

Ne yazık ki medya tarumar edildiği için kent hakkından, doğa haklarından yana gazetecilik yapan insanların bu büyük medyanın haber merkezlerinde şu anda bulunmadığını söylesek –bir iki arkadaşımız dışında– haksızlık yapmış olmayız. Ama şunun da altını çizelim: Mücadeleler ve beraberinde ortaya çıkan haber talebi sürdüğü müddetçe, kısaca çevre-ekoloji alanı popülerliğini korumayı başardığı sürece o alanda çalışmak isteyen haberci bulmak çok zor olmayacaktır. Genel durumu tarif etmek açısından böyle bir tespit gerekli diye düşünüyorum.

Kent hakkını, yaşam hakkını önceliğine alıp bu perspektiften haberlere yaklaşp o yönde birikimini geliştiren ve devam ettiren insanların medya merkezlerinde bulunamadığını görüyoruz. O halde bulunamamaları neye yol açıyor? Çok kısıtlı imkânlarla yayın hayatını sürdüren muhalif, alternatif –her nasıl tanımlarsanız– medyada kendilerini bulmalarına yol açıyor. Benim de aslında genel olarak serüvenim biraz öyle oldu. 94.9 Açık Radyo'da *Yeşil Bülten* programını devam ettiriyorum, bir sosyal medya televizyonu olan webiz.tv'de bazı programlar yapmaya çalışıyorum. Oralardaki kısıtlılık karşı tarafa ulaşmanın yollarını bulamamaktan kaynaklanıyor. Yani sosyal medyada, internette olan manipülasyondan bu alternatif veya muhalif medya da bolca zarar görüyor.

Burada haberci ne yapıyor? Ben belki biraz o tarafa da değinerek forum önce-sindeki son oturum olmamız sebebiyle giderken o veriyi de aklımızda tutalım istiyorum. İşsiz kalan gazeteciler, kapatılan televizyonlar... 2016 yılında, bir önceki yıla göre, örneğin gazete ve dergi sayısı yüzde 8 azalıyor, tirajlar da yüzde 20 oranında düşüyor. Az önce söylemeye çalıştığım haberdan kaçış tezimin dayanak noktalarından biri de burası. Medya üzerindeki baskının yok ettiği medya kurumları nedeniyle işsiz kalan gazetecilere de değinmek gerekiyor. İşsiz kalan gazetecilerin zaten hayatlarını kazanmaktaki zorlukları, haberle olan ilişkilerini askıya almalarına neden oluyor. Bunu yeni medyadaki durum da besliyor. Yani, gazeteciliğin yerine yurttaş haberciliğinin ikame edilmesinin de bu anlamda bazı sorunlu tarafları olduğunu vurgulamak gerekiyor. Bir diğer taraftan da sektör değiştirmek gibi bir sonuçla karşılaşpıyor haberciler, özellikle kent haberciliği yapan insanlar. Biz aşağı yukarı geçtiğimiz on yıl birbiriyle iletişiminde olmuş, iletişimde kalmış insanlarız, bu masadaki gazeteciler ve burada olmayan arkadaşlarımızla birlikte. Pek çoğu sivil toplum alanına geçti, mesleki olarak o tarafa kaydılar. Çünkü maaşı orada alabiliyorlar. Pek çoğu PR denilen halkla ilişkiler alanında iş bulabildiği için, haberciler biraz da bu taraflara itildiği için haberin alanı daraldı. Haliyle bu meselelere kafa yoran, bu meselelere dair yıllarca çalışarak bir birikim elde edebilmiş insanlar da medya alanından dışlanmış oldular. Bunun sonuçlarını görüyoruz.

Başta söylediğimi tekrar hatırlatmak istiyorum: Bütün bu karanlık tabloya rağmen belki bir fırsatın da eşliğindeyiz. Çünkü –ilginç bir tesadüf belki– Türkiye'de medya, kuruluşundan bu yana iktidardan bağımsız olamamış. Nasıl demok-rasi arayışı Osmanlı'dan bu yana sürüyor, medya da aynı. İlk Türkçe gazete *Takvim-i Vakayi* II. Mahmud'un talimatıyla kurulmuş bir gazete. Sonra devamında cumhuriyetle birlikte çok Ankara merkezli, aslında orada da yine bir ideolojinin inşasında görev alan bir medya karşımızı çıkıyor. Babıali yılları biraz

daha özerkleştiği yıllar olmakla birlikte 1980 darbesi ve sonrasında, darbeyle inşa edilen neoliberal dalgayla birlikte medya tümüyle sahibinin sesi, egemenin sesi haline ve bugünkü haline dönüşüyor. İnsanlığın özgürleşmesi amacıyla tümüyle uzaklaşıp basın özgürlüğünü konuşsak ve savunsak bile o basının niteliğinin farklı bir yönde aktığı, bunun da medya sahiplikleriyle kolayca görülebildiği, o medya patronlarının ya da onların politik ilişkilerinin çıkarları doğrultusunda şekillendiği bir medyanın inşasına kadar uzanıyor.

Bu ortamda yeni medyanın araçlarını kullanmak, yeni şekillenen medyada kent hakkından, ekolojiden, yaşam hakkından yana gazeteciliğin yer bulabilmesi, bizim gazeteciler olarak çok hayati bir meselemiz haline geldi. Geçim meselemiz bir yanıyla durmakla birlikte bir diğer taraftan mesleğimizi icra edebilme meselesi haline geldi. Bu ortama da genel hatlarıyla bakacak olursak sosyal medyanın imkânlarının yanı sıra eklemek istediğim birkaç nokta daha olacak.

Türkiye'nin medya ortamında uluslararası merkezli, yani Türkiye dışı merkezli medyanın hızla arttığını görüyoruz. Türkiye'de *New York Times*'in belli anlarda kritik meselelerle ilgili Türkçe haberler yazdığını, DeutscheWelle gibi Alman merkezli bir yayın organının Türkiye'de giderek fazla görüldüğünü, Türkçe içeriğe giderek fazla yatırım yaptığını görüyoruz. Keza yine Almanya'dan "taz" gibi gruplar var. Muhakkak ki bütün bu yatırımların politik sebepleri vardır, bu tartışmasız bir durum ve gerçek, yapanlar açısından politik beklentileri vardır. Ama o beklentiler bugün kent hakkından, çevre hakkından, ekoloji hakkından yana gazeteciliğin peşinde koşan insanlarla eğer uyuşabiliyorsa, bu insanların orada olması da önemli diye düşünüyorum. Böylesi önemli imkânlar olması açısından yine keza Türkiye dışında merkezini kuran bazı televizyon kanalları, Türksat uydusunda olmasa da yayın yapabiliyorlar. Benim çalıştığım webiz TV gibi, Ruşen Çakır'ın medyascope.tv'si gibi sosyal medya üzerinden yayın yapan ve nispeten az önce tarif etmeye çalıştığım haklar perspektifinde yayıncılık yapan insanların çalışmasını mümkün kılan yerler var.

Umut belli ki buralarda, bir süre daha böyle olacak gibi. Umudu genişletmek açısından biz bugüne kadar yaptığımızı sürdürmeliyiz, hâlâ kaybetmedik. Bunca engellemeye, sansüre rağmen kent hakkından, doğa hakkından yana bir perspektif hâlâ varlığını koruyor ve güçlü bir şekilde devam edebiliyorsa mevcut durumu en iyi şekilde kullanıp habercilerin de biraz içinde durdukları alanda var olmaya çalışması gerekiyor. Bu haberciler açısından bir mecburiyet. Sizler yani haber tüketicileri (diyelim çok güzel bir laf olmasa da), haber okurları açısından biraz bu tarafa destek vermek, haberin itibarını geri kazanması için mevcut gazeteler ve televizyonlara destek vermek kritik bir önemde olacak önümüzdeki süreç için. Bunun yollarını haberi üreten ve tüketenlerin birlikte aramaya başlaması, Türkiye'nin patronsuz medyasını birlikte inşa edebilmek çok önemli. Mükemmel bir örnek değil ama Britanya'daki *Guardian* örneği gibi bir örnek inşa edebilmek belki de ilk kez medyanın tam anlamıyla padişah fermanından kurtulacağı bir ortamı yaratmak için böylesi bir kriz ortamı fırsat olacaktır. Bunun da hep birlikte inşa edilebileceğine biraz akıl yormak gerektiğini düşünüyorum. Görüşlerimi dayandırdığım noktaları kısaca

anlatmaya çalıştım. Oturum başkanımızın da bana bakışından anlıyorum ki sözü böylece noktalayayım.

Melda Onur

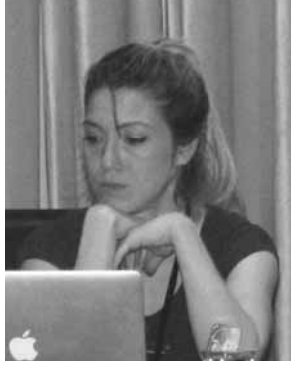
Çok teşekkür ederim, tam 20 dakika, süreye baktın mı bilmiyorum, ama muhteşem. Şimdi Elif'e geçeceğiz. Elif'i özellikle ana akım medya gibi çok zor bir alanda çok cesur haberler yaparken tanıdık. Bağlı olduğu birimin, birim müdürünün tabii ki bunda etkisi vardır, ama o günlerde belki biraz boş da bir alandı. Çünkü şöyle düşünün: Az önce dediğimden hareketle, ülkede birdenbire toprak rantı, ekonominin ağırlıklı alanı haline geliyor ve ana akım gazetelerde işin sadece inşaatçı ve sermayedar boyutu gösteriliyor, arkada yaşanan ağır yaşam hakkı ihlalleri ne yazık ki çok görünür değil. Burada bazı muhabir arkadaşların hem buradaki yolsuzluklar, hem yaşam hakları, hem rant, talan, bütün bu alanlarla ilgilenmesi ve yavaş yavaş bu tür mağduriyetleri daha duyulur hale getirmesinde çok etkisi oldu.

Şöyle bir şey düşünün: "Arazi üretimi" ifadesi son döneme özgü bir şey. Üretim, bizim bildiğimiz, sanayiden ya da tarımdan gelen, doğan bir kelimedir. Fakat "arazi üretimi" bu son dönemin tanımlaması. İlk duyduğumuzda, arazi üretimi de nedir dediğimizde bir inşaat firmasının sahibi "bu çok önemli, önümüzdeki yılın ekonomisi, önümüzdeki dönem çok önemli olacak" demişti, bunu sonradan anlıyoruz. Ben ilk duyduğumda bir mana verememiştim, şimdi şimdi tabii anlıyoruz. Biz bunları ilk duyduğumuzda gerçekten de bu yasaların 2000'li yılların ortalarında yeni yeni yapıp ama 2010'larla birlikte başımıza neler açacağını çok az kişinin hissedebildiği zamanlardı. Bu arazi üretimiyle beraber, az önce anlattığım geçiş sürecinde gazeteci patrondan bankacı ve işadama patrona çok ciddi bir dönüşüm oldu. Eskiler çok mu iyiydi? Her zaman zordur basın hali, ama sanayici ve daha sonra da inşaat, enerji alanında faaliyet gösteren gazete patronları, daha doğrusu gazete patronlarının bu alanda faaliyet göstermeleri bu tür haberlerin tamamen "cıs" haline gelmesine neden oldu. O yüzden ana akım içerisinde bu tür haberleri yapmak zordur. Çünkü bütün gazete patronlarını –ana akım dışındakileri tenzih ederek söylüyorum– suç ortağı haline getirmişlerdir, İstanbul'da ya da diğer yerde; kimi yerde enerji, maden vererek, kimi yerde arazi vererek. Bu alanda *Radikal* gazetesi bu dönem özellikle internette haber yapmanın da avantajını elde ederek –çünkü gazeteyi bastığınızda daha görünür oluyor ve orada sansür biraz daha zor– daha etkili oldu anladığım kadarıyla, çok ciddi haberler yapmaya başladı.

Elif İnce bu süreci anlatacak belki ama burada önemli olan şuydu: Özellikle bu kent meselesinde, kentsel dönüşüm ve afet riski konularının da gündemde olduğu dönemlerde, imar hukukunu, imar planlarını okuyabilen, belediye gittiğinde ona verilen dosyayı anlayabilen muhabir yetiştirmek çok önemli oldu. Zaten onların üçü burada; arkadaşım yazı işleri müdürü olduğu için ona demiyorum, onlar zaten önlerine gelenleri değerlendirdiklerinde anlayacaklar. Hakikaten adliye, hukuk dilini okuyabilen muhabir özellikle istihbarat alanında çok önemlidir, ama bu alanda da imar hukukunu, imar planlarını, belediye mevzuatını iyi takip eden muhabirlere ihtiyaç var. Şu anda onların hepsi ana

akımın dışında; müthiş bir ekip var. Elbet onlar da bir gün Utku'nun hayal ettiği gazetede yerlerini bulacaklardır. Sevgili Elif, buyurun, size veriyorum sözü.

Elif İnce

Merhaba, öncelikle bugün 150'nin üzerinde gazeteci cezaevindeyken biraz tali geliyor aslında bunları konuşmak, benim çok ilgilendiğim meseleler olsa da böyle bir gerçekle karşı karşıyayız. Dün aynı saatte Kadıköy'de bir yandan gazetecilerin tutuklu meslektaşları için eylemi vardı, bir yandan çeşitli ünlü sanatçı ve gazetecilerimizin de katılımıyla, Emek Sineması yıkılarak yerine yapılan Grand Pera'da "Beyoğlu Büyük Dönüşüm Buluşması" düzenleniyordu, eski *Hürriyet* yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök de "Beyoğlu'nda Yatırımın Nabızı" adlı bir konuşma yapıyordu. Politeknik'ten az önce izledim

videoyu, bir arkadaş Mimar Sinan Genim'e bazı sorular yönlendiriyor ve yaka paça salondan dışarı çıkartılıyor, daha sonra üç kişi gözaltına alınıyorlar.

Salondan

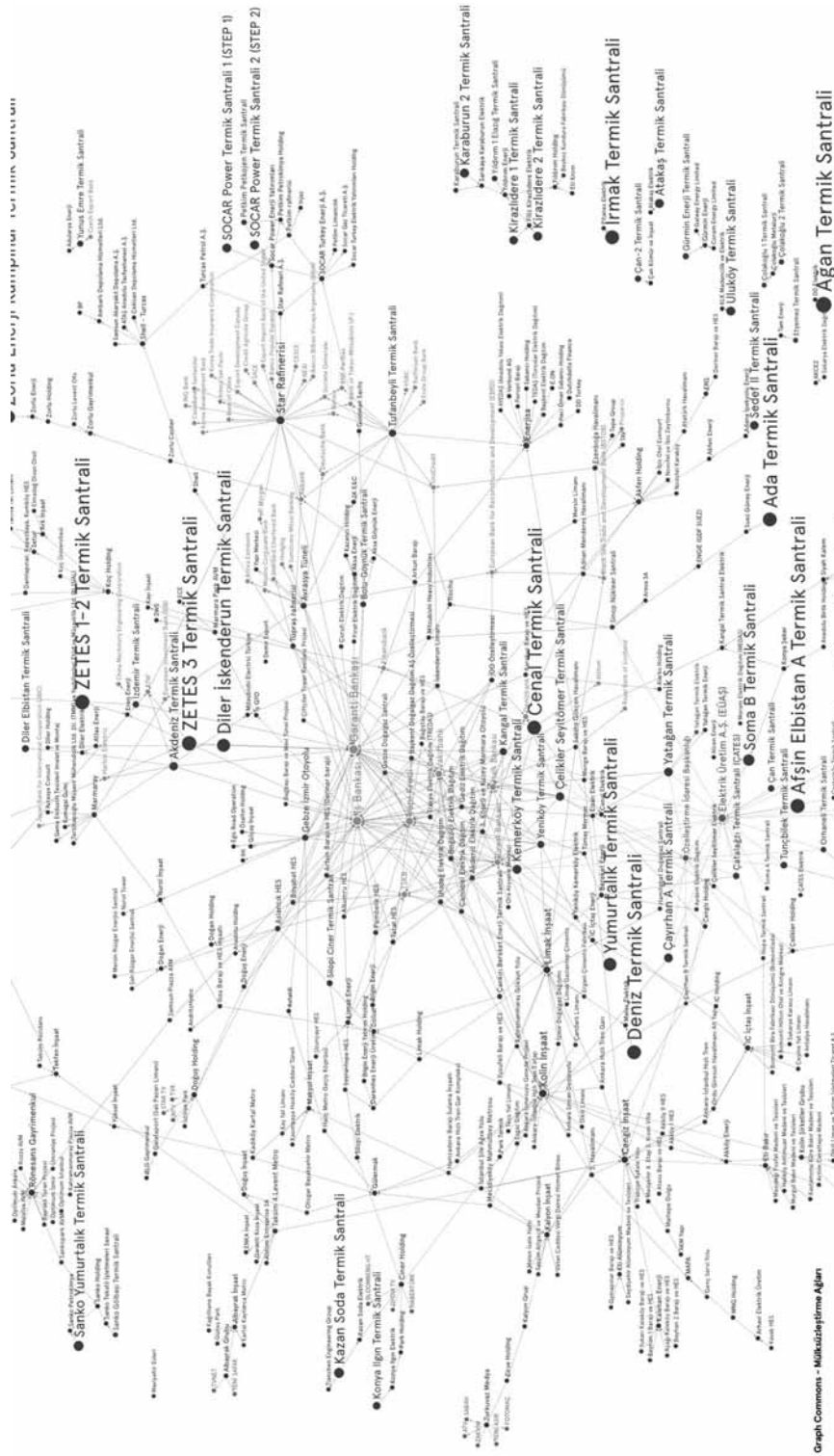
Onlar buradalar.

Elif İnce

Bravo demek istiyorum onlara. En basit sorunun bile sorulmasına tolerans kalmayan bir zamandan bahsediyoruz maalesef. Şimdi biraz "Mülksüzleştirme Ağları"ndan bahsetmek istiyorum öncelikle. Gezi Parkı'nda bir araya gelen bir grup Mülksüzleştirme Ağları. Merak ediyorum, kaç kişi internetten Mülksüzleştirme Ağları'na girip baktı aranızdan? Süper.

2013'te bir araya geldik, Gezi esnasında. Ben o zaman *Radikal* deydim. 2010-2014 arasında *Radikal* deydim, 2014'ün sonunda işten çıkartıldım, bir süre sonra da gazete kapatıldı zaten.

Medya Sahipleri Ağı, Mülksüzleştirme Ağları'nın en çok tıklanan haritası ve burada aslında her şey ortada... Utku'nun da anlattığı gibi bu 2000'lerde de başlamış bir durum değil, 80'lerden beri neoliberalleşmeyle birlikte medya patronlarının medya dışı yatırımları artmış. Çift yönlü işliyor, sadece medya patronları medya dışı yatırıma girmiyor, aynı zamanda medya dışı yatırımı olan iş insanları medya satın alıyorlar. O kadar çok değişiklik oluyor ki her zaman haritayı çok da güncel tutmak mümkün olmuyor herkes gönüllü olduğu için, ama burada her şey ortada, birkaç örnek göstereyim harita üzerinden. Bugün konumuz kent, ama kent ve kır iç içe. Bir yandan inşaat yatırımları, bir yandan termik santral yatırımları, bir yandan HES yatırımları... Mesela Ciner'in çeşitli termik santrallerini görüyoruz burada, Konya Ilgın'da yapmak istedikleri arkeolojik sit alanının üzerine yapılmaya çalışılan bir termik santral. (Harita 1)

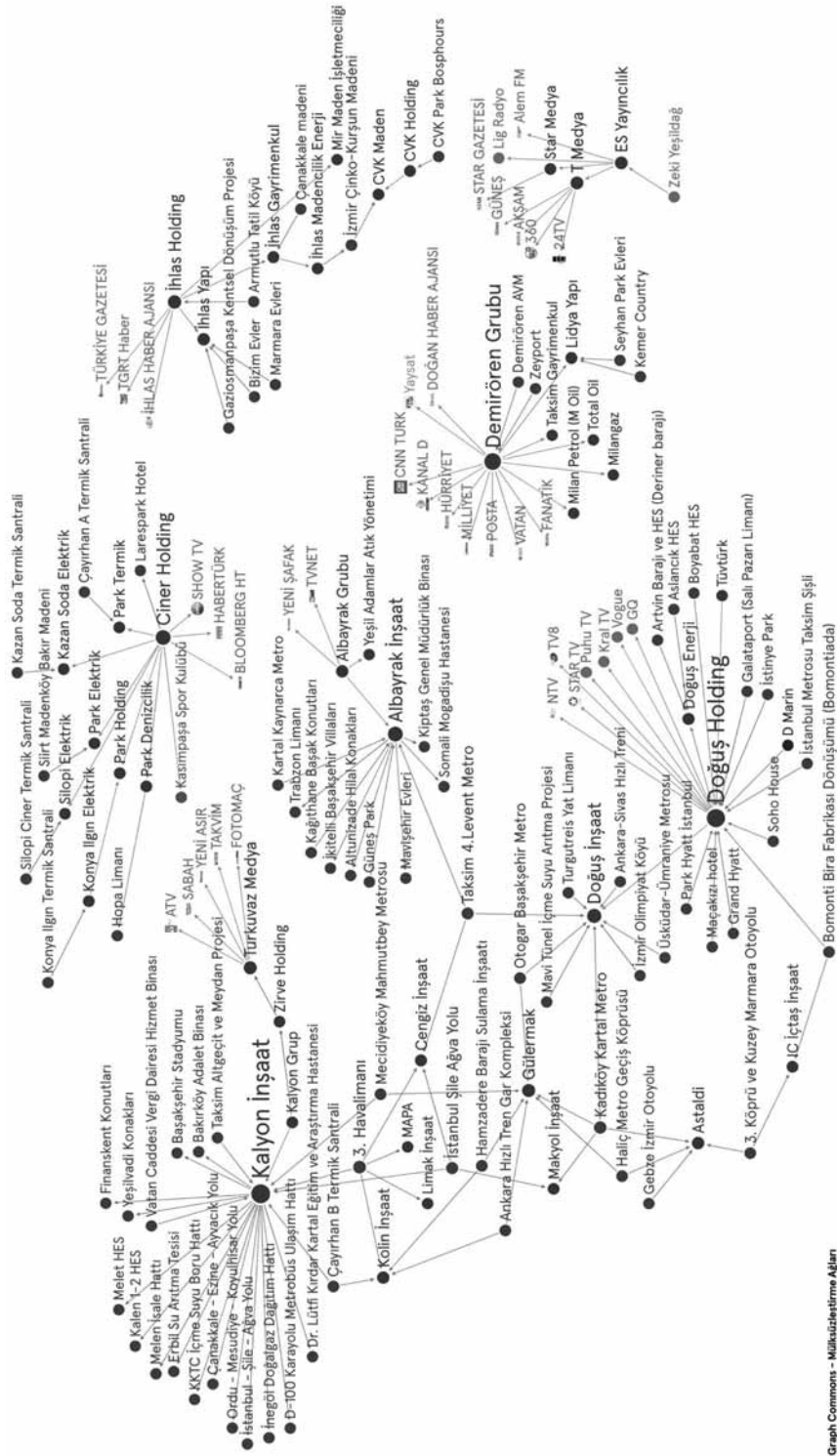
Harita 1. “Medya Sahipleri Ağı”:

2016 senesinde Sınır Tanımayan Gazeteciler ve Bianet'in birlikte yaptığı Türkiye'de medya sahipliği araştırmasında görev aldım. Oradan çıkan sonuç en çok izlenen on televizyona ve en çok okunan on gazetenin yedisine hükümete yakın grupların sahip olduğuydu. Dediğim gibi medya sahiplerinin aynı zamanda inşaat ve enerji sektörlerinde de çok sayıda yatırımları var. Utku'nun da bahsettiği gibi bir yandan çok karanlık bir tablo, medyanın çoğu hükümete yakın işadamları tarafından sahiplenilmiş durumda, fakat bir yandan da bir karşı pratik var tabii ki, bir direniş var. Mülksüzleştirme de bunlardan birisi, kolektif veri toplayarak, kamusal bilgiyi ortaya çıkarmak. Veriye hiç erişimimiz yokmuş gibi bir izlenim oluşturulmaya çalışılıyor. Evet, doğru, veriye erişimimizin kesinlikle önüne geçilmeye çalışılıyor, ama bir yandan da bu kadar siyah-beyaz değil, bir sürü de kaynak var. Şirketler zaten yatırımlarıyla çok övündükleri için çoğu bilgiyi şirketlerin kendi sayfalarından veya medyadan bulabiliyorsunuz. Onun dışında da her şey *Ticaret Sicil Gazetesi* gibi resmi, kamuya açık sitelerden.

Bir önceki oturumda Behiç Ak bankalardan, bankaların görülmediğinden bahsediyordu. Termik santraller haritasının göbeğinde Garanti Bankası'nın olması (Harita 2) ve Garanti Bankası'nın kültür sanat kurumu olan Salt'ta sürekli iklim değişikliği, vesaire gibi sergilerin yapılıyor olması, *green washing* yani "yeşil aklama" denilen şey... Bu iş sadece medyayla olmuyor, aynı zamanda kültür sanat kurumları da meşrulaştırıcı bir rol oynuyorlar.

Medyadan devam edersek, çok göze çarpan örneklerden biri, medya sahibi olan İhlas Grubu'nun kamudan Gaziosmanpaşa kentsel dönüşüm ihalesini almış olması... Bunlar bence en sert vakalar, özel bir projenin yapılmış olması değil, ama bir kamu ihalesiyle verilmiş olması ya da yasalarla bir kültür varlığı ya da alanın afet alanına sokularak, riskli alan ilan edilerek, dönüşüm için çeşitli devlet kurumlarınca yatırımcıya sunulması... Medya sahiplerinin aldığı başka kamu ihaleleri de var. Örneğin, *Yeni Şafak* gazetesinin sahipleri Albayrak Grubu'nun Taksim-4. Levent Metrosu, Kartal-Kaynarca Metrosu gibi kamudan aldığı ihaleler... 2013'ten beri ATV ve Sabah'ın sahibi Kalyon Grubu'nun da kamu ihaleleri çok; örneğin, Taksim yayalaştırma, "yayalaştırma" tırnak içinde, 3. Havalimanı, Mecidiyeköy-Mahmutbey Metrosu, Başakşehir Stadyumu, Bakırköy Adliyesi, hatta Kıbrıs'a içme suyu hattı gibi bir sürü iş.

HES'lerden kısaca bahsetmek istiyorum. Neredeyse her büyük medya grubunun bir ya da birden fazla HES'i var. Doğan, Çalık, Doğuş'un ve Ciner'in her birinin HES'i var. Bu arada ilginç bence, Doğan ve Doğuş'un ortak bir HES'i de var Giresun'da, Aslancık HES. Böyle rakip gibi gözüken şirketlerin HES'te ortaklaşabildiğini görüyoruz. Ciner'in termiklerine baktık, değil mi şurada solda? Siirt'te dört işçinin hayatını kaybettiği bakır madeni de mesela Ciner Holding'in. Sonra Star Medya, bu da *Star* gazetesini biliyorsunuz değil mi? Burada bayağı bir alış-satış hikâyesi oluyor. Fettah Tamince, Ethem Sancak, yeğen Murat Sancak arasında gidip gelen hisseler bir yılan hikâyesi yani, fakat sonuçta devasa Azeri Devlet Petrol Şirketi Socar'ın neden *Star* gazetesine ortak olduğu ve daha sonra bu hisselerin satıldığı bazı garip bağlantılar, ciddi soru işaretleri mevcut.

Harita 2. "Termik Santraller Ağı":

Biraz Beyoğlu'ndan bahsetmek istiyorum. Çünkü Beyoğlu'nda bence sıkıştırılmış zip dosyası gibi görülebiliyor bu medya ve medya dışı yatırımların ortaklaşması durumu. Özellikle 2005'ten itibaren yasal düzenlemeler vasıtasıyla da Beyoğlu'nda çok ciddi kamu-özel işbirlikleri gerçekleşti, yani kentsel dönüşüm projeleri. İlçede devlet teşvikiyle kentsel dönüşüm projesi yürüten ve medya sahipliği olan beş firma var bir noktada. Bunlar Demirören Grubu'nun Demirören AVM'si, Çalık Grubu'nun Gap İnşaat şirketinin Tarlabası dönüşümü, Doğuş Grubu'nun Galataport inşaatı, Fettah Tamince'nin demin söylediğim gibi eski ortağı olduğu Star Medya Grubu vardı, aynı zamanda Sembol İnşaat şirketiyle Haliçport projesini üstlenmişti ve Kalyon İnşaat'ın Taksim altgeçidi. Az önce de söylediğim gibi bu firmalardan bazıları önce dönüşüm projesine girmiş, sonra medya almış: Demirören, Çalık ve Kalyon bunlar. Bazıları da medya sahibiyken sonradan dönüşüm projesi ihalesine giriyor, bunlar da Doğuş ve Star Medya. Demin saydığım projelerin dördü de kamu ihalesi, yani bizzat devletin verdiği ihaleler. Demirören AVM kamu ihalesi olmamakla birlikte Bakanlar Kurulu kararıyla yenileme alanı ilan ediliyor, 5366 sayılı Kanun kapsamına alınıyor; bu da devletin sağladığı inanılmaz bir kolaylaştırıcılık tabii. Demirören bitti, Taksim altgeçidi de maalesef bitti, onun dışındakiler de devam ediyor zaten; şu anda hâlâ aktif işlerden bahsediyoruz.

Biraz daha detaylı bakarsak: Mart 2007'de Tarlabası dönüşüm ihalesini alıyor Gap İnşaat, sahibi Çalık Holding. Kasım 2007'de de TMSF'nin el koyduğu Sabah, ATV ortak ihalesini alıyor, yani 7-8 ay sonra. Çalık, Aralık 2013'te Sabah ve ATV'yi Zirve Holding'e, yani Kalyon'a satıyor, fakat dönüşüme devam ediyor. Taksim altgeçidi üzerinden direkt Kalyon'a geçiyoruz zaten. Aralık 2013'te Sabah ve ATV'yi alan Zirve Holding'e bağlı Kalyon İnşaat Eylül 2012'de Taksim yayalaştırma projesi adıyla tanıtılan altgeçit ihalesini almış ve Taksim'de yeraltı tüneline inşa etmişti. Tünelin de hukuksuz olduğu zaten defalarca yargı tarafından sabitlendi.

Geliyoruz Ethem Sancak'ın medya ve Beyoğlu'ndaki diğer proje sahipliklerine, yani Haliçport'a. Oldukça karışık çünkü hisselerde çok gidip gelme oluyor, ama kısaca 2009'da Ethem Sancak'tan aldığı hisselerle Star Medya'nın ortağı olan Fettah Tamince, Temmuz 2013'te Haliçport ihalesini alıyor. Tamince 2014 Mayıs'ta Star Medya'daki hisselerini Ethem Sancak'a geri satarak medyadan çıkıyor, yaklaşık üç ay sonra diğer ortak Socar'dan Star'ın yüzde 50 hissesini alıyor, bu hisseleri de kısa süre içinde Sancak ailesine, yani Ethem Sancak'ın yeğeni Murat Sancak'a devrediyor. Az önce Utku'yla bakıyorduk bir değişiklik var mı acaba diye, 2017 yazında Ethem Sancak'tan çıkmış medya grubu.

Beyoğlu'nda medya ve dönüşüm kesişmesindeki bir diğer proje Galataport. Galataport'un 2010'da temelleri atılıyor, Kıyı Kanunu'nda yapılan bir değişiklikle. Sonra Doğuş, Mayıs 2013'te 30 yıllığına Galataport'un işletilmesi ihalesini alıyor.

Son olarak Demirören'e gelirsek; Şubat 2006'da Demirören Grubu'nun mülkiyetindeki tarihi Sinem Han binasının bulunduğu parseller Bakanlar Kurulu kararıyla yenileme alanı ilan ediliyor, bina yıkılıyor. 2006'da Demirören AVM

inşaatına başlanıyor. Demirören de 2011'de Doğan Grubu'ndan *Milliyet* ve *Vatan* gazetelerini satın alıyor.

Böyle bir sarmal. Dediğim gibi bu, 2010'larda başlayan bir şey değil, ama son senelerde iyice yoğunlaşan bir durum. Dolayısıyla böyle bir sarmal içinde hem sansür, hem de otosansür kaçınılmaz oluyor. Çalıştığınız gruba ait olan projeleri zaten tabii ki yazamıyorsunuz, ayrıca iş dünyası dayanışması diye de bir şey var. Bir gazete, rakip gazetenin sahibi olduğu bir inşaat, enerji, maden projesinin eleştirilmesine de sıcak bakmayabiliyor, çünkü yazı işlerine yatırımcıya pozitif ayrımcılık yapan bir ideoloji hâkim olabiliyor.

Bir yandan sansür, otosansür dedim, bir yandan da rıza üretiliyor medya yoluyla. Kentsel dönüşüm yapılmak istenen mahalleler suç yuvaları, orada yaşayan insanlar suça meyilli insanlar, çöküntü alanları, fuhuş ve uyuşturucu mekânları vs. gibi damgalanıyor, kötüleniyor önce. Sonra da medya eliyle soyulaştırma teşvik ediliyor, projenin pazarlanma vakti geldiği zaman da böyle bir propaganda yapılıyor. Tu kaka Tarlabası şimdi her yere yakınlığıyla, muhteşem tarihi dokusuyla övülmeye başlanıyor. Birtakım mekânların medyada öne çıkartılması, orada yeni açılan kafe ve lokantaların, kültür-sanat mekânlarının, dükkânların reklamının yapılması ve oranın yerel halkından öte bir markaya, bir çekim mekânına dönüştürülmek istenmesi... Soylulaştırmanın propagandası da yapılıyor yani, sadece suçlulaştırma yapılmıyor. Bu ikilem komik yerlere de gidebiliyor, Tarlabası'nda eski binalar yıkılarak yerine yapılan projenin adı önce 360 Tarlabası'ydı, tüm reklam çabalarına rağmen bu isimle pazarlayamayacaklarını görünce ismini Taksim 360'a çevirdiler.

Çok kısaca *Radikal*'deki deneyimimden bahsetmem gerekirse, dört sene çalıştım *Radikal*'de. Üç sene ağırlıklı olarak kent mevzularını yazdım, Sulukule'den Tarlabası'na birçok yeri yakından takip edebildim. Evet, Doğan Grubu tabii ki sermaye medyası, fakat ben de içeride durumun her zaman siyah-beyaz olmadığını öğrendim. Yani, eğer Doğan Grubu'nun medyasında çalışıyorsan haber yapamazsın, diyemem. Tabii ki sansür ve otosansür mekanizmaları devreye giriyor, ama gazetecilerin ve editörlerin içeriden kırmızı çizgileri zorladığını gördüm, muhabirlerin gidip haberi için editörlerin boğazına yapışması veya yazı masasında kan ter içinde haberini savunması, eğer gazetede haberi çıkmıyorsa, başka gazeteden bir arkadaşına paslaması, bunların hepsi var olan pratikler ve *Radikal* kapatılana kadar da kırmızı çizgileri elimizden geldiği kadar zorladığımızı düşünüyorum. Birçok haberi de yapabildik gerçekten, benim ana akımda çıkacağını hayal edemeyeceğim bir sürü şey haber oldu, bazıları haber olamadı, ama şu anda durum daha sert. 2014 sonunda benim *Radikal* ve ana akım maceram bitti, o zamandan beri serbest çalışıyorum. Zaten hepimizin de bildiği gibi muhalif gazeteciler çoğunlukla işsiz şu aralar, ana akımda da çok arkadaşımız kalmadı, ama karşı pratiklerle devam etmeye çalışıyoruz.

Melda Onur

Çok teşekkürler. Herhalde bunları yazabilen son ana akım. Bu ana akım lafını herkes sevmiyor, ama bir şekilde tanımlamak lazım, niye onlar ana akım, öbür-

leri değil? Ama bilinir isim diye söylüyorum. Bu sansürlerin ardından internet sitelerine giden, orada çalışan arkadaşlarımız bu haberleri oralara taşıdılar. Bir de tabii yurttaş gazeteciliği, cep telefonlarıyla haber yapabilme, görüntü gönderebilme bu alanda çeşitliliği artırdı. Örneğin, KOS Medya (Kuzey Ormanları Savunması) bir medya gibi yazıyor, çiziyor, çalışanlar gönüllü muhabirler ya da normal vatandaşlar. İstanbul Kent Savunması, Beyoğlu Kent Savunması, yani bütün platformlar bir şekilde haber yapar hale geldiler. Bunlar bu şekilde çıkıyor. Buralardaki bültenlerin altında bir isim görürsünüz, Rıfat Doğan. Hakikaten son dönem pek çok haberin altında imzası var, birçok medyada görebilirsiniz, ama birçok kişi nerede çalıştığını da bilmiyor olabilir. Gerçekten bağımsız anlamda çok iyi iş çıkarıyorlar. Rıfat'a sözü vereceğim, ama daha önce bir şey söylemek istiyorum. Elif dedi ki en başta, "Bu insanlar rakipler ama birbirleriyle iş yapabiliyorlar." Ben Show TV'ye başladığımda patronlar Sabah, Hürriyet'le Erol Aksoy'du. En kavgalı olduğu söylenen zamanlardı. Onun için her türlü ortaklık bozulur, suç ortaklığı bozulmaz. Sevgili Rıfat, söz senin.

Rıfat Doğan

Böyle son konuşmacı olmanın tabii kimi dezavantajları, kimi de avantajları var. Dezavantajları şu: Son güne kaldık ve aslında her şeyi bizden önceki konuşmacıların çoğu konuşmuş oldu. Avantajı şu: Bir şekilde daha kalabalık bir izleyici kitlesiyle buluşuyoruz şu anda. TMMOB'a bu değerli Kent Sempozyumunu düzenlediği ve bizi çağırdığı için öncelikle teşekkür etmek istiyorum; çok kıymetli bir işe imza attılar. Öyle bir kıymetli işe imza attı ki Beyoğlu Belediyesi herhalde bunu görmüş olmalı ki cuma ve cumartesi gününe "Beyoğlu'nda Büyük Dönüşüm" diye bir panel koydu, bizim sürekli karşı olduğumuz ve sürekli yazıp çizdiğimiz bir saçmalıklar dizisini anlatmaya çalıştı. Oradaki Politeknik üyeleri de Sinan Genim'i protesto ederek Narmanlı Han'da yapılan restorasyon çalışmasını eleştirel bir dille anlattılar.

Ben biraz bu kent, imar, kentleşme meselelerinde nasıl bir yere geldik, kent nasıl yaşanmaz hale geldi, birkaç örneğini verip sonra medya ayağına geçeceğim. Medya ayağında aslında Elif'in anlattığı medya-sermaye ilişkisine, enerji ilişkisine çok kısa değinip bitireceğim.

İstanbul'un nasıl yaşanmaz hale getirildiğinin aslında çok örneği var. Bir örnekten başlamak istiyorum. Alışveriş Merkezleri Yatırımcılar Derneği'nin 2016 araştırmasının bir faaliyet raporu yayınlanmış. İstanbul'da şu andaki AVM sayısını bilen var mı? 280. Peki, İstanbul'da deprem toplanma alanı ne kadar şu anda? En son açıklanan rakam 77. Yani İstanbul'da bir deprem olduğunda bizim sığınabileceğimiz alanlar belli aslında.

Salondan

AVM'ler sağlam mı bari?!

Rıfat Doğan

O faaliyet raporunda başka bir bilgiler de var. Şöyle deniyor: “Türkiye ekonomisinin en önemli piyasalarından biri haline gelmiştir. 2018 yılında yeni açılacak alışveriş merkezleriyle toplam kiralanabilir alan 13 milyon m²'ye ulaşacaktır.” Az önce arsa üretiminden bahsedilmişti, işte bu tam da arsa üretimi, aynı zamanda bir rant üretimi anlamına geliyor. Peki, başka neler oldu? Mesela, Elif Tarlabası örneğini verdi. Tarlabası dönüşümünü herkes biliyor, ama internette bir sürü bilgi çıkmaya başladıktan sonra bilgi kirliliği oluşmaya başladı. Tarlabası meselesini bence bir hatırlamak gerekiyor, nasıl oldu, nasıl başladı? Bence Tarlabası'nda damat ilişkisi, damat sermayesi dışında herhangi açıklanan bir taraf yok. Çünkü oradaki projenin temel sebebi Çalık Holding'dir, oranın Çalık Holding'e pazarlanmasıdır, başka bir şey değildir. Peki, bu nasıl oldu?

2005 yılında –Mücella Abula da iyi bilir, çok uzun süre Tarlabası mücadelesinin içerisinde yer aldı– orayı bir Yenileme Yasası içine aldılar. Elif de bahsetti, tırnak içinde söylüyorum, “çöküntü”, “fuhuş yuvası” vs. diyerek orayı çöküntü alanı ilan ederek o yasaya göre dönüşüm kapsamına aldılar. Sonra ne yaptılar? Orası aynı zamanda bir sit. Koruma Kurulu'nun 2005 yılında tekrar tescillediği alanı bu kez çok ilginç bir kararla, “özel bir yapı niteliği taşımadığı” gerekçesiyle kaldırdı. 279 yapıyı yıktılar. Yıkım kararını veren Koruma Kurulu, insanlara çatısını onardığı için, evini boyadığı için para cezası kesen Koruma Kurulu'du.

Peki, bu Koruma Kurulu başka ne yapıyordu? Emek Sineması'nın da aynı yasa kapsamında yıkılmasına izin verdi. Emek Sineması'nın yıkımında hepimiz oradaydık. Elif de oradaydı. O zaman kent habercileri kalabalıktı, Gezi'den önceydi ve kent haberciliği yapan muhabirler bir araya geldiğinde 15-20 kişi oluyordu. Oraya gittiğimizde İnci Pastanesi'nin zorla tahliyesi yapılıyordu ve o zorla tahliye ve yıkımda kim vardı, biliyor musunuz? 2 No.lu Koruma Kurulunun üyesi de olan, ama aynı zamanda yeni çakma Emek dediğim, Grand Pera'nın da sahibi olan Kemer İnşaat'ın avukatı Sabahattin Özkan vardı. Elif sıkıştırdığında, bizler sıkıştırdığımızda “ya bir 10 saniyeliğine bakıp çıkacağım” diye arsızca bir cevap da vermişti.

Peki, imar planı değişiklikleri var, değil mi? Geçen gün CHP'nin açıkladığı bir raporun toplantısına gittim. Yılını hatırlamıyorum, ama Büyükşehir Belediyesinden beş bin imar planı dosyası geçmiş. Beş bin imar planı, dile kolay. İmar planı değişiklikleriyle neler yapıldı? Mesela Torun Center. Orada Mimarlar Odasının açtığı bir dava var. Mahkeme altı yıl sonra karar verdi. Altı yıl sonra karar verdiğinde ne olmuştu? Asansörden 32 işçi düşüp hayatını kaybetti. O mahkeme kararı geciktiği için, hukuk uygulanmadığı için bir işçi cinayeti yaşandı. İşte böyle bir kentte ve böyle bir kent suçunun işlendiği mekânda hepimiz oturuyoruz.

Başka neler oldu peki? Likör Fabrikası arazisine rezidans yapılacağı zaman Koruma Kurulları biliyorsunuz bir yasayla ikiye bölündü: Çevre Şehircilik Bakanlığına devredilen Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü oldu ve –Cevat Hocam kızacak, ama endüstriyel varlık diyeceğim artık– endüstriyel varlık Likör Fabrikası, o yasa sayesinde yıkıldı. Geciken mahkeme kararları demeyeyim de işletilmeyen

hukuk nedeniyle beş kez iptal kararı çıktı, dört kez imar planı değişikliği yapıldı. Bugün orada Quasar gökdelenleri yükseliyor, kentin merkezinde. Bir sürü örnek verilebilir bunlara, bir sürü. İşte burada hemen önümde duruyor; 2006 yılında 117 olan AVM sayısı bugün Türkiye genelinde 2016 yılında 377'ye çıkmış durumda. Böyle bir Türkiye'de yaşamak zorunda bırakıyoruz.

Başka bir mesele Tarihi Yarımada, yani İstanbul'u oluşturan, gerçek anlamda İstanbul diyebileceğimiz bir mekân. Aynı şekilde oradaki Koruma Kurulu üyeleri de 17-25 Aralık sürecinde gözaltına alındı. Neden? Fatih Belediyesiyle ortaklık yapıp Tarihi Yarımada'da Marmaray'ın tam üzerinde duran otopark diyebileceğimiz bir alanın sit alanından çıkarılarak üzerine otel dikilmesini sağlamak için. 2017'nin başında haberini de yapmıştım. O olmayınca 17-25 Aralıktan sonra Koruma Kurulunu devre dışı bıraktı. Az önce bir konuşmacı bahsetti Koruma Kuruluna göndermeden o plan değişikliğini Fatih Belediyesinin onayına sundular. Muhtemelen ÇED raporu da hazırlandı ve orada otel olacak mesela. 17-25'te tartıştığımız bir arazi bugün otel olmak üzere. Böyle bir sürü örnek sayabiliriz, aslında bu somut örnekler üzerinden İstanbul'un nasıl yaşanmaz hale getirildiğini anlatmaya çalıştım.

Bunun medya ayağı var. Gezi'den önce, dediğim gibi, biz Mücella Abla'nın başında toplanırdık, 15-20 kişi olurdu, bilgi almaya çalışırdı... Şimdi bugün medyada çok az arkadaşımız var, neredeyse hiç kalmadı diyebilirim. Biz bir yere, bir eyleme gittiğimizde o basın ordusu bile örneğin, Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir'i korkutabiliyordu, kaçırabiliyordu; bir dönem hatırlarsınız, Yedikule Bostanlarından kaçarak gidiyordu bize görünmemek için. Evet, bizi de kovalıyorlardı, ama önce kendisi kaçıp gidiyordu. Her defasında bizi görünce daha fazla zabıta ve daha fazla koruma sayısıyla gelmek zorunda kalıyordu. En azından medyanın, kent haberciliğinin böyle bir gücü vardı o dönemde. Ama ne zaman değişti? Çok enteresandı, Gezi'den sonra Ağustos ayında havuz medyası diye bir şey oluşturuldu hemen, havuz medyası meselesini biliyoruz zaten, Elif de anlattı. İşte bugün Kolin, Kalyon firması, diğer hepsi bugün medyada söz sahibiler, aynı zamanda enerjide de söz sahibiler, aynı zamanda 3. Havalimanında söz sahibiler, aynı zamanda 3. Köprüde de söz sahibiler ve orada işletmeciler olarak duruyorlar.

Bugün bizim açımızdan, medya açısından en zor olan şey –ben her zaman basılı matbuatın çok kıymetli olduğunu düşünenlerdenim– o yok oldu. Oradaki haberlerimiz giderek değersizleşmeye ve yok olmaya başlıyor. Çünkü orada bizim çıkaracağımız bir haberin herhangi bir kıymeti yok. Orada yapacağınız –örnek veriyorum– Ağaoğlu'yla ilgili bir haberin onlar açısından bir kıymeti yok, çünkü Ağaoğlu'nun orada reklamı var, reklamı yapılıyor, projesinin tanıtımı yapılıyor. İki gün önce baktım, Ağaoğlu'nun İstanbul'da 25 projesi var. Bu 25 projenin tarihlerine baktım özellikle, 2003-2017 arasında ve hepsi "MY" ile başlıyor: "Benim". Benim şehrim, benim köyüm, benim ülkem, benim ofisim. Aslında bir müteahhit şehrinde yaşıyoruz, Ali Ağaoğlu şehrinde yaşıyoruz. Böyle demek lazım. Böyle bir ülkede artık giderek işimizin zorlaştığını söylemek mümkün, ama Utku'nun sözüyle bitireyim: Yeni medya alanını geliştirmek ve onun üzerine tartışmak gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Melda Onur

Biz teşekkür ederiz. Aslında çok güzel bir yerde bıraktı Rıfat. Evet, bizim bildiğimiz anlamda gazeteler birer birer kayboluyor, ama birkaç gazete var, hâlâ direniyor. Aslında en cengâver de onlar, konvansiyonel alanda hâlâ yaşayabilmek anlamında. Çünkü aslında bütün bu Ağaoğlu ve muadillerinin reklamlarını alarak gayet güzel yaşarsınız, ama biliyorum ki bu gazetelerin başında tam tersi var, açılan davalar var. Onunla da mücadele ediyorlardır büyük ihtimalle. Vaktimiz de daraldığı için ben sözü fazla uzatmadan, gazetenin mutfağından, *BirGün* gazetesinden arkadaşımız Berkant'a hemen sözü veriyorum. Teşekkürler.

Berkant Gültekin

Merhabalar. Bundan önceki sunumlarda pek çok bilgiyle karşılaştınız, konunun uzmanları kent politikaları hakkında bilgi verdi, bugüne kadarki tahribatları anlattı. En son konuşmacı olmak bu açıdan avantajlı, öyle bir yükümlülüğüm en azından bulunmuyor. Zaten uzmanlık alanım da kent talanı değil, sadece herkes kadar biliyorum.

Konuşmaya başlarken ilk önce TMMOB'a teşekkür etmek istiyorum, çünkü çok önemli bir organizasyon... 2019'a giderken de kentin konuşulması, mekânın konuşulması pek çok gelişmeye hâkim olabilmek ve geleceğe dair söz sahibi olabilmek

açısından hayli kritiktir diye düşünüyorum. Diğer yandan, Elif de bahsetti, 150 gazeteci arkadaşımız bugün cezaevinde ve yüzlercesinin de tutuksuz olarak yargılanması devam ediyor. Bizim gazeteden de pek çok arkadaşımızın davası var. Onları da selamlayarak başlamak istiyorum. Nitekim üç gün sonra 6 Aralık'ta *BirGün*'ün çalışanı olan Mahir Kanaat'in de yargılandığı davanın bir celsesi daha görülecek.

Ben Elif'in gösterdiği haritanın çok kritik olduğunu düşünüyorum, çünkü devlet-sermaye-medya ilişkisinin bağırsaklarını gösterdi bize. O haritaya hâkim olmadan, hangi medya organının hangi sermaye grubuna bağlı olduğunu bilmeden, nerede yatırımlarının olduğunu öğrenmeden, sadece kent alanında değil, diğer tüm tahribat alanlarında mevzuya derinlikli bakış açısı sağlayabilmek mümkün değil. Onu görünce, geçenlerde izlediğim bir belgesel aklıma geldi. Belgeselde, şekerin insan sağlığına etkisi konusunda raporlar açıklayan uluslararası bir kuruluşun finansmanının Coca-Cola olduğu anlatılıyor, çok enteresan. Bu sözde şekerle mücadele eden dernek, Coca-Cola'nın aslında şeker bakımından vücuda zararlı olmadığı ve insan sağlığını etkilemediği gibi raporlar yazıyor! Belgesel işte bu durumu anlatıyor. Dolayısıyla medya başta olmak üzere kurumların sahiplik ilişkisini ve finansman yapılarını bilmek önemli. Türkiye'deki medyanın sermaye şeklini gösteren o haritaya hâkim olunursa, Turgay Ciner'in sahibi olduğu medya organlarında neden termik santrallerle ilgili olumsuz haber yapılmadığı da rahatlıkla anlaşılabilir. Neden sermaye sa-

hiplerinin gazetelerinden böyle haberler beklememiz gerektiğini en azından daha net bir şekilde fark edebiliriz.

Ben, biraz da dilim oradan döndüğü için, siyasete dair makro bakış açısı sunmanın kent politikasının kavranması açısından çok önemli olduğunu düşünüyorum. 2019 sathı mailine yavaş yavaş giriyoruz. Seçimlere dair polemikler okuyorsunuz, haberler dinliyorsunuz. Tabii çok farklı bilgiler, çok farklı söylemler var, ama en azından yüzeyde duranlarla başlayalım. Aslında bu seçimin startı bir kent zemini üzerinden yükselmeye başladı bence, bu da Tayyip Erdoğan'ın parti içindeki revizyonu belediye başkanları üzerinden yapmaya başlamasıyla oldu. İlk olarak onları hedefe koydu. Bu tırnak içinde bir değişim tabii, çünkü AKP'nin hazırlamaya çalıştığı yeni siyasal ittifakların bir ilk adımı gibi yorumlanabilir. "Biz kente ihanet ettik" dedi. Bunu yaparken hem kendi döneminin eleştirisini veriyor, hem de muhalefetin elinden o argümanı almak istiyor. Biraz kurnazca... Bir yandan hakikaten, "biz kentlere ihanet ettik, bundan sonra İstanbul'u layıkıyla yöneteceğiz" gibi laflar edilerek, sanki Kadir Topbaş kendi kendine oturdu, İstanbul'un planını çizdi, kimseye de söylemedi, bütün politikaları yürürlüğe koydu gibi bir atmosfer yaratılmaya çalışılıyor. Sanki AKP de bu tahribatı yapan parti değilmiş gibi bundan sonra daha modern, daha çağdaş, daha insanca, insana yarışır bir kent mimarisi ortaya çıkaracakmış gibi bir algı ortamı yaratılıyor.

Bu durumun siyasal ittifaklarla ciddi ilişkisi var, çok detaya girmeye gerek yok, çok sıkıcı olur. Politika konuşmak sıkıcı olduğundan değil, ama çok duyduğunuz varsayarak, çok ilgilendiğinizi varsayarak tekrar etmemek için diyorum. AKP, bundan önceki siyasal ittifaklarına bugünkü konjonktürde sahip değil, biliyorsunuz. FETÖ gibi marjinalize olan yapılar da var, ama daha ziyade fikrî/politik zeminde ortaklıklarını kaybetti. Ya da sürecin ihtiyaçlarına göre onları kullandı ve sonra da harcadı diyelim. Aslında güçlendikçe küçülen, daha doğrusu, devletin bütün organlarında egemen olan, yasamasını, yürütmesini, yargısını kontrol eden, ama buna rağmen hegemonya, yani rıza üretme kapasitesi gittikçe daralan bir partiyle karşı karşıyayız. Bu da tarihsel açıdan çok ilginç bir momentin içinde olduğumuzu gösteriyor aslında, çünkü bunun nedeni AKP'nin üstüne bina olduğu siyasal mimarinin dışına çıkmaya çalışması, o sınırları zorlaması diye yorumluyorum. Çünkü bu bizim yıllardır sol demokrat çevrelerin eleştirdiği bir siyasal mimariydi. Bunun içinde emperyalist sisteme bağımlılık, taşeronluk görevi, toplumsal hakları liberal politikalarla yok etme, özelleştirmeler, inşaat odaklı büyüme, rant odaklı kent politikaları, toplumun özgürlüklerini budayan gerici uygulamalar, vesaire vardı. Bunlar zaten eleştirdiğimiz bir çerçeveydi, ama AKP'nin üstüne bina olduğu siyasal organizma, siyasal geometri buydu ve şimdilerde bu biraz değişmeye başlıyor. Burada miladı Gezi'den başlatmanın çok yararlı olduğunu düşünüyorum, çünkü iktidarın yüzündeki demokratlık maskesini çok sert bir tokatla indiren önemli bir toplumsal tepkiydi. O andan itibaren en güçlü ittifakı zaten Fetullahçılardı, AKP onu kaybetti ve yavaş yavaş sendelemeye başladı.

Bu içerideki ittifakları hangi zeminde kurmaya çalışıyor, onu düşünmek lazım. Aslında bugün sıkıştığı zemin üzerinden bunu yaratmaya çalışıyor. Sözüm ona

antiemperyalist bir tavır tutturuyor, bağımsızlıkçı olduğunu söylüyor, devletçi olduğunu söylüyor ve sürekli beka sorunuyla toplumu, kitleleri alarme etmeye çalışıyor. İroniktir, cumhuriyetin kazanımlarını en tutkulu bir şekilde sahiplendiğini bildiğimiz Atatürkçü kesimlere oynuyor ve bunun üzerinden oradan bir rıza devşirmeye çalışıyor.

Ben genel olarak aslında kent politikalarının da, mesela AKM gibi projelerin de bu zemine oturduğunu düşünüyorum. Bu zemin üzerinde, bu çerçeve içinde anlamlı olduğunu düşünüyorum. Bunlar mesela AKM'yle başladı, ama 2019'a giderken artacaktır; kentin şurasına bunu yapıyoruz gibi... Yani sözüm ona modern görünümlü, çağdaş görünümlü, ama içi boşaltılmış, halktan soyutlanmış, sanatsal içeriği anlamında çölleştirilmiş bir sanatsal, kentsel mekânlar üreterek rıza devşirmek için üstüne oynadığı Atatürkçü kesimlere birtakım hediyeler vermek için adımlar atacak. Dolayısıyla makro bakış açısını, bu siyasal ittifaklar zeminini doğru kavrayamadığımız zaman bu hamleleri de çok yüzeysel ve derinliğine inmeden analiz etmeye doğru gidiyor iş.

AKM projesini tanıttıktan sonra özellikle baktım gazetelere, ne diyorlar? Tabii yandaş gazetelere bakmadım, onların ne diyeceği ortada, ama sözüm ona muhalif duran, dönem dönem iktidarı eleştiren bazı noktalarda "dur bakalım" diyebilen isimlere baktım. "Çok güzel bir mimari, harika bir şey, çok da güzel operası oldu" türevi şeyler yazmışlar. İş siyasal zemininden koparınca, o makro bakış açısını kaybedince, mesele teknik değerlendirmeye sıkışıyor. Teknik değerlendirmeye sıkıştığında içindeki ideolojik derinliği kaybediyor-sun, içindeki ideolojik unsuru okuyamıyorsunuz. Aslında esas orada tartışılması gereken o sanat mekânının içeriğinin hangi ideolojiyle, hangi felsefeyle doldurulacağı; insanlara, topluma neyin gösterileceği, topluma neyin çağrısının yapılacağı ve hangi felsefi içerikle bunun gerçekleştirileceği... Temel olarak esasında mevzu bu, ama bundan çıktığınız zaman tiyatro salonu çok güzelmış, koltuklar çok yumuşakmış, ışıkları harikaymış gibi teknik bir değerlendirmeye sıkışmıyorsunuz. Aslında kent politikasını okumak yerine diliniz döndüğünce mimari değerlendirmeden, estetik değerlendirmeden öteye geçilemiyor. Bunlar önemsiz demiyorum, çok önemli konular ama olayın tamamı bu değil.

Medyanın görevi aslında burada bu tartışma zeminlerini yaratabilmek; doğruyu göstermek anlamında öyle didaktik bir şey değil, zemini yaratabilmek. Bir proje ortaya atılıyor, bunun içeriği nedir, iktidar bunu neden ortaya atmıştır, bunun topluma sağlayacağı fayda nedir, bundan kim olumsuz etkilenir, kim olumlu etkilenir? Medyanın bu zeminleri yaratması, buna uygun haberler yapması ve toplumu düşünmeye, tartışmaya, eleştirmeye teşvik etmesi gerekiyor. Sadece o yapılacak şeyin bir illüstrasyonunu ya da bir çizimini koyup yapılacak proje bu, alkışlayın falan gibi bir haber tarzının herhalde bu ülkeye yapılacak en büyük yanlışlardan biri olacağını düşünüyorum. Önümüzdeki süreçte, medyanın en kritik görevlerinden biri bu. Çünkü bildiğimiz, yani benim çok önemsedğim bir diskur var aslında, ideoloji ve politikalar mekâna yansıyor. İdeoloji ve politikalarından arındırılmış bir mekân okuması, kent okuması mümkün değil, dolayısıyla onu irdelemek, tartıştırmak, beraber doğruyu bulmaya çalışmak,

hareket tarzını üretmeye çalışmak çok kritik ve medya da bu noktada fişekleyici bir güç diye düşünüyorum.

Tabii burada mesela, Utku bahsetti, çok yeni olanaklarımız var, yeni medya olarak tarif edilen sosyal medya gibi... Burada bir noktaya şerhim var. Yeni medyanın kendisine değil bu şerhim ama şuna dikkat edilmeli: Gazetecilik aslında bir uzmanlık işi ve bu işi de işin uzmanları yapıyor. Mesela, biz bugün telefonlarımızdan, tabletlerimizden, bilgisayarlarımızdan haber alıyoruz diyoruz, ama bence aslında aldığımız şeylerin çoğu haber değil, sadece bildirim alıyoruz. Şurada şu inşaat başladı, şurada şu kaza oldu, cumhurbaşkanı şunu dedi, başbakan buraya uçtu, dışişleri bakanı şunu karşıladı; bunlar aslında haberin kendisi değil, bunlar gazetecilik süreçlerinden geçmeyen kimi vakaların bize yansımış şekli. Aktüel bilginin, gazeteciliğin uzmanlığıyla birleşmediği zaman fazla bir kıymeti harbiyesi bana göre yok. Buna biraz temkinli yaklaşmak gerektiğini düşünüyorum. En azından ham bilginin işlenmesi ve derinleştirilmesi gerekir. Yırca'dan gelen aktüel bilginin Utku Ziriğ'in uzmanlığıyla birleşmediği zaman eksik olduğunu ya da Elif İnce'nin uzmanlığıyla, Rifat Doğan'ın uzmanlığıyla birleşmediği, bakış açısıyla harmanlanmadığı zaman eksik kalacağını düşünüyorum. Yeni medyayı tabii önemsiyoruz, *BirGün* de oraya dair kimi adımlar atıyor diğer tüm gazeteler gibi, ama geliştirilmesi gereken yanlarını da gözden kaçırmamak gerekir. Henüz çok yeni bir alan, çok toy bir alan, bu işe giren, bu alanda faaliyet gösteren gazeteciler olarak elbette bizler de bazı noktalardan gelişmeye muhtacız.

Genel olarak bahsetmek istediğim bu. Özel olarak da; ana akımda tabii değerli haberler yapıldı bundan önce, bundan sonra yapmak elbette ki daha zor, ama bunun biraz toplumsal karşılığı da var. Toplumun tepki kapasitesiyle alakalı da bir şey bu, Türkiye'de bir holdingleşme olgusu var. Az önce bahsettiğim gibi, farklı alanlarda yatırım yapan iş insanlarının medya alanında da sahip olduğu kurumlar var. Ana akımda elbette bu açıdan haber yapmak, gazeteye haber sokmak, onu sütunlara taşımak zor, ama toplumsal tepki, toplumsal beklenti artarsa aslında gazete sahipleri olan sermaye sahiplerinin de bu noktada köşeye sıkışacağını ve doğru habere ulaşma konusunda, sınıfsal pozisyonları itibarıyla teslim olmasalar da, geri adım atabileceklerini hesap etmemiz gerekiyor. Gezi bu dinamiklerden biriydi. Çünkü baktığınız zaman medya da aslında bu söz konusu insanların birer yatırımı ve bu işte de ciddi paralar dönüyor. Bunlar sadece amme hizmeti değil, oradan kâr elde etmesi için talep görmesi lazım, talep görmesi için de doğru haber yapması lazım, iyi haber yapması lazım. Şunu demek istiyorum: Okuyucu ve toplum yargıçtır aslında, ne kadar dirençli bir şekilde haber talep edilirse ve bunların arkasında durulursa, ana akım medya da o kadar haber yapmaya, halka haber ulaştırmaya mecbur kalacaktır. Çünkü bu direnç olmadığı zaman, sermaye medyasıyla iktidar arasındaki al gülüm ver gülüm ilişkisi bozmak mümkün değil. Hepimiz, aslında gazeteciler kadar, toplum da haberin arkasında olmalı, haberin peşinde olmalı ve o kararlı duruşunu bir şekilde ortaya çıkarmalı. Diğer türlü medya sahiplerinin insafına bırakılmayacak bir durum söz konusu. Biz ne kadar dirençli ve inatçı bir toplum olursak medya konusunda da o kadar ileri noktaya gelebiliriz diye düşünüyorum.

Üç-dört senedir çok sıklıkla iktidarın baskısı konuşuluyor. Ben artık çağrıldığı-mız yerlerde şu kadar dava açıldı filan diye anlatmıyorum, çünkü herkes biliyor, yazıyoruz, manşetten cevap veriyoruz. Artık öyle tekzipler geliyor ki kimseye anlatmanıza gerek yok. Şu kadar hapis cezası aldık, para cezası ödedik falan demiyorum. Zaten buradakiler de bu işleri bilen insanlar, özel olarak tekrar etmenin anlamı yok. Bugün davası olmayan, yargılanmayan arkadaşımız yok. Özellikle bu kent haberlerinde şirketleri eleştiren haberler yaptığımızda, mahkemeler onların yazı işleri ofisi gibi, gelen tekzip aynen bize gönderiliyor. Gelişine vole atıyor, bizim masaya geliyor, yazı işlerine düşüyor. Bu ilişki zaten böyle, neyse o faslı geçiyorum. Ama burada iş bizde, toplumda bitiyor bence. Biz şunu söylüyoruz: Türkiye'deki bence en geniş asgari müşterek cumhuriyetçiliğin yarattığı birikimdir; kimi Marksist'tir, kimi sosyal demokratır, kimi merkez demokratır, kimi farklı fraksiyondandır, ama en geniş çeper herhalde o cumhuriyetçiliğin yarattığı ilerici kazanımları sahiplenmektir. Onları, o sütunları şu içinden geçtiğimiz süreçte sıkı sıkıya tutmak lazım, medyayı besleyecek olan da o direncin kendisidir. Yoksa iktidarı eleştirmekle bir yere varılamadığı ortada. Olay, gerçeği isteyen, doğruyu isteyen insanların ne kadar kararlı, azimli ve sözünün arkasında durabildiğiyle ilgilidir. Dinlediğiniz için teşekkürler.

Melda Onur

Çok teşekkürler, son derece başarılı bir şekilde bitirdik, zamanı tutturduk. Çok doğru bir şey söyledi; ana akım medya dediğimiz, bir şeyler yazmıyor diye düşündüğümüz medya aslında çok güzel görüyor ve onları biriktiriyor. Bir gün geliyor toplum bunu gerçekten talep ettiğinde çok güçlü bir şekilde giriyor. Şunları da çok iyi biliyoruz ki bugün ana akım medyada çıkmış pek çok haberi aslında daha önce *BirGün*, *Evrinsel* ve diğerleri yapmıştı. Ben kesip biriktiriyorum. Çoğunlukla bunu söylemezler, ama izliyorlar, sadece o dengeler dolayısıyla bekliyorlar.

TMMOB'a ve bu saatte hâlâ bu salonda olan herkese çok teşekkürler.

İstanbul Kent Sempozyumu - IV

3. Gün

3 Aralık 2017 Pazar

İstanbul Kent Forumu

Akif Burak Atlar, Moderatör

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube YK Sekreteri

Akif Burak Atlar

Değerli arkadaşlar, üç gün boyunca gerçekleştirdiğimiz TMMOB 4. İstanbul Kent Sempozyumunun son bölümüne geldik. Kapanış forumuyla “Kent ve Adalet” teması altında üç gün burada dinlediğimiz tartışmalara salondan katkılar alarak bir anlamda sempozyumun katılımcılarıyla kapanışı gerçekleştirmeye çalışacağız. Üç gün boyunca çok doyurucu, oldukça bilgilendirici, zihin açıcı sunumlar dinledik. İstanbul’a dair farklı başlıklar altında “Kent ve Adalet” temasının bizlere düşündürdükleri üzerine hep birlikte kafa yorduk. Şimdi sözü salona vereceğiz ve kapanış forumuyla tıpkı dört sene önce 3. Kent

Sempozyumunun kapanışında olduğu gibi sempozyumu noktalayacağız.

Foruma geçmeden önce küçük bir teşekkürde bulunmak istiyorum. Özellikle sempozyum programı ilan edildikten sonra broşürlerin, afişlerin basımı, dağıtımı, sempozyumun duyurulması, katılımcılarla iletişime geçilmesi, burada üç gün boyunca salonda ve arkasındaki işleyişin aksamaması ve sunumların sizlere sorunsuz ulaştırılması, burada konuşulanların sosyal medya aracılığıyla dışarıya aktarılması için küçük bir ekip canla başla çalıştı. Bu küçük ekip olmasaydı bugün bu noktada bu kadar keyifli bir etkinlik geride bırakmayacaktık. Arka planda, sempozyumun kusursuz ilerlemesi için çalışan, emek veren tüm arkadaşlara ufak bir teşekkür iletelim, onlar için sizden ufak bir alkış isteyelim.

Temamız “Kent ve Adalet”, dolayısıyla tek bir soru ya da özel bir konu altında değil, “Kent ve Adalet” temasının düşündürdüğü tüm başlıklarda salondan katkı alacağız ve bir anlamda sempozyumun açık bıraktığı noktaları doldurmaya çalışacağız. Yöntemle ilgili kısa bir bilgilendirme yapayım. Kürsümüz burada, söz alan arkadaşlar dilerlerse kürsüden, tercih etmezlerse salonda ulaştırılacak olan mikrofon aracılığıyla katkıda bulunabilirler. Bu forum tıpkı diğer sempozyum boyunca yapılan konuşmalarda olduğu gibi ses kaydı altına alınacak ve daha sonra yayın haline gelecek. O yüzden söz alan katılımcıların öncelikle kendilerini ve eğer temsil ediyorlarsa, temsil ettikleri inisiyatifi, kurumu, kuruluşu ifade etmeleri, daha sonra yayın haline gelecek sempozyum kitabı için önemli.

Programa göre saat 20.00’ye kadar zamanımız var. Sizlerin yorgunluğu ne düzeyde bilemiyorum ama forum sizlerin enerjisiyle şekilleneceği için süre konusunda bir kısıtlamamız yok. Şöyle de bir durum var tabii: Birtakım aksaklıklar nedeniyle burada dinlediğimiz oturumların ardından normalde yapılacağı

soru-cevap kısmına yer veremedik. Oturumlarda yer alan, katkı koyan konuşmacı arkadaşlar hâlâ aramızda, hepsi olmasa da bir kısmını görebiliyorum buradan, eğer önceki tartışmalara ilişkin açmak istediğiniz yeni tartışmalar ve sorular varsa onları da lütfen çekinmeden dile getirin. Dediğim gibi süre konusunda herhangi bir sıkıntımız yok, ama olabildiğince fazla kişinin söz alması adına beşer dakikalık bir çerçevede verilen katkıların toparlanması faydalı olacaktır. Hatta 5+1 diyelim isterseniz, beş dakika dolduktan sonra ben bir toparlama dakikası için uyarıda bulunayım. O uyarıyla beraber sözleri toparlamaya çalışalım. Zamanımız elverirse, ikinci kez söz almak isteyen arkadaşlara tekrar söz verelim.

Buyurun, söz sizde. Kürsüye gelebilirsiniz ya da mikrofonu size ulaştıralım.

Salondan

Merhabalar, ben Arkeologlar Derneğinden, aynı zamanda Bakırköy Kent Savunmasından buraya katıldım. Biraz sivil toplum kuruluşlarına dikkat çekmek istiyorum. Biz Bakırköy'de hem iktidara karşı, hem yerel yönetime karşı mücadele veriyoruz ve evet, ana akım medyada bizim konularımız yer almıyor, ama biz kendi medyamızı da oluşturuyoruz. Hepiniz de herhalde öyle, sosyal medyayı yoğun olarak kullanıyoruz. Kendi kentimizin özelinde özellikle halkı bilinçlendirmek, farkındalık yaratmak için etkinlikler düzenliyoruz ve bu çok işe yarıyor. Damla damla vazgeçmeden, ümidimizi kaybetmeden mücadele etmeye çalışıyoruz. Herkesin ümitsizliğe kapıldığı yerlerde güzel, küçük de olsa kazanımlar elde ediyoruz, en son Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesinde kazandığımız mücadelemiz gibi. Bu herkese de örnek oluyor. Ben şunu belirtmek için söz aldım: Hiçbir şey olmuyor, hiçbir şey yapamıyoruz demek zaten yenilgiyi kabul etmektir. O yüzden hep beraber özellikle sivil toplum kuruluşları birlikte güç birliğiyle mücadele etmeye devam edeceğiz. Teşekkürler.

Akif Burak Atlar

Çok teşekkürler. Buyurun.

Remzi Çelik

TMMOB üyesiyim, birçok sivil toplum kuruluşunda aktif çalışmaya gayret sarf ediyorum. En başka İstanbul İKK'daki ve TMMOB'daki tüm arkadaşlara bu etkinlikten dolayı teşekkür ediyorum. Konuşmamı biraz "Kadıköy Postası" gibi yapmak istiyorum. Kadıköy geçen hafta içinde iki konuyla karşılaştı, daha önce de zaman zaman ısıtılıp önümüze getirilen. Bunlardan biri Kalamış, Fenerbahçe Yat Limanı. Daha önce bir mücadeleyle bir noktaya kadar durdurulan, ama bu azgın neoliberal politikaların durmayacağını, tekrar ısıtarak önümüze getireceğini bildiğimiz bir konuydu, tekrar geldi. Bunu bir bilgi olarak söyleyeyim. Burada önemli konulardan biri alan; yat limanı dolgu alanına ve üçüncü derece arkeolojik kazı olan bir alana yapılmaya çalışılıyor. Tamamen rant odaklı, halkın, Kadıköylünün sahile, kıyıya ulaşmasını engelleyecek projelerdi. Bu konuda biz de karşı direnci birçok bileşenle birleştirmeye çalışıyoruz.

Diğer konu Kadıköy'deki arıtma tesisinin yerine ki Ümraniye'den itibaren atık suyu Kadıköy'e getiren bir proje çerçevesinde ve Marmara'yı yok edecek şekilde bir derin deşarj sistemi olan aslında biyolojik arıtma yapılması gereken bir alanda tamamen dönemsel, hiçbir ihtiyaca karşılık vermeden insanları ayırıştırıcı bir yapı, ben onu AVM ve otopark projesi olarak görüyorum. Böyle bir projemiz önümüzde şu anda.

Onun dışında güzel hareketlerden haber vermek istiyorum. Koşuyolu'nda Taşyapı'nın yapacağı 42 katlı gökdelende oy çokluğuyla mahkeme kararı verilerek yapı durduruldu. Ahmet Sani Gezici Lisesinde bir mücadelemiz vardı, orada da olumlu bir sonuç aldık. Bunlar coşkuyla kutladığımız sevindirici haberler, sizlerle de açıkçası paylaşmak istiyorum.

Onun dışında Validebağ havzasında ciddi bir çalışma var. Özellikle jeotermal konusunda Cevahir'in çok ciddi emeği var, belki bilgi verecektir.

Gerçekten neoliberal politikaların bile yapmayacağı kadar tahribat yapıldı İstanbul silüetinde. Silüet ve ufuk çizgisi insanoğlunun tarihidir, yüz binlerce yıllık tarihidir. Amerika'ya bakarsınız, Kanada'ya bakarsınız, *downtown* diye bir yer vardır, oradan blokları yükseltir, ama diğer yerleri korumaya çalışır. Lütfen Anadolu tarafından Asya'ya doğru geçerken İstanbul'da azgın bir sistemi, belki neoliberal demenin bile mümkün olmadığı çürük dış sistemini görürsünüz. Ufuk çizgisi kutsaldır, insanoğlunun gelişmesinde beynindeki en önemli noktalardan biridir. Çünkü biz hep o çizginin arkasında ne olduğunu düşündük. Uygar ülkelerde o çizgi korunur. Silüet eşsizdir, hele hele İstanbul'un silüeti eşsizdir. Bu ihaneti yapanlar, bu katliamı yapanlar bir itirafla kurtulamazlar, tarih önünde, gelecek kuşaklar önünde suçludurlar, sorumludurlar. Teşekkür ederim.

Akif Burak Atlar

Teşekkür ediyoruz. Bahsettiğiniz projelerle ilgili verilen dayanışma mücadelesi ne kadar örgütlenip bir araya gelebilirse, mücadelenin hedefe ulaşmasında o kadar önemli. Kadıköy Kent Konseyinin bu anlamda toparlayıcı çalışmaları var, buradan da bunu ifade etmiş olalım.

Kurtuluş Sunal

Ben mali müşavir ve gazeteciyim. Demokrasi İçin Birlik ve Barış Koordinasyonunda bulunuyorum. Benim gördüğüm şu. Zaman zaman Etiler'e gidiyorum, dün tesadüfen uğradım. Bir taraftan sıkışmış caddeler, doğadan kopmuşluk, bir taraftan da toplumun, şehrin ekonomik olarak bölünmüşlüğü var. Ve bu çelişkiler içerisinde biz orta sınıflar, daha okumuş kesim bir ses çıkarmaya çalışıyormuş gibi gözüküyor, ama büyük sermayeyle bütünleşmiş, daha üst olanaklara sahip kesim fazla da rahatını bozmuyormuş gibi görünüyor, dışarıdan bakınca. Etiler'de ya da büyük sitelerde oturan kesimler bu mücadeleye dahil değillermiş gibi görünüyor. Daha çok öğretmen, doktor, mimar veya orta, küçük burjuva kesime yaklaşan kesimler ve tabii öğrenci kesim, mülkiyetsiz

kesim bir mücadele içindeymiş gibi gözüküyor. Kadıköy’de, Beşiktaş’ta... Bu süreç içerisinde bu bir çıkış olabilecek midir? Biz şehrin diğer kesimlerini, diğer kitleleri bu sürece nasıl kanallıze edebiliriz? Bunu sormak istedim.

Akif Burak Atlar

Evet, mücadeleyi nasıl büyütebileceğimize dair salona sorulmuş bir soru olarak formüle edelim. Katkı koymak isteyenler bu soru çerçevesinde de yanıtlarını aktarabilirler. Buyurun.

Mete Akalın

İnşaat mühendisiyim. Bize ağabeylerimiz TMMOB’nin 1954’teki asıl kuruluş amacını şöyle anlatmışlardı. O zamanki siyasi iktidarın Amerikan hegemonyasını ülkemizde sağlamak niyeti elbette var, ama o niyetle bile ülkeyi planlamak, düzenli bir çalışma yapmak istiyorlar. Dolayısıyla ülkeyi ancak tüm mühendis, mimarların planlayabileceği görüşüyle TMMOB Yasasını çıkartıp önce çatı örgüt, sonra da diğer odaları kurduğunu anlatırlar ağabeylerimiz. Onların niyeti ne olursa olsun biz aslında elbette önce kentimizi göze alarak, ama tüm ülkeyi o interdisipliner dediğimiz uzmanlıklar arası ortak çalışmayla planlamakla yükümlüyüz diye düşünüyorum. Dolayısıyla dün de belirtilen o kötümser görüşler yerine, elbette olayı sergilediğimiz zaman, saldırıları sergilediğimiz zaman çok ürkütücü bir tablo ortaya çıkıyor, ama sağ olsun arkadaşımızın anlattığı Kadıköy olayındaki gibi yerel başarılar bizi umutlandırmalı ve doğru bir planlamaya yönlendirmeli.

1996 Habitat çalışması sırasında bir yıl önceden başlayan hazırlık çalışmalarında –kendi Odamız ölçeğinde söylüyorum, genç yaşta kaybettiğimiz, özlem ve saygıyla andığımız, o zamanki İstanbul Şube Başkanımız Mustafa Ürgüplü arkadaşımızla birlikte– bir bildiri hazırlamıştık. Burada, göçün tersine çevrilmesinin zorunlu olduğunu, bunun için de böyle bir ortak planlama yapabilme gücümüzü kullanmamız gerektiğini vurgulamıştık. Bir örnek: Sanıyorum Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir Planlama Bölümünden Betül Şengezer Hocamız Kadıköy Fikirtepe bölgesinde ilk çalışmaları başlatmıştı. Ama bu çalışmalar, demokratik planlama dediğim oranın insanıyla ortak karar verilerek, bir bölgesel çalışma yapıp sağlıklı bir kent parçası yaratma eylemi elbette yaygın bir destek sağlanamadığı için o günlerde –biz de çok sonra duyduk– şimdi görüyorsunuz yüklenicilerin elinde Sevgili Metin Karadağ arkadaşımın çaldığım ve çok sık kullandığım “reziLdanslarla” örtülüyor. Bizim bunu aşacağımız bir şey var. Ben belim dolayısıyla araba kullanamıyorum, toplu taşıma artı arada bir zorunlu olunca taksi... Hangi taksi şoförüyle yolda sohbet etsem, nereli olursa olsun, diyorum ki onlara, kendi yöresinde köy enstitüleri modeli bir eğitim sistemini elbirliğiyle bir dayanışma zinciriyle gerçekleştirebilsek, orada kooperatif kursak... “Aman ağabey” diyor, “bir gün İstanbul’un kahrını çekmem, kaçarım. Çünkü çocuklar için buradaydım, orada eğitim garantisi vererseniz bana ilköğretim, ortaöğretim, hiç değilse güvenli bir doğru eğitim sağlarsanız bir gün bile durmam.” Bunu, kenti boşaltmak anlamında söylemiyorum. Hadi hepimiz ne güzel, Anadolu’ya kaçalım anlamında da söylemiyorum. Ama bir yandan

kenti bu hiç ihmal etmeyeceğimiz, çok önemseyeceğimiz küçük yerel dayanışmalarla parça parça savunurken bir yandan da *BirGün*, *Cumhuriyet*, *Evrensel* gazetelerimizin de desteğiyle belki ortak bir kültürel, politik, ekonomik bir dayanışma sayfasıyla desteklenebilir. Bakın, bir tek komünist belediye diye ilan edilen, onca baskıya rağmen göçertilemeyen Ovacık Belediyesinin yaptığı gibi onların üretimini burada pazarlamaktan, oralarda kooperatifleri oluşturup gene kentte bunların zincirini kurabilmeye kadar yapabileceğimiz çok şey var. Karamsarlık yasak, umutsuzluk yasak. Deneyimlerimizi yan yana getirelim ve gerçekten disiplinler arası bir ortak yapı kurup ortak bir çalışma modelini sürekli oluşturalım. Çok teşekkürler.

Makbule Ekinci

Merhabalar, ben Gaziosmanpaşa Barınma Hakkı Meclisi üyelerindenim. 2012'den beri mücadele ediyoruz. 2013 yılında benim evime ruhsatı yokmuş diye mühür bastılar. Oysa ben 1981 yılında orayı yığma bir bina olarak aldım, 50 senelik dediler. 35 senedir ben yaşıyorum, ne yaptılar? 35 senedir yaşadığım evime kaçak hiçbir şey yapmadım. Hatta yol geçerse, genişlerse diye evimin çıkıntısını bile düzelttim, o vaziyette yaşadım. Ama ne yaptı bizim Gaziosmanpaşa Belediyesi? Çünkü biz bu mücadelelerle uğraşıyoruz ya... Babamın evi Sarıgöl'deydi, onunla başlamıştım. Orayı vermemek için dört sene çabaladım, bütün komşularım verdi, tek başıma kaldım. Geçen sene Kasımın 9'unda en sonunda babamın evini teslim etmek zorunda kaldım, mecburiyetten. Çünkü benim babamın iki katlı evi vardı. 91x91 metreydi ve dediler ki tapu tahsisli. Tapu tahsisli olunca 1+1 veriyorlar 60 m² net mi, brüt mü, o da meçhul. Fakat ben bununla mücadele ettim, ettim, en sonunda dedi ki Mustafa Başaran bana, oranın çevre bilmem ne şeyi: "Madem bu kadar inat ediyorsun, ben senin oranın tapu tahsisini iptal ederim ve üst katını kaçağa çeviririm." Nitekim öyle yaptı.

91+91 iki dairemi benim bodrumla bir tuttu. Bodrumu daireye çevirdi, orasını kaçağa çevirdi ve 1+1'e anlaşılmak zorunda kaldım. Onu da noterlikten yaptım zorla, ilk defa ben. Bunlarla uğraştım diye 2013'te de benim evime mühür bastılar. Neymiş? Ruhsatı yokmuş. 50-60 senelik yığma bir evin ruhsatı olur mu Allah aşkına? Bunları biz tahsisli tapuya çevirdik ve hepsi af oldu; garantisi, belgeleri, hepsi var elimde. Bunları sunduğum halde yine bu geçtiğimiz ayın 21'inde karot örneği almaya geldiler. Nasıl geldiler, biliyor musunuz? Bir otobüs çevik kuvvet getirdiler. Bir sürü zabıta ekipleri geldi, Mustafa Başaran geldi. Evimin her yerini deldiler, yıktılar, her şeyi yaptılar. Kapatmadım, hâlâ o şekilde duruyor Yenidoğan'da. Kaçınıcı mahkemeyi açıp kazanıyoruz, çocuğum gitti bu ruhsatla ilgili hızlandırmaya, hızlandırdı, süreçteydi çünkü, onu aldık, ama bir ay bize müsaade tanıdılar.

15 gün oldu biz bunu alalı, şimdi 15 gün sonra gelecekler benim evimi yıkmaya. Nasıl yapacağım, ne yapacağım ben bilmiyorum. Bu kadar bizim üstümüze gelmeye bunların hakkı var mı? Bizleri bu yaşta bizim evimizde bizi huzursuz etmeye bunların hakları var mı, bunu bilmiyorum, ama rica ediyorum ki yeter artık, bizimle uğraşmasınlar. Bizim evlerimizi bize bıraksınlar. Neymiş? Biz iş-

galciymişiz, işgal olmuş evlerimiz, ama en affeden şey devletmiş ve bugüne kadar oturduğumuza sayaymışız. Komşularımız da korkuyor, teker teker teslim olup gidiyor. Biz davalarımızı bugüne kadar hiç kaybetmedik, hep kazanıyoruz. Ama ben bu devletten artık ne yapacağım, nasıl davranacağımı hiç bilmiyorum. Dedim ki eğer ki evime bir dokunun... Ben 93 yılında eşimi kaybettim, çocuğum ilkokula başlamıştı. Yılbaşı akşamı yaş günüydü, yılbaşı akşamı ben eşimi kaybetmişim. 93'ten beri ben tek başıma o çocukları büyüttüm, yuvamı kurdum, kimseden haram bir lokma yemedim, kimsenin kazancından yemedim. Gecekondu, ama gelin görün, öyle güzel ki, şirin bahçesi var, ağaçları var, her türlü şeyi var. Ramazan içinde başka bir daire aldım, taşındım. İnaniyor musunuz 1 km ancak, ama o yeşilin verdiği o temizliği ben bu dairede anladım. Nasıl o dairede toz oluyor, is oluyor, böyle siyah oluyor, biliyor musunuz? Ben gecekondu da toz görüyordum, ama siyahlık görmüyordum. Demek ki o yeşil, benim o bahçemdeki, etrafımdaki ağaçlar temizliyormuş. Burada hiç ağaç yok, kese kese ağaç yok, temizlemiyor. Bir de bize diyorlar ki bir çocuk istemiyor, beş çocuk istiyor. Böyle mi büyüteceğiz bir beş çocuğu? 1+1'lerde mi sığındıracağız bu beş çocuğu? Nasıl büyüteceğiz? Ben çocuklarıma bir mekân bırakamazsam bu çocuklar nasıl büyüyecek? Ben torunlarıma ne vereceğim? Bunu söylerken düşünmeleri lazım, 1+1'de ben çocuk büyüteceğim, nasıl büyüteceğim? Çocuk dediğin büyük geniş alanlarda büyür, değil mi? Benim söyleyeceklerim bu kadar, dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Halime İncedağ

Ben de arkadaşla aynı dernekten geliyorum. 1952 doğumluyum, doğduğum evde oturuyorum. Herkesin evine gelirken haber veriliyordu, biz toplanıyorduk destek için. Ama bana cuma günü baskına gelir gibi, iki zabıta arabası ve iki polis arabası ekiple on kişinin üstünde geldiler, almak istediler, ama işimiz olmadığı halde ben mücadele verdim, vermek istemedim. İçeriye girip ölçmek istediler. "Kanunen içeri giremezsiniz, böyle bir yetkiniz yok. Bana belge gösterirseniz müsaade ederim" diye belirttim. Hakkı olduğunuz halde haksız duruma düşüyorsunuz. "Sizi savcılığa şikâyet edeceğim" dedi bana Mustafa Başaran, bu kentsel dönüşümle ilgili müdür. Dedim ki, "Buyurun, savcılığa suç duyurusunda bulunun. Ben de bildireceğim, ben 65 yaşındayım. Siz mübarek cuma günü böyle on kişiyle arabalarla sanki FETÖ'cüye, birisine baskına gelmiş gibi gelip beni rahatsız ettiğiniz için ben de suç duyurusunda bulunacağım." Bilmiyorum şimdi içimizde avukat arkadaşımız var mı, ben sormak istiyorum. Eğer avukat bir arkadaşımız varsa, cuma günü yaşadığım bu şey için ben savcılığa suç duyurusunda bulunabilir miyim? Hakkımı aramak istiyorum. Birkaç ev kaldı, mücadele edenlerden birisi de benim, diğerleri herkes teslim oldu. Teslim olanların hepsi on briketle küçük bir yerler sarıp yapılmış, gerçekten gecekondu. Benim evim 1950'de yapılmış, bahçenin içinde villa gibi. Hiç de sakıncalı bir yanı yok, eskiden yapılan binalar çok daha sağlamış, şimdiki yapılan binalara göre. Aklınıza gelen bütün meyve ağaçlarının içinde villa tipi bir ev, 1950 yapımı ve benim doğduğum ev, benim orada hatıralarım, anılarım, çocukluğum yatıyor. Direnmek istiyorum. Bana Başkan Yardımcısı Ahmet Bül-bül, "Yok böyle geniş alanda rahatlıkla oturmak" dedi. "Bu benim tapulu malım,

benimkisi müstakil tapu, tapulu malımda nasıl istersem öyle otururum. Bu sizi niye ilgilendiriyor” dedim. Başkan da geldi, “Nasıl muhafaza ettiniz burayı? Ben de Çatalca’da böyle yeşilliğin içinde oturuyorum” dedi. “Siz yeşilliğin içinde oturuyorsanız benim yeşilliğimden ne istiyorsunuz” dedim. Benim yeşilliğim bütün mahallenin oksijenini sağlıyor...

Ne yapılabilir bilmiyorum. Açılmış davalarımız var kamulaştırmaya karşı, riskli alana karşı, riskli alan davasının birini kazandık, sokak ismi değiştirerek başka bir riskli alan gündeme getirdiler. Orada da kendi yaptıkları 20 katlı binalar var. Dedim ki, “Önce yaptığınız 20 katlı binaları yıkın, o da riskli alan içine giriyor, ondan sonra gelin benimle konuşun”. Bilmiyorum, beni suçlu ilan ettiler. Eğer suçluysam suçumu da kabul ediyorum, ama eğer suçsuzsam ne yapabilirim? Ben ülkemizde demokrasinin olmadığını düşünüyorum. Ben 657’ye tabi olarak 35 sene devlet dairesinde çalıştım. Suç işlemedim, ama evimden, tapulu malımdan çıkmayarak suç işliyorsam o zaman beni hapis haneye atsinlar, okuyamadığım kitapları okuyayım diye düşünüyorum. Bu kadar söyleyeceklerim, teşekkür ederim.

Akif Burak Atlar

Aslında önemli katkı geldi son iki misafirimizden. “Demokrasinin olmadığını düşünüyorum” dediniz. Kent ve adalete aslında demokrasi bir alt başlık olarak eklenebilir. Bu yönde de katkı almaya devam edelim. Aramızda avukat arkadaşlar varsa sizlerle forumun ardından görüşsünler, eğer yoksa da dayanışmacı avukatlarla bir araya gelmeniz konusunda bir irtibatımız olsun toplantıdan sonra.

Deniz Özgür

İstanbul Kent Savunmasındayım. Birkaç şey söyleyeceğim. Çok derli toplu olmayabilir, ama öncelikle Gaziosmanpaşa’dan gelen arkadaşlara ben çok teşekkür ediyorum. Buradaki meselenin, buradaki deneyimin bütün İstanbul’a hakikaten yayılması gerektiğini düşünüyorum. Mesela, biz iki hafta önce hafta içerisinde iki defa mahalleye gidip sürecin haberleştirilmesi için çaba sarf ettik. Oradaki arkadaşlar bu mücadeleyi veriyorlardı, fakat seslerini kimseye duyuramıyorlardı. Şöyle düşünelim: Gaziosmanpaşa bir üçüncü dünya ilçesi. AKP’nin ilçesi ve AKP’nin inşaat atılımının, kentsel dönüşüm atılımının pilot bölgelerinden biri. Fakat buna rağmen dört yıldır orada bu arkadaşlar mücadele veriyorlar. Önce riskli alan kararlarıyla hukuki düzeyde baş ettiler, bunları geri çevirdiler. Çok fazla insandan bahsetmiyorum, 10-15 insandan bahsediyorum, onu söyleyeyim. Davacı olan, dilekçe veren çok fazla insan oldu ama mücadele veren, belediye önüne giden 15-20 insandan bahsediyorum. İkinci olarak, acele kamulaştırma. Bu kavramlar, 2012’den bu yana bütün Türkiye’ye bela olan bu kavramlar Gaziosmanpaşa’da denendi. Hatırlayın, Gaziosmanpaşa’dan sonra Sur’da denendi. Bundan sonra bütün mahallelere aksettirilecek olan bir süreçten bahsediyoruz, o açıdan çok önemli deneyimler. Acele kamulaştırmaları da hukukun yüzüne çarptılar, belediyenin yüzüne çarptılar, yine kazandılar bu insanlar. Şimdi özellikle tek tek riskli bina ilanıyla mahallelinin karşısına çıktılar

ve buradaki arkadaşlar başta olmak üzere, sadece dava açan insanların binalarını tehdit ettiler. Gelip zorla biçimsiz şekilde karot alarak o evleri riskli ilan etmeye çalışıyorlar.

Buradaki deneyim bize şunu gösteriyor: Bu kadar güçlü değiller. Gaziosmanpaşa gibi pilot bir bölgede ve her tür imkâna sahip oldukları bir bölgede hukuki yollarla, fiili mücadeleyle bu kentsel dönüşümü gerçekleştiremediler. Bunun kayda geçmesi açısından ben çok önemli olduğunu düşünüyorum, o yüzden altını çizmek için söz aldım.

İkinci mesele, açıkçası ben kentsel muhalefet açısından ara ara kendimizi gözden geçirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Bu anlamda bu tür forumlar, özellikle TMMOB'un düzenlediği forumlar çok önemli zeminler sağlıyor bize. Kentsel muhalefet anlamında ben aslında çok iyi bir noktada olduğumuzu düşünüyorum. Bu son dönemde belki fiili mücadele biraz geriye düşmüş olabilir, bildiğimiz nedenlerden dolayı, ama söylemsel açıdan bence çok ciddi bir gücümüz var. 2013 Gezi sürecini hatırlayın. Gezi'den önce Emek'le yükselen dalgayı, sonra onun Gezi'yle taçlanışını ve sonrasında o dalganın iktidara yaptırdıklarını düşünün, o yaptırdığı hataları düşünün, 17-25 Aralık meselelerini... Yani, o süreçten sonra iktidar çok ciddi yalpaladı, çok ciddi kayıplar verdi ve bence o süreci devam ettiriyor. Ondan sonra saldırı dalgasını yükseltti. Şimdi nasıl bir dönemdeyiz? Bu sefer "kente ihanet ettik" söylemleriyle yeniden kendini meşrulaştırmaya çalıştığı, adeta günah çıkartarak bunu pazarladığı bir süreçle karşı karşıyayız. Her ne kadar iktidar kendi çıkarı için bunu yapsa da bu bizim aslında ne kadar güçlü olduğumuzu gösteriyor. Yaptığımız fiili mücadelelerin, hukuki mücadelelerin, yaptığımız her şeyin kayda geçtiğini söylemek lazım. Kayda not düşmenin, tarihe not düşmenin önemsenmesi gereken bir mesele olduğunu düşünüyorum. Örneğin, dün yapılan iş de bu anlamda böyle bir şeydi. Beyoğlu'nun bütün sermayedarları, yatırımcıları, onu meşrulaştıran şarlatanlarla birlikte ortak bir çıkarma yaptılar, ama başarısızlıkla karşı karşıya kaldılar. Salonlar zaten bomboştu. Biz orada da şunu söyledik basın açıklamamızda: Biz bunu ciddiye almayabilirdik, ama biz tarihe not düşmek için buradayız. Gerçekten insanlar ciddiye almadılar zaten.

Bir üçüncü mesele, önümüzdeki dönemde bence baş etmemiz gereken bir mesele var. O da şu arkadaşlar: Zorlu Performans Sanatları Merkezi, Torunlar gibi kent suçu alanlarıyla mevcut üretimi ve bundan sonra yapılacak olan satsal, kültürel üretimleri buluşturarak, bunları meşrulaştıracaklar. Bizim bu tür alanlara yönelik bir sözümüzün, bir pratiğimizin, bir veritabanımızın, bir takip sistemimizin olması gerekiyor. Bu alanlar neden kent suçu alanları? Bu alanlar inşa edilirken kaç iş cinayeti yaşandı, kaç işçi yaralandı? Ne gibi sıkıntılara zemin hazırladı bu tür inşaatlar? Bunların takibini tutmamız lazım. Son Zorlu meselesi, Torunlar meselesiyle gündem oldu bu hikâye. Bizim yanımdan, bizim çevremizden, içimizden insanları da dahil ederek çok ciddi bir meşrulaştırma sürecini böyle inşa edecekler. O yüzden bu çok tehlikeli bir süreç, buna yönelik bizim hazırlık yapmamız gerekiyor. Bu yeni dönemi nasıl karşılayacağız?

Bir de gelirken bir önceki sempozyumun sayfalarını biraz karıştırdım. Bir özeleştiriyi verelim. Orada Mücella Abla, kiracılar meselesini biz önümüze koyalım demişti. Daha önce de yıllardır söylüyor aslında, ama biz bu dört yıl içerisinde herhangi bir adım atmadık. Bu da bizim özeleştirimiz olsun. Bundan sonraki süreçte kiracılar meselesini de bu mücadeleye fiili, hukuki, örgütlü vs. çeşitli araçlarla, çeşitli yöntemlerle dahil etmek zorundayız. Dahil edelim, bunun için çaba sarf edelim.

Kent mücadelesi veren özellikle siyasi yapıların birbiriyle ortak bir irade geliştirmesi gerektiğinin önemli olduğunu düşünüyorum. Özellikle bu alanda ben çok fazla imkânımız olduğunu düşünüyorum. Gerçekten çok güçlü bir durumdayız aslında ve sadece o imkânları yan yana getiremediğimiz için birçok şeyi kaybettiğimizi görmek beni gerçekten inanılmaz derinden üzüyor. Birbiriyle yarışan siyasi yapılar değil, yan yana gelip tek yumruk olarak o etkin gücünü gösterebilen yapılar haline gelelim isterim. Teşekkür ederim.

Asuman Türkün

Merhaba, şehir plancısı Yıldız Teknik Üniversitesi. Ben de işin bir başka boyutuna değinmek istiyorum. Bütün konuşmaların her birinin çok haklı tarafları var, ama eksik bıraktığımız da bir taraf var. Deniz güçlüyüz diyor, ama ben bir yandan da gücün çok kırıldığını düşünüyorum. Şöyle bir kırılma oldu: Bütün bu mahalle mücadeleleri, yerel mücadeleler başta çok daha güçlüydü. Çok daha geniş kesimlerin muhalefeti vardı. Ama yıllar içindeki bütün bu dönüşümler insanlarda da bir yılgınlık ve pes etme durumu yarattı. Gaziosmanpaşa'daki durum örneğin: 15 kişi direniyor. Diğerleri nerede? Pes ettiler, verdiler. Diğer mahallelerde nasıl? Bir sürü mahallede çok benzer bir tabloyu görüyoruz. Birkaç kişi bu mücadeleyi sürdürüyor, ama geri kalanlar razı oluyor. Sonuç olarak memnun ve mutlu bir razı oluş değil bu. Ama öyle bir yılgınlık oluyor ki “verelim, hiç olmazsa buradan çok kaybetmeden çıkalım ya da alabileceğimizi en çoğa çıkararak çıkalım” diyorlar. Çünkü hiç kimse aslında bu eski gecekondu alanı dediğimiz bahçeli, bir-iki katlı evleri olan bir yerden çıkıp da 20 katlı evlerde yaşamayı tercih etmiyor. Hiç kimse bunu tercih etmez. Dolayısıyla aslında herkes de biliyor oralarda yaşanamayacağını ve yaşamak istemeyeceğini, ama buna razı oluyor ve buraları satarak, buradan kendi çapında belli bir şeyi kendine döndürerek yaşamını belki yine kendi istediği bir düzende başka bir yerde kurmayı tasarlıyor.

Fikirtepe’de olanlar hepimizin gözünün önünde oldu. Aslında şunu demek istiyorum: Her sınıftan bütün çalışan sınıfların her katmanında –mülkiyet şeyleri de farklı olabiliyor bizde, tapu tahsisi, mülkiyet, tapu tahsisi olmayan yerler vs.– bütün bu mülkiyet üzerinden dönen tartışma sonuçta herkesi aynı yere getiriyor. Bunda çok büyük bir fark görmüyorum ben açıkçası, olmuyor. Mesele, arkadaş Etiler’de herkesin rahatı yerinde diye bahsetti. Ben Arnavutköy’e doğru eski 60’ların bir kooperatifinde yaşıyordum. O zamanın mütevazı evleri, işçi kooperatifleri. Oralara dönüşüm girdi. Orada yaşayanların da örneğin çoğunluğu emekliydi ve bir tek ben istemedim dönüşümü, herkes istedi. Çok masraf vardı ve kimsede para yoktu, sonunda ben de tamam dedim, ev dönüş-

tü. Kim dönebildi o eve? O emeklilerin hiçbirisi dönmedi. Çünkü herkesin kendi yaşamının rasyonelinde, yaşamını bir şekilde bu dönüşümle birlikte uyumla, kendi durumunu daha iyileştirmek yönünde bir çabası oluyor. Bu inanın fark etmiyor. Bütün toplumsal profil değişti, hiçbir emekli geri dönmedi. Çünkü zaten çıkmışlardı bir kere. Kiracılara da oradan bağlanıyorum; buranın kiracıları kalmadı, şu an gelen kiracılar, daha önceki kiracıların verdiği paranın dört misli parayı veren kiracılar olarak geliyorlar. Mevcut kiracılar da kiranın daha düşük olduğu, belki kentin bu kadar merkezi bölgesinde değil, daha periferisindeki alanlara gittiler.

Bütün bunları aslında bir arada düşünmek lazım. Herkesin ahlakının bozulduğu bir düzenden bahsediyoruz, ben onu demek istiyorum. Birliktelik... Çünkü iğneyi kendine, çuvaldızı başkasına batır. Herkes kendi bireysel mülkiyeti söz konusu olduğunda çok daha savaşkan bir tutum alırken başkasının meselesi olduğunda bu kadar da önemsemiyor. Sadece yerel anlamda mücadelelere katılıp mesela kent hakkı anlamında diğer mücadelelerin parçası olmuyor ki bu geçmişte daha fazlaydı. Ben bu vazgeçmeyi görüyorum ve bu vazgeçmeyle birlikte neler olabileceğini tartışmamız gerektiğini de görüyorum. Herkes bence bütün bu baskıların sonunda bir tür pes etme ve mücadele etmeden kendi yararını çoğaltma konusunda daha fazla hareket ettiğini düşünüyorum. Bu benim gördüğüm, tabii ki çok ciddi mücadeleler var ve bu mücadeleleri sürdürenler var. Bunu göz önüne alarak söylüyorum. Esenler'e bakın. Esenler de AKP'nin pilot bölgesi belediyesi ve orada ciddi dönüşümler oluyor. Orada ciddi bir devlet katkısı da var bu projelerin yapılmasında. İnsanların ağızına bir parmak bal çalındığında kimse de oranın dönüşüm biçimi, 20 katlı apartmanları dert etmemeye başlıyor. Çevreye verdiği zararı dert etmemeye başlıyor. Çünkü onu satarım giderim diye bakmaya başlıyor. Bu kentin hepimizin olduğu bilincini, bu konuda ne yapılabileceğini ve bunları ayrı düşünmememiz gerektiğini nasıl tartışır ve bir bilinç yükseltmesi yapabiliriz? Bunu söylemek istedim.

Akif Burak Atlar

Söz almayanlara öncelik vererek devam edelim. Herkes konuşsun, herkes katkı koysun istiyoruz bugün.

Sabri Akgönül

Efendim, merhabalar. Editörlük yapıyorum, ama yayınevinin temsilcisi değilim. İlla bir temsilcilik yapmak istersem salondaki bütün sosyal bilimci hoca ve talebelerden özür dileyerek bir temsilcilik yapabilirim. Şöyle bir durum var: Akademide büyük bir yığılma var ve çok büyük bir tez yazım aşamasına giriyoruz, özellikle sosyoloji disiplininde. Ben de şimdilik çaylak, ama yakınlarda usta bir sosyal bilimci olmaya çalışan ve bu yüzden aslında ukalaca da olsa temsilcilik talep etmeye çalışan biriyim. Bu sosyoloji çalışmalarında büyük bir ivme kazanan kent çalışmaları, kent incelemeleri bölümü var. Bu kent çalışmaları ve kent incelemeleri bölümünde maalesef Türkiye'de sosyal bilim yapma pratiklerinin genel problemleriyle karşılaşılıyor. İki temel problem var: Birincisi, hiçbir şekilde sahaya inmeye çalışmayan ve sadece kavramsal

analiz yapmaya çalışan bir araştırmacı tipi var. Bu, araştırmacı değil de aslında müstakbel hoca tipi, karizmatik hoca ya da kürsü peygamberi ya da vaiz, vaize tipi. İkincisiyse, sahaya inen. Ama sahaya indiğinde bu sefer şöyle bir inceleme metodu var: Gittik, sorduk, cevap aldık, geri geldik. Yani, bir katılımcı gözlemci değil, eyleyici gözlemci hiç değil. Misafir izleyici, ama o da 8-10 çeşit soruya, en fazla bir sorunun 4 ya da 5'li kombinasyonuna dayanan bir soru setiyle, gittik, sorduk, geri geldik.

Bu biraz burada doğdu. Yani, ya kent sorunları, kent incelemeleri dediğimizde muazzam ve hatta metafizik gibi duran makro projelerle ilgileniyoruz –ki şehir planlamacı hocalarımızın da yaptığı gibi– ya da o mikro olanı gözden kaçırıyor veya mikro olanla ilgilenme konusunda en azından yeterli bir veri yığını, bir hafıza oluşturmuyoruz. Ben, özellikle burada son oturumda kent gazeteciliğinden gelen arkadaşların sunumlarını çok çok ilgiyle dinledim. Hepsini çok ilgiyle dinledim tabii. Mesela Yıldırım Şentürk Hocamızın gündelik hayata vurgusu. Hakeza Serkan Öngel'in Birleşik Metal İş işçileriyle ilgili sunumunu çok çok ciddi bulmuştum. Ciddi bulmam sadece sübjektif bir değerlendirme ya da bireysel estetik kaygılarımdan ötürü değildi. Tamamen beyefendinin de söylediği gibi, bir hafıza ve bir veri oluşturmamızı sağlıyor ve bu hafıza aynı zamanda basit bir epistemolojik pratiğin ötesine gidip ideolojik bir kazanç ya da ideolojik bir mücadele yürütmemizi sağlıyor. Niçin ideolojik? Çünkü aslında burada yapılan işin çok ciddi bir ideolojik boyutu var, çok ciddi ve haklı bir ideolojik boyutu var. Haksız olsa ne yazar da, ama haksızdan kastım hukuk karşısında haksız ya da adalet sistemi karşısında meşruiyetini yitirmiş olmasının da bir önemi yok. Fakat biz mesela, en azından bunu söylediğim gibi salondaki hiçbir arkadaşımı zan altında bırakmıyorum, tamamen sosyal bilimciler anlamında söylüyorum ve esasen de sosyoloji hocaları ve talebeleri için söylüyorum. Bizler mesela, hem emek sendikalarının, hem de diğer aktivist arkadaşlarımızın bir saatten sonra insanları teşkilatlandıramadığını, insanları örgütleyemediğini, bırakın insanları, hani hanımefendilerin de söylediği gibi bu işten canı yananları bile örgütlemekte zorlandığımızı biliyoruz. Hakan Koçak Hoca da burada söyledi, çünkü emek sendikalarının aslında bir teşkilatlandırma gibi bir problemi var ya da Burak Bey'in de –isminizi yanlış telaffuz ediyorsam affınıza sığınıyorum– söylediği gibi başka şeyler yapabiliriz. Sahaya iniyoruz ve sahada yeni yeni problemlerle karşılaşyoruz. Dönüp ondan sonra bu bir şeyler yapamayışımızın acısını ya halktan çıkarıyoruz ya da egemen olana, iktidar olana büyük sloganlar atarak aslında bir anlamda vicdan tatmini ya da bir sinir boşaltımı yapıyoruz.

Peki, ne yapılabilir? Aynı zamanda rica ve talep: Bütün sosyologlarımızı, en azından kent sosyolojisi çalışmak isteyen ki bu kent sosyolojisi de aslında çok emperyalist bir laf olmaya başladı. Çünkü kentte cereyan etmeyen hiçbir olay yok. Dün mesela, Yıldırım Hocayla konuşurken de biraz latife gibi durdu, ama aslında bence çok ciddi bir ifade, yani Boğaz Köprüsü havada durmuyor, Boğaz Köprüsü belirli bir mekânda duruyor. Ümraniye'ye kadar uzanmıyor da şuraya kadar uzanıyor, Bağcılar'a kadar gitmiyor da başka yere kadar gidiyor ve o mekânda bir etkileşim oluyor. O etkileşimler aslında insan olarak bizi hem yapılandıran, hem sınırlandıran, hem de aslında bizim imkânımızın ne oldu-

ğunu bize gösteren... Hangi zaman-mekân sınırlılıklarıyla, hangi siyasal kuşatılmışlıkla ve hangi imkânlarla karşı karşıya olduğumuzu bilirsek ve gündelik hayatta teşkilatlandırmaya çalıştığımız ya da bir yere davet ettiğimiz insanların davetimize icabet etmesini istiyorsak eğer, o zaman onların gündelik hayatta, hatta belki gündelik hayatın çeşitli kademelerinde ne tür problemlerle karşı karşıya kaldığını ve bu problemleri aşmak için neler yaptığını aslında bütün sosyologlarımızın ve sosyal bilimcilerimizin saha araştırmalarına dayanarak talep edebiliriz. Bu sadece akademinin bir meselesi değil, bu işi akademiye bırakırsak yanarız. Çünkü onlar hâlâ Weber'in ideal tiplerine göre şu mesele, Marks'ın şu kavramına göre şu mesele diye bakmaya, yani kavramdan görüye gitmeye devam edecekler. Bunu belki hem entelektüel kaygıları yüksek, hem de epistemolojik *background*larının yanında ideolojik hedefleri de olan bu tür yapıları, yani TMMOB gibi ve bir yerde benzeri diğer yapılara aslında belki özel fonlama yöntemiyle ya da belki kendi kişisel ilişkilerimizi de kullanarak –sonuçta bir sürü akademisyen hocayı tanıyoruz– onlardan gayriresmi fonlama yöntemi özel olarak ricada bulunup bu sene mesela, şu tür şu alana bir gidin, bu sene öğrencilerinizi bu alandaki saha çalışmalarınıza katın... Mesela, Kadıköy'de kahvehaneciler ya da kafeye giden kadınlar ve erkeklerin gündelik hayatında neler olup bitiyor? Bağcılar'da İstanbul doğma büyüme, ama deniz görmemiş kaç kişi var? Gündelik hayatımızın hangi zaman-mekân sınırlılıklarıyla, hangi yapılandırılmışlıklarla ve ne tür imkânlarla karşı karşıya kaldığını bilirsek zannederseniz aktivizm çağrımıza hem icabeti güçlendiririz, hem de icabet etmediklerinde dönüp onlara “görüyor musunuz, eziliyorlar, ama seslerini çıkaramıyorlar, çünkü cahiller” demeyeceğiz. Çünkü onların nelerle yapılandırıldıklarını, nelerle kısıtlandıklarını zaten biliyor olacağız.

Son olarak 30 saniyemi çok ekonomik kullanayım. Hakikaten öncelikle bu sempozyumun mimarlarına, hem arkada çalışan teknik ekibe, hem katılımcılara çok çok teşekkür ederim. Ben hanımefendinin ne kadar yorulduğunu üç gündür onun gözlerinden –Mücella Hanımdan bahsediyorum– biliyorum. Tabii tatlı bir yorgunluk. Son teşekkürüm de tekrar hepinize, en azından biz katılımcılara da bir konuşmacı kadar değer verip dinleme imkânı verdiğiniz için teşekkür ederim.

Akif Burak Atlar

Çok teşekkür ederiz, arkaya sözü veriyoruz.

Salondan

Vallahi bir sosyal bilimciden sonra konuşmak zor tabii, o kadar seri olamayabilirim. Öncelikle bir selamımı iletayım ve üzerimden yükü atayım. Dün Grand Pera'da o aslında Beyoğlu'nu yok eden mimarlara mesleki sorumluluklarını hatırlatan Ekin arkadaşımızın herkese selamı var. Kendisi rahatsızlığından dolayı gelemedi.

Zor bir dönem, mücadele etmesi de zor. Tabii ki hepimiz birçok alanda yetişmeye çalışıyoruz. Gerek mesleki bilgimizle, gerek fiilen bedenimizle, emeği-

mizle, her şeyimizle daha güzel bir ülke için bir şekilde bu mücadeleyi vermiş durumdayız. Ama burada tabii ki bazı simgesel durdurulması gereken şeyler var. Örneğin, dün o salondayken şunu görmek bir yandan çok kötü, bir yandan çok iyi: Beyoğlu'nu yok eden üç insan ya da ülkenin ya da İstanbul'un farklı yerlerinde meslektaşlarımız özgüvenle farklı boyutlarıyla anlatmaya çalışıyorlar ve biz orada onlara mesleki sorumluluklarını hatırlatma görevini taşıyoruz. Gidiyoruz oraya, diyoruz ki mimarlık, mühendislik, planlama böyle bir şey değil. Örneğin orada Tabanlıoğlu'nun şöyle bir sahnesi vardı, bunu özellikle belirtmek istiyorum: Kendisi yeni AKM projesini anlatıyor ve sonra bir fotoğraf çıkıyor, AKM'nin üzerinde Gezi'deki pankartlar var. Tabanlıoğlu, "Buraya bir restorasyon projesi hazırlanmıştı. Zaten Kültür Bakanlığı da bu işin içindeydi. Sonra hazırlanmış olaylar oldu ve iki gün sonra binayı böyle bulduk" deyip binanın o yıkık, tahrip edilmiş halini gösterdi. Belki videoyu izleyenler de görmüştür. Bu aslında temel bir şeyi gösteriyor. Yaşamı savunanlara, kenti savunanlara karşı gösterilen içlerindeki o hırs... Bir kişi söylemişti Gezi'yi unutmadıklarını, hakikaten böyle bir durum var, mücadeleye karşı bir hınç var. Ekin onlara "Siz bu AKM'nin tahribatını Gezi'ye mi bağlıyorsunuz?" dediğinde de arkasında duramadı. "Aslında öyle bir şey demiyorum" gibi çevresinde dolaşan kelimeler etti. Yine Ekin "Narmanlı Han artık bir Narmanlı Han mı? Bahçesini yok ettiniz, değerlerini yok ettiniz" dediğinde de Sinan Genim "Benim mimarlığım bu" dedi. İşte zaten bizim tartışmamız onun mimarlığı; yani onun dediği, onun belirttiği mimarlık anlayışı veya bugün ülkenin birçok yerinde ve İstanbul'da –bugün İstanbul'u konuşuyoruz– bu mühendislik anlayışı, bu mimarlık anlayışı ve planlama anlayışı.

Bizim burada şöyle bir görevimiz var: Dün orada verdiğimiz mücadelede, bundan önce bu salondaki herkesin kuzey ormanlarından Sur'a kadar verdiğimiz mücadelede bu insanlara yaşamı savunmanın, yani mesleki sorumlulukların ne olduğunu birlikte anlatma zorunluluğumuz var. Bu nedenle de belki bu dönem, Deniz de bahsetti, Torunlarda sahne alması diye tiyatrolara çağrı yapıyoruz ve yine mesleki sorumluluklarını hatırlatıyoruz. Çünkü orası bir işçi cinayeti, bir kente karşı işlenmiş suç mekânı. Bütün bunlar devam ederken mesleğimizi bir tarafta yaparız, yaşamımız da başka bir tarafta gibi bir ayrım yok. Maalesef bunların hepsi bir ve bu konuda bizim meslek insanları olarak tabii ki kent sempozyumumuzda bunu ısrarla söylememiz gerekiyor ve mesleki sorumluluk mücadelesini bir tık yukarıya taşımamız gerekiyor. Belki de bütün mimarlara, mühendislere, plancılara bu çağrıyı daha da yaygınlaştırmamız gerekiyor.

Çok uzatmayayım, sadece son bir şey söyleyeceğim, evet, dönem kötü, biz belki de çay kaşığıyla bir şeyler kazıyoruz bir yerlerde, ama bugün diktatörlüğün inşasına katkı verenlerle yaşamı savunan insanlar arasında bir gün çok fazla fark olacak. Evet, çok küçük şeyler bizim yaptıklarımız, ama bu birikecek. Kartopu da böyle, bunu birbirimize gaz verelim anlamında söylemiyorum. Birileri "doğru gitmiyor" demek zorunda. O maalesef bu kadar [salondaki kişileri kast ederek], şimdilik bu kadar ve bu kadarla daha büyük bir şey olacak.

Son sözüm de meslektaşlarımıza olsun. Biz rantın, yağmanın mühendisi, mimarı, plancısı olmama sorumluluğumuz var ve bu sorumluluğu belki de yeni

çağrılarla meslek odalarımızla, iş yaşamımızla büyütmek zorundayız. Hepimize kolay gelsin.

Akif Burak Atlar

Teşekkürler. Arkadan devam edelim.

Özge Ertem

Herkese merhaba. Dört Ayaklı Şehir inisiyatifi temsilen buradayım, daha doğrusu Dört Ayaklı Şehir'in biraz daha çeperindeki isimlerden biri olarak arkadaşlarımızın yıllardır devam ettirdikleri emeği temsilen buradayım. Çok az kişiyiz gerçekten ve biri Mine Yıldırım şu anda yurtdışında Amerika'da, herkese çok selamları var. Özellikle bir önceki oturumda da sesini duyuramayanların sesi olma meselesinden bahsedildi, gazetecilikten de bahsederken. Bütün bu sürecin içerisinde sesi en duyulamayanlar sokak hayvanları aslında. Bir yandan gitgide daha fazla tabii ki bu alternatif medyanın varlığı sayesinde yer bulsa da Dört Ayaklı Şehir'in belki temel meselesinden yola çıkarak hatırlatmak lazım; hayvan meselesi aslında kent meselesinin tam olarak da merkezinde yer alıyor. Ona dışarıdan eklenen bir sos gibi değil. Bir zamanlar toplumsal cinsiyet, feminist hareketler konuşulurken kadınları katmak mı, yoksa toplumsal cinsiyet lensinden gerçekten içinden geçtiğimiz gerçekliğe bakmak mı konuşuluyordu? Şu an aynı şey aslında sokak hayvanları meselesinde geçerli. Bütün bu kent hareketlerini değerlendirirken gerçekten de sokak hayvanları gözlüğünü takarak baktığımızda hem kentin içinden geçtiği bütün bu hareketlerdeki hukuksuzluk başka bir yönüyle ifşa oluyor, açığa çıkıyor, hem de bize yeni dayanışma alanları çıkması zorunluluğunu hatırlatıyor.

Mine'nin doktora tezi tam olarak bu mesele üzerine: Mega projelerle gitgide çeperi büyütülmeye çalışılan şehrin aslında sokak hayvanlarını ve sokak köpeklerinin hareketini nasıl zorunlu göçe tabi tuttuğu üzerine. Biz zaten bu sürecin tam olarak da içinde yaşıyoruz çok uzun bir zamandır. 2009-2010'da bütün o Tarla başı hikâyelerinden daha Taksim-Beşiktaş hattından başlamak üzere gitgide bu çeperi genişleyen kentin daha başka alanlarında ormanlarda sürekli karşımıza çıkan sokak köpekleri meselesi... Eskiden bunların kayıtlarını tutmak mümkündü ve tam olarak da Mine örneğin direkt bunu sahada yapıyordu. Küpelerinden köpekleri takip edebilmek mümkündü, bilmem nereden alınan bir köpek götürülüp Beykoz Ormanlarına atıldığı zaman o köpeğin nereden oraya alınıp belediye eliyle atıldığını takip etmek mümkündü. Şimdi Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri arasında bir protokol var ve bu protokole göre artık bunu çok daha rahat ve çok daha kayıtsız bir şekilde yapabiliyorlar. Eskiden Kurtköy Ormanlarında neredeyse 7500 köpek varken, yakın zamanlarda gidildiğinde artık bu sayının çok daha azaldığını görüyoruz. Dolayısıyla artık iyice kayıtsızlaşmaya başladı ve Eyüp meselesi bunu zaten net bir şekilde kanıtladı.

Çok uzatmadan sadece önümüzdeki süreçte bizim gündemimizde olanları hatırlatmak ve bütün kent savunucularına hep birlikte hareket etmemiz ge-

rekliliğinin bir daha altını çizmek istiyorum. Arazinin yaratılması meselesi aslında bütün bu mega proje olan Kısırkaya ve Pendik üzerinden devam ediyor. Kısırkaya, hakkında verilen iptal kararına rağmen hâlâ işletilen bir mesele ve bununla ilgili hukuki süreçleri Hakin'den arkadaşlar da ve Dört Ayaklı Şehir'in de dahil olduğu farklı sivil toplum örgütleri devam ettiriyorlar. Bir de işin Pendik kısmı var. O da önümüzdeki günlerde çok karşımızda olacak. Pendik'teki barınağın büyütülmesi, orada bir sürü verilmesi gereken soru önergeleri var. Ben hukuki meseleyle çok fazla uzatmak istemiyorum, ama kent savunucularını, kent hareketlerini takip ederken bu sokak hayvanlarının gözlüğünü de takarak takip etmeye davet ediyorum. Hepimizin birbirine bu anlamda çok ihtiyacı var. Bir, önümüzdeki Hayvan Hakları Yasası meselesi var, lütfen bunu hep birlikte takip edelim. İki, Kısırkaya ve Pendik Barınağı meselesini hep birlikte takip edelim. Dediğim gibi, bu meseleler iç içe, asla birbirini dışlayan meseleler değil, tam olarak birbirlerinin merkezinden geçen meseleler.

Son olarak, Narmanlı meselesi konuşuldu. Ben İstiklal Caddesi'nde çalışıyorum ve her gün tabii ki Narmanlı kedilerinin önünden geçiyorum. Çok şanslılar ki onlarla ilgilenen Süleyman Ağabey var. Bir şekilde şimdi Narmanlı yeniden açılacak, ama o kedilerin yarısı hâlâ inşaat olan alanın içinde yaşamaya devam ediyorlar ve sürekli Süleyman Ağabey'in ve diğer besleyenlerin yanına oradan çıkıp çıkıp geliyorlar. Şimdi bakalım Narmanlı açılınca onların o mekânla ilişkileri nasıl olacak? Bunlar da yerinden edilmiş komüniteler aslında ve ısrarla orada durmaya devam ediyorlar. Dediğim gibi sokak köpeklerine oranla biraz daha şanslılar ki Süleyman Ağabey, esnaf ve ilgilenen insanlar var. Beyoğlu'ndan yolu geçen herkesi hem Süleyman Ağabey'e destek olmaya, hem Narmanlı kedilerinin ne yaptıklarını gözlemeye davet ediyorum her şeyden önce. Bir mekân açılınca daha önemli, bakalım kovacaklar mı, orada açılan lokantalar ne yapacak, ne edecek? Süleyman Ağabey'i oraya yaklaştırmayacaklar. Bir bu süreç var. İkincisi, Narmanlı kedileri kadar şanslı olmayan ve gitgide bu protokol dolayısıyla yakın dönemde daha fazla mahallelerden toplanmaya başlanacağı düşünülen sokak köpeklerimiz var. Tek tek mahallemizde yaşayan köpekleri bilelim, tanıyalım, nerelerdeler onlar, adları var mı? Bir şekilde sokağımıza, içinde yaşadığımız o fiziksel çevreye hakikaten o gözlüğü de takarak bakmamız gerekiyor diye düşünüyorum. Davet ettiğiniz için de çok teşekkür ederim.

Akif Burak Atlar

Bu önemli katkı için biz teşekkür ediyoruz.

Haluk Ağabeyoğlu

Merhaba, Şişli Hayır Meclisinde bulunuyorum. Şu andaki meşguliyetim o. Öncelikle ben iki gün boyunca zorunlu olarak şehir dışında olmak zorundaydım, çok katılmak istediğim bu sempozyumun ancak bu son oturumuna gelebildim.

Kent savunması hareketinin belli bir zaman içinde ivmesinin düştüğünden bahsedildi. Evet bu doğru. Ben burada yanıp yakılıp niye böyle olduğu

anlamında bir geçmiş muhasebesine girip enseyi karartacak şeyler söylemeyeceğim. Ama sonra önümüze bakabilmek için bazı şeyleri teslim etmek lazım. Burada Gaziosmanpaşa'dan konuşan iki kadın arkadaşımızın dedikleri can yakıcı, iç yakıcı şeyler, ama böyle olmayabilirdi. Bundan sonra da böyle olmayabilir.

Şöyle çok kısaca, bir tarihi yerine oturtmak lazım. 2013 yazına gelmeden önce Taksim Dayanışması ve Odaların uğraşlarıyla 8-10 ay boyunca Gezi Parkı'nı koruma faaliyetinin haziran ayında bir toplumsal patlamaya ve bir isyana dönüştüğü süreci düşünelim. 2013 Haziranı, Temmuz, Ağustos... Ağustosta artık Gezi fiilen bırakılmak zorunda kalınca İstanbul'da 40-50, hatta 60 forum vardı, yerel forumlar. Bunlar forumlar arası koordinasyon kurmuşlardı, bir arada bir şeylerle uğraşıyorlardı ve en önemli kurulan bir komisyon "Kentsel Dönüşümle Mücadele Çalışma Grubu" diye geçiyordu. Hasan Ferit Gedik'le orada beraber çalıştık hep, bütün forumlarda, kentsel dönüşüm olan yerlerden, mahallelerden, o zaman Sarıgöl'e terk ettiğinizi söylediniz önce, Sarıgöl çok gündemdeydi. Emek Sokak vardı az üstünde, orada bir kentsel dönüşümle beraber oraya bir uyuşturucu çetesinin sokulduğu ve hem devlet eliyle sokulmuş çeteyle mücadele ve aynı zamanda onlarla da insanları oradan göçertmek gibi... Aynı zamanda Sarıgöl, İstanbul'da uyuşturucunun bütün lüks mekânlara, Reina'ya, oraya buraya dağıtıldığı bir yer olarak bir dağıtım merkezidir.

Bütün bunlar iç içe geçmiş ve biz Gezi'den çıkmışız, forumlar çok ciddi devam ediyor, o zamanki enerjiyi düşünün. En önemli komisyon Kentsel Dönüşümle Mücadele Komisyonuydu. Bu komisyon Gezi tarzında, yani gayrimeşru değil ama şu gün şuradan izin alacağız demeden, bütün bu kentsel dönüşüm alanlarından aynı anda yürüyüşe başlayarak sürmekte olan bütün kentsel dönüşümleri teşhir edici, zorlayıcı ve netice alıcı bir miting yapmayı planladı İstanbul Belediyesinin önünde. Birçok arkadaşımız vardı. Hasan Ferit'i ondan sonra biliyorsunuz kaybettik. Gülsuyu, Gülsusu'da da kentsel dönüşümle beraber yine uyuşturucu çetesi meselesi vardı. Oraya gittiğimizde bir gün sonra Hasan Ferit vuruldu ve kaybettik. Derbent, Armutlu, Osmanpaşa, Başibüyük, İstanbul'un bütün bu mahalleleri aynı gün mahallelerinden yürüyüşe başlayıp İstanbul Belediyesinin önünde "bu kentsel dönüşüme biz razı değiliz" diye, Gezi'nin ve forumların enerjisiyle ifade edeceklerdi. Plan buydu. Bunu biz kendi kendimize engelledik. Az önce Deniz'in ifade ettiği "Bugün hâlâ niye bu mücadelelerimiz belli bir koordinasyona tam kavuşmıyor?" sorusu vardı. O zaman, mahallelerden neşet eden, başlayan ve belediyenin önünde halkın, işte arkadaşlarımızın ailelerinin, bütün kentsel dönüşüme uğrayan insanların yürüyüşlerinin mitingi, Saraçhane Parkında toplanması düşüncesi –Hasan Ferit'in de Armutlu anlamında filan, hepimizin çok istediği şey– belli siyasi reflekslerle, grup refleksleriyle engellendi arkadaşlar. O yürüyüş, kimi grupların keşfi değildi, mahallelerin keşfiydi, oradaki çalışan insanların keşfiydi. Biz siyasi gruplar, kendi keşfimiz olmayan şeyleri pek sevmeyiz, maalesef bu bizim halimizdir. Kendi keşfi olmayınca "şimdi olmasın, ileride yaparız" diye ertelendi. Oysa o eylüle filan planlanmıştı, ondan sonra kış geliyor, bilmem kaç yerden yürünecek...

Arkadaşlar, uzatıyorum kusura bakmayın, ama enseyi karartmak anlamında bunları söylemiyorum. Ondan sonra o miting, şehir mitingi diye hatırladığım kadarıyla 22 Aralıkta mı ne yapıldı, bilirsiniz. O miting, öyle hadi kortejler oluşturalım, bayrakları açalım, yürüyelim meselesi değildi. Onun başındaki plan Gezi'nin ruhundan neşet eden, kaynaklanan bir biçimde bütün mahallelerden başlayacak şanlı bir yürüyüşün Saraçhane Parkında Belediyenin önüne yığılmasıydı, bir Gezi planıydı. Gezi enerjisi de vardı. Bunu engelledik. Engelledik derken hep aynı yapıların içinde olduğumuz için ikinci çoğul şahıs olarak konuşuyorum, engellediler aslında, yani bizim komisyonun böyle bir derdi yoktu.

Ben şunu da sormak istiyorum: Bu biçare bir durum gibi gözüküyor, ama mesele Barınma Hakkı Meclisi Derneği üyesiyiz diyorsunuz. Biliyoruz o derneği, avukatları, hukukçuları zaten var ve bununla uğraşılıyor olması lazım, ama onun yanında tabii ki eğer o miting, o enerjiler engellenmeyip Deniz'in işaret ettiği siyasi yapıların ya da çeşitli grupların şu koskoca şehirde bir envanteri daha biz... O zaman da şehirde mücadelelerin ve gaspların envanteri çıkarılsın diye uğraşıyorduk. Ondan sonra kırıla kırıla böyle oldu ve bugün hâlâ bu envanteri çıkaralım diye konuşuyoruz. Çıkarmak lazım mı? Lazım, ama o zamandan zaten o enerjiler kırılmasa Taksim Dayanışması da bu forumlara doğru dürüst el verseydi –ki burada bir eleştiri de tabii Dayanışmanın sekreteryasıdır, Gezi forumlarının koordinasyonu neredeyse yok sayılmıştır Dayanışma tarafından, bu da bir gerçektir. Taksim Dayanışmasının yanında bir paralel yapı yürüyor gibi bir mantıkla, bakılmamıştır forumlara, sekreteryanın günahıdır. Eğer bu süreçte öyle bir şey olmasaydı şimdi bu mağduriyetin biz daha çok üzerinden geliyor olabilirdik. Dediğim gibi ense karartmak anlamında değil, ama bu gerçekliğimizi bilmeden biz yol yürüyemeyiz.

Geçmiş kronolojiyi, kısa tarihçeyi, kimi günahlarımızı, şunu bunu burada bitirip bugün yürüyeceğimiz yol için olumlu bir şeyi söyleyeyim. Bugün referandumda İstanbul'u kazanmakta da çok büyük katkısı olan biliyorsunuz yerel meclisler ortaya çıktı. Bu meclisler ondan sonra eylem üzerinden çok var oldular, biliyorsunuz çok enerjik bir çalışma yaptılar. Şimdiki eylemlilik ve eylem süreci somut hedef, yani "hayır, kazanacağız" meselesi bittikten sonra belli bir ataletle düşürüldü, ama bunlar yerlerinde duruyorlar. Zaten bin tanesi yine ortaya çıkar, yeter ki bir fiili hareket olsun, hedef olsun. Hedef şudur: Bizim burada konuştuğumuz her şey sonuçta bir yerel yönetim meselesidir, belediye. Yani 48 milyar liralık bir bütçenin üzerine oturan, 100 milyarın üzerinde bir rantı ona-buna dağıtan bir şey, halka vermeyen, insanları evinden eden meseleyi, bu yönetimi bunların elinden almak meselesinin perspektifi Türkiye'de eğer yapılacaksa ilk seçim olan 2019 Martındaki yerel seçimdir. Şu andaki mevcut meclisler, Üsküdar, Şişli, Kadıköy, Zeytinburnu, Beyoğlu, yani dün bir araya gelen meclisler, halkın kendi iradesini ortaya koyacağı –bir-iki meclis üyeliği alalım da şu AKP'den şu ilçede, bu ilçede gider çay ocağı açarız, bilmem ne yaparız, rantta ortak oluruz kafasıyla çalışan parti anlayışının dışında, buna mahkûm olmayan– demokrasi güçlerinin birliğini yerel seçimlerde sağlayacak bir faaliyeti yapmayı benimsedi, dün itibarıyla bu konuda eğilim kararı aldı.

Bu önemli bir şeydir. Buradaki bütün dertleri, yani şehir hastaneleri rantından tutun ifade edilen bütün her şeyi kapsayan, o anlamda bir katılımcı belediyeçilik programını bir yerel yönetim nasıl olur, öyle olmaz, o rant öyle paylaşılmaz, o halka şöyle iade edilir biçimindeki her şeyi geliştirebilecek olan koskoca bir faaliyetin nüvesi ve hamallık anlamındaki biz bu işi hamallık olarak sokakta yürütürüz, bildirisini dağıtırız, insanları çağırırız diyen bir yerel meclisler yapısıyla da güç alacak bir şekilde böyle bir fiiliyat var. Bunu da önümüzdeki dönem için söyleyelim. Geçmişte gördüğümüz, benim kısaca ifade etmeye çalıştığım o acayip fikirlerin, “ben bunu keşfetmedim, o zaman bu olmasın, sonra biz yaparız” filan gibi meselelerin olmayacağı bir biçimde yürünecektir. Kendisi ranta bakmayacak olan meclis üyeleri, ilçe başkanları adayları vs. dahil, bunu halkın belirleyeceği, ama meselenin de hiçbir zaman bununla başlamayacağı, ama bu parti yapılarının, muhalefet partisi yapılarının kendi hesaplarının dışında, ötesinde bir işin olmasının imkânı vardır. Bu konuyla da burası ilgilidir, onun için belirtmek istedim.

Akif Burak Atlar

Teşekkürler. Arkada söz var. Söz kesmek hoş bir şey değil, ama söz hakkını da adil bir şekilde paylaşmamız önemli. Kusura bakmayın müdahale etmek zorunda kaldığım için, ama başka sözler de var, onları teslim etmem gerekiyor. Sizi şöyle bekletelim, hanımefendiyi kürsüye alalım.

Ülkü Koçer

Kadıköy CHP ve İBB Meclis üyesi mimarım. Buraya gelmek istedim, çünkü herkes arkaya dönüyor, hem de ben yüzlerinizi görerek konuşmak istedim. Arkadaşımızın konuşmasından aslında konuşmak istemiyordum, tam da yeri, meclislerden söz etti. Bu söylediklerimizi, biraz önce konuşan iki hanımefendinin serzenişleri, bunlar için, bunların çözümü için bizlerin aslında İstanbul Büyükşehir Belediyesini almamız lazım. Şu anda İstanbul Büyükşehir Belediyesinde 190 civarında AKP meclis üyesi, 126-127 de CHP meclis üyesi var. Biraz önce bir arkadaşım söz etti, Nisan 2014’ten bugüne kadar 5444 imar plan tadilatı yapılmış İBB’de. Bunun büyük çoğunluğuna CHP olarak ret veriyoruz. Bu imar planları her ay yaklaşık 200 adet. Cumhurbaşkanı çıkıyor “İstanbul’a ihanet ettik” diyor. Çevre ve Şehircilik Bakanı çıkıyor, özellikle bakan olduktan sonra diyor ki, “Artık Çevre ve Şehircilik Bakanlığı plan tadilatı yapmayacak”, yani belediye meclisleri gibi çalışmayacak. Ertesi gün bir bakıyoruz, yine Çevre ve Şehircilikten bir plan askıya çıkmış. Bunlar bunları söyleyerek yaptıklarından arındıklarını sanıyorlar herhalde. Onları orada dile getiriyoruz; “Dün Bakanınız şöyle söyledi, siz bu kadar plan tadilatı getirdiniz, ne oluyor?” ya da “Bakın Cumhurbaşkanı bunu söyledi, artık bunları yapmayalım” diyoruz. Bunlar tabii havada kalıyor. Özellikle bu “hayır” referandumundan sonra bu İstanbul’da sağlanan birlikteliğin devam etmesi gerekiyor.

Evet, çok katılıyorum, meclis üyeliği, belediye başkanlığı gözüyle değil de gerçek anlamda İstanbul’un yaşanabilir bir kent olmasının devamı... Çünkü şehir artık değişim değeri üzerinden pazarlanıyor, pazarlandı, ama insanlar yaşam

alanlarından kaçmaya başladı. Basında görüyorsunuz, “Bağdat Caddesi’nde müteahhitler daire satamıyor, vah vah çok zor durumdalar”. Ama demiyorlar ki Bağdat Caddesi civarında oturan insanlar, emekliler dairelerinin yenilenmesi, özellikle bu deprem korkusuyla bastırılan bir şeyden sonra dairelerin yenilenmesi için müteahhitlerin elinden neler çekiyorlar? Dairelerinin küçülmesine razı oluyorlar, kendileri bunu yapacak ekonomik güçleri yok, zamanında aldıkları daireler var... Ama ne yapıyorlar, biliyor musunuz, niye müteahhitler zor durumda kalmış? Çünkü bunlar dairelerini satıp gidiyorlar. Maltepe’ye gidiyor, Kartal’a gidiyor, Pendik’e gidiyor, dolayısıyla oturanlar da sattığı için müteahhitler zor durumdaymış, kendi dairelerini satamıyorlar. Basında bunlar çıkıyor, ama o bölgede yaşayan insanların yaşadığı alanı terk ettiğinden dolayı duyduğu üzüntü, işte sosyal etki değerlemesi diyoruz; bu tür şeyler, onların durumu, basında çıkmıyor. Mesela, Fikirtepe’ye bakıyoruz, Fikirtepe’de geçmişte keşke başlanan çalışmalar bir sonuca ulaşırdı ve bu duruma gelmeseydi. Büyükşehir’de bölge planları geliyor; Gülsuyu, Gülsu, Gaziosmanpaşa, bir sürü nokta, birçoğuna hayır demekle birlikte bize şu söyleniyor: Bu bölgede bu planı yapmazsak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı burayı Fikirtepe’ye çevirir. Bölge planları makul diyoruz, oradaki insanların da binasını yenilemeye hakkı var diye bazı bölge planlarına evet diyoruz. Ama bir bakıyoruz, evet dediğimiz bölge planının arkasında bunu gerçekten kotarmış o çevredeki mülk sahipleri de ellerinde tutamıyorlar. Zaten önceden, belli inşaat şirketlerine orası pazarlanmış, sadece işin bölge planını Büyükşehir’den geçirmek kalmış.

Aslında mahalle derneklerine, yerel derneklere çok inanıyorum. Gülsuyu’da, Gülsu’da, bir sürü bölgede var. Bunların daha güçlenmesi... Sizin biraz önce söylediğiniz çok etkiledi beni, ben konuşma niyetinde değildim, ama o söylediklerinizden sonra çıktım buraya. Evet, bir araya gelmeli, bir bağ kurmalı, belki yürümeli, bunun devamında “biz bölge planı da istemiyoruz arkadaş”, CHP’ye de gelin deyin ki “Biz bölge planı da istemiyoruz. Bu bölgede mahallede yaşayan vatandaş bunu istemiyor”. Hoş bizim hayır dememiz ki birçok yerde söylüyoruz, dava açma sürecinin önünü açmak adına, onların haklarını korumak adına. Ama bütün mesele arkadaşlar, bu İstanbul’u almak. Çünkü ülkemizde kalmayan adalet İstanbul’da da yok, mahallede de yok, sokağımızda da yok, hiçbir yerde yok. Kimin adaleti, neyin adaleti diye soruyoruz. Ben meclis üyesi olduğumdan beri kendimi orada kötü hissediyorum. Çünkü kimsenin hakkını koruma şansınız yok. Bir yere kadar hayır diyorsunuz, hayırınız devam ediyor, ama oy çokluğuyla bir sürü şey geçiyor ve o oy çokluğuyla geçen bir sürü plan karardan sonra birilerine milyonlar, milyarlar vs. işte sıfırlı şeyler aktarılıyor. Bunlar benim toprağımdan, havamdan, suyumdan çalan birileri. Mesela, son zamanlarda Büyükşehir’de şöyle bir şey başladı: Arazi yaratmak, alan yaratmak, arsa yaratmak deniliyor ya, bütün yeşil alanlar, park, tescil dışı alan ne kadar yer varsa zemin altı otopark modası başladı. Ben saydım, göreve başladığım 2014 Nisan’dan beri 742 adet zemin altı otopark planı gelmiş. Biz bunlara karşı duruyoruz. Okul bahçeleri, cami bahçeleri mevcut yeşil parklar, yani çocuklarımızın oynadığı mevcut yeşil parklara zemin altı otopark... Çünkü efendim, yüz bin araçlık bir ihale yapılmış. Bunu dolduracaklar, buralar kimlere verildi, ne oldu, ben soru önergeleri verdim. Zaten hiçbir verdiğiniz soru

önergesinin cevabını alamıyorsunuz, ama şöyle dedim parti farkı gözetmeden oradaki arkadaşlara: Sizin de çocuklarınız var, bir parka götürdüğünüzde üzerinde bitki olacak kadar toprak olacak vs. Yani, senin çocuğunun bahçesinde oynadığı okulun altında araçların egzoz gazının, titreşimin olmasını ister misin, yoksa çocuğun toprağa mı bassın istersin? Zemin altını da artık doldurursak yağmur suyunu hangi toprak çekecek? Ondan sonra İstanbul bir yağmurda afet haline dönüşüyor veya oksijen alamayacaksınız. Bütün her yer beton, işte cumhurbaşkanınız da bakın, her yeri betonlaştırdık diyor. Bunu söyleyerek bütün günahlarından mı arınıyor veya bunu söyleyerek bu suç onun değilmiş yansıması mı veriyor veya birkaç belediye başkanını feda ederek bütün suç onlarındı diyor. Ama bunu söylediğinde ertesi günü yine aynı şeyler geliyor. Onun için aslında bu yerel örgütlenmeler çok önemli, özellikle bunların da partilere baskı yapması çok önemli, bir arada durmak... Evet, aday anlamında da senin rantçın kötü, benim rantçım iyi demeden, geçmişini bildiğimiz birtakım Sarıgülleri, vesaireyi aday gösterme şeyini kimseye vermeden baskı yaparak yerel örgütlenmelerin bu partilere baskı yapması ve bu hayır platformu bölünmeden –herkes biliyor zaten kimlerin ne olduğunu– gerçekten bir sayı çoğunluğuyla yönetiliyor şu anda İstanbul, İstanbul’dan bu kararlar öyle geçiyor.

Son olarak şunu da söyleyeyim: Mesela, orada yapmadığımız şeyler Çevre ve Şehircilikten gelecek deniliyor ya, Çevre ve Şehircilik en son şöyle bir şey söyledi: “Ben kentsel dönüşümü yapacağım, önce de Cumhuriyet Halk Partili Belediyelerden başlayacağım. Senin belediyen yapmıyorsa ben yapacağım” İşte Kadıköy’de ne kaldı? Caferağa kaldı, Hasanpaşa kaldı. Buralarda biz emsal artışı istemiyoruz, bozmayalım, hem Moda’da, Caferağa’da siluet olayı var. Hatta Kadıköy Belediye Başkanımız ve Kadıköy Belediyesi 15 kat sınırlamasını kabul etti. Çünkü gerçekten bu 6306 sayılı Yasadan yararlanarak bina yenilemelerinin –buna kentsel dönüşüm demiyorum ben– yüzde 20’si Kadıköy’de yapılıyor. Dolayısıyla biz bunları, yani sen orada bir şey yapmazsan imar artışı da istemiyorum, bulunduğu alanda evet, deprem güvenli olsun, yenilensin diyorum, ama sen bunu yapmazsan çünkü o Ankara’ya gidip, işte bunu oradan getirerek bir sürü bölgemizi Fikirtepe’ye dönüştürme çabaları var. Evet, direnmeliyiz, direnmeye devam etmeliyiz. Birlikte, birleşerek güçlü oluruz. Teşekkür ederim, saygılar sunarım.

Akif Burak Atlar

Teşekkürler.

Murat Cesur

Arkadaşlar, aynı nedenle ben iki gündür arkadan hep size baktığım için yüzlerinizi görmek istedim, hem de özellikle Gaziosmanpaşa’dan gelen arkadaşları görmek istedim. Harita mühendisiyim. İki gündür aldığım notlarda hep mülkiyetle ilgili kısımları vurgu yapmak için bir sürü notlar aldım, ama hiçbirinin anlamı kalmadı. Onların söylediği şey benim burada size vurgu olarak veya önceki konuşmacıların konuyla ilgili kısımlarından aldığım notların hiçbirinin önemi kalmadı. Yaşanan, canlı, gerçek bir sorun. Çözümü nedir?

Çözümle ilgili ben bir öneride bulunmuştum ilk günkü toplantılarda. Tayfun da orada şunu demişti bana: "Halk da emsal artışının bizim teknik, bilimsel önerilerimiz doğrultusunda düşük kaldığını ve hakkını alamayacağını düşünüyor." Yani, Fikirtepe örneği aslında doğru bir örnek o konuda; bir dairesine karşılık 3 daire isteyen halk TMMOB'u da, şehir plancılarını da yanında istemiyor, karşısında müteahhit istiyor, pazarlık yapmak istiyor. Biz buna yenilecek miyiz arkadaşlar? Hayır, biz yine orada olmalıyız. O insanlar ne yaptıklarını bilmiyor olabilirler. Gerçekten bu vahşeti, yani bir dairesi yerine beş daire, üç daire, yüz daire de isteyebilir. Bunun sonu yok, ama gerçekten düzgün yaşanabilir, uygulanabilir kentsel dönüşümler yapılabilir mi? Gerçekten bu mümkün mü? O sokağı koruyarak ya da o yapıları ya da o silueti koruyarak bu mümkün mü, değil mi?

Aldığım notları bıraktım, size başka bir şey anlatmak istiyorum. Yıldırım'da bir proje yaptık. Sonra Bakanlık iptal etti, çünkü Tayyip Erdoğan beş kat olacak dedi, biz de beş kat yapmamıştık. Neyse. Şimdi yapmışlar, 13 katlı aynı yeri. Aynı Tayyip Erdoğan o zaman başbakandı, beş kat dedi, şimdi gene beş kat diyor, ama projeyi 13 kat yapmışlar. Biz altı kat yapmıştık. Beş kat olmadığı için iptal edildi. Her neyse. Biz o projeyi yaparken sokakları, mevcut ruhsatlı yapıları, anıt eserleri, bir sürü şeyi koruyarak, vatandaşla görüşerek belli bir noktaya getirmiştik. Hak sahipleri diye belirlediğimiz gerçekten yoksul halkın alacağı, herhangi bir müteahhidin yapacağı bir bölüm var, onlara da ayrılan bir alan vardı. Neyse, burada belirlediğimiz yeşil alanın en büyük kısmı, dört katlı, yani üçten başlamıştık aslında da, yatırımcı bulanamadığı için bir kat artırıldı...

Bunlar uygulanabilir örnekler. Biz Şehir Plancıları Odasının Bursa Şubesiyle görüşmeler yaptık o dönem, projeyi anlatmaya çalıştık. Dava açtılar, ama ondan sonraki 13 katlı projeye dava açmadılar. Bunun araştırılmasını istiyorum. Bu önemli bir konu, lütfen bu konu araştırılsın. Çünkü gerçekten bir model yaratmamız lazım. Her yerde kentsel dönüşüm uygulamak zorunda da değiliz, ama o süreçlerin içerisinde TMMOB'un, baronun olması gerekiyor. Tabii ki sokaktan gelen mahalle meclisleri oluşmalı, ama bunun dışında teknik olarak bilgisi olan barodan, TMMOB'dan ilgili harita mühendislerinin, şehir plancılarının, mimarların, inşaat mühendislerinin, jeologların, jeofizik mühendislerinin falan olduğu ekiplerin olması gerekiyor mutlaka. Belki orası gerçekten çok sağlam bir zemin ve orada bir dönüşüme ihtiyaç yok. Oradaki binalar gerçekten yıkılmayacak. Bunların tespiti için de çok önemli, orayı riskli alan ilan ederken adamlar rantısal alan ilan ediyor. Bu kadar basit, riskli alan ilan ettikleri yerlerin herhalde yüzde 90'ında böyle bir sorun yok, hepimiz bunu biliyoruz. O yüzden o sürecin içinde yer almak zorundayız.

Son olarak şey diyeceğim. Süre var mı bilmiyorum, ama bugün bu aldığım notlardan bir şey söyleyeyim. Arkadaşlar, bence kentleri korumanın tek yolu köyleri korumaktan geçiyor. Kesinlikle kırsal yaşam olmadan kentsel yaşam olamaz, ama kentsel hayat olmadan kırsal yaşam bal gibi olur. Bugün birkaç arkadaşımız buna vurgu yaptı, gerçekten çok önemli. Köylerimiz olmadan kentlerimiz olamaz. Kırsal hayata dönük TMMOB'un da Ziraat Odası vs. hep beraber birlikte modeller çalışmalıyız, bence bu konu çok önemli. Orga-

nik gıdalar, onların paylaşımı, satışı... Ben bir yazılım geliştiriyorum, herkes ürettiğini o yazılımla sunabilecek mesela, öyle bir şey deniyorum şu anda, belki tutar. İnsanlar evinden yumurtasını, ürettiği her şeyi size ulaştırabilir çok basit bir şeyle, bu yakın zamanda birkaç üretici arkadaşla görüştüm, onlarla Göreme’de bir şey yapıyorum. Belki işe yarar. Bence buna benzer şeyleri de zenginleştirelim. Çok teşekkür ederim.

Akif Burak Atlar

Biz teşekkür ediyoruz. Mikrofonu gönderelim ya da kürsüye alalım sizi.

Murat Cesur

Arkadaşlar, aslında bir şey kaldı, o da konuma dayalı haberler. Bu çok önemli, çünkü ben bir harita mühendisiyim, bu konuda da çalışıyorum. Elif İnce’nin sunduğu harita çok önemliydi. Ben ona ve TMMOB’a ya da bu kentsel dönüşüm olabilir, kentsel saldırılara dair konuma dayalı tarihsel bir harita yapılmasını öneriyorum. Bunun için çalışmaya da hazırım. Çünkü buradaki sunumların hepsinde yıllara göre... Biz niye 94, 95, 2000, 2005, 2009 diye... O grafikleri oluştururken aynı zamanda kentin dokusunun nasıl değiştiğini haritalar üzerinde görmemiz gerekiyor. Gerçekten algılamak için çok önemli, yani bu kadar teknik insanların olduğu bir yerde haritalı çalışmayı öneriyorum. Teşekkür ederim.

Akif Burak Atlar

Biz teşekkür ediyoruz, buyurun.

Büşra Eroğlu

Ben Şehir Planlama Odası Öğrenci Komisyonundanım, Yıldız Teknik Üniversitesi öğrencisiyim. Aslında Karadeniz Teknik Üniversitesinde okuyorum, Farabi’yle buradayım. O yüzden biraz kıyaslama şansım olduğu için konuşmak istedim. Şikâyetleri aldık, canlı örnekleri de gördük. Açıkçası bunun tamamen çocukluktan geldiğini savunuyorum, öyle düşünüyorum en azından. Bu konuda lisans kısmına çok büyük bir yük düştüğünü düşünüyorum. Burada konuşuyoruz, ediyoruz, ama salona baktığımızda öğrenci çok az. Tabii ne kadar doğru düşüncelerim bilmiyorum, sadece paylaşmak istedim. Ama Odaların öğrenciler hakkında yaptığı çalışmalar çok kısıtlı, çok sayılı kalıyor ve bu eğitim olabildiğince lisanstan gelmediği sürece ilerleyen zamanlara da aktaramıyoruz. Hâlâ Kanal İstanbul projesini savunan öğrenci arkadaşlarımız var, yaşlılarım var, hâlâ Ankara’da havalimanının oradaki gecekondu bölgesinin yıkılıp rezidans yapılmasına “ne güzel oldu hocam” deyip savunanlar var. Derslerde olsun, Odanın toplantılarında olsun vs. bu bilinci 18’imizde almadığımız zaman 20’ye, 25’e de böyle gelmiyor. Tamamen iktidara doğru, onların doğrularını savunan ve ne güzel oldu deyip devam eden bir nesil oluyor. Teknolojiden çokça söz ettik, 2000 kuşağının gelmesinden, bunların yayılmasından... Bu ilerleyen dönemlerde de böyle gittiği sürece altyapıyı düzgün ya da

sağlam kuramadığımız zaman –konuşuyoruz evet, çok yararlı, kesinlikle her şey çok değerliydi, ama öğrencilere çok az ulaştığımız vakit– ne kadar değerli oluyor? Bunu aslında belirtmek istedim.

Çok uzatmak istemiyorum, umarım demek istediğimi anlatabilmişimdir. Umarım Odaların öğrenci komisyonlarına verdiği değer daha çok artar. Şehircilik Kolokyumu iki yıl önce Trabzon'da düzenlenmişti, yeşil yolla ilgili çok güzel projeler çıktı, çok güzel savunmalar yapıldı öğrenciler hakkında, ama çok uzakta, Trabzon çok uzakta gerçekten merkeze. Ankara, İstanbul bu konuda belki bir tık daha yeterli gelebiliyordur, ama ulaşamadığımız çok öğrenci var. Çok şikâyet alıyoruz. Mesela, Yozgat'taki arkadaşlarla konuşuyoruz, “buradaki eğitimden hiçbir şey anlamıyoruz, bize yardım edin” diyen öğrenci arkadaşlarımız var. Biz plan örnekleri atıyoruz. Öğrenciler böyle “plan”sız bir şekilde planlama eğitimi aldıkları vakit hiçbir şeye yetebileceğimizi düşünemiyorum ben açıkçası. Teşekkür ederim.

Akif Burak Atlar

Teşekkürler.

Üzeyir

İnşaat Mühendisleri Odası Gençlik Örgütlenmesinden ya da TMMOB Gençlik Örgütlenmesinden de olduğumu belirtebilirim. Aslında açıklamalarım arkadaşlar kısmen ilave olarak sanırım. Çünkü biz 90 kuşağı olarak ya da Y kuşağı olarak birçok toplumsal öfkenin, bastırılmışlığın ya da yok edilişe karşı isyanın en önde gidenleriyiz. Bunu belirtebilirim. Nitekim Gezi Parkından Hevsel Bahçeleri mücadelesine, ODTÜ'den Cizre direnişine bizzat arkadaşlarımızla doğrudan veya dolaylı bir şekilde yer aldık. Bunun ceremesini de çektik açıkçası, bunun TMMOB bileşenleri içerisinde de görüşülüyor olması çok değerlidir. Çünkü gençlik altyapısının olmaması demek ileriye doğru kuşakların çok problem yaşaması demek. Bizler toplum mühendisliği açısından bize dayatılan, vaat edilen geleceğin mirasçısı değiliz. Bizler geleceğimizin kendimizin kurmasını, kendi çabalarımızla önceki kuşaklardan aldığımız tecrübe ve birikimle kurmak istiyoruz. TMMOB çatısı altında bazen şu sorunu yaşıyoruz açıkçası: İşte 70 kuşağında biz böyle yapıyorduk, 68 kuşağında biz böyleydik, siz nasılsınız? Bir pasifize ediliş şeklini görüyoruz. Konuşmasında aslında Sabri Bey bahsetti, sosyolojik açıdan enerjimizin hat safhada olduğu bir dönemdeyiz. Her insanın enerjisinin hat safhada olduğu bir dönem vardır, fakat biz şu anda o safhadayız ve bize bu şekilde davranılması enerjimizin örgütsüz ve disiplinsiz bir şekilde harcanmansa sebep oluyor.

Bir de şuna değinmek istiyorum: İstanbul'da yaşadığımız sorunlar var. Çünkü İstanbul sosyopolitik bir kent, birçok bileşen ulusal, insel, mezhepsel ya da birçok açıdan değerlendirilebilir. Birçok kültürün bulunduğu bir kent, öğrenciler ya da gençler de bunlar içerisinde bahsettiğimiz sunumların en başından, oturumların en başından sonuna kadar bizler de bizzat bunun mağdurlarıyız. Fakat sadece mağdurları olmak istemiyoruz, aynı zamanda yapımında yapıtaş da olmak

istiyoruz. Örneğin, daha düne kadar hiçbir mahallede evi bulunmayan cemaat vardı, fakat öğrencilere ya da gençlere geldiğinde farklı bir hayat anlayışı benimseyen gençlere toplumun farklı kesimlerine sıra geldiğinde kızlı erkekli beraber kalıyorlar ya da yurtların şehir dışında yapılması, Esenyurt ya da Beylikdüzü'nde kalan arkadaşlarımız vardır belki. Burada yurdun ne işi var? Şehir merkezlerinde evet, şehrin göbeğinde var olan AVM'lerin servisleri var, fakat şehrin dışında Marmara Üniversitesine ya da İstanbul Üniversitesinin en uzak kampüslerinde okuyanlar ta Beylikdüzü'nde, Maltepe'de ya da başka yerlerde yurtlarda kalıyorlar ya da bulunduğumuz semtler söz konusu, problemler söz konusu. Bulduğumuz semtlerde hepimiz de görüyoruz ki böyle bir terörize edilmiş tarzı var bize karşı, kimliğimizden dolayı birçok farklı kimlikten dolayı tabii ki cinsiyet kimliğinden dolayı, yaş kültüründen dolayı, benimsediği hayat anlayışından dolayı en basitinden bir insana "sen Kürt olduğun için sana ev vermiyorum" şeklinde bir tepkiye maruz kaldık. Arkadaşlarımız zamanında bunlara maruz kaldı. Bu açıdan TMMOB'un ya da farklı emek örgütlerinin gençlikle ilgili programlarını geliştirmesi gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

Akif Burak Atlar

Biz teşekkür ediyoruz. El göremiyorum, yorulduk tabii, değil mi? Bir de çok önemli, şu önde bir kürsü.

Özge Gürbüz

Merhabalar, şehir plancısıyım. Öğrenci arkadaşımız hâlâ buradaysa ona cevaben söyleyeceğim. Şimdi biz tüm bunları düşünürken aslında bizi getirdiği nokta öğrenci arkadaşın çok önemli, biz bu eğitimi nasıl alıyoruz, biz bu eğitimi nasıl veriyoruz, eğitim politikalarının durumu ne? Bu noktaya da kafa yormamız gerekiyor. Çünkü taşra üniversitelerinde gerçekten durum buradaki, büyük şehirlerdeki insanların tahmin ettiğinden çok daha vahim, Karadeniz Teknik Üniversitesi görece daha eski bir üniversite, ama Yozgat gibi -plancı olduğum için biliyorum- Amasya gibi yeni kurulan üniversitelerde eğitimin nasıl olduğuna dair çok ciddi problemler var. Benim öğrencilere tavsiyem, öğrenci arkadaşımıza tavsiyem talepkar olması, size hocalarınız cevap vermek zorunda, kendileri de düşünmek zorunda, kendileri de daha çok gelişmek zorunda, zorlayın hocalarınızı, imkânlarınızı zorlayın. Daha fazla talepkar olun. Maalesef size çok büyük iş düşüyor. Sadece bunu söylemek istedim.

Akif Burak Atlar

Teşekkürler. Şimdi daha fazla salon erimeden, kalabalık dağılmadan ben toparlamayı teklif ediyorum itirazı olan yoksa, çok kısa alırsak, çünkü size söz vermiş de bulunuyoruz halihazırda.

Murat Cesur

Arkadaşlar, çok kısa hemen, şimdi 2019 çok önemli, dolayısıyla biz bu 2019'a tüm arkadaşlarımızın, özellikle şehir dışına taşınan öğrenci arkadaşımın de-

diği gibi yurtlarından hastanesine kentin boşaltılmasına ve orayı ranta açılmasına, bunu tamamen çok nasıl desem ki her bulunduğumuz ortamın dışında bir formülle yine işlemek zorundayız. Ben kesinlikle halkın en, yani bu sokak kedilerine, köpeklerine kadar varan bir süreç bütün kenti boşaltma yönünde bir politika ve bunu gerile gerile şehir hastaneleri diye her gün söylüyorlar. Bizim bunu her gün bunların kafalarına çakmamız lazım arkadaşlar, teşekkür ederim. Diğerlerini söylemiyorum.

Akif Burak Atlar

Çok teşekkür ederiz. Öncelikle enerjilerini bu foruma aktaran tüm katılımcılara, üç gün boyunca ilgiyle sempozyumu takip eden katılımcılara teşekkür ederim. Bugün özellikle kent muhalefeti ve mücadelesinin gücüne ve önemine vurgu yapıldı burada, dayanışmanın, örgütlenmenin ve koordinasyonun altı bir kez daha çizilmiş oldu. Eşitsizliklere ve sınıf meselesine dair bir vurgu var. Kadıköy'den, Beyoğlu'ndan farklı örnekler dile getirildi, ama çok önemlisi Gaziosmanpaşa Barınma Hakkı Meclisi, oradaki hak mücadelesine, adalet çağrısı ve talebine ilişkin burada bizzat dile getirilen gerçekleri dinledik ve altı çizilen bir demokrasi meselesi var. Katkılarınız için çok teşekkür ediyoruz.

Bilimsel çalışmaların gündelik pratiklere değinmesi üzerine önemli bir katkı geldi. Kent suçlarını meşrulaştıran söylemlerden ve adımlardan kaçınmak ve yine bu anlamda örgütlenmenin vurgusu yapıldı. Meslek vurgusu var sıkça, mesleği doğru, olması gerektiği gibi bilimsel yönde yapmayanlara bu sorumlulukların hatırlatılması ve meslek bilincinin aşılması hatırlatıldı. Kentteki yıkıcı müdahalelerin sadece kentlilere, insanlara değil, sokak hayvanlarına etkileri burada çok çarpıcı bir şekilde hatırlatıldı. Bence çok önemli bir katkıydı. Programda yer verilemeyen başlıklardan biri olması anlamında, kayıtlara girmesi ve bundan sonraki etkinlik içeriklerinde yer verilmesi adına önemli bir ünlem koyalım buraya, Kısırkaya ve Pendik özelinde verilen örnekler gerçekten çok önemli. Siyasi sorumluluklar dile getirildi, ama her şeyden önemlisi hepimizin talebi yaşanabilir bir kent, dolayısıyla hepimiz aslında hakkımızı, hak ettiğimizi savunuyoruz. Bu kentte yaşayanlar olarak, bu kente dair fikir üretenler olarak bu koordinasyonu, dayanışmayı göstermeliyiz.

Son olarak da meslek odalarının öğrenci örgütlenmeleri üzerine ve oradan da eğitim üzerine bir örgütlenme ve yine koordinasyon çağrısı yapıldı. Öğrenci arkadaşım Üzeyir'in verdiği bir örnek var. Gezi'den Hevsel'e diye başlamıştı, Gaziosmanpaşa'dan Bursa Yıldırım'a, ODTÜ'den Cizre'ye, Beyoğlu'ndan Sur'a bizler bu dayanışmayı büyüterek, örgütlenerek koordinasyon halinde adalet talebimizi de büyütebiliriz ve 5. Kent Sempozyumunda belki daha güzel bir atmosferde, daha güzel bir Türkiye'de mücadelemizin sonuçlarıyla birlikte bunları hep birlikte ele almak üzere sempozyuma bu şekilde derseniz nokta koyalım. Katkı koyan herkese ve katılımcılara son derece teşekkür ediyoruz.

